Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

„Daj jo meni! daj jo meni!“ Proseče je sklenil tanki ročici. Prinesel sem mu hruško. S prestrastno slastjo zasadil je zobe v njo. Tedaj prisopel je po rebri navzdol Matevž, ter imel oprtan koš otave. Takoj je posadil koš na zemljo, planil k bolniku in se zatogotil: „Kaj? Ti mi boš sadje pojedal, lenoba lenobasta!“

Že ga je hotel pretepsti. Takrat pa je prinesl slučaj od nekod čevljarčka Sadarjevega Korla. Kakor sapa bil je pri starem grešniku, podrl ga na tla, ter ga po vseh pravilih poštenih pretepov do dobrega premlatil. Potem pa je odšel z zavestjo, da je izvršil zaslužno delo.

Matevž se je ječé vzdignil, ter si brisal kri z obraza. Ondu na njivi kopal je Zavratarjev Mihola.

„Miholca!“ zastokal je, „ali si videl?“

„Vidiš, Matevž,“ odgovoril je oni, „kadar nečem, da bi videl tedaj ne vidim. Denes ne vidim! Ničesar nisem videl!“

„Pa si vender kaj slišal?“

„Vidiš, Matevž, kadar nečem, da bi slišal, tedaj tudi ne slišim ne! Denes ne slišim! Prav ničesar nisem slišal!“

In tako Vrbárjev Matevž še tožiti ni mogel, ker Zavratarjev Mihola tisti dan ničesar ni videl, niti slišal.

Po noči potem pa je umrl Tržaški Tomažek.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

1. Cvetnik.

Nekje visoko gori na Gorjancih kipi črno pečevje. Med pečevjem pa se širi cvetnik, prav majhen vrtec, ves poln najlepših in najblagodušnejših rožic. To pečevje se težko najde, še teže pa se pride čezenj v čudoviti vrtec. In to je dobro. Kdor koli je še zablodel v cvetnik, zamaknila in prevzela ga je krasota in dišava rožic tako neskončno, da je nehal misliti na jed in pijačo, na spanje in tudi na povratek in je poginil ne čuteč nobene boli od predolgega bdenja. in stradanja. Blagor pa si ga tistemu, ki dobi po sreči ali naključji

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kak cvet teh plemenitih rožic. Ako se ženi, naj ga dene svoji nevesti v venec in živel bo z njo v krščanski spravi in ljubezni do groba. Že jedno samo peresce utolaži zakonsko zdražbo, ako se položi razprtima zakoncema pod zglavje. Kdor nosi tak cvet s seboj, ne obhaja ga nobena jeza in nobena žalost, ne premaga ga noben sovražnik, ne predere nobena krogla. Zdaj pa čujmo kratko povest o tem gorjanskem cvetniku, ko mu ne najdemo para pod božjim solncem!

Vlah Elija bil je jako pošten in bogoslužen mož. Ko je sinove pooženil, hčere poomožil, dolgove poplačal in vse zamere poravnal, pustil je domačijo in se preselil na Gorjance, da bi brez zmotnjave Boga častil in se pripravljal za srečno smrt. Med črnim pečevjem sredi trnja, osata in kopriv postavil si je hišico, ki je imela ravno dosti prostora zanj in za prijazno kozo, katero je vzel s seboj za tovaršijo in da ga hrani s svojim mlekom. Razen mleka užival je zdrave gorjanske zeli in korenine, žejo pa si gasil z mrzlo studenčino izvirajočo izpod pečevja. O tej hrani in pijači živel je pobožni puščavnik veliko let v vednem zdravji in veselji. V samoti ga ni motil nihče. Kraj ni mogel človeka mikati: bil je tako odljuden, gol in pust, da se ga je popotnik že od daleč ustrašil. Pa niti Eliji se ni po ljudeh nič tožilo. Trikrat v letu: pred božičem, pred velikonočjo in pred sv. Elijo prišel je k njemu sin in mu prinesel čutaro sladkega vivodinca. Razen njega ni videl nikoli žive duše, pozabil je svet, kakor je svet pozabil njega.

V viharni noči, ko se je ravno ulegel, potrkala sta na vrata dva popotnika, dva bolna romarja. Elija jima je odprl in ja peljal v tesno kočico. Prelepo sta ga prosila, da bi jima dal prenočišče in tudi, če mu je moči, kako dobro jed in pijačo, da ne pogineta od truda, glada in bolezni. Mlajši popotnik še veli z otožnim glasom: „Romarjem se godi dan denašnji slabo. Prihajava iz svete dežele iz Nazareta in sva zdaj na potu v Marija-Celje ali moči naju zapuščajo, morala bova tukaj umreti, ako se naju ne usmilita Bog in ti, častiti starec! Po morji sva se vozila srečno. Mornarji so dobri ljudje, dali so nama drage volje vse, kar so sami imeli. Zapustivši ladijo hodila sva več dnij po primorji. Primorci so bogati trgovci, ali skope duše. Brez plačila naju niso hoteli ne nasititi, ne voziti. Lačna in trudna prišla sva v Brod. Brojanci so dobri ljudje, ali sirote. Pomagali bi nama bili radi, ali niso imeli kruha niti zase, nikar za druge. Bog jim stokrat povrni blago voljo! Onemogla od lakote in bolna

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

od hudega pota dospela sva bolj mrtva nego živa v Kočevje. Kočevska gospoda je hudobna in beraška. Siromaku ne bi dala ni skorjice kruha, ko bi kruha tudi kaj imela. Ali udarila jo bo strašno šiba božja in takrat se bode pokesala, pa bo prepozno. Sam Bog je storil čudež in nama podaril toliko jakosti, da sva priromala do tvojega stanovanja.“

Pobožnemu Eliji se udero solze, ko sliši toliko bridkost in revščino. Postregel je popotnikoma bolje nego sam sebi o največjih praznikih. Spekel jima je svojo preljubo kozo in postavil prednja tudi čutaro sladkega vivodinca, ki jo je bil komaj načel. Romarja sta jedla in pila in ko sta se okrepčala, zahvalila sta prelepo svojega dobrotnika in sladko v njegovi postelji zaspala. Tudi puščavnik je spal sladko in dolgo na trdih tleh, kakor še nikoli ne, od kar je prebival na Gorjancih. V sanjah sta mu se prikazala sam Bog Jezus Kristus in njegov premili učenec sv. Peter. Kristus ga je prijel za roko in mu rekel: „Pogostil si svojega stvarnika in odrešenika in z njim velikega apostola sv. Petra. Za to dobroto ti ne bodeva dala denarjev, ki jih niti ne želiš niti ne potrebuješ. Dajeva ti boljše povračilo; za ta svet svoj blagoslov, za oni svet svoj nebeški raj.“

Ko se Elija prebudi, bila sta popotnika že odšla, pustivši mu ves svoj božji blagoslov. Zdaj se ni čutil več starega in slabega: bil je zopet mlad in krepak, kakor kak štirindvajsetleten mladenič. Grda kočica je izginila in se izpremenila v prijazno belo kapelico. Puščavniku ni bilo treba žalovati ne po kozi, ne po vinu. Ko je izpil svojo skledico mleka, napolnila mu se je precej z drugim, mnogo slajšim mlekom, nego mu ga je dajala koza in tako je živel odslej brez truda in brige, kako bi jo prehranil v svoji nerodoviti puščavi. Ko je prizdignil čutaro, bila je polna, in kakor v skledi mleka tudi v njej nikdar ni zmanjkalo vina in to vino je bilo še mnogo, mnogo bolj prijetno in dišeče nego tolikanj sloveči vivodinec. Okolo žalostne kolibe gonili so se poprej grabljivi kragulji in jastrebi, zdaj pa so prepevali okolo vesele kapelice neznani ptički s tako milim glasom, da se jih Elija ni mogel naslušati. Trnje, osat in koprive so se nekamo izgubile iz obližja puščavnikovega doma, mesto njih narastel je po noči cvetnik, kakeršnega noben grad ni imel, ves obsajen z nebeškimi rožicami, da takega čuda še nobeno človeško oko ni videlo. V studenci pod pečevjem je tekla bistra voda kakor prej, ali zdaj so mrgolele in se igrale po njih zlate ribice, ki so pozdravljale puščavnika

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

z radostnim pluskanjem in celó s človeškim glasom. V tem prekrasnem zemeljskem raji živel je pomlajen Vlah Elija v sveti molitvi in radosti še celih sto let. Nadlegovala ga ni nikoli več ne bolezen, ne starost. Umrl je lahko in sladko, ker je vedel, da ga čaka na onem svetu še veliko večje veselje, nego ga je užival po Kristusovem blagoslovu že na zemlji, ki ni bila zanj kakor za druge dolina solz. Bela kapelica, ki je toliko let v njej prebival in Bogu služil, se je zdavna porušila; tudi neznane ptice in zlate ribice so brez sledu izginile; jedini cvetnik je ostal in spričuje še dan denašnji božje povračilo, ki pride dobremu človeku časi že na tem svetu, gotovo pa onkraj groba.

2. Velikani.

Podgorec je šel polhe lovit. Prenočišča si je poiskal vrhu Gorjancev. Vzel je iz torbe večerjo in ko je odvečerjal, se je ulegel in zaspal. Ni dolgo spal, ko ga prebudé debeli glasovi neznanih mož. Čudni glasovi so bobneli, kakor če trkaš na prazen sod. Možje so bili štirje jednake velikosti, kakor najvišje smereke. Svetil je mesec in tako se je moglo lahko vse videti, kakovi so in kaj delajo. Velikani sedejo na trato in velé: Kamenčkajmo se, da se zabavimo. Pobrali so mlinske kamene in se z njimi kamenčkali. Naveličavši se igre velé: Napolnimo si pipe in kadimo! Iz žepov privlečejo pipe, velike za zelno kad in jih napolnijo s tabakom. Zdaj pa se domislijo, da nimajo ognja. Jeden pravi: sklatimo si ga z neba! Velikani skočijo na noge in začno metati proti nebu mlinske kamene. Vsak si sklati zvezdo. Z zvezdami si prižgo tabak in zdajci zapuhajo z dimom vse Gorjance, kakor da bi jih bil pokril črn oblak. Ko pokade, pravi jeden: Čas je, da si pripravimo večerjo! Velikani se dvignejo in skočijo v globok prepad. Iz prepada privale štiri sode vina. Vsak sod jemal je deset veder, še rajši kak bokal več. Iz prepada si priženo tudi svojo večerjo, čredo srditih volkov. Volkov je bilo osemindvajset, na vsakega sedem. Velikani narede velik ogenj, nataknejo volkove na velike ražnje in jih pekó. Ob jednem pa so tulili nekako pesen, kakor da se grom razlega in poskakovali okrog ognja, da se je kar zemlja tresla. Podgorec, ki je te strahote gledal in poslušal, priporočal je svojo dušo Bogu in vsem svetnikom v neskončnem strahu, da ga pošasti ne bi zavohale in dejale na ražnj morda tudi njega. Stisnil se je v klopčič kakor jež in se drznil komaj dihati. Poleg njega stala je čutara vina, ki jo je bil prinesel

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

s seboj. Podgorec se domisli, da daje vino srčnost še babi in začne vleči. Ker je bil srčnosti tako krvavo potreben, ni čudo, da je pil dolgo in veliko. Brž se je preveril, da je v takih zadregah vino res najboljši tolažnik in pomočnik. Bokal ga je bil zvrnil že za večerjo. Ali taka malenkost Podgorca ne ujunači, zato se je velikanov tako bal in tresel. Zdaj pa je vrgel v globočino svojega želodca dva bokala na jedenkrat in ta obilni požirek mu je srce tako pridvignil in razvnel, da bi se bil šel metat s samim peklenskim rogatcem, kaj ne s takimi nerodnimi rogovilami, kakor so bili ti velikani! Zdeli mu se niso nič več tako grozoviti kakor od konca, jel se je skoraj sramovati, da se jih je bil ustrašil. Predrzno jim se je grozil za grmom s pestjo in jim kazal osle in pomaljal fige. Ko pa so volkove spekli in se usedli k večerji, zagodrnjal je skoraj na glas: Se pač vidi, da ste zarobljeni hribovci, ki me še na volčjo pečenko ne povabite. Velikani so raztrgali in pohrustali volkove kakor kak lakomnik svoje cipe in težke založke zamakali so z ogromnimi curki vina. Ali njihovo vino je moralo biti precej cvičkasto, kajti držali so se strašno kislo in čmerno. Jeden njih veli: Bratci, treba bo udariti spet v kak hram in si napolniti posodo s sladko, človeško kapljico. Te naše čobodre sem tako sit, da sam ne vem, kaj bi dal tistemu, ki bi mi prinesel par dobrih požirkov starega Šentjarnejčana. Podgorec, to čuvši, plane kvišku, ponudi velikanu čutaro in veli: Jeden bokal ga je še notri. Nuj ga izpiti! Bog ti ga blagoslovi! Komaj pa je izustil božje ime, zaslišal se je udar, kakor da je kje blizu treščilo. Tisti hip ugasnil je tudi ogenj, pri katerem so velikani sedeli in vse obližje pokril je najgostejši dim, da se dolgo časa ni moglo nič razločiti. Ko se je dim zopet razkadil in razšel, ni videl Podgorec nikjer več ne mlinskih kamenov, ne žarjavice, ne ražnjev in vinskih sodov, pa tudi velikanov ne. Noč in gora jih je dala, noč in gora jih je vzela.

(Dalje prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Na Kranjskem imamo blizu 80.000 hiš v katerih stanuje blizu 100.000 strank. Na vsako hišo pride torej po 6 osob in na vsako stranko po 5 glav — kakor v Avstriji sploh.

Razen malega števila protestantov, grških orijentalcev in židov, vseh skupaj komaj kakih 300, so vsi Kranjci rimski katoliki. V tem obziru jih samo še Tirolci presezajo, s Solnogradčani so pa skoro jednaki.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

3. Gospodična.

Mihovski grad je spadal med največje in najmogočnejše v deželi. Grajski gospod je peljal svojo gospo k oknu in jej rekel: Veseli se, ves svet, kar ga od tod vidiš, je božji in najin. Gospa veli: Dobro vem, da je vse to božje in najino, ali se veseliti vender le ne morem. Molila sem doma, hodila sem dosti tudi po božjih potih, ali Bog ni hotel uslišati najine želje, da bi nama podaril ali hčer ali sina. Jaz sem se zdaj že postarala in le predobro čutim, da bom nevarno zbolela.

Gospa se je kmalu po tem ulegla in je ležala sedem let in sedem mesecev. Vsi sloveči zdravniki so hodili jo zdravit ali je niso mogli ozdraviti.

Gospa pogleda skozi okno na zeleni hrib in veli: Nekaj mi pravi, da bi bila gotovo srečna, če bi se sprehodila po naših prelepih Gorjancih.

Gospod pa jej odgovori žalostno: Preljuba moja sirotica, kako se boš sprehajala po Gorjancih, ko se ne moreš sama niti na postelji obrniti!

V grad pride star gobav berač. Hlapci zakriče: Poberi se hitro od tod, da ne nalezejo gob naša bolna gospa.

Gospa pa se oglasi: Ne gonite mi od hiše reveža. Ali ne veste, da so reveži božji prijatelji in naši zagovorniki pri Bogu? Dajte mu pečenke in vina in pripravite mu tudi gosposko posteljo.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Berač se v gradu najé, napoji in naspi. Predno odide dalje, dobro gospo prelepo zahvali in veli: Náte za slabo povračilo gorjanski koren. Rastel je sedemdeset in sédem sežnjev pod zemljo. Pomogel je do zdaj še vsakemu, kdorkoli si ga je na život privezal. Zdravemu da moč, da ga noben junak ne more premagati. Komur je umreti, živi od njega tri dni daljo, nego mu je namenjeno. Bolniku odžene bolezen, nekateremu za zmerom, nekateremu vsaj za sedem let. Ta koren Vam bo dal jakost, da se pojdete, ako Vas bo volja, lahko še danes na Gorjance sprehajat.

Gospa poskusi čudni koren, skoči zdrava na noge in gre na Gorjance. Pride do studenca in zajame vode.

Kupica se počrni.

Gospa izlije strupeno vodo in koraka dalje. Pride do druzega studenca in zajame vode.

Kupica se zakrvavi.

Gospa izlije ukleto vodo in koraka dalje. Pride do tretjega studenca in zajame vode.

Kupica se zasveti in zacvete. Na vodi naredi se rudeč nagelj in bela lilija. Gospa pije in pijača zdi se jej slajša od medu in malvazije. Popije prvo kupico, čuti se bolj zdravo nego je bila pred boleznijo. Popije drugo kupico, čuti se bolj močno nego je bila pred boleznijo. Popije tretjo kupico, čuti se mlado, kakor je bila takrat, ko je šla s svojim gospodom k poroki.

Kupico položi v zeleno travo pa si zaviha rokave in si umije roke in obraz. Roke se jej pobelijo ko sneg, lica pa zarude ko poljski mak, in v vodi je sama videla, da jej je povrnil Bog vso lepoto prve mladosti. Skakljaje in prepevaje teče protu domu nazaj.

Gospod je stal pri vratih in vprašal služabnico, če ve, kdo je ta krasna gospodična, ki gre proti gradu?

Gospa je te besede slišala in se ga oklenila in rekla: Kaj me gledaš tako čudno, kakor da ne bi poznal svoje gospe? Saj sem vedela, da bom gotovo srečna, če se sprehodim po Gorjancih. Zdaj pa mi nekaj pravi, da nama bo podaril Bog tudi še sinove in hčere.

Gospod od samega veselja ni vedel, kaj bi počel. Napravil je velik obed in povabil nanj tudi svoje podgorske kmete. Podgorci so jedli in pili tako dolgo, da so nekateri še zdaj siti in pijani.

Bistri studenec, ki je pomladil grajsko gospo, pa se imenuje v spomin te prigodbe še dan denašnji Gospodična.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

4. Ukleti grad.

Sinu je zbolela mati. Šel jej je iskat zdravilskih zelij na Gorjance. Ko izdere iz zemlje sladko koreninico, zagleda miško.

Fant pozdravi miško: Dobro jutro, ne bodi kaj huda, da te nadlegujem. Zboleli so mi mati pa iščem jim zdravilskih zelij. Miška mu veli prijazno: Ti si dober sin in zato ti je dal Bog, da si tako dobro pogodil. Predno preteče štiriindvajset ur, bodo ti mati od te korenine tako ozdraveli, kakor da ne bi bili nikoli nič bolni.

Fant se začudi takim besedam in vpraša miško: Kdo pa si, da mi prerokuješ tako srečo in s pravim človeškim glasom?

Miška pravi: Jaz služim svoji gospé. Bog jo je kaznil, meni pa ni dalo srce, da bi jo bila zapustila. Ker pod zemljo ne bi mogla prebiti v človeškem telesu, prestvaril me je Bog v miško.

Fant se začudi še bolj in veli: Jaz te ne razumem. Razloži mi to skrivnost bolj na tanko!

Miška odgovori: „Prav rada. Poslušaj pazljivo, kako in kaj je bilo, pa me boš, mislim, lahko razumel in z menoj vred mojo gospo omiloval. Jaz sirota sem izgubila mater že za otročjih let. Usmilila se me je dobra gospa in me vzela k sebi. Ni me imela za podložno deklo, ampak kakor za svojo sestro. Moja gospa je govorila vse drugo po pameti, delala je vse po pravici, ali berače je na vso moč sovražila in jih gonila iz hiše z najgršimi besedami in pridevki. V hišo jej je prišel imeniten berač, sam Jezus Kristus. Kristus prosi gospo za dar božji. Gospa pa se zadere samopašno in veli: Misliš, da te ne poznam. Kaj skušaš uboge ljudi? Celi svet je tvoj pa te ni sram, da prosiš za kos kruha! Dobil ga boš takrat, ko bodo prebirali sv. pismo gorjanski pastirji, kar pa se tako brž ne bo zgodilo. To, vidiš, je bilo že pred več sto leti, ko ni znal še noben človek brati razen škofov in se ni učil sv. pisma še noben duhoven razen jedinega papeža. Zdaj lahko sam presodiš, kaj je moja gospa mislila. Hotela je Kristusu dati na pomen, da mu ne bo dala nikoli nič. Kristus je preklel predrzno gospo in rekel: Prekleta bodi ti in preklet bodi tvoj grad, dokler ne bodo začeli gorjanski pastirji prebirati in se učiti sv. pisma. Samo tak pastir bo utolažil božjo jezo in te rešil. O teh strašnih besedah se je zemlja potresla in požrla gospo in nje grad. Jaz sem to grozo od daleč videla in moja blaga gospa se mi je smilila. Tekla sem za Kristusom in ga lepo prosila, da bi smela

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pri njej ostati tudi pod zemljo. Kristus me je pohvalil za to zvestobo in mi dovolil, da smem ostati pri gospi in da ne zadahnem, prestvaril me je, kakor sam vidiš, v miško. Jaz štrkam svobodno sem ter tja in ne trpim nobene sile. Moja uboga gospa pa dremlje na postelji. Po glavi jej rojijo strašne sanje, da neprenehoma ječi. Prebudila pa se bo še le takrat, ko pride nje rešnik: gorjansk pastir, ki bo tako učen, da bo prebiral sv. pismo. Strah me je, daj jej bo treba še dolgo čakati.“

Čuvši take novice začel je fant od veselja vriskati in skakati in je rekel miški: Potolaži se. Sv. pismo se nahaja že v marsikateri podgorski kolibi in prebiramo ga tudi že mi pastirji. Kolikokrat sem ga bral ali sam za se na paši ali pa doma pri bolni materi. Povej mi torej, kaj mi je še storiti, da rešim tebe in tvojo dobro gospo!

Miška se začudi in veli: Hvaljen bodi usmiljeni Bog, ki nama je poslal odrešenika. Ali vedi, da boš pomogel ne samo meni in njej, ampak tudi sebi. Moja gospa je samica in te bo vzela za moža in z njo dobiš tudi graščino in neizmerne zaklade, ki se v njej nahajajo. Kaj ti je še storiti, da prekletstvo od naju odstraniš, mi natanko ni znano. Pojdi z mano v grad, na mizi leže bukve, v teh bukvah boš našel — vsako skrivnost in tudi to, kako naju boš rešil.

Miška mahne z repom po ključku, ki je tičal v skali in skala se odpre na stežaj, kakor velika cerkvena vrata. Fant gre za miško, ki ga pelje skozi tako krasne izbe in dvorane, da po njegovi misli ni lepših niti v nebesih. Od zlata in srebra se je vse lesketalo in bliščalo, da mu je kar vid jemalo. Nikjer ni zapazil nič lesa, nič železa: vse pohištvo in orodje bilo je ulito iz najžlahtnejših rud in izdelano po vseh pravilih najvišje umetnosti. Fant je strmel in zijal; ves osupnen in omamljen po tolikih dragocenostih ni mogel nič govoriti, in skoro še dihati ne. Ko pa ga dovede miška v spalnico in zagleda na postelji spečo gospo, ga nje čudovita lepota tako prevzame, da je obstal, kakor da bi okamenel in se zamaknil, kakor da se nahaja v nebesih in zamika v božje obličje. S silo ga potegne miška v drugo izbo, kjer so ležale na mizi skrivnostne bukve.

Fant začne brati, ali komaj prebere pol strani, zruši se na tla in zajoka tako bridko, da si začne tudi miška solze brisati in ga vpraša, kaj ga je tako strašno zabolelo.

Fant pove miški, da ne more rešiti uklete gospe. Bukve govore, da mora biti odrešenik n e d o l ž e n, on pa je zapravil svojo nedolžnost na paši že v dvanajstem letu.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Miški se je milo storilo, ko je videla, da bota morali z gospo še na dalje ostati pod zemljo, vender jo je tolažilo upanje, da utegne priti v kratkem kak drug podgorsk pastir, ki ne bo prebiral samo sv. pisma, ampak nosil še tudi angelsko oblačilo nedolžnosti. Fantu je rekla: Prav rada bi te dobro obdarila, ali zlato in srebro, ki ga povsod vidiš, ni moje, sama pa ti ne morem veliko dati. Razglejva smeti, ki jih je vrgla na dvorišče še moja gospa. Kar se najde v njih, se sme pobrati in odnesti brez greha. To pravico sem imela pri gospé zmerom.

Miška in fant prebrskala sta smeti in našla v njih biserov in dragih kamenčkov za več tisoč goldinarjev vrednosti. Vse kar sta našla, vzel je fant s seboj domov.

S sladko koreninico ozdravil je še tisti dan bolno mater, bisere in drage kamenčke pa je prodal in si kupil gosposko pristavo in veliko kmetijo. Oženiti se ni hotel nikoli, ker ni mogel pozabiti svoje uklete, zanj za vekomaj izgubljene ljubice.

Munkacsy.

V malem ogerskem mesteci Munkács porodil se je 10. oktobra leta 1846. sin ubogim roditeljem, ki gotovo tedaj še niso mislili, kako imeniten bo še ta njih sin nekdaj na umetniškem polji. A roditelje mu je vzela revolucija 1848. leta in sirote se je usmilil strijc; vzredil je dečka in dal ga mizarstva učit. Srce mladega dečka pa so mikale druge stvari, kakor mizarstvo. Vedno je v prostih urah risal in slikal in prihranivši si nekaj novcev, odšel je na Dunaj na slikarsko akademijo. Toda strogi akademični nazori mu niso nič kaj ugajali, sprl se je s profesorji in šel v Monakovo. Tam se je pri slikarji Franu Adamu kaj naglo izuril. Pozneje je šel v Düsseldorf, kjer sta na njega vplivala Vautier in Knaus, da se je poprijel slik iz vsakdanjega življenja. Leta 1869. zgotovil je sliko „Zadnje ure k smrti obsojenega“. Ta je bila tako izvrstna, da je umetniku prinesla mnogo slave. Dobil je za njo v Parizu zlato svetinjo.

To sliko je kaj dobro prodal in z denarjem odšel je leta 1872. v Pariz. Sreča mu je bila mila. Imel je vedno mnogo dela, bogato se je oženil in sedaj je jeden najbolj čislanih umetnikov v Parizu, akopram je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

5. Rajska ptica.

Bil je imeniten grof. Ta grof šel je v Gorjance na lov. Velika družba prijateljev in lovcev ga je spremila. Grof ugleda medveda in skoči za njim. Medved šine v goščavo, grof za njim. Medveda zmanjka in grof vidi, da se nahaja v neznanem kraji, po katerem še nikoli ni hodil. Ta kraj bil je najlepši gaj, kakeršnega ni videl ne v domači, ne v tujih deželah. Z dreves visela so zlata jabolka, iz debel cedil se je iz nekaterih med, iz nekaterih dišeče kadilo; prelepo dišalo je v tem gaji vse: trava, cvetice in celo listje na drevji. In če je pogledal grof na zemljo, lesketalo se je okolo njega brez števila bistrih studencev, v katerih se je pretakala srebropena voda po zlatopeski glini. V senci krasnega gaja bilo je tiho, za čudo tiho. Poskakovala je od veje do veje samo jedna ptičica. Nihče ne bi bil rekel, da je ptičica lepa, ko ne bi bila imela zlatega kljuna. Ali še lepši, stokrat lepši od zlatega kljuna bil je nje mili, sladki glas, katerega se grof ni mogel naslušati. Ker se je bil utrudil, sedel je na klop, da se nekoliko odpočine, ob jednem pa kratkočasi z rajsko divnim petjem zlatokljune ptice. Tako je sedel in poslušal, kakor je mislil, dobro četrt, morebiti tudi pol ure. Prav nerad se je dvignil, ali se je dvigniti moral, da ga lovska družba ne bi pogrešila in se zanj bala. Iz prijetnega gaja prišel je kmalu nazaj v goščavo in iz goščave na plan. Oziraje se na vse strani klical je prijatelje in lovce, ali nikjer ni bilo žive duše: lovska družba je izginila, kakor da bi se bila pogreznila v zemljo. Grof se je naveličal klicati in iskati, in šel domov. Ali silno se je čudil, da potov ni skoro več poznal. Koder je rasla poprej hosta, sprehajali so se po vinogradih veseli gorniki in koder so pasli pastirji drobnico, trudili so se zdaj pridni oratarji. Grof je strmel in si mel oči, ne vedoč, kaj bi si mislil, da se mu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je pripetilo. Vprašal je gornike, če niso videli njegove družbe? Gorniki so se mu začudili in dejali: kakove družbe? Kdo pa ste? Mi Vas ne poznamo, ker Vas nismo še nikoli videli. Vprašal je tudi oratarje, kdaj so šli domov grajski gosti in lovci? Oratarji so se začudili in dejali: kaki gosti in lovci? Naš graščak ne lovi zverij, on lovi nas uboge kmete. Dokler je živel rajnki grof, nismo vedeli, kaj je hudo. O slabih letinah dajal nam je živež zastonj. Na tlako nas ni nikoli silil. Desetino nosili smo mu v grad, kolikor smo sami hoteli. Od revežev ne bi bil vzel ne jednega klasa. V krčmah smo pili z njim in se gostili na njegov račun. Z našimi otroki se je šalil in igral in jih ljubil kakor svoje, da bi bil dal zanje svojo krščeno dušo. Blagi gospod šel je v Gorjance na lov in tamo ga je raztrgal medved. Zdaj se veseli v nebesih, katera je tudi pošteno zaslužil. Njegovega praznega gradu polastil se je hmeljniški baron. Baron delal je s kmeti grje, nego s črno živino. Vole je prodal, mestu njih orali smo mu polje mi, naše žene in otroci. Za nami pa so hodili njegovi biriči in nas priganjali na delo z biči. Biči pa niso bili spleteni iz govejskih jarmenov, ampak iz kože, katero je urezal baron iz naših hrbtov. Desetino zahteval je od vsega, kar raste na polji in v vinogradu in od vsega, kar se pita in krmi v hlevu in v svinjaku. Zahteval jo je od revežev, kakor od bogatinov, o slabih letinah ravno tako, kakor o dobrih. Ljudje so strašno godrnjali in preklinjali. Baron pa je rekel zabavljivo: Naj se zgodi po vaši volji! Če nečete dajati desetine vi meni, dajal jo bom jaz vam. In začel je jemati kmetom ves pridelek in priredek, puščal jim je samo borno desetino. Mi smo poginjali od lakote in se jeli puntati. Baron pa je nabral krdelo žolnirjev in šel na lov. To je bil čuden lov, da svet še ni takega videl. Volkov, zajcev in druge živali se ni dotaknil, streljal in pobijal je samo kmete. Kadar so mu prišli prijatelji v gostí, napravil jim je tako igro, da so se je gotovo vsi hudiči veselili. Igral je z njimi s kmetskimi glavami za kmetska dekleta. To grozo in silo trpimo zdaj že veliko, veliko let. Ravno danes je trideset let, kar nam je vzel Bog dobrega grofa in z njim vred ves mir in vso srečo našega življenja. — Pazljivo je poslušal grof bridke tožbe ubogih oratarjev in se uveril, da ga je zadrževalo sladko petje zlatokljune ptice ne dobro četrt ali pol ure, ampak celih trideset let. Ko se je razodel oratarjem, spoznali so ga najstarejši med njimi in vsi so popadali pred njim na kolena in glasno zahvalili Boga za neskončno milost, da jim je povrnil dragega

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dobrotnika in odrešenika. Grof jim je rekel: Vstanite in poiščite si orožja! V moj grad gre iz goščave pod zemljo skrivna pot, ki sem jo izdolbel s svojimi rokami in nisem povedal nikomur za njo. Jaz pojdem pred vami; predno preteče 24 ur, bomo grad pridobili in vaše in moje sovražnike zasačili. Hmeljniški baron napravil je tisti dan veliko gostbo, na katero je povabil vse svoje prijatelje in biriče. Po pojedini začel se je z njimi igrati, ne s kvartami in za denar, kakor drugi, ampak po svoji stari navadi s kmetskimi glavami za kmetska dekleta. Iz grada pride na igrališče oznanilo, da se je odprla zemlja in bruhnila iz sebe druhal oboroženih kmetov in ranjkega grofa. Baron se je zakrohotal: Ta šala je vredna, da igramo na dalje vsak pot za dve dekleti, in ne le za jedno, kakor do zdaj. Grofovi kmetje ujeli so brez boja njega in vse njegove prijatelje in biriče. Grof jih je upregel v pluge in brane in je oral in vlačil z njimi celo leto do zime. Na delo priganjal jih je z biči, ki niso bili spleteni iz govejskih jarmenov, ampak iz kože, katero je izrezal iz njihovih hrbtov. Ko je nastopila zima, povabil je vse svoje kmete in jim napravil veselico, da take še nikdar niso uživali, niti zanjo čuli. Po veselici pa se je napotil z njimi na igrališče. Igrali so skupaj cel dan in celo noč z glavami hmeljniškega barona in njegovih prijateljev in biričev in igrali bogme niso za svoje, ampak za graščine, denar in dekleta svojih mrtvih sovražnikov in krvnikov.

6. Ptica Zlatoper.

Na Gorjancih so se nahajale tri prečudne reči. V skriti dolini je stalo drevo, ki je bilo spodaj mogočna bukev, v sredi silen hrast, zgoraj pa visoka in tanka breza. Brezo je pokrivala bela meglica, da se od zdolaj ni mogla videti. Okolo velikanskega debla ovijala se je od tal do vrha vinska trta. Ta trta je bila debela kakor žrd, listje jej ni nikdar usahnilo in grozdje dozorevalo je na njej brez razločka letne dobe, po zimi kakor po leti. Tretje in največje čudo pa je bila ptica Zlatoper, ki si je naredila gnezdo v beli meglici med najtanšimi vejicami visoke breze. Ta ptica ni zobala zrnja in pila vode kakor druge ptice, živela je samo o rumenem grozdji, ki jej je viselo okrog gnezda in o nebeški rosi, ki je padala na brezo. Zlatoper imenovali so jo za to, ker je imela v desni peruti zlato pero. Čudna moč je bila v tem peresu. Kdor bi napisal z njim tri prošnje, morale bi se mu izpolniti vse tri, in ko bi jih poslal tudi cesarju ali papežu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ali pa svojemu najhujšemu sovražniku. Veliko junakov je poskusilo priti na brezo, da bi izpukali ptici dragoceno pero, ali do gnezda ni priplezal nobeden. Vsi so zdrknili s polzke breze, popadali na hrastove in bukove veje in se pobili. V tisti dolini je prebival svet puščavnik, ki je poznal vsako skrivnost. Ljudje so ga hodili povpraševat, kako bi se dobilo zlato pero. On se jim je smijal in rekel: S koso in s tremi svetniki. Ljudje teh besed niso razumeli in so mislili, da jim se sveti mož roga. To je čul podgorec Mikec. Mikec je bil, kakor so sploh podgorci, časi prav razumen fant, da malo takih, časi pa prav neumen, da tudi malo takih. To se pravi, Bog je dal Mikcu dosti pameti, ali je bil ta križ, da ni svoje pameti vselej za svèt vprašal in je poslušal. Ta pot uganil je precèj dobro, kaj mu je storiti. Dejal je: Bedakom se prav godi! Srečo naj skuša tisti, ki zna plezati, kakor jaz in ki razume puščavnika, kakor jaz. Mikec vzame koso in gre v Gorjance. Ko je ugledal čudno drevo in nad njim belo meglico, začel je kositi in kosil je noč in dan, dokler je pokosil vse senožeti po dolini in tudi nad dolino. Mrvo je navalil k drevesu, da je sezala čez bukev in hrast gori do breze in do bele meglice. Sedemkrat je plezal v brezo in sedemkrat se mu je spodrknilo. Ker je padel vselej na mehko seno, storil si ni nič žalega, ali začelo ga je vender močno skrbeti, da utegne tudi njegov trud ostati prazen. Zdaj se je domislil, da je izpolnil puščavnikov svet samo na pol. Koso je dobro rabil, tri svetnike pa zanemaril. Mikec poklekne in se priporoči svetnikom, ki varujejo Gorjance: sv. Eliji, sv. Miklavu in sv. Jederti. Po molitvi začne plezati osmikrat in dospè brez truda do zaželjenega gnezda ptice Zlatoperja. Ptica ga je počakala in si dala brez straha izpukati zlato pero. Mikec ves vesel in srečen vzame pero in odide domov. Od same sreče se mu je tako v glavi vrtilo, da ni vedel, kaj bi počel. V tej omotici mu še mari ni bilo, da bi se posvetoval najprej s pametjo. In tako je ukrenil na zadnje zgolj po svoji priprosti podgorski glavi, pa ni čudo, da je tako slabo pogodil. Šel je vprašat učenjake, kateri cesar je na svetu najbolj mogočen. Ko so mu učenjaki povedali, napisal je do tistega cesarja prošnjo, naj mu da svojo hčer za ženo. Cesar se je silno začudil, ali se ni mogel braniti. Poklical je hčer in jej vse razložil, kaj in kako in da mora biti Mikčeva. Cesaričina se hudo razjezi in zagrozi Mikcu, da se bo kesal. Pokorna očetovi zapovedi odide v podgorje in se z Mikcem poroči. Bila je grda kakor strah, nagajiva kakor škrat, ob jednem pa uboga kakor beračica in vender

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

poželjiva vsake dobrote in zapravljiva, kakor da jej ne more nikoli nič zmanjkati. Mikec je dobil po očetu dve kmetiji. Jedno je pridržal sam, drugo je zaženil cesaričini. Razsipna baba je svoje zemljišče kmalu zadejala in jela potem zakopavati v dolg tudi njegovo. Take potrate se je Mikec ustrašil, in je vzel v roko zlato pero in napisal do cesarja drugo prošnjo, naj da hčeri cesarsko doto, da bo mogla živeti po svoji navadi, imenitno po cesarsko in za svoje. Cesar mu je prošnjo precej uslišal in poslal hčeri silno bogato doto, več voz zlata in srebra, in najlepše obleke toliko, da se je lahko preoblekla vsak dan v drugo. Cesaričina plačala je svoje dolgove, ali Mikcu ni dala ne krajcarja. Zasmehovala in zasramovala ga je kar očitno. Ona se jo vozila v dragoceni kočiji, on pa je moral capljati za njo peš. In ko je tekel ves upehan za kočijo, vpila je na vse strani: Podgorski možje in fantje! odkrivajte se! Ali ne vidite, da me spremlja moj mož, slavni Mikec, cesarjev zet? Ta sramota je pekla Mikca bolj, nego vse drugo. Spet je vzel v roko zlato pero in napisal do cesarja svojo tretjo in poslednjo prošnjo, naj vzame svojo hčer nazaj. Cesar se je zasmijal in mu izpolnil iz srca rad tudi tretjo in poslednjo prošnjo. Bridko je žaloval Mikec po svoji lepi, tako brezumno zaženjeni in zapravljeni kmetiji, še veliko, veliko bolj pa se je veselil in Boga hvalil, da se je znebil samopašne in grde cesaričine. Odslej ni zametaval v nobeni reči več svetov svoje dobre podgorske pameti. Našel si je med domačimi dekleti drugo ženo, ki je bila lepa in pridna in je prinesla k hiši tudi prilično doto. Živel je z njo mirno, zadovoljno in srečno do smrti. Ker so mu sosedje preveč zabavljali in ga dražili s cesaričino, zapustil je podgorje in se preselil med Bele Kranjce, ki ga niso dosti poznali. Zlato pero je nesel s sabo in ga na vso moč skrbno varoval. Pokazal in dal ga je sinu še le v sivi starosti, ko mu je izročil gospodarstvo. Rekel mu je: Na, sin! tu ti dajem tvojo srečo ali nesrečo, tvojo čast ali sramoto, kakor si boš sam izvolil. Meni je prineslo to pero nesrečo in sramoto, ker je nisem znal rabiti. Bodi ti pametnejši od mene! Ne prosi z njim nikogar za ženo ali blago ali za posvetno čast! Če hočeš poslušati svet svojega starega očeta, napiši prošnjo do našega cerkvenega poglavarja, rimskega papeža, naj bi bral zate sveto mašo, da te Bog razsvetli, da ti podeli svoj dar modrosti, s katerim ti bo lahko pridobiti večno izveličanje pa tudi časno blagostanje. Sin je poslušal starca in napisal prošnjo do papeža, kakor se mu je svetovalo. Papež mu je drage volje izpolnil

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pobožno prošnjo in bral zanj sveto mašo. Bog ga je obdaril potem s toliko modrostjo in pametjo, da si je prigospodaril jako veliko premoženje, po smrti pa je sprejet bil med svetnike. Tudi njegovi otroci in vnuki so sloveli radi svoje odlične poštenosti in bistroumnosti. Čudodelno zlato pero se nahaja še zdaj shranjeno nekje na Belokranjskem in govorica trdi, da se rabi še zmerom prav marljivo in uspešno. Poznam staro, jako čestito ženico, ki bi, če bi trebalo, stokrat na to prisegla, da so prejeli Beli Kranjci svojo veliko razumnost, možatost in spretnost za vsako delo po blagodatni moči Zlatoperjevega peresa.

(Dalje prihodnjič.)

Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski.

Po službenih poročilih naučnega ministerstva sestavil A. Bezenšek.

Novo ustrojena bolgarska kneževina more se sedaj svobodno zanimati s svojim obrazovanjem ali oliko; in za to ima občno narodno razvitje v sedanji dobi veliko važnost za Bolgare ter je zanimljivo za druge posebno bratske narode videti, kako se je do sedaj razvijalo obrazovanje naroda, in v kakem razvitji se nahaja sedaj.

Dal sem si torej truda, svojim rojakom slovenskim opisati v sledečih člankih, kolikor mogoče točno, pregled denašnjega stanja narodne prosvete v kneževini Bolgariji.

Odpiranje učilišč in skrb za njihovo napredovanje ni kaj novega v Bolgariji. Cela zgodovina bolgarskega narodnega prerojenja, s čimer se je opozorila Evropa na bolgarski narod, in kar je dalo na konci povod osvobojenju Bolgarije, zajedno je tudi zgodovina bolgarskih šol. V dolgih in težkih časih turškega gospodarstva ni se nikdar pozabila slovanska knjiga v Bolgariji; samostani in cerkve so vso to dobo zvesto varovali tradicije starobolgarske pismenosti.

Prva učilišča po novovekovnem zapadoevropskem primeru, ki so se odprla v Bolgariji, bila se sicer grška, osnovana pod vplivom bizantske cerkovne oblasti, koja si je bila tačas razširila svoje duhovno vladarstvo po vsem balkanskem poluotoku. A skoro so se pojavila tudi učilišča čisto

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se potresajo morska tla, pravi Mallet, narejajo se dvojni valovi. Potresni valovi v trdi zemeljski skorji (v morskih tleh) prehité potresne valove v morski vodi; zadnji dospé do suhe zemlje (bregov), ko se je ta že bila potresla. To teorijo je Mallet ustanovil na podlagi raznih primorskih in morskih potresov ter je ž njo pojasnil vse dotične prikazni. Ž njo se ujemajo raznovrstne opazbe, da je morski val pridrl še le potem do suhe zemlje, ko se je ta že nehala tresti.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

7. Vila.

Na Gorjancih so prebivale v stare čase Vile. Vile so bile prelepe, mlade deklice, ki niso poznale ne matere, ne očeta. Ljubiti in možiti se niso smele. Oblačile so se v belo tančico, ki jim je pokrivala vse truplo do gležnjev. Vlas si niso spletale, padali so jim prosto do kolen z gostimi, zlatorumenimi kodri. Vender pa so se jako marljivo česale in to vselej o zarji. Takrat jih je človek najlaglje videl, ker so bile tako zamaknene v to opravilo, da niso zapazile, ali se nahajajo same ali ne. Človeške družbe so se bale in ogibale, dasiravno ljudij niso sovražile, ampak jim še dobro svetovale in jim o priliki rade tudi kaj dobrega storile. Peti so znale tako lepo, da se jih človek nikoli ni naveličal poslušati, toda ni jim bilo po všeči, da jih kdo čuje. Tudi ples so ljubile, ali gorje si ga tistemu, ki je prišel iz zvedavosti gledat njihovo kólo. Živele so ob sadji, grozdji in gorskih zelih. Po navadi so samo večerjale, po dnevu pa niso drugače nič uživale, razen če jih je povabil kak junak in poštenjak, ki ni vedel, kdo so. Kdor jih je videl na plesu ali pri jedi in jih poznal, kaznovale so ga brez milosti.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Ustrelile so ga v roko ali v nogo, časih tudi v obe roki in nogi; če so se pa prav hudo ujezile, tudi v srce, da je kar precej umrl. Pod zemljo so imele spravljene silne zaklade zlata, srebra in biserja in so jih varovale tako skrbno, da jih ni mogel nihče zaslediti in dvigniti. Če jih je našel kdo po naključji, niso mu prinesle sreče, ampak kvar in pogubo. Pravico se z njimi okoristiti, imela je samo nedolžna mladež. Sploh ni ubranila človeka vilinske jeze nobena druga reč, kakor neoskrunjena nedolžnost. Večkrat so Vile vzele svoje dragotine iz podzemeljskih kletij in jázbin in so jih sušile na kakem prisojnem kraji. Če se je nameril nanje nedolžen otrok, smel je ugrabiti brez kazni, kolikor je hotel, grešnika pa so gotovo umorile. Kmetje so se Vil po jedni plati močnó bali, po drugi pa tudi veselili. Kadar so se oglasile: Sejte! sejte! šli so sejat in seme jim je takrat vselej dobro obrodilo. Kadar so svetovale: Režite! koljite! vežite! kopljite! berite! napotili so se še tisto uro v vinograde in pridelali so vina, da jim je zmanjkovalo posode. Najrajše so imele junake, ki so se borili s Turki in prelivali svojo kri za krščansko vero. Dokler so hodili Uskoki v boj samo na Turke, prikazovale so se med njimi prav pogostoma. Velevale so jim, kaj jim je delati, česa se ogibati. Pomagale so jim v vsaki sili, sosebno brižljivo pa so ozdravljevale rane iz vojne vrnivših se junakov. Dajale so jim piti vodo planinskih zelij ali pa so jim obezovale rane z dolgo, neznano travo in ubogi bolnik je najkasneje v treh dneh gotovo okreval. Ko pa so se Uskoki podložili Švabi in se po njegovem ukazu jeli vojskovati tudi s kristijani, pobegnile so srdite Vile za vselej z Gorjancev in zapuščeni vojaki umirali so od teh dob tudi za neznatnimi ranami. Samo j e d n a Vila je ostala na gori, da pazi na zaklade, ali niti ona ni hotela ljudem nič več svetovati, kedaj in kako naj pričnó kak posel, tudi bolniki so jo klicali zastonj na pomoč.

Med Uskoki je živel slavni junak Petrovič, ki si ni ogrdil rok nikdar s krščansko krvjo. Kadar je pridivjal besni Turčin, padel je nanj kakor ognjena strela; zadržati ga ni moglo nobeno število sovražnikov in nobeno število krvavih ran. Če pa ga je klical Švaba na boj proti kristijanom, potulil se je prekanjeni junak in legel v posteljo. Kakor za smrt bolan, ležal in javkal je v postelji po dve in tudi po tri leta, dokler ni pregrešna vojska minila. Lepa Vila je to vedela in se v Petroviča zaljubila. Hodila je pogostoma mimo malega hrama, v katerem je popival s pobratimi sladko vivodino.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Petrovič jo je ugledal in povabil v hram, ne vede, kdo je in od kod. Pogovarjala sta se o marsikaki reči. Junak ni čul še iz nobenih ust tako modrih besed kakor iz njenih in na nobenem obrazu ni opazil še toliko cvetja in žive lepote kakor na njenem. Čudno se mu je zdelo samo grlo mlade deklice. Bilo je tanko in prezorno, da se je razločila vsaka kapljica vina, ki je po njem pritekla. Po daljšem pomenku začel je Petrovič Vilo izpraševati, kdo je in kod. Ona pa mu je velela, da naj je nikar po tem ne povprašuje, če mu je kaj mari, da bi še kdaj z njo govoril. Junak ni vedel, kaj bi o njej mislil, ali ta reč ga je tudi malo skrbela. V Vilo se je tako zaveroval, da bi mu bila ostala ljubša od vseh deklet tega sveta, ko bi bil tudi zvedel, da je hči najsirotnejše beračice. Jednako ljubezen čutila je do njega tudi ona. Samó dve reči jej nista bili všeč: da ga ni mogla najti nikoli brez društva, še veliko menj pa to, da so vse deklice tako zaljubljeno svoje oči vanj upirale in mu tako zmotljivo namigovale. — Zgodilo se je, da je privihral v deželo zopet krvavi Turčin. Petrovič je po svoji junaški šegi udaril nanj in pobil veliko nevernikov, ali dobil je tudi veliko grdih in nevarnih ran. Na pol mrtvega prinesli so tovariši domov. Vila je hodila ljubimca zdravit. Prišla je vselej takrat, ko je spal, da je ni mogel videti. Lahko bi ga bila ozdravila v treh dneh, ali ni hotela. Veselilo jo je, da ga more brez priče gledati, božati in obezovati. Še bolj pa jo je veselilo, da ni bilo več zraven drugih deklet, ki so mu pred tako sladko namigovala. Imela ga je rajša bolnega v postelji, nego zdravega v hramu. Tako je preteklo več tednov in mesecev. Junak je zgubil bolečine že prve dni, ali vstati ni mogel, ker ga slabost ni hotela nikakor zapustiti. Petrovičeva mati je imela dosti opravil zunaj hiše, da Vile nikoli ni zapazila. Junak pa je dobro vedel, da ga nekdo zdravi, ker je našel po spanji na ranah vselej nove obeze. Dolgo je premišljeval, kako bi spoznal svojega zdravnika in slednjič se je domislil. Ko je prišel čas, da bi zaspal, premagal se je, ali je zatisnil oči, kakor da spi. Vila stopi v izbo tiho kakor duh in ga pogleda. Ker je mislila, da trdno spi, izprala mu je rane in mu položila nanje nove obeze, potem pa se usedla k njemu in ga začela premilo gledati in božati.

Petrovič je vse to dobro videl in čutil. Uveril se je, da ga zdravi deklica, katero je gostil v hramu in ljubil. Spreletela ga je groza. Jelo mu se je dozdevati, da je ta deklica gorska Vila. Pol življenja bi rad dal, ko bi mogel zvedeti resnico. Postelje se je bil

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

že strašno naveličal. Ko ga je prišla Vila zopet obezovat, rekel je, kakor da govori v sanjah: Še tri dni bom trpel; če mi ne odleže, da bi lahko vstal, vzel bom puško in se ustrelil. Vila je to čula in se prestrašila. Obezala mu je rane z dolgo, neznano travo, ki je junaka še tisti dan ozdravila. Petrovič je bil zdrav, ali ni hotel vstati. Vila prišla je drugi dan gledat, kako mu je; on pa se je zopet potajil, kakor da bi spal. Ran mu ta pot ni več izpirala in obezovala, ampak ga je delj časa samo milo gledala in božala, potem pa tiho zopet odšla. Petrovič skoči iz postelje in hiti za njo, ali tako pazljivo, da ga ni mogla videti. Šel je za njo najpred v vinograde, potem v goščavo. Na kraji goščave je obstal in se skril. Vila je tekla k bistremu studencu, slekla se in skopala, potem pa se zopet oblekla, ulegla pod lipo na zeleno travo in zaspala. Petrovič prikoraka zlahkoma k njej in jo gleda. Tako krasna mu se ni zdela še nikoli. Junaku začne srce utripati, rad bi se premagal, ali ni mogoče. Nagne se hrepeneče do nje in jo poljubi in objame. Vila se predrami, skoči kvišku in ustreli Petroviča v srce. Mrtvi junak leži pred njo, ona zaplače in ustreli v srce tudi sebe. Ležala sta jeden poleg druzega kakor speči ženin poleg speče neveste. Ljudje so iskali Petroviča noč in dan. Našli so ga še le čez nekoliko tednov daleč gori na Gorjancih pri bistrem studenci pod košato lipo vsega gnjilega in razjedenega. Poleg njega ležala je kepica snega. Ljudje so se začudili, ko so videli sneg o svetem Jakobu. Nihče ni pogodil, kaj pomeni ta bela kepica; nihče in vedel, da je ta sneg zadnji ostanek nesrečne Vile.

Dva kranjska prirodopisca.

Spisal Ivan Šubic.

Prof. Viljem Voss na ljubljanski realki, ki se je v novejšem času mnogo pečal z rastlinskimi razmerami naše dežele in ki je znan med učenjaki za izvrstnega poznavalca kranjskih tajnocvetk (gliv), podal je pretečeno leto znanstvenemu svetu životopise in oceno dveh slavnih kranjskih prirodopiscev, Scopolija

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

A upam, da ranil se nisi globôko
Ne v srce ne v róko!
Ker barva cvetic vsakdanja ni,
Mordà pa le barva te bôde — v oči?
Če to je, te cvetke le večkrat preglej,
Privádi okó so ti prej ali slej,
In môrda še dôbra si bóva poznéj!
Če meniš pa rés, da so rože bodéče,
In da so ti rane zadale skeléče,
Natančno mi trnjeve róže naštej,
Kakó so te zbôdle, nadróbno povej,
In ako tvoj góvor bo miren in stvaren,
Po tem za odgovor jaz skrben bom, — maren.

S. Gregorčič.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

8. Gluha loza.

Krošnjarja Pavleta je dobro poznala vsa bela in dolenjska in še marsikatera druga krajina. Mož je izkusil po svetu veliko neprijetnega in hudega, ali tako strašnih rečij ni videl in doživel nikjer kakor v „Gluhi lozi“ na Gorjancih. Zgovorni starec povedal mi je to dogodbo takole:

Mislil sem iti zopet na Nemško, kakor smo mi dejali, ali na Kvakarsko, kakor govori naš mlajši rod. Dva dobra znanca in nekdanja tovariša sta me spremila do Štreklovcev. Bil je vroč poleten dan in nedelja. Krošnjarji se odvadijo radi božje službe. Brez maše šli smo v Štreklovcih pit. Jedi se je malo dobilo, vino pa je bilo prijetno in srkali smo ga v slast od sedmih do desetih. Koliko bokalov smo ga udušili, ne pomnim, to pa dobro vem, da ga je bilo zjutraj preveč. V pijači se domisli človek vsake neumnosti. Tovariš mi je rekel: Pavle, narediva stavo! Jaz pravim, da ti nimaš toliko srca, da bi se drznil mahniti čez Gorjance kar od tukaj, brez ceste, čez hribe in goščave. Vem, da se bojiš Gluhe loze, ker pravijo Kranjci,

Loza je v belokranjskem narečji hosta, gozd.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

da tako straši. Mene so te besede razžalile in vnele. Dejal sem: Tu je roka! Gluhe loze boje se babe, ne pa jaz. Stava velja! Če jo dobim, kar se bo gotovo zgodilo, dal mi boš desetak. Navlekli smo se ga; čas je, da se poslovimo in ločimo. Čez Gorjance jo bom udaril kar precej, da me boš lahko sam videl, če boš hotel.

Tovariš je bil zadovoljen. Ko smo se o stavi še bolj na tanko pomenili, plačali smo račun, poljubili se in pozdravili in šli vsak sebi, jaz na levo, onadva na desno, nazaj proti Črnomlju.

Iz Štreklovcev sem se dvignil ravno ob desetih. Bil sem takrat mnogo mlajši in močnejši nego zdaj, pa sem dirjal kakor jelen. Ob jednajstih, vsaj ne dosti kasneje, stal sem že na Gorjancih. Pred sabo sem videl globoko nižavo, za njo precej visok hrib, za hribom pa le nizke griče in hosto. Na zadnjem griči se je svetila kapiteljska cerkev novomeška. Po kratkem oddihanji sem rekel: Hajdimo dalje! V dolino sem prišel, da nisem vedel kdaj. Po tem je šlo zopet v goro, na tisti precej visoki hrib. Takrat sem se nekaj zamislil v svojo malo trgovino, pri katerem kupci bi jemal blago, kam bi ga nosil na prodaj in v druge take reči. Ko sem se teh mislij iznebil in se začel z nova ozirati, silno sem se začudil, pa tudi ustrašil. Svet okolo mene se je bil ves izpremenil. Iz jednega hriba se jih je naredilo deset, dvajset in še več. Stali so, kamor sem pogledal in za njimi molele so še višje gore. Nad Štreklovci je ptičev vse mrgolelo. Peli in zvižgali so liščki, kosi, kalini, konopljenke in še brez števila drugih. Koder pa sem zdaj hodil, ni bilo čuti ne jednega glasa. Bilo je mrtvo in tiho kakor v grobu. Od groze izpreletavala me je zdaj zima, zdaj vročina. Rad bi se bil vrnil, pa nisem vedel, ne kod ne kamo. Lezel sem počasno dalje kakor kak izgubljenec. Zdaj nisem mogel več dvomiti, da sem zablodil v Gluho lozo, v tako hosto, kamor se ne sliši noben zvon, v hosto, katere ni posvetila ne noga nedolžnega otroka, ne molitev spokorjenega grešnika, v tisti nesrečni kraj, ki ni prejel nikoli božjega blagoslova in božje milosti.

Grozovito me je zmotila in zapeljala moja brezumna predrznost! Na vsakem koraku so mi se množile strahote in prikazni, kakeršnih nisem videl poprej nikjer, ne na slovenski, ne na nemški zemlji in stopale so préd-me, le pomislite, po belem dnevu, katerega pravijo, da se vsi strahovi bojé. Če sem pogledal proti jasnemu nebu, viselo je nad mano žalostno, krvavo solnce, ki me je žgalo v glavo, kakor

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

sam peklenski ogenj. Ko sem povesil oči, zapazil sem novo čudo: izgubil sem senco! Brez sence in hlada stala je tudi loza okolo mene. Moralo je biti nekaj čez poludne, pa so zijali name s skal in dreves čuki in sove, kakor da je polunoči. Deževalo že ni cel mesec, po razpokanih tleh pa so se plazili gnjusni močeradi, kakor po kakem velikem nalivu. Po tej hosti, mislim, da še ni pela nikoli sekira in vender je bila vsa pokvečena, škrambolasta, nagnena in polomljena. Stal je tu hrast, tamo bukev, gaber, javor, klen, ali vsako drevo je imelo črne veje, kakor da so ožgane in polne trnja, ki me je neprenehoma prijemalo in zbadalo. Pa kako grdo, sivo in napikano je bilo perje. Take žalosti nisem videl nikoli, niti v pozno jesen. Če sem potipal kako pero, med prsti se mi je zmelo in zdrobilo, kakor da je suho. To se je godilo, da ne pozabim povedati, sredi rožnika! Ali to še ni nič, prišle so mi na ogled veliko hujše reči. Po tleh ležale so sem ter tja človeške roke, noge in druge kosti vse raztrgane in krvave, kakor da so jih oglodali ravno kar volkovi. Iz razpoke v skalovji režala je váme mrtvaška glava! Na tenki vejici je viselo za rudečo žilico gnjusno zatečeno oko. Na drugo oko sem skoro stopil. Ko sem odskočil in ga jel bolj na tanko ogledovati, izpremenilo se je — v živega polža! Od vseh stranij so se mi pačili grdi obrazi, kakor predpustne šeme. Če sem se ozrl na desno, odskočili so na levo; če sem pogledal na levo, nagajali so mi na pol vidni in na pol nevidni na desni strani. V vsakem grmu je tičala rogata, črna glavica, ki mi je molela jezik. Če sem bliže stopil, izprevrgla se je v suho grčo ali pa v kolenčasto korenino.

Tako me je strašilo dobro uro in še več, pa sem začel misliti: Za božjo voljo, to vender ni mogoče, da bi bila Gluha loza tako prostorna. Cerkve so v Rožnem Dolu, Lazah, Uršnih selih, Pod gradom, na Ljubnem in v Cerovci. Od nekod bi se moral že vender kak zvon čuti. Kaj ko bi hodil jaz po hudi zmoti zmerom v okoliš, ne pa naravnost proti Novemu mestu? Da spoznam resnico, privezal sem za vejo bel trak in sem jel korakati potem naprej med drevjem po stari stezi. Lahko si mislite, kako sem ostrmel, ko sem prišel že čez pet minut nazaj do traka! Hu, visela je na njem debela kaplja krvi! Ali zdaj sem se preveril, da se doslej že dolgo nisem pomikal več naprej nego v jedno mer na okolo! Precej sem zapustil stezo in okrenil v goščavo, naj že pridem, kamor hočem. Kmalu zagledam prelaz in za njim nizko, okroglo, prelepo zeleno dolinico. Okolo nje

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

štrlele so visoke, črne pečine; v sredini dolca pa je rastla cvetoča lipa. Ko sem dospel v dolino, prikazale so se mi tri reči, ki so mi nov strah obudile. Pred nekoliko trenutki sem bil še brez sence, zdaj vidite, imel sem je preveč, ležala je okolo in okolo mene, bila je tedaj okrogla! Po vrhu pečin je bilo razgrneno nekaj belega, ki se je gibalo sem ter tja, kakor da se suše velikanske rjuhe in jih napihuje in pridviguje položen veter. Zrak bil je drugače tako miren, da se nobena bilka ni ganila, na lipi pa je v vejah tako vršalo kakor v sivem oblaku, predno se začne usipati toča.

Ali dasiravno sem se nekoliko bal, šel sem vender le pod lipo in se ulegel v gosto grivino, da se odpočinem. Od truda in vročine so se mi oči kmalu sprijele, ali trdno zaspati mi ni bilo mogoče. Ležal sem omamljen in kakor otrpnen brez čuta in misli kakih deset minut. Po tem pa so se zaslišali lahki koraki, ki so se lipi od raznih stranij bližali in se nedaleč od mene strnili in jeli vrtiti okolo lipe. Ob jednem pa se oglasi petje, tako sladko in milo petje, kakeršnega moja ušesa še niso nikoli čula. Slišal sem dostikrat ubrane, preumetno zvoneče glasove v dunajskih in monakovskih cerkvah. Radostno sem poslušal lepe pesmi slovenskih dijakov, še radostneje pa čisto prepevanje jedine deklice, ki me je na tem svetu zmotila. Ali vsi ti glasovi niso bili nič, prav nič proti tistemu petju, katero mi je donelo na ušesa v Gluhi lozi pod košato lipo. Takó pojo morda nebeški angelji, ali človeškemu grlu ni bila podarjena ta slast in milina.

Ali zdaj pa čujte še jedno čudo, ki je bilo zadnje, zame pa najstrašnejše. Mene dobro petje neizrečeno gane in prevzame. Nobena druga reč me na svetu takó ne veseli, niti godba. Zdi mi se, da mi vzrastejo peroti in da bi lahko zletel pod oblake kakoz škrjanec. Pesme, katere sem slišal pod lipo, pa so me stiskale in dušile, da mi je kar sapo jemalo. Obhajala me je taka žalost in obupnost kakor še nikoli ne, kar sem na svetu. Bil sem neskončno bolan, slab in nesrečen. Najrajši bi bil umrl. Huje, mislim, da ne more biti niti pogubljenim dušam v peklu. Pridvignil sem glavo, da bi videl, čigavi so ti glasovi, ki mi zapirajo sapo in me moré tako nemilo. Ali gledati mi je bilo težko, strašno težko. Pred očmi vlekla mi se je črna megla, po kateri so švigale ognjene strele. Bleščalo mi se je tako silno, da nisem razločil nič druzega kakor čeveljce, ki so poskakovali mimo mene. Čeveljci so bili spleteni iz pisanih gadov! O tem pogledu je kar kri v meni zaostala. Še le zdaj mi se je razjasnila

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prava resnica. Tako obuvalo nosijo vražje Vile. Spoznal sem, da se nahajam v vilinskem kolu in da poslušam omotljivo vilinsko petje. Izpreletele so me vse človeške groze, ali tisti trenutek mi je vdihnil Bog tudi dobro misel, ki me je rešila peklenske sile. Pobožno sem se prekrižal in začel moliti angeljsko češčenje, katero sem bil na potu, ne čuvši zvona, zanemaril.

Ko sem končal molitev, padle so z mene hipoma vse stiske in težave. Zdrav in vesel sem skočil kvišku in se oziral zopet po znanem svetu. Videl sem lepi Ljubenski hrib in na njem prijazno cerkev sv. Vida. Vile in vsa druga strašila Gluhe loze so izginile, kakor da bi se bila v zemljo udrla. Prehuda vročina je ponehala, ker je začel pihati hladni sever. Poleg sebe sem zagledal z velikim veseljem svojo ljubo senco, ki je bila zdaj zopet taka, kakor mi jo je Bog dal. Brez neprilike korakal sem po gošči. V jedni uri sem prišel na cesto, v dveh urah potem pa v Novo mesto, kamor sem bil namenjen. Kakor vidite, dobil sem stavo, ali nisem hotel vzeti ne krajcarja.

Moja povest je taka, to sam vem, da jej ni lahko verjeti. Morebiti se jej boste smijali. Jaz nisem lažnjivec ali na vero vas ne morem siliti. Pa recite, kar hočete, to mi morate potrditi vi in vsak pošten človek, da ima Bog še zmerom pravico in moč, grešnike kaznovati in da je nedelja za to ustvarjena, da kristijan moli in Bogu služi, ne pa da pijančuje že na tešče in se poteplje kakor preganjana zver po samotnih brlogih in neznanih gozdih.

Pogovori.

I.

Gospod urednik! Lepo število pisateljev ste pridobili svojemu listu. Jaz bi še mislil ne bil, da jih imajo toliko vse slovenske pokrajine; a da jih je moči toliko zvabiti in spraviti pod jedno streho, to je že celo podobno malemu čudesu, s katerim se lahko ponašamo pred vsem slovenskim svetom. Tako je prav; listu je potreba najprej mnogovrstnosti, in to je moči doseči z mnogovrstnimi močmi. Dvoje, troje pisateljev ne more vsega. Različni so „sv. Duha darovi“, vseh ni nobeden prejel, in kdor meni, da jih je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

9. Volkodlak.

Lenčika pasla je na Gorjancih drobnico. Drugim pastirjem delale so nadlego in škodo divje zveri, njene čede pa se ni nobena polotila. V Lenčiko se je zaljubil volk, pa jej ni raztrgal nobene živali niti ni dovolil tega drugim zverim. Dolgo časa mu ni dosti verjela in se ga je bala. Ker pa je ostal jej vedno zvest varuh, izgubila je sčasoma strah in se ga je privadila in se z njim sprijaznila. Ležal je poleg nje, gledal jo in se jej milil, kolikor je hotel. Če je začutil nevarnost, planil je na sovražnika in ga odpodil ali pa raztrgal in ko se je vrnil, pohvalila ga je Lenčika, lepo ga božala in se z njim pomenkovala. To je volka neizrečeno veselilo. Poslušal jo je rajši in izpolnjeval je nje ukaze bolj na tanko, nego najzvestejši in najprivržnejši pes. Hrane si je hodil sam iskat, svoji preljubi gospodinji ni prizadel ne sitnosti ne stroškov. Takega čuvaja zavidali so Lenčiki vsi pastirji.

Ko pa je odrastla, pustila je pašo in volka in se jela pripravljati za možitev. Snubilo jo je veliko fantov, snubit jo je prišel tudi volk. Lenčika mu se je zasmijala in mu rekla: Jaz se nečem zameriti gorjanskim volčicam. Pojdi z Bogom!

Volk odide in jo pride drugi dan zopet snubit.

Lenčika mu veli zastavno: Ljubi volk! saj veš, da se midva ne moreva in ne smeva vzeti. Izberi si za nevesto gorjansko volčico in ostani z Bogom!

Volk odide in jo pride tretji dan zopet snubit.

Lenčika se ga ustraši in mu veli: Ne hodi več k meni! Brat se je zagrozil, da te bo ustrelil. Ostani zdrav in pojdi z Bogom!

Volk odide ali še tisto noč pride po Lenčiko, zgrabi jo in odnese v svoj brlog. Bila je njegova žena tri leta in tri mesece. Manjkalo jej ni nič. Jedla je vsak dan svinjino in bravino, ob nedeljah teletino in v velike praznike tudi srnino in kuretino. Zajcev in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

druge drobne divjačine nanosil jej je mož, da je ni mogla pojesti, Živela je dobro za vse drugo, ali tožilo se jej je strašno po domu in po človeškem društvu. Iz brloga ni smela iti nikamor. Noč in dan je jokala in prosila Boga odrešenja. Volku je rodila sina, ki je bil na videz človeške podobe in lepega obraza, ali rastla mu je po vsem truplu volčja dlaka, da jo je groza obšla, kadar ga je pogledala. Dala mu je ime Volkodlak.

Volkodlaka ni bilo treba tako dolgo zibati in pestovati kakor druge otroke. Rastel je hitro kakor volk, ali pamet mu je dohajala tako počasi kakor drugim otrokom. Ni še dopolnil dve leti, ko je jel že hoditi sam na lov, trgati ovce in prašiče, žreti surovo meso in piti gorko kri. Srce mu ni poznalo ne gnjusa, ne usmiljenja; vrglo se je v zversko, ne v človečje. Lenčika ga je lepo učila in skrbno svarila, ali ni maral nič za nje besede in nauke. Če se je nanj razjezila in ga pokarala, pokazal jej je volčje zobe, kakor da jo hoče raztrgati. To jo je grozno peklo in bolelo. Globoko se je zamislila in se tudi domislila. Nehala je jokati in žalovati in začela je prevesclo plesati in se smijati. Volk se začudi.

Lenčika pa mu veli: Presrčna ti hvala, preljubi mož! Zdaj vidim, kako neskončno dobroto si mi storil, da si me unesel. Toliko slastne pečenke ne bi bila pojedla pri nobenem drugem moži. Z nobenim drugim ne bi bila mogla imeti tako čvrstega sina, kakor sem ga rodila s tabo. Matere trpe z otroki po deset, nekatere še po dvajset let in časi tudi celo življenje. Moj Volkodlak pa mi ne dela ne skrbi ne truda. Spečo ne budi me nikoli z jokom in vpitjem; hrano si dobiva sam in od Boga je prejel gorko oblačilo, ki se nikoli ne raztrga. Menda sem bila oslepela, da več ko tri leta nisem spoznala velike sreče, s katero si me nadaril.

Volku so bile te besede jako povšeči. Rekel je Lenčiki: Ne zameri, da sem ti doslej branil zapustiti brlog. Ker te imam tako prisrčno rad, bal sem se, da mi ne bi pobegnila. Zdaj vidim, da si se me privadila, pa ti ne porečem nikoli več žale besede, če se boš hotela kaj sprehoditi. Ječa se ti odpira; pojdi, kamor ti drago; samo tega ne pozabi, da si moja žena in da je tvoja spalnica in tvoj dom moj prijazni in topli brlog!

Takó je Lenčika volka prekanila. Še tisto uro šla je na sprehod. Pritekla je na svoj dom in velela bratu: 'Vzemi puško in pojdi z mano! Brat vzame puško in jo spremi. Lenčika mu pokaže brlog

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in veli: Volku poznam navado pa vem, da se je ulegel spat. Lehko ti ga bo ustreliti, ali lepo te prosim, ne streljaj mi v Volkodlaka, mojega sina in mojo žalost! Naj živi, dokler bo božja volja! Nečem, da bi mi očital svet njegovo smrt in da bi pogubila zarad njega svojo dušo.

Brat stopi v brlog in volka ustreli. Volkodlak ostane živ in pobegne. Iz goščave pa je bistro pazil in dobro videl, kako sladko se je smijala mati. Lehko je pogodil, kdo je najel in pripeljal očetovega morilca. Dvignil je proti materi pest in jej prisegel maščevanje. Lenčika pa se ni brigala za Volkodlakovo jezo. Vesela šla je z bratom domu in se jela pripravljati za možitev.

Snubilo jo je veliko fantov, prišel je snubit tudi imenitni Hrovat Marko. Lenčika je tolažila domače fante: če vzamem vas katerega, prišel bo Volkodlak in me nadlegoval. Vzela bom Marka, ki prebiva od tod tri dni hoda. Pri njem bom živela brez straha. Pa če Volkodlak tudi pride in me zaskoči, ubranil me bo lehko junak Marko s svojo blagoslovljeno puško.

Lenčika se je poročila z Markom in se odpeljala z njim na Hrovaško. Volkodlak je divjal po Gorjancih in Podgorji in iskal mater. Poprej je trgal ovce in prašiče samo za potrebo, zdaj je mesaril živali in ljudi tudi sit, iz srditosti; izmenil se je v strašnega razbojnika. Lovci so prežali nanj noč in dan ali brez vspeha, ker se ga ni prijela nobena krogla. Dokler ga je gnal le volčji bes, še ni bil toliko nevaren. Ali ko je preteklo več let in mu se je začela razvijati človeška pamet, divjal je ne samo króto ampak tudi premišljeno. Oblačil se je po podgorsko in je premotil s tem vsakega preganjalca. Noben lovec ga ni več poznal. Če so ga zasledili in mislili, da se ga bodo zdaj polastili, pridružil jim se je čedno opravljen in šel z njimi, kakor da lovi z njimi vred Volkodlaka. Po dnevi je pobijal vse, na kar se je nameril, zvečer pa je hodil po vaseh in poslušal pod okni, kaj se nanj kuje in pripravlja. Na tak način je utekel vsaki zanjki in zasedi. Sovražnikom je zažigal hiše neprenehoma. Brez požara ni minila skoraj nobena noč. Podgorje so vznemirjali že mnogi razbojniki, ali premeteni in srčni Podgorci so jih kmalu ustrahovali. Jedinemu Volkodlaku se nikakor ni moglo priti do živega. Te silovitosti in groze so trajale veliko let. Volkodlaka ni bilo moči ugonobiti ne s silo ne s prekano, dokler ga ni odnesla z Gorjancev strastna jeza na mater.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Pod oknom neke hiše slišal je besede: Ko bi Volkodlak vedel, da mu je mati omožena pri Marku na Hrovaškem, gotovo bi udaril za njó, dasiravno bi imel do nje tri dni hodá. Volkodlak zapustil je Gorjance še tisti večer in se napotil na Hrovaško. Sum ni letel nanj nikakeršen, kar se je bil oblekel po hrovaško. Markove hiše mu ni bilo treba dolgo iskati, poznal jo je vsak človek, ker je slovela na daleč okrog po svojem poštenji in bogatstvu. V veži so se igrali trije otroci, njegovi bratje. Volkodlak skoči nanje in jih podavi.

Njihov krič je slišala mati in pritekla gledat. Prvi hip spozna sina Volkodlaka in pokliče na pomoč junaka Marka. Marko nabije blagoslovljeno puško in ustreli Volkodlaka v srce. Volkodlak je poginil, ali še na smrti je preklinjal mater, da je ubila svojega moža in njegovega očeta.

Luterski ljudje.

Povest.

Spisal Janko Kersnik.

V.

Molče ozrć se ona name,
Molče ozrem se jaz na njo;
Oko z očesom tu se vjame
In z usti usta se vjemó.
Boris Miran.

Odslej je hodil Kosan dan za dnevom na Potok; mnogokrat že zjutraj, navadno pa popoludne; vračal se je vselej stoprav pozno zvečer.

„Ali boš še dolgo imel opraviti tam gori?“ vprašala ga je čez kakih deset dnij mati, ko je korakal ravno čez prag, da se napoti v grad.

Ozrl se je naglo v njo, kajti v besedah njenih čutil je nekaj, kar mu ni bilo prav po volji.

„Ne vem!“ dejal je potem malo osorno ter odšel.

Odslej ga pa mati tudi ni več o njegovih grajskih opravkih povpraševala.

Gori na Potoku mineval mu je dan za dnevom, da sam ni znal kedaj; težko in počasi vračal se je zvečer domov in štel ure

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

sadnić poleg: sednić, wund drücken, wund reiben, sadnisty poleg: sednisty, adj., wund gerieben; a novoslovenski v Laščah: sědno, der Satteldruck; die Wunde auf dem Rücken eines Kranken vom Liegen; sědnast, adj., wundgelegen, kar na kranjskej meji v Prézidi mej Hrvati imenujo: sádno, n., sádnast, adj., a po Istri, kakor J. Volčić pripoveduje: „skupna kobila je sadniva ali sadnita (bekommt den Satteldruck),“ v „Glasniki“ 1860. I. I. na 79. str.; mej Krko in Zatičino po Dolénjskem: sêdno, n., der Satteldruck, osêdniti se (k temu prispodôbi ruski: sádnitīsja): osêdnil se je, rekše, dobil je ran po hrbti, bodi si človek od mnoge léže ali konj od sedla, in poleg tega ondod govoré: oséjen je, kar znači isto, če tudi nikoli né slišati: osêditi se; i Ribničan déje: osêdniti se, a v Škofji Loki je navadno: sáje ima, sájast je; pridevnik: sájast v jednacem zmisli rabi tudi Logatčanom: primeri: prísad, sáda, m., der Brand einer Wunde, rana se je prisadíla, die Wunde ist brandig geworden; Gorénjci okolo Kranja velé: séna ima, namesto: sédna, ter: sénast je, namesto: sêdnast, kar nas učí, da lice, navadno Laščanu: sědno, sědnast, namesto: sêdno, sêdnast, né pravilno. S tem je neovržno dokazano, da slovanski glagol: sed ima namesto „e“ časi „a“: sad, po katerem zakoni je tudi: Velésalo, namesto: Velé-selo. — A kakó je o tej stvári soditi? Da tukaj „a“ iz prajezika ne bode, o tem se ménda né dvojiti.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

10. Divji mož, hostni mož, hostnik.

Po gričih, dolcih in jarkih, na katere se drobé Gorjanci, padaje polagoma proti Krki, razprostira se med Podgradom in Ljubnim velik gozd; imenuje se Rasno. Zdaj poje v njem sekira, ki ga nemilo podira in pokončuje, ali še pred tremi desetki let je bil košat, temen in krasen, da je marsikak popotnik obstal in mu se čudil. Takrat stala je kraj njega majhna koča, reklo se jej je „pri

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Logarji". Stari Logar ni bil bogatin; polja in pašnikov imel je ravno toliko, da je prehranil s trudom in potom sebe in svojo rodovino. V cerkev je šel naj večkrat v Šmihel. V Podgrad bi bil rajši hodil, ker se je tamo rodil in je imel ondu tudi skoro vso svojo žlahto, ali pot šla je skoz Rasno, v katerem zablodi prav lehko še tak človek, ki misli, da ga pozna.

Neko noč se je pripetilo, da je izruval vihar ne daleč od Logarjevih nekoliko najlepših bukev. Možu je bilo žal za nje in je šel sadit mesto podrtih dreves druga. Ko se je o tem trudil in péhal, stopi k njemu nekdo od zadaj in ga potrka na ramo in veli: Taki ljudje so kaj vredni. Logar se ozre, zagleda kosmatega velikana in ga vpraša, kdo je. Tujec odgovori: Ne boj se, jaz sem divji mož in tvoj prijatelj. To rekši velikan zgine.

Kmalu potem imel je Logar Pod Gradom opravek. V goščavi mu se pridruži divji mož, spremi ga molčé do konca gozda in zgine. Tako je spremljal odslej vsakikrat Logarja in njegove ljudi, če so šli v Podgrad. Zdaj se niso trebali več bati, da bi se v hosti izgubili. Logarjevim je bilo jako po volji, da so mogli pohajati svoj rojstveni kraj brez nevarnosti in neprilike. Jedenkrat so se pomudili pri žlahti in dobrem vinu dolgo čez polunoči. Kakor vselej kazal jim je pot proti domu divji mož. Ko pa je začelo Pod Gradom dan zvoniti, zapustil jih je kar nanagloma, dvignil z obema rokama bližnji grič in smuknil v jazbino, ki je bila pod njim. Grič se je poveznil sam nazaj, kakor je prej stal.

Pa tudi za druge reči je bil hostnik prav čudna prikazen. Mesto človeške brade in brkov zarastel mu je obraz dolg mah. Če ga je kdo kaj vprašal, ni dobil nič odgovora, sam je pa tudi prav malo kdaj katero zinil. Z divjačino se je rad igral, domača živina pa se mu je gnjusila in se je je ogibal. Hiš, polja in vrtov se je bal kakor hudoba križa. Če so ga Logarjevi povabili, da bi šel z njimi in popil v njihovem hramu kak kozarec vina, vselej se je grdo zapačil, mahnil z roko in šinil od njih v goščavo, kakor da je hudo razžaljen. Ali obilna skušnja jih je preverila, da je ostal vedno njihov najboljši in najiskrenejši prijatelj, ki jim je pritekel na pomoč, še predno so ga prosili. Če je zalezoval čedo volk ali kaka druga zver, planil je nanjo z gorjačo in jo ubil ali pa prepodil. Nad Rasnim nakopičile so copernice oblake in so hotele usipati iz njih točo; divji mož pa se je ustopil za Logarjevo hišo in jih jel s tako silo krepeliti in goniti,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

da so morale pobegniti. Jedni je izbil z glave pečo, drugi pa iz ust zadnji zob, ki ga je še imela. Logarjevim niso mogle narediti najmanjše kvare niti ta pot, niti pozneje, dasiravno so to dostikrat poskušale.

Tako je hostnik mnogo let branil in varoval svoje prijatelje pa ni bilo čudo, da so si tako lepo opomogli in skoraj obogateli. Ali sreča je rada nestanovitna. V Rasnem je našel Logar lepo, mlado drobnico in jo cepil. Divji mož iz goščave to zapazi in se zadere srdito: Nesramnež! Jaz sem ti v vseh rečeh pomagal, v zahvalo pa si mi zdaj zagradil pot.

Od takrat se hostnik nikoli več ni prikazal Logarjevim, da bi jih spremljal skoz gozd ali obvaroval škode in nadloge. Najmlajši sin se je v Rasnem izgubil in poginil od straha in lakote; živino trgali so volkovi in druge zverine; žito in sadje pobijala je toča. Tako so se nesreče kar lovile; Logar je zopet osirotel; z bornimi ostanki svojega imetka se je preselil nazaj v Podgrad. V njegovo zapuščeno hišo je treščilo, in ogenj jo je pokončal do tal s poslopji vred. Le malo kak sled še spričuje, kje je stala in kako strašno se zna maščevati divji mož, če ga človek vedé ali nevedé razžali.

Razen na Gorjancih živi na Dolenjskem še mnogo drugih hostnikov. Najimenitnejše sem našel med Novim Mestom in Dvorom. Da se bodo spoznale navade in razvade divjih mož bolj na tanko, treba je tudi o njih kaj izpregovoriti. Težave mi to ne bo delalo, ker so mi po naključji ti še dosti bolj znani nego gorjanski. Jednega sem celó sam videl in sem dobre pol ure z njim popotoval. To mislim, je dovolj dober razlog, da pride v mojem popisu prvi na vrsto.

V Zaloški krčmi zbirala se je pred 15 leti jako zgovorna in vesela družba, v kateri se je človek rad pomudil. In tako sem ostal jedenkrat tamo do pozne noči, z mano je bil prijazni svak moje gospodinje, Tone, ki je bil krčmarju pripeljal mošta. Ko odbije jednajsta ura, velim: Záme je zadnji čas, da se dvignem; če Vas je volja, pojdiva! Tovariš je bil zadovoljen. Na potu mi zašepetá nekako plaho: Pač ste prav pogodili, da je zadnji čas odriniti. Takó kasno jaz sploh nikoder rad ne hodim, najmenj pa tod, to se pravi, od Češče Vasi dalje skoz hosto, ki jej pravimo Brezovec. Vražam se ljudje smejejo in tudi jaz jim se smejem. Ali to, kar sem videl v Brezovci na svoje oči, ni vraža ampak resnica. V tej hosti se prikazuje grda pošast, imenujemo jo divji mož, ker je res strašno

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

divja. Lansko jesen šel sem tod domov, prav tako pozno kakor nocoj še ni bilo. Ko sem prikorakal v Brezovec do prve smreke, pridruži mi se kosmatin, kakor da bi me bil za drevesom čakal in me spremi tjà do lastovške drobnice. Tako je spremljal že veliko drugih in kakor meni, prikazal se je tudi vsakemu drugemu pri prvi smreki, pri lastovški drobnici ga pa zapustil. Kaj, ali niste Vi še nikoli o njem slišali?

Jaz odgovorim: Slišal sem že dosti in bi prav rad vedel, če je res tako visok kakor tista smreka, pri kateri ga ljudje najprej zagledajo.

Tone veli: Da, to trdi marsikdo. Ali takrat, ko sem ga jaz videl, bil je manjši, vender je bil dosti velik; če se ne motim, precej višji od Vas. Morda se mrcina lehko po svoji volji potegne ali skrči, ali pa zna ljudi tako preslepiti, da se zdi nekaterim visok kot smreka, drugim pa mnogo nižji.

Jaz vprašam Toneta, če mu je divji mož kaj hudega storil, ko ga je spremljal.

On mi odkima: E kaj — nič! Pred polunočjo nima te oblasti. Samo zijal je vame in pa prav po volčje tulil. Po polunoči pa me sam Bog varuj takega društva! Zato je res pametno, da se vračava še o pravem času.

Na sredi pota med Češčo Vasjo in Brezovcem me prime tovariš hlastno za roko in veli: Ali ga ne vidite? Ta je tisti, ki me je spremljal — divji mož! Ker je bilo nekaj meseca, zagledal sem ga tudi jaz in ga jel opazovati. Tone se je bil zmotil, kajti ta hostnik ni bil nič večji od mene. V obraz je bil dobro porasten ali ne tako, da bi se ga moral človek ustrašiti. Bil je bos in gologlav. Dolgi vlasje so mu mahali po plečih in hrbtu kakor griva. Opravo je imel kmetiško in kaj borno. Hlače so mu šle komaj do kolen; janko je bil slekel in jo vrgel čez levo ramo. Srajca je bila za vratom odpeta, da je kazal, kakor pravimo, gosle. Hodil je precej čudno, prav za prav je bolj poskakoval nego korakal. Ko je prišel s polja na cesto, pozdravim ga: Dober večer! On pa ni dal iz sebe nobene besede, ampak samo nekako hripovo je zarenčal. Popolnoma se nama ni hotel pridružiti, ostal je zmerom kakih 15 korakov pred nama na veliko tolažbo Tonetu, kateremu je strah kar sapo jemal. Zdaj sem se sam preveril, da se ljudje niso zlagali, kar so pravili o grdih šegah divjega moža. Ponašal se je res na vso moč nespodobno. Od konca je le

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

nerazločno nekaj krulil in tulil. Že ta glasba ni bila preveč prijetna. Potem je začel na prste zvižgati, da je kar skoz ušesa letelo. Moralo se je priznati, da je to pastirsko umetnost odlično izvrševal. Brlizgal je na vse mogoče načine: debelo, tenko, ostro, glasno, zamolklo, na konci z zavijačo in brez zavijače, na kratko in na dolgo, v jeden cep in v dva cepà, zdaj na dva, potem na štiri prste in vmes tudi „na kljuko“. Tone je ječal in si tiščal ušesa, jaz pa sem poslušal in se spominal, kako rad sem se nekdaj tudi jaz kratkočasil in bahal s to neskladno zvižgo, v kateri sem bil tak mojster, da so mi vsi drugi pastirji in kmetski součenci zavidali. Zvižganje divjega moža je donelo v hostni samoti in nočni tišini tem bolj neznano in pošastno, ker mu je odgovarjala od treh stranij prekrasna jeka.

Ko pridemo do srede Brezovca, hostnik umolkne in zabavo izpremeni, ali ne na veselje svojima sopotnikoma. Jel je metati v drevje kamenje, krepelce, grude suhega blata in kar mu je prišlo v roke. Odkleščene veje in ščepke padale so neprenehoma okolo naju na cesto, nekatere priletele so tudi nama na glavo! V vsem obližji so se prebudili ptiči in frfetali preplašeni sem ter tjà, ne vedé v nočni in gozdni tmini, kamo bi se skrili.

Ko se je naveličal divjak tudi metanja, začel se je obešati za kljuko svoje debele palice na močne spodnje veje in gugaje se kričati na vse grlo: Mate, oj! Miško oj! Imen je bilo še več, ali jih nisem dobro razločil. Ne dobivši nobenega odgovora prišel je zopet cesto in zdaj se je domislil zabave, ki me je res prav živo zanimala: začel je peti. Prepeval pa je v romskem (ciganskem) jeziku. Nekaj malega sem razumel. Vsaka tretja beseda je bila „rakli“, po naše: deklica, ljubica. Njegova pesen je bila torej brž ko ne zaljubljena, petje pa polno burne strasti, ognjenih in reznih čutov in čudovitih predrznih skokov, samobitno, prekrasno, neskončno zamikajoče, dasiravno na vso moč divje, grozno in nepravilno. Tudi najostrejši sodnik bi bil moral potrditi, da je ta divji mož umetnik, kateremu se ne bi smijali zaničljivo niti v gosposkih dvorih. Za romsko pesnijo prišla je na vrsto vzhodno slovenska: Tiček leti, tičica za njim leti . . . Pel jo je naglo, nekako zaletavasto in torej slabo. Videlo se je, da pevec nima zanjo ne grla, ne srca. Bolje je pogodil hrvatsko, da ne velim, srbsko: Mlado pastirče, zašto si se snuždilo . . . Ali še mnogo, mnogo bolje pa primorsko: Popuhnul je tihi vetar i odnesal Mari krunu . . . Težko sem čakal ali se bo držal primorske besede: „crni moro“ ali

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pa jo bo zamenil z varianto, ki se čuje povsod po Hrvatskem v rodoljubnih, grabljivim „Švabam“ sovražnih društvih. Divji mož je hotel pokazati, da je s Hrvati iste misli in je pel s povzdignenim in hudim glasom: „Našal ju je crni Švaba“. In tako tudi na zadnje: „Volila bim poginuti — nego Švabi ljuba biti“. Ta konec mu se je moral prav posebno priljubiti, kajti ponovil ga je gotovo desetkrat, če ne še več in vsak pot z večjo strastjo, jezo in zabavljivostjo.

O tem petji smo Brezovec prehodili in se bližali lastovski drobnici. Uveril sem se zopet, da govorica ni bila prazna. Pri tem drevesu se je obrnil divji mož res na stransko pot in zginil izpred očij. Tone se globoko oddahne, ustavi me in vpraša: No, kaj pravite?

Jaz odgovorim: Ko mi ne bi bili Vi povedali, da je to divji mož, bil bi mislil, da je kak natrkan cigan, morda Cene Brajdič ali pa njegov brat Matija.

Tone veli nekoliko nejevoljen na moj sum: E, kaj še! Cigani se o tem času ne potepljejo po hosti, tudi vem za gotovo, da zapijajo danes v Lastovčah konja, ki so ga bili prodali zjutraj v Prečini. Hm! Prav za prav pa med njimi in divjim možem ni dosti razločka. Tisti ljudje, ki se niso hoteli podvreči ne deželski, ne cerkveni gosposki in nobeni postavi, pobegnili so v hribe in brloge in so v samoti tako obdivjali, da jim pravimo zdaj divji možje in še ne vemo, če imajo kaj duše ali nič. Cigani pa niso dosti boljši. Tudi oni se valjajo najrajši po hosti in za postave se brigajo toliko kakor moj cucek. Ker govore hostniki in cigani isti volčji jezik, jaz tako sodim, da so se ga jeden od druzega naučili in da so si tudi po krvi, če ne bratje, vsaj bratranci.

(Konec prihodnjič.)

Zemeljski potresi.

Spisal J. Jesenko.

(Dalje.)

Zeló redkoma so pa opazovali, da bi se bil velik del zemeljske skorje vsled potresa usedel ali znižal. Pri lizbonskem potresu se je h kratu potopila kaj močno zidana obrežina iz marmorja v globočino. Z njo je poginilo kaj veliko ljudij, ki so se bili pred podirajočimi se

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

10. Divji mož, hostni mož, hostnik.

(Konec.)

Pod Lukenjskim gradom nahaja se jazbina s prostorno otlino in lepim kapcem, katero hodijo gledat ne le gospoda, ampak tudi bližnji vaščani. V tej jami je prebival divji mož, ki je gostom kaj rad upihal luč ali pa jim še drugače kaj ponagajal. Neko nedeljo prosili sta grajščaka dve lepi deklici, Kresetova Katra in njena prijateljica Lenka, da bi smeli iti v jazbino. Prosili sta ga zgolj iz prijudnosti, ker dovoljenja prav za prav ni bilo treba. Prijazni gospod jima je prošnjo iz srca rad uslišal in se potem četrt ure prav prijazno ž njima pomenkoval. Po krščanskem nauku sta šli v jamo in sta vzeli s seboj, da bi bili brez skrbi, blagoslovljeno svečo. Katra je svetila in korakala naprej. Komaj sta začeli ogledovati in otipavati bleščeči kapec, stopi iz stranske jame divji mož in svečo upihne. Bil je visoke rasti brez brade, oblečen po lovsko in jako podoben grajskemu gospodu. Lenka je pobegnila precej, ko se je prikazal in dospela srečno iz jazbine na plan. Katra je prišla za njo še le čez pol ure, češ, da je v temi pravo pot zgrešila. O divjem moži je pravila, da jo je zgrabil, ali jo precej izpustil, ko se je prekrižala in začela moliti. Prav čudno pa se je zdelo ljudem, da si je kupila še tisti teden v Novem Mestu novo, lepo in drago obleko. Povpraševali so se v čudu, kje je dobila denar? Čez nekaj mesecev pa se je razglasila o njej novica, kakeršne prečinska župa še nikoli ni čula: da zahaja k divjemu možu in da ni več sama. Nastal je tak hrup, kakor da bi se bil punt vnel. Katra se umakne obči razdraženosti v Ljubljano. Čez pol leta se vrne zdrava, čvrsta in cvetoča; tako lepa še ni bila nikoli. Celó tercijalke so migale z ramami in govorile potolažene: obsodili smo jo prehudo; taka znamenja ne lažejo: Katra je poštena.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Ker je izročil Kresè gospodarstvo sinu, šla je kmalu od doma in si dobila službo v Lukenjskem gradu. Izpolnovala je svoje dolžnosti tako zdušno in skrbno, da se je gospodi brž prikupila. Gospa je ni mogla prehvaliti. O vsaki priliki je zatrdila, da tako dobre dekle še ni imela. Priporočila jo je svojemu skrbniku in logarju in on jo je res snubil in se ž njo poročil. Mož je bil že bolj postaren, ali jako blag in tudi denaren. Katra je pojedla pri njem več zajcev in kljunačev, nego so jih njene vrstnice videle. Ob nedeljah in praznikih je prišumela v cerkev vsa v svili in mrežah. Kadar je prišla v krčmo, posadili so jo povsod na prvo mesto. Gospodje jej niso dejali nikoli drugače kot: „gospa Kati“. Kmetom se je zdela ta čast nekoliko prevelika, ali toliko so se sčasoma vender le podali, da so jo vikali „od sebe“.

Ker jej Bog ni dal otrok, vzela je za svojo ljubljansko siroto, malo Katrico. Punička jej je bila tako podobna, da bi bil vsak tujec prisegel, da je njena hči. Grajska gospa je pa zapazila še neko drugo podobnost. Ko je Katrico božala in milovala, kar ostrmela je, plesnila z rokama in velela: Bog in sv. božji križ, poglejte no, ta otrok ima za levim ušesom tako znamenje kakor moj gospod, rudečo zvezdico s petimi žarki, ali ni to čudno? Tudi drugim ljudem se je to čudno zdelo, ali ne vsem. Nekateri so se pomenljivo muzali in si namigavali, češ, mi nismo taki brglezi, da ne bi znali pogoditi, kako se je vse to naonegávilo. Pametni možje pa so govorili: Misli se slobodno, kar se hoče. Tudi nam se dozdeva, da ne bi bila brez „divjega moža“ Katra nikoli taka gospa; ali kdo je svetil, da bi jej mogel kaj dokazati? Tudi za to reč bo najbolje, da poslušamo stari pregovor: Vsaki pometaj svojo hišo, pa bo povsod snažno! —

Ravno tisti čas je zahajal v Lukenjski grad prav pridno neki prošt na skrivne veselice, o katerih sem zvedel samo to, da so spadale med prepovedane. Ta gospod imel je tudi to napako, da je odiral kmete še skoraj grje nego nemški baroni in grofi. Zahteval je, da mu delajo tlačani ne samo brez plače, ampak tudi na vso moč pridno in z veseljem! Če mu je hlapec koga ovadil, da je nemaren, ukazal je vselej: Namažite ga dobro z brezovim oljem! Te besede so se zdele vsakemu tem bolj grozne in razžaljive, ker jih je izustil s sladkim smehom in v mehkem idrijskem narečji, ki se jako lepo pristane nežnim ženskim, nikakor pa ne trdosrčnemu samosilniku.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Te nespodobnosti je divji mož zvedel in ko se je pripeljal prošt pozno zvečer do jazbine, zgrabil je kočijo in jo prevrnil. Ali prošt, ki je mislil drugi dan v grajski kapeli maševati, imel je pri sebi sveto hostijo. Vzemši jo v roke zarotil in preklel je divjega moža, ki se z Bogom ni mogel boriti in je rjové pobegnil. Od takrat ga ni nihče več videl, pa se ne ve, ali je poginil ali pa se preselil v kako drugo jazbino. Starci se kdaj pa kdaj še zmerom radi spomnijo njega in srečne Kresetove Katre. Mladina pa imenuje take povesti „prazne marnje“ in se jim smeje.

Iz krasnega ali mračnega Lukenjskega zakotja premaknimo se na zeleno in veselo goro, katera se vzdiguje nad cesto, gredočo iz Soteske v Podturen in je tako neizrečeno bogata z razvalinami, jamami, strahovi in divjimi možmi. Najlepše stanovanje si je dobil vsakako tisti hostnik, ki je živel v Rožeški jazbini. V njej se je mogel sprehajati, če je hotel, skoraj pol ure daleč in se veseliti spotoma čudnih podob, katere je ustvarila kapljajoča voda. Nihče mu ni kalil miru, dokler se ni domislila soteška pivovarnica, kako dobro bi bilo po letu spravljati pivo v hladno jamo. Te prazne in kalne plaže se je divji mož neki tako ustrašil, da je pobegnil. Če je ta zgodba resnična, dokazovala bi, da je imel nepokvarjeno grlo in da je pijačo bolje poznal nego tista gospa, ki je hodila to „pivo“ pred jazbino pit in je nekatere krati celo trdila, da je „izvrstno!“ — Za prerastenimi podrtinami Rožeškega grada odpira se strahovito brezno, v katerem bi se skril marsikak slovenski zvonik. V globočini zima menda nikoli ne mine. Na dnu se nahajajo kepe snega in ledena skorja še o kresu. Glasoviti poštenjak in kmetiški modrec Poglajen (z Riglja pri Toplicah), ki je učakal do sto let, videl je v megleno jutro, ko je bil še majhen, v tej prepadini velikana, ki je stal na glavi. Bil je tak dolgàn, da je trkal z opetnicami ob gornji rob navpičnega skalovja, ki oklepa brezno v silni višavi onkraj rožeških razvalin. Bil je uverjen, da je ta velikan divji mož, druzega mi pa o njem ni mogel nič povedati, ker se ga je zbal in utekel.

Pol ure od tod je še jedna, ali mnogo manjša jama. Tudi v njej je stanoval divji mož, ki ni bil prav velik, tem bolj pa samogolten. Ko se je zdrsnil gospodarju v prepad vol, planil je po njem, da bi ga raztrgal in požrl. Ljudje so se morali z njim hudo rovati, predno so mu plen ugrabili. Jeden rog je volu odlomil in je po noči dostikrat vanj trobil. — Ves drugačen nego ta

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

krvolok je divji mož, ki gospoduje v svoji globoki jazbini nad Loško Vasjo, četrt ure od Soteske in tri četrti ure od Toplic. Ta del slovenske zemlje ni najzadnji za imenitnosti. Griči in hribi se ponašajo s starinskimi tabori in razsutimi gradovi nemških razbojnikov in pijancev, Toplice se hvalijo s svojo zdravo, gorko vodo, Krka z raki in rastočim kamenom, Dvor in Soteska z obrtnostjo, Loška Vas pa s svojim slavnim, divjim možem, ki se mora imenovati zaradi svoje olike, blagodušnosti in pohlevnosti vsakako prvak vseh slovenskih hostnikov. Brez njega bi bila ostala ta vas neznana rojakom gotovo še veliko let, morebiti tudi na vekomaj. Loški divji mož še ni nikomur nič škodil. Ko je padla pastirju v njegovo jamo krava, ni se hotel tujega blaga niti dotakniti. Brez nejevolje je gledal, ko so spustili človeka po vrvi, ki je žival prevezal, da so jo mogli nazaj potegniti. Ker ga skrbi, da se ga ne bi kdo ustrašil, ljudem se niti ne prikazuje. Družba hostnih mož mu se mrzi, njihove surove veselice ga ne mikajo. Mirno živi v svoji gorki jami, in da mu se ne bi tožilo, našel si je zvesto, krotko in dobro tovarišico in gospodinjo, ki poje z njim in Preširnovo nuno vred: Le celico najno zapriva — prostosti sveta ne želiva! Že sam zakon ga povzdiguje visoko nad vse hostnike, kajti se dozdaj za nobenega druzega še ni zvedelo, da bi bil oženjen. Jazbino zapušča samo jedenkrat v letu, kadar gre kupovat ajdove moke za — žganjce! Če uživa še kaj druzega, ne vem, to pa je dokazano, da so žganjci njegova vsakdanja in najljubša hrana in poglavitna radost in tolažba njegovega želodca, srca in življenja. Ker jih jé tako v slast, ni dvombe, da mu jih zna žena izvrstno kuhati in beliti. Ko mu jih prinese na mizo, ne prisede k njemu, ampak mu gre brž druge kuhat, ker ga hrepenenje po tej jedi nikoli ne mine. Vprašal sem vaščanke, če divja žena ne jé žganjcev in sem dobil odgovor: Morda jih, ali najljubši je brž ko ne tudi njej — kafetek! Nu, mislim si, že prav! Bog jej ga blagoslovi! Pridni gospodinji se ne sme ta dobrota zavidati, ker jo zasluži. Loški divji mož je res da neskončno pohleven in prijazen, ali bi se hudo zmotil, kdor bi mislil, da mu sme zabavljati brez kazni. Po višavah nad Loško Vasjo klatil se je kočevsk krošnjar. Ker si ni znal najti druzega dela, začel je metati v jazbino kamenje in je izbil divji ženi iz rok kuhalnico! Prestrašena pokliče moža, ki plane iz jame in postopača zgrabi. Da je bil kak domač paglavec, bil bi ga najbrž potresel malo za vlase ali ušesa, dal mu brco in ga zapodil. Ko pa vidi, da mu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je prišel nagajat na dom tuj potepuh, prime ga taka grozna jeza, da izruje z jedno roko bukev, z drugo skalo in ubogega Kočevarja tako nemilo zdruzne in premlati, da ni ostalo nič druzega kakor kupček krvavih cap in koščic. Ta zgodba pomni se dobro še dan denašnji. Lani sem se sprehajal neko popoludne po Loški Vasi; pastirji so gnali ravno na pašo. Na konci vasi stal je mal, dobrovoljen možiček, ki je ustavljal in svaril žive fante: Varujte, se otroci, in ne mečite v jazbino kamenja, da ne izbijete divji ženi kuhalnice iz rok!

Najljubša želja.

Na vrtu pod staro hruško
Sedijo mladénke tri,
Pa lepih mladenek jedna
Družicama govorí:

„Oj, dragi družici moji,
Povejte zvestó vidvé.
Kaj neki bi zdaj od vsega
Imeli najrajši vé.“

Pa reče mladenka prva:
„Jaz robec si nov želim,
Oj robec prekrasno pisan,
Da glavo ovijem ž njim.“

Pa reče mladenka druga:
„Jaz krílo želim svetló,
Iz svile najmečje tkano,
Spreminjasto prav lepó.“

In reče mladenka tretja:
„Jaz prstan bi rada zal,
Iz čistega skóvan zláta,
In kamen v njem svetál.“

Po vejah na stari hruški
Pa ptiček mi živ skakljá,
Posluša déklice mlade,
Dé drobni jim ptiček ta:

„Oj čujte me dečle mlade,
Oj čujte me, dečle tri,
Kar ste govoríle zdaj-le,
Gotovo resnica ni.

Oj ljubši ko robec, krilo,
Oj ljubši ko prstan zlat,
In ljubši ko vse na svetu —
Zdaj vsaki bi mož bil mlad.“

Spoglédajo se mladénke,
Lehkó zarudé vse tri . . .
Kakó, ko bi res le bilo,
Kar drobni vam ptič velí?

Krilàn.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

11. Povodni mož.

Povodni možje, katere sem našel, spadajo na tri precej različna plemena. Jedno prebiva v Krki in nje vidnih in nevidnih pritokih: v Radežiči, Temenici, Prečini, Težki vodi; drugo brodari po slovečem gorjanskem jezeru; tretje je živelo in poginilo globoko pod zemljo onkraj Gorjancev na tistem prečudnem svetu, ki ga zove narod „zdeti“ in „ukleti“. Zdaj bom govoril samo o prvem, ki je ljudem najbolj nadležno in torej tudi najbolj znano.

Pod kapiteljskim hribom pri Novem Mestu reži v skalovji nekoliko sežnjev od Krke silna razpoka, v kateri je domoval strašen velikan: divji mož. Prilomastil je iz svoje otline, ko se ga je človek najmènj nádejal. Najrajši se je prikazoval tistim, ki so trdili, da ga ni, ali pa se ustili, da se ga ne bojé. Zgrabil ni nikogar, ali že sam pogled bil je tako grozen, da so nekateri kar strepetali, še več pa jih je od straha hudo zbolelo. Brez skrbi so hodili mimo njegovega brloga samo tujci, ki niso o njem nikoli nič slišali. Zdaj se ga ne bojé niti domačini, ker je zijalko že zdavnaj zapustil. Zadnjikrat se je prikazal neki straški kruharici leta 1848. Ko je prišla na travnik, stopil je iz skalovja, pomolil proti njej jezik in gledal vánjo tako grdo, kakor gleda levi razbojnik na križi. Pošast je bila vsaj tolika kakor največji človek, v obraz vsa kosmata, da se lice ni skoraj nič videlo, oblečena pa prav čedno, po vojaško, kakor kak korporal. Zanj se je skrivala mlada ženska. Stražanki se je zdelo kaj čudno, da ni nič vpila in jokala, kakor da bi mu bila že privajena. Tem bolj pa se ga je ona ustrašila. Jela je na vso moč teči, ob jednem pa se križati in moliti, kar jej je se ve da tudi pomoglo. Ker se na vsem potu nikoli ni ozrla, ni mogla vedeti, če jo je prikazen preganjala ali ne. Od

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

takrat je divji mož od tod izginil in po dolgem povpraševanji sem tudi zvedel, zakaj. On ni storil tega iz svoje volje, ampak za to, ker je moral, ker ga je prisilil povodni mož, njegov sosed in sovrážnik. Zmagovalec polastil se je tudi zapuščene jazbine in prebiva zdaj, kakor mu se zljubi, časi v skalovji, časi v Krki.

Ta povodni mož je pošiljal v stare čase po babici novomeškim materam otroke. Zdaj si jih znajo dobiti, če govorica ne laže, brez njega. To se mu gotovo za malo zdi; kakor da bi se hotel zmaščevati, začel je nositi svoje žive dari neomoženim, kar se pred skoraj nikoli ni zgodilo. Če nima druzega opravka, kratkočasi se s tem, da ljudi straši. Take šale niso vsakemu po volji. Novomeški okraj se ponaša po pravici, da je rodil že marsikatero bistro glavico. Jedna teh glavic iznašla je menda po globokem premišljevanji zagovor, kateremu niso kos vsi povodni možje skupaj, nikar samo jeden. Ta imenitni zagovor sem zvedel tudi jaz in ga bom razen treh črk oznanil, nekaj zato, da razveselim tiste učenjake, ki so preverjeni, da se skriva najstarejša narodna modrost in učenost v zagovorih, najbolj pa iz blagega namena, da bi si znali moji preljubi rojaki v potrebi pomagati. Če bodo popotovali kdaj za Krko od Novega Mesta gori proti Lastovčam in se namerili na ostudno pošast, ki se zove povodni mož, naj jo zaroté brez straha: Svinjski d . . . naj te zatare! Teh groznih besed se bo tako zbala, da bo pobegnila tisti hip v Krko in se ne bo nikoli več drznila jih nadlegovati.

O tej prikazni se je čulo nekdaj veliko prav čudnega in zanimljivega, dan denašnji pa je dedovska vednost že jako oslabela in potemnela. S svojimi znanci sem se moral dostikrat pregovarjati in pričkati. Nekateri so poznali samo povodnega, drugi samo divjega moža. Oni so trdili, da je povodni mož že od nekdaj gospodar Krki, pa tudi jazbini. Drugi so to zanikali in govorili, da stanuje v zijalki še zdaj divji mož ali da pobegne, če ga kdo zagovori, v Krko. Jaz pa velim, da se oboji motijo in moji dokazi so nepobitni. Prvotni dom vseh povodnih móž je voda, kakor že ime spričuje. Ravno tako gotova je resnica, da so se zaredili in prebivajo vsi znani hostniki v jazbinah. Globoke vode se bojé, ker bi v njej zadahnili. Tudi ne morejo pošiljati in nositi nikomur otrok zato, ker jih sami nimajo, niti jih imeti ne morejo, ker razen jednega niso oženjeni. Prav lahko pa dela kaj takega povodni mož, ki ima toliko bab, kolikor jih

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

more ugrabiti. Razen teh dokazov pa imam tudi dve dobri priči: staro Švarcovko in še starejšo Kolenčevo Jero. Ti dve ženi ohranili sta narodna poročila neskaljena in nepomešana z novejšimi pritiklinami in obe sta pripovedovali o povodnem in divjem moži prav na tanko tako, kakor sem jaz napisal.

Med Lokami in Zalogom teče Krka v precej ozki strugi in je na mesta jako globoka. Tod je gospodaril in rogovilil nekdaj drug povodni mož, ki pa ni bil tako močan in oblasten. Prišel je nádenj Šratelj, kateremu pravijo nekateri tudi Šretelj, in ga pregnal na zaloške travnike. Kdo je bil in od kod je privihral v Krko, nisem mogel zvedeti. Z neko verjetnostjo se more samo toliko trditi, da je bil v rodu Škratu, morda njegov sin ali mlajši brat. Prav po Škratovo je bil tudi hudoben, ob jednem pa strašno požrešen. Ko sta padla v Krko dva vola, kar precej ja je raztrgal in pohrustal s kostmi vred. Čez nekaj dnij našli so jarma v rupi blizu brajtenovskega grada, kamor sta bila priplavala iz reke po podzemeljskem vodotoči. Povodnemu možu se je na zaloških košenicah dosti slabo godilo. Če je dolgo deževalo, nabralo se je po nižavah in kotanjah vode še čez potrebo, ali ob suši je ni bilo ne kaplje. V bližnjo Prečino pa ni bilo varno hoditi, kajti imela je že svojega gospodarja, ki ni ljubil gostov, ker je stanoval še sam na tesnem. Kadar je usahnila na travnikih voda, moral se je begunec zariti v močvirje, kar mu se ni moglo zdeti ne lepo ne prijetno. Hranil se je zdaj z žabami in gotovo mu je srce utripalo, če je pomislil na slastne rake, ščuke in sulce, katerih je bilo v Krki na izbèr. Dobro je živel samo o povodnji, ko se je razlila reka čez bregove in prinesla svoje zaklade tudi na travnike.

Ta povodenj je bila jedenkrat posebno velikanska in krasna. Prišla jo je gledat tudi grajska gospodična Gena. Povodni mož jo zapazi in se dvigne iz vode. Ona zakriči in pobegne na kozolec. Dasiravno je ni mikalo, da bi ga dolgo gledala, videla ga je vender toliko, da je mogla ljudem povedati, kakšen je. Ni bilo čudo, da je človeka, kateremu se je prikazal, groza obhajala. Bil je visok kakor najdaljša žrd, nag in po vsem životu zelen kakor kuščar. Prav inako mu se je storilo, da ga gospodična ni počakala, kajti je ni mislil razžaliti, ampak jo razveseliti s preprijetno novico. Ker je videl, da se ga boji, ni je hotel nadlegovati na travniku, ali je prišel še tisti večer k njej na dom in jej podaril prav majhnega fantička, ki je bil

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ljubezniv, mil in krasen kakor jutèrnja zarja, da se ga ni mogla nagledati, naujčkati in naljubiti. Nje mati je od konca nekaj godrnjala. Dejala jej je: Genica! če ne boš huda, ti bom nekaj povedala. Ti, veš, prav za prav še nimaš te pravice, da bi pestovala svojega otroka! Gena se je na vse grlo zasmijala: Če nimam pravice, imam pa dolžnost, ali mar ni res? Ta hitri in rezki odgovor je gospo tako potolažil, da se je zasmijala tudi ona in velela: Ta pot govoriš resnico, če je še nikoli nisi. Ali, veš, to tvojo dolžnost izpolnuje lahko tudi kak Podgorec. Za denar dobiva krušnih očetov in mater, kolikor hočeva. Pankrček pojde še ta teden pod Gorjance, pa bo vse dobro.

In tako se je zgodilo. Ko sem sedel pred desetimi leti v šentpeterski krčmi, prišel je pit postaren mož. Imel je nemara petdeset let. Rudeči in polni obraz in čvrsto truplo pa je spričevalo, da ga ni starost še nič omajala in potrla. Krčmarica ga pogleda in vpraša: Ne zamerite, tako se mi znani zdite, od kod pa ste, oča? Prihodnik veli: Zdaj sem prišel izpod Gorjancev, iz Cerovega Loga, če veste, kje je to? Jaz sem tisti, saj vem da ste že kaj slišali, ki ga je prinesel grajski Geni povodni mož in grem danes po doto. Mati so mi umrli, pa sem dobil pisanje, da naj pridem. Bog jim daj večni mir in pokoj! Mati bi se bili lahko omožili, pa se niso hoteli, prav zaradi mene ne. Vsi pravijo, da so gotovo toliko zapustili, da mi stara leta ne bo treba kruha prositi.

Zdaj pa čujmo še prečudno prigodbo, kakó se je založki povodni mož r a z š e l. Slovenci nismo vajeni govoriti, da se kak človek ali kaka druga živa stvar razide, ali do zdaj neznana reč zahteva tudi do zdaj neznano rabo besede.

Grajski čuvar Grom je bil zvest služabnik, samo to slabost so mu znanci očitali, da ga ne more veliko nesti: polič ga je bilo zanj premalo, tri merice pa preveč. To napako pa je tudi on sam dobro poznal in se proti njej, kolikor se je dalo, zavaroval. Če se je peljal v tak kraj, kjer je vedel, da bo večja pijača, vzel je s seboj vselej koš. Pijan zlezel je vanj in pohlevni konj ga je privlekel domov brez vodstva živega in nepobitega. Jedenkrat se ga je nabrenkal v Zalogu. Pred odhodom se je dejal po svoji navadi v koš, dasiravno je bil ta pot, kakor je pravil, komaj „na pol izgubljen“. Ukaje drdrál se je čez travnike, kar mu ustavi konja blizu velike mlake povodni mož in se upre z vso silo v voz, da bi ga zvrnil v vodo. Grom to

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zapazi. On je bil prebrisane glave. Znal je celó pesni zlagati in ljudje so trdili, da so neizrečeno lepe in takó vesele, da človeka na smeh silijo. Ko bi bil povodni mož vedel, da je grajski čuvar tak umetnik in razumnik, ne bi se ga bil morda nikoli polótil, vsaj ne tako po divjaško in tolovajsko. Grom je sprevidel precej silno nevarnost, ali se je ni ustrašil, temveč se jej srčno v bran postavil. Najprej je v koši vstal in se prekrižal, ali ne po nemško, ampak po latinsko ali vlaško, ker mu se nemški križ za to rabo ni zdel dovolj krepák. Potem je uprl oči v povodnega moža in ga začel držeč se z obema rokama za koš z grmečim glasom tako-le zagovarjati: Vivoda, pivoda, kalivoda, gazvoda! Sv. Miklavž, sv. Šempos, sv. Šentjanž! Vi ste moji, jaz sem vaš. Pano gažo — dižo tažo — amen, amen, amen!

Ko je izustil zadnji amen, slišal se je pok, kakor da bi bil kdo ustrelil in zasmrdelo je po žveplu. To je pomenilo, da se je povodni mož razletel in razkadil. Grom ni pozabil razglasiti smrti te pošasti in za jedno se ve tudi svojo zaslugo, ali mu je od konca malo kdo verjel. Ko pa je preteklo pet, deset, petnajst let, da ni na založkih travnikih nikogar več strašilo, spomnili so se ljudje njegove povesti in nehali biti neverni Tomaži. Sem in tam se je dobil že takrat kak nezaupen dvomilec, ki se je smijal copernicam, rogatim in repatim hudičem in vsem drugim prikaznim. Ta svojat se z Gromom nikoli ni zbogala. Zaničljivo je trdila, da je ravno tako lahko zagovoriti povodnega moža, katerega nikoli bilo ni, kakor zagovoriti kačji pik, če kača ni strupena. Starejšim ljudem so se zdele take besede samopašne in nesramne. Tem rajši jih je poslušala mladina. Ker je ta mladina od takrat odrastla in se jela celo že starati, ne moremo se prav nič čuditi, da sedanji založki otroci povodnega moža še skoraj po imenu ne poznajo. In kakor on, razkadila se je brez sledu tudi Gromova slava.

(Konec prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

11. Povodni mož.

(Konec.)

Redno so naredili baltovški most, bil je blizu tamo brod in najstarši in dolgo časa tudi jedini hiši Baltove Vasi sta bili Brodnarjeva in Ribičeva. Brodnar Balt je imel razen več sinov lepo hčer Metko, njegov sosed pa razen več hčerij brdkega sina Janeza in tako se skoro ni moglo drugače nakljičiti, nego da sta se ona dva jeden v druzega prav globoko zaljubila. Dala sta si že tudi zaročne prstane. Ker se njijini zavezi nista protivila ne očeta ne materi, bila bi se lahko vzela in živela kakor se jemljó in živé drugi ljudje, da ne bi trebalo o tem nič pisati in še dosti govoriti ne. Ali v Baltovo Metko se je zaljubil tudi povodni mož in prežal neprenehoma nánjo, da bi jo zgrabil in unesel. Mati je hčerko dostikrat svarila, da naj ne hodi na vodo nikdar brez kakega krščanskega znamenja; ona pa se je smijala in velela, da se povodnega moža ne boji. Neko nedeljo zjutraj se je hotela umiti, in ker ni našla vode v kablu, šla je na Krko. Predno se je začela umivati, položila je na breg brojanice, da jej ne bi padle v vodo in tako je vzela izza vrata tudi zlati križček in ga dejala na trato. Zdaj si zasuče rokave in se začne umivati. Povodni mož se jej približa, ali zapazivši na roki prstan, spomin krščanske ljubezni in zvestobe, moral je odskočiti nazaj v globočino, ker še ni imel do nje oblasti. Metki se je jel v vodi prstan zmikati. V strahu, da jej ne pade v Krko in se izgubi, sname ga s prsta in dene na grivo. Povodni mož se zopet pokaže in ko vidi, da ni zapreke, plane iz vode in Metko ugrabi.

Bridko sta jokala za njo oča in mati, še bridkeje pa ubogi Janez. Noč in dan je premišljeval, kako bi mogel rešiti svojo preljubo zaročnico. Povpraševal je modrih mož in svetih puščavnikov, ali zastonj iskal je pri njih dobrega sveta in pomoči. K Ribičevim pride mlad, reven popotnik in prosi večerje in postelje. Ribič mu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

veli: Mi imamo še zâse premalo prostora, pojdi k sosedu! Blagosrčni Janez pa se oglasi: Naj spi pri meni! Treba se bo malo stisniti, ali kaj za to. Zdaj pravi stari Ribič: Če je prav zate, je tudi zame, naj ostane! Popotnik je z Ribičevimi večerjal, potem sta šla z Janezom spat. Janez se spravi in gre v posteljo, tujec pa sede na tla in začne nekaj mencati in godrnjati.

Janez ga vpraša, zakaj se ne uleže.

Popotnik: Ne utegnem.

Janez: Kaj pa delaš?

Popotnik: Krvavo mleko za gospo, ki daje psom kavo, revežem pa še skorje črnega kruha ne. Zdaj bo morala prebiti tudi brez kave.

Janez vpraša tujca v drugo, kaj dela.

Popotnik: Trganje v desni roki za hudobno mačeho, ki tepe brez uzroka svojo pastorko.

Ko je tujec še vedno nekaj mencal in godrnjal, vpraša ga Janez v tretje, kaj dela.

Popotnik: Točo za devet vasij, v katerih ni ne jednega moža, ki bi bil tega imena vreden.

Janez: Kdo pa si?

Popotnik: Črnošolec.

Janez se obveseli in pravi: Sam Bog te je prinesel pod našo streho. Ti mi boš mogel razodeti, kje se nahaja zdaj moja nevesta in kako bi mogel jaz do nje priti.

Črnošolec odgovori: Če bi to jaz tudi vedel, ne bi nič tebi koristilo, ker ti ne bi smel povedati. Vežejo me tako hude prisege, da ne bi ostal ne tri dni živ, ko bi se jim izneveril. Ali nobena prisega mi ne brani, da ti dam dober svet. Vse skrivnosti so zapisane v črnih bukvah. Te bukve pa imajo razen črnošolcev tudi mrliči. Pojdi o polunoči na pokopališče in se ustopi takó, da ti bo stala jedna noga na posvečeni, druga na neposvečeni zemlji. Kmalu se bo oglasil mrtvec in začel prebirati iz črnih bukev prerokovanje za bodoče leto in sploh vse skrivnosti, ki so imenitne za duhovnijo. Če ne boš zvedel nič, kar bi bilo za rabo, na prvem pokopališči, pojdi na drugo, tretje, dokler ti se želja izpolni. Poglavitna reč pa je, da boš stal gotovo tako, kakor sem ti rekel. Če bi bili obe nogi na neposvečenih tleh, ne bi ničesa slišal in zvedel, če bi pa stal z obema na posvečenih, prišel bi mrličem pod oblast, da bi te smeli raztrgati, ali pa ti storiti kako drugo škodo.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Janez črnošolca lepo zahvali za dobri svet in prvikrat, od kar je izgubil ljubico, trdno zaspi. Precej drugi večer napoti se proti Prečini in se ustopi o polunoči na sveto in nesveto zemljo. Videl ni nikogar, dobro pa je čul prerokovanje: „To leto se bosta rodila graščaku samo dva nezakonska otroka. — Prečina bo dobila učitelja, ki bo orglal tako kratkočasne, da bodo začela dekleta kar v cerkvi plesati. — Stari fant in svetohlinec, ki meče vse zaljubljene fante in dekleta v peklensko žarjavico, omožil bo ta predpust svojo hčer, katero ima spravljeno tamo gori na Gorenjskem pri Kranji.“

Po tem kratkem branji je mrlič umolknil, ker v črnih bukvah ni bila nobena skrivnost več zabeležena. Janez se je smijal in čudil, da se brigajo prečinski mrliči za take prazne novice in posvetne bedastoče.

Drugo noč se napoti v Sotesko. O polunoči je že stal z jedno nogo na pokopališči, z drugo zunaj in je čul berilo: „Soteščani bodo lovili ribe in rake, pa se ne bodo s tem niti letos ne vzveličali, ne obogatili, ne zredili, ne nasitili. — Knez bi prišel rad pogledat svoje posesti, pa ne bo imel za pot denarja. Bolj srečen je njegov služabnik: kupil si bo graščino.“

Soteški prerok se je zdel Janezu pametnejši od prečinskega, ali njemu ni povedal nič koristnega.

Tretjo noč šel je poslušat črne bukve na topliško grobje. Mislil si je: do tretjega gre rado, bržkone ne bom niti nocoj nič zvedel. Mrlič bere: „Tamo, kjer teče Sušica v Krko, naredil si je v koreninah gnezdo povodni kos. Kdor bo to gnezdo našel in s seboj nosil, ne bo ga mogel nihče videti pa bo šel, kamor bo sam hotel, in če ga ne bo strah vélike krnice, tudi k povodnemu možu, ki je ugrabil lani osovrej baltovško Metko in pred njo brezštevila drugih deklet. — Za Gradiščem leži seženj pod zemljo med kozolcem, potom in glogovim grmom velik zaklad. Grad tistega, ki ga ogrene, ostal bo bogat, nepremagan in slaven do devetega rodu. — V razpoklini pisane skale pod Rumanjo Vasjo vzrasla je iz trdega kamena prežlahtna zel tolažnik. Kdor jo poduha, znebi se vsake žalosti in skrbi in pozabi vsako nesrečo in gorje.“

Janez je vedeževanje na vso moč pazljivo poslušal in si vsako besedo zapomnil. Komaj je pričelo svitati, tekel je iskat čudodelnega gnezda, katero je našel brez truda. Vzemši ga s seboj skočil je v čoln in se prepeljal po Krki do velike krnice, ki požira vodo in vse, kar

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

v vrtinec pride. Krnica Janeza pogoltne in ga nese globoko doli tja do steklene hiše povodnega moža. On stopi v hišo. Kamor je le pogledal, lesketalo se je biserje, zlato, srebro in sto drugih dragocenih rud in samocvetnih kamenov. Prehodil je brez števila nepopisno krasnih izb, v katerih je vse mrgolelo bab in otrok. Gospodarja ni dobil doma, ker je šel strašit krdelo pijanih Krájinčanov, popotujočih domov iz slavonskih gozdov. V zadnji izbi najde Janez svojo preljubo Metko. Ona je zibala, bridko vzdihovala in jokala. Janez dene kosovo gnezdo na mizo in se jej prikaže. Metka zavrisne od veselja in mu potoži, kako slabo se jej je godilo pri povodnem moži. Tamo doli lepega solnca nikdar ni videla. Sprehajala se je med steklenim drevjem in spala v stekleni postelji pod stekleno odejo. V hiši ni nobene kuhinje, nobene peči, ogenj se v njej nikoli ne zaneti. Jedla je surove ribe in surove, neslane in nezabeljene povodne zeli. Ljudi se vidi vse polno, ali to društvo človeka ne veseli, ker je pomenkovanje prepovedano. Blagi Janez se je razjokal o hudi bedi, katero je prebila njegova ljubica pa je zopet prijel kosovo gnezdo in jej velel, da naj ga prime tudi ona. Nevidna prekoračila sta izbo za izbo in dospela srečno iz steklene hiše. Janez je bil prišel vánjo skoz sprednja vrata, skoz zadnja sta jo zdaj zapustila. Pred pragom tekla je podzemeljska Temenica. Janez in Metka skočita brez straha vánjo in brza struja ja prinese v nekoliko trenutkih v Krko, po kateri priplavata do zaželenega brega. Še tisti teden sta se poročila in zakon vzel je povodnemu možu vso pravico in moč do blažene Metke.

Ali hudobnež si izmisli strašno maščevanje. Ko je prišla na Krko po vode, privihra na površje, raztrga njenega otroka in jej vrže krvave kosce pred noge. Ubožica se je zgrudila in jela od neskončne groze in žalosti umirati. Janez pa se domisli prežlahtne zeli „tolažnika“. Ko jej ga prinese in da poduhati, pozabila je strašno prigodbo in kakor bi trenil zapustili sta jo groza in žalost. Bila je zopet zdrava in takó vesela in srečna, kakor še nikoli ne v vsem svojem življenji.

Zdaj se je spomnil Janez tudi zaklada nad Gradiščem. Ogrenivši ga sezidal si je na brdu med Gradiščem, Krko in Rumanjo vasjo prekrasen grad, ali nikdar ni pozabil, da je domačega rodú in kmetiškega stanú. On se ni polastoval zemlje, sto in stokrat s krvavimi žulji obdelane in z vročim znojem porošene svete dedine neutrudnih slovenskih oratarjev. Svojih kmetov ni silil, da bi mu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

12. Mrtvaška srajca.

Ne dajo se dopovedati in skoro niti misliti neskončne nadloge in stiske, v katerih je živel dolenjski kmet pred letom 1848. Gorenjec, dasi tudi zatiran, bil je proti njemu srečen svobodnjak in bogatin. Ječé in zvijaje se pod težko nogo nemških plemenitašev imel je skoro samo to jedino upanje, da ga bo rešila neprenosnega jarma gotova smrt. Noč in dan se je trudil, péhal in potil, sad in korist njegovih žuljev pa je spravljala in zapravljala tuja gospoda, ki je bila uvérjena, da ne dela s tem nikake krivice, ampak da uživa le svojo pošteno podedovano ali kupljeno pravico. V denarjih dajal jej je slovenski podložnik „štivro“, v pridelkih desetino, gorščino, starič. Predivo, piščeta in jajca nosil jej je sam na dom, po druge davščine hodili so grajski župani in pisarji. Desetino so pobirali od vsakega žita, mnogi celó od koruze, boba in krompirja. Utajiti in skriti ni se dalo nič, ker so „podrepniki“ (vohuni) bistro pazili in se desetina ni jemala s polja, ampak iz kozolcev. Še več dobička nesla je gorščina in desetina od vina. Grajščine, ki so bile komaj srednje velikosti, dobivale so v letu po 1000 do 2000 veder, vrednih po sedanji ceni vina in denarja najmenj 5000 do 10.000 gld! In ta strašna gorščina zahtevala se je na več krajih z nečloveško brezdušnostjo, tudi če trta ni nič rodila! Desetino pa so pobirali Nemci tudi od vse živine, nekateri še od čebel. Jasno je, da je moral zaduševati ta davek v dolenjskem kmetu vse veselje za živinorejo. Tlaka bila je povsod huda; najbolj krivična zdela se je narodu zato, ker ni bila za vse jednako ustanovljena. V Rakovniku n. pr. bilo je je samo po dva dni v tednu, v bližnjem Griči po štiri dni od grunta. Ali gospode niti to ni še zadovoljilo. Koliko oral mora obsezati „grunt“, ni bilo menda nikjer na tanko določeno. Od konca se je mislilo, da se potrebuje zanj vsaj kacih 15 oral lastine, pozneje se je trdilo, da opravičuje to ime že kacih 7 ali 8 oral,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in po tej meri povečala se je tlaka marsikje od dveh dnij na štiri, od štirih na osem! Kmet moral je plačevati in rediti jednega delavca skoro samo za to, da je hodil gospôdi na tlako! In delati moral jej je na vso moč pridno. Na nekaterih grajščinah so tlačane uprezali kakor vole in ž njimi orali! Povsod pa se je pazilo, da ne postavajo. Sem ter tam hodili so za njimi grajski hlapci z biči in palicami in so udrihali nemilo po „nemarnih“; nemarnost pa so očitali tudi tistim, ki so od presilnega truda, žeje in lakote opešali. Tolkli so delavce z razlogom, če so se kaj ustavljali, tolkli pa so jih dostikrat tudi brez razloga, kar tako iz divjaške zlobe, napuha in samopašnosti. Razen desetine in tlake pa so imeli nemški grofje, baroni in vitezi do kmeta veliko moč in oblast tudi v premnogih drugih rečeh. S svojo besedo dali so mu lahko sina v vojake, in takrat vojaščina ni bila taka šala kakor je dan denašnji. Kdor je bil potrjen, ni se vrnil domov celih štirinajst let, odvadil se je delu in za svojo rodovino in kmetiški stan večinoma popolnem izgubil. Ali ne le za sinove, ubogi kmet moral se je tresti tudi za ženo in hčere, ako jih je obdarila priroda z nevarnim darom lepote. Do malega v vsakem gradu nahajal se je kak poživinjen pohotnik (marsikje še po več nego jeden), ki je prežal na deviško nedolžnost in žensko poštenje bolj željno nego jastreb na piščence. Kar se ni doseglo z dobro besedo, dobilo se je z darovi in če se ni dalo drugače, tudi s pretnjo in silo. Kdor vse to premisli, ne bo se čudil, da je trla dolenjsko krajino taka nepopisna revščina in žalost. Z ratarstvom si kmet ni mogel opomoči; za trgovino takrat ni bilo nobene prilike; kake večje obrti pa nemški oblastniki tudi niso skoro nikjer oživili in razvili, kajti strosili so svoje ogromne dohodke rajši na razkošne pojedine, velikanske pijače, lepe pse, konje in ljubice, lov, lišp in brezštevilne druge zabave. Gruntarji nosili so še ob nedeljah stare, grdo zakrpane prtene hlače; v opravi niso se razločevali dosti od beračev. Mnogi podgorci prišli so v cerkev v debelih srajcah iz guzovine (tul), in ob dežji v plaščih iz bička ali ličja kakor divjaki. Kruh jedli so sploh zmesen iz najslabšega žita, dostikrat iz samega ovsa in prosa; iz grenke pire smatral se je že za veliko dobroto. Ali še Bog, če je hiša kak kruh premogla! Znane so mi cele in jako velike vasi, n. pr. Straža v prečinski župi, v katerih se je peklo samo pred največjimi prazniki. Razen krompirja in presnine kuhalo se je mnogo puste čičerke in cizare, katere se je zato veliko sejalo, ker Nemci od tako slabih pridelkov niso zahtevali desetine.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

V tej neizmerni nesreči ostal je narodu samo jeden resničen prijatelj: naša poštena duhovščina, ki mu je vlivala na pekoče rane blagodejno olje krščanske tolažbe. Slava do nebes in poklon do zemlje tem božjim služabnikom in pravim tolmačem milih naukov našega nazaretskega učenika! Ali poleg njih oglašali so se tudi mnogi krivi preroki, ki so narodne zatiralce zagovarjali in zatirali brezvestno ž njimi vred svoje brate po Kristu in po krvi. Ti brezbožniki imenovali so krvavo sužnjost — sveto dolžnost! Na posvečenem kraji so se drznili lagati, da sta prišli v deželo tlaka in desetina — ne po tuji sili, hudobi in krivici, nego po vzvišeni božji volji! Kdor je verjel njihovim podlim, bogokletnim naukom, moral je misliti, da je ustvaril sam usmiljeni oča vseh ljudij in narodov Slovenca za večnega hlapca in trpina, Nemca za večnega gospodarja in tlačnika.

Naš dolenjski kmet je trpel silo in krivico, dokler se je dalo; ko mu to ni bilo več mogoče, začel si je pomagati kakor mu je velela pamet, ali kakor sta nanesla prilika in naključje. Zavrgši tožno kmetovanje umaknili so se nekateri v mesta in se poprijeli rokodelstva. Veliko jih je zapustilo domovino in pobegnilo na Hrvatsko, kjer so se za stalno naselili. Vojaški beguni in drugi fantje uhajali so čez deželno mejo po prepovedano blago, zlasti po tobak, in ga nosili potem skrivaj svojim rojakom, ki so jim dali za to imena: prehajači, prelazniki, tobakarji in dr. Kdor je bil bolj hude jeze in še posebej kaj razžaljen, šel je, da se maščuje, v razbojnike. Taki pridružili so se radi turškim tolovajem („hajdukom“), ki so našo zemljo že od nekdaj nadlegovali in so te ljudi z veseljem vzprejemali, da jim kažejo pot in jim pomagajo s svojo vednostjo in dobrim svetom. Tolikega nereda in prestopanja zakonov država ni mogla mirno gledati. Pomnožila je ob meji straže in paznike; pod Gorjanci postavila je vojarnice in čuvarnice; zastavila je z orožniki vsa pota in doline, vse soteske, vrhove in kobile. Tobakarji in razbojniki potrebovali so prav posebno srečo, da jih ni na potu nihče videl, ovadil in zgrabil. Redki, jako redki so bili tisti, ki so se priplazili mimo toliko straž in vohunov čez široko Kolpo in čez visoke Gorjance z živim truplom in zdravimi udi na Dolenjsko.

Neusmiljena tuja gospoda vihtila je svoj bič tudi nad Belo Krajino. Mlademu Poljancu, ki je tlako delal, veli osorni oskrbnik, ko se je začelo mračiti: Danes še nisem nikogar tepel, bom pa tebe,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

da se kmet ne razvadi. Dasiravno ni imel najmanjšega razloga, udaril je fanta na vso moč z debelo palico po plečih. Poljanec pravi: Danes še nisem nikogar ubil, bom pa tebe, da se gospoda ne razvadi. To rekši dvigne motiko in razčesne oskrbniku glavo. Dobro vedoč, kaj ga čaka, pobegne v Gorjance. Blodil je po njih tri dni in tri noči. Tretjo noč zagleda v skalovji jamo in v jami luč. Pristopivši vidi na tleh umirajočega bolnika. Vpraša ga, kdo je. S slabim glasom veli bolnik: Jaz sem strojbar Hudobec. Poljanec se začudi in vpraša: Kaj pa strojiš v teh pečinah? Hudobec odgovori: Mrtvaške srajce. Mrliču, ki ni umrl po božji volji, slečem kožo in denem v stroj. Iz ustrojene naredim srajco. Kdor tako srajco obleče, živi brez strahu, da bi ga ugonobil z lahko kak sovražnik. Vidi se ljudem tako grozen, da se nihče ne drzne mu približati, nikar se ga lotiti. Kdor bi ga hotel ustreliti, začela bi se mu tresti roka, da ga nikakor ne bi mogel pogoditi.

To čuvši se Poljanec obveseli in prosi Hudobca, da bi mu ustrojil mrtvaško srajco. Hudobec veli, da je preslab; predno mine ura, moral bo umreti. Ako mu da, kar je na svetu največ vredno, bo precej ozdravel in mu željo izpolnil. Poljanec se prestraši in pravi: Ti si menda lakomen moje uboge duše? Zaničljivo se zareži Hudobec: Mar mi je tvoje garjeve duše! Take nesnage ne poberem, ko bi jo kdo za máno metal. Da bom zopet okreval, potrebujem košček tvojega življenja. Menj kot jedno leto ne vzamem. Poljanec se zasmeje: Jaz sem še mlad in bom še dolgo živel. Če bom smel v tvoji srajci nagajati gospodi brez nevarnosti, podarim ti iz srca rad jedno leto. Ali kako pa se more to zgoditi? Hudobec veli: Prav lahko! Vzimši škarje odstriže fantu nekoliko vlas in jih vrže v kotel črne vode, ki je stal poleg postelje. To vodo dobro premeša, potem izleče iz nje trak. Na traku bil je ozel. Hudobec odreže ozel in ga vrže v kotel bistre vode, ki je stal na drugi strani postelje. Tudi to vodo dobro premeša in se ž njo umije. Zdrav kakor riba skoči iz postelje in reče Poljancu, da naj malo počaka, dokler dobi mrliča, ki ni umrl po božji volji. Šel je iskat in našel je Vlaha, ki se je obesil iz srčne žalosti, da ni imel več preljubega luka pa niti denarjev, da bi si ga kupil. Hudobec Vlaha sname, prinese domov, odere in ustroji iz njegove kože mrtvaško srajco. Poljanec jo obleče na gol život. Bila je bolj mehka in tanka nego svila, da je ni nič čutil. Hudobec Poljanca dobro pogosti in mu veli za slovo: Srajca ostala bo cela in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

trdna jedno leto. Kadar se ti razpade, pridi slobodno po drugo! Dal ti jo bom v isto ceno. Ali to te moram opomniti, da se ne smeš izneveriti pameti: bedaku moj dar ne pomaga.

Od veselja vriskaje napoti se Poljanec domov. Graščak zve, da se je vrnil ubijalec njegovega oskrbnika in pošlje ponj svoje biriče. Poljanec plane vanje in oni se ga tako ustrašijo, da hudo tepeni brez upora pobegnejo. Graščak pošlje ponj svoje sinove. Poljanec plane vanje in tudi oni se ga tako ustrašijo, da hudo tepeni brez upora pobegnejo. Graščak pride zdaj sam ponj. Poljanec plane vanj in žlahtni gospod se ga tako ustraši, da strepeta in mrtev obleži, še predno je padel nanj kak udarec.

Ob letu se Poljancu mrtvaška srajca raztrga, pa se napoti po drugo. Hudobec odstriže mu zopet nekoliko vlas in stori vse tako kakor prvikrat, na isti način mu ustroji in naredi tudi novo srajco. Celih trideset let nosil je Poljanec mrtvaške srajce in smel brez straha gospodo pretepati, grabiti njeno blago in jej nagajati in zabavljati, kolikor mu je srce želelo. Čez trideset let pride k Hudobcu poleg stare navade po novo srajco. Hudobec mu odstriže zopet nekoliko vlas in jih vrže v kotel črne vode. To vodo dobro premeša in izleče iz nje trak ali na traku ni bilo nobenega ozla. Majé z ramama veli Poljancu: Tvoj čas je potekel. Namenjeno ti je bilo 80 let. Trideset dal si jih meni, petdeset si jih ohranil sebi. Zdaj ti ostaje le še nekoliko tednov — ta ostanek je po stari pravici moj. To rekši Poljanca zgrabi in zadavi.

Ali skrivnost ni ž njim poginila. Bil jo je razodel nekaterim prijateljem in znancem. Kmalu so jo zvedeli tudi zatirani kmetje in hajduki. K Hudobcu jelo se je romati kakor na kako slovečo božjo pot. Mnogi dali so si narediti samo po jedno srajco, da so se v njej maščevali, potem pa so odšli na Hrvatsko in se hranili s poštenim delom do smrti. Marsikateri pa je šel k Hudobcu vsako leto po novo srajco, dokler ga ni zadavil. Ali so se Gorjanci zdaj oživili! Vse mrgolelo je po njih tobakarjev, vojaških begunov, domačih in tujih razbojnikov. Straže pritiskale so trdo za njimi ali kaj, ko niso bile kos mrtvaškim srajcam! Groza bilo je pogledati človeka v tej opravi. Nekaterim se je zdelo, da ima tri glave, drugim, da nobene, še drugim, da mrtvaško, nekateri so videli pač človeško glavo, ali jej je švigal iz ust, nosnic in očij višnjev in zelen plamen itd. Prijetno, brezskrbno življenje se je začelo zdaj za tobakarje. Kdor je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bil pameten in ni butal nalašč v nevarnost, delal je slobodno, kar je hotel. S hrvatskim „duhanom“ zakladali so prehajači ne le dolenjsko stran, ampak skoro vso deželo. Povsod so imeli svoje ljudi, ki so jih skrivali in radi pogostili. Pili so v krčmah najboljše vino in najlepša dekleta so jih ljubila. Znanci so se ž njimi brez konca hvalili in pripovedovali ponosno o stiskah, v katere so kdaj prišli in o zvijačnosti in predrznem junaštvu, s katerim so se vsak pot iz njih izkopali. V podgorji dobili so si v vsaki vasi dobrih prijateljev, ki so jim dajali znamenja, če so jih straže zalezovale. Pokalo se jim je z bičem, zvižgalo na prste, vriskalo, pelo, streljalo, kukurikalo, po noči se naredil na kaki višavi ogenj. Takih svaril bilo je mnogo in da se ne vzbudi šum, niso ostala zmerom jednaka in istega pomena. Rabil se je tudi latovski jezik. Dostikrat razlegal se je po gorjanskih tokavah in dobravah čudni krič: Lantje-fate lazte-pate lah-strate le-grete. (Fantje pazite, strah gre!) Star tobakar je pravil, da je ležé skrit v mrvi uganil po petji svojih znancev ne le to, da je straža v vas prišla, ampak tudi mimo katere hiše koraka. Na konci vasi oglasi se prijatelj: Nikdar ne bom pozabil očeta svoj'gà. Sosed poprime: Oh kol'krat so mi rekli: Moj sin, le pit ga pojvà. Tretji znanec, stanujoč na sredi vasi, nadaljuje: V te nove goré, k' so trte mladé..., in četrti prijatelj dovrši kitico na drugem konci male vasi: Ki vince rodé za take faj' možé! —

Malo po malem so se prekanjeni klateži z mnogimi stražniki — sam Bog si ga vedi, kje in kakó — nékako seznanili in sprijaznili. Zmenili so se, da se kolikor bo moči ne bodo srečavali. Ker so se držale straže najbolj potov in stezá, tobakarji pa so se ravno potov in stezá vedno ogibali, ni se moglo lahko naključiti, da bi se bili namerili jeden na druzega. Zagledavši se od daleč, začeli so oboji streljati ali na bojišči ni ostalo nič mrtvih! Pripoveda se, da je neka podgorska krčma s tem obogatela, da so zahajali vanj prav pridno tobakarji, ob jednem pa tudi — stražniki. Krčmar dajal je rad na vero tem in onim, ker ga za plačo ni skrbelo. Večkrat so pili in se veselili v jednem konci krčme prehajači, v drugem onkraj veže pa njihovi krotki preganjalci. Ta prijaznost teknila je dobro obema strankama. Marsikateri stražnik in vohun prihranil si je nekoliko stotin in si kupil hišico, katera brez posebnih prihodkov ne bi bila nikoli njegova. Dolenjskim fantom pa to znanje se ve da tudi ni škodilo. Podgorci sploh trdijo, da zveden tobakar ni bil

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

nikoli nobeden ujet, ne ustreljen. Ta nesreča doletela je samo kakega pijanca in nerazumnega mladiča, ki se je zanesel preveč na mrtvaško srajco.

Sreča zapustila je rada tudi nespametne tolovaje. Turški hajduki privršali so v šempetersko župo in oblegli Stari grad. Grajski brambovci so se jih silno ustrašili. Zaklenivši vrata pričakovali so naskok in svojo smrt. Ali Turki zavalili so se pod zidovje, pili kavo in duhan in čakali, da bi se kristjani podali kar sami, brez boja. Bil jim je res že ves živež pošèl, pa si izmislijo zvijačo. Imeli so še dva panja čebel. Ta dva panja vržejo na Turke. Pikajočih čebel se bedaki tako prestrašijo, da sramotno in brez plena domov pobegnejo. Brez vspeha zaganjali so se Turki iz tega razloga tudi v visoki grad v Kostanjevici, ki je bil lastina Marka Psa.*) Ta Marka Pes bil je glasovit strelec. Menda ga je zmešala mrtvaška srajca, da turškega poveljnika („harambaše“) samega ni mogel pogoditi ali odstrelil mu je z vilic — kapuna! Ta umetnost butastega Turčina tako preplaši, da odide še tisti dan tudi brez plena in slave. —

Starejši ljudje dobro pomnijo, kako hudo so se sprijeli na sredi pota med Novim Mestom in Toplicami turški razbojniki in cesarski vojaki. Turčin se je straži zaničljivo pačil in jo dražil. Vojaki pomerijo in ga ustrelé. To je bilo prvikrat, pa tudi zadnjikrat, da je straža kakega razbojnika ugonobila, ujela pa ni nikoli nobenega. Hajduki so se za brezumnega tovariša hitro in strašno zmaščevali. Ubivši štiri lepe vojake šli so brez druge izgube in nadlege z obilim plenom domov. Po priliki pred petdesetimi leti prišli so turški tolovaji tudi pred Gracarjev Turen. Ljudje so se domislili in jim povedali, da je poln vojakov. Turki laži verjamejo, zbojé se in odidejo. Sedanji gospodar temu v rajskem kraji stoječemu gradu je naš vrli g. Dragotin Rudež. V spomin turškega pohoda vidi se na velikih vratih grajskega poslopja dobro naslikano krdelo divje gledajočih Bošnjakov in med njimi dolenjski kmet, ki jim mora pot kazati. — Mnogo bolje nego teh hajdukov spominajo se Dolenjci turške druhali, ki je prilomastila menda 1827. v Brajtenov, grad v prečinski župi. Vodil jo je radovoljno domač človek, Stražan, ki je služil prej v gradu za hlapca. Napad se je vršil o mraku in grozne reči se o njem pripovedujejo. Gospodarja ni bilo doma. Vsa družina se je nahajala v

*) Tega gradú ni več; kdaj se je podrl, se ne ve. Prostor, na katerem je stal, ima zdaj kostanjeviški trgovec, g. Gač.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

smrtnem strahu in v smrtni nevarnosti. Zvesto hišino Marijo so razbojniki po divjaško mrcvarili in jo hoteli zaklati, ker ni povedala, kamo je skril gospod denarje. Pravi, da so bili v obraz vsi črni in takó zverski in grdi, da sam peklenščák ne more biti bolj grd in ostuden. Izmed dekel skrila se je jedna za dimnik. Tudi ta reva še zdaj živi. Od straha, ki ga je takrat prebila, trese se jej ves život že pet in petdeset let! — Graščak se je bal dolgo tudi za Luknjo. Izmed podložnih kmetov izbral in oborožil je do trideset korenjakov, ki so hodili po noči v ta grad na stražo. Z jednim teh bivših grajskih čuvajev sem se seznanil in ga vprašal, kako bi bili vzprijeli Turke, ko bi bili prišli. Mož mi odgovori: Lukenjski gospod je moral Boga hvaliti, da jih ni bilo. Pol bi nas bilo steklo domov, druga polovica pa bi bila brž ko ne pomagala rajši tolovajem nego gradu!

Kadar so pridivjali v kak kraj razbojniki, skočilo je vse po konci: vaščani pa tudi meščani so dostikrat po cele noči čuli in čakali. Razen orožnikov hodili so stražit tudi kmetje, ali hajdukom so bili sploh pó priliki ravno tako nevarni kakor lukenjski čuvaji. Večkrat se je pripetilo, da so Turki, oplenivši kak grad ali kako vas, prisilili te kmetiške stražnike, da so jim morali nositi nagrabljeno blago čez strme hribe po več ur daleč! Ali kdo bo izbeganim revežem kaj takega zameril? Bolj čudno je bilo ponašanje oboroženih in orožju vajenih pravih straž. Kdàj pa kdàj so prav dobro vedele, kje se nahajajo razbojniki, ali mrtvaška srajca jim je tak strah delala, da se niso drznili jih nadlegovati.

Podgrajskemu duhovniku so se bili hajduki sami napovedali. Pustivši jim na mizi stotak in sodec vina, pobegne gospod na bližnji hrib in pošlje po stražo. Razbojniki vzamejo denar in popijo vino. S tem, kar so dobili, nekako potolaženi niso delali po hiši veliko kvara. Kmalu prihiti močna straža in hišo obstopi. Ko jo harambaša začuti, plane iz veže, zacepeta s toliko silo ob prag in zarentači nad njo tako gromovito in oblastno, da se, kakor da bi bilo med njo treščilo, na vse strani razkropi in pobegne. Druga straža pa je prežala na hajduke v samotnem kraji na Gorjancih. Njen vodnik spleza na bukev, da bi videl, če se že prikazujejo. Ko zagleda v mrtvaških srajcah korakajoče pošasti, zavrti se mu v glavi, pa se zruši vznak na kamenita tla in ubije. Zdaj se prestraši tudi straža in pobegne.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Taka sramota pade na orožnike tudi blizu Težke Vode. Na cesti stalo je do šestdeset stražnikov, ko pride iz goščave kakih petnajst hajdukov, poveljnik obledi in zapove svoji četi s tresočim glasom, da naj se umakne v dolino in skrije. Kaj ga je tako prestrašilo, ni hotel nikomur povedati. Proti svojim poglavarjem se je neki izgovoril, da ima lepe fante za parado, ne pa za to, da bi si blatili svoje čedne roke ob gnjusno tolovajsko sodrgo. Za nagrado svojega viteštva dobil je odpustnico in — pokojnino.

Marsikomu zdelo se bo nemogoče in vender-le je res, da je prikorakal kdaj posamezen Turčin celo — v Novo Mesto! O zadnjem, ki je bil tako samopašen, govoré še zdaj dostikrat stari meščani. Jaz pa bom povedal nekoliko besed o tistem hajduku, ki se je prikazal v mestu pred sto leti, predno je ukrotil za nekaj časa turško predrznost slavni Lavdon. Turčina ustavil je na mostu mestni birič in ga vprašal za popotni list. Hajduk izleče dolg samokres in mu ga pomoli pod nos in pravi: „Čakaj, zdaj ti bom pa pokazal tudi pero, s katerim mi pišemo. Iz nožnice izdere dolg, krvav nož. Birič se strese in omedli. Turčin začel se je šetati bahato po Novem Mestu in mu je razgledal na tanko vse prostore in prostorčke, vse ulice in uličice, vse hiše in hišice. Šel je potem v prodajalnice. Po svoji navadi plačal je v nekaterih več nego se je zahtevalo, v nekaterih pa tudi nič, kakor mu se je baš zljubilo. Nakupivši vsakeršnega blaga, jel je hoditi po krčmah in je obral vse od prve do poslednje. Kratkočasil in gostil je v njih sebe pa tudi marsikoga druzega. Najbolj čudno je bilo to, da se je videla njegova mrtvaška srajca grozna samo možem, ženske pa se niso kar nič bale. Gnjetle so se k Turčinu vse stare, pa tudi mnoge mlade device in celo nekatere zastavne mamke. Ali kako sladko pa je znal tudi govoriti za vsako uho in srce, kako zapeljivo namigavati z desnim očesom in brkom, kako presrčno se smijati, kedar je hotel pokazati svoje lepe, bele zobe! Ko se je dovolj nagostil in našalil, napotil se je tudi v slovečo kapiteljsko cerkev. Dal si je prinesti na sredo cerkve stol in lulo, pa se je usedel in puhal, da je bila kmalu vsa cerkev zakajena. Ko pride cerkovnik s škrabico, vrže vanjo polno pest rumenih zlatov, jednega pa da še po vrhu za trud cerkovniku. Po maši pa si je najel kočijo in se odpeljal nazaj proti beli Turčiji. Pustil je v mestu marsikatero solzno oko in ranjeno srce. Tiste device in mamke, ki niso mogle premagati prevelike bridkosti, priporočile so se Bogu in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

šle za njim. Staro poročilo trdi, da so brdkega Turčina najbolj pogrešale in se usule najprve za njim svojega bližnjega že od nekdaj brez hinavščine ljubeče — breške tercijalke.

Angelj ljubezni.

Minulo je, kar bilo je,
Sledú ni več po njem!
Solzé okó rosílo je,
Sedaj pa mirno zrem!

Zakaj takó, ne veste vi,
Ki vam vesel je svet;
Po svojih potih greste vi,
In hodite ga zret! — —

Le hodite, le zrite ga,
Vsaj jasen je takó!
Če hočete, molite ga,
Vsaj krasen je takó!

In vprášajte, kje to in to —
Dobili boste vse,
In radostí sladké takó
Vam bodo proste vse!

In ko vam vsega bo dovolj,
Še nekaj žêlite;
Potém pa le, potem še bolj
Se razveselite!

Opravljeni po svatovsko
Glasnó zavrisnite;
Sosedu sósed bratovsko
Roké si stisnite!

Saj našli ste, kar jaz zamán
Po svetu sem iskál:
Oj, da mu je takó krasán
Ljubezni angelj vstal! . . .

—b—

Oddihljaji.

1. Zapuščen.

Obrača vedno v mračni se nižavi
Cvetica krotka v solnca lice milo.
Ne more dihati brez njega čilo,
Ne more kvišku se držati v travi.

In če jo solnce sámo res ostavi:
Kakó se hitro skloni na gomilo!
Pretožna zre na zarje rumenilo,
Kakó se žalosti vrti jej v glavi!

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

13. Jutrovica.

Kranjska dežela je slovela nekdaj za bogato kakor malo katera druga. Rodila je od konca do kraja obilo najlepšega žita in najžlahtnejšega vina. Ljudje so jedli pečenko in potico, pili starino in spali na pernicah. Na Kranjsko so prišli trije stari romarji: Sveti Trije Kralji. Oglasili so se najprej pri gorenjskih kmetih. Kmetje so dali vsakemu kos ajdovega kruha, kupico mrzle vode in za posteljo strnén otèp. Rekli so tudi vpričo njih, da vlačugarji še take postrežbe niso vredni. Za ta greh je Bog hudo kaznil gorenjske kmete. Strnenega žita dosti prideljujejo, ali ostaje jim samo slama za posteljo: zrnje morajo prodajati, da zadovoljijo s skupljenim denarjem gospodo. Jesti jim je treba ajdov kruh, ker boljšega niso vredni. Zemlja jim je nehala dajati vino, katerega niso privoščili svojemu bližnjemu. Ostala pa jim je dobra mrzla voda in tudi pravica, da smejo pri njej, kolikor jih je volja, peti, gosti in plesati! Sv. Trije Kralji so se mudili še delj časa na Gorenjskem. Šli so zaporedoma k vsem stanovom. Ljudje so jih vzprejemali mrzlo in zaničljivo; samo pop, rezár in konjederec so jim dali drage volje vse to, kar so sami imeli in uživali. Za to pa je te tri tudi Bog blagoslovil in jim povrnil dobroto z dobroto. Podaril jim je dober kruh in zaslužek ne le domá, ampak po vsej soseščini. To je uzrok, da dobiš gorenjskega duhovna po vsem Kranjskem, pa tudi po bližnjih škofijah; ravno tako si delata dobičke po širokem svetu gorenjski rezár in konjederec.

Spoznavši Gorenjce napotili so se Sv. Trije Kralji na Dolenjsko. Kmetje se jih niti tam niso obveselili. Dali so vsakemu kos zmesnega kruha iz ovsa in prosa, kupico najslabšega vina in za posteljo ječmenov otep. Ob jednem so zabavljivo godrnjali, da je za berače vse dobro. Bog je kaznil tudi dolenjske kmete. Odslej so morali jesti zmesen kruh iz ovsa in prosa, ker je za nje vse dobro. Vino, katero jim je trta rodila, bilo je z večine tako kislo in prazno, da so je imenovali sosedje: cuckovec, cviček, zvižgalec, zelnica, nedolžna kri.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Razen ječmenove slame za posteljo ostala jim je res da tudi ječmenova kaša, ali ne za slast in veselje. Pustega „bizgeca“ se boji kmet in družina, celó berači ga preklinjajo. Sv. Trije Kralji so pohodili tudi na Dolenjskem vse stanove. Po krščansko vzprejeli in pogostili so jih samo oskrbnik, sebenjak in kuharica in Bog je te tri stanove blagoslovil. Če se dolenjskemu oskrbniku ne ljubi več služiti, kupi si graščino in če se prodaje kakemu kmetu grunt, kupi ga sebenjak. Dolenjskim kuharicam ponujajo dobro službo domača in tuja gospoda: nahajajo se po Ljubljani in Zagrebu, po Gradcu in Trstu in marsikatera se je že prav na bogato omožila in se povzdignila za gospó.

Kranjska nepriljudnost in skopost razglasila in razvedela se je po vseh deželah in narodih in vzbudila do Kranjcev splošno nejevoljo in sovraštvo. Če pride kranjski revež na Štajersko ali drugamo, pitajo ga povsod z vlačugarjem in beračem in gonijo brez usmiljenja iz hiše. Ako dobi kak dar, ne dadó mu ga iz dobrega srca, ampak za to, da se nadležnika iznebé. Tako se morajo pokoriti zdaj za grehe hudobnih sprednikov ubogi vnuki!

S Kranjskega so popotovali Sv. Trije Kralji na Hrvatsko. Proti večeru so prišli v borno vas Mrakovico. Ime je dobila od tod, ker je sijalo solnce komaj pol ure na njo. Od jedne strani so zapirali dolino strmi Gorjanci, od druge pa navpična gola pečina, ki je kipela še čez oblake. Ko so videli blagi Mrakovičanje stare romarje, smilili so se jim prav v srce in vabili so jih k sebi vsi od prvega do poslednjega. Sv. Trije Kralji so šli k županu, ker jih je bil prvi zagledal in povabil. Njegova žena jim je prinesla vse, kar se je dobilo dobrega doma in pri sosedih: slanine, pleča, bravine, pečenega purána in še marsikaj druzega. Pripravila jim je tudi dobre postelje, za vsakega mehko pernico, da jim se trudni udje slaje odpočinejo. Ko pa se je storila noč, postavil je župan prédnje debelo voščeno svečo, katero je bil kupil pred praznikom Svetih Treh Kraljev, da je gorela na čast tem svetnikom in pred njihovo podobo. Stari romarji so se pomenkovali preprijazno ž njim in z vso njegovo rodbino. Pripovedovali so jim o svoji domovini, o srečni jutrovi deželi, ki se zove jutrova za to, ker jo obseva solnce od ranega jutra do poznega mraka. Pravili so jim o vseh prerazličnih žitih in sadežih, ki v njej dozorevajo in o neskončni slasti in dobroti njenega vina, kateremu ni najti jednakega pod božjim solncem. Župan vpraša svoje goste, če je jutrova dežela ravna ali gorata. Najstarejši romar mu odgovori: Proti zahodu poteže

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se dolga gora, kakor vaši Gorjanci, ali skloni se jej dvigujejo povsod tako po lahkem, da se komaj pozna: hude strmine, ki se ne bi mogla obdelavati, ni nobene. Proti vzhodu pa se širi, dokler oči nesó, najkrasnejša ravan, vsa prepletena z žitnim poljem, prijaznimi holmci in zeleno dobravo. Da me boste laglje razumeli, pokazal vam bom z voskom, ki se je nakapljal od sveče, vašo deželo in jo z našo tako zjednačil in poravnal, da ne bo ostal med njima noben razloček. Pazite! Tod gredo strmi Gorjanci; tod se vleče dolga, žalostna tokava, v kateri stoji vaša Mrakovica in na tej strani moli proti nebu navpik ta nesrečna, ogromna pečina, ki jemlje dolini svetlobo in gorkoto blagodatnega solnca. Najprej se morajo Gorjanci tako nagniti, da se bo dobilo dovolj pripravnega prostora za vinstvo in senožeti. O teh besedah pritisne čestiti starec voščeni kupček, ki je pomenil Gorjance in zdajci se začuje proti zahodu strašansk polòm, kakor da bi se bil podrl mogočen hrib. Potem se dotakne druzega kupčka in veli: Ta vaša navpična skala ni za nikako rabo, treba jo je povse odstraniti. To rekši potlači in razplošči okapke, ki so pomenili navpično pečino, da ni ostalo nič višave, ob jednem pa se začuti grozovit potres, kakor da bi se bila navpična skala utrgala in pogreznila v zemljo. Po tej šali se dvignejo stari romarji, žele županovim lahko noč in gredo spat. Župan pa pravi ženi: Poglej čudo! prisijal je mesec, katerega nismo v tem hramu še nikoli videli. V spanji so se mu prikazali Sv. Trije Kralji, zahvalili ga za postrežbo in blagoslovili. Zjutraj ga vzbudi žena in veli: Poglej novo čudo! v hram nam je prisijalo solnce, ki ga Mrakovica dopoludne še nikoli ni videla. Ko je župan pogledal, če so dragi gostje že vstali, našel je postelje prazne, videl pa je skoz okno vso neizrečeno krasno podobo jutrove dežele, katero so zapustili. Zdelo mu se je, kakor da ga je prenesel kak božji angelj iz mrtve puščave v nebeški raj. Navpična skala je zginili brez sledu, kakor da ne bi bila nikdar skrivala nesrečni Mrakovici solnca. Gorjanci so se nagnili na stran, njihove puste strmine so se izpremenile v prisojne in položne rebri, ustvarjene kakor nalašč za vspešno rast božje kapljice — najplemenitejšega pridelka na vsem neizmernem prostoru naše slavjanske domovine. Pod Gorjanci in njih odrastki pa se je širila proti Metliki, Karlovcu in Zagrebu prerodovita ravan, vsa prepletena z žitnim poljem, cvetnimi lokami, kašatimi vrti, prijaznimi holmci in zeleno dobravo. Uboga Mrakovica si je brzo opomogla in razcvetela. Zaselila je s svojimi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prebivalci slavno Vivodino in vso bogato krajino, ki se razprostira tjà do Jastrebarskega trga. Ali vnuki niso ohranili v vseh rečeh nedolžnih nravov, ki so dičili in osrečili staro Mrakovico. Njihovi grehi so zakrivili, da se je čista podoba jutrove dežele na mnogih mestih okrušila in pohabila. Sem ter tjà kaže zdaj mesto prijaznih dolcev blatne jarke, mesto ljubkih, povsod plodonosnih bregov odrte robove in strme klance. Tudi še marsikatera druga milina in lepota se je na njej po polnem izbrisala ali vsaj zamazala. Vender pa jej je ostalo še dovolj čudovito dražestnih črt in oblik, da se domisli človek brez truda prvotnega obrazca najsrečnejše zemeljske krajine. Vivodinska in druga sosednja vina slové še zmerom daleč preko mej hrvatskega kraljestva. Tovorniki hodijo pónja o dobrih letinah iz vseh krajev in koncev, ker so uverjeni, da slajših in močnejših ne bi nikjer dobili. Ali pónja hodijo tudi o slabih letinah, ker jih uči skušnja, da se vivodinska in sosednja vina upirajo skoro vselej zmagovito vsem nepogodam in udarcem vremena in letnih časov. Božji blagoslov pa se usiplje Hrvatom z obilno mero tudi na polje in vrte, na hleve in dvore. Hranijo se lahko ne le s kruhom, ampak tudi s svinjino in bravino, s tolstimi purani in vsako drugo kuretino. Pernate postelje vidi osupneni popotnik v najpriprostejših kmetskih kočah, v katerih bi pričakoval komaj slamnate. Ta rodovitost in to bogastvo sta dar božje milosti, katerega so prinesli Sveti Trije Kralji gostoljubni hrvatski zemlji. In božji blagoslov jej bo ostal, dokler bodo ohranili bratje Hrvatje zlata svojstva in plemenite navade svojih očetov: spoštovanje starosti, ljubezen do bližnjega, priljudno postrežnost proti znanim in neznanim, domačim in tujim gostom in popotnikom. V spomin svetih romarjev, prišedših iz jutrove dežele in velike sreče, katera je došla po njih Mrakovici, izgubila je ta vas svoje staro, tako otožno imé: začela se je zvati in se imenuje še dan denašnji Jutrovca ali Jutrovica.

Opomnja. Kdor bere to povest, mogel bi misliti, da stoji Jutrovica pod Gorjanci v lepi, rodoviti ravnini, kar pa ni res. Nahaja se v goratem in zeló kamenitem okraji, ki je na vse strani krasno odprt in za vinstvo neizrečeno pripraven. Povod bajki je dala brez dvojbe ta prisojnost in dobrota vina, še bolj pa nenavadno imé Jutrovica. Ta vas je zdaj precej borna in menda nikoli ni bila dosti bogata. Ljudje so mi sami pravili, da žita ne dobé dovolj za svojo potrebo in če ne rodi vino, da morajo stradati. Tedaj so osrečili Mrakovičanje

Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

s svojim gostoljubjem bolj druge Hrvate nego sebe in svoje obližje. Od Novega Mesta do Jutrovice je sedem ur, od Metlike tri. Cesta je od Kranjske Radovice dalje tako grda in zanemarjena, da pač ni vredna tega imena.

V drugi strugi.

Ostavil svojo strugo je
Potočič v teku let
In si izkopal drugo je
In bistro tekel spet.

In kmalu mu glasnó pojoč
Skakljale ptice so
In vstájale ljubkó cvetoč
Lepé cvetice so.

O naj mu le! — Pri njem sem bil
Poleten solnčen dan
In s tožnim srcem ga motril,
Ko tekel je glasán.

Pozná se še, kjer prejšnje dní
Imel on strugo je;
Temà je tam in mrák noči —
Izkopal drugo je!

Vesel je zdaj in pa glasán,
Ko bil ni nikdar pred,
In krog in krog lepó nastlan
Duhtí mu pisan cvet! . . .

Le mêni ne! . . . Kakó bi rad
Ostavil žalni pot
In vsaj enkràt, oh le enkràt
Bi togi bil gospod!

—b—

Pismo.

Ko ptičica vesela bom
In pesenco zapela bom,
Da ljubi moj prišel bo spet,
Oj dražji mi ko celi svet!

Teškó, teškó čakála sem
In glasno zanj plakála sem;
Oh! plakal je i on z menój,
Ko hrabro šel je v grozni boj!

Denès pa pismo pisal je
In v njem lepo narisal je,
Kaj vse prestal je bil krepkó
In pa, da se povrnil bo!

Oh, ljubi moj, oh ljubi moj,
Kakó vesela sem s tebój;
Kakó bom spet sprejela te,
Kakó srčnó objela te!

Užé te vidím pred sebó
In solze mi z očij tekó:
Ti ljubček moj, trpel si bil,
Po mêni se bridkó solzil!

Pa proč otožne tožbe zdaj,
In tudi žalost ž njimi v kràj!
Ko ptičica vesela bom,
Saj kmalu te objela bom!

—b—

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

14. Kresna noč.

Baron Ravbar je bil mogočen in bogat gospod. Kmetov je imel, da sam ni vedel koliko in dohodkov je od njih dobival, da ni mogel vseh spraviti. Gospá baronovka pa se te sreče kar nič ni veselila. V jedno mer se je jezila in godrnjala, da se ne more ne prijetno sprehajati, ne sladko počivati, ne mirno spavati, ker jo nadlegujejo po dnevi muhe, zvečer komarji, po noči pa bolhe. Rekla je baronu: Bog je ustvaril kmeta za to, da nam streže in življenja težo polajšuje. Če nam daje desetino in gorščino, zakaj nam ne bi dajal tudi muh, komarjev in bolhá, da se krvoločni mrčes zatare? Kaj nam hasni pravica, ako je ne rabimo? Baronu Ravbarju so se zdele te besede jako pametne, pa je sklical svoje kmete in jim napovedal nov davek: od zemljišča vsako leto po tri mernike muh, po tri merice komarjev in po tri merice bolhá. Kmetje se niso hoteli upirati in začeli so še tisti dan loviti živali, ki so ubogo gospo baronovko tako neusmiljeno ujedale. Svojeglavec Martinek pa je dejal: Lov je gosposka šega in pravica. Kadar bom začel jaz loviti, pojdem najprej na grajske sršene; od muh, komarjev in bolhá ne bo dobil baron Ravbar od mene nikoli bére. Podrepniki poročé gospodu, da se Martinek punta. Baron ga je dal hudo pretepati najprej v gradu, potem na sredi vasi v svarilo drugim. Ker palica ni zmogla, jel ga je ječiti in postiti in ga držal v trdem zaporu cela tri leta. Žena Urša umrje Martinku od straha in žalosti, on pa le ni nehal trditi, da pojde lovit najprej grajske sršene; od muh, komarjev in bolhá pa ne bo dajal baronu nikoli bére.

Ko ne zmoreta Martinka niti dolga ječa in post, pošlje baron po komisarje, da bi pravdo dokončali. Komisarji so bili pravični in modri možje. Vse jutro in dopoludne so majali z glavo in govorili: Kmet ni živina, treba ga tlačiti po pameti, ne pa po trmah hudomušne babe. O poludne jih je povabil baron na gosposko kosilo. Jedli in pili so v slast, da še nikoli takó. Med kosilom so se malo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

premislili in spoznali, da je kmet le živina, ki se mora čvrsto krotiti in brzdati. Po obilni in dobri pijači pa so svojo misel tako obrnili, da je kmet še mnogo hujši od vsake zverine in da je novi davek njemu koristen in potreben. Pravdo so razsodili, kakor je baron sam želel: da je Martinek velik hudodelec in da ima gospod pravico, vzeti mu hišo in zemljo in ves drugi imetek; če ga je volja, naj mu obrne slobodno tudi žepe in iztrese iz njih drobtine.

Baron Ravbar je zvršil ostro sodbo še tisto uro. Vzel je Martinku hišo in vse, kar je bilo v njej in zunaj nje, potem pa izpustil nanj svoje hlapce in pse, da so ga odtérali iz vsega okraja gospodove posesti in oblasti. Ali na svetu je ni nesreče, da ne bi bilo v njej tudi kaj sreče. Baron Ravbar je bil obrnil Martinku žepe in iztresel iz njih drobtine, ali ni iztresel tiste reči, ki je bila v njih najboljša: dragocenega zrnca praprotnega semena. Za ta zaklad pa niti Martinek sam ni vedel. Prišel mu je v malho še pred zaporom najbrž v hosti, ko je spravljal nastilo in mu se zapičil v kot žepa tako trdno, da ni padel na tla z drobtinami.

Ubogi pregnanec je šel po svetu brez denarja, pa tudi brez tolažbe in upanja. Prositi se je sramoval, sami od sebe pa mu niso hoteli rojaki nič pomagati. Zvečer je prišel do ljudij, ki so se shajali na griči, da bi kres žgali. Martinek bi se bil rad pridružil. Ljudje pa so ga po strani gledali in vprašali: kje imaš kaj vej iz svojega gozda, kje potico iz svoje peči, kje vino iz svojega hrama? Pri nas ni navada, da bi žgali kres berači. Če se hočeš z njim kratkočasiti, pojdi v Gorjance! Tamo boš spalil lahko cel seženj drv, da ti ne bo nihče branil. Martinku se je inako storilo, da ga gonijo rojaki v goro, hotel pa je vender le storiti, kar so mu svetovali, potem pa pobegniti v hrvatsko deželo, ki ni poštenega Kranjca še nikoli zavrgla. Na potu ga ugleda konjederec. Možu se je žalostni begun smilil, pa mu je dal vina in potice in glogovo palico, da bi se gredé navkreber na njo opiral. Ta palica je bila vsa zapuščina starega berača, ki je pri konjederci umrl. Martinek jo vzame in se začudi, da je tako težka. V Gorjance je hodil tri ure; pol ure pred polunočjo jim je dospel do vrha. Tamo si je nalomil suhih in zelenih vej, zložil grmado in jo užgal. Lepše od drugih je gorel njegov kres, vsi Dolenjci so ga gledali in se popraševali, kaj pomeni ogenj na Gorjancih, ki ga niso ta večer še nikoli videli. Ko pa je o polunoči kres dogorel, odkrilo in pokazalo je drobno zrnce praprotnega semena osupnenemu Martinku

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vse neskončne čuda, čarobe in skrivnosti Kresne noči, katere je poznal dozdaj samo po pripovedkah svoje rajnke tete in pestunje. Razodeli so se mu najprej brezštevilni zakladi, ki to slavno no goré: z rumenim plamenom, če so zlati, z belim, če so sreberni. Svetli, rumeni ognji so švigali v razvalinah Miklavževe cerkve, nad sv. Jedrtjo na najvišjem vrhu Gorjancev, pri glasovitem Krvavem Kamenu, pri studenci Gospodični, na Mihovskem hribu pod podrtinami starega grada proti Koroški Vasi, za Cerovcem, tamo kjer je stala nekdaj steklarna, na Ljubnem pri cerkvi sv. Vida, na Potavrhu brez dvojbe na tistem srečnem kraji, na katerem se je rodil sveti Feliks. Ali vso to lepoto prekosala je bela svetloba veličestne ognjene reke, ki se je vila pod sv. Miklavžem od Mrzle Drage čez vso Kukovo Goro (srednji, najmogočnejši del Gorjancev) tja do nove ceste, po kateri se je vozilo oglje za graško tovarno gosp. Fridava. Martinek ni vedel, bi li se čudil bolj ogromnosti, ali nepopisni krasoti in vid jemljočemu blesku te prikazni. Ker je Gorjance in njihova čuda poznal, pogodil je brez dolgega premišljevanja, kaj pomeni ta čarobni, iz nepreštetih, belih plamenov sestavljeni pas: da se skriva pod njim sreberni breg velikanskega jezera, ki napolnjuje Kukovo Goro in bi brez njega predrlo hribovje in zalilo dolenjski raj, dražestno in blagoslovljeno dolino, katero namaka in gnoji mirna in ribovita slovenska Krka.

Ves zamaknen v sijajne luči in silno bogastvo, katero leži pod njimi, pozabil je Martinek po polnem sebe in svojega obližja, dokler ga ne predrami in prestraši dolg plamen, ki mu je oblizoval desno roko, držečo beraško palico. Ko palico izpusti, odtrga se od roke tudi plamen in Martinek se preveri, da mu je tudi ta svetloba pomenila in oznanila — zaklad! Palica je bila napolnjena z zlati od jednega konca do druzega! Kupiti bi si mogel zánje še mnogo lepši dom, nego mu ga je ugrabil baron Ravbar. Tako se je znebil srečni Martinek bridkih skrbij, ki so ga morile in je ves vesel začel premišljevati, kje bi se naselil in kako bi porabil svoj lepi denar, da bi mu največ zalegel.

Že se je hotel napotiti navzdol proti Hrvatskemu, kar mu vzbudi pozornost nova prikazen Kresne noči: coperniki in copernice, ki so leteli ravno na Klek k svojemu poglavarju Satanu, da mu se poklonijo in se udeleže poleg stare navade njegove nocojšnje večerje in veselice. Vršali so od vsakod, tod posamezni, tamo jatoma. Bilo jih

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je brez števila, vsakega stanu in vsake dobe. Nahajali so se med njimi: vaše gnade, dolenjski graščaki, prošt in nekateri drugi duhovniki, nune, kmetje, obrtniki, plešasti starci, ki se od slabosti niso mogli ne obuti, ne sezuti, maloletni paglavci, komaj dorasli za pastirje, košate gospe v šumeči, svilnati opravi, šibke gospodične, prešinene po sredi života kakor hostne mravlje, brezzobe, ostudne babe, sama kost in koža, s peklensko zlobo v mrklih očeh in na zgrbančenem obrazu. Nekateri so jahali na kozlih, drugi na burkljah in metlah. Z Mokrega Polja so se dvignile tri copernice na čvrstih fantih, katerim so bile botre in so dobile s tem oblast do njih, da so jih smele obrzdati in zasesti. Dva poglavita gospoda, Hmeljniški in Klevevški, šopirila sta se na težkih plugih, s katerima se bosta na Kleku pobahala, da uprezata vánja mesto konj in volov svoje kmete. Na vsa usta se je zasmijal Martinek proštu, ki je jezdaril po otročje na palici. Tudi on se je rad z njo pohvalil, da jo vihti brez milosti in nikdar ne utrudivši se nad razbitimi hrbti svojih podložnikov. Največ je bilo takih, ki so se bili namazali pod pazuho s hudičevo mastjo in leteli prosto, brez opore: coperniki vsi narobe oblečeni, z obrnenimi žepi, copernice pa nakazno razmršene, držeč z levo roko do rame dvigneno krilo, s copato na desni nogi, z desno roko in boso levo nogo pa mahaje in poganjaje se, kakor da plavajo. Posebno zanimljiva jaharica je bila krčmarica Janezovka, katero je Martinek poznal: sedela je na pošastni, velikanski svinji. Neznansko pa je ostrmel, ko je zagledal med copernicami svojo sosedo in botro Skumaraho. Tudi ona ga je zapazila in mu se zabavljivo zagrohotala: Dober večer, srček! zdaj me boš pa nesel. Že mu je hotela skočiti na rame, kar se jej pokaže v njegovi roki glogov les, coperniški strah in trepet. Zdaj odleti po bliskovo, kakor da bi se bila na gada namerila in šine nazaj gori med drugarice, katerim se je mudilo, pa so frčale z viharno silo in naglostjo proti zaželjenemu hribu k svojemu zapovedniku in ženinu.

Ko so dospeli na shodišče vsi coperniki in copernice, razpoči se s strašanskim treskom mogočni Klek in veličestveno dvigne se iz njega sam peklenski Satan, ogrnen v dolg, rudeč plašč, z bleščečo krono na rogati glavi. V krono je bil vdelan prežlahten kamen, ki je sijal svetleje od poldanjega solnca. Z Gorjancev se Klek prav dobro vidi, ali je do njega še mnogo mnogo ur hodá. Pri čudoviti luči tega kamena pa je Martinek na tanko razločil tudi najmanjšo stvarco, ki

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se je na njem nahajala. Na čarobni gori se je širila prostorna planjava. Na sredi planjave je stala silna kamenita miza, okoli nje pa borni čevljarski stolčki za goste. Okoli mize je šlo velikansko plesišče, po katerem se je vrtilo lahko v isti čas mnogo tisoč plesalcev in plesalk. Za plesiščem so se dvigali okrog in okrog visoki odri, na katerih so ležali črni mački — peklenski godci! Satan pregleda zbrano vojsko svojih prijateljev in se usede na zlati prestol. Gostje pridejo, klanjaje se, jeden za drugim k njemu in ga poljubijo, ali ne po človeški navadi spredaj in v obraz!

Ko se pozdravljanje dovrši, začno mu pripovedovati znamenite novice, ki so se preteklo leto pripetile in zasluge, katere so si za njegovo kraljestvo pridobili. Prošt, katerega je poklical préd-se prvega, poročal je tako: Jaz trdim, da se dá kmetu samo s palico kaj dopovedati, ker druzega jezika ne razume. Tega pravila se držim stanovito, od kar me je grajska oblast doletela. Imel sem samopašnega podložnika, ki se je ustil, da ni dolžan tlake delati, ker je niso delali niti spredniki. Dal sem ga mazati in, ker je gonil vedno isto, da ni tlačan, dejal sem: Le še! le še! Brisali in božali smo ga, dokler ni utihnil. Utihnil pa je za to, ker je bil — mrtev!

Satan objame prošta v znamenje in dokaz svoje zadovoljnosti.

Na izpoved pristopi dolg, suh mož v težki halji. On veli: Jaz sem Šišman Habakuk, učenik v Novem Mestu. Ljudje pravijo, da sem jako pobožen ali upam, da me zaradi te maroge ne boš zavrgel. Dijaki se ne nauče od mene dosti koristnega, ali odgajam jih zdušno za podle, preponížne sluge in izdajalce. Kdor hoče mladino korenito izpriditi, mora jej izrovati iz srca najprej prirojeno prijaznost, zaupljivost in odkritost. Zato jim ostro zapovedujem, da se morajo neprenehoma slediti, opazovati, tožiti in ovajati. Z največjim veseljem preganjam tiste, ki se razgovarjajo po slovensko. Pokorim jih s šibo, zaporom, postom, dvojkami in trojkami. Kadar gredo domov v svoje stanovanje, obesim jim na hrbet „lesenega osla“, da jih lahko vse mesto vidi in zasramuje. Gotovo mi boš potrdil, da se dá na tak način najbolj vspešno vcepiti in širiti zaničevanje materinega jezika in slovenske narodnosti.

Satan zavrisne: živio! Krasno si mi razložil, kako peklensko premeteno pomagaš tujcem ubijati svoj narod — narod, ki je po svoji bistroumnosti, pridnosti in poštenosti vreden in sposoben, da bi živel še tisoči let. Tvoje upanje je pravično. Kdor ima tako sijajne zasluge za tujce in za peklo, sme se s pobožnimi vajami brez zamere kratkočasiti.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Vaša gnada, Zaloški Tone, kaj boš pa ti povedal? Tone odgovori: K tebi sem prišel nocoj že zato rad, da se bom vsaj jedenkrat zastonj navečerjal. Oh, zabele in krompirja mi gre doma toliko! Za denar me trdo vede. Veliko veliko let že stiskam in varujem, pa je nabralo se komaj bornega pol milijončka. V kletih mi leži do deset tisoč veder vina ali me je strah natočiti si ga več nego malo merico, to se ve, najslabšega. Pa kaka nesreča me je letos zadela! Sod najžlahtnejše starine mi se je izkobinil. Izlitu jo kar takó, zdelo mi se je škoda, pa sem dejal: naj si oslade usta moji tlačani. Jeli so piti in vriskati, potem pa cepati kakor muhe. Nekateri so zopet vstali in čez veliko tednov okrevali, nekateri se pa niso nikoli več prebudili. Preiskave za to ni bilo Čemu neki bi se gospodje zastonj trudili! Sodniki ne bi bili niti mrtvih oživili, niti mene kaznili. Zdaj vidiš mojo revščino. Izgubil sem cel sod najboljše kapljice, potem pa še toliko koristnih delavcev. Joj meni!

Satan potolaži Toneta, potem pokliče préd-se graščaka Mačkovskega. Tudi ta gospod mu potoži svojo nadlogo: Imel sem zanikarne in brezvestne sprednike. S kmeti so se bili tako pogodili, da jim bodo dajali vsako leto mesto drugih davščin od grunta samo po osem goldinarjev. Ta dogovor je bil poguba za grad pa tudi silno pohujšanje za druge kmete. Jaz sem se zaklel, da ga moram odpraviti. Ali to ní steklo z lahkoma. Ljudje so se upirali z rokami in nogami, trebalo jih je čvrsto pritisniti. Ali smo jih tepli, bičali, postili, ječili in rubili! Še le to leto sem zmogel in jih ukrotil. Ali nagajivo naključje mi je nakopalo strašno nepriliko. Trije kmetje so mi v ječi umrli, svet me je razvpil za morilca in razbojnika. Ti grdi besedi sta mi doneli na ušesa, kjer koli sem se pokazal. Mislil sem, kako bi se opral in tudi se domislil. Jel sem dajati vsakemu revežu, ki me je prosil miloščine, najmenj desetico, nekaterim pa tudi cel goldinar ali mernik žita. To je pomoglo. Berači so me razglasili za najboljšega človeka na tem svetu, malo ne za svetnika in angela, o tistih treh pa so govorili, da so si smrti sami kriví: kaznil jih je Bog zaradi grešnega puntanja. Pred ljudmi sem zdaj čist kakor solnce, ali kdo mi povrne lepe desetice in goldinarčke, katere sem moral pometati v lačne kljune? —

(Dalje prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

14. Kresna noč.

(Dalje.)

„Bedak, zakaj si pa jih?“ oglasi se vaša gnada, Leskovški Tone, ki je prišel na vrsto za Mačkovskim. Tudi mene so podložniki preklinjali; ali od mene ni dobil nihče ne počenega groša, nikar pošteno desetico. Od kar gospodarim, obiram kmete tako v čisto, da jim ne ostane na kosteh ne toliko zdravega mesa, kar je za nohtom črnega. Gnetem in ožemam jih do zadnje kaplje. Dokaz, da ne lažem, je to, da se ne dobi med njimi niti jeden, ki bi se mogel imenovati premožen ali trden. Berači so vsi od prvega do zadnjega. Če mi potožijo svoje težave, ostanem mrzel kamen brez iskrice usmiljenja. Odgovarjam jim vedno jedno in isto: Kaj meni mar! Zaslovel sem po pravici, da sem najhujši kmetodêr na vsem Dolenjskem. Tudi jaz moram priznati svojo slabost, da me ta čast ni veselila. Hotel sem se je vsaj nekoliko otresti, pa sem sedel in načrčkal dober funt pesnij. Ta dušna paša je bila precej prazna in omledna, zato sem jo zabelil z najmastnejšimi ocvirki: z zlato svobodo, človekoljubjem, blagosrčnostjo, večno resnico, neizgubno pravico, napredkom, sveto jezo na krvnike in zatiralce in drugimi takimi „plemenitimi“ čuti, ki vnemajo otročja srca. Da je svet lahkoveren, bilo mi je znano; ali nikdar ne bi bil mislil, da je tako po polnem slep in brezumen. Mojim predpustnim burkam in čenčam so verjeli ne samo tujci, ki mojih grehov ne poznajo, ampak tudi domačini, znanci in sosedje, ki so videli na svoje oči težko batino, s katero sem udrihal po kmetih in so slišali na svoja ušesa njihovo obupno ječanje in jokanje! Razglasili so me za varuha vseh zatiranih, za zagovornika človeških pravic, za pesnika in preroka svobode! Tuji in domači učenjaki so se tako prismodasto váme zatelebali, da se štejejo za presrečne, ako morejo le dve, tri besedice z mano iz-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pregovoriti. Vzbuja mi se ponosno in opravičeno upanje, da bodo počestili leskovškega oderuha še s kakim kamenitim ali bronastim spomenikom. — O teh Tonetovih besedah zagrohota se Satan tako gromovito, da se je Klek stresel. Obimši ga veli: Da si mi zdrav, stari ljubček mojega srca! Kdor tako laže, da mu verjamejo tujci, ni vreden še posebne slave; ali mojster in moj pravi učenec je tisti, ki oslepari sosede in znance. Tvojo zaslugo zmatram za tako odlično in velikansko, da te moramo še na nocojšnjem shodu postaviti in venčati za kralja vseh kranjskih lažnjivcev!

Leskovški Tone odstopi, mesto njega se približata dva Podgorca: oče in sin. Oče je graščak in vaša gnada, sin konjski hlapec. Podgorec-vaša-gnada se pohvali: Ko sem se oženil, prišla je v grad tudi nova dekla. Jaz sem jo rad gledal in njej je bilo to všeč. Predno je minilo leto, rodila mi je sina. Dobil sem mu krušnega očeta, pri katerem je ostal, dokler ni dorastel. Kaj se je pozneje zgodilo, naj pa sam pové. Podgorec-konjski-hlapec veli: Ko sem odrastel, povabil me je oče, da naj pridem v njegov grad služit in jaz sem ga poslušal. Kmalu me je začela njegova gospa rada gledati in meni je bilo to všeč. Predno je minilo leto, rodila mi je sina. Satan se zasmeje: Ta sorodnost je bogme zanimljiva! Vama se more po pravici reči: Tak oče je dostojen svojega sina in tak sin je dostojen svojega očeta.

Za Podgorcema je prišel na poročanje baron Ravbar. Dela, s katerimi se je hudiču pobahal, znana so nam že. Povedal je jedino to novico, da je dal hlapce skoro do smrti trpinčiti, ker mu niso izpolnili ukaza, da bi bili Martinka zavlekli v kako goščavo in obesili.

Še mnogi drugi coprniki so pripovedovali Satanu svoje zgodbe in grehe, ki mi se pa ne zde tako veliki in za naš narod zanimljivi, da bi trebalo jih zabeležiti. O tej priliki moram omeniti tudi to, da priprosti Martinek ni razumel vsega, kar je slišal. Marsikaj je bilo zanj preučeno in previsoko. Česar ni pojmil sam, ni mogel niti drugim praviti. Naši povesti, hvala Bogu! to ne škodi, ker imamo o kleški veselici še druga dobra poročila in to od prič, ki je niso le od daleč gledale, ampak jo uživale. Kar pa so se izpovedovale copernice, bil bi si zapomnil brez težave tudi kak bolj slaboumen človek nego je bil prijatelj Martinek. Hudiča so kratkočasili z novicami in napakami, ki so bile jako strupene in malopridne ali doumne in take, kakor jih od hudobnih in porednih bab pričakujemo.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Prva se postavi pred Satana napuhnena raška grofinja in mu začne praviti s hriplim grlom in osornim glasom: Oni dan je prišel k nam župnik, to se ve na južino, pa sem mu rekla: Kaj ne gospod, da je najlepša božja stvarca na tem svetu moj psiček Fidelis, najgrša ž i v a l p a d o l e n j s k i k m e t? On mi neumno odjeclja: I, zakaj pa? Jaz mu pa odgovorim: Zato, ker dolenjski kmet že od daleč smrdi. Če živi človek na deželi in i m a z d r a v n o s, ne more se niti sprehajat iti, ker srečuje povsod te krščene dihorje. Tepec mi začne nekaj kvasiti o božji podobi, po kateri so neki ustvarjeni ljudje in menda tudi dolenjski kmetje. Ha ha ha! Lep Bog bi bil tak, ki je njim podoben! Jaz pa mu zabrusim: Gospod, Vi ste nahodni — Vaših neslanostij sem sita. To rekši obrnem farju hrbet in pobegnem. Od takrat me je razglasil za copernico in tako govori vsaj v jedni reči resnico. —

Za raško grofinjo se oglasi mlada brhovska gospa: Jaz sem že zdavnaj želela nagledati se prav do sita, kako pretepajo tlačane. To je res prijetna zabava. Nekateri krulijo kakor prasci, drugi mukajo kakor krave, tudi sem čula take, ki so rezgetali. In tako sem dolgo pri njih stala in se kratkočasila. Ali nekaj pa mi se je strašno čudno zdelo: zakaj jih tepó samo od zadaj in nič po trebuhu; če bi jih od spredaj, mislim, da bi jih tudi kàj bolelo ali ka-li. Tekla sem k svojemu gospodu in mu razodela svoje mnenje. Ker je dober, obljubil mi je precej, da mi se bo želja o prvi priliki izpolnila. Zdaj pa povej ti, ali ni res čudno, da jih ne mažejo tudi od spredaj? Satan zareži se dobrovoljno: In še kako čudno! Ha ha! Res nova in krasna je ta misel, tepsti kmete po trebuhu! Saj pravim: česar se ne domisli bistroumna moška glava, izdajde nežna, miločutna žena. —

No, podgorska baronovka, s kako dišečo rožico pa me boš ti razveselila? Baronovka veli sladko smehljaje se: Prišla sem brez šale s prežlahtno rožico, ki ne cvete na vsakem vrtu. Privlekla sem na Kranjsko cigane — celo druhal izurjenih tatov in nevarnih potepuhov! Dobro vem, da me bodo za ta dar Dolenjci preklinjali še sto let po moji smrti, ali se presneto malo brigam, kaj porekó ljudje, ko me več ne bo. Osel je rekel: po moji smrti če raste trava ali ne — moja duša bo itak Boga hvalila! E skoro bi ti bila pozabila povedati, kako se je to zgodilo. Ko mi je mož umrl, šla sem popotovat, da se razvedrim. Na Hrvatskem namerim se na cigana Petra, ki je bil spreten kovač pa tudi krepak mož. Povabim ga, da naj se naseli na moji graščini. Takega dobrega kovača sem prav živo potrebovala in res

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

mi je vselej tako postregel, da sem bila zadovoljna. Tudi drag ni bil prehudo. Prosila sem tudi svojega prijatelja, komisarja Muclja, da je potrdil Petru in njegovemu krdelu domovinsko pravico na Kranjskem. Takrat so ljudje veliko ugibali, kateri je prav za prav moj, ali Mucelj ali Peter — ha ha ha, kakor da ne bi mogla biti oba moja!

Baronovka odide. K prestolu prikoraka razkošno oblečena gospa predrznih očij in pravi: Dokler sem bila sama, dejali so mi lilija; šaliti se z moškimi, ni mi se zdelo varno. Od kar sem milostiva gospa, zovó me ljudje: bršlinski spašnik, moj gospod pa mi je dal pridevek: moja koprivica, ker se je spekel, da mi je verjel in se z mano poročil. Lani sem imela samo tri prave prijatelje, med katere to se ve moža ne štejem. Znanci so me tako strašno objedali, da sem rekla: Huje me ne boste mogli, če se zvrnejo name vsi grehi proti deveti božji zapovedi. To je bil uzrok, da sem odprla letos svoje srce kar na stežaj. Šla sem v cerkev in spustila na tla pred mladim gospodom svoj rudeči robec. Gospod ga pobere in prinese, jaz sem pa dejala: Ne tukaj, prosim, domá. Drug pot je padel robec na ulicah pred lepega častnika. Tudi njemu sem velela: Ne tukaj, prosim, doma! Še isti dan sem prosila tako kmetiškega korenjaka, katerega sem srečala na polji, in tako dalje. Kar je ribiču trnik in vada, to je meni moj lepi svilnati robec in brez bahanja smem reči, da ribarim vsigdar vspešno. Znanci me obirajo tudi zdaj, ali nič huje nego lani. Moja povest je končana. Službenica!

Satana je obsulo zdaj močno krdelo jezičnih doktoric. Svoj glavni tabor so imele že takrat v Novem Mestu, ali jako delavne podružnice so bile tudi šmihelska, kostanjeviška in krška. Mnogim so visela za vratom znamenja svetosti. Društvo je vodila naddoktorica Ana. Ker jo utegnemo še kdaj na Gorjancih videti, naj povem, da se je rodila ta glasovita copernica pod semiškim zvonom in je zmatrala se že veliko let za prvakinjo vseh belokranjskih tercijalek in klepetúlj. Dražila je župljane celo proti vrli duhovščini. Ponosno je stopila pred peklenskega vojevodo in zaregljala: Kosmata mrc... hotela sem reči: presvitli naš gospodar in ljubček! Ne zameri, da ti novic ne bom razkladala, ker se jih je nabralo toliko, da bi potrebovala zanje dobrih štirinajst dnij, ko bi ti hotela povedati le najlepše in najmičnejše. Pa saj nas po večjem že poznaš, kajti nismo priletele na Klek danes prvikrat v gostí. Kar je sol in paprika za oči, to smo mi za poštenje in dobri glas. O vsakem človeku vemo več slabega, nego

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vsi drugi ljudje in Bog in hudič skupaj. Zemeljska mati do zdaj ni še rodila sinu, ki bi nam prišel na konec.

Kakor jezične doktorice poklonile so se satanu skupno tudi druge copernice, ki so bile obložene z istimi grehi in so živele in čarale v istem kraji. Martinek se je moral čuditi, koliko so jih nekatere vasi premogle. Iz Praproč so privršale na Klek vse gospodinje razven jedne. Sila veliko jih je dala tudi ajdovška srenja, omoženih in samskih. Med njimi je bilo tudi več nedorastlih, ki so komaj po dvanajst let imele. Zdaj je Martinek lahko razumel, zakaj so Ajdovščice tako spretne in srečne svinjarice, da jim niso kos niti za to rejo že od nekdaj sloveče Zakrakovke. Kdor dobiva svete in nauke od samega peklenskega modrijana, ne stane ga se ve težko odkrmiti prasca do štirih in petih centov tudi brez krompirja in oblode. Vsako oko pa je razveselila in zamaknila dolga vrsta šentviških copernic. V brdkem in lahkem trupelci jim je igrála vedra in lahkoživna duša, pa kako ponosno hojo in obleko so imele brez razločka dekleta in žene! Peče, rokavci, krila, robci in prepasniki so bili vsi posuti z migljajočimi mrežami, zobci, vrpcami, ključicami in petljami. Vsak gledalec se je preveril, da je šentviški lišp prava resnica, ne pa le prazna beseda.

Komaj se ta lepa množica umakne, prišvepa in prisopiha stara barura, ki je bila tako razcapana in nakazna, da se je sam hudič ustraši. Iz širokih, do ušes razklepajočih se ust začne kreketati: Jaz prebivam v svojem samotnem hramu na slavni Trški gori, zato mi pravijo tudi trška copernica. Ljudje so mi razgrebali od konca pod s podkvicami in žeblji svojih čevljev, pa sem dejala: brez nastila bodo mi ga razkopali, da se bo še zgrušil; čemu bi ga še pometala? Metlo dejala sem pod streho in jo rabim samo za ježo na Klek. Ravno letos je minilo petdeset let, kar hram ni bil več pometen. Smetij in druge šare se je nabralo v njem toliko, da molé véliki sodi iz kupa komaj do sredine, manjši sodci pa se po polnem skrivajo. Na tem gnoji najrajša čepim pa kdaj podremljem ali pa preštevam svoje plesnive križavce in petice in pričakujem kupcev in priliko, da jih ociganim. Ker mi cerkev ne diši in nikamor ne hodim, ne potrebujem niti nove niti cele obleke. Kadar mi se prehudo kaj raztrga, vzamem svojo jedino debelo iglo in capo zakrpam, kolikor se da. Le poglej, da je že vsa moja oprava sestavljena iz samih krp, izmed katerih si nista ne dve jednaki ni po blagu ni po barvi. Sem ter tja pa je ostalo še dosti duškov in oken — ali kaj za to! Hudič in copernica sta po

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

moji misli toliko lepša, kolikor sta grša. V svoji samoti ne živim tako po pasje slabo, kakor ljudje sodijo. Kurim si prav pridno s starim, sladnim droževčkom. Novic ti nisem prinesla nič in povedati moram ti samo še to, da ti se priporočam za plesalko. Boš že videl, sladki ljubček, kakó mi pojdejo noge v skok. Ho ho ho!

(Konec prihodnjič.)

Pred spomenikom.

V solnčnem kraji na planjávi
Spomenik iz tal kipí,
Krasen v zôrni razsvetljavi
Sèm v obraz se mi žarí!

Spomenik, oj kámen tožni,
Z divjim bôlom náte zrem
In drhtèč ti venec rožni
Na kamnéni križ pripnèm!

K tebi sem plašnó hitéla
Oh! in jókala glasnó
In iz dnu srcá ihtela
In vzdihávala bridkó!..

Mnogi, mnogi pokopáni
V zorni dôbi tukaj spé,
Z bojno slavo so obdani
In imena jim česté.

Ljubi moj na širnem sveti
Moj zaklàd, zaklad jedín,
Tudi ti v ponôsnem cveti
Pal si, domu zvesti sin!

In pod žalnim spomenikom
Med drugóvi mirno spiš,
Jaz pa z glasnim divjim vzklikom
Zdaj objemljem smrtni križ!

Oh razmakni se, zidánje,
Ki na vek oklepaš jih
V njih nevzdramno tiho spanje,
Naj zvení mi jok in vzdih!

Kaj mi bôjna slava hoče,
V koji mu blestí imé;
Oh! na glas mi duša joče
In zveni na vek gorjé!

V solnčnem kraji zrèm gomilo,
Kmalu, kmalu moj bo dom;
V njej gorjé bo potihnílo
In potihnil jok in dvom!

In na ônem svetu bova
Srečna zopet, ljubi moj,
In prišlà radóst bo z nova,
Ko bom sklenena s tebój!

—b—

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

14. Kresna noč.

(Konec.)

Za trškim strašilom priskakljajo tri vesele babnice iz šentpeterske župe: Vragmanica, Bujanovka in Bramorka. Mesto govora zapojó Satanu: Piskerčke prodala bom, za sladko vince dala bom . . . Smejoč jih vpraša: Kako pa to, da ne: Kikljico prodala bom? Za vse tri odgovori Vragmanica: Zato, ker poštene kiklje že veliko let več nimamo. Po zimi nam rabi kak star raš, po leti kakor vidiš pa bela spodnjica domačega pridelka. Vse drugo smo poprodale, vse shrambe očistile, le kadar kupijo dedci kaj več loncev, moremo se še nekoliko okoristiti. Pravimo: med nami in prasci ni dosti razločka, zakaj ne bi bil dober jeden pisker za nas in za njé? In tako spravimo vse druge v denar pa hajd z njim pod smrekovo vejico. To se godi se ve le v najhujši sili, kadar neče priti noben groš od drugod. Naše življenje ima trdno pravilo, ki zapoveda: zapij vsak krajcar, ki ga v roko dobiš. Pobahamo se lahko z dobro vestjó, da tega pravila nismo še nikdar prestopile. Zato pa smo se tudi izurile in ga znamo ne le piti, ampak tudi nesti. Kak dedec misli, da je junak, če ga posesá dva bokala. In revišče se valja potem v vsaki luži. Mi tri ga drugače zmagujemo. Tri bokale ga podere vsaka, predno se še domisli, da je treba iti gledat, káko vreme je zunaj. Od petih ne mešajo nam se ne noge, ne jezik; niti s sedmimi še ne padamo, samo glava nam se nekoliko na stran obesi. Boš že videl pri večerji, da ne lažemo.

Rogatec odpusti vinske mušice in namigne krčmarici Janezovki, v katero se upró zvedljivo vse oči kleškega zbora. Ona ga pozdravi z jako nespodobnimi besedami in veli: Janezovk je na svetu toliko, kolikor oženjenih Janezov, torej neizrečeno mnogo. Ali skoro vsak, ki to ime sliši, pomisli najprej náme zato, ker sem najgrja kvántarica, ki se nahaja ne le na Dolenjskem, ampak v vsej kranjski

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

deželi in morda pod vso oblastjo dunajskega cesarja. Moj sosed, sv. Šentjanž, dobro ve, da v svoji krčmi nisem izpustila iz ust vsaj vedoma še nikoli nobene pametne. Strah me je, da me bo tožil in mi sv. Peter nebeških vrat ne bo hotel precej odpreti. Zato pa mi se v tej solzni dolini tako neskončno živeti ljubi in prijetno zdi, da si nisem boljše sreče še nikoli zaželela. Denar mi leti od vseh stranij skupaj, da ne vem kamo z njim. Najprej sem poplačala vse dolgove do krajcarja, potem prikupila k svojemu zemljišču še en grunt, velik malin in najlepši travnik in vinograd, ki sta v obližji. Razven tega sem omožila hčer in jej dala doto, ki se more imenovati za naš revni hribovski kraj grofovska, ne pa kmetiška. Potrosila sem silen denar, ali hiša mi stoji trdno kakor prej, tolarji in bankovci se mi valjajo po vseh kotih; brez dobička mi noben dan ne prejde. In to bogastvo me ni stalo ne jednega žulja, ne jedne kaplje pota. Vse kar imam, sem si prikvantala in priburkala, prislužila si s svojim neugnanim, z vsemi nesnagami tega sveta namazanim jezikom. Pri meni se shaja več pivcev, nego v vseh drugih krčmah naše in sosednje župe. In če vprašaš te pivce, kaj jih je napotilo k meni, poreče jih izmed deset najmenj osem, da so prišli poslušat moje slane in vselej dobro zabeljene pridige. Večkrat pozabijo lovci in drugi gospodje zajce in lisice, spanje in opravke in ostanejo pri nas ves dan in vso noč in še zjutraj se odpravljajo prav neradi proti domu: nihče ne toži, da je zaspan. Tudi se je že pripetilo, da je priromal kak tujec po šest in deset ur daleč navlašč za to, da se seznani z máno in preveri, če je res, kar je tolikokrat slišal. In kdor koli je še k meni prišel, še vsak se je pohvalil, da je našel v moji hiši veliko, veliko več veselja, nego ga je pričakoval. To pa, vidiš, od tod dohaja, ker znam kvanto vsakemu človeku tako postaviti in zasukati, kakor mu poleg stanu in odreje najbolj prija in godi. Z otroki treba blebetati, s starci modrovati. Voznikom in mesarjem brusim, grohotaje se, po vozniško in po mesarsko: naravnost, na vsa usta, debelo in kosmato, kakor mi na jezik pride. Gospodom pa govorim bolj olikano, le na pol ust in po ovinkih, muzaje se in migaje poredno z očmi in obrazom. Obrastene šale ljubijo tudi ti možje ali dlaka jim mora biti na notranji strani, da se ne vidi. Pri meni ljudem tudi zato ni dolg čas, ker me dobra volja nikoli ne zapusti: vir mojih razposajenih burk teče jednako obilno zjutraj kakor zvečer, o polu dne kakor o polu noči. Do zdaj

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

sem prisilila na glasen smeh še vsakega in tudi najzastavnejšega gosta. Zbralo se je enkrat večje društvo, ki ni maralo dosti mojih smešnic in slanik. V tej družbi je bil mlad gospodek, ki si je bil povredil nekaj oko, pa mu se ni ljubilo budaliti in njegova puščoba se je prijela tudi drugih. Čuj, kaj sem storila, da jih razvedrim! Imela sem takrat otroka pri prsih. Štrc! briznila sem nekoliko kapelj čez mizo in pogodila tako dobro, da mu je priletelo naravnost v bolno oko. Nastalo je tako grohotanje, da se je hiša tresla. Vpili so jeden čez druzega: Zahvali mater, boljšega zdravila ti za tvojo nadlogo niti doktor ne bo zapisal! Druščina se je tako razvnela, da se je moral udobrovoljiti na zadnje tudi on in v svoji veselosti ni čutil ves večer nobene bolečine več. Pa še nekaj druzega! Dosti je takih, ki ujamejo kje kako dobro kvanto pa jo prežvekujejo potem pred vsakim človekom. Ta neslanost se meni ne more očitati. Iz mojih ust se čuje vsak dan in vsako uro ne le kaj okroglega, ampak tudi zmerom kaj novega; jaz svojih šal niti ne ponavljam niti ne jemljem na posodo. Svojega zasluženja ne bom nikoli preveličevala, ali s tem pa se po pravici lahko pobaham, da sem vse vasi, spadajoče pod naš zvon prav do korena pohujšala. Moje molitvice so znane v vsaki hiši, molijo jih oratarji na polji, gorniki v vinogradih in pastirji na paši, mnoge so se razširile daleč čez meje naše duhovnije. Nekatere zrele jagode, ki so padle z mojega jezika, vem, da so se prodajale že tudi v Zagrebu in v Ljubljani. Zdravnik Šnicius, moj ljubček, napisal je cele bukve mojih burk in domišljajev, katere so potem njegovi znanci prav pridno prepisovali na vse strani naše in štajerske dežele. Svojo izpoved sem odpravila. Če nič druzega, dokazala sem vsaj to, da sem vredna plemenite živali, katera me je nocoj na Klek prinesla.

Satan pomoli govornici parklje in vsklikne: Dobro došla, slavna pohujšljivka! Tako svetla luč se ne sme skrivati pod mernikom. Nádejem se in prosim te, da boš pri večerji tudi nam podarila nekoliko biserov iz neizcrpne posode svoje vednosti. Sladka jed in pijača nam bo še bolje dišala in teknila, ako se jej pridruži tudi sladka dušna zabava: slana burka in nesramna kvanta.

Pred poglavarja stopi mesto odšedše Janezovke mlada, prezala Topličanka. Da so tamošnje deklice brdke, vedel je Martinek iz narodne pesni, ki velí: Topliške dekleta so lahko lepé, če solnce posije, pa v senco bežé. . . . Ali takega živega bleska zelene mla-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dosti, take nedopovedne in nepopisne krasote, kakor je zasijala zdaj pred njegovimi očmi, ni še nikoli videl, niti ne bi bil pomisliti mogel, da je na tem svetu mogoča. Kako gibka in voljna je bila ta dražestna čarovnica, ob jednem pa kako zmotljivo povita in okrogla in kako nevarno kipeča in koperneča! Jelo mu je ubogo srce trepetati in se premetavati kakor ujeta riba. Pa vsaj mu se je res tudi ono ujelo in še kako čvrsto! Martinek je začutil prvikrat vso slast in strast prve ljubezni. Rajnko Uršo je vzel, da prav za prav sam ni vedel zakaj, ali kakor je on dejal, za to, ker mu je bila namenjena. Topličanka se je ponašala pred Satanom jako spretno in šopirno. Pohvalila se je: Jaz nisem ne „milostiva“, ne svilnata, pa se usipljejo za mano vender le vsi topliški gostje: meščani, trgovci, tržaški bogatini in tudi vaše gnade, kranjski graščaki. Ukrotila in ugrela sem celo mogočnega, hrvatskega velikaša, besnega Paravića, da mi je dal razven pricvrknenega srca tole dragoceno uro z žlahtnimi kamenčki in še marsikaj druzega. In jaz se nikomur ne nastavljam, pred nikogar ne mečem rudečih robcev. Gospodje morajo me sami iskati in še kako dolgo! Bila sem zmerom na pol sveta, na pol posvetna in ravno v tej zmesi je tista moč, kateri se ne more noben babjek vspešno upirati. Ali te površne topliške ljubezni sem se prav do grla naveličala. Zdaj se mislim omožiti — no, kaj si se namrdnil, moj lepi, črni ljubček! Jaz sem dejala samo to, da se mislim omožiti, ne pa, da se hočem poboljšati.

Martinku se je zdela vsaka beseda drage grešnice, kakor da bi mu porinil kdo nož v srce. Trpel je take grozne bolečine, da mu se nič več ni ljubilo poslušati zanimljivih novic in marnj hudičevih prijateljic.

Ko se je ves kleški zbor izpovedal, pomaknil je peklenski vojevoda svoj prestol na konec mize. Zraven sebe je posadil Janezovko; drugi so si izbrali sedeže vsak po svoji volji. Vsi gostje so sedeli na čevljarskih stolčkih, kateri so se jim pa zdeli najkrasnejši gosposki naslonjači. Dasiravno je bil Martinek na vso moč zaljubljen, vzbudila je vender vso njegovo pozornost prečudna večerja, ki se je na Kleku zdaj pričela. Moral je strmeti o neskončnem sleparstvu, s katerim je gostil prekanjeni Satan svoje privržence. Bili so priverjeni, da uživajo najmastnejšo in najsočnejšo pečenko. Martinku je kazalo praprotno zrno resnično podobo vseh rečij, pa je prav dobro videl, da zalagajo mesto pečenke crkovino in meso najgrjih živalij: volčje,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pasje, podganje. Kar so mislili, da so slastne ribe, bili so močeradi, kuščarji, gadje, modrosi. Bukovo gobo so imeli za potico, skuke, króhalnice in druge ostudne žabe pa za cvrtje! Mesto vrtne salate so bile v veliki skledi razne strupene, odurne in bodljive zeli: hobat, turek, smrtnice i. t. d. Martinek je omiloval se ve da najbolj svojo Topličanko. Pojedla je najprej režanj volčine, potem si nametala polno plitvico glist, pijavk in mramorjev, pohrustala nekoliko pajkov in kleščarjev, obrala dva netopirja in nazobala se na zadnje kačjih jagod! Kaj je bila pijača, ni mogel presoditi, ali si je lahko mislil, da najbrž hudičevo olje ali pa še kaj strašnejšega. Razsrdivši se na neznansko prevaro, zavpil je na ves glas: kaj za take dobrote ste prodali svojo dušo? O trapi, o avše!

Po večerji je peljal Satan svoje od peklenskega vina in veselja pijane in razburjene goste na plesišče. Ali ples in zaljubljene zabave, vršeče se kar očitno pred vsem zborom, bile so tako nespodobne in zverske, da jih sramožljive oči Martinkove niso mogle gledati. Klek in njegove skrivnosti so mu se primrzile. Obrnivši jim hrbet šel je jokaje po položni rebri navzdol. Jokal pa je zaradi preljube Topličanke, katero je videl oskrunjeno z najgrjim grehom tega sveta in vender — srečno! Vroče solze mu ustavi novo čudo kresne noči: oživljena priroda, ki dobiva v tej noči božji dar človeškega jezika in uma in nadčloveškega prerokovanja. Vsaka stvar na gori, katero je srečal in videl, govorila je z lepim, razločnim glasom in pripovedovala prav po domače vesele in žalostne prigodbe, katere čakajo njo in njene znance. Martinka ni dosti zanimalo, kaj se pomenkuje na košenici trava, ali bistro je začel vleči na ušesa, ko je prišel do zeli, s katerimi se odpravljajo bolezni in bolečine. Prva zel je dejala: Skuhaj me, pa ti ozdravim vréd, druga: Jaz pa uroke, tretja: Jaz madron, četrta: Jaz vse narejene bolezni, peta: Jaz vse prenesene bolezni. Na drugem kraji se je pohvalila jedna: Jaz ozdravljam krvno mrzlico. Njena soseda se oglasi: Jaz ozdravljam pa deset mrzlic. Druga soseda se obema zasmeje in pravi: Jaz pa vseh devet in devetdeset! Takih pogovorov je čul Martinek brez števila in si jih dobro zapomnil. Mnoge zeli, ki so bile za težje bolezni, utrgal je precej in skrbno spravil. S travnikov je prišel k skalovju. V njem je bila vzrastla iz trdega kamena prelepa cvetlica tolažnik, ki je šepetala s tenkim, prijetnim glaskom: Kdor me podiši, iznebi se vseh skrbij, vse žalosti. Ves vesel utrga Martinek tudi njo in spravi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

še skrbneje nego druge zeli. Za skalovjem sta šumela dva studenca. Tisti na levi strani se oglasi: Jaz sem polnočna voda, vse pogrudim, vse zamorim. Oni na desni strani mu odgovori: Jaz pa sem poldanska voda, vse ozdravim, vse oživim. Pri studencih je ležalo več steklenic. Martinek napolni jedno s poldansko, drugo s polnočno vodo pa se zamisli in zakliče oduševljeno: Sveta, kresna noč! Prisrčna ti hvala za orožje, katero mi pošiljaš za moj pravični lov. Grajski sršeni, pripravite se!

Zdaj ni mislil več na hrvatsko deželo. Obrnivši korake nazaj na Kranjsko prišel je v hosto. Vse živali in živalice so v njej blebetale in klepetale. Najbolj se je moral smijati polhom, da so tako natanko vedeli, katerega od njih bo ujel Pavlinov Jožek, katerega Brezarjev Jarnejček ali pa Hudoklinov Tonček in koliko jih bodo pojedli kmetje, koliko pa gospoda in meščani. Delj časa je poslušal staro srno, ki je pravila mladim o bodočem gospodarji hoste. Dejala je: Naš zdanji gospod bo kmalu umrl. Njegov sin nas ne bo tako preganjal. Lovil bo rajši tiste srne, ki po dveh nogah hodijo in jih imenujejo ljudje v mladosti dekleta, pozneje, ko se sparijo, ljubice in žene in kadar se bolj postarajo, babe. Teh živalij bo toliko nalovil, ko bi se vstopile jedna vštric druge od Krke pa do njegovega gradu, da bi morala ostati marsikatera zunaj vrste. Izbirčen ne bo nič, kajti zaželel bo brez razločka vsake: lepe in grde, mlade in stare, žlahtne gospodične in blatne svinjarice. Kjer je toliko ljubezni, množí se zarod, da je strah. Babe bodo naštele po najnižjem računu tri in devetdeset kranjskih in šestnajst nemških kristjanov in kristjan, kateri ne bi bili brez njega tega sveta nikoli gledali in tlačili. Ali človeške ljubice so silno potratne, razgrabile in pojedle bodo našemu bodočemu gospodu graščino in ves drug imetek. Ne jedna bilka ne bo ostala, o kateri bi mogel po pravici reči: To je moje. V tej revščini bo pokazal vsej zemeljski ničemurnosti figo pa se spokoril in posvetil. Ta hosta bo menjala gospodarja vsakih pet let. Ker nas bo streljal vsak, kdor bo imel puško in veselje, zatrl se bo naš rod v Gorjancih, še predno preteče petdeset let. — Dalje gredé se je nameril Martinek na volčji brlog. Volk je govoril svojima tovarišema: Vidva sta lahko še brez skrbi. Ustrelil vaju bo mladi Pristavec še le čez šest let. Mene pa bo podrl njegov razbojni oče že to jesen. Pred smrtjo bi se naužil vender rad jedenkrat tudi človeškega mesa. V našem obližji stanuje ogljar. Nocoj prenočujeta

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pri njem tudi žena in hči, ki sta mu prinesli vina in potice za kresni večer. Vesta kaj? Dajmo vadljati, čigav bo dedec, čigava pa baba in punička. Bati nam se ni nocoj nič. Puška sloni v odprti veži, pa jo bom lahko unesel, potem pa udri po ogljarjevih! Prijetnega na svetu takó ne bi nič več imeli. Predno se bo zdanilo, pokradel jim bo doma sosed vse, kar imajo. Dobro ve tudi za mošnjo denarjev, ki je skrita v hramu pod podnico. — Martinek Boga zahvali, da mu je dal strašno nakano slišati, skoči k ogljarjevi kolibi in ga vzbudi. On in vsi ogljarjevi se oborožijo in pripravijo in volkove, ki so se kmalu pridrvili, brez velikega boja postrelé in pobijejo. Brez pomude hité potem vsi skupaj na ogljarjev dom. Tatinski sosed je bil zlezel ravno skoz okno v hišo. Zdaj se je preveril, da mu ni namenjeno z ljudskim blagom obogateti in je bil vesel, da so ga prihodniki živega pustili in samo dobro namahali.

Poslovivši se s hvaležnim ogljarjem, spomnil se je Martinek dobrotljivega konjederca in se napotil k njemu, da mu večerjo povrne. Podaril mu je nekoliko svojih zelij in mu natanko razložil, v katerih boleznih naj jih rabi. Ta dar je prinesel lepe dohodke možu in njegovim naslednikom. Od takrat znajo konjederci ljudi zdraviti. Ker imajo preveč drugih opravkov, prepuščajo to umetnost navadno svojim ženam. Od tod je potoval Martinek v mesto pa se preoblekel za gospoda in razglasil za doktorja, ki ozdravlja vse bolezni in pokončuje vsak mrčes, ki ljudem nagaja. Dal si je narediti tudi brke in dolgo brado, da ga nihče ne bi mogel tako brž spoznati.

Ravbarjevi gospé novi davek ni dosti koristil. Muh, komarjev in bolhá je bilo toliko kakor prej, nadloge se jej tedaj niso nič zlajšale. Čuvši, da je prišel v mesto slaven zdravnik, ki odpravlja vsak mrčes, pošlje ponj in ga prelepo vzprejme. Doktor ukaže, da naj se zbere vsa grajska gospoda, ker hoče pomagati vsem ob jednem. Ko se snidejo baron Ravbar, njegova gospa, rodovina, pisarji in drugi pomočniki, odtrga si Martinek brado in brke in izpregovori z grmečim glasom: Prišel je lovec, ki pa ne bo lovil muh, komarjev in bolhá nego vas peklenske sršene. Ali me poznate?

Ravbar je mislil poklicati svoje biriče in hlapce ali plusk! vrže mu Martinek v obraz polnočne vode in tako tudi njegovi babi in družini. Tisti hip so popadali mrtvi na tla in voda jih tako zgrudi in razjé, da jih ni trebalo niti zakopati. Z ostankom strašne vode oblije Martinek grajsko zidovje in tudi to se tako raztaja in skopni,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

da mu noben sled ne ostane in se dan denašnji se ne ve, v katerem kraji je stalo. Veseli vaščani so hvalili na ves glas svojega odrešenika in ga prosili, naj bo zdaj on njihov graščak in gospodar. Martinek pa veli zaničljivo: Jednega jahača ste se iznebili, pa si že iščete druzega, da bi vas tlačil. Hotel sem do smrti pri vas ostati, ali zdaj ne maram: pri takih tepcih me je sram živeti. Martinek je pustil še tisto uro domačo vas in se napotil proti Toplicam snubit ljubico, ako bi jo našel še neudano. Njena mati mu pove, da se je zjutraj poročila in odpeljala z možem v Ljubljano. Ta gospod, mu je pravila, sila je učen in zna veliko jezikov in ima 3000 goldinarjev letnih dohodkov. Zanjo bo to premalo, dvajseti dan v meseci ne bo v žepu ne groša več. Ali kaj za to? Živela bo vender le prav dobro. Ker ljudje njenega Petrána sploh poznajo in spoštujejo, delala bo lahko dolgove in v hudi sili jej bodo pomogli ljubčki, brez katerih ne bo nikoli. Bolj mrtev nego živ veli Martinek: Kaj, taka copernica je Vaša hči? Baba se mu zasmeje: I, kako ste čudni! Da ni taka, pa ne bi bila copernica. — Mrzla ploha je padla na Martinkovo ljubezen, ali je ni mogla pogasiti. V svoji neskončni bridkosti spomni se blage zeli tolažnika. Moral jo je duhati dobrih pet trenutkov, dokler mu se je srce po po polnem pomirilo in pohladilo. S Toplic je potoval na pokopališče, kjer je bila zagrebena njegova žena. Odprši grob pokropil jo je s poldansko vodo in oživil. Ker so se mu rojaki zamerili, pustila sta domovino in šla po svetu. Njegova zdravila so zaslovela kmalu po vseh deželah in kraljestvih. Vsi bolni mogočniki in bogatini so ga klicali na pomoč. Zaslužil si je toliko, da svojih tolarjev in zlatov ni štel, nego jih je meril na vagane. Da mu jih je kdo vzel kak polič, Martinek ne bi bil niti zapazil.

Kdor si želi Martinkove sreče, najde jo gotovo, ako si dobi kako zrnce praprotnega semena in gre z njim kresno noč na Gorjance.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

13. Sveti Feliks.

Dokler je Trsták še sam krčmaril in gospodaril, bil je molčeč in čmeren mož. Če ga je človek kaj vprašal, odgovarjal je po evangelsko: da, da, ne, ne ali prav za prav: mhm, na'a, dostikrat pa tudi nič. Ko pa je izročil hišo in skrbi sinu, razvedrilo mu se je nabrano čelo in jezik razvezal. Zdaj se je pokazalo, da je svet bistro ogledoval in svoje pivce zmerom prav pazljivo poslušal. Pomnil je dobro vse njihove pripovedke. V stari, plešasti glavi se mu je ohranilo marsikatero narodno poročilo, katerega sem drugje zastonj iskal. Koliko sem se trudil, da bi zvedel na tanko življenje sv. Feliksa, ki se je rodil pod našimi Gorjanci, ali vspeh mojega popraševanja je bil povse neznaten, da skoraj prazen. Ljudje so mi res da to in ono pravili ali vselej z znamenji dvojbe, nezaupnosti in sumnje in tako megleno in zmeteno, da se ni nič vezalo in ujemalo. Trsták je bil prvi, ki mi je pripovedoval o našem svetniku odločno in jasno in ob jednem doumno in zmiselno. Ker je rad modroval, ovil in prepletel je povest obilno s svojimi opomnjami, ki so bile z večine jako pametne, nekatere pa tudi poučljive. Vseh ne bom priobčeval, zapisal sem samo tiste, ki so z legendo kolikor toliko v zavezi in jo pojasnujejo.

Tudi mene, zatrdil je starec, mikalo je že nekdaj slišati kaj več o sv. Feliksu, že zato, ker je bil naš župljan in kmetiškega rodu. Saj veste, da je med svetniki tako borno malo kmetov! Marsikateri orátar se je že zaradi tega pohujševal, češ, na tem svetu trpimo več nego vsi drugi stanovi, pa nas ne čaka niti na ónem nobeno povračilo. Take besede so dosti neumne. Bog ima svoje prijatelje pri sebi, če tudi ne stoje v nobenem altarji in v nobeni pratiki. Jaz pa Vam bom povedal nekaj druzega, kar je po moji misli bolj tehtno. Naša zemlja je rodila že toliko tercijalstva, svetnikov pa skoraj nič; ali ni to strašno čudno?! O, da so vsi tisti res bogoslužni, ki se delajo, imeli bi jih več nego gob po dežji in Bog bi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bil moral nebesa že zdavnaj razširiti radi samih Kranjcev in Kranjic. Ali njemu naša vnanja lepota ne zadostuje, ker vidi grdi gnilež v pobeljenih grobih. No, vsaj to je dobro, da nam hinavska svojat zdaj ne more več toliko kvara delati; ali jaz se prav živo še spominam, kako neusmiljeno je strahovala Novo Mesto in obližje. Kdor se je zameril tercijalkam, kar se je prelahko zgodilo, razlajale so ga za bogotajca, bogokletnika, prešestnika, tatú in ga tako oblatile in osvinjale, da ga skoraj noben človek ni več pogledal. Ker so verjeli ljudje njihovi svetosti, verjeli so tudi njihovemu lažljivemu, kačepičnemu jeziku. Iz te sramotne sužnjosti nas je rešil ranjki prošt Arko. Ta gospod je pridigal jako kratkočasno ali ostro, beseda se je zarezala v živo meso. Povedal je vsakemu, kar mu je šlo, brez straha in brez ovinkov. Obravnaval je po vrsti vse stanove in takó je dejal na rešeto tudi tercijalko. Zagrmel jej je: Svetohlinka! v cerkvi bi potegnila vse svetnike iz altarjev in oblizala; precej, ko prideš med ljudi, pa grizeš in draplješ na kosce poštenje svojega bližnjega, do katerega nimaš ne trohe krščanske ljubezni. Naštel jej je tudi dolgo vrsto še drugih grehov, na zadnje pa je povedal tole lepo priliko: Bilo je strašno sveto dekle, ki se ni moglo nabahati s svojim devištvom. Če je vedelo, da se bo pridigovalo kaj o šesti ali deveti božji zapovedi, ni hotelo niti v cerkev iti. Moškega ni nikoli pogledalo in ustilo se je, da ga ne bi maralo, če bi bilo tudi preverjeno, da bo porodilo samega sv. Petra in sv. Pavla. Zdaj pa čujte, kaj se je zgodilo! Predno je še preteklo leto, premagala jo je skušnjava in rodila je dvojčka, iz med katerih pa ni bil nobeden ne sv. Peter in ne sv. Pavel! — Ta proštova pridiga je bila za slavo in oblast dolenjskih tercijalk smrten udarec. Ljudem se je odvalil s srca težek kamen. Zdaj so jih spoznali in začeli prezirati. Kadar se je katera prehudo napihovala in svetničila, zabrenčale so jej kmali na ušesa besede: Hlini se, kolikor hočeš, rodila ne boš ne sv. Petra, ne sv. Pavla! —

Tercijalstvo, kakor vidimo, ni moglo dati nobenega svetnika; svojega ugodnika in izvoljenca si je našel gospod Bog v našem trnjastem Podgorji. Vem, da se zdi nekaterim to nekako smešno in skoro nemogoče, ali jaz se čisto nič ne čudim. Prebivalci tega okraja so še dan denašnji najpoštenejši in najboljši med vsemi rojaki, s katerimi sem imel priliko se seznaniti. Časa ne bomo zastonj tratili, ako si jih ogledamo nekoliko bolj na tanko. Meščani Podgorcem radi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zabavljajo, ker nosijo tako debele srajce in ležé na slami, pa tudi zato, ker jim se vidijo okorni, surovi in neolikani. No, na pernicah res ne spavajo, garave so njihove srajce, trdo in debelo je samodelno sukno, v katero se po zimi oblačijo, trd in neokusen jim je zmesni kruh, trdo in težko je vse podgorsko življenje, mehkužnost in lahkoživnost sta mu ostali neznani gostinji. Ali, ljubi moji! zato, da so Podgorci tako silno se utrdili in okremenili, ne sme jih, mislim, noben pameten človek grajati, ampak jih mora še na vso moč hvaliti in priporočati drugim za vzgled, ki je vreden posnemanja. Boljših delavcev na Dolenjskem ne najdete. Za svoje mladosti sem slišal dostikrat pregovor, da sta na svetu dva moža, ki se ne ustrašita nobenega truda in posla, ta dva junaka sta denar, pa naš Podgorec. Z veseljem sem vselej gledal, kako lepo se tem ljudem delo pospešuje. Vse jim gre izpod rok urno in z lahka, kakor da bi se igrali. Pot jim teče curkoma po obrazu, ali čuli ne boste ne stokanja in vzdihovanja, ne kletvine. Polje ima v Podgorji različne gospodarje ali kmalu boste zapazili, da je kmetiško skoraj povsod dosti bolje obdelano nego grajsko in cerkveno, zato pa žito tudi dosti več plenja in pridelek je jeklen in čist kakor zlato. Podgorska pšenica prekosa vselej na mestnem trgu vsako drugo, ravno tako ječmen in ajda. Vem, da pripomaga nekaj tudi svet, ali brez nikdar ne mirujoče in ne pešajoče podgorske pridnosti bi rodil ta svet le trnje in osat, kajti resnična je beseda: Iz pota žito poganja in na žuljih grozdje zori. — To veste, da je kupil tu v našem kraji Slatniški gradiček neki tujec, menda Dunajčan ali Moravec ali kaj je bil; pisal se je za Maha. Podgorce je on strašno grajal, da se držé tako svojeglavno svoje stare šege. Dejal je: Vaša zemlja je izvrstna, ali kaj vam hasni, kô pa nečete napredovati. Pazite, kako bom jaz delal! Ljudje so ga gledali in se smijali njemu in njegovim bukvam, brez katerih se ni ničesar lotil. Kmetovali so kakor prej po svoji navadi in se pošteno preživili. Nekateri so si tudi kaj opomogli, prikupili zemlje, naredili si kako novo njivo ali vinograd. Mah, ki je gospodaril po svétih svojih bukev, pa ni učakal veliko vspeha in veselja. Polje mu je rodilo pol slabše nego kmetom, vina ni pridelal skoraj nikoli, in tudi krave mu niso dajale nič mleka. S svojo veliko učenostjo je na zadnje tako ubožal, da je moral jesti koruzen kruh in krompir. Ta Mah je začel tudi v vsem cesarstvu najprvi gojiti tiste tuje svilne črviče, ki žive o hrastovem perji. Govoril je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Podgorcem: Da niste tako uporni, posnemali bi me vsi, pa bi videli in uživali še to leto obilen sad te prekoristne novice. Naši ljudje pa so mu veleli: Gospod, če se bo posrečilo Vam, začeli bomo rediti te gosenice tudi mi, ali dokler ne vidimo dobička, ne maramo jih. In pokazalo se je, da je imel Mah s tem mrčesom samo veliko sitnost, skrb in silne stroške, koristi pa nič in takrat se je udaril ob čelo in rekel: Podgorci so pametnejši od mene. Zakaj nisem tudi jaz počakal, da poskusi to reč najprej kdo drugi, ki je bogatejši od mene in izgubo laglje utrpi. —

Kdor rad in veliko dela, ne utegne dosti grešiti, niti mu se ne ljubi. Podgorci so pijančki in pravdarji — te dve napaki sta skoraj jedini, ki se jim moreta po pravici očitati. Pa še ti dve nista tako splošni in veliki, kakor ljudje vpijejo. Srkajo ga v slast, kadar ga kaj pridelajo ali če jim ostaja kak groš. Zaradi pijače napravi se kdaj tudi kak majhen dolg, ali jako redki so taki, ki bi bili svojo kmetijo utopili v kupici. Prava podgorska navada je ta, da ga pijo, kadar ga imajo, da pa prebodo lahko po cele tedne in mesece tudi brez njega in ostanejo ravno tako zdravi in veseli ob svoji mestoma neizrečeno dobri vodi. Jaz pravim, da se nahaja varčnih in celo skopih ljudij pod goro več nego drugje po Dolenjskem. Poznam take, ki so začeli brez groša, pa so si pripridili imetek, ki je vreden pet, šest tisoč goldinarjev. O lovcih se širi po svetu slab glas, da so sami lahkoživčki in zapravljivčki. Pojdite pa k Podgorcu Lakonšku, pa se boste preverili, kako lepo živino ima, in koliko je je in v kako dobrem redu in v kakem obilji mu je vse drugo gospodarstvo. In ta Lakonšek spada gotovo med najprve lovce v naši deželi: podrl je že osem in dvajset volkov; srn, lisic in zajcev pa še sam ne ve koliko. Kake grde reči čujejo se iz drugih krajev! V Podgorji so poboji, krvavi pretepi, krive prisege, prešestvovanje do malega neznana hudodelstva. Mladina se rada povsod druži, šali in ljubi, ali pod goro ne najdete niti desetka tistega nesramnega ponočevanja in pohujšljivega kvantanja, ki dela toliko sramoto bližnjim duhovnijam. Da, dober in pošten je podgorski rod! Ko bi po kakem čudu obogatil, povabil bi ves svet v gostí. Po dobri trgatvi kliče v hram znane in neznane popotnike, da se vesele ž njim vred preljubega božjega darú. Na te ljudi ne morejo se tožiti niti živali. Usmiljen in ljubezniv je Podgorec tudi proti njim. Po nekem nujnem opravku sem šel oni dan v Ingorje, pa sem zapazil spotoma na drevji polno odprtih,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zgoraj pokritih kletek. V vsaki kletki je bilo gnezdo z mladički. Stari so jih pitali od zunaj ali na večer so hodili k njim spat, v tem zavetji so ostali lepo suhi, če je tudi ploha lila. Ko sem vprašal otroke, kaj bodo z mladički, ko se vzgode, dejali so mi: Potem ne bo nam več treba skrbeti zanje; naj gredo, kamor jih bo volja! Zdaj pa mi povejte, če ni ta šega krasen dokaz nepopačenega, blagega srca. Podgorec deli, kar ima, rad s svojim bližnjim, ali tuja lastina mu je sveta, da se je ne bo dotaknil brez vednosti in volje gospodarjeve. Po letu o velikem delu gredo dostikrat vsi ljudje od doma, vrata se malokje trdno zapirajo, in vender se ne pripeti kak večji kradež skoraj nikoli. Zadnjih deset let so pritisnile Podgorje strašne ujme in ob jednem gospôda. Nastala je povsod nepopisna revščina in lakota. Štiridesetletni možje so umirali od slabosti kakor starci, slabost jim je prišla od stradanja. Trdni kmetje so dali 1877. l. blagosloviti o Veliki noči mesto potic in kolačev star, plesniv komis, ki so si ga bili kupili za svoje zadnje krajcarje v Novem Mestu. Pa niti ob času te skrajne sile in ubožnosti ni se prigodil noben napad, noben grabež, nobena večja tatvina. Tako trdno in globoko ukoreninjeno poštenje se brez pobožnosti ne da misliti in razumeti. Podgorec res da ne zahaja vsak dan v cerkev, ker je preobložen z delom, pa mu je marsikje tudi preveč od rok. Tem lepše pa moli doma s svojo rodovino. Jedenkrat sem prenočil v Gaberji, ki stoji baš pod najvišjimi Gorjanci, pa sem imel dobro priliko spoznati ganljivo bogoslužnost naših Podgorcev. Da si ravno se je bilo poljsko delo že pričelo, molili so zvečer celo uro in tako goreče, da so mi kar solze v oči prihajale. Pred drugimi ni molil zmerom jeden, ampak zdaj gospodar, potem starejši sin, za njim mati, hči, mlajši sin, dokler so se vsi obvrstili. Med molitvijo se ni nihče oziral, nihče ni dremal ali celó hrščal, kakor se čuje tako po gostem po drugod. Tudi tista govorica je precej piškava in tudi hudobna, da so Podgorci neotesani zarobljenci in divjaki. Visokih šol res da niso pohajali, še v nižje so komaj zadnja leta nekoliko natisnili, ali je greh očitati jim nepriljudnost. Neolikan je menda tisti, ki napada ljudi z grdimi zabavljicami, pridevki in kamenjem. Ali kdo je doživel kaj tacega kdaj v našem mirnem, prekrotkem Podgorji? Mislim, da nihče, od kar prebiva v njem zdanji narod. Vsi Podgorci, odrastli in otroci, pozdravljajo vsakega človeka s prijaznim obrazom: Hvaljen bodi Jezus Kristus! Bog daj srečo! Dober dan! ali pa kako drugače, kakor je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

čas in prilika. Teh lepih, krščanskih pozdravov pa slišite presneto malo v prečinski, šent-peterski in soteški župi, najmenj pa v Novem Mestu, kjer tista mala, napušljiva gospôda, kateri pravimo jara, kmetiškega človeka tako prezira, da ne dobi, če jo kaj vpraša, niti odgovora. In tako sem Vam pokazal pravo, nepopačeno podobo zdanjih Podgorcev. Njihovi spredniki, vrstniki sv. Feliksa, so bili gotovo še veliko bolj časti vredni in bogoljubni, kajti nas uči skušnja, da se v dobrem ne pomikamo naprej, nego nazaj. Zdaj pa mi povejte po svoji vesti, če je to kaj čudnega, da se rodi med tako poštenimi ljudmi mož, ki je pretekel v svetosti svoje rojake in se povzdignil ž njo na tako visoko stopinjo, da mu je podaril Bog moč čudodelstva in ga vzprijel v krdelo svojih prvih ugodnikov in ljubimcev, katere imenujemo svetnike! — Kakor ni jednak človek človeku, razlikuje se tudi kraj od kraja. Nekatere podgorske vasi obrekujejo sosedje brez razloga, nekatere pa tudi, ne tajim, nekoliko po pravici. Radi petih ali šestih sleparjev dobile so na pr. Brusnice slab glas po deželi, ali mnoge druge vasi so si ohranile svoje dobro ime po polnem neomadeževano, njihovo poštenje se priznava in hvali po vsem obližji; kdor bi jih poskusil ogovarjati, reklo bi mu se od vseh stranij: Lažeš, poštenjake pusti na miru! Take vasi so Šent-Jošt, Pristava, Mihovec, Suhodol, Potavrh in še veliko drugih. (Dalje prihodnjič.)

Bolník.

Oj solnčni žar, le migaj mi
Prijázno skozi ôkno bórno,
In javljajoč pomlad uzórno
Krog glave trúdne švigaj mi;
Saj zunaj je pomlad, pomlad,
A jaz na veke pojdem spat
V domóvje tiho in prostórno!

Žgolí na drevji ptíca mi
In milo mi in sladko pôje,
Da v jadu poka srce môje
In solze vró čez lica mi — —
Pomlad poslédnjo! . . Kmalo vse
Minúlo bo, nehálo vse,
In zêmlja bo vzprejéla svôje!

Vzprejela bo! . . solzá nihčè
Tačas za mé ne bo pretakal,
Nihče, nihče! Čemú li plakal
Po mêni bi, če gròb zaprè
Teló le-tó, na vek, na vek?
Minul bom jaz, končan bo tek,
Pokojen bom rešénja čakal!

Oj kmalu, kmalu solnčni žar,
Sijal mi boš na mrtvo lice,
A petje nežno male ptice
Donélo bo . . . Oh! njej ni mar,
Da jaz na veke pojdem spat,
Ko zunaj vlada majnik zlat
In cvetke dvigajo iz tal glavice!

—b—

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tu nam dohaja na vzpomlad zelenjava in lepodišeče sadje ob času, ko pri nas še bela odeja zakriva gole poljane. Ta divni kraj si je izvolilo N. V. naša presvetla cesarica leta 1861. v bivališče in še zdaj vedó tukajšnji bivalci pripovedovati s hvaležnimi solzami v očeh o njeni blagodušnosti in radodarnosti.

7. decembra zapustimo Kerf in veter nas zanese — se ve da, z našim privoljenjem — proti italijanski obali ter ustavimo se v pristanišči Brindisi, jako lepem mestu, slovečem zaradi mnogih tu nahajajočih se zgodovinskih starin in njegovega sicer majhnega, a krasnega pristanišča.

Da si ogledam tukajšnje rodovite pokrajine nekoliko bliže, odpeljem se drugi dan z železnico po krasnih ravninah skozi temnozelene oljčne gozdove do Lecce, glavnega mesta provincije Terra d' Otranto. Sreča mi hoče, da slavijo tukaj ravno ta dan narodno svečanost, spomenico na začetek vladanja kralja Viktorja Emanuela. Imel sem priliko, opazovati narod z „italijansko zvezdo“ in obiskati krasni ljudski vrt, kjer je bila zbrana na večer pri bakljadi in čarobni razsvetljavi z bengaličnim ognjem eleganca vsega mesta. Godbe treh italijanskih pehotnih polkov so nas razveseljevale pozno v noč in težko mi je bilo ločiti se od prijetne družbe. Kmalu po polunoči me pripelje vlak nazaj v Brindisi in že prihodnje jutro se poslovimo od tuje zemlje ter odjadramo po široki Adriji gori proti naši dragi domovini.

Štiri dni pozneje privežemo oklopnico v puljski loki na bojo in objamemo čez dolgo časa zopet jeden svojega prijatelja, drugi svoje roditelje, tretji zopet svojo zvesto soprogo in draga deca svoja.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

15. Sveti Feliks.

(Dalje.)

Glejte, ravno v jedni teh krščanskih vasij rodil se je sv. Feliks in to na Potavrhu, dobro uro od Novega Mesta. Od naše krčme pridete tja po stezi lahko v pol ure. Od velike ceste, ki gre v Šent Jarnej in Kostanjevico, drži v to vas nad Ra-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

težem dober kolovozen pot, dolg komaj četrt ure. Potavrh je precej velik in stoji sredi prelepe gorske zelenjave in prirode. Gozdov, sadja, grozdja, gob, borovnic, šmarnic, ptičev vidite in dobite tamo, kolikor Vam jih bo srce poželelo. Vaščani še niso pozabili hiše, v kateri je svetnik na svet prišel. Pravijo jej: pri Šaleharji. Šaleharjev dom je bil še kar jaz pomnim jako boren, spadalo je k njemu komaj četrt kmetije. Pozneje si je opomogel, da ima zdaj dobrega pol zemljišča; tudi hišo so popravili in polepšali. Stari Šalehar je bil domačin in morebiti še Feliksove žlahte. Ženo si je dobil nekje na Gorenjskem. Ker ni imel sinov, vzel je v hišo zeta, ki se je pisal za Jančarja in je bil tudi Gorenjec. Zdaj gospodari že njegov sin. Na tak način je stari rod zamrl, kri in priimek sta se izpremenila, ostalo je samo hišno ime, da si ravno sem čul večkrat že tudi: pri Gorenjci. Z ranjkim Šaleharjem sva se dobro poznala, bila sva vrstnika, ž njim in z drugimi Potovci napravil sem marsikatero malo trgovino, ker se ni bilo bati prekane. Ko je živel sv. Feliks, bilo je še malo šol in duhovnov, otroci se krščanskega nauka niso naučili tako natanko kakor dan denašnji. Vsa verjetna poročila trdijo, da je znal on samo angelsko češčenje, druge molitve pa nobene. Ali to ni škodilo njegovemu izveličanju, kajti gleda Bog le na čisto in blago srce, ne pa na število molitev in na besede. Morda ste slišali tisto pravljico, ko so otroci — sirotki, katerih ni nihče nič učil, s sklenenimi rokami in gledaje proti nebu brbljali v jedno mer: Od plota do plota — od plota do plota! Popotnik jih je čul in vprašal, kaj delajo. Dejali so: Molimo! In precej so začeli zopet ročice sklepati, povzdigovati oči in kričati: Od plota do plota — od plota do plota! Popotnika je silil smeh ali je zapazil kmalu očitno znamenje, da je bilo to otročje blebetanje Bogu tako všeč kakor najboljša molitev, ker jim je prišlo iz dobre misli in priproste, nedolžne duše. Angelsko češčenje pa je prelepa molitev že samo po sebi in Feliks jo je molil vselej z najglobokejšim čutom pobožnosti in s tisto živo in močno vero, o kateri je pisano, da gore prestavlja. Materi božji se je ž njo tako priljubil, da mu je uslišala vsako prošnjo, izpolnila vsako željo. Njegova nevednost dokazuje dovolj trdno, da ni hodil nikoli v Novem Mestu v šolo, kakor nekateri mislijo. In to je bila zanj velika sreča. V mestu bi ga lahko izpridila ne le razuzdana druščina ampak tudi šola. S šibo bi mu bili vtepli v glavo, kakor so meni in drugim, celi koš nemških molitev, katerih ne bi bil mogel moliti tako pre-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

mišljeno in z zbranim duhom kakor svoje angelsko češčenje zato, ker jih ne bi bil razumel. Moji učitelji so se kaj radi pohvalili, koliko imenitnih gospodov je že prišlo iz njihove šole. Meni ni znano, kaka je bila ta imenitnost in s kakimi pripomočki so si jo pridobili, gotovo pa je, da nobeden teh gospodov ni svetnik. O, svetohlincev odgojilo se je tisti čas več nego jih je mogla dežela prebaviti, za hinavščino bilo je Novo Mesto na daleč sloveče vseučilišče. Nikoli ne bom pozabil nekega Grila, ki je bil nekoliko let pred mano. Ta Gril je šel vsak dan k trem sv. mašam, vsak teden k izpovedi in sv. obhajilu. Zapisal se je v vse bogoslužne bratovščine, prebral brez števila svetih bukev. Profesorji so nam ga kazali o vsaki priliki za vzgled prave pobožnosti. Učil se je slabo, ali je dobival itak vsako leto prvi red, nekaj zaradi svetosti, posebno pa tudi zato, ker je tožil pridno součence in znance in se dal rabiti še za druge skrivne in skrivnostne posle. Priplezal je srečno do šeste šole. Okoli božiča pa je prišla njegova gospodinja vsa objokana k ravnatelju in mu potožila, da jej je premotil hčer; reva jej je včeraj to sama povedala, ker svoje sramote ne more več skrivati. Gospod je skočil po konci in se zarotil, da bo farizeja tako kaznil, kakor ni bil kaznovan še nikoli noben dijak novomeške gimnazije. Žena odkima ihteč se: Zdaj je prepozno groziti se, nocojšnjo noč me je okradel in pobegnil. Gosposke so negodnika dolgo iskale, ali nismo nikoli nič slišali, ne kamo jo je popihal, ne če so ga zasačili, ali pa jim je utekel ne mara na Turško. Dobro vem samo to, da ga papež do zdaj še ni spoznal za vrednega, da bi ga razglasil za svetnika!

Srečna leta otročje dobe in prve mladosti je preživel sv. Feliks doma na Potavrhu. Ko je dorastel, vzeli so ga v vojake, ali kakor se je nekdaj govorilo, v žolnirje. Takrat je bila ta služba strašno dolga in težavna. Še ob času miru gonili so častniki prostake, same kmetiške fante, po cele dni čez hribe in doline po solnci in dežji, lačne, žejne, ožuljene, obložene z orožjem in drugim bremenom, ki je tehtalo cel cent in še več, češ, da se morajo s tem trpljenjem utrditi, kakor da bi bili kmetje kaki mehkužni grofički. Nravnosti in krščanskega vedenja pa niso zahtevali od njih nič, ker so bili tudi sami vsi poživinjeni. Brez kazni smeli so žolnirji po hišah razbijati, ljudi pretepati, krasti, uhajati krčmarjem brez plačila, zapeljevati in skruniti žene in dekleta. Babji lov imajo vojaki še zdaj za nekako svojo pravico in dolžnost, srečni lovec slovi za prebri-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

sano glavico in skoro za junaka, vsi tovariši mu zavidajo. Po tej pasji slavi sv. Feliks nikoli ni hrepenel. Sredi celega morja spačenosti ostal mu je žlahtni venec devištva brez pege in madeža. Da si tudi nobene druge zasluge ni pridobil, odklenil bi si bil nebeška vrata že s svojo angelsko čistostjo in nedolžnostjo. Zlobni tovariši so mu se brez konca in kraja smijali in mu nagajali. Poslali so k njemu lepo nesramnico, da bi ga napotila v greh. Sv. Feliks jo je tako modro, resno in ob jednem prisrčno opominjal, svaril in zaklinjal, da je blodnica spoznala svojo sramoto in zavrženost in se spokorila. Tudi v vseh drugih rečeh je pokazal svoje blago, pošteno, podgorsko srce. V hiši kamor je prišel stanovat, ni delal nikomur niti najmanjše nadloge. Če je utegnil, pomagal je ljudem doma, na polji in travniku: hodil je ž njimi orat, žet in kosit. Rad je varoval tudi majhne otroke, bolj odrastene pa učil moliti angelsko češčenje. Ako je zapazil v hiši veliko revščino, delil je z domačini zadnjo skorjico svojega kruha, zadnji sold svoje borne plačice; kadar je prišla nanje bolezen ali kaka druga nesreča, padel je na kolena, molil in prosil pomoči milostivo mater božjo in ljudem je dostikrat še tisti dan odlagnilo. Cesar se je vojskoval takrat večinoma na Hrvaškem s Turki, vmes pa tudi kdaj z raznimi sovražniki na Talijanskem. Od tod, vidite, izvira ganljiva zaupljivost in ljubezen, katero imajo do sv. Feliksa vsi Hrvatje, najbolj pa kranjski, katere imenujejo naše bukve navadno Bele Kranjce. Vsaj je živel med njimi veliko let, morda več nego med svojimi rojaki. O sto in sto prilikah so spoznali zlata svojstva njegove duše, posebno njegovo neskončno, nebeško usmiljenje do revežev, bolnikov in trpinov. Vojska je med vsemi nadlogami na svetu gotovo najhujša. Človek si ni nikdar v svesti ne blaga, ne zdravja in življenja. Kmetom se poteptajo njive, požgó hiše in poslopja, ugrabi živina in pridelek. Pomoči ne morejo se siromaki od nikodar nadejati. Česar ne opustošijo sovražniki, pokončajo in pohabijo marsikdaj prijatelji. Sosebno v stare čase je bilo žolnirjem v vojski že naprej oproščeno in dovoljeno vsako divjaštvo in hudodelstvo. V teh stiskah in nujah utekali so se Hrvatje in nikoli zaman k svetemu Feliksu. Bil jim je ob jednem oče, mati, brat, varuh, skrbnik in maščevalec. Ker je bil prost vojak, ni jim mogel pomagati s posvetno oblastjo, ali varoval in branil jih je z bolj krepkim in zanesljivim orožjem, z božestveno silo svoje svete molitve. Prigodilo se je, da so Turki iz nenada prihrumeli in odgnali po več stotin kristjanov v bridko

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

sužnjost. Po molitvi sv. Feliksa jim se je prosrečilo, da so raztrgali po noči spone, krvoloke premagali in se rešili že drugi dan nazaj v svojo domovino. Sovražnik je popalil neko mesto, menda Metliko. Sv. Feliks je molil za pogorelce angelsko češčenje in našli so v razvalinah zaklad, da so pozidali lahko svoje hiše brez dolgov in tuje miloščine. Po deželi je začela razsajati huda, nalezljiva kuga, molitev pobožnega Podgorca jo je v prvem začetku zadušila. Črnomaljsko polje je stolkla debela toča tako v čisto, da se ni poznalo, kje je rastla pšenica, kje rž, ječmen ali drugo žito. Sv. Feliks se je spomnil v svoji molitvi nesrečnih točarjev, in glej: drugo jutro je stala vsa stran neoškodovana po konci, kakor da bi se je ne bilo niti jedno zrno doteknilo. Hrvatje niso pozabili te dobrotljivosti in čudotvornosti Feliksove molitve. Sporočilo o njej je ohranil zvesto rod za rodom in še dan denašnji ga kličejo na pomoč v vseh dušnih in telesnih potrebah svojega bednega življenja. Izvolili so si ga za varuha in pokrovitelja svoje krajine in trdno so preverjeni od prvega do poslednjega, če bi jih zapustila tudi nebo in zemlja, da jih ne bo zapustil nikdar ne do konca vekov njihov stari prijatelj in ljubimec, sveti F a l e k s. Najbolj očitno se je izkazala mogočnost Feliksove molitve v krvavi glavni bitvi, katero so imeli kristjani s Turki. Grozno nevarnost so si naši ta pot sami zakrivili. Njihovi poveljniki so se bili iz straha poskrili, ali pa so prestopili celo k nevernikom in kristjane izdali. Častnike so bili postrelili vojaki sami, ker so jih tako neusmiljeno in brez potrebe postili in trpinčili. V boji ni bilo zdaj niti zapovedi niti reda in zloge. To zapazivši in porabivši začeli so sovražniki naše zajemati in oklepati. V tej strahoviti stiski, ko je izginilo vsako upanje človeške pomoči, povzdignil je sv. Feliks svoje roke proti nebesom in molil angelsko češčenje. Vsi tovariši mu se pridružijo in ga posnemajo. Po dokončani molitvi zagledata obe vojski v oblakih mater božjo držečo v jedni roki božjega sina, v drugi pa vihtečo žareči meč proti nevernikom. Te prikazni se Turki tako prestrašijo, da pustivši plen, borišče in ves imetek z obupnim kričanjem pobegnejo. Po bitvi so prilezli poveljniki zopet na dan iz svojih skrivališč kakor murni iz svojih škulj, pa se usedli za mizo in pisali na Dunaj kako bistroumno so razpostavili svojo vojsko in kako slavno so nevernike premagali. O materi božji in sv. Feliksu ni bilo v pismu niti besedice! Kranjski polk je moral s Hrvatskega oditi na Talijansko, da se udeleži vojne,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ki se je bila unela med Francozi in cesarjem. Zdaj bom povedal nekaj, kar je pravil pri nas v pondeljek, ko je bil v mestu tržni dan, gaberski burkež, saj vem, da ga poznate. Dva prva generala cesarske vojske sta se sovražila in si vseh rečeh nagajala in nasprotovala. Jeden njiju, kateremu je bila znana čudodelna moč Feliksove molitve, poklical je svetnika pred se in mu ukazal moliti, da bi njegov del vojske zmagal, del njegovega zopernika pa da bi bil popolnem potolčen in razkropljen. Sv. Feliks odgovori: Taka molitev bi bila smrten greh. Iz srca rad pa bom molil, da bi se Vi in Vaš nasprotnik prav kmalu pomirili in sprijaznili. General zareži srdito: Miru in prijaznosti ne maram. Tvoja dolžnost je poslušati. Moli precej, kakor sem ti zapovedal. Sv. Feliks se je branil. General je dal prinesti klop in položili so ga nanjo. Svojemu najmočnejšemu vojaku je dejal: Namaži mu jih pet in dvajset, biti pa ga moraš, kar ti sile zmorejo. Hrust zamahne, palica zazvižga in pade. Sv. Feliks se nasmehljá, general pa zatuli kakor divja zver in se začne zvijati in na vse strani premetavati. Pripetilo se je namreč čudo, da je palica priletela pač na Feliksa, ali udarec čutil je general! To se ve, da mu je bilo zdaj ostalih štiri in dvajset odpuščenih! Takih godčevskih pripovedek sem več slišal ali mi ni bilo mar, da bi si jih zapomnil, ker so se mi zdele preveč abotne, nekatere pa tudi nespodobne. Kako se je vršila vojna s Francozi, nisem nikoli slišal, sploh pa se trdi, da se sv. Feliks ni vrnil nič več domov. Umrl je pri neznanih ljudeh, truplo mu je bilo dejano v tujo, talijansko zemljo. Iz groba pa je vzrastla prelepa cvetica, bela lilija in na lilijo je napisala nevidna roka, da leži v tem grobu svetnik Feliks in tudi od kod je bil in da si je zaslužil svetost z mnogimi odličnimi čednostimi, posebno pa z angelskim češčenjem. Ko je papež to zvedel, dal je truplo dvigniti in je odpeljati s svečanim sprevodom v Feliksovo domovino na Kranjsko, kjer leži zdaj v velikem altarji kapiteljske cerkve novomeške.

Gotovo bi se spodobilo, da bi se vzidala v rojstveno hišo svetnikovo na Potavrhu marmorna plošča z lepim napisom. Jedenkrat so bili gospodje zvrgli pet goldinarjev in jih dali Šaleharju, da bi kupil zanje čedno sliko sv. Feliksa in jo obesil za spomin v svoji hiši. Mož je bil vinski bratec in velik lahkoživček. Dobivši denar je dejal: Dostikrat sem že tožaril, kako malo mi koristi, da se je rodil na mojem domu svetnik. Zdaj se me je vender usmilil. Lepo sliko kupim lahko za groš, vse drugo pa bo záme. Še tisto uro je šel

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

v krčmo. Vino je bilo takrat jako v ceno, bokal po 16 krajcarjev. Pil je tri dni neprenehoma in zalokal ves petak, in tudi tisti groš, ki ga je bil za sliko sam namenil. Marsikdo se je čudil, da ni sv. Feliksa v potovski cerkvi. V velikem altarji je sv. Trojica, v stranskih v jednem sv. Benedikt, v drugem pa sv. Urh. To dokazuje, da je stala cerkev še predno se je Feliks posvetil. Da se je zidala pozneje, stala bi mu podoba gotovo v kakem altarji, najbrž v velikem. Ker zanj zdaj v cerkvi ni prostora, morala bi mu se po moji misli postaviti kapela kolikor moči blizu Šaleharjevega doma. Potovska poddružnica spada pod šmihelski zvon. Ko bi začel nabirati za kapelo šmihelski gospod župnik, preverjen sem, da bi vsaka hiša rada kaj darovala. In če bi povabili še druge Slovence, posebno pa tudi brate Hrvate, ne bi bilo dvojiti o vspehu. Prišlo bi denarja, da bi sezidali lahko ne le majhno kapelico, ampak morebiti celó lično cerkvico. Govori se, kako je grdo, če ne spoštuje narod svojih slavnih mož, ki so si pridobili zanj zasluge. To je res, ali meni se zdi še veliko grje, ako so rojaki za vero tako mlačni in zanikarni, da ne časte niti svojih svetnikov. — (Dalje prihodnjič.)

K molitvi kličejo zvonovi.

K molitvi kličejo zvonovi —
O pójte, pójte mi na glas!
Deklè presréčno v nadi novi
Poslušam vas, pozdravljam vas!
Lepó, lepó ljudém zvonite
In glasno v božji hram vabite!

V zvonenje vaše hvala môja
Do neba naj na glas doní;
Pač moli danes src brez brôja
A môje le najbolj kipí,
In môje le se brez nehánja
Bogú dobrótnemu uklánja.

Pred cerkvíjo — oj pôgled mili! —
Zagledala sem njega spet,
In v srčnega veselja sili
Na ves sem pozabíla svet.
On stal je tam po zlì bolézni
On, mož lepé, zvesté ljubézni!

Smehljáje je pogledal náme
In z jasnim srcem jaz sem nanj, —
Oh, kolika tolažba záme,
In koliko veselje zanj!
Pač bled je bil mladenič ljubi,
Pa že krepák, otet pogubi.

In v cerkev bom sedaj stopila
In pala bom v samôten kot
In gôrko in lepó molila
Do têbe, večni moj Gospod!
Zvonóvi le na glas zvoníte
In v božji hram lepó vabite!

V zvonenje vaše hvala môja
Do néba naj na glas doní;
Pač moli danes src brez brôja
A môje le najbolj kipí,
In môje le se brez nehánja
Bogú dobrotnemu uklanja!

—b—

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

16. Sveti Feliks II.

Naj bo! Prišli ste iz Novega Mesta, kjer imate truplo sv. Feliksa, zato mi se zdi spodobno, da govorim najprej o tem, za nas Kranjce še posebno imenitnem božjem ugodniku. Dostikrat sem slišala, da je bil naš rojak, pa sem ga hotela tudi jaz počestiti. Po božjih potih sem že tako rada hodila, ne iz prave pobožnosti, te hvale nisem vredna, nego zato, da vidim kaj ljudij in sveta in da bi mogla svojim znancem kaj novega pripovedovati. Po mali maši sem dejala sestri: Ti, v nedeljo bodo praznovali v mestu sv. Feliksa, pojdiva tja! Mati bi bili radi vsaj jedno doma pridržali, ali ker nisva odjenjali, dobili sva obe dovoljenje in vsaka goldinar za popotnico. To je bilo dosti malo, pa saj sva imeli okoli petdeset goldinarjev svojih denarjev, da naju ni trebalo skrbeti, kako se bova preživili. Šli sva tedaj dobre volje od doma. Na potu je bila puščoba. Srečali in došli sva res da nekoliko znancev, ali samo take, ki niso bili za naju. Takrat, veste, sem imela jaz devetnajst, sestra jednoindvajset let: v tej dobi so dekleta izbirčna. V Šmarjeti sva nekaj napajali in pojedli kos potice, ki sva jo vzeli s sabo, potem pa hajd dalje. V mesto sva dospeli ravno o poludne. To je bilo v soboto. Ostali sva tamo ta in sledeči dan do štirih popoludne. Imeli sva dovolj časa in prilike, kaj videti in slišati, pa tudi kaj kupiti si, ker so bile prodajalnice odprte. Cerkve nisva popolnem zanemarjali ali največ ur sva se sprehajali po ulicah in presedeli v krčmah. Prej sva mislili, da najdeva mesto vse vtopljeno v pobožnost, ali sva se strašno zmotili. Ne le meščani, tudi kmetje, kar jih je s te strani Krke proti Ljubljani, posmehovali so se nam romarjem in govorili o sv. Feliksu skoro tako zaničljivo in burkasto, kakor se pomenkujemo v našem kraji o „svetem“ Kurentu. Nekateri so kvasili, da ni nikoli živel, drugi so pripoznali, da je res svetnik, ali da se ni rodil na Kranjskem, nego na Talijanskem, in da mu počivajo svetinje v Rimu;

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

v kapiteljski cerkvi imajo morebiti kakega razbojnika, ki je bil obešen! Take nespodobnosti in grdobe sva čuli do malega v vsaki krčmi in celo iz ust mestnih tercijalek! Jako čudno mi se je zdelo tudi to, da so ljudje svetnikovo ime tako pačili in kazili. Novomeščani in bližnji kmetje so izgovarjali: Felk's, dalnji Dolenjci Felkus, Felkuš, Ferkuš, Hrvatje Faleks in neka Vlahinja je trdila, da bi se po besedah njenega župnika moral imenovati po domače prav za prav Srečko ali Blažko! Še vselej sem slišala, da svetnikom truplo ne zgnije in ne strohni in po tem znamenji da spozna duhovščina najprej svetost kakega človeka. V mestu pa sem za gotovo zvedela, da so bili sv. Feliksu vsi udje razpadli in da so jih nune zvezale z zlatom in ker ni imel nič svojih zob, da so mu naredile in vstavile voščene! Da bi se o tej reči bolj na tanko poučila in preverila, šla sem k bukvarju in mu rekla, da bi kupila rada življenje sv. Feliksa. On se nekako zabavljivo namuza in veli: Ni mogoče. Jaz sam sem hotel to življenje dati o svojem strošku natisniti, pa sem prosil nekega profesorja, da mi je napiše. Profesor mi je rad obljubil, ali je dejal, da mora dobiti najprej potrebne pripomočke, stare spise o sv. Feliksu. Šel je radi njih k vikarju, ta pa je rekel, da nima kapitelj nič takih pisanj: vse, kar se ve o sv. Feliksu, je le ustno poročilo, ki je pa grozno zmešano, nenatančno in malo trdno. Zdaj sama nisem vedela, kaj bi si mislila. Bukvarjeve besede so predelale že skoro tudi mene v neverjetno Tomaževko. Potolažil pa me je zopet kanonik Meterc, h kateremu sem šla na izpoved. Tega slovečega gospoda ste morda poznali, ker je prišel v Novo Mesto iz Ljubljane. Razdajal je vse svoje dohodke revežem in živel radovoljno v največjem uboštvu in tako bogoslužno, da ga bodo gotovo kmalu dvignili in vvrstili med svetnike. Meterc je kar ostrmel, ko je videl, da sem tako mlada, pa že tako dobro založena s tistimi grdimi ali presladkimi grehi, ki zore v skrivnem zavetji fantovske ljubezni tamo nekje med peto in sedmo božjo zapovedjo. Ker pa me ni nič zmerjal in me le prelepo učil in opominjal, izgubila sem strah in mu razodela tudi svoje dvojbe o sv. Feliksu in kaj mi jih je vzbudilo. Gospod mi pove, da starih pisem o njem niti on ni našel, morda so se kamo založila ali prenesla po kakem naključji v drug kraj, ne mara v Ljubljano. Ali to katoliškega kristjana ne sme motiti. Predno je razglasila cerkev Feliksa za svetnika in mu dala položiti truplo v oltar, morala se je preveriti o njegovi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

resnični svetosti s tako trdnimi in jasnimi dokazi, da se na kako prekano na noben način ne more misliti.

Uzroke, zakaj meščani ne verujejo v Feliksovo svetost, razjasnil mi je prav dobro star mož, Podgorec, ki je z nama pri isti mizi kosil. Dejal je: Te ljudi treba poznati, pa se potem lahko ugane, od kod izhaja njih nejevera. Domačega človeka niso oni še nikoli radi odlikovali in naj bi bil tudi za vse reči dober in hvale vreden. Če pa se priseli v mesto kak tujec, zadoni mu kmalu od vseh stranij slava in vse dere v njegovo krčmo ali prodajalnico, dasiravno toči cviček in prodaje slabše blago nego se dobi pri domačih trgovcih. Da se je rodil sv. Feliks na Dunaji ali v Trstu, ne bi se bila oglasila najbrž nikoli nobena dvojba o njegovi svetosti. Zdaj vidite, da je škodilo njegovi časti to, da je bil Kranjec, naš rojak in domačin. Potem pa moramo pomisliti še nekaj druzega. Meščani že pred letom 1848. niso delali nikomur tlake; bili so svobodni gospodje in ta sreča jih je napuhnila. Kmeta so tako do kraja zaničevali, če je rekel kdo komu „paver“, da so zmatrali to besedo za najgrši pridevek in za največje razžaljenje! Graščakov, ki so zatirali brezdušno svoje podložnike, niso nikoli dosti grajali, mnogi so se jim celo prilizovali. Kadar so pretepali tlačane, dobro pomnim, da so se pridrvile večkrat iz mesta cele druhali negodnih paglavcev gledat in smijat in pačit se ubogim trpinom. Bolj nego vse druge kmete pa so prezirali ti nekdanji „purgarji“ nas Podgorce, imeli so nas za cvet vse neumnosti in surovosti, za izrod človeštva. Zdaj razumete, zakaj niso mogli spoštovati in marati niti sv. Feliksa. On je bil sin podložnega kmeta in — Podgorec! Ko bi bil kaka vaša gnada, kak milijonar ali general, spoznali in čestili bi ga bili gotovo prav radi za svetnika. To mišljenje so podedovali po njih sinovi in vnuki, ukoreninilo se je ne le v mestu, ampak se razlezlo tudi po kmetih, sosebno v obližji, ker je že stara navada, da kmetiški ljudje v slabih rečeh posnemajo gospodo. — —

Zdaj pa vam moram razložiti, kako smo praznovali ta dan Kranjci, in kako Vlahi in Hrvatje. Sebe in svojih rojakov ne morem dosti pohvaliti: prišli smo na svečanost iz same radovednosti in radoglednosti, za kratek čas in zabavo. V cerkvi smo se nekoliko potulili in pohlinili, pravim, nekoliko, kajti je bilo tudi v njej dovolj tihega smijanja, šepetanja in nesramnega oziranja. Mi dve sva si kupile lepe molitvene bukvice in vsaka po dva mrežasta robca,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

oboje za to, da bi se v cerkvi bahali. Z jednim robcem sva si mislili brisati pot, z drugim pa solze, ker sva se zmenili, da bova z drugimi vred tudi mi dve jokali, že za to, da bi o tej priliki kazali drugim dekletom svoj krasni robec in budili njihovo zavist! Ali pridigalo se ni tako, da bi se bili mogli poslušalci cmeriti. Jednega robca tedaj ni bilo treba rabiti, kar je vsaj mene strašno jezilo. Molila nisem dosti, s premiselkom prav za prav nič in to bi se lahko reklo tudi za druge kranjske romarje. Zijali smo jeden v druzega, zehali, otirali si znoj, kašljali in, kadar je bila ura, pazljivo šteli, ker smo komaj čakali, da bi minilo. Proti koncu sem čula mnoge, da so sline požirali: mislili so brez dvojbe na bližnjo pijačo. Dostikrat se sliši, da je naša dežela za božjo čast najprva in ne da se tajiti, da je zanjo res obilno prilike, ali kaj nam to hasni, ko je pa naša pobožnost skoro le vnanja. Cerkve so polne ljudij, srca pa tudi polna — lepih fantov in deklet, tolarjev, vina in drugih slaščic. Ne more se baš trditi, da smo hinavci. V cerkev hodimo gotovo iz dobrega namena, da bi izpolnili svojo krščansko dolžnost. To je pa tudi vsa naša bogoslužnost in strah me je, da Bogu ne bo zadostovala; pregovor pravi: da je posuto z dobrimi nameni — peklo!

Po maši smo zagrmeli iz cerkve vsi ob jednem, kakor da bi kdo z bičem po nas udrihal. Okoli cerkve se je unel cel semenj. Romarji smo rojili gori in doli, kričali, smejali se, opazovali in objedali vsakega, ki je bil drugače oblečen, nego mi. Izmed tujcev sem videla največ kranjskih Hrvatov (Belih Kranjcev), ki govore do malega tako kakor pri nas. Mnogo pa je prišlo tudi Vivodincev in Hrvatov z onkraj Kolpe, iz karlovškega in jaškega okraja: ti ljudje besedo že precej drugače zavijajo. Še teže sem razumela Vlahe. Njihovih rujavih, z bleščečimi kapicami prelepo nališpanih deklic pa se kar nisem mogla nagledati. Oprava hrvaških in vlaških bab je imela za moje oči sploh veliko novega, mičnega, pa tudi dokaj smešnega. Gornji del života si pokrivajo tako na hlapno, skoro bi dejala, priprto, da morajo dedce poleg njih nepreněhoma skušnjave obhajati. Z njihovo belo obleko bi se človek prav lahko sprijaznil, da je sama, ali mnoge, sosebno mlajše, nosile so rudeče nogavice in na glavi rudeč robec, kar jih je strašno kazilo. Ali Bog, ki gleda le na srce, ne pa na cape, gotovo ni pritrdil našemu grajanju in zabavljanju. Hrvatje in Vlahi so se vedli v cerkvi modro, spodobno, prav po zapovedi, da so mu se brez dvojbe bolj prikupili nego njihovi strogi kranjski sodniki.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Ne jednega nisem videla, da bi se bil oziral ali razgovarjal. Med pridigo niso odmaknili očesa od gospoda. Tudi zunaj cerkve so se ponašali brez izimka resno in možato, bili so v vseh rečeh vzgled pravih romarjev. Nad stopnicami, po katerih se gre iz višave v mesto, sedel je berač, slep Vlah z goslami, ki je ob jednem brenkal in prepeval. S pesmimi nas je prosil miloščine. Besede so mu bile tako krščanske in lepe, da so genile v srce še mene grešnico, kmalu bi se bila na ves glas zajokala. Goslar je blagoslovljal vse naše trude in žulje in prosil Boga vsake sreče za nas in našo rodovino, za vse znance in prijatelje. Jedno pesem je končal: Ručica vam cvitom cvala, dušica vam raj dopala! Hotel je reči, da naj nam zacveto rožice na dobrotljivi roki, ki mu bo kaj podarila in da naj sprejme Bog našo dušo v svoj nebeški raj. Skoro me je sram povedati, kako grdo so se posmehovali blagemu pevcu nekateri mladi, kranjski negodniki. Jeden njih je pravil ljudem, kako neumno se Vlahi izpovedujejo; drug je čenčal, da je dal ob nevihti prinesti vlaški pop iz cerkve svetnike, da bi jo odgnali, pa jim je toča ušesa, nos in glavo odklestila in raztolkla; tretji nam je opisoval vlaško nevesto itd.

Niti Hrvatov niso mogli ti capini na miru pustiti. Nekdo se je ustopil nalašč blizu njih in je vprašal znanca: „Ti, ali veš, kako novico je prinesel Hrvat domov s Kranjskega? Pravil je rojakom: Kranjci so zvedeli, da je njihov Bog nevarno zbolel. Jaz pa sem dejal: To ni nič čudnega, saj je že star, ali nas to malo briga, da nam ostane živ le sv. Faleks. Mogočen je ravno tako kakor Bog, ali je veliko boljši. On nas je še vselej uslišal, Bog pa prav malokdaj!“ Nesramnega blebetača sem sunila v hrbet, da bi se bil na tla zvalil, da ga ne pridržé tovariši.

Takó, vidite, pozdravljajo in pitajo naši ljudje poštene, tuje romarje, ki pridejo čestit kranjskega svetnika! Res velika sreča je za nas, da so Hrvatje in Vlahi tako pohlevne, krščanske duše. Koliko naših voznikov gre vsako leto k njim po vino! Imeli bi za maščevanje dovolj ne le prilike ampak tudi razlogov, pa nisem še nikoli slišala, da bi koga ubili ali nevarno stepli in ranili. —

Ni treba praviti, da smo se Kranjci razsuli po maši po krčmah in gostilnicah. Brez pijančevanja si božjih potov ne moremo niti misliti. Čez dve uri je bilo že vse pijano, zaljubljeno in sparjeno.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Po mestu se je razlegal brezkončen hrup kakor v črni šoli. Tudi meni in sestri so se silno sline cedile po fantih, ali nisva mogli nikogar ujeti. Za ta lov je bilo premalo časa, neznan človek mora se najprej udomačiti, drugače ni vspeha. Vlahi in Hrvatje so dali krčmarjem malo zaslužka. Vino in kruh so prinesli od doma, pa so sedli v kako senco in se okrepčali brez hrupa in greha. S sestro sva jih dolgo časa od daleč gledali. Prijazen Vivodinec naju je zapazil in povabil, naj pokusiva njegov mošt. To sami veste, da je prva kranjska novina z večine cuckovec, ki človeka strese. Tudi ta mošt je bil prvi pridelek, pa vender že sladak kakor medica in rezen kakor hren; prava božja kapljica, kakeršne na Kranjskem ne doboste niti oktobra. Pili sva ga v slast in dali možu za povračilo ostanke svoje potice in klobaso. V zameno nama ponudi svojega kruha. Fiii! Še zdaj mi se začne vzdigovati, kadar mi pride na misel nesnaga, ki se imenuje v slavni Vivodini k r u h. Že podoba mu je grda; človek, ki ne ve, kaj je, rekel bi, da je kak star brus. Okusa pa vam na nikak način ne bi mogla prav dopovedati, za gotovo se sme trditi, da bi se gabil najzadnjemu kranjskemu beraču. S takim kruhom bi morali hraniti hudodelce, če jih hočejo poboljšati. —

Nazaj domov nisva šli po prejšnjem potu nego po šentjarnejski cesti, da bi se oglasili pri svoji teti na Rateži, nekoliko pa tudi za to, da bi videli še kaj novih krajev, posebno pa Podgorje in Podgorce, med katerimi se je rodil sv. Feliks. Mudilo se nama ni čisto nič; po navadi dolenjskih romarjev sva ostali v vsaki krčmi, ki se je nama zdela kaj bolj bahata in postavna. Popivši polič sva korakali dalje. Ljudje, ki so naju srečevali, bili so večinoma koreniti Podgorci. Zdaj čujem, da se lepše nosijo in da so se sploh dobro uljudili. Ali takrat, ko sem bila jaz mlada, vladala je Podgoro še neomajana starinska šega. Moški niso imeli na sebi nič kupilnega razven klobuka: vso opravo, platneno in sukneno, so si doma pridelali in pripravili. Ženske so bile že začele nositi na glavi pisane robce, ali krila in rokavci so bili domač pridelek. Čuditi in smijati sva se morali že nerodni hoji, okornosti in priprostemu vedenju teh svojih rojakov, katerih prej nisva poznali niti po imenu. Dekleta so se nama zdela kakor otepje o dobri letini, kadar vzraste visoka rž: bila so velika, silnih kostij in od stopal do glave povsod jednako okrogla in debela. Starejše babe pa so bile najbolj podobne težkim, odrtim, črvivim omaram: vse na štiri ogle, robate, kar se da ne-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

spretne in skoro vsaka je bila nekoliko raztrgana. Vse te romarice so šle bose na božjo pot in tako sva dobili priliko, seznaniti se tudi z velikanskimi nogami podgorskega ženstva. Postavljale so jih top! top! s tako silo, kakor da bi bile nabijale z lopatami mokro ilovico. Še bolje sva spoznali te po najstaršem kroji ustvarjene ljudi v krčmah. Kadar sedejo za mizo drugi Dolenjci, začne se kmalu šum in vrisk, da si mora tuj popotnik, ki mu ni vajen, ušesa tiščati. Podgorci so krevsali najprej godrnjaje gori in doli po hiši in porivali sem ter tja mize in stole, potem so se usedli vsak na svoj ogel in podprši si glavo z obema rokama so umolknili. Po četrt ure nisem slišala glasu od njih. Pa če so tudi kaj govorili, bilo je vse brez soli in vezi in ni moglo nikogar mikati. Najdalje je zabavljal družbo krmižljav dedec z obupno tožbo, da ima božjastno kravo in z natančnim popisom raznih zelij, katere jej je kuhal, ali brez vspeha. V neki krčmi je sedelo za mizo celo krdelo podgorskih deklet, ali niti one niso znale najti nič pravega pomenka. Čule so se le posamezne besede, kakor da bi bile v spanji govorile: „Ti viž' ga no! Prismoda! Skrb me je! Pij! Presnete bolhe! Bog pomagaj! Muha je notri! Bal'mo! Čemu, najprej moramo malo zapeti! — In ta hip so se jele dreti in krokati gotovo na presrćno radost vsej ogromni jati vran, ki so se preganjale po okrajku bližnjega gozda. Ali mene so moja človeška ušesa precej na začetku te podgorske veselice tako zabolela, da sem jih zamašila z novima robcema, kar je nekoliko pomoglo. Dolenjci imajo dober glas in sluh, izvrstno petje se sliši v naši veseli vinski deželici jako po gostem. Meni, ki sem čula tolikokrat slavne topliške in šentviške, šentruperške in mokronoške pevce in pevke, zdelo se je o tem neskladnem podgorskem rujovenji skoro takó, kakor da bi bila zablodila v brlog nevernih divjakov, ki kriče od peklenskega veselja, da me bodo spekli in pojedli. S sestro sva se zmenili, da se bova malo pošalili s podgorskimi fanti, da bi videli, če imajo vsaj oni kaj iskrenosti in domišljavosti v srci in glavi. Ker so se držali kakor lipovi bogovi, nisva pričakovali veliko, ali nekaj več pa vender le nego sva našli. Začeli sva jih povpraševati za razne reči, odgovarjali so nama nespretno in nekako plašno, kakor da se naju boje. Tistemu, ki je sedel zraven mene, dejala sem: Kaj pa ti praviš, kaj ne, da je največja fantovska sreča — ples? On upre neumno oči váme in se odreže: Za me že ne. Meni se najbolje takrat godi, kadar se natepem smetancev, orehovcev ali pa

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kakih drugih dobro zabeljenih štrukljev, to se ve, če ni krače ali klobase, ki sta še boljši. S sestro sva napeli vso svojo umetnost, da bi društvo oživili in udobrovoljili. Namigavali sva zdaj temu, zdaj komu drugemu, rabili svoj urni ježiček, ali bilo je vse, kar se veli, bob v steno. Mislili sva, da naju tepci niti ne razumejo, ali v tem sva se prevarili. Najstarejši, ki je sedel na konci mize, vpraša me oblastno: Kje imata pa mater? Jaz se zagrohotam: Čemu nama bodo mati, saj sva menda že dosti veliki, da naju ni treba voditi. Podgorski modrijan pa mi zabrusi: O ravno take ptice potrebujejo najbolj matere, da jih potrese za ušesa, kadar jim pride kaka neumna sr bečica. Zdaj sva se preverili, da ne opraviva nič, pa sva plačali in šli. Ko sva bili že onkraj vasi, priteče za nama šibek fantalin v raztrganem slamniku in v prtenih, na obeh kolenih zakrpanih hlačah in začne vpiti: Počakajta me no, jaz vaju bom spremljal, ali za vino bosta vidve dajali. Jaz nimam nič. Zadnje krajcarje sem dal v mestu za kruh in hruške. Mi dve nisva vedeli, ali bi se smijali ali jezili. Pogledavši se, podarili sva mu vsaka groš in ga zapodili. On naju je prelepo zahvalil in tekel ukaje zopet nazaj k tovarišem, katerim se je hotel zaradi naju izneveriti. Na tem potu sva bili obsojeni piti od Novega Mesta do Šentjarneja povsod podgorsko vino. Za to preljubo pijačo, mislim, da so bili zloženi naši pregovori: to vino je tako, da bi ž njim biriče obhajal — tako, če ga uliješ kozi na rog, da bi zavečala — tako, da strašijo ž njim nagajivo deco: otroci! mirujte, če ne boste morali vino piti. In tako sva okusili jaz in sestra zaporedoma vse podgorske dobrote. Nasledek je bil, da se nama je strašno tožilo in sva se sami na se jezili, da se nisva vrnili ondot, koder sva prišli. V tej puščobi sem se nekaj domislila pa se zasmijala, kar mi je grlo zmoglo in rekla sestri: Ti, Katra! iznebila sem se zadnje dvojbe. Zdaj bi prisegla, da je sv. Feliks res svetnik. In za to srečo mu se ni trebalo niti hudo truditi. V Podgorji ima človek malo skušnjav. Pohujšati in premotiti ga ne morejo niti zaspana druščina, niti lesena dekleta, niti cuckovina, ki jej vino pravijo. Ali je tedaj čudo, ako se v takem kraji kdo posveti? Jaz se le čudim, da nam niso dali Podgorci že za celo pratiko svetnikov. Sestra se je tem besedam strašno smijala. Na Rateži sem povedala svojo misel tudi teti. Ona pa ni ljubila takih šal: oštela in ozmerjala me je tako ostro, da bi jej bila gotovo pobegnila, ko me ne bi bile zadržale dobrovoljne sestrične. V rateški

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tokavi sva ostali poldrug dan. Teta nam je pravila o sv. Feliksu veliko lepega, pa sem že pozabila. Prav dobro pa pomnim pripovedke, s katerimi nas je kratkočasila najmlajša sestrična. Nekatere so take, da vas bodo gotovo mikale, ker se govori v njih o potovskem svetniku.

(Konec prih.)

Sveti Feliks.

Narodna; zapisal Fr. Zorec v Št. Lovrenci na Dolenjskem.

Svet' Feliks se je na svet rodil,
Sam Jezus se ga je veselil.

Feliks je bil star dvanajst let,
Že je bil na vojsko vzét.

Feliks se je jokal takó,
Da se sliš' v sveto nebó.

Feliks je trikrat v vojski bil,
Vse trikrat je vojsko dobil.

Že se je enkrat primer'lo,
Da Feliksu glav'co vzemó.

Pokopan je bil tjà na gmajinco,
Kamer ta neumna živinica.

Iz groba so zrastle rož'ce tri,
Rož'ce tri, oj lilije.

Vsak, kdor je mimo šel, je djal:
„Tukaj gvišno en svetnik leži.“

Prišli so trije duhovniki,
Al' duhovni, al' fajmoštri.

En majh'no trav'co prizdignejo
In notri Feliksa vidijo.

En' pisemce v rokah drži,
In gor' je b'lo zapisano:

„V Šmihelu je rojen bil,
V kapiteljnu je krščen bil,

V Novem mest' s' je prebivališče zbral,
Kjer bo romarjem gnade dajal;

Vsem unanjim romarjem,
In tud' domačim farmanom.“

Slutnja.

Jasna so nebesa sinja,
Polje bojno se razgrinja,
Ljut v šotorih dvojih roj
Kuha v srci srd in boj.
Bliskajo se ljuti meči,
Vojnikom žaré oči,
Vriskajo: Kri mora teči,
Vražja kri, osvete kri!
Bojna se razlega tromba,
Iz topov preti smrt bomba:
Vojska vojski smrt preti.

Dva prijatelja slonita
Orla dva, oba molčita;
Saj srcé, skrbnó srcé,
Trikrat več jima pové!
Z jeklom prsi so pokrite,
Vender rahlo je srcé
Trde in krvave kite,
Vender sezata v roké.
Čelo polno brige, mraka,
Vender mlada sta junaka,
Mlado žar oči žaré

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Dr. Koren. Tako, tako? To ni pisano v naši pogodbi. Brez Ančike ne bo nič! Jaz sem hotel imeti lep, prijazen obrazek pred seboj, da bi se ga veselile moje stare očí. Zdaj bi pa prišel tak mlad nepridiprav, pa bi mi jo odnesel! Najina pogodba ne velja, oče!

Andrej. Saj menda ne bo še tako hitro.

Dr. Koren. Pa naj bo! Kaj se hoče! Ali kjer je kaj dobrega, stari Koren vselej prepozno pride.

Lipe. Ali si videla, Ančika, oče so se malo nasmijali. O ko bi vedeli, oče, kako vam to lepo pristoji; to je, kakor bi solnce posijalo.

Andrej. Priden dečko je res ta Marko. Jaz sem ga zmerom rad imel.

Ana. Prav nič ni podoben svojemu očetu.

Lipe. Pustimo zdaj te puste pogovore, pa govorimo kaj pametnega! — Veste, oče, to le pismo bomo deli v zlat okvir pa obesili je na steno.

Andrej. Prej bo pa treba imeti tisti zlati okvir, zdaj še lesenega nimamo.

Lipe. Kaj boste pa s to lepo brado, oče; ali jo boste nosili za spomin?

Andrej. Veš kaj, odrezal si jo bom pa dél v zlat okvir ter tudi obesil na steno, poleg tvoje podobe.

Lipe. Tako, zdaj ko je vse lepo narejeno in preskrbeno, pa pijmo!

Andrej. Na zdravje, gospod; in na zdravje tistemu možu, kateri bo prvi nasvetoval postavo, da naj se po krivem obsojenemu, kolikor moči, poravná v nebovpijoča krivica!

Ana. Marko gré!

(Zagrinjalo pade.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

16. Sveti Feliks II.

(Konec.)

V Gorjance je šel lovec. S sabo je vzel sedemletnega sinčka. Ugledavši srno reče otroku: Ostani pri cerkvi in počakaj, dokler ustrelim srno in se vrnem. Deček čaka in čaka, očeta ni. Ko se naveliča čakati, začne se sprehajati po obližji in pride do jame, ki

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je bila zarastena z bršlinom. Deček razmakne bršlin in stopi v jamo. Jama je šla dalje in dalje, naravnost v hrib. Deček je taval od konca skoraj v tmi, ali čim dalje je korakal, tem svetlejša je bila jama. Čez pot je ležala ogromna kača. Ko zagleda kača lovčevega sinčka, mahne prijazno z repom in mu se umakne. Iz tesne jazbine pride deček v prostorno brezno. Na dnu brezna vidi grdo blato in na blatu močerada in krastavo žabo, v sredi blata pa črno mlako in v mlaki nakazne povodne kuščarje in zlato ribico. Čudna ribica mu se približa in izpregovori z lepim človeškim glasom: Slava bodi milostivemu Bogu, ki te je napotil simo. Poslušaj pazljivo, kar ti bom povedala in ne pozabi moje prošnje. Jaz sem hči velikega gospoda, čigar grad je stal na Gorjancih. Grad je bil visok za sedem zvonikov, širok za sedem cerkva, bogat za sedem kraljestev. Moj oče je bil krivoverec in je živel razuzdano, ker mu kriva vera ni prepovedovala greha. V grad je prišel čestit romar, sam sv. Feliks. Moj oče se ga obveseli in ga prosi, da bi mu govoril o neznanih deželah: o svetih nebesih in strašnem peklu, ki čaka nespokorjene grešnike. Oznanjeval je pravo vero tako goreče in ganljivo, da se je vsaka živa in mrtva stvar umilila in omečila: umolknili so vetrovi, od svete groze zatrepetalo je drevje, vsaka bilka je nagnila k tlom svojo glavico, solzilo se je celo trdo skalovje okoli našega gradu. Ali moj oče bil je trji od kamena. Zaklel se je s predrzno srditostjo: predno poklekne pred križanega Boga in pred beraško mater božjo Marijo, da naj se pogrezne v Gorjance njegov svetli grad in raztaja v blato in mlako, on in vsa njegova rodovina pa naj se izpremene v najgrje živali, ki po taki nesnagi gomazijo. Sv. Feliks naredi križ in tisti trenutek se vdere naš grad in očetova kletev se izpolni. Ostudni močerad, ki lazi tamo po blatu, ta je moj nesrečni oče, krastava žaba, ki se napihuje poleg njega, je moja uboga mati in povodnji kuščarji v črni mlaki so moji bratje in sestre. Jaz sem bila takrat, ko je prišel sv. Feliks, še v otročjih letih in nedolžna, zato me je prestvaril Bog v zlato ribico. Dana mi je lepa podoba, ali sreče ne bo čutilo moje srce, dokler se ne oprosti očetu grozna kletev in ne pridemo vsi skupaj učlovečeni zopet na svetlobo božjega zraka in solnca. Kletve nas more rešiti samo krst in tisti, ki nas bo krstil, mora biti brez greha in nedolžen. Dobro nam tedaj došel, dragi deček! ki si še brez greha in nedolžen. Prosim te, pojdi v cerkev po blagoslovljene vode in krsti ž njo po šegi sv. katoliške cerkve

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

moje roditelje, moje brate in sestre in tudi mene. Tisti hip, ko nas bo očistil in posvetil krst, dobili bomo nazaj čestito človeško podobo in to blato in jezero se bo izpremenilo v sijajen grad, našo lastnino. Godilo pa se bo dobro tudi tebi in tvojemu očetu. Moj hvaležni oče vama bo dal iz srca rad večjo polovico svojega neizmernega bogastva, brez težkega dela in truda bodo živeli še tvoji otroci in vnuki. Deček se je silno čudil, da je ribica zlata in govori s človeškim glasom. Zapomnil si je dobro vsako besedo in ribici obljubil, da jej bo prošnjo drage volje izpolnil. Brez neprilike je prišel iz jame zopet na beli dan. Oče ga je čakal že dolgo pri cerkvi in ga pozdravil z velikim veseljem, ker se je zanj bal, da se mu je pripetila morebiti kaka nesreča. Sinček mu pové, kje je bil in kaj je videl in slišal. Oče pa veli: krst je bogoslužno delo in polovica grajskega imetka lepa reč, ali me obhaja strah, da te podzemeljska prikazen ne bi prevarila in pogubila. Treba je vprašati za svet gospoda župnika. Lovec prime sinčka za roko in se napoti ž njim v Šentjarnej h gospodu župniku. Ko zve župnik, da dobi odrešenik polovico grajskega bogastva, polasti se ga lakomnost. Lovcu veli: krstil bom uklete krivoverce jaz, ki sem za to postavljen; pri nas ni navada, da bi krščevali otroci. Župnik povabi veliko vaših gnad za botre in vzame s sabo cel sod blagoslovljene vode. Predno je prišel z botri in botrami do jame, pooblačilo se je nebo, zabučala je nevihta in metala na Gorjance točo in ognjene strele. Lakomni župnik pa je prèziral slabo znamenje in šel s tovariši v jamo. Čez pot je ležala ogromna kača. Ugledavši župnika, ni se ganila. Ko pa stopi ne pazeč na njo, srdito zasika in se ga oklene s tako močjo, da ga stare in zaduši. Prestrašeni botri in botre so hoteli pobegniti, ali izgrešivši pot so poginili od groze in lakote. Nevarne jame so se ljudje od takrat ogibali in so sčasoma pozabili, kod se gre vanjo. Ukleti krivoverci pa hrepene še dan današnji po svojem odrešeniku.

V tej povesti mi se je zdelo najbolj čudno in neverjetno, da se govori o povodnih kuščarjih ali, ko sem šla nekaj let pozneje s Toplic na Ljubno in potem domu, preverila sem se, da so take živali res na svetu. Jaz in moje tovarišice smo bile žejne pa smo šle pit v Petanovo jamo, tamo za Baltovo vasjo. V vodi zapazimo ribe, ki so imele noge in so bile močno take kakor zelenci. Ali koža jim ni bila zelena in od pravih kuščarjev se razločujejo tudi s tem, da so menda slepe: vsaj mi nismo nič očij videle. Neznane nakaze so

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se nam tako gnjusile, da nas je minila vsa žeja, to se ve da ne za dolgo in smo popotovale dalje. Tisti čas sva se z doktorjem Šniciusom že precej rada gledala. Jaz sem mu pravila o grdih ribah, ki žive v Petanovi jami, on pa se je začel grohotati in je dejal: Ti tvoji „nakazni povodni kuščarji“ so naše zanimljive nedolžne človeške ribice, radi katerih slovi daleč po svetu Kranjska dežela. Take prismode, katerim se gabi radi njih voda, niso druzega vredne, nego da trpe za kazen žejo. — Zdaj pa čujmo še jedno prigodbo, v kateri se je izkazala čudovita moč in oblast sv. Feliksa do hudodelcev.

V Podgorje je prišel ljubljanski trgovec po vino. Kupil ga je marsikje, največ pa pri dovškem Brlogarji. Njegovo vino mu je bilo všeč, ker je bilo v cenó, še bolj nego vino pa mu se je priljubil Brlogarjev sin, spretni in krepki sin Mihec. Z očetovim dovoljenjem ga vzame s sabo v Ljubljano. Ko Mihec zapazi, da ga hoče rabiti za greh, pobegne in si najde službo pri drugem trgovci. Ali niti ta ni bil nič boljši in zato uteče Mihec tudi njemu. Tako je prišel zaporedoma v mnoge hiše in službe ali v nobeni ni se nameril na ljudi, ki bi ga bili ljubili in bi jim bilo kaj mar njegove časne in večne sreče. Jeden za drugim so ga prevarili tudi vrstniki in tovariši, katere je zmatral za svoje prijatelje. Te bridke izkušnje so ga silno preplašile in razkačile. Polastila se ga je trdna misel, da so vsi ljudje hudobni in začel jih je sovražiti. Ker je bil jako bistrega razuma in varčen, izkopal se je iz revščine tudi brez ljudske prijaznosti in pomoči. Pridobivši si nekoliko tisoč kron, oženil se je pri hčeri bogatega meščana in se povzdignil kmalu med najprve ljubljanske trgovce. Sčasoma mu se je začelo tožiti po domačem kraji pa se je preselil v Novo Mesto. Ali sreče ni našel niti na Dolenjskem. Oče in mati sta mu bila že zdavna umrla. Imel je dosti še druge žlahte, kateri je rad pomagal ali je učakal od nje malo hvaležnosti, tem več pa škode in obrekovanja. Brlogar je bil zveden in zdušen trgovec. Ljudje so pri njem najrajši kupovali. Zadovoljil se je z malim dobičkom, pa je dajal zato svoje dobro blago lahko ceneje, nego kak šušmar slabo. To je druge trgovce strašno razsrdilo. Vpili so, da jim dela v poslu spako in zgubo in so dražili neprenehoma meščane proti njemu. Bogatinu reveži sploh radi zavidajo, najbolj pa takemu, ki svoje pošteno prislužene denarje skrbno varuje. Brlogar je dal vsakemu, kar mu je šlo ali upati in posojati ni hotel, še menj pa prilizovalce zastonj gostiti in napajati. To sodrgo je gonil zaničljivo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

od sebe: vinska bratovščina se mu je gnjusila. Prijateljev, ki bi bili vredni tega dičnega imena, si ni dobil nič, niti se za to ni brigal; število sovražnikov pa se je množilo od dne do dne. Žena ga nikoli ni ljubila, v Novem Mestu se je zvadila z beloličnimi in priliznjenimi pisarčki ter mu se popolnem izneverila. Nasprotnikom se je pridružila kmalu tudi mestna gosposka. Poklicala ga je pred se in mu velela: Ti si ubežen kmet. Pojdi nazaj pod oblast svojega podgorskega grofa. Če pride po te, nismo bedaki, da bi te branili, ker nimaš nobene trdne pravice, prebivati in trgovati v našem mestu. Brlogar se prestraši in prosi varstva svoje bližnje rojake, podgorske kmete. Obljubi jim plačilo, kakeršno bodo sami zahtevali. Podgorci pa so dejali: Mi tvojega plačila ne maramo. Ti si kmetišk sin pa si se hotel nad nas povzdigniti in si naš stan zapustil. Išči si pribežališča in brambe pri svojih mogočnih trgovcih! Brlogar je nakanil pobegniti nazaj v Ljubljano, ali na potu ga zasači podgorski grof in mu ugrabi ženo in ves imetek. Ženo si vzame za ljubico, njega pa vrže v temno ječo. Vzdihoval je v njej sedem dolgih let. Grof je vprašal oskrbnika, kaj dela jetnik. Oskrbnik pove, da je od konca strašno preklinjal in razsajal, ali zdaj se je pomiril in zmešan je celó pozabil, da je bil trgovec in kaj mu se je zgodilo. Misli, da je pastir in da so ga zaprli drugi pastirji za to, ker jim ni hotel paziti na živino, da bi se igrali. Grof se zasmeje: Beguna sem dosti dolgo zastonj redil. Odslej si mora svoj ovseni kruh zaslužiti. Kar mu se blede, naj se izpolni: izpusti in postavi ga za ovčarja! Brlogar je pasel grofovo drobnico pazljivo in zvesto, da ni trpela nič kvare. Grof je prišel sam na pašo in ga pohvalil in vprašal, če si želi kaj priboljška. Brlogar odgovori: Meni se godi, hvala bodi vaši milosti, za vse reči prav dobro ali jako potrebna bi mi bila dobra sekira, ker se prikazujejo volkovi. Grof mu da prinesti ostro sekiro in čez nekaj tednov gre zopet na pašo in spremila ga je tudi ljubica. Šaljivo vpraša ovčarja, koliko volkov je že ubil. Brlogar zavrisne veselo: Do zdaj ni bilo prilike, ali danes bom dva zaporedoma. To rekši razkolje glavo najprej grofu, potem tudi svoji nezvesti ženi. Pustivši ovce in pašo pobegne v Gorjance in postane razbojnik. Smilil mu se ni noben človek, ne grajska gospoda, ne meščan, ne kmet: napadal in ubijal je vse brez razločka. Privihral je po bliskovo, nihče ni vedel, od kod in odvihral je zopet po bliskovo, nihče ni vedel, kamo. Brez vspeha so ga iskali, lovili in streljali grajski biriči in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

deželski žolnirji. Dostikrat so ga zajezili in mislili, da jim na nikak način ne more uteči. Stal je trideset, dvajset korakov od njih vihteč svojo krvavo sekiro, mahoma pa šinil v goščavo in izginil brez sledu, kakor da bi se bil v zemljo pogreznil. Potolkel je sila vojakov in stražnikov, lovcev in paznikov, on sam pa ni dobil nikoli nobene rane, nobenega udarca. Ljudje so bili preverjeni, da ga skriva in varuje sam peklenščak, kateremu se je zapisal. Popadali so od straha na tla, že če so ga od daleč videli. Preteklo je trideset let, Brlogarju so posiveli vlasje, ali črt in zloba ga nista hotela pustiti: hrepenel je še vedno po maščevanji in krvi svojega bližnjega. Prežeč na svojo žrtev zagleda sv. Feliksa, potujočega s Hrvatskega na Talijansko. Zastopivši mu stezo zakliče zaničljivo: Šáleharjev Feliks! zdaj ti ne bo pomogla nič tvoja hinavska pobožnost. Ubil sem ti očeta in mater, ubil bom tudi tebe. Svetnik veli z mirnim in blagim glasom: Naj se zgodi, kakor je božja volja; ali po zapovedi naše vere se ne sme va ločiti v sovraštvu. Daj, predragi moj brat, da te za slovo poljubim in objamem. Prečudno ganijo in pretresejo te besede in ta prijaznost starega razbojnika. Roka, ki je sekiro že vihtila, mu omahne. Sramujoč se pogleda svetnika v obličje in iz njegovih očij mu zasije žarek božje milosti, ki mu utrpneno srce ugreje in omeči. Skesan in skrušen pade plakaje pred sv. Feliksa in mu se izpove svojih brezštevilnih in težkih grehov. Svetnik ga potolaži in mu reče: Moli in delaj pokoro, dokler se vrnem iz Rima in ti prinesem od papeža njegovo in božje oproščenje. Po tem opominu sv. Feliks odide, Brlogar pa poklekne in začne moliti. In klečal in molil je noč in dan, mesec za mesecem, leto za letom. Truplo mu je sčasoma okamenelo, obrastel je je zelen mah, jedine oči so ostale žive in svetle. Iz jednega očesa so mu lile krvave solze bridkega kesanja in neskončne žalosti; iz solz pa se je naredil krvav studenec, ki je tekel z Gorjancev v kranjsko Podgorje. Iz druzega očesa so mu lile bistre solze svetega hrepenenja in neskončne radosti; iz solz pa se je naredil prelep, bister studenec, ki je tekel z Gorjancev v hrvatsko Vivodino. Sv. Feliks se ni mogel povrniti s Talijanskega, ker mu je bilo namenjeno, da je tamo umrl. Trebalo je mnogo, mnogo let, dokler je Brlogar dovršil pokoro za svoje grešno življenje. Ko se je ta čas približal, prikazal se je sv. Feliks rimskemu papežu in ga opomnil, da naj mu da prenesti truplo na Kranjsko v kapiteljsko cerkev novomeško. Papež je storil brez odlaganja, kar je svetnik

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zaželel. Svetinje so se peljale z veliko svečanostjo proti Novemu Mestu. Ko pride voz pod cerkev sv. Ane, spozna Brlogar sv. Feliksa po svetlem žaru, ki ga je obdajal. Zdaj je videl, da je pokoro prebil in so mu grehi oproščeni. Kamenito truplo mu še jedenkrat zatrepeta in oživi, potem pa se razpade v droben prah in iz praha se dvigne in odleti proti nebesom bel golobček, vzveličana duša razbojnika Brlogarja.

Svojo dolgo pridigo sem dokončala. Hoteli ste me podražiti, pa ste dejali, da ste siti mojih kvant, in da bi neizrečeno radi videli, kako bi mi se podalo in pristalo, ko bi pripovedovala kaj pobožnega in svetega. To željo sem vam zdaj izpolnila. Dokazala sem vam, da se takega govorjenja ne sramujem in ne branim. Če mi je ušla vmes kaka poredna in nespametna, ne smete me preostro obsoditi, ker se tako nagloma ne morem vsa izpremeniti in preleviti. Kadar pridete zopet k nam, razložila vam bom za cele bukve mičnih prigodeb, katera sem slišala in doživela na drugih božjih potih: na Zaplazu, na svetem Kumu in na hrvatski Bistri. Na vsak način vas moram preveriti, da ne zaničujem svetih rečij, nikar Boga. Tudi krčmarica Janezovka ima nekoliko upanja, da se hrani zanjo v nebesih kak prostorček. Če ne bom mogla priti tja tako kakor drugi ljudje, smuknila bom pa po Kurentovo. Njega je vzveličal jeden sam plašč. Jaz pa sem razdala beračem — rada in nerada — že toliko denarja, da bi se kupilo zanj lahko petdeset in prav gorkih in lepih plaščev. Zdaj pa moram reči: Amen! S pripovedkami se prazen želodec ne napolni: treba mi poskrbeti za večerjo.

Cmokavzar in Ušperna.

Izviren roman.

Iz kanibalščine poslovenil Sivor.

V.

Cmokavzar in Ušperna sta vzrastla v pokrajinah, kjer zori blaga vinska kapljica. V tacih krajih se rado pije in rado poje. Cmokavzar in Ušperna sta znala oboje, in tudi Preklezen je rad poslušal, če sta hlapec in dekla po večerji katero domačo in okroglo zakrožila. Kadar je Ušperna zapela svojo najljubšo pesem:

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in loví ž njimi volkodlaka. Reši se pa tem lože vsake nevarnosti, ker hodi zvečer po vaséh in posluša pod okni, kaj se nanj kuje in pripravlja. Ustreliti ga moreš le z blagoslovljeno puško. (Posneto po daljši bajki „Volkodlak“, spisal Janez Trdina, „Ljublj. Zvon“, II, str. 410.)

Iz volkodlaških vraž, ki so se človeštva sploh s toliko silo poprijele, izlegla se je popolna bolezen, ki jo zovemo „Lykanthropija“ (bolezen volkodlaška).*) Te vrste bolniki si namreč domišljujejo, da so volkovi, ter se plazijo po noči po pokopališčih, razgrebajo mrliče, tulijo in trdé, da se ločijo od volkov le v tem, da jim je dlaka na znotraj obrnena, volku pa na venkaj. S silno pohotnostjo združujejo zverinsko kriviželjnost in v slast jim je posebno človeško meso.**) (Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

17. Puščavnik Feliks.

Blizu župne vasi Stopič je stala na samem hiša premožnega Berusa. Imel je celo kmetijo, vredno 3000 goldinarjev, ki so bili za revno Podgorje že velika glavnica. Berusu in njegovi ženi je po občem mnenji zloben žlahtnik „zacvrl“, da sta umrla hitro jeden za drugim še v najlepših letih. Gospodarstvo je prevzel njiju jedini sin Tonček. Bil je svojeglav, nepriljuden, gizdav mladič. Bogastvo ga je napihnilo, da je hotel biti povsod prvi, tudi v takih rečeh, v katerih je bil najzadnji. In takih rečij je bilo jako mnogo. Kakor da bi bil kak zveden vinščak, učil je župljane, kako naj obdelujejo goríce. Ljudje so se mu smijali, ker je bilo sploh znano, da je njegov pridelek skoraj najslabši v vsej soseščini. Kaj rad se je družil z logarji in ribiči, hotel je sloveti za silnega lovca in ribiča, dasi

*) Poljski: „wilkołcza choroba, lupina insania; quando ex humorum vitio, et atrae bilis excessu, affectus quidam lupini, et odium in greges vel homines, desideriumque eos inuadendi, lacerandi, vorandi mentem occupant.“ (Glej Linde: Słownik jezyka polskiego, 1814; ta citat vzel je Linde iz Knapskega knjige: „Thesaurus“ pag. 1261, Krakov l. 1641.)

**) Zdravniki primerjajo s tem nosečih žená hlastno poželenje po človeškem mesu, ki jih časih tako prevzame, da svoje može umore in njih meso z veliko slastjo použijejo.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ni ujel ne jedne postrvi v bistri Težki Vodi, in ni ustrelil ne jednega zajca v grmovitem Žabjaku. Nedeljske druščine ni maral; bal se je, da bi moral dajati drugim za vino. Jedenkrat pa se je zamešal vender le med fante in šel ž njimi v krčmo, da bi pokazal, da ima več denarja nego oni vsi in da ga zna, če hoče, tudi piti. Bahal se je tako osorno in zabavljivo, da so ga tovariši kmalu pustili in se napotili v drugo krčmo. Taka krotkost se nahaja le v Podgorji, kje drugje bi ga bili brez dvojbe stepli in na cesto vrgli. Tonček veliki pijači ni bil kos, prinesla mu je neznansko sramoto in tudi precej škode. Prebudil se je drugo jutro na močvirni loki pod izvirkom Težke Vode. Bil je ves povaljan in razdrapan. Razven denarja je izgubil klobuk, janko in desni čevelj. Še tisti dan si je kupil v mestu lepega sukna za novo opravo, dal si je narediti tudi dolge hlače. Podgorci so čudno gledali to novico. Tonček se jim je ž njo tako zameril, da ga veliko vrstnikov ni hotelo nič več poznati. Pričakovane časti mu novošegna obleka ne da niti doma niti v obližji. Vsi mladi vozniki in tobakarji in tudi nekateri rokodelci so bili mnogo bogateje nališpani. Ob velikih cestah so prepevala dekleta pesem:

'Mam rada Gorenca, k' ma lajbec rudeč —
'Mam rajši Dolenca, k' ma židanih več.

Tonček je bil velik bahač, ob jednem pa precej skop. Hotel je biti lepše opravljen od drugih znancev, ali svilnat naprsnik se mu je zdel neumna in grešna potrata, ki bi morala ostati kmetiškim ljudem neznana. Jako nespametna misel je prišla mlademu Berusu neko nedeljo pred cerkvijo. Da bi dokazal svojo moč, zaletel se je v nagajivega krčmarjevega sina; hotel ga je podreti. Podgorci so čvrst rod; še tak, ki je male rasti in na oči medel, vzdigne kdaj pet centov, tri pa jih nese pol ure daleč, brez stokanja, brez kaplje pota. Tonček pa ni imel tako jeklenih kit in mišic. Priroda mu je podarila dolgo, mršavo truplo in nežne pesti, ki bi se bile pristale bolj kaki gospodični nego gorskemu sinu. Krčmarjev ga je premagal in zrušil na tla najprej z obema rokama, potem s samo desnico in naposled, ko ni odnehal, celo z levico. Vsi mnogobrojni gledalci so se zaničljivo smijali taki slabotnosti. Šestnajstleten deček zgrabi Tončka od zadaj pa ga dvigne in začne ž njim plesati in zamahovati. Leteče Berusove noge so se zadevale ob rame in prsi v cerkev gredočih Stopičank, ki so ga nabijale nemilo po mečih in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bedrih. Ta nesreča in sramota ga je tako pekla in oplašila, da se več nego pol leta ni usodil priti v domačo cerkev.

Tisti čas je dopolnil svoje štiriindvajseto leto in če dalje bolj so mu začela broditi po glavi dekleta in ljubezen. Vsi znanci so prerokovali, da mu bo v njej izpodletelo in da se bo osmešil še veliko grje nego v drugih, menj znamenitih rečeh in opravkih. Ljudje, ki so tako sodili, niso poznali ženstva in so se torej zmotili. Solnce je prisijalo, kar se veli, jedenkrat tudi pred Tončkova vrata. Imel je res da kljukast nos, mačje oči in pretenak život. Nemkam so ta svojstva povšeči, Dolenjke pa jih ne ljubijo. Ali te in druge napake in nedostatke je zakrila in popravila po polnem Berusova lepa, nezadolžena kmetija. Treba je tudi to pomisliti, da je žlahtni in sladki čut, ki ga zovemo ljubezen, v Podgorji še prav malo razvit. Premnogo je takih, ki ti ne bi znali dati poljubca, da jim obetaš zanj tudi graščino. Pri polni kupici se mladina šali in kdaj celo objemlje ali ta prijaznost je povse vnanja, vino jo užge, z vinom se izkadi. Fant, ki bi se rad oženil, izbere si deklico, ki je pridna (in pridne so skoro vse) in ima kaj malega dote, ter jej veli ali poroči: Ti, če misliš, da bi bilo prav, vzemiva se! In dekle, če vidi, da ima fant kak kos kmetije in ni prehud razuzdanec, pravi: Naj se zgodi, kakor je božja volja — in ga vzame. Vse to se začne in opravi brez ljubezni. Izobraženi ljudje, sosebno tisti, ki beró bolehave in omledne nemške romane, so skoraj sploh preverjeni, da tako sklenen zakon ne more biti srečen. To mnenje je jako krivo in dokazuje, kako slabo pozna gospôda bistro in zdravo strujo kmetiškega življenja. Malokje se nahaja med zakonskimi tako lepa zloga in prijaznost kakor baš v našem Podgorji. Opazovalec prehodi lahko cele vasi, da ne najde v nobeni rodovini resnega razpora in sovraštva. Uzrok je, ker so ti ljudje pohlevni, miroljubni in potrpežljivi, pa imata tudi oba, mož in žena toliko dela in skrbi, da za romantično otožnost in prepiranje ni ne časa, ne volje, ne razlogov. Zdaj se bo Tončkov vspeh laglje razumel. Srečal je županovo hčer in jo vprašal: Micika, ali hočeš biti moja? Pri meni sama veš, da ti ne bo slabo. Ker podgorski fantje deklet niso slepili in trapali, verjela mu je in dejala: Govori s starši, jaz se ne branim. On se ženiti še nikakor ni mislil, rad bi se bil samo bahal, da deklice njega bolj marajo nego druge. Od Micike se je napotil k Reziki, Anički, Katrici in še k marsikateri. Kar je govoril županovi hčeri, govoril je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tudi njim in odgovorile so mu vse, da se ga ne branijo. Ali so se čudili tovariši in znanci, ko so videli, kako prijazno se dekleta s Tončkom pozdravljajo in pomenjkujejo! Zavidali so mu brez konca in kraja, ob jednem pa grajali babe, da so take prismode. Berusu pa se je od veselja kar samo smijalo. Prej so zabavljali fantje njemu, zdaj se je rogal on njim. Vse prebite nesreče in sramote so bile pozabljene in poravnane. Največja čast junaku je bila od nekdaj, da so ga čislale in hvalile lepe mladenke. In ta slava je doletela v Podgorji Berusa! Koliko časa je trajala, ni znano, ali vsa poročila se ujemajo v tem, da je bila kratka. Končala se je s tako grozovito nevihto, da je Tonček komaj živ ostal. O tej tožni prigodbi sta se nam ohranila dva spominka, ki potrjujeta njeno resničnost in strahoto. Prijatelj, ki je živel več let v Stopičah, podaril mi je zbirko pesnij; zložili so jih godci, učitelji in drugi narodni umetniki. Na predzadnji strani te knjižice se bere:

„Anton Berus je bil slepar,
Anton Berus je bil cigan.
Berusov Tonček je bil cvet,
Kakeršnih treba ni na svet.“

Te štiri vrstice je pesnik (slab jahač hudomušnega pegaza!) prekrižal in zamazal, gotovo zato, ker so se mu zdele slabe in jih ni mogel rabiti. Pustil pa je ti-le dve kitici, ki sta mu bili bolj po volji:

„Berusov Tonček je bil tič,
De takih ni b'lo v Stop'čah nič.
Hvalil se je beštija,
De vse dekleta š'tmajo ga.

Jest pa bom povedal vam,
In nauk dal vsem babjekam,
Kako nevaren špas je ta,
Če preveč ljubic fant imá.“

Dalje ni v zbirki o Tončku ne besedice, iz nje torej ne moremo nič vedeti, kaka nesreča se mu je pripetila. To skrivnost nam razodeva druga zgodovinska priča. Med vasjo Težko Vodo in samotno Zajčevo hišo je stalo še pred desetimi leti streljaj od ceste staro, krivo drevo, ki so mu rekli Berusov gaber. Iz debla sta moleli samo dve stranski veji, srednjo in najdebelejšo mu je odbila strela. Kadarkoli sem šel tod čez Gorjance, moral sem se smijati temu gabru ali prav za prav strašilom, ki so bila nanj nataknena. Videl sem na njem zaporedoma: sivo krilo z obroči, vse raztrgano in na več krajih grdo opisano s črnimi in rudečimi marogami, ogoljeno, starinsko avbo, tako, kakeršne so nosile še pred tridesetimi leti kmetice na svatbah, dolgo, dolgo žensko kito, za katero bi bil dal vsak jud rad tri goldinarje, majhno konopljeno kodeljo, velik

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ubit lonec i. t. d. Bil sem silno radoveden, kaj pomenijo ta babja znamenja, ali v tej samoti čaka človek lahko cele ure, da se ne prikaže živa duša, katero bi mogel kaj vprašati. Ta reč se mi je razjasnila, ko sem se seznanil z bistroumnim pastirjem in pesnikom Opalčkom, ki je prignal v ta kraj večkrat svoji dve kravi. Razložil mi je stvar tako: Ta gaber se zove Berusov, zato, ker je bil kaznovan pri njem Berus za svojo malopridnost. Ker je bil trden kmet, ni čudo, da bi ga bila marsikatera rada dobila. Nalovil je torej bab, kolikor je hotel, potem pa se strašno hvalil, kako so vse vanj zaljubljene. Dekleta so se ve da to kmalu zvedele in se pošteno maščevale. Čakale so ga neko nedeljo popoludne, ko je mislil iti k Zajčevi Polonici. Všk! zaskočile so ga pri tem le gabru. Nogi so mu priklenile k drevesu, jedno roko so mu privezale za to, drugo za ono vejo, potem pa udri po njem z burkljami, metlami, poleni, perilniki in z drugim takim orodjem in brložjem, ki so ga prinesle s sabo. Ni treba praviti, da so rabile vmes tudi svoje ostre nohte in težke podgorske pesti in stopala. Teple, suvale in mrcvarile so ga, dokler so jim roke gibale. Predno so ga pustile, zatlačile so mu v jeden žep kuhinjsko cunjo, v drugega koželj s predivom, da bi vsak vedel, od koga je prejel Tonček svoje brez dvojbe zasluženo plačilo. Ljudje so ga našli še le drugi dan, ko so šli v mesto na trg. Bil je ves razdrapan in opraskan in skoro brez zavesti. Odnesli so ga domov in dejali v posteljo. Ležal je bolan veliko tednov. Pravijo, da se mu je celi dve leti mešalo, kar je verjetno. Huje nego vse bolečine ga je morala skeleti neznanska sramota, da so ga preteple babe. Kaj tako grdega se v Podgorji še nikoli ni čulo ne prej, ne pozneje. Od takrat obešajo dekleta na gaber svoje cape in čepine, da ž njimi fante dražijo in svaré, češ, kdor se ne bo držal samo jedne ljubice, utegne mu se ravno tako goditi, kakor Berusovemu Tončku.

(Dalje prih.)

Kraške jame.

Spisal Evgen Lah.

Jedna glavnih lastnostij, v katerih se kraški svet razločuje od planinskega, obstoji v tem, da se dobiva v njem neštevilno kratkih globin, po katerih tekó v jako nepravilnem teku posamezne vode. Po južni Dolenjski in skoro po vsej Notranjski

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

17. Puščavnik Feliks.*)

(Dalje.)

Bridke skušnje človeka izpremene. Berus ni bil nikoli dosti prijazen, ali brez društva ni mogel prebiti, ker bahač potrebuje ljudij, da ga poslušajo. Zadnja nesreča ga je prestvarila in izmodrila. Primrzil mu se je ves svet. Poslom je zjutraj ukazal, kaj jim je delati, drugih pomenkov ni imel z nikomer. Ženske in zakon mu niso prišle nikoli na misel. Če ni bilo nujnih opravil, zaprl se je v svojo spalnico in šel na posteljo. V nedeljo je ves dan dremal in spal. V domačo cerkev ga več let ni bilo. Na božjo službo je hodil v mesto, o grdem vremenu je ostajal doma. Vaščanje ga kdaj po ves teden niso videli. Od konca ni minil noben dan in skoro nobena ura, da se ne bi bili razgovarjali o Berusovem gabru. Od vednega grohotanja jih je bolel marsikdaj trebuh. Ne jeden se ni oglasil, da bi bil Tončka omiloval. Sčasoma so se ljudje praznih marnjev naveličali in si našli bolj potrebnih in pametnih pogovorov. Tako je preteklo deset let brez imenitnih prigodkov in dejanj, ki bi bila vredna, da se zapišejo. Odločilen preobrat pa naredi v Berusovem življenji praznovanje svetega Feliksa. S tovariši se ga je bil prejšnje čase že večkrat udeležil, ali vselej brez pozornosti in misli in torej tudi brez prida in nasledkov za svojo dušo! V Novo Mesto je šel, kakor je bila zdaj njegova navada, sam. Če je videl kakega znanca, zavil je na stransko stezo in se ga ognil. Na veliki cesti mu to ne bi bilo mogoče, zato se pridruži tujim, belokranjskim in hrvaškim romarjem, ki so prihajali čez Gorjance. Teh ljudij se ni bilo bati, da bi ga pikali; godila mu je tudi njihova zastavnost. Ker mu se je zdel njihov pomenek jako prijeten, spremil jih je celó v krčmo, kamor so šli starejši iskat gorkega kosila. Beseda je tekla

*) V predzadnjem listu so v Trdinovih bajkah na 514. str. v 17. vrsti za „neznanih deželah“ izpuščene besede: „Sveti Feliks mu je prošnjo uslišal in mu govoril o neznanih deželah: o svetih nebesih itd.“

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

večinoma o brezštevilnih čudežih in milostih, s katerim dokazuje sv. Feliks še dan denašnji svojo oblast, mogočnost in dobrotljivost. Vsak romar je povedal kako blagodat, katero je naklonil ta svetnik njegovemu kraju in okraju. Vsa usta so bila polna njegove česti in slave. Soglasno so trdili romarji, da usliši vsakega Hrvata, ki vanj veruje, naj ga prosi, kar koli hoče. Revni Štreklovčan Pavel bi bil svojo hčer rad omožil. Ali kdo jo vzame brez dote! V vas se je priselil bogat Dolenjec, samec, ki ni pogledal nobenega dekleta in tedaj niti Pavlovega. Pavel je romal v Novo Mesto, da počesti sv. Feliksa. O tej priliki ga prosi, da bi obrnil oči in srce vrlega Dolenjca v njegovo hčer.

Prišedši domov ga je našel že v svoji hiši sedečega med hčerjo in materjo in čez tri tedne je bila — poroka! — Črnomaljca je mečkala gospoda, pa je nakanil iskati si boljše sreče v dalnji Ameriki. Priklapal je srečno do morja, dalje ni mogel, ker za prevoz ni bilo denarja. Otožen se je ulegel zvečer na morski breg. Predno je zaspal, priporočil se je sv. Feliksu, svojemu varuhu. Drugo jutro se prebudi — v Ameriki! Ležal je pred hišo našega rojaka, bogatina Lukaniča, ki je stopil k njemu in mu ponudil službo. Tako je dobil precej svoj kruh in vsak dan tri goldinarje plače. — Neka mati je imela s prvim otrokom silne težave. Prva tri leta je bil zmerom bolan. Ko je zopet zanosila, prosila je sv. Feliksa, da bi jej olajšal materinsko brigo. Želja se jej izpolni. Nosila je brez neprilike cela tri leta in rodila krepkega dečka, ki je precej po rojstvu govoril, hodil in jedel vse, kakor odrasli ljudje. Skrbi ni bilo ž njim nobene. — Adlešičanu je umrla žena, zapustivši mu polno hišo majhnih otrok. Mož potoži svojo nadlogo sv. Feliksu in glejte, predno je minilo leto, bili so že vsi otroci tako veliki, da jih je mogel za vsako delo porabiti. — Poljanec je krošnjaril po Kvakarskem. Pravijo, da Kváke našega človeka prekanijo, če le morejo. Kupec bi bil Poljanca kaj rad oskubel, ali mu se ni dal. V svoji jezi mu je slepar naredil, da ga je hodila vsako noč mora tlačit. Naš rojak se spomni sv. Feliksa, in ga prosi, da bi to težavo p r e l o ž i l. In sv. Feliks jo je res preložil. Še tisto noč je začela hoditi mora h kupcu in ga tako daviti, da je tiščal krvave pene. — Sv. Feliks je bil šmiheljsk župljan, zato deli sosebno rad svoje milosti v šmiheljski cerkvi, v kateri je bil krščen. V njej sta se mu priporočila dva Vlaha med povzdigovanjem, da bi dobila kaj dosti v loteriji in v 14 dneh sta zadela

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

terno! — Baron Opaltar je imenoval kmete zaničljivo fižolovce, ker jedo v slast fižol. Peljaje se nekamo v kočiji je zagledal pred sabo na cesti starčka in zavpil: Hoj, fižolar! pojdi s pota, če ne te povozim. Mož vzdihne: „Pač res je, kar veli pregovor: „Vaša gnada — norost priklada. Preljubi sveti Feliks! razsvetli bedaka, da bo spoznal dobroto božjega daru, ki ga tako nesramno prezira.“ Od takrat je smrdela baronu vsaka druga jed, razven — fižola! Mesto kave je zahteval fižol, mesto pečenke fižol, mesto torte fižol. Kadar je kamo šel, napolnil si je vse žepe s fižolom, ker mu je tako dišal, da brez njega ni mogel prebiti ne pol ure. Od tega se ga je prijelo ime baron fižolar, ki mu je do smrti ostalo. Še veliko bolj nego kmetje rogali in smijali so se mu gospoda. Razglasili so ga za najgrjega skopuha, ki se krmi s fižolom zato, ker se mu škoda zdi denarja za boljše jedi. — Tonček vpraša prijaznega Radovičana, ki je sedel zraven njega, kakega daru misli sv. Feliksa on prositi. Odgovori mu: Ne velikega, za to vem, da me bo rad uslišal. Jednega junca že imam, pa bi mu dobil rad par. Sivka mi je zdaj v drugič breja, pa se bom priporočil našemu svetniku, da bi mu dala zopet junca. Če on hoče, da mi lahko štiri, ali toliko jih ne potrebujem.

Pazljivo je poslušal Berus te in še mnoge druge take pripovedke svojih tovarišev. Njihovo goreče oduševljenje za svetega Feliksa in neskončno zaupanje v njegovo moč ga je neizmerno ganilo in unelo. Od notranje zadovoljnosti in radosti so se mu kar oči bliskale. V život in duh mu je šinilo novo, sveže življenje. Kdor ga je videl še pred dvema urama vsega zaspanega, čmernega in poklapljenega, ne bi ga bil mogel zdaj skoro nič več poznati. Svojih hrvaških znancev se je držal kakor klošč. Ž njimi je šel v Novo Mesto, hodil po ulicah in prodajalnicah, poslušal mašo in pridigo, klečal pred altarjem, v katerem so se hranile svetinje sv. Feliksa. Videl je silni razloček med njihovó in kranjsko pobožnostjo; kadar je izustil pridigar Feliksovo ime, priklonili so se bolj nizko nego Dolenjci o presvetem imenu Jezusovem in ob jednem trkali so se na prsi in vzdihovali: Bodi nam milostiv! bodi nam milostiv! Niso se zadovoljili kakor Kranjci z očitno božjo službo; dolgo, dolgo so molili prej in pozneje sami za se pred truplom sv. Feliksa. Na altar so mu pokladali svoje darove, večinoma težke in drage sveče, kupljene za denar, ki so si ga morali prislužiti s curki vročega pota in s krvavimi žulji. Okoli altarja so se plazili po kolenih trkaje se na prsi,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

brez razlike možje in žene, nežna deca in sivi starčki. Tamo so tožili svetniku svoje gorje, naznanjali mu svoje prošnje, žebrali njemu na čast svoje goreče molitve. Vsaka črta njih obraza, vsak pogled njih očij sta spričevala, da to, kar mrmrá jezik, čuti tudi skrušena duša in koperneče srce. Toliki popožnosti se Berus ni mogel načuditi, od samega strmenja se je neprenehoma ihtil in stresal z glavo in ramama. Ne more se baš trditi, da bi se bil navzel tudi on žive vere belokranjskih in hrvaških romarjev. Molil morebiti ni mnogo ali pa tudi nič. Gotovo je, da je bila med vsemi svečami, ki so se na altar položile, njegova najmanjša in najtanjša. V Tončkovi glavi se je vršila neka druga imenitna reč. Kar je osnoval že na potu in v krčmi, dokončal je v cerkvi. Za trdno je namenil in se zaklel, da bo posnemal odslej svetega Feliksa, in da se mora ravno tako posvetiti, kakor se je on posvetil. Kar srce mu je trepetalo, ko je pomislil nepopisno srečo, ki ga bo čakala. Po smrti bo prišel z dušo v kraj večne radosti, s svojim truplom pa v altar, pred katerim bodo pobožni kristjani klečali in mu se priporočali in poklanjali! Gizdavega Berusa pa je mikalo še veliko bolj, da ga bodo hvalili in slavili že na tem svetu. Vsi se ve da ne: posvetnjaki, zlasti vrstniki mu se bodo posmehovali, ali tem bolj ga bodo poveličevali in blagrovali vsi bogoslužni in resni ljudje. Na svojem novem potu ne bo imel nobenega tekmeca, ki bi mu kratil čast in ga utegnil celo prekositi. Ime mu bo zaslovelo daleč čez meje rojstvenega Podgorja, izgovarjalo se bo spoštljivo v bornih kočah in sijajnih gradovih. Bil je po polnem preverjen, da mu se bo pekoče hrepenenje po slavi in prvaštvu, katero je moral toliko let skrivati, zdaj z vrhano mero izpolnilo.

Vesel in prerojen je prišel o mraku na svoj dom nazaj. Precej drugi dan je preinačil svoje življenje prav do korena. V njegovi hiši so zavladale šege najostrejše bogoslužnosti. Pred jedjo in po jedi je molil po tri očenaše, vsak večer rožni venec, ob nedeljah in praznikih vse tri dele. Vsak dan je bil pri obeh svetih mašah, v nedeljo pa pri vsej božji službi, dopoldanji in popoldanji. Vselej je prišel najprvi v cerkev in najzadnji jo je zapustil. Po gostem je molil križev pot in se zapisal v mnoge pobožne bratovščine. Na izpoved je hodil tako marljivo, da je bil izpovednik dostikrat nanj že nejevoljen. Ljudij se zdaj ni več bal, govoril je rad z vsakim človekom ali navadno, le kaj svetega. Svoji družini je ves večer

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pridigal in jo s tem tako razdražil, da mu je pobegnil jeden posel za drugim in si je moral pomagati z najemniki. Še bolj so se čudili ljudje hudemu postu, ki si ga je naložil. Meso se ni smelo zanj nič več kuhati, opustil je tudi druge dobre jedi. Ker je trdo delal, potreboval je tečne hrane. Da bi ostal krepak, ob jednem pa se vender postil, začel je uživati sam bob in fižol, zabeljen z oljem ali maslom. Župljani so to kmalu zvedeli in pri maši ni hotel biti nihče več blizu njega. Okoli Tončka je ostal velik, prazen prostor, če je bila tudi vsa cerkev natlačena. Sredi tega kroga je on ves čas klečal in molil ali prav za prav z usti migal, kajti kakor toliko drugih rojakov ni poznal niti on iz srca izvirajoče in v Boga zamaknene, prave molitve. Njemu je bilo prav po všeči, da ni bil v gneči, ker so ljudje lahko od vseh stranij njegov krasni vzgled opazovali in drugim o njem pripovedovali. Kupilno, sukneno obleko je Berus precej po spreobrnenji prodal in nosil potem najprostejše podgorske cape. Če je deževalo, vrgel je náse tudi v nedeljo plašč iz bička, katerega si je sam naredil ali pa se zavil v debelo, konopljeno rjuho. Brez priče ni dal rad od sebe krajcarja, tem bolj darežljiv pa je bil na cerkvenem shodu ali o velikih praznikih, ko so bile vse ceste polne ljudstva. O takih prilikah je metal beračem kar šestice in oni so raznesli njegovo hvalo po vseh bližnjih in dalnjih vaseh in župah in sčasoma po vsej deželi. Vrstniki so bahatega in marsikdaj prav bedastega Tončka že od nekdaj radi obirali, zdaj, ko se je jel svetničiti, pa so brizgali vanj kar curkoma svoje slane in neslane šale in zabavljice.

Zložili so o njem več pesnij, katere so mu hodili v sobotne večere pod okno pet. Skrivaj se je nanje brez dvojbe togotil, ali se je premagal in molčal, da bi videli sosedje njegovo krščansko potrpežljivost. Doživel je takrat to le sladko zadovoljščino. Jedna tistih, ki so ga pri gabru teple, rekla je v cerkvi tako glasno, da jo je čul, svojim otrokom (bila je že dolgo omožena): Če hočete, da vas bo Bogek rad imel, morate tako lepo moliti, kakor óni le mož tamo, Berusov strijček. Veliko huje nego stari znanci nadlegovala in motila so Tončka zopet — dekleta! Kjerkoli so ga videla in srečala, jela so mu namigovati in ga popraševati: Srček! ali nisi nič moj? Ne bodi tako trd in čuden, pridi no simo, da se kaj pomeniva i. t. d. Morda so mu hotela samo nagajati, morda pa tudi ne. Bil je še v najboljših letih, posivel mu še ni noben las na glavi in kme-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tija mu je bila cela in nezadolžena kakor prej. Jako verjetno mu se je dozdevalo, da ga hočejo res ujeti in za nekatere je to gotovo pogodil. Srce mu se je dostikrat prav nevarno omečilo, s skušnjavami se je bojeval če dalje teže. Po dolgem premišljevanji je izumil zdravilo, ki mu je nemirno kri potolažilo in ukrotilo. Na njivo, ležečo ob cesti, posejal je kopriv, ki so hitro vzrasle in se razrasle. Kadar so ga dekleta zapeljivo vabila in je začel omagovati, slekel se je toliko, da ni bilo pohujšanja, pa je skočil v koprive in se valjal po njih sem ter tja, dokler so prešle skušnjave. Bil je kdaj ves opečen in poln mehurjev, ali je trpel z voljo in junaško te bolečine. Po zimi, ko ni bilo kopriv, premetaval se je po snegu ali pa se sezul, zavihal si hlače in šel v mrzlo vodo. Tamo je stal, dokler se ni preveril, da je gorka peč več vredna, nego vse krasotice stopiške duhovnije. Domačinom so se zdele te reči strašno brezumne, zmatrali so jih za trden dokaz, da je Tonček popolnem pobudalil. V dalnjih krajih pa so ljudje drugače sodili. Vse, kar so pravili o njem berači, tercijalke in romarji, vzbudilo in učvrstilo je vero, da se je prikazal v Podgorji nov svetnik, ki dela neznansko pokoro, dasiravno je on najmenj potrebuje, ker živi brez greha. Razširila se je celo govorica, da je storil že veliko čudežev. Iz mesta in z dežele so jele pobožne duše popotovati k njemu, da vidijo njegovo svetost, da mu se priporoče in ga prosijo pouka v raznih verskih dvojbah in skrivnostih. Z večine so šli od njega jako zadovoljni, kajti je bil Berus nespameten samo takrat, kadar se je dal voditi svojemu napuhu, drugače pa precej razumen in celó prekanen. Dolenjske tercijalke pa so se hotele ž njim ne le površno seznaniti, ampak tudi sprijazniti. Povabile so ga k sebi na dobro južino. Stanovale so skoraj vse v Novem Mestu in se delile na dva tabora, ki sta se večkrat jeden z drugim srdito vojskovala. Starejši tabor bil je „na Bregu“, ali kakor se imenuje ta kraj v novejši čas „na železnici“, mlajši pa je stal za samostanom. Povabilo je prišlo Tončku samo od breškega. On svojim čestilkam ni mogel odreči. Pripravile so mu res izvrstno južino. Stroški jih niso dosti boleli, ker so vzele po svoji večni navadi razven vode vse na upanje. Od konca je bila Berusu njihova neskončna hvala in postrežljivost jako po godu. Sčasoma pa mu se je začel obraz mračiti, ko mu se je ponudila jedna za hišino, druga za deklo, tretja ga prosila na posodo in so ga na zadnje vse skupaj pritiskale, da bi podelil kak lep darek za

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

novo cerkev, ki se zida v Jeruzalemu, za katoliško misijo v Ameriki, za uboge kristjane na Turškem in za razne blagodatne zavode, družbe in bratovščine. Tonček je nekaj dal, ali ne toliko, kolikor so tercijalke želele; posoditi pa ni hotel nič in nobene vzeti ne za hišino, ne za deklo. Prijateljstvo se je zdaj še hitreje razdrlo nego se je sklenilo. Tercijalke so razglasile Berusa za hinavca in bedaka. On pa je izgubil tudi vso vero v njihovo bogoslužnost, sosebno, ko je preračunil, kako drago je plačal novomeško gostoljubje. Za povračilo mu je prinesla ta neprijetna skušnja ponosno spoznanje, da je on že zdaj najsvetejši človek na Dolenjskem, kajti (tako je sodil), ako se ne morejo primerjati k njemu niti tercijalke, kdo sme še dvojiti, da stoji na prvem mestu on. Ali dokler smo na svetu, moramo napredovati. Pregovor pravi: kdor ne gre naprej, gre nazaj. Stoječa voda se brzo usmradi. Tonček je uvidel to resnico in začel ugibati, kako bi se popél na višjo stopinjo svetniške modrosti. Kdor išče, najde: on se domisli. Prodavši ves svoj imetek razdelil je tisoč goldinarjev v nedeljo po božji službi med uboge kmete in berače, drugih tisoč je podaril za cerkvene potrebe. Ljudje so pravili, da je razdal vse svoje premoženje. To je trdil tudi Berus sam, ali se je lagal. Cel tisočak je ohranil za se in ga zašil za rob svojih jedinih hlač, katerih ni dejal s sebe niti po noči. Šel je služit k novemu župniku. Plače ni zahteval nič. Razven vsakdanjega fižola ali boba izgovoril si je nekaj malega proste obleke in pa to, da bo smel v cerkev hoditi, kolikor bo hotel in sploh, da ga ne bo motil nihče v pobožnosti, kar mu je gospod rad dovolil. Prosil je tudi svojega gospodarja, da bi ga ozmerjal po gostem vpričo ljudij in mu dal slobodno večkrat kako brco ali kak sunec v rebra, da bi se vadil v potrpežljivosti. Župnik se je smijal čudaku, katerega do zdaj ni poznal in mu obljubil, da mu se bo prošnja po mogočnosti izpolnila. Po svoji volji bi smel rabiti tudi gosto grmovje kopriv za pokopališčem. Tonček se je kmalu prevéril, da je bil ta pogoj nepotreben. Služabniku svojega župnika se dekleta niso drznila nagajati. Od kar je bil brez kmetije in po njih mnenji berač, pa jih je tudi nehal zanimati in mikati.

(Dalje prih.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

peče, nego sovraštvo, nego jeza, sovraštvo, — vedi Katinka, to mi ni nič, — to odpuščanje, — ljubim te, ljubim, — stori, kar hočeš — pa to ti moram povedati.“

Prenehal je nekoliko, strast mu je glas zaprla. Ona pa ni imela nobene moči več.

Sedela je pred njim na klopi ter z rokama zakrivala obraz.

(Konec prih.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

17. Puščavnik Feliks.

(Dalje.)

Ako bi bil prav v kaki drugi hiši, ne bi ga bila nobena več pogledala. Gospod je bil z Berusom za delo jako zadovoljen. Od konca ga je imel za priprostega ali blagega in spoštovanja vrednega moža. Ko pa je zapazil v njem tako strastno slavohlepje in celó predrzno vero v svojo svetost, poklical ga je k sebi, da bi ga posvaril in poučil. Dokazoval mu je, da je zablodil na krivo pot, ki ne drži v nebesa. Pobožnost zaradi človeške hvale je farizejstvo, ki se Bogu gnusi. Nihče ne sme se zmatrati za pravičnega, nikar za svetega. Človek ostane grešnik, če stori tudi vse, kar more, za svoje vzveličanje itd. Berus se je župniku silno čudil, sčasoma pa se je tako razvnel, da mu je posegel v besedo in zakričal: „Kaj, da sem jaz farizej? Farizeji so bili, mislim, tisti malopridneži, ki so očitno dajali, skrivaj pa kradli, ki so se po dnevi postili, po noči, ko jih nihče ni videl, pa žrli in pijančevali. Kdo more kaj tacega meni očitati? Oni so svetost le hlinili, jaz pa sem si jo res prisvojil. Kdor pravi, da ne, reče mi ravno tako lahko, da nimam ušes ali nosa. Da me veseli ljudska hvala, ne tajim. Ali to ni nič pregrešnega. Vsak kristjan ima dolžnost, skrbeti za dober glas in lepo slavo, da ga časte poštenjaki za dobrega in pobožnega človeka. Bil bi kriv in zaslužil bi očitanje in kazen, da sem kak razuzdanec in pohujšljivec. Če pa dajem ljudem vzgled svetosti, kakeršnega ne najdete od Kolpe do Ljubljane, more me grajati za to le kak brezbožnik, kak krivoverec, kak Turek, kak peslajnar“. O teh besedah je udaril

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Berus ob mizo, da se je vsa izba potresla. Vrlega duhovnika to ni oplašilo. Opominjal in učil je hlapca še celo uro. On pa si ni dal nič dopovedati, v svoji besni gorečnosti je ostal gluh za vse razloge in ni mogel spoznati svoje hude zmote. Odgovarjal je tako razžaljivo in surovo, da se ga je gospod naveličal poslušati in ga zapodil iz službe. Berus ni maral iskati si druzega gospodarja, sit hlapčevanja je nakanil živeti odslej sam za se, prosto kakor ptica pod nebom. Potikaje se sem ter tja po Podgorji je premišljeval neprenehoma, kako bi priplezal na najvišjo stopnico svetosti, s katere bi bilo do božjega raja le še nekoliko korakov. Bistra glava pomore mu tudi ta pot. Izprevidel je, da mora zapustiti ničemurni svet in postati — puščavnik! Velikih, kamenitih ali peščenih prostorov brez rasti in ljudij res da na Dolenjskem ni, ali v Gorjancih se skrivajo mestoma tako tihi doli in predoli, kotli, jarki in ponori, da puščavnik lepše samote skoraj želeti ne more. Tonček proda svojo podgorsko obleko in si da narediti dolgo haljo iz debelega domačega sukna in opanke. S seboj je mislil vzeti tudi bičkov plašč. Zdaj je skrbela Berusa samo še jedna reč, njegovo nerodno — krstno ime. Življenja božjih ugodnikov ni dobro poznal, ali močno mu se je dozdevalo, da sta dva sveta Antona in jeden njiju da je puščavnik. Ko bo razglasil papež za svetnika tudi njega, imeli bi kristjani dva sveta Antona puščavnika. Kako lahko bi se zgodilo, da bi častili še zmerom le starejšega, mlajšega pa po polnem zanemarjali! Ta strah ga je tako prevzel, da je zavrgel svoje dosedanje ime in se hotel zvati Feliks. Poleg svetega vojščaka Feliksa naj bi klicali ljudje na pomoč svetega puščavnika Feliksa. Zamena potem ne bi bila mogoča, kakor n. pr. ne zamenjuje nihče jednega sv. Antona z drugim. Berus se je neizrečeno veselil, da se je iznebil tako srečno tudi te neprilike. Precej tisti dan je začel naznanjati Podgorcem, da se ne imenuje več Tonček nego Feliks, uzroka jim pa se ve da ni hotel povedati. Še le po tem, ko se je preveril, da so si rojaki novo ime zapomnili, napotil se je poln vzvišenih upov in sladkih sanj na Gorjance. Prebivališča si je šel iskat najprej v oddaljeno, samotno dolino za preseškim gradom, kateri pravijo na začetku Mrzla Draga, naprej gori pa Pondirjevka. Na sredini nje se je nameril na starega ogljarja. Bil ga je jako vesel, ker se je nadejal, da bo zvedel od njega kaj več o tem delu Gorjancev, po katerem še ni nikoli hodil. Vprašal ga je, če stanuje v Pondirjevki še kak drug človek. Ogljar

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

veli: Tod ni nič hiš. Nekoliko streljajev od moje kolibe je postavil pleterski oskrbnik pilo in naredil do nje po strmem jarku lesene žlebi, po katerih prožijo za pílo hlode. Druzih zgrad v Pondirjevki ne najdete, ali ljudij se dosti vidi. Kdaj pridejo naši fantje s hrvaškim duhanom, soljo ali reško zlatnino. Kadar odidejo fantje, prikažejo se stražniki, da bi jih ujeli. Tako se ve da se ne morejo nikoli srečati in sprijeti. Večkrat se sliši razbijanje nekega drvarja in po hostah se plazijo neprenehoma lovci, ubežni vojaki, Vlahi in turški hajduki. Berus je kmalu uvidel, da tod ne dobi puščave, kakeršne on potrebuje, vender se je pomudil delj časa pri zgovornem ogljarji, že zato, ker je bil lačen. Mož je delil ž njim drage volje svojo borno južino in mu pravil čudne bajke o bližnji cerkvi sv. Miklavža, o gorjanskem jezeru in o slavnem Krvavem Kamenu. Omenil mu je tudi nevarnega Hudobca, ki straši po Gorjancih in ima svoj glavni brlog baš v Pondirjevki. O njem je slišal za mladih let nekaj tudi Berus sam, ali je pozabil, kaj, ker mu te reči niso bile na mari. Zdaj, ko se je hotel naseliti v njegovi domovini, poznal bi ga bil rad bolj na tanko in je prosil ogljarja, da bi mu povedal o njem vse, kar mu je znano. Starec je dejal bolj tiho, kakor da bi se bal: Ta kraj, kjer moram jaz životariti, bogme ni lep in priljuden, ali vse žalosti bi se laglje prebile, da ni te vražje pošasti tukaj. Stanuje pa tamole, vidite, v tistem skalovji, v Hudi Peči, kakor pravimo. Bližnji sosedje jo zovó Hudobec, dalnji Podgori pa tudi Škrat ali Šratelj. Mene se Hudobec hvala Bogu do zdaj še ni lotil. Strah ga je moje molitve in križca, ki ga nosim za vratom in brojanic v mojem žepu in mnogih svetih podob, ki sem jih razobesil po svoji kolibi in jih prilepil, le poglejte, nekoliko tudi od zunaj. Ali tem več so trpeli drugi ljudje, nekateri so po njegovi zlobi celó poginili. Ta Hudobec je tak slepar, da zvrne nesrečo na vsakega, naj mu bo prijatelj ali sovražnik. Rasti je spak majhne, kakor kak desetleten otrok. V rokah drži mošno zlatov, katere obeta tistemu, ki bi pokleknil prédenj. Neki lovec se je polakomil denarja in je pred Hudobca pokleknil. On mu dá res mošno zlatov, pa se zagrohota na vse grlo in odide. Lovec vrže puško v grmovje in veli: Zdaj mi ne bo treba več prežati na lisice in zajce, živel bom brez dela in skrbi kakor grof. Precej se je napotil v krčmo in poklical vánjo vsakega, ki je šel po cesti. Vesela druščina je jedla, pila in pela, dokler je bilo računa sto goldinarjev. Lovec se zasmeje in veli:

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bedak, saj bi lahko še več računil. Vrgel je na mizo pest zlatov, krčmar pa se zareži: Prekleti slepar, pri meni se ne plačuje z bukovim listjem! Lovec trdi, da mu daje dobre, rumene zlate, krčmar pa se jezi čedalje huje, zažene lovca iz hiše in veli: Saj vem kdo si in kako se bom plačal. Prodal ti bom kočo in dobil svoj denar. Lovec gre dalje in si misli: krčmarju se meša. Pride v drugo krčmo in veli gospodarju: Danes se bom dobro gostil ali, da ne bo zmotnjave, poglej, če je moj denar dober. Krčmar se zasmeje: S takim denarjem nastiljamo pri nas kravam. Lovec zmaje z glavo in gre domov. Mislil si je: danes se menda vsem ljudem blede, da ne znajo razločiti bukovega listja od rumenih zlatov. Doma pove ženi, kaj se je zgodilo in pokaže mošno zlatov. Ona pa se na ves glas zajoka in pravi: Ne ljudem, nego tebi se je zmešala pamet. Pogubil si svojo ubogo dušo in nama zapravil kočo za prgišče nastila! Lovec se je razsrdil in babo pretepel, ker je mislil, da ga trapa tudi ona. Ko pa mu niti pozneje bukovega listja nihče ni hotel vzeti za denar, šel je na oder in se obesil.

Zdaj pa čujte, kaj se je pripetilo nad Ingorji, dobre tri ure od tukaj. Dejal sem, da prebiva Hudobec v Hudi Peči, ali v njej tiči samo po noči, po dnevi pa ga je dosti po vseh Gorjancih. Na priliko dopoludne sedi ob devetih na suhem hrastu v Pondirjevki, ob desetih skače že po travnikih med sv. Miklavžem in sv. Jedertjo, ob jednajstih se guglje kje v Žabjaku ali pa se pači pastirjem na gaberskih orehih. Nad Ingorji se je prikazal poštenemu drvarju in mu rekel: Poklekni préd-me in vsi ti zlati bodo tvoji. Drvar veli: Nečem. Škrat se zadere: Če nečeš, pa se pojdi z menoj metat. Ako me vržeš, dobiš denar. Drvar je bil korenjak pa je dejal: To pa to, in planil je v Hudobca, da bi ga vrgel. Ali Hudobec je močan za devet junakov. Zrušil je drvarja na tla in ga gnetel tako nemilo, da so ga oblivale krvave pene. Raztrgal mu je vso janko in srajco, ko pa mu je zagledal za vratom svetinjo in na njej mater božjo, izgubil je oblast in začel omedlevati. Drvar to zapazi pa ga zgrabi in podere. Hotel ga je ugonobiti. Ko pogleda, če je še kaj živ, preveri se, da tlači prazno suknjico. Škrat mu se je bil nevidoma izmuznil in pobegnil. Drvar se zasmeje: Pojdi kamor te je volja, da si mi pustil le svoje zlate. Vesel natakne na palico Hudobčevo suknjico in mošno zlatov in gre domov. Sreča ga znanec in vpraša: Čemu pa ti bode ta kačji lev in ta konjska oná? Tako so ga povprašali tudi drugi znanci in mu se smijali. Drvar se je začel

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

čuditi takim besedam pa je pogledal in videl, da nosi res mesto Hudobčeve suknjice kačji lev in mesto mošne lepih rumenih zlatov, fej te bodi! konjska oná!

Zdaj vam bom pa razložil, kako nagaja Hudobec pobožnim romarjem. Kogar boli duša, ker se je Bogu hudo pregrešil, ne ide k svetemu Miklavžu po pobožni cesti, nego po oni le stezi, ki gre proti cerkvi za Hudo Pečjo. To sami vidite, kako strma je tod gora. Bukve, ki so jih posekali na vrhu, letele so sèm doli z vejami vred pol ure daleč. Zdaj si lahko mislite, kako težavna in nevarna je ta božja pot. Romarji lezejo v hrib po vseh štirih in dober junak mora biti tisti, ki pride brez nesreče do cerkve. Hudobec ve, kako zaslužna je pred Bogom ta božja pot, za to preži neprenehoma na romarje. Kadar priplezajo že precej visoko, začne jih klicati z glasom njihovih prijateljev in znancev, n. pr. Jože, počakaj me, da pojdeva zajedno. Romar misli, da ga kliče brat, sosed ali kak drug znanec in revež se ozre. Zdaj vidi pred sábo navpični strmec pa mu se zavrti v glavi, da se zatrklja navzdol. Srečen je tisti, ki se le nekoliko otolče. Zgodilo se je že, da so taki romarji prileteli na skalo ali parobek in se ubili. Kar jaz vem, posrečilo se je samo dvema, da sta dospela po tej stezi do vrha. O da bi nam hotel poslati milostivi Bog odrešenika, ki bi pošast premagal in pregnal tja, kamor spada, v peklensko brezno.

Berus, ali kakor ga lahko zdaj imenujemo, Feliks je poslušal ogljarja, kar se da pazljivo, o njegovih zadnjih besedah pa se je zamislil in dejal po dolgem molčanji: kdaj pa hodijo romarji mimo Hude Peči k sv. Miklavžu? Ogljar veli: Odločnega časa nimajo, kadar si čuti kdo vest obloženo s takim grehom, ki ga more oprostiti samo škof ali papež, pride sem in poskusi plezati. Feliks veli: To je škoda, da se ne more vedeti, kdaj je pomoč potrebna. Jaz bi se s Hudobcem sam rad bojeval. Odmolil bi brez oddiha sveto apostolsko vero in s silo svoje svetosti bi ga tako ustrahoval in uničil, da gotovo nikogar več ne bi nadlegoval. Ogljar se je temu govorjenju neizrečeno začudil in vprašal Berusa: Ne zamerite mi radovednosti. Kdo pa ste? ali menih ali kak drug duhoven? Berus odgovori ponosno: Jaz sem puščavnik Feliks in si iščem kraja, kjer me noben človek ne bi motil. Ogljar veli: Tak kraj je Tisovec. Če ne veste, kod se gre tja, vprašajte na Vrhpolji ali pa delavce, katerih je zdaj

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dosti po vseh vinogradih. Tudi jaz mislim, da po leti tamo za kdaj ne bi bilo slabo. Človek bi se hladil, da bi bilo veselje. Če bi spal tudi na golih tleh, kaj za to. Ali za življenje treba je razven počitka tudi hrane. Te pa v Tisovci ne doboste. S sábo ne nosite nič, kaj za božjo voljo pa boste v svoji puščavi jedli? Feliks pogleda ogljarja zaničljivo in mu odgovori s povzdignenim, svečanim glasom: Slabovernik, kdaj ste še slišali, da je poginil kak puščavnik od lakote? Za božje prijatelje sam Bog skrbi.

Po tem pomenku sta se moža poslovila in razločila. Ogljar je šel na svoje delo, Feliks pa naravnost v zaželjeni Tisovec in hodil je tako hitro, da je prišel tja še veliko pred nočjo. Kdor gleda zelene, prijazne, ne baš previsoke Gorjance od daleč, n. pr. z zagrebške ceste, ne bi se mogel lahko domisliti, da se nahaja v njih tako divja krajina, kakor je Tisovec. Opazovalcu se zdi, kakor da bi se bila o kakem strahotnem prevratu prirode gora od vrha do tal prelomila, razpočila ali razklala. In ta razpoka je več ur dolga in tako odljudna, mrtva in otožna, kakor da bi bila ustvarjena res za puščavnike. Po dnu se jej podí čez hrešč, gladko kamenje in skalne ulomke šumeč, bister studenec, ki se napne ob nalivni nevihti ali dolgem deževji v mogočen, vihrajoč in grmeč, vse zapreke podirajoč in s sábo drveč hudournik. Ob bregeh iščeš zaman tistih živo zelenih in pisano cvetočih lok, ki spremljajo tako rade in tako ljubko in vabljivo vse dolenjske reke in potoke. Na obeh straneh doline se dvigujejo strmi skloni skoraj brez sledu človeškega življenja ali pa kipé v sinjo višavo ogromne, navpik stoječe pečine, ki puščajo stisneni tokavi mestoma le dva, tri korake širine.

To globoko in mračno brezdno si je izbral puščavnik Feliks za svoje novo, trajno, dosmrtno domovanje! Korakal je ob studenci dobro uro gori proti izviru, potem pa se je truden usedel na breg in Ko se je predramil, začela se je že skoraj noč delati. Pred njim je stal lep deček v zeleni suknjici in rudeči kapici. V rokah je držal veliko, sreberno plitvico, na kateri je bil režanj pečenke, kos potice in majolika vina. Feliks se prikazni ni dosti začudil, ker je že prej trdno veroval, da mu bo nosil hrano angelj, krokar ali kak drug rajski poslanec. Deček postavi plitvico prédenj in ga pozdravi: Dobro došel, sveti puščavnik Feliks! Želim, da bi užival v slast, kar ti pošilja moj in tvoj gospodar. Berus ga vpraša: Kdo pa si? Prikazen veli: Jaz sem tvoj služabnik. Ime mi je Gúgljaj. Kadar

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bom utegnil, prišel bom k tebi sam; če ne bo časa, prinesla ti bo jed in pijačo moja sestra, tvoja blaga prijateljica Bélica. Po teh besedah deček odide in Feliks začne večerjati. Tako sočne pečenke še ni nikoli zalagal, kar je bil na svetu. In kako, oh, je bilo vino — vino! Že od prvega požirka mu je šla gorkota po vsem životu. Najboljši vivodinec in grčevljanec sta bila proti tej kapljici gnusna zelnica. Na noben način ni mogel odnehati, dokler ni izpraznil vse majolike.

Strašno se je jezil sam náse, da ni zapustil že zdavnaj brezčutnih, sovražnih ljudij, ki so mu zavidali vsako srečo in bi bili utajili radi celo njegovo svetost. Kako dober in prijazen deček je proti njim Gugljaj in kmalu bo spoznal tudi svojo neznano prijateljico Belico, ki je gotovo še boljša od brata. O njej mu se je vso noč sanjalo. Že drugo jutro je priskakljala k njemu z zajutrekom, podala mu roko, sladko ga pogledala in dejala s tenkim, prepri-jetnim glaskom: Oh, kako dolgo sem te čakala! Slišala sem o tebi toliko lepega, da sem po tebi vsa kopernela. Feliks se zarudi in se krasne deklice ne more nagledati. Ni se imenovala brez razloga Belica: bila je bolj bela nego sneg, ob jednem pa umna, spretna, živa, vesela, ognjevita, krepka in obilna. Odušev1jen jo prime Feliks za roko, ki ostane v njegovi, hrepeneče jo pritisne na srce, poljublja in trepetaje poprašuje, če ga bo hotela ljubiti. Nežno šepetaje mu odgovori, da ga bo ljubila, ako jej zvest ostane, resnično in iskreno do njegovega zadnjega vzdihljaja, ali ž njim vred umrla bo tudi njena ljubezen in potem pride to, kar mu je že zdavnaj pripravljeno. On teh besed ni razumel, niti je ni vprašal, kaj pomenijo, saj si druzega niti sam ni želel, nego da bi ga ljubila do smrti. Na onem svetu pa je bil preverjen, da ga čaka še večje veselje nego ga uživa zdaj v blaženem Tisovci. Gugljaj je prišel k Feliksu večkrat v tednu ali živež mu je donašala navadno Belica, ki je ostala pri njem po cele ure in sčasoma cele dni. Skrbela mu je tudi za stanovanje. Zapiskala je trikrat v piščalko in poklicala celo krdelo rogatih medvedov in jazbecev, ki so nalomili drevja in vej, nanesli mehkega mahu in listja in zgradili lično in trdno hišico, ki ga je varovala po leti dežja, po mizi burje in mraza.

Belica je bila iznajdena za vse reči, znala je svojega ljubimca vedno zabavljati in kratkočasiti. Kadar sta pila — posrkala sta ga vsak dan po deset majolik — učila ga je peti, gosti, plesati, kvar-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tati. Kdaj dala je s piskom znamenje, pa so prihiteli iz gozda bistri jeleni. Zasedši najmočnejše, dirjala sta čez hribe in doli, da je Feliksu kar sapo jemalo. Bolj prijeten se mu je zdel lov. Belica je stopila na skalo in zazvižgala na kljuko. Čez nekoliko trenutkov je vse mrgolelo polhov, zajcev, kljunačev. Truda ni bilo ž njimi nič, divjačina se je dala brez straha z roko ujeti. Po Beličinem ukazu so zajezili medvedje in jazbeci studenec, nateklo se je globoko dolgo jezero, po katerem so ja vozili v lahkem čolniči prekrasni labudi. Po zimi je dala zaježena voda gladko drsalnico. Belica je prijela Feliksa za roko in se drkala zajedno ž njim po pol ure daleč; ovinki, ki jih dela jarek, niso ju nič ovirali in ustavljali. Feliksova sreča je prikipela do vrha, ko mu je povila Belica prelepega sinčka. Odslej se nista več ločila; delila sta složno vse sitnosti in radosti rodbinskega življenja. Hrano jima je nosil dobrovoljni Gugljaj, ki se je Feliksu tako priljubil, da je moral piti ž njiim bratovščino.

Več tednov ni videl puščavnik v Tisovci nobenega človeka. Najprej je prišel gledat, kaj dela in kako se mu godi, radovedni ogljar pondirjevški. Feliks je sedel pred čudno, okroglo kolibo, ki je bila podobna silnemu mravljišču in se igral z velikansko belo kačo. Prestrašeni starec se ni usodil tja iti in je pobegnil. Ljudje so začeli zahajati zdaj bolj po gostem v Tisovec, ker jih je mikalo zvedeti, če govori ogljar resnico. Njihova poročila so bilo jako različna. Nekateri so videli samo Feliksa, drugi njega in belo kačo, še drugi kačo brez njega; bilo je pa tudi takih, ki niso videli niti njega niti kače. Trdno naznanilo so prinesli Podgorcem še le njegovi stopiški žlahtniki. Takrat je imel že sina. Pravili so doma, da jih je peljal v okroglo kolibo in jih povabil na kosilo, ki je bilo pa tako, da jim se je že od daleč gnusilo. Mize ni bilo nič. Berus je sedel na tla, ki so bila nastlana kakor kak hlev. K njemu se je privalila strašna bela kača. Jedla sta blato, miši, kukce in druge mrčese, pila pa gnojnico, ki je tako smrdela, da so se morali za nos držati. Stregel jima je velik medved, ki je imel kozlovske roge. Po kosilu je vzel Berus iz zibke modrosa pa ga je pestoval in miloval. Večkrat ga je poljubil na gobec. Te novice so rojake silno osupnile in Feliksovo slavo neizrečeno povzdignile in razširile. Sploh se je govorilo, de more občevati po prijateljsko s takimi zvermi samo resničen svetnik, ki je pod posebno božjo obrambo. Ime in življenje tisovškega puščavnika se je zvedelo zdaj daleč čez meje slovenske domovine. Slišala je o njem

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tudi lepa kneginja Pomaránčarica, ki je imela vse zemeljske dobrote, samo tiste ne, po kateri je najbolj hrepenela: svojih otrok in dedičev svojega rodu in bogastva. Precej se je napotila k njemu, da bi videla svetega moža na svoje oči in priporočila svoje želje njegovi mogočni molitvici. Devet zvestih služabnic jo je spremilo. Kneginja se je s Feliksom dolgo posvetovala in pomenkovala in ga zapustila čez deset dnij vesela in potolažena. Predno je minilo leto, porodila je sina. Po starem sporočilu, ki se je ohranilo v Polji pri Soteski, doletela je jednaka sreča tudi vse njene spremljevalke, dasiravno je niso niti želele, niti potrebovale. Jokajoče ubožice je tolažila blaga kneginja: kadar se jaz veselim, ne smejo žalovati niti moje služabnice. Moja zemlja je obširna, da prebiva na njej lahko veliko ljudij. Naj jo imajo in uživajo vaši nasledniki. V nepreglednih gozdih raste in se redi toliko gob, lešnikov in polhov, da ne bodo mogli vseh pojesti in jih bodo še drugim prodajali. Teh besed ni kneginja Pomaranča-rica nikdar preklicala in učenjaki so že zdavnaj dokazali, da stanujejo vnuki teh služabnic na njeni graščini še dan denašnji.

(Konec prihodnjič.)

Gazela.

Ljubim te, brezsrčna ti devica,
Ti si mojega srcá kraljica,
Ti jedina si mi vse na sveti,
Ti življenja mojega vodnica. —
S čim pregrešil sem se, deva ljuba,
Kaka pač na meni je krivica,
Da za mé ne maraš, me ne ljubiš,
Da pustiš bledeti moja lica?
Ljubi me, nakloni mi ljubezen,
Bodi moje sreče porodnica!

A. A. P.

Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

knjiga III). Slovenske pripovedi o volkodlakih se nahajajo tudi v Novicah 1865, list 5. in 1856 na str. 369, kjer pripoveduje ranjki Kocjančič, kaj verujejo o vedomcih Slovenci v goriški okolici. O volkodlakih ali vedavcih na Pivki pripoveduje Valvazor XI., 456.

S. R.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

17. Puščavnik Feliks.

(Konec.)

Kmalu po tej čudoviti prigodbi, ki je napolnila svet s hrupom in strmenjem, prisopihali so k Feliksu poslanci podgorskih občin in ga prosili hitre pomoči s solznimi očmi in povzdignenimi rokami. Prejšnje čase se je prikazoval Hudobec v Pondirjevki bolj poredkoma, zdaj pa sedi vsak dan na suhem hrastu in premoti in oslepari vsakega človeka, ki tja pride. Ni dolgo, kar se je ubil zaradi njega ubog romar. Zapustil je deset nedoraslih otrok, katere bodo morali zdaj oni živiti. Včeraj pa so našli drvarji v hosti starega ogljarja mrtvega. V obraz je bil strašno začrnel. Ne more se nič druzega misliti nego to, da ga je zadavil Hudobec. Poslanci so zatrdili Feliksu, če jim škrata zagovori in odžene, da mu bodo ostali ne le do smrti hvaležni, ampak da ga bodo začeli čestiti v svojih molitvah precej jutri za svetnika. Ta beseda podgorskih mož je Feliksa tako zadovoljila in razveselila, da jim je hotel prošnjo uslišati, dasiravno je šel jako nerad od Belice in sinčka in mu je delala težave tudi dolga hoja. V Tisovci se je bil prav dobro poredil in dobil celo precej velik trebuh. Podgorci so to nepriliko, zapazili, pa so ga dvignili na rame in ga v Pondirjevko nesli. S to postrežbo in čestjo so mu se še bolj prikupili. Pod Hudo Pečjo so svoje težko breme odložili. Feliks je nakanil plezati po romarski stezi, dokler bi se jel Hudobec glasiti. Takrat pa bi obstal in ga zarotil in na vse veke prepodil iz Pondirjevke in Gorjancev. Toliko znoja kakor na tem potu še ni prelil nikoli v svojem življenji. Lezel ni dosti hitreje od polža, ker ga je trebuh neusmiljeno k tlom vlekel in podiral. Plazil se je nekoliko sto korakov navkreber, kar

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

začuje veseli glas svojega tisovskega služabnika in brata: Slava! Sveti puščavnik Feliks, dovolj si se trudil! Zdaj se slobodno ozri. Jaz in Belica te čakava, da pojdemo domov. Feliks leže na zemljo in pogleda po strani v dolino, če ga ne moti s tujim glasom Hudobec. Po zeleni suknjici in rudeči kapici spozna precej Gugljaja in zdaj se brez straha dvigne in obrne. Gugljaj je sedel na suhem hrastu in mu se kakor za pozdrav odkril in zavihtil grohotaje se kapico proti njemu. Iz glave mu je štrlela cela gruča ostrih rogov. Zraven njega je čepela na veji Belica. Tisti trenutek, ko jo ljubi zagleda, izpremeni se v pošastno, belo kačo in začne srdito sikati. Zaslepljeni Feliks uvidi še le zdaj, da njegov pobratim Gugljaj ni bil rajski poslanec, nego — prekanjeni Hudobec! Od neskončne groze in obupnosti ga mine zavest, truplo mu se zruši po strmoglavici. Priletelo je v dolino krvavo, razmesarjeno in mrtvo. V bližnjih gozdih pa je zabučal vihar in ruval in lomil stoletne dobe in bukve. Prestrašeni Podgorci so hoteli Feliksa vzeti in odnesti s sábo, ali besen plane med nje Hudobec in zakriči: Pustite ga, ta je moj! Po vaši misli bi ga moral jaz zastonj pasti in ženiti. Njega sem si bogme pošteno zaslužil. To rekši vrže mrliča na ramo in odvrši v goščavo. Za njim šine kača — Belica in dolga jata pogrebcev — sov, čukov in krokarjev! Križaje se pobegnejo možje proti domu in še tisti dan je zvedelo vse Podgorje strašno smrt svojega rojaka, glasovitega puščavnika Feliksa*).

Vojakova osveta.

Končán je bòj, krváví bòj,
S premágo slavno je dovršen,
In vstašev ròj, upórni ròj
Razbít strašnó je in razpršen.

Pa kaj zató, če bòj besnèč
Pogúben bil je vragom ljutim?
Saj bolj kot prej jaz bòj hruméč
In bolj kot prej vihár jaz čutim!

Oj hiti, hiti moj konjič! . . .
Naprej urnó v temíne pôzne!
Naprej samó, kot krílat ptič,
Naprej, naprej iz bitve grôzne!

Če nosim v srci svojem smrt,
Če nosim jezo ž njó neznáno, —
Dovòlj ima vračila srd
Dovòlj gorjé mi je plačáno!

*) Tiskarji so naredili v mojem puščavniku Feliksu razne napake. Naj bolj mastne so: na strani 684. „pobožni (!) cesti“ mesto „položni“. Na str. 685. izpuščeno je „usedel na breg in“ beseda „zaspal“. Na str. 686. (zdolaj) mora biti mesto „po mizi (!)“ se ve da „po zimi“. Pis.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

strici in v Stari Fužini. Posebno merodajen faktor je pa postala v zadnjem času za Bohinjce živinoreja, zarad čudovito napredujočega sirarstva, za katero ima velike zasluge neutrudljivi, za blagost in srečo Bohinja jako vneti Bistriški župnik, č. g. Mesar. Bohinjci so imeli l. 1880. že 10 sirarskih zadrug, katere so izdelale v omenjenem letu primeroma ogromno svoto 59.817 kilogramov sira.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

18. Gorska deklica.

Vlah Bunić je bil slaven junak. Mirno kmetiško življenje ga ni nikoli mikalo. Najrajši je hodil s krdelom zvestih tovarišev na Turke. Če ni našel turske vojske, bojeval se je s hajduki; večkrat pa je šel po stari uskoški navadi tudi sam v hajduke in plenil brez razločka krščanske in turske gradove in sela. Ko pa se je zaljubil v lepo Karlovčanko Maro, primrzila sta se mu meč in puška: zbravši svate ugrabil je drago deklico in se dal ž njo poročiti. Iz cerkve pa je ni peljal precej na svoj dom. Hotel jo je najprej pokazati Kranjcem in se ž njo pobahati. Zabavljal jim je, da so proti njegovi Mari njih dekleta sama strašila za v proso in, kogar koli je srečal ali videl, ustavil ga je precej in prisilil, da se je moral nevesti pokloniti. Naši rojaki so bili že takrat taki, kakeršni so zdaj: na tihem so kleli, očitno so pa zvršili vender-le vsako neumnost in nespodobnost, ki se jim je ukazala. Vlahi so se smijali njihovim nerodnim poklonom: Švaba je slab strojbar, ima jih že toliko časa v delu, pa jim hrbet še zdaj ni nič kaj voljan. Prepevaje in razsajaje so prišli svatje do gradú, čigar gospodar je bil grof Erger-Berger. Pred gradom so pretepali hlapci dečka. Bunić jih vpraša, kaj je zakrivil. Hlapci odgovore: Veliko reč. Pri nas je taka šega, da vsa družina vsak dan po trikrat gospé roko poljubi. Ta paglavec, naš novi pastir Vanek, pa je dejal: Babam še nisem nikoli rok lizal in jih nikoli ne bom. Po njenem ukazu smo ga prijeli in ga bijemo. Kadar se vrne z lova grof, moral bo fant Boga zahvaliti, če ga ne bo dal za tako hudodelstvo obesiti. Bunić se zagrohota: Ali čujete, svatje! kaka hudodelstva se po svetu gode! Oj, sladki Vanek, živio! Ti si plemenit deček. Ne boj se, nikdar več

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

te ne bodo mrcvarili poživinjeni sužnji kvakarskih krvnikov. Ti pojdeš z nami na svobodne Gorjance in vaši grofi in baroni te ne dobodo več nazaj, če pridejo po te tudi z vso vojsko svojih biričev — hudičev. Tvoje rojake pa moram danes nekoliko kazniti. Ako se v svoji podlosti ne sramujejo častiti grabljivo šapo grajske volčice, poljubili bodo tem laglje blagodatno desnico moje zlate neveste. Po njegovi ostri zapovedi so jej morali poljubiti roko najprej hlapci, ki so pastirja tepli, potem pa po vrsti vsa družina. Bunić je šel tudi po grofinjo. Ona je zamislila uteči neznanski sramoti, ki jo je čakala, z zvijačo. Lepemu ženinu je jela zaljubljeno namigovati in mu velela smehljaje se: Grdo bi bilo, da budali tako silen in dičen junak. Narediva zameno! Mesto neveste naj ljubim tebe: saj sva sama, da ne bo zvedel za najino prijaznost niti moj pusti grof Erger-Berger, niti tvoja sladka ženičica. Nečedna ponudba Bunića tako razkači, da popade babo za kite in jo vleče s silo k nevesti, kateri je morala poljubiti obe roki in tudi podplate. Svatje vzamejo pastirja Vanka in odidejo dalje. Odslej ni bilo dovolj, da so se Kranjci nevesti le priklanjali, vsak jej je moral poljubiti tudi desno roko. Po cesti je šla stara romarica. Ne oziraje se ne na desno ne na levo žebrala je rožni venec. Pijan od ljubezni in vina zadere se nánjo Bunić: Kdo si, negodnica! ki se nečeš pokloniti naši nevesti in jej poljubiti desnice? Romarica stopi predenj in veli ponosno: Moj dom stoji tamo, kjer se ležejo orli in nevihte, na vrhu Kukove gore v bližnji soseščini slavne cerkve sv. Miklavža. Gora in svetnik sta nam ohranila vse svoboščine naših dedov in očetov. Nikdar nisem delala sramotne tlake, noben graščak se ni predrznil pošiljati k našim kozolcem svoje župane in pisarje, da bi kradli iž njih desetino. Nikoli nisem služila gospodi in nikomur, pa ne bom služila niti vlaški nevesti. Prej se bo odprla črna zemlja in me živo pogoltnila, nego bom poljubila roko, ki je odložila morda še le včeraj pastirsko palico, in se poklonila mladenki, ki bi bila lahko najmlajša hči moje najmlajše vnuke. — Ta moška beseda divjaškega Bunića tako raztogoti, da začne udrihati po starki rujoveč: Ná za spomin, da boš vedela, kdaj si razžalila nevesto junaka Bunića. — Zaman je padla blaga Mara na kolena predenj in ga zaklinjala s povzdignenimi rokami, da pusti romarico, ki je govorila resnico, ali ni hotela nikogar razžaliti. Umiraje pod težkimi udarci zakliče gorjanska žena: Tvoji dobri nevesti želim vsako srečo na tem in na onem svetu, preklet pa bodi ti in tvoje junaštvo! Zakon ti ostani brez zaželjenega zaroda in ženo naj ti prevzame tisti, kateremu si za Bogom največji dobrotnik na zemlji. Tvoje truplo, razbojnik, pa naj počiva po zgodni, brezslavni smrti v neblago-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

slovljeni zemlji med trnjem in skalovjem. — To rekši starka umrje. Vlahi so dirjali čez njo dalje in so napadali in nadlegovali Slovence do trdne noči, potem pa se obrnili rogaje se njihovi krotkosti nazaj v svojo skalnato domovino. Nevesta je korakala počasno za njimi in točila bridke solze, spominjaje se, kako rada se izpolni vsaka kletev umirajočega človeka. Na Bunića se v zakonu ni mogla nič tožiti. Zgodilo se je, česar nihče ni pričakoval. Mož se je svoji stari navadi tako korenito izneveril, da mu ni prišla vojska nikoli več na misel. Mirno so mu rjavele risane puške o čavlih, ostra bodala v nožnicah. Pridno in spretno se je bavil ne le s poljedelstvom in živinorejo, ampak tudi s trgovino; v malo letih se je povzdignil za prvega bogatina v žumberški krajini. Ne more se baš trditi, da bi se bil resnično uljudil. Proti sosedom je ostal osoren in prekanil je vsakega, če je mogel, tudi najboljšega znanca in bližnjega žlahtnika. Za Boga in božjo čast se je brigal takó malo, da ni šel nikoli v cerkev; pozabil je vse molitve, katerih se je bil za mladosti naučil in celo — očenaš! Ali jedno blago svojstvo pa je imel: ljubil je zvesto, stanovitno in iz vsega srca svojo lepo Maro. Ta ljubezen mu je ukrotila bojevito kri in mu sladila življenje z dobrotami, proti katerim mu se je zdela junaška slava in svoboda smešno pustolovstvo in brezumje. Vse zakonske sreče baš ni užival, že je preteklo po poroki sedem let in žena mu ni podarila še nobenega otroka. Domislil se je pač večkrat strašne kletve stare Gorjanke, ali vselej se je lahkomiselno tolažil: Kaj more baba vedeti, jaz in Mara sva še mlada, brez zaroda v grob ne pojdeva. — Razven žene je imel Bunić samo še jednega človeka rad, svojega pastirja Vanka. Dečku se je pri njem jako dobro godilo. Jedi in pijače je dobival toliko, da ni mogel vse použiti. Pasel je na Gorjancih svoje ovce, drugače pa delal slobodno, kar je hotel. V strahu ni mu trebalo biti nikomur, nihče ga ni niti tepel niti karal. Vanek je bil dobrega srca in bistre pameti. Svojega rešenika in gospodarja je ljubil tako iskreno, da bi bil šel zanj brez pomiselka tudi v smrtno nevarnost. O vsaki priliki mu je razodel svojo globoko hvaležnost in sploh je storil vse tako, kakor je zapazil, da mu je najbolj po godu. Lahko in prijetno službo mu je grenila nekoliko samo jedna reč: čudna in nedoumna sovražnost Bunićeve žene. Ona je bila prijazna z vsakim človekom, celó s cigani in hajduki, njega pa je kar očitno prezirala, dasi jej ni ničesa zakrivil. Vanek se je dolgo in dosti trudil, da bi jo potolažil in udobrovoljil; ko pa je spoznal, da ni upati vspeha, začel se je je bati in jo sovražiti. Po leti si je dal nositi jed na pašo, da je po cele tedne ni videl. Njej je bilo to prav po volji, najrajša bi ga bila zapodila od hiše, ali je je bilo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

strah možá, ki bi bil svojega ljubimca brez dvojbe branil in varoval. Vanka ni težila vest za nobeno reč, zato se je kmalu pomiril in užival v slast neskončne radosti pastirskega življenja brez brige za bedasto jezo hudomušne babnice. Njegov pravi, vedno dražji dom so bili lepi, prisojni Gorjanci, na katerih je poznal vsak dol in breg, vsako ptico in cvetlico, vsako udobnost in nevarnost. Mislil je, da se na njih ne more na nič novega več nameriti, da mu se ne more nič posebnega več pripetiti, ali v tem se je motil, kakor še marsikdo drug pred njim in za njim. Gorjanci so čudovita gora, ki ni odkrila vseh svojih skrivnostij nikomur, ne tujcu ne domačinu. Vanek se je hodil že mnogo let hladit o poletni soparici v senco sivega skalovja, a zapazil ni v njem ničesa razven trnja in dračja. Ležé v hladu je slišal neko popoludne v pečinah tiho korakanje in šumenje obleke. Oziraje se zagleda v visoki skali razpoko, skoz njo pa čudo, o katerem doslej ni čul besedice. Med strmimi pečmi se je širil prekrasen vrtec. Sredi vrtca so se zibali zeleni valovi okroglega jezerca. Na bregu mu je raslo devet lepih, neznanih dreves, izmed katerih si nista bili ne dve po polnem jednaki. Pod najvišjim in najbolj košatim stala je kamenita miza, za njo pa je sedela na kamenitem stolu čudno lepa deklica; začela je baš južinati. Jedla je gorske zeli in cvetlice: bel mah, šipkove popke, jelenji jezik, preobjedo, zimolez, pet-prstov, dragoljubce, prvence. Ko je dojužinala, navrtala je vseh devet dreves in iz vsacega si je nacedila v kozarec nekoliko soka. To zmes je hlastno popila, potem pa se ulegla na golo ploščo in zaspala. Prebudivši se je slekla svojo tenko, platneno pokrivalo in se zakropila v jezero. Kopaje se je prepevala tako sladke pesni in s tako milim glasom, da je Vanku kar srce utripalo in mu sapo jemalo. Že pogled zale deklice ga je bil tako ganil in zamaknil, da ni mogel od nje očesa odvrniti. Ta dan je izgubil zlati pokoj svoje duše. Odslej ga niso veselile več ne ovce, ne pastirske igre. Postaval je po cele ure pri razpoklini, vzdihoval pa noč in dan, in vir grenkih solz mu nikdar ni usahnil. Gorsko deklico je videl skoraj vsak dan ali na vrtci ali pa tudi na planem. Zapazila je brzo njegovo ljubezen in se smijala zlobno njega stoku in jokanju. Ko ga je obgovorila prvikrat, dejala je porogljivo: Deček, le priden bodi, da dobiš od mene novo pastirsko palico. S trepetajočim glasom pa je dodala: Pozdravi doma svojega gospodarja, poglavitega junaka Bunića. Tudi pozneje ga je jednako zaničljivo opominjala in mu obetala, če bo priden, novo rudečo kapico, lepo piščalko ali kako drugo otročjo igračo, na zadnje pa mu je vselej naročala, da naj pozdravi doma svojega gospodarja, poglavitega junaka Bunića. Vanku je usekala vsaka nje be-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

seda novo, globoko rano, sosebno hudo ga je trpinčila misel, kaj pomenijo prijazni, Buniću namenjeni pozdravi. Na srce se mu uleže črna otožnost in je jame strašno stiskati in razjedati. Dušna bol se polasti kmalu tudi krepkega trupla. Bistri žar v očeh mu ugasne, lica oblede in upadejo, mišci izgube moč in gibkost, medle ude pokriva vela koža; vsa znamenja so spričevala, da mu se struja mladega življenja brzo suši in doteka. Služba je bila zanj zdaj tem bolj težavna, ker so se začeli prikazovati volkovi in čredo napadati. Nevarnost naznani gospodarju in ga prosi pomoči. Bunić zadene puško, vzame bodalo in gre na lov. Volka ni videl ves dan nobenega, zagledal pa je divno gorsko deklico: sedela je na visoki skali, brenkala na gosli in prepevala. Bunić se jej zagrohota: Gorska vešča, tvoja pesen je lepa, ali lepše od tebe poje moja Marica. Njej gre glas iz plamtečega, veselega srca, tebi iz otlega grla! — Gorska deklica zaječi in se skrije v skalovje. Niti drugi dan ni zasledil Bunić volka, srečal pa je gorsko deklico, ki ga je prosila z milim, ihtečim glasom: Predragi junak, ne zaničuj mene in moje lepote. Bunić se zagrohota: Gorska vešča, ne budali! Dekle, ki se samo ponuja, ni nikoli dosti prida. Nihče ne veli, da luna ni lepa, ali lepše od nje je solnce: lepša od tebe je moja Marica. — Gorska deklica lovca prekolne in pobegne. Tretji dan ga je čakala na istem mestu in mu velela: Bodi moj in odprla ti bom vse zaklade, katere pokrivajo Gorjanci, bogatejši od tebe ne bo noben kralj na zemlji. Bunić jej odgovori jezno in zaničljivo: Nisem baba, da bi se prodajal. Po gorjanskem blagu ne hrepenim: v svoji Marici imam vse zaklade tega sveta. Gorska deklica ga prekolne in se mu zagrozi: Predno mine trikrat štiriindvajset ur, boš me ljubiti moral, če boš hotel ali ne. O teh besedah se mu zabavljivo nasmeje in se izgubi v puščavi. Še tisto noč je prišla k ljubemu na dom, da bi se ga polastila. Ko pa ga je zagledala pri ženi v zakonski postelji, preverila se je, da do njega še nima moči in pravice in se napotila k Vanku. Pobožni mladenič ni šel nikoli brez križa in molitve spat. Gorska deklica je spoznala, da niti do njega nima še oblasti in je pobegnila. Drugi dan se mu je pridružila na paši in se preprijazno ž njim razgovarjala. Obetala mu je, če jej bo ostal zvest še do jutri, da mu bo povrnila ljubezen z ljubeznijo. Ker je solnce jako hudo pripekalo, prinesla mu je s svojega vrtca hladnega vina in ga ž njim pogostila. Silna pijača pastirja omami. Zaspal je brez križa, brez molitve; bil je zdaj pod oblastjo svoje ljubice. Od njega se je napotila gorska deklica k Buniću, ki je tudi ta dan volkove zamán preganjal. Nejevoljen se je mislil že domov vrniti, kar zagleda v bližnjem grmovji velikanskega volka in šine za njim.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Zver se mu je spretno umikala. Videl jo je vedno pred seboj, ali nikdar se jej ni mogel toliko približati, da bi jo lahko ustrelil. Volk ga je vlekel za seboj, dokler se je storila noč in lov končala. Bunić je bil zablodil, da ni znal domov. Truden se je ulegel na mehki mah in zaspal. Ker ga nocoj ni varovala zakonska žena, polastila se je gorska deklica tudi njega. S čarovno šibico mu je odprla prsi in mu vzela iz njih srcé. Z isto šibico je razklenila prsi Vanku in izdrla iz njih srce. Vražjo nakano izvrši urno in brez težave. Buniću da srce Vankovo, Vanku Bunićevo. S čarobno šibico zaklene obema zopet prsi, da so bile cele in zdrave kakor prej. Goreča želja se jej zdaj izpolni, ali nje veselje bilo je kratko. Ko se Bunić prebudí, ni mislil več na dom, žena mu je omrznila. V gorsko deklico je bil tako zaverovan, da je ni mogel zapustiti. Nje ljubezen bi ga bila oduševila in osrečila, da ni prejel z Vankovim srcem tudi njegove bolezni. Že prvi dan je silno onemogel, da se je komaj premikal, drugo jutro je bil bolj podoben mrtvemu nego živemu. Gorska deklica ga je tolažila in milovala, nosila mu najboljše zdravilne zeli in korenine, ki rasto na Gorjancih, stregla mu bolj skrbno, nego nežna mati svojemu jedincu. Nje briga ni ga mogla rešiti, v njenem naročaji je tretji dan umrl. Gorska deklica je bridko zaječala: Gorje meni, da sem se domislila prepozno svoje umetnosti in sreče. Bunićevo obleko je vrgla v grmovje, truplo pa odnesla na svoj vrtec in je pomazala z najžlahtnejšimi olji in mastmi, da bi je obvarovala gnilobe. Položila je je v zlate kadunje in izklesala za Bunića kameniten grob, da lepšega noben kralj nima. Nanj poklekuje po gostem še dan denašnji in nje obupni jok in žalobno petje donita iz skalovja čudno zamolklo in neznano po vsem prostranem površji Kukove gore.

Tisti dan, ko ni bilo Bunića z lova domov, njegova žena vso noč ni očij zatisnila, od strahu, da se mu je pripetila kaka nesreča. Zjutraj ga je šla z družino iskat in blodila je po Gorjancih cele tri dni skoraj brez spanja in jedi. Ko je našla četrti dan v gošči njegovo obleko, bila je preverjena, da ga je raztrgala divja zver. Žalovala je po njem tako grozovito, da je namenila zaklati se, ko pride domov z novim kuhinjskim nožem, ki ga je kupila pred nekoliko dnevi v Metliki. Pot v vas je držala čez travnike, na katerih je pasel Vanek svoje ovce. Fant je bil zdaj zopet zdrav. Zamena srca je Bunića ugonobila, njega rešila. Precej takrat, ko se je prebudil iz čarobne omamice, čutil je v sebi novo moč in čilost in v treh dneh ga je silno gospodarjevo srce tako oživilo in prerodilo, da je bil lepši in krepkejši nego pred boleznijo. Gorska deklica mu je prišla iz spomina, kakor da bi je nikdar

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ne bil poznal, tem bolj pa sta mu hodila na misel dom in — Bunićevka! Od konca se je tega novega čuta sramoval in dokazoval sam sebi, da „babo“ prav za prav sovraži in druzega da niti vredna ni, s časom pa je izprevidel, da je to laž in da je vanjo na vso moč zaljubljen. V duhu jo je imel noč in dan pred seboj, dokler se je prikazala, grede domov vsa potrta in objokana, tudi njegovim telesnim očem. Ko se je pri njem ustavila in sta se pogledala, sta se oba zganila in ostrmela. Dolgo nista mogla ni besedice ziniti. Videla sta se jeden drugemu vsa izpremenjena. Kako je prezirala ona svojega pastirja, zdaj pa je stal pred njo krasen korenjak, proti kateremu se jej je zdelo, da je bil ranjki Bunić pust, starikast dedec. Iz vedrih očij tega mladeniča jej je prisijala tako gorka in blagodejna svetloba, da jej je, kakor bi trenil, bolna duša ozdravela in se jej otrpnelo srce omečilo, razblažilo in raztopilo v tistih rajskosladkih občutkih, ki so dar prave ljubezni. Ko se je iz zmotnjave nekoliko predramila, rekla je z mehkim, tresočim se glasom: Vanček, ti si pošten in priden fant, jaz sem s teboj po polnem zadovoljna. Vanek odgovori: Jaz pa pravim, da ste Vi najlepša in najboljša žena na svetu. Ne zamerite, da sem bil proti Vam tako nepriljuden in nepostrežen. Mara zajeclja: I kaj tisto! saj sem bila tudi jaz proti tebi tako čudna, kakor da bi bila slepa ali pa zmešana. Verjemi mi, da bom zanaprej bolj pametna. Najprej ti moram povedati, da me ne smeš nič več vikati, pravi prijatelji se tičejo. Pasel tudi ne boš več. Mesto tebe bom poslala simo koga druzega. Ti pojdi precej z menoj. Zdaj, ko sem sama, bilo bi me brez tebe doma tako groza, da ne bi mogla prebiti. Družine res da imam dovolj, ali posli ostanejo zmerom tujci, ti si pa domačin, ti si naš, ti si moj. Kaj sta se Mara in Vanek spotoma pomenkovala, nisem mogel zvedeti, prepirala se menda nista, ker sta se držala, ko sta stopila v domačo vežo, še za roke, kakor gospoda. O poludne je hotel Vanek pri hlapcih južinati, Mara pa mu je zašepetala na uho: Pojdi v gornjo izbo, záte je pripravljeno nekaj boljšega. S tistim nožem, s katerim se je zjutraj nakanila zabosti, začela mu je odrezovati s pečene goske najlepše kosce in jih pokladala predenj. Zvečer je mislil iti po stari navadi v hlev spat, Mara pa je zagodrnjala, nekaj nejevoljna, še bolj pa zaljubljena: Ovbe, ne bodi no tako priprost! Tebe čaka boljša postelja. Počival boš nocoj tako sladko in povoljno, kakor še nikoli nisi, kar si na svetu. O teh besedah ga hrepeneče poljubi in si položi njegovo čedno glavo na kipeče prsi in burno trkajoče srce. Dober mesec po teh prigodbah sta praznovala Mara in Vanek svojo poroko in svatbo. Ona je tudi z Bunićem prav dobro živela, ali takih

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

nebes kakor pri Vanku ni imela. Bog ja je obilno blagoslovil in obdaril z vsakim pozemeljskim blagom in tudi z mnogimi zdravimi otroki. Prvi so bili trojčki, pozneje večinoma dvojčki. Od rane zore do pozne noči se je razlegal po hiši veseli hrup, vrišč in smeh drobne vojske. Ali zarod, naj ga bo kolikor hoče, ne dela kmetu nikoli skrbi, če je dovolj kruha in grošev. Vanek in njegova vrla žena sta že zdavna umrla, na njijinem domu gospodarijo zdaj vnuki, ki pripovedajo radi vsakemu človeku čudne zgodbe svojega slovenskega deda. Hiša je ohranila celó spomin njegove prejšnje službe; imenuje se še dan denašnji: Pri pastirji, ali kakor govore Vlahi: Pri čobanu.

Neka Podgorka je šla iskat za cvetno nedeljo na Gorjance leskovih šib, bršlina, srobota in viruha. Na tem potu je zašla v visoko skalovje. Sredi skalovja je bil zelen vrtec, na njem pa prekrasen, kameniten grob. Prestrašena je dejala: Kdor koli ležiš tukaj, počivaj mirno in sladko! Iz raznih zelij, katerih zima ne zamori, spletla je ličen venec in ga položila na grob. K njej stopi lepa ali grozno bleda deklica in jej veli: Žena! Vaše srce je dobro, povejte, kaj potrebujete, jaz Vam bom pomogla. Podgorka odgovori: Jaz si ne želim nič druzega nego toliko denarja, da bi si postavila lahko prav majhno hišico zase in za sina. Bleda deklica odpre kameniti grob in zlate kadunje, v katerih je ležalo moško truplo. Bilo je mrtvo, ali še célo in čedno, kakor da bi je bila duša ravnokar zapustila. Okoli trupla se je lesketalo vse polno zlata, biserjev in dragih kamenčkov. Deklica dá starki celo pergišče zlatov in veli: Náte, ali če boste komu povedali, kje ste dobili denar, ne bo vaša hiša nikoli dogotovljena. Podgorka dobrotnico zahvali in odide domov. Predno je bila še hiša narejena, povedala je sinu, kje je dobila zanjo denar. Zidanje ni moglo odslej nič napredovati; še to, kar se je dodelalo, jelo se je razpadati in podirati. Ta hišica stoji pri Karlovški cesti. Marsikateri popotnik se je že začudil, kako da jej je zmerom kak konec nagnen ali porušen. Ko sem jo jaz prvikrat ogledoval, bila sta oba konca dobra, ali zadnja stran ni imela nič stene, bil jo je izpodkopal in razmetal hudournik. Ko sem prišel drugikrat tja, bila je druga zgrada nepoškodovana, ali na odru so viseli le slabi ostanki slamnate strehe, katero je bila burja odnesla. Koliba že stoji kakih dvajset let, ali do zdaj je ni videl še nihče cele, če prav jo neprenehoma popravljajo in krpajo. Gorska deklica se ni zaman zagrozila blebetavasti Podgorki: nje ostra beseda se izpolnuje.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

19. Barabaš.

Vlaški cerkovnik Barabaš je dejal svojemu desetletnemu sinu: Dečko! Naučil sem te brati in pisati, če ti je dal Bog kaj pameti, utegneš biti srečen; jaz sem te preskrbel. Sin ga vpraša: Kaj pa je sreča? Oče se zasmeje: Sreča, moj dragi, je to, da boš imel vsak dan majoliko dobrega vina, lukove cime in lojenih sveč, kolikor jih boš pojesti mogel, ob jednem pa tudi kako prijazno ptičico, s katero se boš igral. Kako ptičico mislim, pa ti ne smem povedati, ker si še preneumen. Po tem pomenku stari Barabaš zboli in umrje. Sina je vzel k sebi čevljar Špiro, njegov boter. Špiro je dečka prav pridno pretepal ali mu ni dal ne kaplje vina, niti lukove cime in lojenih sveč, nikar ptičice. Mladi Barabaš si je mislil: Oče se je lagal. Prerokoval mi je srečo, katere pa jaz ne vidim. Špiro je naredil za svojega vladiko par lepih škornjev in jih dal dečku, da jih odnese k njemu in dobi za dar kak krajcar. V veži zagleda Barabaš prelepo škofovo vrtnarico Kato in veli sam za se: Kaj ko bi bila ta jedna tistih prijaznih ptičic, o kateri mi je govoril ranjki oče. Blagor si ga tistemu, komur je sojeno se ž njo igrati. Vladika se je škornjev jako obveselil, podaril dečku groš in ga vprašal: Ti si že velik, povej, kaj si se doslej naučil? Barabaš veli: Brati in pisati in krpati stare čevlje, novih me mojster ni hotel naučiti delati, pravijo, da za to ne, ker se je bal, da bi sčasoma več razumel nego on in ga izpodrinil. Vladika se začudi: Kaj ti znaš brati in pisati pa služiš pri čevljarji!? Bodi pop in jaz te posvetim. Deček odmaje z glavo in veli: Nečem. Naši popje imajo preveč otrok in premalo kruha, jaz bi šel rajši v kak samostan. Škof pravi: Dobro! tudi menihi so večji gospodje nego čevljarji ali razodeni mi po pravici, kaj te v ta stan najbolje vleče? Barabaš odgovori: Kuhinja, jaz bi se izučil rad za kuharja. Vladika reče dobrovoljno: Jaz te ne grajam. Dobra kuha je osrečila že več ljudij nego učenost. Hodi z Bogom, bom te priporočil. Barabaš je šel še tisti mesec v samostan in naučivši se potrebnih vednostij, bil je sprejet za meniha. Godilo se mu je prav dobro. Lukovih kalic bilo je dovolj na samostanskem vrtu in za blagoslove je dobival od ljudij toliko vina in lojenih sveč, da vseh darov ni niti použiti mogel. Bil bi mislil, da je srečen, ko mu ne bi bila rojila po glavi očetova

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ptičica. Na bližnji pod je hodila mladež vsako nedeljo plesat, najlepša plesalka je bila Mlinarjeva Maca. Barabaš gre k poglavarju in ga prosi: Ženiti se ne smem, dovolite mi, da se naplešem vsaj jedenkrat z Mlinarjevo Maco. Poglavar odgovori srdito: Za to pogrešno željo postil se boš štirinajst dnij ob vodi in suhem kruhu v samostanski ječi in prebiral pobožne bukve, ki leže tamo na polici.

Barabaš je žaloval v ječi in premetaval knjige, dokler se je nameril na vélike bukve svete Šembilje. Prebiraje jih je kar ostrmel, ko je našel zapisano: Takrat, ko bo živel bedak Barabaš, vršile se bodo tri preimenitne reči in nobena ne brez njega. Turčin in Švaba se bosta sprijaznila in za vse veke pobratila. Modrijan Musulin bo napisal v svoji jami pod Klekom nauke, kako se prikliče vsaka prijetnost in sreča, katere kristjan zaželi. Na Turškem bo imel paša zaprto svojo hčer Bulko-Dulko, ki bo tako čudovito krasna, da nobeno človeško oko, od kar svet stoji, ni take videlo. To skrivnostno prerokovanje je Barabaša popolnem izbegalo in zmešalo. V nedeljo je bil na podu zopet ples in med plesalkami Mlinarjeva Maca. Ko se zmrači, vrže junak Barabaš železno mrežo iz okna in pobegne na plesišče. Zgodaj zjutraj prebudi tovariša, ki mu je bil pobratim in ga prosi, da bi ga z Maco poročil. Po poroki je šel z ženo po svetu. Maca ga vpraša: Jaz sem lačna, kaj bova pa jedla? Barabaš veli: Za zdaj to, kar nama bodo dali dobri ljudje. Prišla sta do krčme, iz katere se je čul glasni krič veselih pivcev. Ona dva stopita k njim in jim potožita, da sta lačna. Pivci posadé Maco med se, Barabaša pa pretepó in vržejo iz krčme. Potoval je dalje brez žene in prišel ves izstradan pod Klek k modrijanu Musulinu. Starec ga je prijazno sprejel, pogostil in vprašal, kaj bi rad. Barabaš veli: Ti znaš priklicati vsako srečo, pomagaj mi! Musulin odkima: Sreča se zastonj ne dobi. Pojdi v bližnjo vas in strezi tri dni bolni siroti, potem se vrni slobodno in jaz ti bom pomagal. Barabaš odide v vas ali na potu se skesa in čaka v grmovji, kedaj pojde Musulin v cerkev. Ko ga je videl, da je odšel proti cerkvi, smuknil je v njegovo jamo in poiskal zaželjenih bukev. V njih so bili popisani že vsi listi, razven zadnjega. Barabaš si odreže težko, črno brado, izdere popisane liste, mesto njih dene med platnice svojo brado, položi bukve zopet tja, kjer jih je našel in pobegne. Zdaj mu ni trebalo več stradati, z Musulinovimi nauki si je pričaral najslastnejših jedij in pijač, kolikor je hotel. Najprej se je napotil k čevljarju Špiru, da bi se maščeval za ljute udarce, s katerimi ga je toliko let pokoril. Ustopivši se za botrovo hišo tolkel je s šibico po zidu in mrmral: Smej se, Špiro, jaz te božam — smej se, Špiro, jaz te božam. V hiši pa je tulil in se zvijal ubogi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

več svoje žene za mizo, na njenem mestu je sedela neznana gospodična, ki se je kratkočasila z mladim gospodom. Gospodična je prosila Barabaša, da bi hotel biti pri nje poroki za pričo. Ko so prišli iz cerkve, se je nevesta lepo zahvalila in se odpeljala z dijakom na Dunaj. Zaman je iskal Barabaš svojo Kato po Zagrebu in okoli Zagreba. Od strašne žalosti se je nakanil obesiti, ali spomnil se je še o pravem času, da gre do tretjega rado. Dve ženi je že imel, namenjena mu je brž ko ne še jedna, treba je torej počakati. V svoji otožnosti storil je to, kar toliko drugih revežev: Zapisal se je v vojake. Proti Turkom se je zbrala tako velika vojska kakor še nikoli ne. Ob Savi in Dravi, ob Kolpi in Soči se je dvignilo nanje vse, kar je moglo orožje nositi. Poveljnik tej mogočni vojski je bil slavni general Erger-Berger. Ker je bil grof, ni mu se trebalo za mladosti nič učiti. Tem več je pa za to jedel in pil, kar mu je tako teknilo, da je potegnil že v svojem dvajsetem letu samo jedno unčo menj nego tri cente in sedemindvajset funtov. Gospoda so ga vprašali, če hoče biti škof. On pa je dejal: Ne. Škof nima niti toliko oblasti, da bi smel tepsti svoje kanonike in župnike. Take službe ne maram. Gospoda so mu dali voljo, če hoče biti ali minister, ali deželski poglavar ali general. On je rekel: Moje veselje je palica, jaz bom general. Erger-Berger je precej pokazal, da je junak. Ni se hotel skrivati zadaj, ampak si je dal postaviti svoj šotor najbolj spredaj, ondu, kjer je bilo dosti prostora za vinske sode, kotle, ražnje, lonce, sklede in koze. Peklo, varilo, cvrlo in pražilo se je zanj noč in dan. Ko se je Barabaš generalu prišel poklonit, pogledal ga je nejevoljno in vprašal zaničljivo: Kaj pa znaš, potepuh? Barabaš odgovori ponižno: Izvstno kuhati. O teh besedah se poveljniku obraz razvedri, on se tako udobrovolji, da prihodnika objame in zavrisne: Dobro došel! Takih zvedencev sem doslej najbolj pogrešal, ti ostaneš tukaj pri meni. Še tisti dan pride straža in naznani generalu: Z bližnjega hriba se Turki že vidijo. Erger-Berger zagodrnja: Pustite me, najprej se moram najesti. Kmalu pride druga straža s poročilom: Turki se bližajo. Erger-Berger zareži na njó: Pustite me, najprej se moram napiti. Tretja straža prinese naznanilo: Turki se pripravljajo, da bodo naš tabor napadli. Erger-Berger poči z nogo ob tla in zagrmi: Vraga, pustite me, najprej se moram naspati. To rekši se je slekel in ulegel v posteljo. Ko se spredrami, zagleda stražo, ki mu se pokloni in poroči, da so Turki njegov šotor obstopili. Erger-Berger veli prijazno: Dobro, da je črna kava kuhana; paša jo bo moral pohvaliti. Danes bo moj gost, recite mu, da ga čakam in da mu bom postregel tudi s tako odličnim duhanom, da boljšega ne žge niti sam turški sultan. Takó so ujeli Turki

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

krščanskega generala brez boja in kaplje krvi; njegova osupnena in prestrašena vojska je pobegnila v Gorjance. Pri njej je bil tudi Barabaš.

(Konec prihodnjič.)

Marija Antoinetta.

Spisal in v ljubljanski čitalnici na korist „Narodne Šole“ govoril Fr. Šuklje.

Ako sem denašnjemu predavanju v predmet izbral življenje najlepše in najnesrečnejše kraljice francoske, bil sem si v svesti mnogih težav, katere izvirajo iz tega podjetja. Težave so dvojne: formalne in stvarne. Formalne, ker je silno težko, v kratko odmerjenem času premagati prebogato tvarino in plastično predstaviti jedno najsilnejših žaloiger človeške povestnice; stvarne pa, ker se strankarska strast ni ustavila pred grobom Marije Antoinette, temveč se pohlepno lotila njenega spomina dolgo potem še, ko je ona že davno spavala v tihi gomili. Kdor količkaj pozna zgodovinske vire te dobe, bode mi gotovo pritrdil, da je težavno, ustvariti si resnično in istinito podobo nesrečne kraljice in — vender jo mora imeti povestničar živo pred seboj, ako hoče narisati življenje in boj, zmote in kreposti, krivdo in pogin svoje junakinje. Ali predmet, dasi težaven, je ob jednem interesanten — in to me utegne opravičevati vsaj deloma tudi pri slavnem občinstvu.

Marija Antoinetta, petnajsti otrok velike cesarice Marije Terezije, rodila se je 2. novembra 1755., tisti dan po strahovitem lizbonskem potresu. Baš takrat se je pripravljala ona imenitna prememba v diplomatičnih razmerah, vsled katere se je Francija, doslej smrtna sovražnica avstrijski dinastiji, trdno zavezala z Habsburžani proti podjetnemu pruskemu kraljestvu. Rodbinska zveza je imela utrditi novoskleneno prijateljstvo in izbrali so Marijo Antoinetto, da se poročí s francoskim prestolonaslednikom Ludovikom. Dne 15. maja 1770. se zvrši poroka in komaj štirinajst let in pol stara kraljičina zapusti avstrijsko domovino, loči se s solznimi očmi od ljubljene matere ter gre na pot v dalnjo Francijo. Tam na francoski meji, pri Kehlu, pričakovali so jo francoski plemenitaši; velikansk salon je bil tam napravljen z dvema sobama, jedna za avstrijsko, druga za francosko spremstvo. Tu se je morala mlada nevesta popolnem preobleči, kajti po strogi francoski etiketi ni smela niti jednega komada svoje oprave s seboj vzeti v novo svojo do-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

20. Zagovorniki.

Hudobec ali Škrat nam je že dobro znan. Usipal je na Podgorje brez števila nadlog in nesreč s svojo zvijačo in s svojimi zlobnimi sveti in ukazi. Kaznil je gotovo vsakega, ki se mu je uprl in mu odrekel pokorščino, prevaril pa je vselej tudi tistega, kdor ga je poslušal. Mnoge je preganjal dotle, dokler jih je po polnem ugonobil ali jih vsaj tako oškodil, da se niso mogli izkopati po več let iz stiske in uboštva. Kdor je bil prepameten ali prepošten, da mu ni bilo priti do živega, maščeval mu se je s tem, da ga je pred ljudmi oblatil in osmešil ter mu vzel dobri glas in veljavo. Podgorci so dolgo premišljevali, kako bi se pošasti odkrižali. Domislili so se, da treba prositi pomoči duhovščino, kateri je dana oblast in vednost, peklenske duhove zagovarjati in odganjati. Šli so najprej po svojega šentjarnejskega župnika*), ki jim prošnjo blagovoljno usliši. Ko ga zagleda Škrat, zagrohota mu se zaničljivo in veli: Ti me že ne boš prepodil. Kdor me hoče ustrahovati, mora biti brez greha in čist, kakor od krsta prinesen otrok. Ti pa sam dobro veš, da si posvetnjak in da ti vest ni lahka. Pojdi precej domóv, če ne bom odkril župljanom vse grde oskrumbe tvoje duše. Župnik se je te pretnje ustrašil in pobegnil. Mesto njega pride pod Hudo Peč kapelan, ki je bil tako svet mož, da mu niso mogli niti sovražniki najmanjše napake očitati. Ali Škrat se ni zbal nič, zasmejal se mu je: Tudi ti se grozno motiš, ako misliš, da imaš kako moč do mene. Ne boš mi nikoli utajil, da si grešil. Ko si hodil v šolo, ukradel si sosedu jajce; tátu pa se jaz ne umaknem. Kapelan potrdi. Res je, kar govoriš, ali za greh sem se ostro pokoril; pokora pa človeku božjo milost zopet nakloni in ga očisti. Gospod je začel Hudobca zagovarjati. Peklenščak se je srdito rebril in branil ali se kmalu preveril, da bo omagal. Zagovor mu je kar sapo jemal in ga podrl, valjal in tresel, da je jel obupno javkati in kaplana prositi, naj bi ga izpustil. On mu je dovolil, da se je smel pobrati in pobegniti.

*) Župnik Rak je spadal gotovo med najbolj pobožne, blage in dobrotljive duhovnike na vsem Slovenskem. Božjo službo v romarski cerkvi sv. Miklavža je odpravil iz jako važnih razlogov in z najboljšim namenom. Praznoverno ljudstvo, ki ga ni razumelo, razglasilo ga je za božjega in svojega sovražnika, kar je nov dokaz, da vox populi ni vselej vox Dei. O Raku govoril bom bolj obširno v posebni bajki. Trdina.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Ko se je dvignil v zrak, zabučal je strašen vihar in porušil mestoma cele gozde. V spomin imenujejo se ti kraji še zdaj polomi. Nahajajo se na kranjski in hrvatski stráni Gorjancev na vsem potu, koder je Hudobec bežal, jeden je na priliko v Tisovci. Škrat je utekel na Hrvatsko, kjer mu se pa menda ni dobro godilo, kajti je večkrat poskusil, da bi se vrnil v svoj stari brlog nad dolino Pondirjevko, v Hudo Peč. Ali pot tja mu se je zagradil in po polnem zaprl, ko je sezidal pobožni narod na Kukovi gori z vsemi milostimi obdarjeno cerkev sv. Miklavža. Ta svetnik je varoval Dolenjce toče, suše in vsake druge ujme, ki dohaja od hudiča in njegove svojati; živeli so mirno in srečno v svojih prisojnih goricah in senčnatih dolinah. Škrat več sto let ni smel naši deželi nadlege delati, dokler mu ni prišla na pomoč človeška svojevoljnost in slepota. Šentjarnejski župnik Rak je dal s praznimi izgovori zakleniti cerkev sv. Miklavža in je romanje do nje prepovedal in odpravil. Zapuščena cerkev je izgubila svoje blagoslove in milosti, gora svojo varnost, vsa dolenjska stran pa svojo rodovitost in ugodnost. Pregnani Škrat je prilomastil slobodno v Hudo Peč nazaj in razsajal in divjal po Gorjancih in Podgorji še veliko, veliko huje nego pred ubegom. Iztresal je na deželo grozovite nevihte, ki so po vinogradih, njivah, vrtih in travnikih vse v čisto stolkle in pokončale in dolenjskega kmeta tako razdejale, da je moral privaditi se beraški palici ali pa si iskati bornega zaslužka v hrvatskih gozdih, v kvakarskih planinah in celó v brezsrčni, dalnji Ameriki. Hudobec slepari in zvaja ljudi najrajši po noči, po dnevu se prikazuje le v hostni samoti ali pa ob hudem vremenu. Menda najprej ga je zapazila preseška družina. Mrzla Draga se je zakadila, kakor bi se bil na obeh straneh hrib vnel. Kmalu so slišali zamolklo bobnenje in grmenje, potem pa je zatulil neznansk piš, ki je hotel vse preobrniti in raztrgati. Metal je s poslopij strehe, ruval in lomil najvišja in močnejša drevesa, podrl vsa žita, tudi taka, ki so rasla v zavetji. Veje, debele kakor roka, letale in frčale so po zraku sem ter tja kakor lahko perje. Grohotaje se, drevil se je z viharjem vred tudi Škrat. Noge so mu bile komaj pedanj nad zemljo, zato ga je vsa družina prav dobro videla: podoben je bil šibkemu, dvanajstletnemu dečku. Človek se ga drugače ni ustrašil, samó oči je imel sovje. Ali ta piš je bil prava šala in otročja igra proti strahotam, katere je doživela dolenjska stran leta 1873. Govorilo in pisalo se je o njih dovolj v zborih in novinah. Med zaglušnim grmenjem in oslepilnim bliskanjem je padala suha, gosta toča, debela kakor kurja jajca, in vender jo je nosil vihar kakor pleve, da ni tolkla drevja in trtja le od zgoraj, ampak ga oklestila od vseh stranij in olupila veje in debla.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Iz trgajočih se oblakov je lila poplava, ki je odplaknila s skalnih rebrij cele vinograde, da jim ni noben sled ostal in valila z gorá po štirideset centov težke plošče tako zlahkoma, kakor bi bile šiške. Ljudje so sploh mislili, da je napočil sodni dan. V tem meteži, vrtinci in boji vseh nebeških groz je prhal Hudobec sem ter tja, pokal s prsti, zvižgal in se smijal. Padel je vsak kozolec, katerega se je le količkaj z nogo dotaknil, samó v novomeškem okraji podrl jih je več nego dve sto. Na isti način rušil je odre, na mnogih krajih tudi cela poslopja. Manjših nesreč, katere je naklonil Škrat po tej obči bedi posameznim ljudem, pa je toliko, da jih ni mogoče opisati. Vera v njegovo oblast se je tako globoko in čvrsto ukoreninila, da je noben pridigar in prerok ne izruje. Povedal bom bolj obširno samó jedno prigodbo te vrste in to zaradi tega, ker sem imel priliko, da sem izvir in povod vraže in strahu ogledal na svoje oči.

Med največje grehe šteje naš narod k l e t v i n o. Na Dolenjskem poznam jako lepo deklico, katero je pustil zaželjeni snubač samó za to, ker je zapazil, da rada kolne. Pred tridesetimi leti slúl je neki Francelj, krčmar tamo nekje med Ljubljano in Trstom, za najhujšega preklinjalca vse kranjske dežele. Ljudij ga je bilo tako groza, da nobeno družinče ni moglo ostati pri njem. Sploh so govorili in verjeli, da straši v njegovi hiši ne le po noči, ampak tudi po belem dnevu. Večkrat se je zmajala, kakor bi jo kdo od zdolaj vzdigoval ali pa je ropotalo pod streho, kakor bi se kaj podiralo; ko pa so šli gledat, niso našli ničesar, vsaka reč je stala in ležala mirno na svojem mestu. Tudi za veliko druzih rotilcev sem slišal, da jih straši, kar je nekatere napotilo, da so se menda poboljšali. Pred šestnajstimi leti sem se seznanil v gorjanski krčmi „na Luži“ z voznikom Koruznikom, o katerem bi se lahko reklo, da je spadal med najprve preklinjače na vsem slavjanskem svetu. Krčmar Francelj je bil proti njemu pohlevno jagnje. V svoji nagli jezi je izdeloval s štirimi kletvami, Koruznik pa jih je imel brez števila, preklinjal je neprenehoma, tudi če je bil prijazen in dobre volje. Pravili so, da mu je na izpovedi duhoven rekel, naj sam pove, če ni kletvina prav neumen greh. Koruznik je vzdihnil ves skrušen in skesan: O, je, p r e k l e t a neumnost je — ali kaj, ko sem se h u d i č a tako navadil! — Mene je zanimal ta človek že za to, ker se je zvedela od njega marsikatera dobra ali redka slovenska beseda in oblika; rabil mi je za jezikoslovni nauk. Govoril je n. pr. pravilno: na mojo vero, na mojo dušo, ne pa: pri moji veri, pri moji duši, tako tudi: veriti se, dúšiti se, ne pa: pridušati se. Dostikrat se je čulo iz njegovih ust: hudič te vzel! jaz oslepèl, če lažem i. t. d. Tak optativ sem našel prej le v Ravni Gori, Gerovu in drugih slovenskih vaséh na

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Hrvatskem, ki so ga vzprejele brez dvojbe od svojih čakavskih sosedov. Kaj je „mila Jera“, „prismodihov Miha“, ne bom razlagal, ker je pomen dovolj znan. Na isti način je dal Koruznik mnogim drugim imenom nov pojem. Za figovec, figa-mož, iznašel je Figovčevega Franceta, za cagalec Cagalčevega Ceneta, Kranjec mu je bil Luskóv Janez, to je, Ajdov Janez, Beli Kranjec pa Čebularjev Feliks, ker se prideluje ob Kolpi dosti luka in časti ljudstvo med vsemi svetniki najbolj sv. Feliksa. Mesto: „Pil sem veliko vina“ dejal je rad: Metala sva se s Trtnikovim Martinom, in ko nam je hotel povedati, da se je od preobilne pijače pobljuval, naznanil nam je nečedno prigodbo z besedami: Sinoči mi je prišel v vas kozlarjev Kurent! Narodni pregovor: „Stebra kranjske dežele sta močnik in ričet“ zasukal je po svoje: Kranjsko deželo držita dva junaka: Močnikov Andrej in Ričetov Jarnej. Za kletve je bil Koruznik živ slovar petih jezikov: slovenskega, hrvatskega, nemškega, talijanskega in celó francoskega razven malenkostij, katere je po drugod pobral. Od Čehov je dobil samó: zatracani kljukec (!), dveh naučili so ga cigani: Benk te tule (vrag te vzemi!) in: sap te tuhal (gad te piči!), štirih Madžarji: išten-Boltežar, herdi-kato, masama-renteži in masama-lelketi. Že ti vzgledi kažejo, kako slabo si je zapomnil tuje besede; nekatere je tako popačil, da so bile pristnim prav malo podobne, še druge je nekako poslovenil. Nemški tajfel se je omehčal v njegovih ustih večkrat v tajbelj; mesto verflucht je dejal vselej frfluft in od tod se ga je prijel pridevek frfluftar. Ljudje so mu pravo ime malo poznali, rekli so mu sploh le Ferfluftar, kar ga je gotovo bolje označevalo nego Koruznik. Iz narodnega bajeslovja je rabil najrajši: škrt, škrat, šratelj, hudobec, netèk in nétek, malik, maliček, klek. Kadar se je pomenkoval z otroki, blebetal je v jednomer: Ti klek ti, ti malik ti, ti netèk ti i. t. d. Mora se mu priznati, da se je v takem društvu težkih kletev skrbno ogibal. V jezi je zabrusil dostikrat kakemu tovarišu ali Vlahu: Ti dif ti. Od kraja sem mislil, da je ta dif slavjanski d i v. Ker je pa psoval s to besedo samó tiste, katerim je očital kako tatvino, uvidel sem lahko, da njegov dif ne more biti nič druzega nego pogorenjčeni, nemški Dieb! Po nemško je preklinjal navadno konje in pse; če se je hudo utogotil, pa se vé da tudi ljudi. Kadar je bil le nekoliko nejevoljen, privezoval je rad po hrvatsko. Najbolj so mu se priljubile tiste grde in podle kletve, ki so po moji misli največ zakrivile, da govori naš kmet o vrlem hrvatskem narodu po gostem tako zabavljivo in celó zaničljivo. Vpričo gospôdè je hotel Ferfluftar pokazati, da zna talijansko. S psovkami je bil tako bogato založen v tem jeziku, da so mu se rojeni Talijani čudili. Figura mu ni bila samó

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

porka, kakor drugim, ampak tudi bruta, fotuda, maladeta i t. d. Več nego dvajset imen, kar jaz vem, priprezal je h „korpo“ (korpo di Dio, di Bako, del oštia i. t. d.), med njimi je bilo brez Madone pet svetnikov (korpo di san Marko, s. Antonio, s. Ambrozio, s. Ženajo in s. Elmo). Kadar je koga sladko hvalil ali pa se bahal, zabelil je govor vselej s francoskimi ocvirki: sakr-ble, sakr-di, sakr-dje, sakr-kri, sakrišen, trom de di in trom de dje. Ali dobodi čast, komur gre čast! Koruznik si je zaslužil spričevalo, da ni le drugih posnemal in zajemal zmerom iz tujih virov, ampak da je vzrastel marsikak krepak vzklik, vzdihljaj in priimek povsem samobitno v njegovi iznajdeni, na vse prekanjeni glavici, n. pr.: škramaburda, čurdapinka, šiš-brdavs, sakratencia-furbament i. t. d. Kdor se odlikuje s toliko jezikoslovno obilnostjo, moral je hoditi v dobro šolo in se v njej pridno učiti in vaditi. Ferfluftar je imel res dovolj prilike v svoji stroki napredovati in se izuriti za pravega strokovnjaka in zvedenca. V vojaški službi je živel po več let na Talijanskem in Ogerskem. Dolgo je bil sluga ali kakor pravijo vojaki, prefátina (Privatdiener!) nekega častnika žlahtnega stanu, pri katerem se je nalezel mnogih nemških in vseh francoskih kletev. Dobivši odpustnico, pomagal je delati koroško in karlovško-reško železnico, podirati hrvatske gozde in utrjevati Pulj. Iz Istre se je preselil v Ljubljano in prekladal dve leti tovore, pozneje je prišel na Gorjance vozit oglje za graško tovarno. Na Luži sva se vsak teden najmenj po jedenkrat videla in se mnogo pomenila. Hudoben ni bil nič, tem bolj pa odkrit, povedal je na vsa usta vse, kar je mislil in vsakemu, kar mu je šlo. S svojimi surovimi ali rezkimi šalami in smešnicami je znal udobrovoljiti vsakega voznika in Vlaha. V takem društvu se je dostikrat zastonj napil. Učinek njegovega razgrajanja in preklinjanja v toliko različnih jezikih je bil velikansk. Človeku se je zdelo, kakor da čuje najstrašnejšo nevihto z vršečimi oblaki, gromom, bliskom, strelami, točo in ploho. Ker mu se je kletvina podala, poslušali so ga radi tudi mnogi zastavni in pametni ljudje ali to se vé, da so zmajavali z glavo in si mislili: Tebe bo vzel hudič, če še nikogar ni. Koruznik se je rodil in odgojil med trdimi Dolenjci, zato je verjel tudi on v copernice in vsako vražo. Prav čudno mi se je torej videlo, da ga ni še nikoli strašilo, ali bil sem čvrsto preverjen, da ne bo utekel usodi, ki take ljudi povsod zalezuje. Ko sem se po daljšem presledku zopet na Luži oglasil in vprašal krčmarja, kaj je novega v Gorjancih, namuznil mi se je nekako skrivnostno in rekel: Tukaj imamo zdaj novico, ki se more čudež imenovati. Ferfluftar se nam je tako korenito poboljšal, da mu ne pride nobena kletev več iz ust. V petek je peljal po novi cesti oglje. Dru-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

gače je zdrav kakor riba, ta dan pa ga je obhajala slabost, večkrat mu se je zavrtilo v glavi in pred očmi so se mu delale megle. Pred njim je skakljal majhen deček v rudeči kapici, plašil konja, smijal se in kričal neprenehoma: Frfluftar, dobro jutro! danes boš moj, ho ho ho, moj, moj, moj! On se ga ni nič zbal; ker so ga vlaški pastirji zmerom radi dražili, mislil je, da je tudi ta fant kak ovčar, pa niti rudeča kapa ni na Vlahu nič tako čudnega, da bi mogel človeka zaradi nje obiti kak sum. Koruznik je po svoji navadi se ve da preklinjal, vihtil bič in gonil paglavca s ceste. Skrbelo pa ga je to, da sta konja tako nerada vlekla in se neprenehoma vzpenjala in postajala. Drugekrati izpodbudila ja je njegova kletvina vselej v dir, ta pot pa se nista zanjo nič zmenila. Počasno se je pomikal voz naprej, kar mu se rsk! zadnja préma nagne in začne pogrezovati. Koruznik pogleda: pod vozom je zijala jama, iz nje se je valil grd, črn dim. On požene konja z bičem in z najhujšimi kletvami, ki mu na misel pridejo ali zaman, ne ganeta se ne za korak. Zopet pogleda pod voz: jama se je razširila v silno brezno, iz njega pa se je vzdigovala črna glava peklenskega Škrata z velikanskimi, čudno zavitimi rogovi in pomaljala proti njemu svoj dolgi, grapasti jezik. Iz prepadine pa je puhtel strašen smrad, kakor po žveplu in smoli. Koruznika prevzame neznanska groza, on se zruši na koleni in zakliče: Križani Vzveličar in z mečem sedem žalosti prebodena Mati božja, usmilita se uboge moje duše! Te svete besede so Škrata zagovorile in Koruznika rešile. Strašilo je izginilo, kakor bi trenil, konja sta potegnila voz sama iz jame in ga vlekla dalje brez težave in neprilike. Koruznik je na vsem potu molil in Boga hvalil; še pred krčmo sem ga videl odkritega. Od takrat govorí vse prav pametno in modro; kaka nedolžna šala mu še kdaj uide ali psovanje in kletvino je opustil. Sploh pa je postal jako molčeč, hrupne druščine se ogiblje. — Kar mi je pravil krčmar, potrdil mi je nekoliko dnij pozneje Koruznik sam. Pomenkovala sva se dobro uro in res ni ne jedenkrat zaklel. Priljubljenih besed ni po polnem zatrl ali jih je po vzgledu drugih pobožnih Slovencev tako ohromil in izpremenil, da so izgubile grešnost in razžaljivost. S tem si je svoje resnično poboljšanje omogočil in olajšal. Mesto hudič dejal je zdaj hudnik, hudiman, mesto sakrment — sakrmìš i. t. d. Celó strela in pošast sta se mu zdeli pregrdi, prekrojil ji je v streho, pošaldo in — po šestnajst! Pol leta po izpreobrnenji je pustil vožnjo in se oženil pri belokranjski vdovi, s katero je dobil precèj trdno kmetijo in lep vinograd pod Radovico. Sosedje ga hvalijo, da je v vseh rečeh prav moški in da se v pridnosti in varčnosti noben vaščan ne more kósati ž njim. Précej tisti dan,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ko mi je povedal luški krčmar zanimljivo novico, šel sem po novi cesti iskat kraja, kjer je Koruznika tako blagodatno strašilo. Pot gre precèj daleč po suhem svetu, ki nima ne kaplje vode, dalje proti Sv. Jederti pa bruha iz zemlje studenec pri studenci, kar vso prirodo znatno izpremeni. Ob cesti sem zapazil več tistih okroglih jamic, kakeršnih se vidi dovolj po vsej dolenjski krajini. Naredila jih je podzemeljska voda, izpodkopavši tla, ki so se polagoma posedla. Narod ima za nje mnogo imen na pr.: posesti, vdrtine, kotlje, kotanje, kotli, dolinke, rupe. Po njivah in travnikih delajo te jame sem ter tja precèj kvara, ker posel zadržujejo in jemljo nekatere tudi veliko prostora, ki je za polje kdaj po polnem izgubljen. V večjih dolinkah, katerim je voda dno prejedla, prikazali so se mestoma stanovitni studenci, sreča za vse obližje, ki se zovó biči. Na tak način so postali brez dvojbe vsaj deloma tudi tisti okrogli, na več krajih jako obširni in sila globoki doli, prepadi, ponori in brezna, ki se nahajajo po dolenjskih hribih in planotah. Če pride na mesto, katero je voda že precèj podvrpala, kako težje breme, mora se, to se ve, zemlja pod njim utrgati in vdreti. Ta prikazen, ki ni sama po sebi nič čudna, pospešuje itak praznoverje, ker jej Dolenjci uzrok premalo poznajo. Pri Novem Mestu je grajski hlapec oral, kar mu začne konj v zemljo lesti; kmalu mu se je videla iz tal samó glava. Hlapcu so stopili vlasje po koncu, bil je preverjen, da mu misli konja škrat ugrabiti. Vpil in klical je na vse grlo ljudi, z njihovo pomočjo izlekel je sivca zopet iz jame. To je bilo v soboto. Précej drugo jutro je šel na izpoved, kajti je trdno veroval, da preži škrat za to nanj, ker se že več let ni izpovedal. Prej je bil velik pijanec, zdaj pa cele štiri tedne ni vina pokusil in tudi za druge reči je bil nekaj časa nekoliko bolj pameten. Pozneje je zabredel v stare grehe ali izpovedi ni nobeno leto več zanemaril. Jednak uzrok je imel tudi Koruznikov strah. Ko sem prikorakal tja, kjer mu se je voz pogrezoval, jama še ni bila nazaj zasuta. Bila je gotovo poldrug seženj globoka. Na sredi jej je štrlela, kakor steber, črna, zgoraj okrogla skala, ob njej in čez njo raztezale so se čudno rogovilaste in kljukaste korenine bližnjih dreves. Ne Hudobec, nego te korenine so kazale meglenim očem Koruznikovim velike roge in „grapasti“ jezik. Dim, ki ga je videl, bil je brez dvojbe gosti prah, ki se je vzdigoval iz rušeče se prhke in suhe zemlje, katere že skoraj dva meseca ni bil ovlažil noben dež. Smrad po žveplu in smoli pa mu je puhtel iz slabe vesti. Tudi ta pot je tedaj vraža veliko več koristila nego škodila; brez nje bi bil ostal Koruznik najbrž do denašnjega dné divjak in izgubljenec.

(Dalje prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

20. Zagovorniki.

(Dalje.)

Podgorski možje so se zbirali na pogovore in dogovore navadno v vinskem hramu svojega prvaka, gostoljubnega Šmona. Na teh shodih jim je tekla beseda dostikrat o Škratu, ugibalo se je dovolj, kaj bi jim bilo storiti, da bi se ga iznebili. Ali pravega pomočka ni znal nihče svetovati. Šmon je bil v gospodarskih in občinskih rečeh dober zvedenec, o vojskovanji s peklenskimi duhovi pa ni imel nikakega pojma. Priznal je sam, da za ta posel ne najde pametne misli, ko bi se tudi stokrat na glavo postavil. Niti njegovi prijatelji niso mogli ničesa izmodrovati, kar bi bilo vredno zboru povedati, dasi so bili med njimi najodličnejši podgorski razumniki: Lenart, Ponomár, Tolkan, Kozoglav. Suhi Lenart je slúl za prvega lovca na vsem Dolenjskem, brez uradnega dovoljenja je ustrelil in pojedel več zajcev, kljunačev in srn nego vsi podgorski graščaki skupaj, pa se je znal tako spretno umikati, da ga niso nikoli zasačili v grehu. Bogatin Ponomár je bil pred petnajstimi leti še mesarski hlapec, razven nekaj malega starih cap, ni imel nič svojega na sebi in v žepu ne groša. Butilo mu je v glavo, pa je začel zahajati sam Bog vé po kakih opravkih v Zagreb, Reko, Trst in čez tri leta si je sezidal lepo hišo z izslikanimi izbami in gosposkim pohištvom. Zdaj bi si kupil lahko pol Podgorja, več nego sto gospodarjev je pri njem zadolženih. Tolkan zná sveto pismo starega in novega zakona bolje nego vsi ljubljanski bogoslovci; slavno je premagal patra Šišmana, ki se je začel pred ljudmi z njim pričkati, da bi ga osramotil. Ljuti mešetar Kozoglav pa je bil junak vseh junakov. Bal se ni ne biriča ne hudiča. Za stavo je spal tri noči na pokopališči. Copernice je izbijal iz oblakov s krepêlci, proti gorjanskemu Škratu pa je bil, to je večkrat sam potrdil, tako slab kakor Brlizgarjeva Meta, ki je dopolnila lansko jesen devet in devetdeset let. Neki Firbas, ki je bil bolj pritiklina Šmonova nego sam svoj gospodar, domislil se je, da bi bilo morda najpametneje poklicati zopet duhovščino na pomoč, ki je Hudobca jedenkrat že pregnala. Ali zbor mu ni pritrdil, ker bi se dan denašnji težko dobil tak svetnik, kakor je bil tisti šentjarnejski kapelan. Imel je samó jeden greh, izmaknil je sosedovim jajce, menda kak píruh. Za tako smet dá lahko odvezo vsak pastir, in vender še njemu ni hotel Škrat précej pobegniti. Tako je modroval

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Šmon in za njim tudi drugi možje. Po naključji je prišel v zbor pobožni trgovec Gazvoda, ki je skupljeval v Podgorji suhe slive in ježíce. Zapazivši, kaj tišči podgorske poštenjake, stopil je med nje in začel govoriti z živo in iskreno besedo tako-le: Častiti možje! kaj nič ne veste, kako čudno se nam razodeva Bog v ribniškem okraji? Tja, tja se napotite! Od tam Vam bo došla gotovo pomoč, po drugod je boste zaman iskali. Na Gori, uro od Sódražice prikazala se je zamaknena devica, ime jej je Lenčika. Godé se z njo taka čuda, kakor se beró o svetem Frančišku in o drugih velikih svetnikih. Ker sem šel zaradi nje že dvakrat sam na Goro in vém tudi, kaj govoré o njej drugi ljudje, ki jo poznajo, razložil Vam bodem to preimenitno reč na tanko po svoji vesti; ne zamolčal, ne dodal ne bom besedice. Prvo in poglavitno čudo je to, da dobi Lenčika vsak petek Kristove rane na čelu, rokah, nogah in na levi stráni života, tamo, kjer je bil Krist preboden s sulico. Videl sem, da se jej je naredila na čelu drobna, rudeča pičica, kakor bi jo bolha ugriznila. Kmalu se je pokazala cela vrsta takih pičic in iz vseh je jela curljati kri, kakor Kristu na križi izpod trnjeve krone. Dobre priče so mi povedale, da za hojo ne potrebuje Lenčika nič zemlje. Če hoče, stoji in gré kakor angeli, ne dotikaje se tal. Še bolj gotovo pa je, da ne potrebuje ne jedi ne pijače. S stropa jej prileti vsak dan po jedenkrat nekaj rumenega — sveta hostija. Ta hostija je ves njen živež. Ponujali so jej najslastnejše pečenke in potice, pa jih ni marala niti pokusiti. Gospôda so trdili, da se pase skrivaj, ko je nihče ne vidi. Dali so jo zakleniti in straže so pazile po dnevu in po noči, da ni mogel nihče priti do nje in jej prinesti kako hrano. Tako je bila zaprta celih dvanajst dnij. Ko so jo izpustili, bila je zdrava, krepka in sita kakor zmerom. Zdaj se je gosposka uverila, da živí res ob sami hostiji in od takrat se ni več usodila delati jej nadlege in neprilike. Lenčiki je dal Bog tudi dar prerokovanja. Bridko je žalovala, da bo moral papež Pij IX. zapustiti Rim. Gospodje so se jej smijali, češ, njemu ni sila, saj ga nihče ne podi. Ali še tisto leto je prišlo poročilo, da je pobegnil iz Rima, ker se je bila pridervila tja silna vojska framazunov — tistih ljudij, ki bi radi krščansko vero zatrli. Prejšnji čas je Lenčika vse vedela, kdo je v nebesih ali v peklu, koga Bog ljubi ali sovraži, kateri duhoven mu mašuje po volji, kateri ne. Neki deklici je povedala, da je njen oče pogubljen. Revico je tako pretreslo, da se jej je zmešalo. Ko je višja duhovščina to čula, šla je précej k Lenčiki in jej vzela nevarno vednost. Drugi pa pravijo, da jej vednosti niso mogli vzeti, ampak da so jej samó prepovedali, take skrivnosti priobčevati drugim ljudem. Ob ónem svetu ne govorí

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zdaj nič več, pozemeljske tajnosti pa odkriva prav na tanko. Ali ni čudno, da ugane vse, kar se o njej menijo. Nekoliko Topličanov napotilo se je do nje iz same radovednosti in hudobnosti, da bi jo skušali. Spotoma so se jej smijali in kvasili: Baba je baba. Avši se blede, bedaki pa vpijejo, da je zamaknena. O, saj pa nas ne bo ujela. Kdo bo verjel, da ima Bog baš Ribničane tako rad, da bi jim poslal svetníco in prerokinjo! Ta govorica ni nič druzega nego nova ribniška burka. Ko so ti Topličani pred Lenčiko stopili, dejala jim je, predno so jo še utegnili pozdraviti: Če se avši blede, kaj hodite vánjo zijat in pobirat ribniške burke. Mar bi doma ostali in delali, da bi zaslužili kak krajcar za hrano in obleko svojih lačnih in razcapanih bab in otrok. — Čudno prevzame človeka, ki jo vidi, kadar se zamika. Njenemu duhu se odpró zaporedoma nebesa, peklo in vice. Ko gleda nebo, začne se preprijazno smehljati, obraz se jej zasveti, kakor bi ga zarja obsijala in po hiši se razširi neskončno prijeten duh, kakor bi prinesel kdo polno košaro žlahtnih šipkov, vijolic in drugih lepo dišečih cvetic. Če se zamakne v peklo, izpreletavata jej obličje strah in groza, grlo jej obupno ječi, život se trese in trepeta, po hiši pa strašansko zasmrdi, kakor da bi bila prišla kuga vánjo. Kadar se nahaja v vicah, kaže jej obraz neizmerno žalost, oči jej solze zalivajo in usta žebrajo pobožno molitev za odrešenje ubogih duš. Jedenkrat sem jo videl tudi jaz zamakneno. Takrat je morala biti baš v peklu, kajti pri njej je tako smrdelo, kakor da bi bili iz sto svinjakov kidali gnoj. Ker je Lenčikina svetost že po vsem svetu razglašena, hodijo k njej iz bližnjih in dalnjih krajev, kakor na najbolj slovečo božjo pot. Videl sem na Gori ljudi vsakega stanu in naroda: grofe, mestne gospé, tržaške trgovce; dva bogatina sta jo prišla gledat celó iz Amerike; kranjskih in hrvatskih kmetov pa je bilo toliko, da niso mogli tisti dan vsi na vrsto priti. Mene je najbolj gnalo zvedeti, kaj pravijo o tej reči duhovniki. Kar sem slišal in sam zapazil, ti gospodje do zdaj svoje prave misli nečejo očitno povedati. Med kapelani je baje dosti nevernih Tomažev, kar mi se zdi jako čudno. V samostanu so o Lenčikini svetosti vsi uverjeni, razven dveh ali treh najbolj učenih. Tisti pater, ki se je rodil v naših hribih, pridigal je na cerkvenem shodu, kdor taji njeno zamaknenost, da taji Boga. Več župnikov jo je imelo delj časa pri sebi, da bi jo spoznali, med njimi je bil tudi ranjki prošt Arko. Če so ga vprašali, kaj misli o njej, pokimal je z ramama, mignil skrivnostno z očmi in obrazom in dejal: To ni brez — ali nikoli ni povedal, brez česa da to ni, in tako smo zdaj toliko vedeli, kakor prej. Oni škof, ki je že zdavnaj umrl, verjel je čvrsto v božje poslanstvo te izvoljene

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

device. Na neki veliki pojedini je potrdil to resnico pred več nego dvajsetimi duhovniki. Gospodje so silno ostrmeli, ko se je dvignil sloveči črmošnjiški župnik in rekel brez straha svojemu škofu, da se dá razjasniti Lenčikino trpljenje tudi brez pritikanja čudežev, da je neka posebna prikazen človeške prirode, kakor še marsikaj druzega, kar se nam vidi o prvem pogledu nedoumno. Naslednik tega škofa je pa naložil duhovščini previdnost, da naj Lenčike nikar preveč ne povzdiguje, ker bi se mogel svet s tem pohujševati in bi začel lahko govoriti, da širijo Kristovi namestniki mesto svetlobe tmo, mesto pametne pobožnosti nespametne vraže. Jaz sem vprašal najprej našega gospoda, kaj pravijo o zamakneni Ribniščici, pa so dejali skoraj nejevoljno: Mari mi je babe! Jaz imam čez glavo bolj potrebnih skrbij. Potem sem šel pa h kanoniku Metercu, ki smo ga imeli po pravici vsi za svetega in ga prosil dobrega pouka v tej reči, ki me je že précej od kraja neznansko mikala in veselila. Ta gospod so mi tako-le govorili: „Ker potrjuje Lenčikino zamaknenje toliko izvrstnih prič, zdi mi se bolj varno verjeti nego tajiti, ali nikdar se ne sme pozabiti, da nam te vere ne nakladajo niti božje niti cerkvene zapovedi.“ — Sveta katoliška cerkev gotovo prav dela, da ne razglasi Lenčike za svetníco, dokler je še živa, ali to človeka ne sme zmotiti in napotiti, da bi zametaval čisto resnico božjega razodetja. Kar sam vidim, smem in moram verjeti, drugače bi bil bedak in vrtoglavec. Če je treba, pripravljen sem priseči, da sem gledal na svoje oči svete Kristove rane na Lenčikinem čelu in tudi na njenih rokah. Njena svetost je tedaj po polnem očitna in dokazana. Jaz tako mislim, da bi bilo treba poslati précej nekoliko pravičnih mož do nje, ki bi jo prosili, da bi prišla blagovoljno k vam in zagovorila Škrata ali pa ga odpodila s svojo molitvijo doma, kakor bi jej bilo ljubše. Če vas bo ona Bogu in Materi božji priporočila, ne more se kar nič dvojiti, da se vam bo pomoglo. — Kdor vé o Dolenjcih samó to, da so brez konca praznoverni, moral bi soditi, da so Gazvodin govor prepazljivo poslušali in ukrenili, kakor jim je svetoval. To bi se bilo gotovo tudi zgodilo, da je Dolenjec samó praznoveren, ne pa ob jednem tudi jako nezaupen, slaboveren in zabavljiv. Svojih vraž se drži, kakor klòp; ker jih dobí od roditeljev, zmatra jih za lastino, kakor svojo hišo, polje in vinograd. Če pa pride od pridige, govorí dostikrat: Gospod so nam danes prav lepo povedali, ali Bog vé, če je vse res ali ne; po smrti bomo že videli. Zabiti dedci, ki verjamejo vsako domorodno bajko in neumnost, zaletavajo se samopašno v papeževo oblast, v poste, odpustke in druge nauke in naredbe katoliške cerkve. Nameril sem se tudi na take „liberalne“ bedake, ki bi prisegli, da so copernice, o hudiči pa modrujejo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

da ga ni ali pa, da ni nič druzega nego hudoben človek. Kdor sumi in zanikuje v verskih rečeh, katere mu oznanjujejo spoštovani in spoštovanja vredni duhovniki, dvoji še laglje o novicah, ki mu jih prinesó najprej trapaste babéle in lažljivi berači. Poročilo o zamakneni Lenčiki so vzprejeli Slovenci po drugod s sladkim strmenjem in neko otročjo radostjo in zaupljivostjo; v Dolenjcih je vzbudilo veliko radovednost, ali jih je kaj malo ganilo in oduševilo. Kolikor jih jaz poznam, mislim, da je bilo največ takih, ki so kdaj in proti nekaterim ljudem odločno trdili, da verjamejo, o kaki drugi priliki in proti drugim ljudem pa se ravno tako odločno smijali in osle kazali Lenčiki in vsem njenim privržencem. Ko je Gazvoda svojo povest končal, čakali so, kakor vselej drugi Podgorci, kaj poreče Šmon. Ta si je napolnil najprej z nova lulo, ogledal po tem govornika nekolikokrat od vrha do tal in nazaj gori od tal do vrha, debelo pljunil in dejal reznó in zaničljivo: Ti, Gazvoda, imaš svojo pamet, mi pa svojo in nikakor nas ni volja, da bi zamenili jo za tvojo ali pa ti jo prodali, kakor ježíce in suhe slive. Kar jaz pomnim, ni si iskalo naše Podgorje še nikoli pomoči pri babah in si je, kakor se nádejem, nikoli ne bode. Ta tvoja ribniška Čenčica ali Lenčica naj se zamika slobodno v svoja rešeta in lonce ali v kar hoče, mi jej ne bomo branili, toda jaz tako pravim, da je vsak, ki njej verjame, prav tako rumen, kakor njena koruzna hostija. Ha, ha, ha! Doslej smo vedno slišali, da mora biti kruh, v kateri se izpremení presveto Kristovo telo, iz najlepše pšenične moke. Zdaj pa smo zvedeli, da se prikazuje na Gori druga šega. Ta šega bo dolgo klobaso ribniške slave za dober pedánj podaljšala ali ne verjamem, da jo bodo hoteli drugi kristjani vzprejeti. O teh besedah se ves zbor surovo zagrohota in posamezni udje so pikali in dražili Gazvodo tudi s svojimi opomnjami in zabavljicami, kar ga tako razkači, da se dvigne in brez slovesa odide. Ta izguba se je hitro nadomestila. Mesto njega je prišel še tisto uro Hrušičan Tominec, ki je bil Šmonu nekoliko v rodu. Dom mu je stal predaleč, da bi bil mogel pohajati podgorski zbor tako pravilno, kakor drugi, ali, kadar se je oglasil, obveselili so se ga vsi prav iz srca, ker je bil jako prijazen človek in je govoril vselej modro in zmiselno. Povedal je možem, da je bil dolgo vrdèn, pa ga je ozdravil zdaj črmošnjiški župnik. Gospoda ni mogel prehvaliti. Dejal je: Zdaj sem se sam uveril, da mora imeti posebne darove od Boga. Govorica ni prazna, da mu je dal papež največji svoj blagoslov, kajti tega, kar on, ne zna storiti noben drug mašnik vse ljubljanske škofije. In kako rad in z veseljem pomaga vsakemu, ki ga česa prosi! Vém, da ste o njem že marsikaj slišali, ali tako kakor jaz še niste imeli prilike in po-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

trebe se z njim seznaniti in zato vam ni moči razsoditi, koliko je v ljudskem pripovedanji resnice, koliko pa namečka in laží. Človeku tako nekako dobro dé, ko mu gleda v pošteni in prijazni obraz, précej dobi tolažeče zaupanje, da ni zaman popotoval do njega v grde kočevske hribe. Vzel je kos kruha, ki sem ga prinesel s sabo, uprl vánj oči in ga blagoslovil. Tak kruh ozdravi vsako bolezen. Použil sem na dan tri kósce, vsak pot za lešnik velikosti in predno je minil teden, bil sem zopet krepak in čvrst kakor hren, vredú se je izgubil vsak sled, kakor da bi ga nikoli v meni ne bilo. Za zdravilo ne zahteva župnik ne krajcarja; če mu prinese človek kak majhen dar, povesmo prediva, klobásico ali kaj druzega tacega, pravi: Bog povrni! Če ne dobí nič, mu je pa tudi prav. Župljani so mi potrdili, da tako dobrega gospoda še nikoli niso imeli. Za pogreb mu ni treba nič dajati. Pravi: kako bi mogel nakladati plačilo ljudem, katere zadene tolika nesreča! Samó tistemu, ki se ženi, veli smijaje se: Ti pa le pripravi záme kak goldinarček, saj véš, da je vsak ženin bogat. Ali niti njega ne pritiska tako, da bi ga bolelo. To govorí le za šalo, kajti ugane rad kako slano. Pomagati pa zna tudi, če boluje ali crka žival, ali če neče vzeti plemena. Dá si prinesti šibe ter jih blagoslovi. Te šibe se vtaknejo v hlev ali svinjak, in nesreča gre stráni, kakor bi odrezal. Breškemu Capudru so crkali petnajst let prasci in vsaka svinja mu je izvrgla. Lani je kupil na Hrvatskem lepo basúljo. Ko se je začela bukati, šel je v Črmošnjice. Z blagoslovljenimi šibami, ki jih je tamo dobil, ohranil si je svinjo in mladiče. Polegla jih je dvanajst in vsi so zdravi in ješči, da je kaj; imel bo lep priredek in si zacelil dokaj ran, ki so mu jih usekale prejšnje nesreče. Ali ta božji prijatelj zna delati še druga čuda. Ako pride do njega kak revež in mu potoži, da je okraden, velí mu: Pojdi ti jutri k sveti maši, ali pa mu naloží kako drugo pobožno reč. Tat se začne kmalu kesati in za nekoliko dnij ali tednov prinese ukradeno blago skrivaj nazaj. Stari materi so potrdili jedinega sina v vojake in ga gnali v Dalmacijo. Sirota ni slišala več mesecev nič o njem in ni vedela, ali je živ ali mrtev. V svoji nadlogi se je utekla k črmošnjiškemu župniku. On je pogledal v nekako zrcalo in jej povedal, da je nje sin živ in zdrav, da prebiva zdaj v Spletu in da se igra baš v krčmi s tovariši, pijoč gosto črníno. Ona je précej sinu pisala in dobila odgovor, da se je res vse tako godilo, kakor jej je župnik razodel. Gospôda ga strašno sovražijo in mu nagajajo, kar morejo. Neki ženski, ki se je vračala od njega domóv, vzeli so žandarji blagoslovljeni kruh in ga hoteli odnesti gospôdi, da bi ga pregledali, kaj je v njem. Ali ta mali kos kruha jih je na vsakem koraku bolj težil in čez pet minut

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je bil že tako težek, da ga niso mogli več nositi. Zdaj so spoznali božjo oblast in dali ženi kruh nazaj, ki je šla z njim brez težave domóv. Župnik je blagoslovil kruh tudi neki avšasti babi, ki ga pa ni uživala po malem, kakor jej je ukazal. Ker je hotela précej ozdraveti, pojedla je ves kos na jedenkrat in od tega je umrla. Hudobni jeziki so začeli kričati, da jo je umoril črmošnjiški župnik. Ko je to zvedel, napotil se je k njenemu grobu in mrtvo oživil. Ona je zatrdila ljudem, ki so prišli od vseh stranij gledat, da si je bila smrti sama kriva, ker ni gospoda poslušala. Po teh besedah se je zgrudila nazaj v svoj grob in umrla v drugič in za zmerom. Ko sem slišal taka čuda, prišlo mi je na misel, da ima tisti, ki zna mrliča obuditi, gotovo tudi oblast prepoditi peklensko nakazo, ki nagaja že toliko let Podgorcem. Ne bi škodilo, možje, da bi se mi danes o tem bolj na tanko pomenili. Kaj pravite, ali ne bi bilo dobro, ko bi poslali v Črmošnjice jednega ali dva človeka do gospoda s prošnjo, da bi nam blagovolil Hudobca zagovoriti? Podgorski zbor se Tomincu ni smijal in rogal, kakor prej Gazvodi. Njegov svet mu se je zdel jako moder; začel se je o njem prav živo in korenito razgovarjati in ga od vseh stranij ogledovati in razpravljati. Tej izpremembi se ni čuditi, kajti je bil med slavo Lenčikino in župnikovo velik razloček. On je ud tistega stanú, ki ga naš narod najbolj časti in ima vánj po pravici največje zaupanje, ona pa prosta ženska, torej božje stvarjenje, ki na Slovenskem v moških zborih nima nikjer dosti ugleda in veljave. Priporočal jo je Podgorcem tuj trgovec, ki je rad molil, še rajši pa jih sleparil, ali župnika je povzdigoval vsem ljub prijatelj in poštenjak, ki si ni pridobil ne jednega krajcarja po krivem in ni izustil vedoma ne jedne lažne besede. Najbolj se je črmošnjiški gospod s tem odlikoval, da je rabil svoje darove na korist bližnjemu svojemu; o Lenčikinih čudih pa še noben človek ni slišal, da bi bila hasnila kaj bolnikom ali drugim siromakom. Šmonu se je župnik že zato priljubil, ker ni veroval v njeno svetost in zamaknenost. Zbor je po dolgem in resnem pomenku Tominčev svet soglasno potrdil in dokončal, da morata iti h gospodu dva znana moža précej prvo nedeljo. Prosil je Ponomárja in suhega Lenarta, ki sta bila oba utrjena pešca, in ona dva sta poslanstvo drage volje vzprejela. —

(Dalje prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Tužno pristavi:

„Prelepo poje svet'ga Vida zvon,
Kater'ga slišal več ne bom!“

„In svetega Vida donečih zvonov, ali se jih še spominaš? Morda jih nikdar več slišala ne bova!“ Obrne se k družbi:

„Sedaj je čas, da gremo v cerkev!“ Vzame slugi triogelnik, pokrije si glavo, ter odide s spremstvom v župnijo. Primožu Varnu pri zidu pa so kakor lešnik debele solze lile po lici:

„To je knez, to je pravi knez!“

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

20. Zagovorniki.

(Dalje.)

Ljubeznjivi gospod Holmar župnikuje zdaj v Primskovem, prej pa je pasel mnogo let med volkovi in medvedi svoje uporne kočevske ovce v gorskih Črmošnjicah, skoraj na sredi pota med Toplicami in Semičem. Kdor ga pozna, poreče z mano vred, da je tako skromnih, pohlevnih in blagosrčnih ljudij, kakor on, na svetu prav malo. Društveno življenje in burne veselice ga ne mikajo. „Zánj družba ne mara, — In on ne za njó, — V samoti se stara, — Mu leta tekó“. Ta pesnikova kitica označuje ga tako dobro, kakor bi bila nalašč zánj zložena. Prosti čas, ki mu ga puščajo službena opravila, jemljo mu slovstvena dela in branje znanstvenih knjig. Spisal je po nemško ali kolikor je bilo moči, na osnovi slovenščine pasigrafijo. Zdaj sestavlja že več let z nekaterimi tovariši občeslavjanski slovar. Kakor za M. Majerja reklo bi se lahko tudi zánj, da je mož in pisatelj bodočnosti. Ime mu je na jako dobrem glasu po vseh slovenskih in tudi po nekaterih hrvatskih krajih in deželah. Te glasovitosti pa si ni pridobil s slovstvenim trudom, nego s svojim samobitnim, res prečudnim ozdravljevanjem. On vrači z magnetizmom, o katerem je uverjen, da ima ozdravilno moč in da ga more prenesti in prevesti iz svojega trupla menda z očmí in dotiko v kruh ali v kako drugo sprejemljivo reč. Ljudje sploh trdijo, da kruh takrat, ko ga gleda, blagoslovi in da pomaga bolnim ta njegov

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

blagoslov, o magnetizmu pa ne vedó ničesa in mu ne znajo niti imena. Pravi zdravniki velé, da Holmar šušmari in mu se rogajo — ali ne vsi. Baš najbolj učeni in znanstveni mu priznavajo sposobnost in zasluge. Vprašal sem ranjkega dr. Ž. B., kaj misli o njegovem magnetizmu. Dejal mi je: Jaz ne verjamem nič niti magnetizmu niti zdravilom, katera jaz sam zapisujem in priporočam; ali velike vrednosti je nravna, moč. Resnične so besede, ki se berό v svetem pismu: Tvoja vera ti je pomagala. Truplo, v katerem prebiva zdrava in bodra duša, lahko in hitro okreva. Kdor zna otožnega bolnika potolažiti, kdor nauda ubozega trpina s sladkim in trdnim upanjem, da bo kmalu dober, povrne mu s tem dostikrat pol zdravja, drugo polovico posla prevzame in dovrši priroda sama. V tej redkej umetnosti je Holmar velikan, kateremu mi odiplomljeni doktorji niti do kolen ne dosežemo. Zánj delajo pa tudi še druge okolnosti. To je zdaj sploh znano, kako dobro je za nedožnega, ako izpremení stanovanje, zrak in podnebje. Kogar v kaki nižavi hudo trga ali zobje bolé, naj gré v črmošnjiške hribe in skoraj gotovo mu bo odlagnilo. Bolniki romajo k Holmarju navadno péš, po več ur, kdaj po cel dan in tudi po dva dni daleč. S potoma se izprehodijo, razvedré, ugrejejo in izpote in to je za mnoge bolezni najbolji, večkrat jedini lek. Kineoterapija je postala imeniten, skoro bistven del razumnega zdravništva. Tako je sodil dr. B., ki je črtil vsako sleparstvo in ljubil resnico bolj nego vse drugo na svetu. O sijajnih vspehih Holmarjeve lečbe se nikakor ne more dvojiti, naj pridejo od koder hočejo. Več nego petdeset ljudij mi je potrdilo, da jih je ozdravil in otel njegov „blagoslovljeni“ kruh. Bistroumni in blagodatni gospod pa pomaga s svojim svetom in napotkom ne le v boleznih, ampak še v mnogih drugih nujah in potrebah. Veliko je takih, ki mislijo, da naredí vse, kar hoče, da so mu razodete in pokorne vse skrivnosti in močí prirode, da je čarovnik! Marsikak tat je že povrnil storjeno škodo v strahu, da ga vsevedoči župnik ne bi ovadil župljanom in gosposki. V Črmošnjicah je imel (brez svoje krivnje) dosti hudih sovražnikov. Slovenka, ki je bila tamo omožena, povedala mi je, da so ga nameravali večkrat na samem napasti, ali vselej jih je zadržala misel, da mu je njihova nakana znana in da bi jih utegnil s svojo copernijo pretêči in ugonobiti. Duhoviti Holmar se gotovo najbolj smeje čudnemu bajeslovju, ki mu se prede in plete tako pridno gosto in hobotno okoli čestitega imena. Zdaj vidimo, da si Podgorci niso izbrali baš slabega moža za svojega odrešenika. Ponomár in suhi Lenart sta prisopihala v Črmošnjice v nedeljo popoludné, po krščanskem nauku sta razložila Holmarju v ime vseh Podgorcev nujno prošnjo svojo. Silil ga je se vé da smeh, ali se

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je premagal. Rekel jima je: „Potrpita nekoliko trenutkov, ta reč se dá urno opraviti“. Šel je v drugo izbo, zapisal nekaj na papirček, vtaknil ga v zavitek in zapečatil. Pisemce dá Podgorcema in veli: „Meni ni treba radi te stiske k vam hoditi. Tu notri imate zagovor, da boljšega na vsem svetu ne najdete. Res, da je prav kratek — jedna sama beseda, ali kdor bo nosil s sabo le najmanjši kósec tega, kar pomeni, mu Hudobec ne bo mogel nobene sitnosti in kvare delati in uveril se bo, da ga ni več na Gorjancih. Dajte list zbranim možem, da ga odpečatijo in preberó zagovor in recite jim, naj si ga dobro zapomnijo.“ Ponomár vpraša župnika, kje bi se ta čudovita reč dobila in če ni za Podgorce morda predraga. Gospod ga potolaži, da ne bo treba trošiti ne solda za njo, kajti se je dobí dovolj v vsaki hiši, kjer so ljudje. Moža sta mu ponudila zdaj lepe darove, ki sta jih zánj prinesla: tolstega zajca, nekoliko kljunačev in svinjine. On jih je zahvalil in ni hotel ničesa vzeti. Ker je moral iti nekamo obhajat, stisnil jima je po kratkem pomenku roke in velel: Z Bogom! Sla sta od njega vsa vesela in oduševljena, da sta dovršila svoj opravek tako hitro in slavno. Bila sta v svesti, da sta zaslužila za tak vspeh velikansko nagrado, ki poleg dolenjske šege ni smela biti drugačna nego vinska. Précej tisto minuto sta mahnila v krčmo in zvrnila brez števila kupic na zdravje črmošnjiškemu župniku. Ko so ga začeli kočevski pivci nekaj obrekovati, branila sta mu čast in poštenje najprej z zgovornim jezikom, potem pa tudi s pestmi in s stoli. Njegovega največjega sovražnika sta mlatila, dokler se ni trikrat zaklel in pridušil, da bo prosil gospoda za zamero in da ga ne bo nikoli več opravljal. Morebiti bi se jima bilo prav slabo godilo, da niso zapazili Črmošnjičani Lenartovega revolverja, brez katerega ni šel nikoli od doma. O takem pogledu pravim Kočevarjem kmalu upade srce. Tudi je prišlo v krčmo več treznih in pametnih mož, ki so razburjene pivce z lepo besedo zopet pomirili in zbogali. Podgorska popotnika sta prenočila v Črmošnjicah. Do doma je bilo pet ur ali v sreči svoji sta potrebovala celih pet dnij. V ponedeljek sta nadaljevala pijačo na Toplicah. V torek sta se okrepčevala v Novem Mestu s Kozlerjevim pivom. V sredo sta hodila samó četrt ure, pokušala sta po tem ves dan v Žabji Vasi hrvatskega vivodinca. V četrtek sta se gostila in bahala pol ure dalje v Trstakovi krčmi na Slatini. Domóv sta se primajala še le v petek zvečer. V soboto in tudi še v nedeljo dopoludné pa sta spala. Ker se popoludné ne mašuje, nista šla ta dan nič v cerkev, kar v pobožnem Podgorji ni navada. Kmalu po kosilu sta prikorakala v Šmonov hram, kjer so ja nekateri možje že čakali. Radovedno so ja začeli vsi zajedno izpraševati, kaj sta

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

videla, čula in jim prinesla. Odgovarjal je za oba suhi Lenart, ki je imel razven lahkih nog tudi spreten jezíček. Pravil je o Holmarji take rečí, katerih še Tominec ni vedel ali pa jih morda nalašč ni hotel povedati, ker so mu se zdele preveč čudne. Lenart je dejal: Vidite, prijatelji! kar smo tolikokrat slišali pa nismo mogli verjeti, našla sva potrjeno. Črmošnjiški gospod nosi res brke, pa še precèj velike in prav lepe; ni dvojbe, da mu jih je dovolil sam papež, kajti se ne dobí ne v naši, niti v sosednih škofijah noben mašnik s takimi omeli pod nosom. Pa kak hrust je gospod, od stopál do glave ves kakor iz jekla ulit! Jaz v nogah nisem polž, vsak me ne dohaja ali z njim se bogme ne morem kósati. Zjutraj ob petih gré iz Črmošnjic pa maha kar naravnost čez hribe in doli, vse peš, to se vé, in predno se stori še mrak, sprehaja se že po Ljubljani! Tak mož je ustvarjen za misijonarja. Sploh se trdi, da nas bo kmalu zapustil in se preselil v Ameriko. Ali pa veste, kako se za bodoči svoj stan pripravlja? Tega za ves svet ne uganete. On ne spi ne na odrci ne na pérnicah, prav za prav nima nič postelje. Spat hodi ven na mostovž; pod njim je za dve pestí slame ali mrve, na njem pa navadno nič odeje. Če dežuje ali sneži z vetrom, premoči ga do kože, ali se zato nič ne briga, ker si je ude tako utrdil, da mu nobeno vreme ne more škoditi. Kuharica nama je to počivališče pokazala in tako sva se na svoje oči uverila, da leží vsak oženjen Podgorec bolj udobno in na mehkem nego ta veleučeni in modri mož. Midva pa sva videla pri njem še nekaj bolj čudnega. Prišla sva v izbo, v kateri so visele po vseh stenah take neznane podobe, da so se nama kar vlasje ježili. Kuharica je dejala, da so to črke vseh narodov in vekov tega sveta. Meni se pa zdi, da je med njimi največ takih, ki jih na ónem sveta laglje razumejo nego na tem. Črke jaz nekoliko poznam in vém, da so latinske, talijanske in mažarske močno podobne našim slovenskim. Nemške se od njih precèj razlikujejo, ali mi je znano, kakove so, da si ne bom rekel, da jih morem brati. V gospodovi izbi pa so bila narisana brezštevilna skrivnostna znamenja, ki niso črkam nič v rodu: na vse straní obrneni žeblji, kljuke, kvake, parkeljci, zaviti repki, ostri rogovi, škorpijoni, žabe, netopirji, rogovilasti stroji in še sto in sto drugih takih grdob in nakaz. Ne more se nič drugače misliti in soditi, kakor da rabijo te čare in kraže župniku takrat, ko pogaja in odganja bolezni, nahaja ukradeno blago in ugiblje in pozveda sploh vse človeške tajnosti in hudodelstva. Kolikor dalje sem upiral očí vánje, toliko bolj žive in strašne so mi se videle. Napósled jelo je po zidu kar mrgoleti in laziti na vse straní. Da nisva odskočíla v drugo izbo, bilo bi naju od groze zadušilo. V

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

krčmi sva slišala po tem nov dokaz, da se črmošnjiškemu gospodu ne more nič prikriti in utajiti. Neka gospodinja je poslala k njemu po zdravila svojo deklo in jej dala zánj lepo prekajeno pleče. Dekla je to pleče s potoma zakopala, da bi je vzela domóv gredé s sábo in je sama pojedla. Gospod je blagoslovil za gospodinjo kruh in dejal negodnici: Ná, zdaj pa le urno teci, da ti pleča ne izkoplje in ne požre kak pes!

S takimi pripovedkami je suhi Lenart preprijetno zabavljal podgorsko družbo, dokler so se zbrali jeden za drugim vsi Šmonovi prijatelji in se je moglo pravo zasedanje pričeti. Zdaj izročita poslanca gospodovo pismo Tolkanu, da je odpečati in prebere, kajti ni znal razven njega nobeden ud te skupščine pisanega brati. Možje so bili silno zvedavi, kak zagovor jim gospod pošilja. V hramu nastane taka tiš, da se je slišal vsak komar. S svečano nagubanim obrazom prereže Tolkan zavitek, pogleda list, obrne ga, pogleda v drugič na prvo stran in velí: Tukaj ni nič zagovora. Zapisana je z debelimi črkami jedina beseda: Pamet, druzega pa nič, prav nič, niti to: Če ste vi lisasti, ne mislite, da sem tudi jaz. Podgorci se spogledajo in na vse grlo zagrohotajo, razven suhega Lenarta in Ponomárja, ki sta obledela in glavi povesila k tlom. Tolkan je govoril dalje: Česar smo iskali, smo iztaknili. Meni je zdaj vsa ta smešnica očitna. Škratje ne rogovilijo po vseh hribih. Kako smo mogli pomisliti, da bo verjel gospod v gorjanskega Hudobca kar tako, brez dokazov. On ni skušal nikoli njegove jeze in prekane, pa ni čudo, da se roga podgorskim bedakom. Zastavni Šmon zavrne Tolkana: Ne očitaj župniku, da nas osmehuje. Njegov svèt je dober in resničen kakor sam sv. evangelij. Poroča nam, da nosímo s sabo vedno nekoliko pameti pa nas ne bo Škrat nikoli strašil in uverili se bomo, da ga ni več na Gorjancih. To so zlate besede, ki se ne dajo ovreči. Kdor posluša glas svoje pameti in živí vestno in na tanko po božjih in cerkvenih zapovedih, mu se Hudobca res ni bati, do njega nima peklenščak nič močí in oblasti, niti prikazati mu se ne smé. Mene je strašilo že več potov ali vselej takrat, ko sem bil preveč vinjen in torej nisem imel s sabo ne kósca pameti. Na ogljarja, mojega soseda, podiral je Škrat vso noč v hosti drevje, da je komaj živ ostal. Drugi dan mi je sam priznal, da je trpel po pravici to kazen, ker se je pregovarjal zvečer strašno grdo s staro materjo svojo. Nadlogo smo si naklonili samí s svojimi grehi, zato mislim, da nam ne pomore noben zagovor, ampak jedina pokora in pamet. Šmonu je vsa skupščina pritrdila razven obeh poslancev, ki sta še vedno v tla gledala in molčala. Bila sta uverjena, da sta velika krivca. Mislila sta in še zdaj mislita,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prišel na nižavski vrt in po peščenih stezah hodeč, prebiral sveto knjigo. Po obrazu se mu razširi nekak dobrovoljen smehljaj.

„Tu je vir Vašemu navdušenju, Filip Tekstor. Cherchez la femme!“ Ponosno se obrne, odpre knjigo ter počasi odide.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

20. Zagovorniki.

(Konec.)

Nekako okoli leta 1860. slišali so se ob Krki prvi glasovi, da živí v Celji slep župnik, ki ima papeževe blagoslove. Ko je popotoval v Rim, začeli so o njega prihodu v vseh cerkvah zvonovi sami zvoniti. Po tem znamenji je spoznal papež, da je župnik svetnik in mu je podaril vse svoje apostolske močí in milosti, med drugimi tudi to, da sme dajati odvezo brez izpóvedi. Dolenjce je ta novica silno razveselila in razburila. V Celje so jeli romati najprej posamezni, po tem pa cela krdela. L. 1867. se je osnovala pravilna pošta, s katero je šlo vsak teden dvanajst do petnajst grešnikov k slepemu župniku po odvezo. Vozil jih je navadno Prečinčan Jože. Nekateri so se izpovedali, kakor doma, drugi so povedali dve, tri besede, pa je bilo tudi dobro. Še druge je vprašal gospod sam, če so storili tri največje grehe, menda uboj, požig in krivo prisego. Mnogim pa je oprostil grehe in jim dovolil k obhajilu iti tudi brez izpóvedi, ki je bila prav za prav res nepotrebna, kajti so mu bili po občem mnenji vsi grehi bolje znani, nego grešniku samemu. Romarji so mu dajali pridno za maše, kar jih je bolelo tem menj, ker so bile pri njem tako dober kup, po pet grošev in še ceneje. Nekdo mu je pomólil za jedno cel goldinar. Slepec pa je dejal: To je preveč záte, ki si tak revež. Drug romar pa ga je prosil, da bi vzel od njega, ker je siroten, dva groša. Župnik je zagrmel nánj: Lažeš, ti si skop, ne pa siroten! in tako se je zopet dokazalo, da so mu znane vse skrivnosti, da je vse vedóč. Pripovedovali so se o njem še mnogi drugi čudeži. Med njimi je bil gotovo največji in najbolj zanimljiv ta, da se je na tolikih krajih porodil. Gorénjim Podgorcem je pravil, da je Podgrajec, dolénjim, da Šentjoščan,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Poljancem, da Zakrakovec, srednjim Dolenjcem, da Šentruperčan i. t. d. Župljan in bližnji rojak je bil skoraj vsakemu človeku. Na svet je prišel celó v Nacaretu in Jeruzalemu, navadno le v slovenskem, ali če je zapazil, da bo koga razveselil, pa tudi v turškem, tamo v dalnji obljubljeni deželi. Naši popotniki se niso mogli načuditi, da so govorili pobožni kmetje celjske okolice o njem tako zaničljivo. Nekateri so mu to povedali in ga vprašali, s čim se je ljudem zameril. On je povzdignil obraz proti nebu in vzdihnil: Kaj, ali ne veste, da vsakega, kogar Bog ljubi, svet sovraži in prezira? Dolenjce je ta dokaz po polnem zadovoljil in pomiril. Gredé na prvi slovenski tabor v Ljutomer vozil sem se z Jožetom tudi jaz od Zidanega Mosta do Celja. Moji sopotniki so bili jako veseli ljudje, prepevali so skoraj same okrogle in niti njih pomenki niso kazali kesajočih se grešnikov. Pozneje sem pazil na tanko, kaki romarji najbolj rabijo to pošto. Z večine so bili lahkoživni mladiči in mladenke, pridružil pa se jim je rad tudi kak starec, čigar poštenje je bilo doma na slabem glasu. Povedal bom samo jeden vzgled, kake zrele ptice so se nahajale med rómaricami. Blizu Novega Mesta sem poznal lepo, ali preživo deklico, o kateri so vsi znanci govorili: Katrica je preveč fantovska, boste videli, da bo kmalu kaj izteknila. Čez nekoliko mesecev mi je zašepetal na uho nje sosed, da bo zibala. Nekaj dnij pozneje se je vedelo že po vsej občini, da si kuha skrivaj neko travo, da bi se iznebila neugodnih nasledkov greha svojega. Skoraj zvem, da je nevarno zbolela. V štirinajstih dneh je bila zopet na nogah, pa hajdi, z Jožetom v Celje! Tercijalke so na ves glas trobile, da gré zato tjà, ker je je sram in strah, da bi se izpovedala domačemu gospodu svojega v nebo vpijočega hudodelstva. Razven te, pravili so mi ljudje še za pet drugih, da so zapravile zárod z juho neke trave, z vranjim kljunom ali z nekimi neznanimi jagodami, ki rastó na grajskih vrteh in se drevile potem v Celje, da jim ostrga slepi župnik kosmato vest. Sčasoma se je jelo sploh trditi, da hodijo po celjsko odvezo večinoma taki, ki imajo na duši kak velik, grd greh, na priliko tatvino, ali kako hudo nečistost. Nekoliko ur od Novega Mesta so tri slaboglasne vasí, v katerih je prejšnje čase vse mrgolelo kradljivcev, sleparjev in vlačug. Iz njih je šlo v Celje več romarjev, nego drugje iz treh velikih žup. V nekem dolenjskem okraji se zdi zakonskim deveta božja zapoved menda nepotrebna. Mož, ki pozna po stanu svojem prav dobro nravne razmere našega naroda, zatrdil mi je, da se nahaja izmed deset omoženih na Gorenjskem komaj jedna prešéstnica, v tem okraji pa komaj jedna poštena. Tudi od tod so drli ljudje, zlasti bábnice, kar kupoma v Celje. Marsikatera je vzela s sabo, da je v dalnjem kraji

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ne bi bilo preveč strah, kakega dobrega prijatelja. Naša duhovščina se ve da ni verjela niti v svetost slepega župnika, niti v veljavnost odveze njegove. Svarila je župljane, naj ne tratijo časa in ne žalijo Boga s tem romanjem ter jih poučevala z resno besedo, da je prejemanje sv. obhajila brez resničnega kesanja in natančne izpóvedi božji grabež in smrten greh. Ali ljudje si niso dali nič dopovedati, vleklo jih je v Celje, kakor da bi bili obsedeni. Med temi romarji je bilo tudi precéj Podgorcev; naš znanec Kozoglav se je peljal dvakrat z Jožetom, dvakrat pa je korakal peš tjà. Podgorci so vprašali slepega župnika, če zna zagovarjati škrate, in ko jim je to potrdil, so ga prosili, da bi šel ž njimi in jim pregnal iz Gorjancev Hudobca. Od konca je mož z glavo stresal in se branil, pozneje pa se je ž njimi pogodil in obljubil svojo pomoč. Priporočal jim je trdno vero, ker se brez nje peklenski duh ne da prepoditi. Ker je bilo te vere v Podgorji obilo, ni se moglo dvojiti o najpovoljnejšem vspehu. Ali neusmiljena usoda je poteptala tudi ta pot sladke upe rojakov naših in Hudobca rešila. Ako se Podgorec s kakim gospodom dobro seznani in bi mu rad ugodil, vpraša ga gotovo, če jé rad polhe in mu jih prinese, ako to potrdi, polno malho, da jih je sit. Teh živalij je na Gorjancih dovolj. Dolenjcem se nič ne gnusijo, mnogi jih ljubijo bolj, nego vsako drugo divjačino. Tako je vprašal Kozoglav tudi slepega župnika. On mu je dejal, da jé polhe prav v slast, če so dobro pripravljeni. Kozoglav mu dá sedem jako rejenih, katere mu je ujel sosedov sin, razposajeni Murček, in se ponudi ob jednem sam za kuharja: bahaje se, da mu jih bolje od njega ne zna napraviti nobena kuharica. Polhi morajo biti na pol kuhani, na pol pečeni: taki so slastni, da pridejo lahko brez sramote na vsako grofovsko mizo. Slepi župnik vzprejme ponudbo s pogojem, naj skuha polhe skrivaj, ker bi mu se meščani gotovo rogali, ko bi za to jed zvedeli. Kozoglav se je dela lotil in je dovršil, kakor je bil trdno uverjen, srečno in slavno. Župnik pojé hlastno dva polha, da si je bil bolehen. Použil bi jih bil morda še več, da ni začutil hude slabosti, ki ga je prisilila, da je moral iti v posteljo. Čez osem dnij je umrl. Prestrašeni Kozoglav je šel précej, ko je to zvedel, k sosedovim in vprašal Murčka, če mu ni ujel namesto poštenih polhov morda kako strupeno podgano ali krtíco. Fant mu se zabavljivo zagrohota: Prismoda, če se je kaj tacega pripetilo, kriv si ti, ne pa jaz. Hotel si dobiti na vsak način od mene polhov, za katere zdaj, kakor sam veš, ni pravi čas. Moral sem obljubiti, da ti bom izpolnil voljo, pa sem si pomagal, kakor sem vedel in znal. Kozoglav se prime za glavo in bridko zaječí. Od takrat je bil ves izpremenjen. Hodil je zamišljen sam záse, ogibal

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se je vsake druščine in tudi najboljših prijateljev. Vest mu je očitala, da je smrt slepega župnika morda on zakrivil. Ranjki ga je hodil skoraj vsako noč strašit. Proti jeseni je pustil svojo borno, zadolženo kočico in šel najprej na Hrvatsko, potem na Ogersko, od koder se ni več vrnil. Veliko let se ni zánj nič slišalo in vedelo. Lani so ga našli dolenjski fantje, ki so na Ogerskem delali doge, v Zakonu na Dravi. Bil je rudeč, debel in dobre volje. Videlo se je, da ga je duh slepega župnika moral izgrešiti, ali pa se je naveličal mu nagajati. V Zakonu se je oženil. Črna ali blagosrčna Madžarka mu je prinesla razven pridnih rok krčmarsko pravico, dve sto veder vina, in več stotin gotovine. Ker je stala krčma jako na priliki, zahajalo je vánjo zmerom dosti pivcev. Če so prišli k njemu rojaki, obveselil se jih je vselej tako, da jim je dal za 20 soldov več svinjine, nego drugim ljudem za 40. Niti vina jim ni mešal preveč z vodo, v litru če je je bilo četrt, ali pa še ne. Naši delavci so ga vprašali: Kdaj pride kaj domóv? Dejal je: Menda nikoli. Kranjska dežela je na oči raj proti blatni Madžariji, ali za vse drugo mi je bolje tukaj, nego doma. V Zakonu mi ostane vsaj nekaj dobička, v Podgorji pa ne bi delal záse, nego za nikdar sito gospôdo.

Brusničan Herbst šel je s prijateljem Šmejkalom v Šentjarnej na semenj. Pod Gorjanci tuja imena niso tako redka, kakor bi se lehko mislilo. Med iblajtarji in stražniki, ki so prežali pred l. 1848. brez sreče in slave na tobakarje in turške hajduke, bilo je vedno dosti Čehov in nemških Pemakov. Prebivši službena leta, poselili so se nekateri v Podgorji in oženili. Njih otroci so bili že tako poslovenjeni, da trezni niso znali nič nemško. Naslednika tacih tujcev sta bila tudi revna in priprosta ali jako poštena brusniška srenjčana Herbst in Šmejkal. V Šentjarneji sta našla razven drugih znancev Šmejkalovega svaka Trpotca, ki je vozaril s čilima svojima hrvatskima konjičema blago, kakor je naneslo, kdaj v Krško, kdaj v Ljubljano. Pravil jima je svoje mične prigodbe in izkušnje pri bokalu izvrstne stare zeleníke s tako živo zgovornostjo, da se ga nista mogla naslušati. Povedal jima je tudi to, da se je seznanil nedavno s slavnim menihom, ki živí zdaj sam záse na Dolenjskem. Njegova svetost je tako zaslúla, da jo je zvedel sam rimski papež in mu dovolil, da smé zapustiti svoj samostan, iti, kamor ga je volja in prebivati, kjer koli sam zaželí. Dal mu je tudi še to dovoljenje, da stanuje ž njim slobodno mlada, precèj brdka bábnica, da bi imel priliko, bojevati se s skušnjavami in si z junaškimi zmagami prislužiti nebeški raj in večno izveličanje. Ker se je zdela Podgorcema ta povest nekoliko neverjetna, potolažil in uveril ja je Trpotec s to-le priliko. Bil je jako pobožen puščavnik. Vsak dan je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prišel k njemu angel in mu prinesel živež. Jedenkrat pa ga ni bilo ves dan nič k njemu. Drugo jutro se je zopet oglasil in puščavnik ga je vprašal, zakaj ga včeraj ni bilo. Angel je odgovoril, da je umrla v bližnji gostilnici natákarica, in da je poslal Bog po nje dušo vse angele in tudi njega. To žensko so imeli ljudje za veliko grešnico, ker je tako rada s pijanci in razuzdanci plesala in se kratkočasila. Nihče ni vedel, da prečuje v goreči molitvi cele noči in da nosi pod obleko na golem životu železen pas z ostrimi žeblji, ki so se jej na plesu in sploh, kadar se je ganila, globoko zadirali v meso in jej delali neznanske rane in bolečine. Puščavnik je vprašal angela: Koliko pa vas bo prišlo po mojo dušo? Angel velí: Jaz sam. Puščavnika premaga napuh, da reče osorno: Če jih ne bo več, pa ne potrebujem niti tebe, in tako se je pogubil. Ta prilika je Podgorca poučila, da se ne sme soditi nikoli po videzu in zdaj sta Trpotcu verjela. Kar sta čula v Šentjarneji, sta se ve da doma précej razglasila. Šmon in tovariši njegovi so se smijali njijini lahkovernosti in zatrdili, da je sparjeni menih prej cigan, nego svetnik, ali to zabavljanje ju ni oplašilo. Iskreno in oduševljeno oznanjevala sta njegovo resnično bogoslužnost in pravičnost in mu dobila mnogo častilcev in prijateljev, zlasti v Gaberji in po drugih gorskih vaseh tja do Karlovške ceste. Ti verniki so po polnem odobravali njijino misel, da treba poklicati svetega moža na pomoč proti Hudobcu. Herbst in Šmejkal sta popotovala k njemu sama ter ga preponižno vprašala, če mu je podarjena moč premagati peklensko pošast, ki pustoši že toliko let Gorjance in obližje. Menih odgovorí oblastno in jezno: Kaj dvojita? V moje blagoslove verjamejo boljši možje, nego sta vidva. Pogodivši se ž njima za plačilo, ki je bilo precèj veliko, dal je napreči kočijo in se odpeljal v Gorjance. Voz je pustil v Preseki. Do Hude Peči, v kateri stoluje Hudobec, moral je peš korakati, kar ga je silno utrudilo in spehalo. Vzemši iz žepa stare bukve, stopil je pod skalovje in začel moliti. Hudobec pride gledat, kdo je in se zasmeje. Ko pa sliši glasno zagovarjanje, zagrmí srdito in zaničljivo: Kaj ti, lopov, hočeš me prepoditi? Čakaj, jaz bom Podgorcem povedal, koga so si najeli za boj z gospodarjem Kukove gore. Doma ti je smrdelo iskati si službe in kruha, ker si vedel, da zahteva slovenska duhovščina od vsakega tovariša vero, red in poštenje in ne daje potuhe razuzdancem in samopašnim skruniteljem božjih vež in svetotajstev. Potepel si se po svetu in si našel na Kvakarskem samostan, prav za prav brlog po volji svoji. Živel si z brati tako, da ste več ur na okoli vse ljudstvo pohujšali. Ker se vam je zdelo med zidovi še premalo svobodno, razkropili ste se po obližji in se nastavili kar samí za župnike. Za svoje

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

uboge duhovne ovce imeli ste tako skrb, da ste jih najprej ostrigli, potem odrli, napósled pa jih do golih kostí oglodali. V Rimu se je to mesarstvo zvedelo, dobili ste ostri ukaz, da se morate nazaj v svoj samostan umakniti. Ti pa poglavarjev nisi hotel poslušati. Z nagrabljenim denarjem si pribezljal v domovino svojo in se ustil, da se nikogar ne bojiš in boš delal, kar se ti bo zljubilo. S sabo si pripeljal negodníco ter se bahal, da ti nihče ne more braniti, ako te bo volja, ž njo do smrti živeti in se rogati svečani svoji obljubi, šesti božji zapóvedi in naredbam katoliške cerkve. Kmalu si začutil, da se zbira nad tabo huda nevihta, trebalo je misliti, kako bi se odvrnila. V Ljubljani je vladala takrat peča. Ti si prišel, padel na kolena in poljubil rjavo roko, ki je devala to pečo na glavo. Ta gnjusna podlost te je rešila. Ker si se bal neprilik tudi od posvetnih oblastnikov, izdal si o volitvi svoj narod in njegove svete pravice in pljuval pred častitimi duhovniki, ki so ostali domovini zvesti ter so svojo dolžnost možato izpolnili. Vidiš, s takimi ciganskimi umetnostmi si se izkopal iz nevarnosti. Potem si se pasel slobodno po živinskih nagonih in strastih svoje spačene duše. Zabavljal si se doma kaj ugodno z butilijami, knjigami in ljubico. Tvoja knjižnica ni baš velika ali je zanimljiva, vsaj za take modrijane, kakor si ti. To spričujejo glasno že naslovi posameznih bukev: Die Frau als Mutter, Casanova, Galante Abentheuer i. t. d. Ob delavnikih nisi cerkve nikoli od znotraj videl. Ko si šel v nedeljo od božje službe, čakala te je pred vrati vselej tvoja priléžnica, pa si jo zgrabil za podpazduho in vlekel ponosno domóv, kakor kak grof svojo gospó. Gledali so te izkušeni, resni možje, pametne, pobožne žene, sramežljive device, nedolžni otroci! Takega pohujšanja ni učakala kranjska dežela več nego tri sto let, od takrat, ko je širil se po njej predpustni evangelij, katerega je izumel sladki moj bratec Martinček, gledaje zamaknen v sivkaste oči svoje Katrice. Njega si hvalil na ves glas proti svojim gosposkim in kmetiškim znancem in njegovim privržencem si se hotel tudi s tem prikupiti in približati, da te ljubica ni smela nikoli drugače imenovati nego: Mein Pastor! Duhovnike te škofije si o vsaki priliki zlobno in lažnjivo obrekoval in jih pital z „mračnjaki“ in „nevedneži“. Ker si tako oster sodnik drugim, moramo pogledati tudi v hram tvoje vednosti in učenosti. O počitnicah pomenkoval si se z dijaki in si jim potožil nasledek svoje požrešnosti z besedami: Hodie mihi male est, habeo duram sedem. Ta tvoja ultraklasična latinščina je fante tako udobrovoljila, da so skoraj od smeha popokali in se je gotovo še zdaj radostno spominajo. Večkrat si izustil avšasto mnenje, da so bili na Kranjskem jedini pametni popi zatičinski menihi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in da bi se jim prócej pridružil, ko bi zopet vstali. Zatičinski gospodje so bili silni bogatini in zaradi tega veliki grešniki, ob jednem pa tudi slavni razumniki in učenjaki. S svojimi grehi in njih nasledki se niso nikoli ponašali in bahali. Takega bedaka, kakor si ti, ne bi bili hoteli vzprejeti niti za svinjarja, nikar za tovariša. Naštel sem ti zdaj nekoliko marog in grdob, ki so ljudem znane. Ako se ne pobereš prócej ta hip od tod, pa bom razodel možem tvoje skrivne, še stokrat večje lopovščine, da ti bo kar kri zastala in se zledenila. O teh besedah udari Hudobec z nogo ob tla, da se je zazibal ves hrib. Ubežni menih se je tresel že prej kakor šiba, o tej škratovi pretnji pa je vrgel bukve od sebe in začel teči, kar so ga mogle noge nositi. Preklinjaje odšli so za njim prevarjeni Podgorci. Mislili so ga kazniti ali je bežal tako urno, da ga niso mogli doiti. V nekoliko urah ga je prinesla kočija zopet domóv. Hudobčeva pridiga in prebiti strah sta ga tako poparila in poklapila, da celih štiri in dvajset ur ni mogel ne jesti ne piti. To izgubo je povrnil svojemu životu drugi dan z obrestmi vred. Iz dimnika se je ves ta dan neprenehoma kadilo in od rane zore do trdne noči se je slišalo iz njegove hiše na cesto žvenketanje kupic in rožljanje žlic, vilic, nožev in krožnikov.

Naša povest se približuje svojemu koncu, ki ni tako brezupen, neradosten in jalov, kakor bi se moglo pričakovati po tem, kar smo zvedeli. Pregovor trdi, da tudi slepa kura najde kdaj kako zrno. Šmonova dekla Anča, kateri je dal Bog težko kaj več nego pol talenta, rekla je gospodinji svoji: Ljudje hvalijo stare čase, kako je bilo na svetu dobro, dokler je stala še cerkev sv. Miklavža in ni bilo ne Hudobca, ne toče, ne drugih ujm in nadlog, ki nas zdaj zatirajo. Ko bi sezidali to cerkev z nova, izginil bi škrat in z njim vsa nesreča. Stroški ne bi bili veliki, ker bi vsak rad tlako delal in gospoda bi tudi lahko dobili, ki bi hodil na Gorjance maševat, če ne doma pa v samostanu; saj bi se mu pot dobro plačal. V čudu pogleda gospodinja deklo in velí: Misliš? Ti, jaz tudi tako mislim. Ta pogovor je slišal Šmon in dejal: Če bi se tega lotili, dam jaz prócej deset goldinarjev in še kaj druzega. Prava beseda vselej kaj zaleže. Še tisti večer so se pomenkovali po vsej vasi, kako bi bilo hasnovito in potrebno ponoviti čudodelno cerkev sv. Miklavža. Govorica se je širila dalje in dalje; predno je pretekel mesec, vnela je že vse Podgorje. Ob nedeljah se ljudje niso skoraj nič druzega menili nego to, kako se bo cerkev zidala in kake dobrote in blagoslove jim bo prinesla. Ta nakana je razveselila tudi Žumberčane ónkraj gore. Prijatelju za voljo, ki je za to reč največ skrbel in trošil, spisal sem hrvatski opomin in prošnjo do njih, da bi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bogoslužno delo po svoji moči podpirali. V Podgorji so se začeli nabirati v ta namen dragovoljni darovi, ki so bili za grozno revni okraj dovolj veliki. Nekateri so dali ali obljubili denarja, drugi vina ali kakega druzega pridelka. Prva gorečnost je sčasoma ponehala in skoraj ugasnila, ali doseglo se je itak toliko, da se o srečnem vspehu ne more več dvojiti. Cerkev sv. Miklavža stoji že dozidana in pod streho, treba jej je zdaj še oltarja, zvonika in zvona. Po kaki prav dobri létini dala bo rada vsaka podgorska in marsikatera žumberška hiša, da se bodo mogle tudi te potrebe omisliti. Neskončno veselje in ginljiva pobožnost bosta vladala na Gorjancih, ko se bo vršilo v novi cerkvi prvo sveto opravilo. Vsi Podgorci imajo trdno vero, da bo tisti slavni dan konec dolgi in prežalostni dobi Hudobčevega kraljevanja in strahovanja.

Zemljepisne črtice.

Spisal E. Lah.

III. Radovljica.

Pred nami se razprostira primeroma velika ravnina, obdana krog in krog od gorá, odprta le proti jugo-vzhodu. Veliko mejno gorovje, ki oklepa ravnino, je skoraj nikjer ne obdaje neposredno. Tesno se je dotikajo absolutno le 100—200 *m* visoki holmi, večinoma močno zarasteni, sem pa tjà tudi že goli — nekaka predgorja pravemu gorovju v ozadji in večjidel vštric ž njim. Časih se razprostira med zadnjim najvišjim gorovjem in med ravnino več tacih vrst predgórij, ki se, čim delj od ravnine, tem močneje tudi višajo. Ta prikazen, najbolje razvita v severo-zahodu ravnine, kjer nahajamo do Triglava pet vrst tacih predgórij, je tem zanimivejša, ker z narastajočo višino ob jednem jako pravilno gine vegetacija in raste golina.

Mejno gorovje je med sabo zeló različno; na severo-vzhodu nahajaš pravilno planinsko pogorje; na severo-zahodu, če ne jemljemo že popisanih snežnikov v poštev, hribovje, in v manjši meri mejne robove velike planote; na jugo-zahodu večinoma mejne robove velikega planotja; na jugo-vzhodu ravnino. Tudi vegetacija pri posameznih gorstvih v jednaki višini ni jednaka: pri severo-vzhodnem pogorji prevladujejo do 2000 *m* visoko sezajoči travniki; južno-zahodno planotje pokrivajo do

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Jan Ernst Smoleŕ. †

(Konec.)

Ta zbirka je vzbudila sicer povsod mnogo pozornosti in posebno med Slovani mnogo vročih simpatij, ali do dejanstvene, gmotne podpore ni prišlo: težka naloga, varovati skoraj da ne izspodkopano narodnost pretečega pogina, opirala se je samó na rame uboge mladine, studentov, ljudskih učiteljev in pastorjev. Le počasi se je začela ledina orati dalje: Zejleŕ je pel obljubljene in dovršene pesni svoje, Jordan je počel l. 1842. izdajati perijodični časopis „Jutnička“, katera pa je kmalu morala prenehati. Ko zve to Smoleŕ, odpravi se iz Vratislave v Budišin, da bi pregovoril založnika Wellerja, naj izdavanje nadaljuje. Zato je bilo treba najti sposobnega, brezplačnega urednika. Za to mesto je pridobil pesnika Zeilerja; sodelovanje in sicer brezplačno, obljubila sta tudi oba Smolerja, oče in sin. V teh težkih okolnostih je začela izhajati „Tydźeńska Nowina“ v Budišinu; redaktor in jeden glavnih sodelavcev, stari Smoleŕ, stanovala pa sta v Lazu, v ozemlji druzega gospodarja, in še dalje je živel mladi Smoleŕ. Najhuje pa je bilo to, da je temu listu bilo prepovedano, donašati političnih novic, kar bi bilo narod še najbolj zanimalo. „Tydźeńska Nowina“ imela se je torej o svojem porodu boriti z ravno tako hudimi zaprekami — ako ne hujšimi — kakor naše „Novice“.

L. 1844. konča Smoleŕ filološke nauke ali za stolico se ni pobrinil nobeno. Preveč ga je vezala in vlekla ljubezen k svoji ubogi, zapuščeni domovini; ni se mogel posvetiti samó teoretičnim raziskavam o slovanstvu, ko ga je svoj narod ob robu propada prosil pomoči. Najprej je nameraval ustanoviti trajen zavod, v katerem naj bi se stekale vse sile ter delovale za narodno prosveto na gorenjih Lužicah. Kollár, Purkyně, Čelakovský pripravili so ga prvi k temu, da je začel misliti o Matici srbski, katero je ustanovil po osnovi „Matice české“ v Pragi.

Ali koliko dela, koliko truda, koliko prigovarjanja in pregovarjanja je bilo treba, predno je beseda postala mesó! L. 1845. pride Smoleŕ v Budišin z izdelanimi pravili društva, katero bi najprej imelo skrbeti za izdavanje knjižic gornje-lužiških. Na zborovanji srbske mladeži prebere jih in vse jim pritrdi. Osnovalni odbor se izbere. Ali vse jedno je šla stvar tako počasi od rok, da je še naslednje leto prešlo brez vsakega vidnega napredka.

V tem se Smoleŕ preséli do Lipska, kamor ga je pozval Jordan, kateri je bil na tamošnji univerzi že prej dobil stolico za slov. jezike, k souredništvu časopisa „Jahrbücher für slavische Literatur“. V istem letu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

izda v Pragi v srbski prelogi slavnoznano delo Čelakovskega: „Wothłas pěsni ruskich.“

Naposled l. 1847. je saska vlada vender potrdila Matičine štatute. Članovi delili so se na dva razreda: jedni so plačevali po 1 tolar in deset srebernih grošev, drugi samo po 25 grošev. Prvi so imeli pravico dobivati „Časopis“ in vse knjige, katere je „Maćica“ izdajala, drugi pa so prijemali samo te knjige. V prvem letu je pristopilo 121 členov: tu nahajamo katoliškega fajmoštra in bogoslovca poleg evangelijskega pastorja in kandidata, gimnazijskega dijaka poleg vaškega učitelja. Iz gimnazijskih učencev omenjam posebno glasovitega filozofa Hermana Lotze-ja, ki je bil rodom Nemec, ali je s Srbi jako simpatizoval, in denašnjega najznamenitejšega pisatelja srbskega, katoliškega duhovnika Mihała Hórnika, ki je bil v poslednjem času najboljši prijatelj in sodelavec Smolerjev. Za urednika „Časopisa Maćicy serbskeje“ je bil izvoljen Smoleŕ ter je v prvih zvezkih priobčil več znamenitih razprav o „srbskem alfabetu“, o samoglasniku *y*, o preteklem času srbskega glagola, o glasu *w*, o Ditmaru i. t. d.

V tem je nastopilo usodno leto 1848. Politični viharji so pretresali vso Evropo. Ko Smoleŕ zvé o revoluciji v Berolinu, odpravi se tja, ali pride že prekesnó: revolucija je bila že zadušena. Napiše torej list Robertu Blumu, poslanem v Frankobrodu, katerega je poznal iz političnega kluba v Lipsku, ter ga opozori na žalostno stanje svojega naroda, na teptane pravice njegove. Blum mu odgovorí, da bo po svojih močeh delal, da bo narod srbski živel človeško življenje. —

Tudi na Lužici se je začelo novo življenje. „Tydźeńska Nowina“ dobila je dovoljenje, da sme prinašati politične vesti; v zborovanjih začela se je zahtevati ravnopravnost; določno se je izjavilo, da tu ne gre proti Nemcem, ampak za Srbe. Smoleŕ predlaga izbor komisije, ki naj sestavi peticijo, zbira podpise in se pobrine za dalnje korake. Veliko upanja in veselja je vzbudil sklep frankobrodskega parlamenta o ravnopravnosti jezikov in narodnostij. Smoleŕ spozná, da more za narod svoj še le tedaj prav delovati, ako biva med njim, zato se za vedno preseli iz Lipska v Budišin. Ali on ni bil le politični agitator, mnogo je delal tudi v komisiji, ki je sestavljala berila za ljudske šole, trudil se je s statističnim opisom gorenjih Lužic, napisal je kratko ali jedernato razpravo o narodnosti srbski. V „Časopisu“ je pisal o sledovih slovanske mitologije v Lužičanih; najbolj pa je posvetil svoje moči „Tydźeński Nowiny“, kateri je sedaj postal glavni redaktor ter jo ves čas urejal z velikim taktom in čudovito previdnostjo.

Istega leta ustanovi po vzgledu nemških „Redeübungsvereinov“ v Budišinu srbsko „Ryčeńskie Towaŕstwo“, katero je imelo namen, Srbe obde-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

lovati za politično življenje in konstitucijo To društvo je dalo povod novim jednakim društvom po vaseh. Program temu društvu ni bila ravno popolna politična samostojnost, ampak težnja, pridobiti Lužici nekak provincijalen partikularizem po legalni poti, z lojalnim in mirnim delovanjem. Proti jeseni potuje Smoleŕ po Lužici in poučuje povsod ljudstvo o njegovih pravicah. Vsi Srbi so se zdeli od tedaj kakor jeden narod, kakor jedne matere sinovi: pri volitvah so postavljali povsod srbske kandidate: razlika v veri ni motila njih narodnega delovanja; katoliki so se borili poleg protestantov za narod svoj; sploh se ni pri njih nikdar pokazalo tisto pogubno tekmovanje med „mračnjaki“ in „liberaluhi“ in jednakimi političnimi strankami; da bi jih Slovenci v tem posnemali!

Ta preporod se je razširjal tudi na gorenjo Lužico, kolikor je je bilo pod pruskim kraljem; ali velikega prevrata ni dosegel; še slabše je bilo na dolenjih Lužicah v okolici Hotjebuža. V pruskih Lužicah je šlo vse po starem.

V Draždanih pa se je Srbom dovolilo, opravljati evangeljsko službo božjo v srbskem jeziku, v Budišinu se je v višji gimnaziji učila srbščina kot prost predmet; novi zakoni so se začeli prelagati na srbski jezik. Zadnja dva opravka je vzprejel náse Smoleŕ. — Ko je l. 1849. bruhnila revolucija v Draždanih, skušal je Rus Bakunin tudi Smolerja in ž njim Srbe pridobiti za namere svoje. Ali Smoleŕ sedaj, ko je že bila tlaka odpravljena in kmet prost, ni se hotel pridružiti anarhističnemu rovanju. In boljše tako! Kajti le kratek je bil trijumpf revolucije.

Kmalu za tem je prišel odlok na peticijo srbske komisije. Ta odlok ni ravno bil prav po volji in želji srbskih rodoljubov, ali vender se je doseglo nekaj dobrega: jezik srbski se je uvel v cerkev in narodno šolo, na gimnaziji budišinski je srbščina postala zapovedani učni predmet, tolmači za srbski jezik so se na državne stroške nastavili pri sodniščih. Ali to je veljalo le podanikom dinastije Wettinov, za pruske Srbe ni bilo takih dobrot.

Proti koncu l. 1849. pride v Budišin kralj Albert; s tem je hotel Srbom skazati nekako čast in hvaležnost, da so se bili vzdržali revolucije. Posebno velik vpliv pa je zadobilo to poldrugoletno bivanje kralja Alberta v Budišinu zavoljo tega, ker se je od Smolerja učil srbskega jezika in tako zavezal sovragom srbskim zavistne jezike. L. 1850. ustanovila se je v Budišinu s Smolerjevim trudom „B j e s a d a“, ki je prirejala srbske koncerte in zabave ter bila nekako ognjišče srbskemu društvenemu življenju. Istega leta se Smoleŕ oženi z dobro Srbko, Amalijo Njemcóvno, dobi v svojo last „Tydźeńsko Nowino“, in odpre malo knjigarno. Od te dobe se začenja tiha, mirna, vztrajna delavnost njegova za narod. Ta delavnost je bila sicer jednakomerna in monotonna, jeden dan je bil podoben drugemu, kakor

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kaplja kaplji; ali čvrsto je bilo treba čuvati zadobljene pravice proti nemirnemu sovražniku. Smolerja je navdajala velika, vzvišena ljubezen do rojstvenega kraja, ki se nam zdi še bolj vzvišena, ako pomislimo, kako je ubog in majhen srbski narod, kako malostni lavorovi njegovi venci, katere more podajati v zahvalo svojemu varuhu, očetu svojemu.

Odslé je izdajal Smoleŕ večinoma le praktične knjižice in učebnike, s katerimi naj bi olajšal učenje srbskega jezika. L. 1850. izdá slovnico: „Mała serbska rycznica“, ki je pozneje učakala še dve izdaji, zadnjo l. 1861. — L. 1859. izpremenil je naslov „Tydźeński Nowini“ v „Serbske Nowiny“, katere še dan danes izhajajo. L. 1852. bil je tudi že na srbski jezik preložil „Kraljedvorski rokopis“, katerega je izdal v Pragi s Hankino pomočjo. Tako delovanje moralo ga je se ve da odvrniti od čisto znanstvenega delovanja, katero je bil počel poprej v Vratislavi. Kar je še učenih razprav, nahajajo se v „Časopisu Maćicy Serbskeje“. Iz Giljferdinga ponemčil je razpravo o jezikovnih spomenikih polabskih Slovanov na Lüneburškem. Razven tega je l. 1852. izdajal „Jahrbücher für slav. Literatur“; ta knjiga hrani v sebi mnogo gradiva za zgodovino slovanskega preporoda: ali naročnikov bilo je strašno malo in Smoleŕ je bil izdajatelj, redaktor in sodelavec ob jednem. — Tudi „Maćici“ se ni odtegnil; bil je v nji najdelavnejši člen. Največ truda pa so ga stale „Serbske Nowiny“. Izdajal jih je vsako soboto, da bi jih narod mogel ob nedeljah brati. „Videti je treba,“ pravi Parczewski, „káko je gibanje v uredniški pisárni, kadar izide kaka številka. Mala, uboga sobica komaj more vzprejeti vse prišlece; prihajajo vam starci in mladci, kmetje in kmetice; duri se kar nič ne zapirajo; „Boże mje!“, navaden srbski pozdrav razlega se v jedno mér, in kup „Novin“, kateri leži na mizi, izgine skoraj v trenutku.“ In ravno s svojimi „Novinami“ je postal Smoleŕ najpopularnejši človek v vsem Budišinu. Starejši rodoljubi so zamrli, Jordan je prišel v Avstrijo, Mosak je pozabil mladostnih idejalov med advokatskimi svojimi ekspenzari.

Do l. 1853. bil je pri „Maćici“ Smoleŕ redaktor časopisa; rečenega leta je postal tajnik, l. 1856. pa podpredsednik. V tistih časih je došel s praške univerze mlad katolišk duhovnik, učenec Hattalin, Mihał Hórnik, kateri je znal posebno v mladini vzbujati novega navdušenja: on je vzbudil med drugimi čvrstega srbskega pesnika Aug. Fiedlerja in brata njegovega Lovrenca, on je navdušil brata Dučmana, med katerimi je Peter podstavo položil za srbski repertoar. Najvažnejše pa je bilo to, da je ta „mlada Srbija“ od l. 1858. vsak mesec pridevala „Nowinam“ literarno prilogo „Lužičan“, tiskano z latinskim pismom in v popravljenem pravopisu. —

L. 1862. dobi Smoleŕ poziv na stolico slovanskih jezikov pri „Szkoli Głowni“ v Varšavi. Toda ni se mogel odločiti, da bi popustil mirno ali

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

plodovito delovanje sredi naroda svojega; zato ga izvoli „Maćica“ za prvega častnega člena svojega. Istega leta je z nova počel izdajati „Zeitschrift für slav. Literatur“, kjer nahajamo razpravo Smolerjevo o tem, da so lužiški Srbi vzprejeli krščanstvo najprej od Slovanov, potem še le od Nemcev. L. 1863. združi se Smoleŕ z Bohuwjerom Pjechom, ustanovi ž njim zadružno knjigarno, ki naj bi postala nekak specijalni sklad slovanske literature. Časopis „Zeitschrift für slav. Literatur“ izdajala sta s Pechom do l. 1865., napósled pod naslovom „Slav. Centralblatt“. Ali naročba je bila jako mala, tudi knjigarna se je slabo obnašala. V teh letih je izdal Smoleŕ tudi dve nemški brošuri; v prvi, katero je izdal v spomin tristoletnega obstoja budišinske gimnazije, pisal je o krajevnih imenih v gorenjih Lužicah, v drugi je branil popravljeni alfabet proti napadom Stoša.

L. 1868. umrje mu žena in Pjech odide v Lipsk; odslé je popustil misel na slovansko knjigarno v Budišinu, kjer tudi ni bilo pravo mesto za to, in posvetil je delovanje svoje jedino le „Maćici“ in „Nowinam“. Posebno se je trudil, da bi spravil „Maćico“ pod svojo streho; do tedaj namreč ni imela svojega stanovišča. Kupil je za 19.500 tolarjev hišo na svoj riziko, dasi ni imel ni krajcarja kapitala; ali pošten njegov značaj pridobil mu je spoštovanje in kredit celo med Nemci; le s težavo je plačal prvi znesek 500 tolarjev, in vender je bil to še le začetek. Odpravil se je v druge slovanske zemlje, da bi tam potrkal na bratovska srca. To mu je delalo toliko skrbi, da je na tem potovanji po polnem osivel. Le počasi se odplačuje dolg, in ako drugi imovitejši Slovani ne pomorejo, bode se le z največjim trudom poplačal; zato prosimo tiste rodoljube slovenske, kateri so tako srečni, da imajo nekaj več, kakor ravno potreba, in katerim je kaj na tem, da se ohrani ta srbska mladika na narodnem drevesu slovanskem še živa, naj pomorejo temu pridnemu društvu! Ali se ne spominajo tudi drugi Slovani nas, ko zbiramo za svoj „Narodni dom?“

Tako je tedaj življenje Smolerjevo do smrti njegove v 13. dan julija vrsta nepretrganih rodoljubnih del, katera bodo večno zaznamenovana v zgodovini preporoda slovanskega. Njegova zasluga je, da Srbi še niso izgubljeni. Sam je jedenkrat rekel češkim rodoljubom, ko so pomislili na „bližnjo“ smrt srbskega naroda: — „Ne,“ rekel je, „niso izgubljeni. Živé sicer skrito, tiho življenje, ali izgubljeni niso. Cvetice ovené, ako jih opalijo vroči solnčni žarki, ali v korenih jim še žije življenje dalje in ko pride zopet nánje vlažna senca, z nova oživé. Tako je tudi z lužiškimi Srbi. Prebili smo hujše dobe, pretrpeli bomo tudi to!“ —j.

Popravek. V poslednji štev. popravi povsod adjektiv Smoleŕjev v Smolerjev, Smoleŕja v Smolerja; str. 440. v 8. beri: pišóč *o* srbskem jeziku, ne pa: *v* srbskem j.; str. 440. v 19.: ludu we, ne pa: luduwe.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

glávi potem v silni propad! Tako je z nami! Gospod Bog nas udari in potem je konec ponosnému povzdiganju!“

Videla je, kako je silila dekletu solza v okó; tudi starki sámi je prihitela debela kaplja na lice.

„Čemu bi jokali, srce moje! Saj mi je še dano gledati v zorno ravnino, in kar je še mileje, gledati v zornejše tvoje okó, ljuba, draga moja!“

Med solzami sta se smijali.

„Meni se je zdelo,“ izpregovorí kneginja potem, „da je nekdo prišel s tabo. Kdo je to, otročiček moj? V sobi ne vidim tako dobro, kakor tedaj, če zrem na planine, pod jasno nebó!“

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

21. Peter in Pavel.

(Dalje.)

Skoraj še huje nego z biriči in vicami krotil in podlagal si je strogi grof slovenske podložnike z zlobo in zvijačnostjo ali, kakor je sam govoril, z modro politiko. Posredno in neposredno je delal med njimi zdražbe in sovraštvo. Posamičnih mu se ni bilo nič bati, ali jako nevarni bi mu bili lahko, da so se zjedinili in udarili nanj skupno. Trebalo jih je torej razdeliti, razkačiti jednega proti drugemu. Kadar je bil kje cerkven shod, poslal je tjà svoje hlapce in „podrépnike“, da so se zamešali med fante in jih dražili in hujskali proti fantom sosednih žúp in vasij, dokler se je unel prepir in pretep. Pomagali so kdaj ti, kdaj óni stranki z izgovorom, da morajo braniti nedolžnega proti rogoviležem. Ta nečedni posel jim je vspeval tako dobro, da kmalu ni bilo nobenega večjega zbora v vsi okolici brez razžaljenja in prelivanja krví. V isti namen je izumil Erger-Berger pravilo, ki se je udomačilo potem po vsi Sloveniji, da nihče ne sme zalezovati in ljubiti deklet iz drugih vasij. Prestopnika so domači fantje svobodno zgrabili in nabijali, kolikor so hoteli. Če jih je prišel tožit, zadrl se je grof: Prav se ti godí. Pusti tuje golobíce tujim golobom, kadar pridejo vasovat drugi k vam, jim pa vrnite. Ali on se je smijal tudi takrat, če so napadli pijani in samo-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pašni kmetje koga brez uzroka. Nemirnjakov in pretepačev ni kaznoval nikoli, razven če so se lotili njegovih služabnikov. Vohunov je imel obilo po vaseh in góricah. Zvečer so hodili poslušat pod okna, v gori pa so se skrivali za kako mejo ali v grmovje, da so čuli lahko vsako besedo vinskih bratcev, ki so se pomenkovali in veselili v bližnjem hramu. Kdor je zabavljal kaj gospôdi, bil je poklican v grad, dejan v klado in tepen, da se je sam sebi smilil. Kmet Zadnjikar je izustil pijan surovo šalo, če bi grofa zaklali, da bi bilo kolin za devet far. Ovadnik ga je slišal in zatožil. Po noči je Zadnjikar izginil. Čez več dnij so ga našli v gozdu obešenega. Grof je dejal: Zmešala se je možu pamet, pa se je revež sam zadrgnil. Meni ga je žal. Ljudje tega niso verjeli, ali so pred grajskimi molčali, da niso imeli sitnostij. Na tak način se je z m e š a l o še več drugim, ki so se spominali preglasno stare slovenske svobode in sedanje bede. Sem ter tjà so živeli tisti čas še mnogi svobodnjaki, ki niso delali nikomur tlake. Grofu se je zdela njih prostost silno pohujšljiva za podložnike ter jim jo je vzel. Ker so se branili, dal jih je bičati, dokler so obljubili pokorščino. Nekateri so pod bičem umrli. On pa je pomigal zaničljivo z ramama in rekel: Tepci, zakaj so bili tako neumni, da se niso podvrgli précej, ko sem ukazal. Smrti so si sami krivi. Grofova „politika“ je sezala v vse razmere kmetiškega življenja. Županov sin bi se bil rad oženil. Oče je bil še mlad. Sina ni odgovarjal, ali velel mu je, naj si postavi svojo hišo; doma je pretesno za dve rodovini. Fant prosi gospoda dovoljenja. Odgovori mu se, naj si steše ali sezida svobodno novo hišo, ali ne v vasi, nego pol ure dalje, blizu grajskega ulnjaka. Grof je hotel dobiti s tem zvestega in stalnega čuvaja svojim čebelam, ob jednem pa odvrniti nevarnost, da bi se vas povečala. Velikih vasij ni mogel videti, ker se je zalegla v njih najlaglje upornost in zarota. Javornik, gorska vas, imel je do sedemdeset hiš, kar je bilo v stare čase jako mnogo. Po noči, o tihem vremeni, jelo je goreti in do zore je bil ves Javornik v pepelu. Ljudje trdijo še zdaj, da so ga požgali grajski hlapci po zapovedi gospoda svojega. Samó petnajst pogorelcev si je smelo narediti hiše na prejšnjem mestu. Vsi drugi so se morali razseliti. Iz jedne močne vasi je osnoval grof šest slabih in še te so stale daleč jedna od druge. Pod Gorjanci so bile tri vasi: Staro Selo, Novo Selo, in Malo Selo. Ljudje vseh treh so živeli med sabo v bratovski prijaznosti in družbi. Grof je poskušal zaman razdreti to neprilično zlogo, dokler ga domisli Valker, kaj mu je storiti. Vsi troji vaščani so pasli živino v Gombarici, ki je bila dovolj prostorna za vse in je imela prav dobro pašo in tudi studenčino. Zgodilo se je, da so se pastirji nekaj sprli in stepli.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Na pašnikih taki boji niso nikjer redki; fantje se sprimejo in zopet pomiré, nasledkov ni nobenih. Ali grof porabi priliko. Po oskrbníku naznani gospodarjem, da ne sme goniti nihče več v Gombarico. On zahteva na svoji graščini mir in red: ker ne znajo ali nečejo krotiti svojih otrok, niso vredni grajske milosti in dobrote. Za kmete je bil to hud udarec. Čez nekaj dnij se dovoli zopet pasti, toda samó Maloselcem. Staroselci in Novoselci so bili zdaj še bolj razjarjeni. Srečnim Maloselcem so jeli očitati, da so jih pri grofu počrnili, ker bi se bila povrnila brez njihovih spletek stara pravica vsem trem vasem, a ne samó njim. Po mnogih prošnjah se dá grof omečiti in dá isto dovoljenje tudi Novoselcem. Zdaj se uname huda jeza tudi med temi in Staroselci. Maloselci pa so tudi strašno pisano gledali Novoselce, kajti bi bili mogli brez njih mnogo več živine na pašo goniti in rediti. In tako je grof po polnem dosegel svoj namen; te vasi so se odslé sovražile in se sovražijo morebiti še dan denašnji. Erger-Berger je mrzèl na vsak kmetiški napredek, na vsako izpremembo v kmetiškem gospodarstvu in življenji. Poročilo mu se je, da si je izkopal bistroumni tlačan Bernač pod hišo svojo globoko klet in da misli vinski hram v gori zapustiti in spravljati vino doma. Grof se prestraši. Dejal je: Bernač se je domislil tako pametne reči, da ga bodo gotovo vsi posnemali. Vzgled je nalezljiv, naj bo slab ali dober. Dokler hranijo kmetje vino svoje v gori, ne morejo ga nič utajiti, graščina ne izgubi ni merice górščine. Moji podložniki shajajo se najrajši okoli polne majolike. Če ga ločejo v hramu, pošljem tjà volhune in zvem vsak pomenek njihov. Ko bi pa zvozili vino na svoj dom, potem z Bogom, lepa górščina, najdebelejša grajska kravica! Nekaj ga bodo dejali v klet, največ in najboljšo kapljico pa skrili pod streho, v slamo, seno ali v kako drugo zakotje in utajili, zaklinjaje se, da je vse vino v kleti. Namestu petih veder dobil bom komaj dve in morda niti toliko ne. Tudi ne bo lahko mojim ogleduhom priti kar tako, brez opravka, v tujo hišo. Ti slovenski potuljenci modrovali bodo v svoji kleti, ali Bog vé kje, in ugibali brez nevarnosti in povse brezskrbno, kako bi me ociganili in popili graščáke v kaplji vode. Tako globoko in korenito je presojal Erger-Berger tudi take na videz čisto neznatne in malenkostne rečí, kakor je izkop vinske kleti pod kmetiško hišo. Précej ko je novico zvedel, poslal je k Bernaču veliko krdelo tlačanov, da so mu zasuli novo klet, biričem pa je ukazal, naj mu namažejo za kazen prav gorkih pet in dvajset. Ker se je bal, da bi utegnil, razkačen, osnovati proti njemu med vaščani kak upor ali zaskok, vzel mu je hišo in kmetijo in ga preselil na najzadnji konec grajske zemlje, v nezdrav, močvirnat kraj, kjer je kmalu potem

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

umrl. — Politika napotila je Erger-Bergerja, da je zatrl celó svoje kvakarsko sovraštvo proti našemu jeziku in jel goreče pospeševati slovensko umetnost, narodno pesen, bajko in šalo. Potikal se je po Gorjancih neki Kolba, bivši vojak. Delati ni hotel ničesa, najrajši bi bil sedèl ves dan pri majoliki, kratkočasil ljudi z burkami in jim prepeval svoje in tuje pesni. Takih dobrovoljnih gostov se Podgorec ne brani, ali je ta neprilika, da mora dostikrat še sam stradati vina, nikar da bi mogel napajati druge. Tudi ne utegne vselej poslušati burk in petja. Kolba je živel torej nekateri dan prav po pasje, kar ne ugaja nikomur, najmenj pa veseljaku. Izmed njegovih pesnij je naredila največ hrupa in smeha po vsi krški dolini zabavljica, s katero je pikal Brusničane. Ko se je vršilo pri njih próščenje, bili so ga razžalili, ker ga niso poklicali nikjer k pijači. Srdit séde na tla pod lipo in se zamisli. Sedèl in premišljeval je do mraka, potem pa začel korakati gori in doli po vasi in prepevati:

Brusničani se vkup zberó —
In star'ga mačka oderó i. t. d.

Grofu je povedala za to pesen najprej Meta. On se je je jako obveselil. Brusnice mu že zato niso bile po volji, ker so bile prevelike; dobro pa je tudi vedel, kako iz srca sovražijo Brusničani že od nekdaj gospôdo. Poslal je po Kolbo, da je pel to zabavljico med obedom, pri katerem je bilo več tujih gostov, med njimi tudi neki vitez iz moravškega okraja. Pesen in napev sta se priljubila vsem poslušalcem. Kolba je dobil za nagrado toliko vina, kolikor ga je nesti mogel in pa dragoceno dovoljenje, da se sme oglasiti v grajski kleti vselej, kadar bo hotel. Ni mi treba praviti, da je prav pridno rabil to pravico. Njegovo pesen si je zapisal moravški vitez in jo nesel s sabo domóv. Iz istih razlogov kakor grof Brusničane, sovražil je on Moravčane. Sklical je svoje hlapce in jim zapovedal, da se morajo zabavljice naučiti in dražiti ž njo z drugimi fanti vred vražje Moravčane. Izpremenil je samó nekatera imena, druge besede so ostale, kakor jih je zložil Kolba. Kmalu je donelo od Save do Snežnikov po vsem Gorenjskem:

Moravčani se vkup zberó —
In star'ga mačka oderó i. t. d.

S to pesnijo se je zakuril v Podgorji razpor, ki se še zdaj nekoliko čuti. Brusničani so se lahko hudili nánjo in na tiste, ki so jim jo prepevali. Ker je zabavljanje Dolenjcu menda prirojeno, glasil se je brusniški maček v vsaki vasi, na vsakem shodu, o vsaki veselici. Kolba je imel tekmeca, gorníka Gungulíča, čigar oče je bil Vlah, ki je pobegnil od doma zaradi uboja. Gungulić ni znal pesnij skladati, tem bolje pa je praskal in ujedal z izmišljenimi pripovedkami. Pravil je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

n. pr., da je vprašala Podgorka Novomeščanko v petek popoludné ob treh, zakaj zvoní. Mestna mamka ji velí: Zato, ker je ob treh Bog umrl. Podgorka zakliče dobrodušno: Kaj, umrl je? Bog mu daj nebesa, če prav ga nisem poznala. — Najrajši je nagajal Gungulić Gaberčanom. Rogal se je, da je poslal bolen Gaberčan po gospoda, naj bi ga dejal v sveto olje, potem pa je šel v hosto delat, ker v Gaberji ni navada, da bi bolnik ležal. Ko župnik pride in se začudi, da ni moža doma, reče mu gospodinja: To nič ne škodi. Prosim, denite sveto olje v to le črepino. Kadar se vrne, pomazal se bo ž njim sam, saj ima zdrave prste. — Takih razžaljivih smešnic je pripovedoval Gungulić na stotine. Grofu so bile vse jako po všeči. Tudi Gaberje mu se je zdelo za kmetiško vas preveliko. Podgorce je črtil že zato, ker so njihovi spredniki spuntali se proti gospôdi in osvojivši mihovski grad tako neusmiljeno krvavo postopali s svojimi zatiralci. Kakor Kolbo, povabil je k sebi tudi Gunguliča in mu odprl na stežaj klet in zídanico. Za vsako pesen in šalo dobila sta od njega oba tudi denarjev. Ta darežljivost je vzpodbujala na posnemanje: v vseh župah so se prikazali novi pesniki in burkeži, ki so smešili in zasramovali rojake svoje. Grofu je kar srce skakalo od veselja, da mu je setev tako krasno obrodila. Med kmeti je izginil vsak sled jedinosti in prijateljstva. Vsako srenjo in vas so dražili in grdili sosedje z nečednimi pesnimi in psovkami; kjer koli so se sešli fantje iz različnih žúp, izdirali so se kôli in padali po glavah. Kmetje so preklinjali iz vse duše Erger-Bergerja, ali skoraj še bolj so sovražili brate in tovariše svoje. (Dalje prihodnjič.)

Josip Podmilšak,

pisatelj slovenski.

Spisal Gregor Jeréb.

24. dan decembra t. l. bode minilo deset let, odkar je nehalo biti srce mózu, kateri je jeden izmed najboljših pripovednih pisateljev slovenskih, in ta mož je Josip Podmilšak*) — bolj znan pod pisateljskim imenom: Andrejčkov Jože.

Porodil se je v Krašinji v 25. dan meseca marcija 1845. leta. Imel je jednega brata in jedno sestro. Oči je bilo ime Andrej, zatorej

*) Tako je pisano njegovo ime na vseh uradnih listinah, in tako se je tudi sam povsod podpisaval, zato ostajamo pri tej obliki, dasi ni pravilna. (Glej „Ljublj. Zvon“ II. 630. str.) Pis.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

21. Peter in Pavel.

(Dalje.)

Zdaj pa čujmo zanimljivo pripovedko, ki se brž ko ne ni porodila v slovenski glavi. Ž njo so se kratkočasili najrajši nemški graščáki. Gospôda je pa niso le z veseljem pravili in poslušali, ampak so tudi verjeli, da je resnična. Za nas je znamenita zlasti za to, ker je odločila in pospešila usodo našemu znancu, mogočnemu grofu Erger-Bergerju.

V Stari Vasi je živel naš rojak Peter Kresè. Kmetijo je imel majhno, ali jako dobro. Da je tako rad delal kakor pil, bil bi prihranil brez velike težave sebe in rodovino svojo. Nadloge si je torej zakrivil sam. Vinógrad mu je dajal do petnajst veder vina. Pred pustom mu ga je vselej zmanjkalo; prihranil ga je samó jedno ali dve banjki za Kurentov god. Potem je nastopil dolgi, dolgi post, ki je trajal do jeseni, to je, do trgatve. Kdaj pa kdaj se je pripetilo, da ga je poklical kak bogatejši znanec v hram, ali take prilike so bile redke, tudi moramo Petra pohvaliti, da ni visel rad za brado. Pri svoji majoliki je vriskal in prepeval, pri tuji mu se skoraj ni ljubilo niti govoriti. V tožni čas neskončnega svojega vinskega posta je sedal pred leseno kočico na tnalo pa se oziral proti visokemu gradu, ki je stal na prijaznem griči pod Gorjanci, in govoril vzdihujoč: Oh, zakaj nisem jaz graščák? Znal bi si streči, bogme, bolj pametno, nego ti ničevi grofički in barončki. Tri bokale bi ga moralo priti vsak dan na mizo. Računimo! Dopoludné jeden, o poludné jeden, popoludné zopet jeden. Šentaj, trije so premalo, dva treba privreči. Zvečer je človek najbolj žejen, pa ga srka tudi najbolj brez skrbí. Če priplezajo v glavo tudi vse štiri žabe, kaj za to? Spí se ž njim še trdneje in slaje. Oh, preljubi Bog, prestvari me vsaj za jeden dan v „vašo gnado“ pa boš videl, da si bom napravil že na tem svetu taka nebesa, da te lepših in boljših ne bom nikoli prosil. — Tako je Peter hrepenel in molil pred svojo hišo skoraj vsak dan, sósebno zvečer, ko mu je šla rodovina spat. Kadar se je v sladke želje svoje prav živo zamaknil, pogovarjal se je sam s sábo tako glasno, da ga je vsak človek lahko razumel. Grof, zemeljski njegov vladar, šel je nekoč pozno z lova

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

domóv. Gredé mimo Kresétove koče čuje Petrov pomenek in se ustavi za oglom. Kmalu zvé, kaj mu podložnika tiščí in zamika. Grof, burkast mož, nasmeje se in velí: Naj ti se volja izpolni! Peter ni vedel nič, da ga je kdo poslušal. Drugi dan ukaže graščák županu, naj dá Kresetu vina, kolikor ga bo piti hotel; kadar bo omagal, naj mu pride povedat. Svoji gospé, služabnikom svojim in služabnicam razloži na tanko, kaj je zamislil in odkaže vsakemu, kaj mu je storiti. Hišni je dejal: Ti boš jutri grajska gospá in grofica, nekoliko ur tudi soproga, skrbi za svojega moža, da ne bo stradal. Župan poroči že o mraku, da leží Peter na trati za grajskim vrtom, pijan, kakor bi bil ubit. Gospod namigne slugam. Oni gredó po gospodovo obleko, slečejo Petra, denejo nánj lepo gosposko opravo ter ga odnesó v grajsko spalnico, kjer ga položé v pernato posteljo, na kateri so počivali že škofje, knezi in ministri. Drugo jutro se odpelje grof za rana z gospó v mesto. Peter se prebudi jako kasno, še le okoli desete ure. Zapazivši na sebi gosposko obleko, pod sábo krasno, mehko posteljo in okoli sebe poslikane stene in drago opravo vsake vrste, bil je uverjen, da še spí in da mu se o ti sreči samó sanja. Mel si je očí pa se oziral, otipaval sebe in okolico, strmel, slednjič pa se široko zasmijal: Ehe, zdaj ni moči več dvojiti, Bog mi je ponižno mojo prošnjo uslišal. Kaj prav za prav sem, še ne vem, ali vsa znamenja spričujejo, da menj nego gospod ne morem biti. V bližnji izbi služabnik začuti, da se je Kresè predramil. Stopivši k njemu ga vpraša: Milostívi grof, ali vas smem preobleči? Peter odgovorí prijazno in veselo: Praviš, da sem grof. No, naj pa bom, nisem bedak, da bi se jezil na tako čast. Če oblačijo druge grofe služabniki, preobleci slobodno tudi mene, menj od drugih nečem biti. Ves po grofovsko in po najnovejši šegi opravljen odide iz spalnice v obednico, odpre okno in velí: Jaz bi bil, bogme, mož, da ne bi pogledal vsakega, ko bi bilo vse to, kar vidim, moje. Sluga mu se prikloni: Milostívi grof, vaše je vse, ta beli grad tukaj in vsa ravnina od gore do gore in ob reki od jeza do jeza z vsemi vasmí, hišami in poslopji. Kresè se zadovoljno namuzne: Kdor ima toliko svetá, ima gotovo tudi kaj vina, á? Prinesi mi ga précej polno majoliko in ob jednem kaj prekajenega, gnjat ali kračo! Služabnik mu postreže poleg zapovedi. Peter ga vpraša: Prijatelj! Kdo pa gospodinji danes pri nas, da si mi prinesel jed in pijačo ti? Po navadi je to ženski posel. Mladič odgovorí: Gospodinja so se ve da, milostíva grofica, vaša gospá. Zdaj se še oblačijo pa bodo skoraj tukaj. Kresè se silno začudi, ves zmešan zajeclja: E, se ve da, kdo drug bo gospodinjil nego gospá. Ali bratec, ne zameri, da te še nekaj vprašam. Sinoči sva z županom malo preveč martínovala, pa je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

od preobile staríne glava moja tako pozabljiva, da ničesa ne vé. Kaka pa je prav za prav grofica in kako ji je ime? Sluga velí: Gospá so visoki, čedni, očitni, da je malo takih. Krstno ime pa jim je, kakor se spodobi, prav gosposko, grajsko: zovó se Sidonija. Peter pogleda debelo: Kaj praviš — Segonja? To ime se težko zapomni in ni lepo, ali kaj za to. Poglavitna reč je lepota. Grde jaz ne bi maral. Zunaj se začujejo ta trenotek koraki. Sluga zašepeta: to so grofica in nizko se poklonivši odide. V obednico stopi velika, črno oblečena gospá. Kresè skoči po konci in jo pozdravi: Dober dan, dober dan! No'r gnôn (Euer Gnaden) kako ste — kako si kaj spala? Grofica mu odgovorí nekaj po nemško. On se začne praskati za ušesi in jo prosi, da bi govorila za zdaj ž njim po domače. „Ker sem tak gospod, ni dvojbe, da znam tudi jaz nemški. Toda sinoči sva se zameknila z županom tako globoko v vražjo majoliko, da sem zapil vso nemščino svojo. Ali se bom že domislil; jutri, boš videla, bova tajčala, da se bo vse kadilo. Gospá mu reče po slovensko: Dragi grof! Prišla sem te povprašat, kake ukaze in zapovedi naj naznanim tvojim podložnikom in uradnikom, da jih izpolnijo. Vsak dan ima svoje potrebe in torej tudi svoja povelja. Peter velí zadovoljno: Moja Žgonja ali kako ti se že pravi, ti govoriš jako pametno. Kmetom se mora zapovedovati, drugače postavajo; sami ne znajo druzega nego pijančevati in objedati nas gospódo. O, mene ne bodo prekanili ne, tem capinom vidim v dno duše pa vem, da so vsi sleparji in cigani. Verjeti se ne sme nobenemu nič. Graščáki delajo ž njim predobro, zato so se tako napuhnili. Poroči mojim kmetom in služabnikom, da mi morajo zanaprej, kadar jih srečam, poljubiti roko. Do zdaj so izkazovali to čast samó gospém. Jaz pa nečem biti slabši nego baba moja. Gorjé vsakemu, ki se bo predrznil, mene zaničevati. Na shodih preklinjajo vsi podložniki najrajši grofe, barone in sploh „vaše gnade". To peklensko šego bom iztrebil do zadnje korenine. Razglasi torej ljudem mojim strogo zapoved, da morajo začeti in zvršiti odslé vsako pijačo in veselico z molitvijo za moje zdravje in dolgo življenje. Tudi to jim treba ukazati, da se mora vsak, kdor gre mimo grada, odkriti, da prizna s tem podložnost svojo in našo oblast. O, jaz jim bom že pokazal, da me Bog ni postavil zaman za grofa in gospodarja njihovega. Če kažejo osle drugim, meni jih, bogme, ne bodo. Hodi mi še marsikaj na misel, kar se mora predrugačiti, ali za danes sem zadovoljen, da se obznani in storí, kar si slišala. Sidonija se dvigne in napoti k družini in tlačanom; Peter pa je pil in jedel, dokler je izpraznil majoliko in obral kračo. Med tem opravilom se je pogovarjal sam s sábo o različnih rečeh, največ pa o svoji gospé.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Dejal je: Bábnica ni napačna; malo predolga je res, ali to mi je prav po godu, da je tako pri sebi. Nihče mi ne bo mogel očitati, da imam trlico. Kak kmet bi rekel: Hvala Bogu, da mi je dal tako. Grofje pa pojó drugo pesen. Naj si izberó tudi najlepšo ženo, brez ljubice ne prebó nobeden. Zoretova Ančika me je ugrela vselej, kadar sem jo videl. Proti nji je ta Žganja strašilo za v prosó. Zoretova ptičica mora priti v mojo kletko, naj me stane tudi pol graščine. — Pómenek mu podere Sidonija s poročilom, da je zapovedi njegove razglasila, potem pa ga vpraša, kaj bi mu pripravila za južino. Peter ji velí, smehljaje se šegavo: V ti reči vladata dve pravili, jedno nalaga želodec, drugo stan. Izpolniti veljá obe. Kar sem živ, hrepení želodec moj najbolj po štrukljih. Jedel sem jih že dostikrat, ali prav do sitega še nikoli. Danes bi se jih rad naužil. Skuhaj jih torej danes kar cel kotel; veliko, vem, da jih ne bo ostalo. Čudovito dober založek se mi zdé tudi svinjska ušesa s hrenom. Dve ušesi utegneta biti premalo. Pa naj jih bo deset! Mari je grofu, če mu se zakolje sto prascev! Hrena pa nadrgni polno skledo, skodelica je za berače, ne pa zame. Skoraj še bolj nego z ušesi pa mi boš ustregla z dobro potvico, s tako, ki jemljó v nji ocvirki več prostora nego sredíca. Slast se ji bo jako povečala, ako dodaš obilno smetane, jajec, orehov, medu in sira. Tudi sem se uveril, da se lepo prileže jo vsaki potvici lešnikova jederca, stolčena prav na drobno, in pa bučne pečke, ki pa se morajo prej dobro posušiti, ne na vetru, nego na temenu. Zdaj veš, kaj ljubi želodec moj; ker pa ne smem pozabiti, da sem grof, speci jednega ali dva p a v a in zakaj ne tudi onega-le zelenega ptiča tamo, ki mu pravijo menda popagaj. Po takem vidiš, da bom obedoval to, kar mi diší, ob jednem pa ohranil neomadeževano grofovsko svojo gospóščino. Grofnja je hotela še vedeti, kako vino naj mu prinese za južino. Kresè se zagrohota: To vprašanje je jako nepotrebno, dajala boš na sodbi zánje Bogu težek odgovor. Mislim, da mi ni treba praviti, da želim tistega vina, ki je najboljše, najslajše, najmočnejše, z jedno besedo, vina, katerega bom čutil v vseh žilah in mišicah, v vseh kosteh in vlaseh. Taka vina so pri nas: muškat, gadovec in sladka répica. Ta božja pijačica ne rase pri nas, ali jaz vem, da jo imajo in časté v tem gradu že od nekdaj. Nosijo jim jo vlaški tovorniki s prisojne hrvatske górice Répice, po kateri je dobila svoje ime. Zdaj pa le pojdi brž v kuhinjo in dobro pazi, da mi se južina ne prismodí ali drugače ne izkazí, jaz pa moram iti gledat, kaj kàj onegavijo družina moja in tlačani. Rad bi videl, če mislijo zvrševati moje zapovedi tako na tanko in urno, kakor zahtevam in kakor se spodobi in je dolžnost ljudem, ki so ustvarjeni za posluh in službo.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

O teh besedah se dvigne, vzame grofovo palico, stoječo v kotu in koraka počasno in važno iz obednice na hodník in od tod po stopnicah na dvorišče in skoz velika vrata na plano. Ker je veliko pil, žaril mu se je ves obraz; oči so mu se napele in stopile iz jamic; itak se ni moglo reči, da je že pijan. Močno podgorsko truplo mu je neslo brez kvare tri, tudi štiri poliče. Kmetom so povedali zgodaj zjutraj grajski uradniki, nekaterim tudi grof sam, da bo gospodaril z gradom in ž njimi nekaj časa njegov namestnik, ki je tudi grofovskega rodu. Naložili so jim strogo, da morajo izpolniti vsak ukaz njegov brez godrnjanja in tako ročno in zdušno, kakor da jim pride od gospodarja samega. Tlačani so bili silno radovedni, kakóv je ta njih novi gospod, v katerega ima graščák toliko zaupanje. Zagledavši preoblečenega Kreséta, zazijala so jim usta kar na stežaj; ostrmeli so tako, da niso mogli dolgo nič misliti, nikar izpregovoriti kako pametno besedo. Ko pa so se od čuda zopet zavedeli, jeli so kričati vsi v jeden glas: Viž ga no, to je Peter, nihče drug nego Kresétov Peter, le poglejte mu krivo desno nogo pa tumpasti nos in bradavico pod levim očesom. O ho ho Peter! Peter! Povej nam no, kako si se prelevil tako hitro iz kmeta v grofa? Mnogi so se mu začeli zdaj na vse grlo grohotati, drugi pa ga zlobno pikati in zabavljivo povpraševati, če jih bo kaj kmalu osvobodil tlake, za katero vé iz svoje izkušnje, kako je težavna in krivična. Nikomur ni prišlo na misel, da mu treba poljubiti roko, niti odkriti mu se niso hoteli. Nekoliko trenutkov je bil Kresè, videč pred sábo stare znance in tovariše, precéj zmešan in omamljen, ali njih nespodobne besede povrnile so mu kmalu grofovski ponos in zavest, da je on njihov vladar, oni pa njegovi podložniki in sužnji. Jel je nánje rjuti in grmeti, da so skoraj oglušili. Za hudim gromom pa je prišlo skoraj tudi strašno treskanje. Peter skliče biriče in hlapce in jim velí, naj polove kričače in zabavljače in jih položé na klop. Morali so jih mazati z debelimi palicami in biči, dokler jim niso roke otrpnile. Mnogi so od strašnih bolečin omedleli, nekateri tudi umrli. Ta dan je bilo tepenih več tlačanov nego pod oblastjo pravega grofa vse leto. Ta se ni nikoli dotaknil starcev, bab in otrok; Peter pa je kaznoval vse brez razločka in tudi ženo svojo. Reva ni mogla vso noč nič zaspati; bala se je, ker moža ni bilo domóv, da se mu je pripetila morda kaka nesreča. Ko je drugi dan zvedela, da je postal grof, tekla je v grad, da bi videla, kaj pomeni ta čudna govorica. Našla ga je sredi množice vaščanov, ki so ga, trepetaje, prosili oproščenja, obetali mu zvestobo in pokornost ter mu se nizko priklanjali in mu poljubljali ne le desno, ampak tudi levo roko. Misleč, da ima še zmerom zakonsko pravico, stopila

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je brez straha k njemu in mu se nasmijala: Povej mi no, Peterček, kdo je danes večji bedak, ali ti ali naš grof — za božji čas, sàj ni Kurentov god, da so te tako našemili. Kreséta to očitanje tako razvname, da je začel na vso moč udrihati po stari ženi. Ko ga je vprašala, če ne pozna Barbe svoje, da jo bije tako neusmiljeno, dejal je nekoliko utolažen: Resnice ne bom nikoli tajil. Dobro se spominam, da si bila moja baba v prejšnjem življenji, dokler sem bil še menda kmet ali kaj. Ali saj sama vidiš, da sem zdaj grof in da taka metla, kakor si ti, ni več záme. Moji sedanji gospé pravijo Žganja ali kako že, ne pa Barba. Razven gospé imel bom za ljubico Zoretovo Ančiko in morda še katero drugo, ali záte ne bo mesta niti med ljubicami, ker si prestara in pregrda in si mi prehudo nagajala, dokler sem vzdihoval pod oblastjo tvojo. Pusti me odslé na miru, kakor bi se nikdar ne bila poznala; obgovarjati me ne smeš nič več, niti pozdravljati me ni treba. Če boš poslušna in pametna, dobil ti bom moža, da ga boš gotovo vesela. Moral te bo vzeti kak brdak birič ali gozdnar, ki se ga ne bi branilo nobeno dekle. Če pa ne boš znala brzdati svojega strupenega jezika, gorjé ti: dal te bom vreči v temno ječo, da ne boš videla nikoli več belega dné. Ihteč se in preklinjaje besnega dedca in nesrečo svojo je bežala Barba po tem opominu proti domu. Spotoma je srečala Zoretovo Ančiko in se zakadila vánjo. Za deklino je bila velika sreča, da ji starka ni bila kos, drugače bi ji bila pomuljila vse vlase iz glave. Kmalu po nje odhodu je prišla Sidonija povedat Petru, da je južina kuhana. Ker mu se je zdelo razžaljivo za moža in grofovsko dostojanstvo, da bi korakala žena na desni, prijel jo je z levo roko za podpázduho in peljal v grad. Taki uljudnosti ni bil do zdaj vajen, pa ni čudo, da se je ponašal jako okorno in je Sidonija komaj čakala, da jo izpustí. Držal jo je tako čvrsto, da jo je štirinajst dnij roka bolela. Med obedom je morala ostati ves čas pri njem. Dasi so ga mikali najbolj štruklji, svinjska ušesa, potvice in majolike, zabaval se je rad tudi ž njo, ker ga je zanimal njen pomenek, iz katerega je zvedel marsikatero ugodno novico. Nekatere drobtine tega razgovora nam je zgodovina ohranila. Ko je pohrustal sedmo uho, vprašal je Sidonijo, če jima je podaril Bog že kaj majhnega, kakega sinčka; smrkolínk ne mara, kajti je ž njimi preveč sitnosti in premalo veselja. Gospá je zarudela in rekla tiho v stran gledaje: Do zdaj sva še sama. Nežni soprog jo je tolažil: To naj te nič ne skrbi! sàj sva še oba jaka, pa če bi bila tudi že stara, ne bi trebalo obupati. V Gorjancih vem za podrto kapelico. V nji je lep, rezan kamen. Na tem kamenu se vidi vse polno pičic, črnih, belih in rudečih. Kdor odmoli angeljsko

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

češčenje, naredí mu se iz teh pičic prekrasna podoba svete Ane, ki drži v naróčaji hčerko svojo Marijo. Ti podobi se priporočajo brezdetne žene in dozdaj je bila še vsaka uslišana. Sveta Ana ne dá kake pokveke in negode; otroci, ki se porodé po njeni prošnji, zdravi so, krepki in dobri, da ne delajo roditeljem nikoli nobene skrbi, neprilike in nejevolje. Če hočeš, romala bodeva še to leto tjakaj, ali moram te še jedenkrat opomniti, da se boš priporočila sveti Ani za sina, ne pa za hčer. — Peter si je nalival najprej muškata in ga pocedil dober bokal, potem pa postavil pred sé veliko majoliko gadovca, ki zori v Gadovi peči in ga zmatrajo vsi zvedenci za najboljše dolenjsko vino. Gadovec ima svojstvo, da omečí človeku srce in mu podarí čudovito prijaznost in ljubeznivost. Umilil je tudi Petra, da je začel zaljubljeno gledati v Sidonijo in jo objemati. Ko se je zakonske nežnosti nekoliko naveličal, prosil jo je, da bi mu povedala prav na tanko, kako sta se seznanila in se zaverovala jeden v druzega, predno sta se vzela. Sladko se smehljaje velí Sidonija: Ta neskončna sreča mi je prišla tako-le. Na Gorjancih je bil pri sv. Miklavži shod. Midva sva se napotila tja, jaz na Gaberje, ti na Brhovo in tako se spotoma nisva mogla srečati. Bilo nama je tako namenjeno, da sva prišla oba isti trenutek do Krvavega kamena. Takrat je začel iti dež. Midva stopiva pod košato bukev in se pogledava. Moje oči se primejo tebe, tvoje mene. Pri cerkvi sem ti kupila potem poln robec odpustka, ti pa si me prijel za roko in me peljal k Vlahom, ki so pekli pri jezeru jagenjčke in točili vivodinca. Dal si mi tak režanj pečenke, da mi je kar roka omahovala. Hoja me je bila silno ustradala, da sem jedla kakor volk. Ti si bil tako usmiljen, da si plačal záme še štiri velike kose bravine in več majolik vina. S to dobroto si mi se tako prikupil, da sem dejala: Jaz hočem imeti Petra ali pa nobenega. Ti pa si rekel, jokaje se od veselja: Naj me vzamejo vsi vragi, če ne boš moja. Mogoče, da te bom kdaj pošteno ozmerjal in morda tudi kaj obunkal, ali mi ne boš smela nič zameriti, ker te bom vedno rad imel in ti skrbel za jed in pijačo, da ne boš stradala niti ovsenega kruha, niti suhih drobníc niti zdrave, gorjanske studenčine. Po tem sladkem pomenku naju je vino zmoglo in podrlo. Domóv nisva šla prav lahko. Podgorci so naju morali dolgo vleči za roke, pehati in valiti po strmcih navzdol, dokler sva se iztreznila. Dve ali tri leta po ti dogodbi sva naredila poroko in svatbo. Neizrečeno čudno in skoraj nemogoče mi se zdí, da bi se ti ne spominal več tega srečnega shoda pri sv. Miklavži in najinega spoznanja in zaročenja. Le nekoliko pomisli, pa vem, da mi boš potrdil, da se je vršila in dovršila ta reč po polnem tako, kakor sem ti jo zdaj povedala. Peter se zamisli, skoči

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

po konci in veli: Da, ti govoriš resnico. Spomin mi se je oživil. Zdaj ti razložim lahko vse po vrsti, kako sem potoval k sv. Miklavžu, kaki so bili tisti Vlahi, ki so naju gostili, in kaj sva imela takrat na sebi. Jaz sem bil v novih, irhastih hlačah, ti pa v mezlanastem krilu, ki se je prelepo izpreminalo: mislim, da je bilo zeleno ali pa rujavkasto. Kaj je govoril Peter Sidoniji dalje, nam ni znano; za gotovo pa vemo, da se je bojeval zmagovito z iskrenim gadovcem. Zaničljivo je porinil na stran prazno majoliko in načel trebušno banjko, v kateri si je nahajala „sladka répica“. Srkal jo je vriskaje in prepevaje, ne sluteč, da se skriva v nji nevarni škrat, ki mu je nakanil ugrabiti grofovstvo in ž njim ves zemeljski raj, katerega je pričel komaj uživati. Ni mu še splavalo po grlu četrt banjke, kar mu se zmračé oči, glava obesi na prsi in truplo zdrkne s stola na tla, pogrnena z debelo plahto, ki ga obvaruje bolečega udarca. Do mraka je ležal mirno v obednici, potem pa pa ga je dal vrnivši se grof preobleči nazaj v njegove samodélne podgorske cape in odnesti zopet na tisto mesto, kjer so ga pobrali prejšnji večer.

(Dalje prihodnjič.)

Josip Podmilšak,

pisatelj slovenski.

Spisal Gregor Jeréb.

(Dalje).

Ržaško življenje mu od kraja ni nič kaj ugajalo, a polagoma se mu vender privadi. Mnogi, njemu prijatelji iz šolskih let, bili smo njegovega prihoda silno veseli in ne zaman, kajti duhovitega, dovtipnega človeka se nihče v družbi ne ogiblje, in oboje je bil Josip v obili meri. Pričelo se nam je novo življenje, toda ni trajalo dolgo. Pravijo, da je naravno, ako duhovitim ljudem, kateri zgodaj in hlastno razvijajo stvoriteljne močí, ni dano dolgo živeti. Ne vem, je li na tem kaj resnice ali ne. Resnično pa je, da je plodovitih talentov svojstvo neprestano delo, zaradi česar se njih organizem prezgodaj zamorí, morajo umreti ob času, ko so drugi, varčno rabeči svoj dar, porabili komaj polovico stvoriteljnih močij. Prav tako je bilo s Podmilšakom. Slabo pak je v Trstu tudi vplivala brza mena toplíne na njega rahlo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

21. Peter in Pavel.

(Dalje.)

Samo je smrčal vso noč, dokler ga ne prebudé glasne psovke in kletve tlačanov, ki so šli onod na delo. Že to jutro je prejel od njih marsikak krepak sunec od spredaj in zadaj v povračilo svoje zverske surovosti, s katero jih je mrcváril pretekli dan. Zaman se jim je grozil z biči in vislicami. Kmetje so spoznali brez težave slano grofovo šalo in neskončno smešnost in sramoto Kresétovega Petra. Ko je zapazil na sebi kmetiško obleko, začel je dvojiti tudi sam o svoji grajski oblasti in mogočnosti. Najprej se je hotel ves zmešan napotiti v grad, itak se je premislil, ker ga je uverilo zabavljivo grohotanje zbirajoče se gospôde in nje družine, da ni več grof nego zopet tak borè-kmetič, kakeršen je bil ves čas svojega življenja razven nekoliko zlatih uric, ki so mu tako hitro minile. Ljudje so bili nánj tako razkačeni, da se niso hoteli nikoli več ž njim sprijazniti in tudi Barba mu dolgo ni mogla oprostiti grofíce Žganje in Zoretove Ančike. Slovenski podložniki so zdaj baje nehali jeziti se na nemške oblastnike, ker jih je poučila bridka izkušnja, da bi delali rojaki ž njimi še stokrat huje nego najokrotnejši tujci. Pripovedko o Kresétovem Petru sem imenoval zanimljivo ali to se vé, da je ugajala samó ušesom, ki so se držala kvakarske gospôde. Naši kmetje so sodili o nji drugače. Kadar koli so jo slišali, jeli so se zaničljivo posmehovati in rogati. To bajko si je izmislil človek, ki se je s pametjo sprl in stepel ali pa je še nikoli srečal ni. Gospôda bi se radi ž njo oprali in olepotičili, češ, mi nismo taki, kakor vpijejo kmetje; živina so Slovenci, ne pa mi. Ali naj le poskusijo dati svojo moč našemu človeku, pa jim bo zagódel tako pesen, da jim bo prešla za vselej volja rabiti nas za vražje svoje predpustne burke. Te govorice niso graščáki nikoli zvédeli in, da jim jo je tudi kdo ovadil, ne bi jih bila nič brigala, ker je ne bi bili verjeli. Zmatrali so svoje kmete za surove divjake, ki nimajo nobenega višjega čuta in hrepenenja in si želé na tem svetu samó jedne sreče, da bi se prav do sitega napasli in ob jednem upijanili. Kakor vsi plemenitaši je bil uverjen tudi Erger-Berger, da bi posnemal Petra vsak Slovenec, katerega koli bi doletela po kakem naključji grajska čast in oblast.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Premišljeval je dostikrat, kako krasno zabavo bi napravil sebi in svojim gostom, ko bi ponovil duhovito šalo sprednika svojega. Med njegovimi podložniki zval se je jeden Pavel Kresè. Kar je delal Peter, pristovalo bi se prelepo tudi Pavlu, kajti sta ti dve imeni kristjanom skoraj nerazločni jedno od druzega. Ta misel se je zapíčila grofu tako čvrsto v glavo, da se ni dala več izruvati. Naložil je torej županu, naj izkuša Pavla tako napojiti, da bo obležal brez zavesti kje v obližji, od koder bi ga mogli prenesti brez hrupa v njegov grad. Grajski služabnik se je dosti trudil, ali sreča mu ni hotela poslužiti, da bi zvršil gospodovo zapoved. Pavel je bil čuden, svojeglav človek, ki ga ni znal vsak preslepiti in zasačiti. Bil je izpolnil že trideseto leto, vender še ni mislil nič na ženitev. Tudi je povedal, zakaj ne. Dejal je: stare in grde ne maram, na mlade in lepe žene pa preží naš grof. Vém, da je njega že zdavno greh zapustil. Ali česar ne more storiti sam, dovoljuje in ponuja rad svojim mladim gostom. Pavel je sploh hudo zabavljal gospôdi. Za mlajših let je bil radi tega večkrat do krví šiban in bičan. Pozneje se je naučil molčati; vsaj v pričo grajskih podrépnikov ni zinil nikoli nì besede proti grofu. Društva se ni branil, pil pa ni v njem nikoli toliko, da bi ga bilo vino zmešalo. Kadar ga je kaka reč hudo ujezila, zaprl se je sam v svoj hramček in takrat se je gotovo vselej upijanil pa se zvalil na tla in spaval kdaj po dva dní brez dolgih presledkov. Župan ga je vabil zaman v grajsko zídanico, Pavel je mahnil z roko, nekaj zagodrnjal in korakal dalje; niti pomenkovati se ni hotel ž njim. Ko pové grofu, da ne more ničesa opraviti, ker se opija Kresè samó v jezi in prezira grajsko gostoljublje, od kraja gospod ni vedel, kako bi mu prišel do živega, itak se je s časoma domislil. Zopet je poklical župana in mu velel: Pavla bomo danes razsrdili, da bo pihal kakor gad. Letošnje górščine še nismo pobrali pri njem. Pojdi pónjo v takšen čas, ko ga gotovo ne bo v hramu, n. pr. o poludne, kadar kmetje južinajo. Vrata bodo se vé da zaklenena. Ti rabi staro grajsko pravico pa jih razbij! Vzemi potem górščine še kako vedro več nego je navada. Pavla bo ta sila in krivica brez dvojbe razpalila. Tolažbe si bo iskal v vinu in potem ga bomo po noči dvignili in prenesli s prašnih tal njegovega hrama v najlepšo izbo in na najmehkejšo posteljo, ki jo imam. Preizvrstno zamišljena zlobna nakana se posreči. Ob osmih zvečer je že smrčal Pavel na grajskih blazinah in pérnicah. Erger-Berger skliče vse svoje uradnike in družino ter jim naznani voljo svojo tako-le: Jutri zjutraj se z gospó odpeljem. Že dolgo časa me vabi knez Pomarančar, da bi prišel k njemu in bil za botra njegovemu sinku, katerega mu je podaril Bog še le v pozni starosti, kakor mislimo, po molitvi nekega

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

svetega puščavnika. Záme bi bilo grozno grdo, ko mu ne bi hotel izpolniti te častne in nujne želje, zato odidem. Za namestnika Vam puščam Kresétovega Pavla. Kaj se smejete? Vaša dolžnost je poslušati, kar Vam ukažem. Gorjé Vam, ako mi ne bodete čestili namestnika. Dajte mu ključe vseh izb in shramb in tudi pečatnik moj. Kar koli bo ukrênil in zapovedal, potrjam vpričo Vas že zanaprej. Naložite tudi tlačanom in vsem kmetom, da ga morajo spoštovati na isti način, kakor mene, niti imenovati ne smejo ga nič drugače nego grofa. Sósebno pa naročam Vam, kuharjem in kuharicam, kletarjem in kletaricam, da postrežete Pavlu, kar najbolje znate in morete. Pripravite in prinesite mu ročno vse, česar koli bo zaželel. Ker boste ž njim brez dvojbe največ govorili in občevali, zapomnite si dobro vsako besedo, katero bo bleknil, vsako neumnost, ki mu bo prišla na misel, da mi boste povedali lahko vse na tanko, kaj se bo godilo v grádu, ko ne bo mene domá.

Po tem opominu je šel Erger-Berger spat, njegovi uradniki in družina pa so ostali še dolgo skupaj in ugibali, kaj namerava grof s to burko in kake nasledke bi utegnilo imeti prečudno namestništvo Kresétovega Pavla. Ker nihče ni pričakoval ničesa hudega, ločili so se prav dobre volje. Pred razhodom so smejé se čestitali jeden drugemu, da dobé gospodarja, ki jih bo znal gotovo bolje kratkočasiti nego strogi general. Jedini Valker je stal med tem pomenkom zamišljen na stráni in molčé škripal z zobmí. Ko so drugi odšli, dejal je prijatelju Lenkarju: Na svetu sem videl že veliko bedakov, ali njihov prvak se zove Erger-Berger. Iz te njegove glume izleže se lahko nevihta, ki nas bo ugonobila vse skupaj. Lenkar je tolažil Nemca: Ne boj se! Slovenski rod jaz poznam in vém, da je po polnem zamorjen in poživinjen. Tudi je zavladala v njem taka nezloga, da nista niti dva kmeta istih mislij. Pavel je butec. Ko bo zvedel, da je grof, hotel bo žreti in lokati kakor Peter v pripovedki. Pamet imajo ti ljudje v trebuhu, ne pa v glavi. Valkerja niti te besede niso povse pomirile. Nevoljno godrnjaje je dal prijatelju roko in se napotil v spalnico. Pavel Kresè se je prebudil ta pot prav zgodaj, ko se je začelo komaj daniti. Stari fant je bil bistre glave in se je kmalu domislil, kje se nahaja in kdo ga je dal našemiti v gospoda. Zgrabila ga je strašna jeza. Dejal je: Lopov se ni zadovoljil s tem, da mi je razbil nova vrata in me okradel, za naméček me hoče tudi zasramovati in osmešiti. Ali bom mu dokazal, da nisem Petrove žlahte, če prav sva oba Kreséta. Maščeval se bom tako korenito, da si bodo zapomnili gospôda moje ime. Brzo je uvidel, da mora krepko brzdati svojo strast in se delati neumnega, dokler si ne dobí pomočnikov.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

V spalnico se je slišal razločno grofov glas, ki je opominjal gospó, naj se hitro pripravi, da se odpeljeta, predno se Pavel predrami. Čul je dobro tudi druge grajske ljudí, ki so se zabavljivo o njem razgovarjali. Videč, da mislijo igrati ž njim vso Petrovo komedijo, začel se je grohotati in se prav iz srca veseliti novega svojega dostojanstva. Posteljo zapustí précej po grofovem odhodu. Sedeč na baršunastem stolu premišljeval je svoj namen in čakal služabnika, za katerega je zdaj vedel, da ga bo prišel oblačit. Ker se nihče ni prikazal, jel je po izbi ropotati. Sluga pogleda skozi vrata in vpraša: Milostivi gospod grof! če zapovedate, pripravljen sem, da Vam postrežem. Kakor nekdaj Peter rekel je tudi Pavel, naj ga svobodno obleče. Opravljen po najnovejši gospôski šegi je korakal v obednico in ukazal, naj se mu prinese masten in obil zajutrek in polna banjka vina. V besedah in v vsem vedenji je igral jako spretno Petrovo ulogo, kar pa ni bilo nič čudnega, kajti je znal bajko o njem že v otročjih letih skoraj bolje nego očenaš. Ko se vrne služabnik z jedjo in pijačo, vpraša ga Pavel, kje je gospodinja. Postrežnik odgovorí: Milostiva grofica so še le vstali, čez četrt ure gotovo pridejo. Kresè se prime za glavo in velí: Prijatelj! Jaz sem od včerajšnje pijače tako omamljen, da sem pozabil celó ime svoje soproge. Kako ji besa že pravijo? Sluga ga poučí, da se zove Evzebija. Erger-Berger ni dal Pavlu nobene gospé, ali saj ni bilo treba. Omislila mu jo je rada grajska družina sama. Komaj je začel zalagati, privrší v obednico črno opravljena, jako obila ženska ter ga pozdravi preljubeznivo in mu velí: Preljubi grof moj! Tukaj so ključi vseh shramb in tudi tvoj pečatnik, vidna znamenja grajske tvoje oblasti. Prosim te, da mi poveš, kaj čem naložiti in ukazati podložnikom tvojim za denašnji dan? Pavel ji odgovorí zastavno: Zlata moja Ozébica! Dela bo danes toliko, da ga ne bo lahko zmoči. Reci vsem uradnikom, naj ostanejo dopoludne domá, da mi bodo zgotovili neka preimenitna pisma. Hlapci in lovci naj prinesó vse svoje orožje simo, da je bom razgledal, če je čisto in nepohabljeno. Vrtoglavim kmetom se ne smé nikoli nič verjeti. Nas gospôdo črté, da bi nas podavili précej to uro, ko bi jim se dali. Paziti in stražiti nam je noč in dan, da se ne prigodí kaka nesreča. Sósebno pa moramo skrbeti za dobro orožje in da nam je vedno nabito in nabrušeno. Porôči zapoved mojo tudi vsem mladim tlačanom bližnjih vasij, da jim je priti kar précej v grad, da jih bom opomnil z ostro besedo njihovih dolžnostij, katere izpolnujejo tako zanikarno in brezdušno. Kadar boš to odpravila, teci brez oklevanja v kuhinjo in pristavi največje lonce, v katerih naj se skuhajo záme vse dobrote, ki hrepené po njih grofóvski želodci. Tudi vina zahtevam

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

mnogo in to se vé da najboljšega. Naj se ga pritrese gori nekoliko sodcev: steklenice in majólike so za otroke in babe, ne pa za oblastnike in grofe. — To rekši mahne Pavel Evzebiji z roko, in to je pomenilo, naj odide in zvrši, kar je ukazal. Ona je razumela znak in globoko se priklonivši odletéla k uradnikom in družini ter jim oznanila Kresétovo voljo in trdno njegovo vero, da ga je prestvarila pretekla noč v resničnega graščáka in grofa. To poročilo je vzbudilo občo veselost in upanje, da bo prineslo njegovo namestništvo še obilo prezanimljivih novic in smeha. Sum in strah mineta celó lisjaka Valkerja. Zadovoljno se zareží in reče Lenkarju: Zdaj verjamem, da so tvoji rojaki res voli, ustvarjeni za bič in jarem. Če jih privežeš k polnim jaslim, mislijo, da so v nebesih. Ha, ha, ha! Prijatelj mu se sladko nasmeje in velí: Bratec! Ali ti nisem tega zmerom pravil? Vidiš, ravno zato pa se tudi ne morejo in ne smejo smiliti omikanemu človeku. Hi! hi! hi! — Tlačanom so bili povedali uradniki, da se je grof nekamo odpeljal in kaj jim je naložil; ali kdo mu je namestnik niso nič vędeli, dokler niso prišli po njegovem povelji v grad. Vsi so pričakovali, da jih bo osorno ozmerjal in morebiti tudi kaznoval. Vsak si more misliti, kako neskončno so se začudili, ko so zagledali v velikaški obleki in časti svojega znanca in prijatelja Pavla. On jih prisrčno pozdravi in jim velí s povzdignenim glasom: Po čemer so goreče hrepeneli in za kar so se srdito ali zaman bojevali spredniki naši, dosežemo lahko brez punta in sile, brez kaplje krví. Erger-Berger mi je dal vso svojo oblast in uradniki njegovi so mi razodeli, da je potrdil vpričo njih in družine vse, kar koli bom ukrênil, zapovedal in storil. Ali sama moja beseda ne zadostuje; jaz potrebujem vaše pomoči in podpore. Ako me boste hoteli poslušati, postanete še danes svobodni gospodarji svojih kmetij in svojega dela in odslé boste imeli nad sabo samó tista dva poglavarja, katerih se ni kmet nikoli branil — Boga in cesarja. Tlačani, čuteč, kaj namerava Kresè, zasmijali so se in dejali, da ga bodo poslušali tem rajši, ker se ujema ta pokorščina tudi z grofovo zapovedjo. Pavel pokaže prijateljem grajsko orožje in jim reče, naj si izbere vsak, kar mu se zdí najnarednejše. Strelci naj si vzamejo samóstrele in samokrese, drugi fantje in možje pa kopja, sulice, sablje in meče. Ko so se vsi oborožili, pošlje stražo pred vélika vrata in na razna druga mesta, ki so mu se videla kaj nevarna. Gradú ni smel zapustiti noben uradnik, nobeno družinče, prestopnika te zabrane zadela bi smrtna kazen. Krvníka Valkerja in Judeža Lenkarja je dal Pavel ukleniti. Teh dveh se je bilo najbolj bati, da bi utegnila pobegniti in poklicati na pomoč sosedne graščáke in divje Vlahe. (Konec prih.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

21. Peter in Pavel.

(Konec.)

Zdaj se je moglo začeti pravo delo. Kresè zapové grajskemu tajniku sestaviti tri pisma. Na prvem naj napiše razločno, da mu je izročil grof Erger-Berger vso svojo grajsko moč in pravico in potrdil pred odhodom svojim vse njegove naredbe in ukrépe. Ko je bilo pisanje dogotovljeno, podpisali so se uradniki za priče in družina so se podkrižali. V drugem pismu je oprostil grofov pooblaščenec Pavel Kresè za večne čase vse grajske kmete tlake, desetine, gôrščine in vseh drugih davkov, bremen in dolžnostij. V tretjem je razdelil grajsko polje in vinógrade na jednake dele med siromake, ki niso imeli do zdaj svoje kmetije, grajske gozde in travnike, ribnike in potoke pa je podaril občinam in vasem na skupno rabo in uživanje. Tudi pod ti dve listini so se podpisali uradniki in podkrižali družina in kmetje. Napósled je pritisnil Pavel na vsa tri pisma grofovski pečat. Ko je bil ta glavni posel dovršen, šli so nemški gospodje in družina svobodno, kamor so hoteli, razven Valkerja in Lenkarja, katera sta bila izpuščena še le popoludne. Oba sta se brez konca in kraja veselila, da je prešla nevihta brez hujših nasledkov. Pavel se je jezil mnogo bolj na grofa nego na njegove služabnike, velikega svojega dejanja ni hotel oskruniti z nepotrebno in brezkoristno osveto. Sklical je zdaj kmete, ki so mu pomagali, pa tudi tiste, ki so bili ostali doslé doma ter jim dovolil, da si vzame vsak iz grada, kar koli mu ljubi in rabi: brášno, pohištvo, opravo, orodje ali kar hoče, razven konj in treh skrinjic za železnimi vrati, katere pridrží záse. Trajalo je več ur, dokler je bilo grajsko blago razgrabljeno in odneseno. Potem povabi grofov namestnik vse bivše tlačane na veselo in mastno južino ali jim reče smijé se, da si jo bodo morali sami pripraviti. Odprl je vse hleve in svinjake, vse ovčarnice in kurnike in dal zapoditi živali na prostrano senožet, da se ž njo pogosté. Kmalu so se pekli na sto ražnjih grajski voli in telca, prasci in jagenjčki, kopuni in puráni. Takisto je dal privaliti na travnik iz vseh grajskih kletij in zídanic dolgo vrsto sodov in sodcev, polnih najslajše, domače in tuje staríne in novíne. Mnoštvo jedij in pijače je bilo res velikansko ali trebalo je pa tudi napásti več tisoč ljudij

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in to Podgorcev, ki so obdarjeni s tako prostornim želodcem, da pojé in popije jeden za deset Poljancev ali Ribničanov. Hvaležni kmetje so obsipali Kreséta z zdravijcami, poljubci in objemljaji, on pa se je držal resno in skoraj žalostno. Ko so ga vprašali, kaj ga teži, dejal je: Bratje! jaz se moram še nocoj od vas ločiti in oditi v dalnji svet. Gospôda mi ne bodo nikoli pozabili in oprostili vaše svobode in mojega maščevanja. Da ostanem tukaj, ugonobili bi me brez dvojbe očitno ali skrivaj, posilno ali z zvijačo. Denarja imam zdaj, hvala Bogu, dovolj záse in za vsakega prijatelja, ki pojde z menoj. Kdor me bo spremil in delil usodo mojo, skrbel bom po bratovsko zánj in za njegovo rodovino do smrti. Poiskali si bodemo zavetja, kjer nas ne bo dosegla sovražna roka. Pred odhodom pa moram pokončati spominek naše dolge, dolge sužnosti in sramote, ta visoki, strašni grad, ki nam je iztlačil toliko grenkih solz, vročih vzdihljajev, krvavih žuljev in pregrešnih kletev, ki je zakrivil toliko naših nesreč, bed, ran, bolečin in prezgodnih pogrebov. To rekši pograbi ogórek in prosi tovariše, da bi mu pomogli zadnjikrat. Užgali so grad v isti čas znotraj in zunaj, zgoraj in spodaj. Od vseh stranij se je jel valiti gost, črn dim, ki je zagrnil kmalu nadstropja in streho, grajsko zgrado in prizidana poslopja ter se razprostiral in ulegal daleč tja po ravni okolici in čez Gorjance. Skozi dim pa so švigale in sikale orjaške ognjene kače, rudeče, rumene, višnjevkaste in zelenkaste in dvigujoč se do oblakov oznanjevale Slovencem in Hrvatom prvi srečni porod narodne pravice in svobode. Bila je že pozna ura, ko se je poslovil Pavel z jokajočimi prijatelji svojimi. Pet korenjaških vrstnikov mu se je bilo ponudilo za potne tovariše. Dobro obskrbljen z vsako potrebo je zajahal ž njimi grajske konje in oddirjal proti Krškemu brodu. Čez nekaj mesecev je prišel od njega v Podgorje list, da je dospel z družbo brez nezgode v Benetke in se tamo nastanil. Dolenjski rojaki ga niso videli nikoli več ali noben dan niso pozabili moliti za njegovo zdravje in srečo in še njihovi vnuki so častili in blagoslavljali spomin njegov.

Nikjer se ne bere, kaj je grof Erger-Berger pri knezu Pomarančarji jedel in pil, zvedel in učakal. Ali jako verjetno mi se zdí, da mu se je godilo pri njem prav dobro. V stare čase so se znali gospôda preizvrstno kratkočasiti, izvirati in ščepiriti o trudih in troških zatiranega naroda slovenskega. Pri gostoljubnem gospodarji je minil jim dan, kakor bi trenil, predno se je končal še obed, začela se je večerja. Pri bogatem knezu ni trpel grof gotovo nì glada nì žeje. Tudi strašni požar, ki se je prikazal zvečer v dalji, ni mu mogel skaliti dušnega miru in srčne veselosti, ker je vedel, da pazi na njegov dom celo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

krdelo zvestih uradnikov in služabnikov, ki bi odvrnili vsako nevarnost précej v začetku, ko bi se komaj prikazala. Brez skrbi in straha je šel spat in brez hude slutnje rekel je svojemu prijatelju drugi dan po obilnem zajutrku: Z Bogom! Spotoma je zvedel od popotnikov grozovito nesrečo in takrat sta mu otrpnila duh in jezik. Molčé se je pripeljal do tožnega pogorišča. Tamo je dal voz ustaviti in uprl srpo svoje oči v grde razvaline, iz katerih je sukljal na mnogih mestih še dim in ogenj. Ker se dolgo ni nič ganil in črhnil nì besedice, pogledala ga je gospá in obledela. Erger-Berger je bil mrtev. Notburga mu je dala položiti truplo v rodbinsko gróbnico in vrezati v kararski marmor napis: Tukaj počiva v naróčaji večne slave dika in ponos kvakarskega plemstva, nepremagani junak, grof Anastasius, Eberhart, Ferhtegot Erger-Berger. Vsak trenutek njegovega dragocenega življenja je bil posvečen blaginji in napredku domovine in človeštva. Njegova obupujoča vdova se utaplja v vroči reki bridkih solzá, ki jo zalivajo noč in dan.

Iz tega napisa bi se lahko povzelo, da je grofica Notburga utonila napósled v solzah, kar se pa nikakor ni zgodilo. Priplavala je iz njih srečno na suho in živela še več let, ali to se vé, da dosti menj udobno in zadovoljno nego prejšnje čase. Brez vspeha je tožila svoje nekdanje kmete cesarski gosposki. Hotela jih je vreči nazaj pod svojo oblast in prisiliti, da bi ji sezidali popaljeni grad iz nova in povrniti vso storjeno škodo do krajcarja. Oni pa so pokazali tri Pavlova pisma, katerim nobeno sodišče ni mogla utajiti ali izpodbiti pristnosti in veljave. Svoboda se jim je torej potrdila; radi nje so jim dali hrvatski sosedje pridevek „kmetiški baroni“. Notburgi ni ostalo nič druzega imetka, nego oprava in dragotine, v katerih je šla s soprogom k Pomarančarju, zlata turška kola in zvesti čuvar njenega poštenja, junaški Žandelj. Podgorska pravljica velí, da je zamenila voz za grad, ki stojí na precèj visokem strmem hribu nad Savo. Ta grad je imenovala Bogenšperk, (po naše bi se reklo Kolovni Vrh), zato ker ga je dobila v zameno za turška kola. Gospôda so se silno smijali temu imenu, češ, kakov Kolovni Vrh je ta Bogenšperk, do katerega ne more priti noben voz radi strašne strmine. Učenjakom je hodila morda na misel tudi modrost rimskega jezikoslovca, ki je tolmačil canis a non canendo, lucus a non lucendo. To zabavljanje je grofico hudo ujezilo, pa je udarila z nogo ob tla in se zaklela, da se bo vozila v svoj grad, predno preteče jeden mesec. Zbrala je tlačane svoje in jim zapovedala, da morajo narediti précej čez ves hrib gladko in široko cesto. Na vsakih deset korakov je postavila biríča z bičem, na vsakih sto pa

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vislice. Ta strašila so delo tako pospešila, da se je cesta v štirinajstih dneh dogotovila. Po bliskovo sta dirjala po nji grofica in Žandelj od Litije do Bogenšperka. Tamo so jima konji popadali in crknili. Notburga je dala précej napreči druge pa hajdi! po óni stráni gore navzdol proti ljubljanski cesti. Na strmem klanci zadene voz ob skalo, odskoči k višku in se postavi navpik. Notburga in Žandelj odletita iz njega in se trčita z glavama s tako neznansko silo, da sta padla oba mrtva na tla. Na tem kraji je že marsikaterega popotnika strašilo. O polunočí sta se dvignili iz zemlje kakor dvé megleni podobi, prhali objemaje se četrt ure sem ter tja po zraku, potem se zrušili in pogreznili zopet v zemljo. Videl ji je tudi nedolžen otrok, ki se je peljal tod z očetom. O tem pogledu je naredil križ in dejal: Bog daj pokoj vajini duši! —

Od takrat je ta polunočna prikazen izginila za vselej.

Josip Podmilšak,

pisatelj slovenski.

Spisal Gregor Jeréb.

III.

Podmilšak je imel le malo vzglednih prednikov. K tem bi smeli šteti najprej višnjegorskega župnika Zieglerja in njegov izvrstni roman „Sreča v nesreči“ („Svetin“); Levstikovega „Martina Krpana“ in Jurčičeve spise iz 1863—5. leta, zlasti njegovega „Jurija Kozjaka“ in „Domna“. Iz le teh vzgledov je njega posebni dar takoj uvidel, da je treba naše pripovedno slovstvo opreti na narodno podlago. Tega načela se je on držal do skrajne meje. Podmilšak sam pravi: „Reči moram, da sem vedno veliko rajši zahajal med stare kmetske očake in čvrste fante, nego med one šaljive možice, ki nosijo nekako obleko, ki ni suknja ne „pruštof“ in ji Slovenci še pravega imena ne vémo. Pečal sem se najrajši s prostim ljudstvom, ker so mi narodni običaji in jezik bili bolj ljubi, nego tista mešanica, ki jo govoré po mestih in ker so me pripovedke starih mož in žén vedno zeló zanimale.“ („Slov. Glasnik“ 1865. l. str. 373). In na drugem kraji: „Iskal sem vedno le originalnih krčem, ker vém, da se po takovih marsikaj sliši in zvé, česar bi po imenitnih gostilnicah zastonj iskal.“ („Slov. Glasnik“ 1867. l.) — Zato pak tudi vidimo, da je snov vsem spisom njegovim vzeta iz narodnega

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

Občina Šmihelska leží med Krko in Gorjanci. Kdor pozna pota in steze, ima v nji najkrasnejših šetališč na izbèr. Jaz sem hodil najrajši na prijazni hribček sv. Roka, potem pa dalje po gladki poganški cesti proti Ruperč-Vrhu. Nazaj gredé sem zapustil cesto, ki drží v Uršina Sela, pri mostku, obrnil se na levo v hladno hosto in šel v Šmihel po bližnjici. Streljáj pred vasjo sem obstal na višavi, s katere je lep pogled na Novo Mesto in okolico, in legel pod košato hruško, ki stojí zunaj gozda na samem. Hruška je drobnica in tedaj skoraj brez vrednosti za gospodarja. Meni se je ne vem zakaj priljubila. Pod njó sem počival navadno po pol ure, prebiraje kak časnik ali puhaje smodko. Sprehod je trajal do malega dve uri. O poletni sopar'ci takov pot človeka spotí in utrudi, tudi če koraka polagoma in z večine v senci. Počitka sem bil torej potreben. Motil me ni pod hruško nihče. Po stezi, ki se vije poleg nje navzdol, hodijo ob nedeljah daljni župljani v cerkev. Druge dní se vidi na nji malokdaj kakov popotnik, to se vé, razven pastirjev in druge take drobnjáve, ki rabi ta grič prav pridno za svoje igre in burke, love in boje. Ali šmihelskim otrokom moram dati záse spričevalo, da niso nič poredni. Pod hruško sem ležal gotovo stokrat in nikdar mi niso prišli zabavljat in nagajat. Tega drevesa se bom z veseljem spominal, dokler bom živ, ne le zarad sladkega pokoja, ki sem ga užival v njega hladu, ampak še veliko bolj zarad sreče, da sem se seznanil in sprijaznil pod njim s Kolenčevo Jero. Bilo je binkoštni ponedeljek popoludné. Še predno sem dospel do drobníce, zapazil sem bezljajočo kravo in staro, grbasto ženico, ki jo je lovila po rebrih in jarkih. Čuha se ji umika jako spretno. Starka se mi je smilila; skočil sem ji na pomoč. V nekoliko trenutkih sva kravo ugnala in ujela. Žena se zasmeje zadovoljno: Zdaj je pa dobro. Moja čada ima trmo, da se hoče kdaj naskakati. Ko jo ujamem, ne trga mi se nič več iz rok, ker je že tudi precèj v letih z mano vred. Kake pol ure dirja čez polje; ko jo dojdem, spámetuje se précej in najmenj štirinajst dnij mi potem miruje. Revo zapuščajo pač moči kakor tudi mene.

To pastarico sem po obrazu že delj časa poznal, ali govorila nisva prej še nikoli Dolenjec ljubi kratko mašo, kratko pridigo, kratko mo-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

litev in tudi kratek križ. Malo koga sem videl, da bi se bil prav prekrižal. Kar je bolj zastavnih in modrih, naredé na čelu majhen križec, povrtajo s palcem nekoliko po ustih in potegnejo potem z roko naravnost doli čez prsi. Drugi pa vrtajo že na čelu, od ust do žličice pa zarišejo dolgo črto, kakor bi hoteli zapisati po sebi véliki latinski I. Dosti je tudi takih, ki se zadovoljijo s potezo od čela do desne rame, ne davši ji nobene pike. Nekaterim nadomeščuje križ grški ♀ ali pa § ali kaka druga taka kljuka in kraža. Jedenkrat sem nalašč štel in naštel 78 molilcev, ki so se prekrižali na različen način, ali vsi napačno. Za njimi se je primajala počasno majhna, sključena bábnica, pomočila prste globoko v kropílnik in si pritisnila na čelo, usta in prsi tri prav razločne, krepke, še skoraj prevelike križe. Ker se nisem nameril prej na tako pravilno pobožnost na Dolenjskem skoraj nikoli, pogledal sem radoveden ženo v obraz in si ga zapomnil. Nje podoba je bila za vse drugo precèj odurna, ali izpod gostih obrvij so ji sijale tako lepe, pametne in priljudne oči, da se je morala človeku o prvem pogledu prikupiti in primiliti. Nekaj dnij pozneje sem stal na mestnem trgu in se pomenkoval z bivšim prvakom narodne stranke, katero je znal tako izvrstno slepiti, da mu je dolgo vse verjela in šla za njim kakor ovce za zvonečim ovnom. Mimo naju prižene kravo žena, ki se je prekrižala v cerkvi brez napake. Prvaka vprašam, če vé, kdo je? On se zasmeje zaničljivo: Kaj pa vas ta krevlja zanima? Ona služi pri moji sestrični za pastírico. Ime ji je Kolenčeva Jera. Ta baba je klepetulja iz prve vrste. Če jo hočete poslušati, natrobila Vam bo toliko, da vas bodo štirinajst dnij ušesa bolela. Pravljic, basnij in starih čenč zna brez števila in préprosta avša bi prisegla, da so resnične kakor sveto pismo. — Ker sem védel, da baháč rad laže in obrekuje, preziral sem njegovo zabavljanje in se veselil, da sem zasledil v Novem Mestu človeka, kateremu so znani dragoceni zakladi narodne poezije. Namenil sem za trdno, da moram zgovorno pripovedovalko o prvi priliki obgovoriti in si pridobiti njeno zaupanje. Ta zaželjena prilika mi je došla pod šmihelsko drobníco: starka, ki je tekla za bezljajočo kravo, bila je Kolenčeva Jera. Ulovivši čado je stopila k meni v senco in se zasmijala s tenkim otročjim glaskom: Mi ljudje imamo z živino toliko trpljenja in dosade! Da pase Kristus, pa bi si znal pomagati. Odtrgal bi kravi lačni gobec pa ga odnesel na pašo. Sitega bi ji pripel nazaj k grlu in tako ne bi bilo ž njo nič sitnosti. Hi hi hi! — To čudno govorjenje me je osupnilo in ustrašilo, obšla me je misel, da se revici blede. Dejal sem ji: Kaj pa ste mi mislili povedati, jaz Vas ne razumejem. Ona velí: To sem rekla zato, ker sem se domislila, kako sta Kristus

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in sv. Peter po svetu hodila. Ko sta prišla do kovača in ga prosila kruha, zarežal je nánja hudobno: Če hočeta moj kruh jesti, morata si ga zaslužiti. Pomagajta mi podkovati konja. Kristus odgovorí: Naj bo! Izdere konju jedno nogo za drugo in jo podkuje. Vsako nogo pritrdi in prilepi nazaj k životu, konj je bil zdrav in brez rane kakor prej. Ko sta potnika pojedla zasluženi kruh, poslovila sta se lepo in odšla dalje. Gledaje za njim se kovač smeje: Ta potepuh me je naučil umetnosti, ki mi bo dobro zalegla; kolikokrat me je brcnil in ohromil že konj, odsléj se jih ne bom trebal nič bati. Précej odtrga belcu svojemu nogo, da bi jo podkoval, ali o joj, iz grde rane se je pocedila kar curkoma kri, ubogi konj se je zgrudil in premetaval v strašnih bolečinah. Kristus velí Petru: Vrniva se, da se ne pripeti kovaču kaka nesreča. Prišla sta še o pravem času do njega. Kristus prikrepi crkajočemu konju nogo nazaj k životu, belec skoči po konci in veselo zarezgeta, ker je bil zopet zdrav.

Končavši bajko Jera umolkne; jaz jo vprašam, če prav sem vedel, pri kom služi, čegava je krava? Ona se šaljivo namuzne in velí: O, saj mi še ne sili voda v grlo, da bi Vam morala resnico povedati. Jaz se iz nova začudim in jo prosim, naj mi razjasni bolj na tanko svoje skrivnostne besede. Jera odgovorí: E, to je, vidite, tako. Jaz tukaj ne pravim rada ljudem, čegava sem, ker bi utegnila potem moja gospodinja zvedeti, kamo sva zašli s čuho. Bábina je dobra, ali čemerna in precèj sitna. Ko bi ji kdo povedal, da mi je utekla krava cele pol ure daleč, vpila in jezila bi se náme tri dní, češ, kaj ne pazim bolje na žival. Rekla sem pa zato, da mi voda še ne gre v usta, ker sem se spomnila neke druge prigodbe, ki se je vršila takrat, ko sta Kristus in sv. Peter po svetu hodila. V puščavi sta se namerila na ovco. Ker sta bila lačna, ukazal je Kristus Petru, naj jo ujame in speče. Peter ga posluša. Ko je bila ovca nekoliko pečena, premagala ga je lakota, da je pojedel hlastno srce. Mislil je, da ga učenik ne bo pogrešil. Kristus pogleda pečeno ovco in vpraša: Kje je pa srce? Peter odgovorí: Ne vém. Kristus mu velí prijazno smehljaje se: Kaj, ko bi je bil ti pojedel? Peter od straha in srama ni mogel povedati resnice, klel in rotil se je, da on srca ni pojedel. Sita zahvalita popotnika Boga in koračita dalje. Prišla sta do globoke vode. Kristus stopi nánjo in gre po nji na drugi breg, ne omočivši si nog, kakor po trdi, gladki cesti. Peter je šel urno za njim. Od konca ga je voda držala, potem pa se je začel vdirati in pogrezovati: že mu je silila voda v grlo. Obupno prosi Kristusa pomoči. Kristus mu velí: Najprej moraš mi povedati, kdo je srce pojedel. Peter zaječí: Ta grešnik sem bil jaz,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

oprosti mi! Kristus mu podá roko in ga potegne k sebi na breg. Ali zdaj mi hodi na misel še jedna pripovedka, v kateri krivca niti voda ni mogla prisiliti, da bi povedal resnico. Ker se čuha moja zdaj mirno pase in vidim, da Vas blebetanje moje ne žali in ne dolgočasi, moram Vam razložiti tudi to burko, dasi nekateri ljudje mislijo, da ni vse res. Meni je to malo mari. Take reči prodajam v isto ceno, kakor sem jih kupila. Če so sim ter tja kaj črvive, naj se otrebijo. Kar ni za nič, naj se zavrže; dobro blago pa naj se shrani in porabi. Tamkaj pod goro za mihovskim gradom je pasel pastir Tinček drobnico. Bil je menda že dobro odrasel, ker otrokom še ne rojijo po glavi taki obadi kakeršni so njemu. Tinček je ugledal na paši gizdavo grajsko gospodično in se vánjo, kakor pravimo, zatelebal. Stopil je k nji in ji rekel: Gospodična, jaz Vas ljubim. Prosim Vas, vzemite me za najzadnjega svojega služabnika, da Vas bom smel slednji dan videti in čestiti. Gospodična mu odgovorí porogljivo: Dokaži, da me ljubiš. Lézi v to-le lužo, da si ne bom oblatila novih svojih čeveljčkov. Pokoren ti zapovedi, leže Tinček v mlako. Gospodična stopi nánj in pride s čistimi čeveljčki na óno stran luže. Zdaj se obrne in zagrohota: Poberi se, podgorski butelj, jaz te ne maram. Fant se bridko zajoka in odide v hosto, da bi se obesil. Ko si je iskal pripravne veje, prikaže se mu star romar, črnošolec in ga vpraša, kaj namerava. Pastir mu pové vse na tanko, kaj in zakaj. Črnošolec pa se zasmeje: Ali ne veš, kaj pravi naš pregovor: Bolje je obupati, nego v vodo skočiti. Obesiš se lahko, če te bo volja tudi pozneje. Za zdaj pa menim, da bo bolj pametno, ako mi se pridružiš in si greš iskat z mano denarcev, s katerimi se dobí in premaga vse, najprej pa žensko srce. Berača se brani vsako dekle, tudi kmetica, nikar gospodična. Če nama posluži dobra sreča in najdeva kakov zaklad, dobil si boš lahko ljubic, kolikor in kakeršnih boš zaželel. Videl boš, da ti se bo prišla ta mogočna Mihovljanka, ki te zdaj prezira, kar sama ponujat. Tinček se zamisli, izpámetuje in velí starcu: Ti si moder mož, vzemi me s seboj. (Dalje prihodnjič.)

Pisma iz Zagreba.

Piše **Jos. Starè.**

IX.

Lep je vaš Zagreb, le okolice nič nima“, rekel je Slovenec, ki je posetil svojega prijatelja v Zagrebu, pa nikdar ni prišel dalje od Ilice, kjer se je ves dan vrtil in kratkočasil v gneči dohajajočih in odhajajočih ljudij.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Odšla sta po svetu. Še na misel jima ni prišlo, da je treba oglasiti se pri gospôdi in jo prositi dovoljenja in popotnega lista s cesarskim orlom. Hodila sta brez pravice iz kraja v kraj, iz dežele v deželo. Nočevala sta tamo, kjer ja je dohitel mrak, z večine na planem. Črnošolec je izvlekel vsak večer iz torbe dolgo, belo štruco in jo položil méd-se in med Podgorca. Zjutraj sta štruco po bratovsko razdelila in pojedla. Druge hrane nista imela, živela sta ob sami štruci dosti revno ali za silo sta zdelovala. Neko jutro se starec dolgo ni vzbudil. Tinček, ki je bil lačen, pojé najprej jedno, potem tudi drugo polovico štruce. Ko se črnošolec predrami, vpraša pastirja, kdo je pojedel štruco. Tinček se zaklinja: Jaz ne, moral je priti, ko sva spala, kak tat, ki naju je okradel. Črnošolec velí: Blagor ti, da je nisi pojedel, pojdiva dalje! Prišla sta do velike vode, ki ni imela ne mostu ne brvi. Začela sta reko bresti. Črnošolec je šel dalje in prikorakal srečno na drugi breg. Podgorec pa se je jel potapljati, voda mu je šla v usta, nos in ušesa. Z milim glasom prosi starca, naj mu pomore. Starec ga vpraša: Povej po pravici, kdo je pojedel štruco? Podgorec se je sramoval povedati resnico in je dejal: Ne vem. Sam Bog mi je za pričo, da je jaz nisem. Črnošolec se zasmeje: Blagor ti, da je nisi. To rekši ga prime za roko in izvleče na suho. Popotovala sta dalje in prenočila v samotni koči. Po noči se koča vname. Starec skoči iz ognja in pokliče Podgorca. Fant se prebudí. Plamen je švigal okoli in okoli njega, že je začel goreti. Črnošolec ga vpraša, če ni on pojedel štruce. Podgorec velí: sam Bog ve, da je nisem. Starec pravi: Blagor ti, da je nisi. Ob jednem mahne s plaščem in pogasi ogenj. Brez spečenine sta korakala dalje in prišla v temen gozd. Zaskoči ja silno krdelo razbojnikov. Sedem njih obstopi Podgorca. Že so zavihtili bridke meče, da bi ga posekali in razmesarili na drobne kosce. Črnošolec ga vpraša: Ali si se že domislil, kdo je pojedel štruco? Pastir se zaroti: Vsevedoči Bog mi je za pričo, da je jaz nisem. Starec se zasmeje: Blagor ti, da je nisi. Ob jednem mahne z rokama na desno in levo in razbojniki popadajo na zemljo, kakor bi bilo treščilo vanje. Brez udarca, rane in bolečine popotovala sta dalje veliko tednov, mesecev in let,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dokler sta dospela v deveto deželo. Tamo se je bila pripetila velika nesreča. Zbolela je kralju najljubša hči. Ležala je brez zavesti, ni se znalo, ali je živa ali mrtva. Kralj obljubi tistemu, ki bi jo ozdravil, poln parizar zlatov. Iz vseh krajev sveta so se zbirali sloveči zdravniki, ali kraljične niso mogli ne ozdraviti ne oživiti. Služabniki poroče kralju, da je prišel v deželo star romar, ki obeta, da bo kraljični gotovo pomogel, ako ji je bolno samo truplo, srce pa zdravo. Kralj pošlje précej po črnošolca. Starec pregleda bolnico in velí: Ne bojte se, kraljična bo ozdravela, ker ima bolezen v truplu, ne pa v srci. Vzel je iz žepa oster nož in je ž njim bolnico razparal in razudil. Pobral je iz nje drob in možgane ter jih očedil, opral in očistil vsake napake in oskrumbe. Isto tako je nalil v kosti novega mozga, v žile dobre, sveže, nepokvarjene krvi. Ko je vse delo dogotovil, sestavil in zložil je život nazaj poleg pravil čudovite umetnosti, katere so ga bili naučili v črni šoli. Kakor bi trenil, oživela je kraljična in skočila iz postelje zdrava in vesela. Kralj je dal starcu drage volje parizar zlatov, ali ga je prosil, da bi počakal pri njem še nekoliko dnij, ker se bolezen, ki hitro mine, rada povrne. Kraljična se je šla sprehajat daleč strani od očetovega grada na zelene travnike. Tamo je zagledala prelepega čednika in se vanj zaverovala. Obšle so jo neskončne bolečine. Domov ni mogla iti sama, morali so jo nositi. Položili so jo v posteljo bolno za smrt. Kralj pokliče črnošolca, da bi jo ozdravil. Starec zmaje z glavo in velí: Truplo je kraljično zdravo, bolezen ima v srci. Takih ran jaz ne znam celiti, ali z mano hodi tovariš, ki jim je kos. Brž pošlje kralj po Podgorca in mu obljubi parizar zlatov, ako mu otme preljubo hčer. Tinček velí: Pomoč je lahka. Naj pride h kraljični čednik, ki ga je videla na paši in ostane pri nji, da se bo ž njim igrala. Da pa ne bodo ljudje kaj godrnjali in se pohujševali, naj jo poroči ž njim še danes grajski duhoven. Kralj je storil, kar mu je Podgorec svetoval in kraljična je okrevala še tisti dan in je bila zdrava in srečna do smrti. Kralj je dal Tinčku parizar zlatov. Črnošolec je vse denarje, njegove in svoje razdelil na tri kupe. Podgorec se začudi: Čemu to, ko sva samo dva. Narediva po bratovsko: pol meni, pol tebi. Starec mu odgovori: Ne. Jaz ne potrebujem toliko, kakor ti, ki si še mlad. Zame je dosti jeden kùp. Drugi kùp bodi tvoj, tretji pa tistega, ki je pojedel štruco. Tinček zavrisne: Jaz sem jo, saj te pamet uči, da je ni mogel nihče drug. Črnošolec velí dobrovoljno: Blagor ti, da si jo. Za plačilo, da govoriš resnico, imaš tukaj ne le polovico, ampak dve tretjini najinega bogastva. To rekši seže mu v roko in se ž njim poslovi. Šel je, Bog zna, kamo; na tem svetu se nista več videla. Zvižgaje in prepevaje se je napotil

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Tinček nazaj proti domu v senčno svoje Pogorje. Mihovska gospodična je zvedela za njegovo srečo in mu šla naproti. Že naprej se je veselila, da se bo vozila ž njim v najlepših kočijah s štirimi konji in uživala, vse pozemeljske dobrote. Z najslajšim smehljanjem je stopila predenj in dejala: Krasni mladenič, jaz te ljubim. Prosim te, vzemi me za svojo ženo, da te bom noč in dan gledala in častila. Tinček se je nánjo komaj ozrl in zagrohotal zaničljivo: Dokaži, da me ljubiš. Lézi v to-le mlako, da si ne bom oblatil novih škornjev. Gospodična je zdaj spoznala, da je Podgorec več ne mara. Obupala je, da bi mogla dobiti moža po svoji volji. Tinček pa si je izbral nevesto izmed kmetiških deklet domačega kraja in je živel ž njo zložno in zadovoljno. Kakor skoraj vsi Podgorci, bil je tudi on usmiljen in dober mož. Noben siromak ni šel od njega brez tolažbe in obilnega daru. Revežev se je spomnil tudi na smrtni postelji. V spomin, da ga je v najhujšem uboštvu redila štruca in mu pridobila celó silo veliko zlatega denarja, zapovedal je v oporoki vsem svojim naslednikom, da morajo dati vsakemu beraču, ki pride v hišo, veliko belo štruco. Gospôda so se strašno togotili, ko so to zvedeli. Dejali so: Kar svet stoji, še ni bilo takega pohujšanja, da bi jedli berači beli kruh. Če jim to pravico dovolimo, ne bodo marali več krompirja v oblicah in nezabeljenega ričeta. Zahtevali bodo od nas pečene purmane in cvrtje. Précej so sklicali jezične doktorje in jih prosili, da bi pregledali Podgorčevo oporoko bolj na tanko in našli so v nji pametnejši zmisel, nego so ga oznanjevale neumne črke. Jezičniki so se za mastno plačo dela lotili in dokazali z mnogimi razlogi, paragrafi in pričami, da Tinček belih štruc ni volil beračem ampak — gospôdi, da se jih za zajutrek nadrobe v kavo. Tudi so potrdili s prisego in pečatom, da je storil to iz plemenite hvaležnosti, da ga gospôda niso prijeli in odgnali po biričih in žandarjih nazaj domov, ko se je klatil s črnošolcem po svetu toliko let brez njihovega privoljenja in brez popotnega lista s cesarskim orlom.

Pripovedanje stare pastírice mi je bilo prav po volji. Ostal sem pri nji skoraj do Marijinega zvonjenja, ko je šla s čuho domov. Pravila mi je še marsikaj mičnega in zabavnega, največ pa o poštenih Šmihelcih in o mili šmihelski župniji. Ko sem jo vprašal, če pase vsak dan na ti strani Krke, dejala mi je: Moj gospodar ima pravico pasti tudi onkraj vode in to na več mestih, ali jaz gonim najrajša pod šmihelski zvon, pa zakaj? Vidite, za to, ker mi se je ta župnija tako priljubila, kakor bi se bila v nji rodila in odrasla. Tudi ljudje so mi tod nekako najbolj po všeči, morda zato, ker poznam skoraj vse po obrazu in imeni, tudi mi se zde priljudnejši od druzih deželanov.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Kjer služim, imamo krčmo. Vanjo zahajajo meščani in kmetje, ali vselej se obveselim najbolj šmihelskih pivcev. Ž njimi se človek tako lahko pomeni, ker niso nič zaničljivi in visoki. Z mano ubogo, staro deklo se razgovarjajo prijazno, dasi jim nisem še nikoli nič koristila ali postregla. To se ve da v njih društvu ne morem biti, kadar bi hotela. Po dnevi drži me služba na paši, v hlevu in pri svinjaku. Še le zvečer, ko je vsa žival odpravljena, smem ostati kaj časa v hiši. Sedé za pečjo nacepim trsák, ličkam koruzo, izbiram fižol in kar je druzega tacega dela, ki se vrši v hiši, sosebno po zimi. Pred deseto uro ne gre pri nas nihče spat; če je kaj več ljudij, čujemo vsa družina kdaj do polunoči. Tako sedimo na gorkem in se pomenkujemo po cele ure s šmihelskimi gosti, kakor bi bili bratje in sestre. Vsak pove, kar zna, sliši se zmerom kaj mičnega in novega; če ni novic, razpravljajo in obravnavajo se stare prigodbe, življenje svetnikov in svetnic in druge pobožne reči. Kar sem jaz v hiši, hodili so k nam zmerom možje, kakeršni se ne vidijo v vsaki krčmi: sami poštenjaki in izkušeni zvedenci, ki so prepotovali veliko krajev, občevali z vsakovrstnim svetom in se od njega mnogokaj naučili. Taki možje so bili Trsták, Kostelec, Jerman, Motóh, Žunek, Kovač, Majtigar, dva Zorca, oče in sin, in še marsikateri drugi. Nekaj jih je že pomrlo, Bog jim daj nebesa, ali jaz vse dobro pomnim, kaj so nam pravili in kako pametno so nas učili in razveseljevali. Ranjki Žunek je pomagal očetu že kmetiti, ko so gospodovali z nami Francozje. O njih je pripovedoval najrajši. Kmetu se je takrat baje prav dobro godilo, ker ga niso smeli graščaki nič zatirati. Komaj so odšli tuji gospodarji, nastopila so tista huda leta, ko je zahiralo in poginilo toliko Podgorcev od lakote. Te nadloge smo se spominjali dostikrat s šmihelskimi gosti kakor sploh vseh sreč in nesreč, ki so dohajale naši deželi od Boga ali ljudij. Vmes pa smo pobirali, kakor sem dejala, prav pridno domače novice, mestne in kmetiške in tako vidite, je ni v vsi ti župniji skoraj nobene hiše, da jaz ne bi vedela, kaj se je pripetilo v nji zadnjih štirideset let veselega in žalostnega. Po takem vam se ne more zdeti zdaj nič čudno, zakaj govorimo tako z voljo o Šmihelčanih. Res, prav veliko se da povedati o njih in kar je še največ vredno, skoraj same dobre reči. Nekatere so tako lepe in imenitne, da bi jih trebalo dejati v bukve, da se razvedó za vzgled tudi po daljnih krajih. Nekoliko bi vam jih rada obznanila, če me boste hoteli poslušati.

(Dalje prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Lazar ni rad igral, a taka je moč vladajoče šege, da se je sramoval navesti ta uzrok. Udal se je in služabnika sta prinesla bojeviti živali. Hitro se je naredil krog vojakov in druzih gledalcev in v sredo sta se spustila petelina. Lazarjev je bil velik, črn in posebno krepak videti; največ jih je stavilo na njegovo zmago; Rožekarjev je bil precèj manjši in šibkejši, a ponosno je dvigal peroti in ogledoval nasprotnika.

„Ta nož proti Vašemu prstanu," dejal je Rožekar, odpel bliščeče bodalo in je položil pred sé.

„Veljá," dejal je Lazar in snel prstan svoj; petelina pa sta se jela bojevati. Vse je zamakneno gledalo pogumni živali in z odobravanjem in vzpodbujanjem spremljalo različne méne hudega boja. V začetku je premagoval Lazarjev orjak, a komaj je bil malo ranjen, začele so mu pešati moči, oči so postajale nemirne in vedno bolj se je odmikal nasprotniku, kateremu je pogum v jednaki meri rastel. Malo boja še in Lazarjev borilec je zbežal h kraju, počenil in povesil peroti.

„Nesi ga stráni in zadavi ga!" dejal je njegov gospodar hlapcu Jarneju, ki je, zaklet sovražnik vsake igre, z veseljem izpolnil povelje. Rožekar pa je mirno pobral prstan in bodalo in pobožal ljubeznivo svojega zmagovalca.

Tako so si preganjali vojaki na straži dolg čas. Iz dvorišča male hišice poleg svetovalnice pa je pripeljal rabelj s svojim hlapcem na kolih truplo mrtvega Vrbana, da je obesi na vésala zunaj mesta. Tudi ta prizor je privabil svojih gledalcev, ki so spremili voz do graških vrat.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Pred nama se razprostira polje župne vasí. Le poglejte, kako hobotno se dviguje in ziblje po njem rž in vsako drugo žito. V strni se skrije lahko velik mož; kadar zajde vánjo moja Čada, ne bi je védela kje iskati, ko bi mirno stala. Gotovo ste zapazili težke koruzne štroke na teh njivah, kadar je čas zánje. Nekateri popotnik se je že ustavil in jih téžkal, kar roka mu se je šibila pod njimi. Tudi velikanske buče in zelnate glave ste morda ogledovali in se jim čudili. Pa kakova je še le tod ajda, ajda! tako visoke, košate in dišeče ne najdete nikjer v tem obližji, to se vé, če se ne zlaže letina. Človeku

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se kar srce širi in poskakuje od veselja, ko vidi toliko bogastvo in lepoto vsakovrstnih pridelkov in toliko obilnost in moč božjega blagoslova. Kakóv tujec, ki ne pozna kraja, rekel bi: Šmihelsko župnijo je obdaril Bog kakor obljubljeno deželo, v kateri sta se cedila med in mleko po besedah sv. pisma. Ali taka sodba bogme ne bi bila resnična. Do malega vse polje te župnije je bilo od konca plitvo in grozno borno, nekaj peščeno, nekaj kamenito; uspevalo ni na njem nič druzega nego plevel in trnje. Le trda, žuljava roka neutrudnega orátarja šmihelskega prestvarila je te žalostne, puste ledine v plodonosne njive in zelnike. Rodovita prst na njih je delo človeških rok, priroda jim na mnogih mestih ni dala skoraj ničesa. Ozrite se tja gori proti oni kapeli na višavi. Takšen slab svet kakor je okoli nje, šel je v stare čase na obeh straneh do Krke in Težke vode. Bolj debela zemlja se je nabrala samó v nižavah, v kotanjah in ob vodi. In to se trdi lahko za vso župnijo. Žunek nam je pravil, da je videl za mladih svojih let še med gotenskimi njivami dolge riže grivine, obrastene z gostim češminjem in opárnicami. Tudi jaz pomnim, da je stala tamo-le nad pokopališčem prostrana seč, koder se razteže zdaj najlepša oranica. Pod onim gričevjem so bili grdi, ilovnati jarki in žabje luže in tod na levo so štrlele iz zemlje velikanske bele skale: od daleč bi bil človek mislil, da leží za Šmihelom o sv. Jakobu sneg! Gospodar se je moral dosti truditi, predno je udelal iz te puščave njivo. Sam Bog vé, koliko tisoč voz kamenja so že razstrelili Dolenjci na svojem polji in ga zvozili domóv. Kadar se boste sprehajali po raznih krajih te župnije, pazite nekoliko, kaka je zemlja tamo, kjer nehajo njive in se začenjajo logi in pašniki. Uverili se bodete, da je povsod jako trda in mršava. Verjemite mi, da je bila taka, kakor tod, nekdaj po vseh šmihelskih poljih, če ne štejemo redkih dolcev, v katere je nanesla voda nekaj palcev na debelo dobre prstí. Kakor za Podgorje sploh more se reči tudi za te krasne njive in zelnike, da je na njih vsaka ped zemlje namočena in pognojena z vročim človeškim potom in da vzraste vsak klas, ki ga pridela sedanji rod, na krvavih žuljih njega premarljivih, nobenega trpljenja ne boječih se prednikov. Breme svojega stanu je nosil šmihelski kmet tem težje, ker so mu pustili gospôda tako malo zemljišča. Iz ust pijanih dedcev se čuje kdaj bedasta šala, da v šmihelski župniji Bog ni povsod vse vedoč, ker drugače ne bi bil dovolil, da ostanejo v nji po vse vasi brez svoje zemlje. O Bog je vse dobro znal, ali on se ne meša v človeške nerodnosti in hudobe: neznanske revščine kmetu ni zakrivil Bog nego nikdar nasičena lakomnost nekdanjih grofov in baronov. Ali ni čudno in v nebo vpijoče, da ima grad, ki se je raztopiril tako mogočno tamo-le na bregu, kakor pra-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vijo, za celih sto kmetij polja, vasi, ki čepita četrt ure pod njim, pa ne za dlan svoje njive in hoste, nič paše, nič vinógrada! Ti vasi sta Jamrovci in Žabja Vas. Jamrovcem so dali to ime ranjki župnik in dobro so pogodili. Takim siromakom se ne ljubi ukati in zvižgati. Žabja Vas je toliko bogatejša, ker ima vsaj jedno lastnino — žabjo mlako! Po nji so jo krstili ljudjé, kakor bi se hoteli vaščanom rogati, češ, ker se nimajo s čim preživiti, naj poskačejo v svojo lužo in se hranijo po žabje, da ne poginejo od lakote. Drugim vasem se je godilo nekoliko bolje, ali tudi njim so se umerile kmetije grozno skopo in razdrobile na majhne kosce, ki ležé od hiše na mesta pol ure daleč. Mnoge pa so se osnovale še le pozneje in skoraj bi dejala tako, kakor je Bog svet ustvaril, to je iz nič. Žabarji in Jamrovčani so si postavili vsaj svoje hiše, da v njih prebivajo z otroki svojimi. Veliko župljanov pa ni dobilo po roditeljih niti stanovanja. Morali so iti po svetu s trebuhom za kruhom. Ko so si prislužili kako stotino, kupili ali sezidali so si svojo kočico in se oženili. Oba, mož in žena, delala sta pridno na vse pretrge in Bog jima je tudi blagoslovil. Gospodarstvo je šlo po malem kvišku. Najprej sta začela rediti po dva, tri prašičke. S strženimi groši sta prikupila njivico. Čez nekaj let je stala v novem hlevu tudi kravica s teličkom. K hiši je prišla druga in tretja njiva, pozneje pa še vinska górica, ki je dajala deset, petnajst vederčkov lipinice. Tako se je množil imetek in ko sta umrla, zapustila sta sinu samó polja toliko, da se je posejalo lahko trideset mernikov. Na takóv pošten način se je sestavilo morebiti pol sedanjih kmetij. Pa še po raznih drugih potih so si znali Šmihelci pomagati in se izkopati iz podedovanega uboštva. Pred sto leti ni smel noben kmet záse nì mleti, nì krčmariti. Vsi málini in krčme so bili grajski. Cesar Jožef je vzel to pravico gospôdi in jo dal vsem podložnikom svojim. Komaj se je razglasil njegov zakon, natesali so Šmihelci in drugi Podgorci ob Težki vodi dolgo vrsto kmetiških málinov, ki so imeli vsi dosti dela in zaslužka, ker v grajske nihče ni hotel več nositi. Skoraj so se tlačani polastili tudi krčem. Najprej si jo je omislil neki pameten mož tamo zá cerkvijo. V nji se toči vino še dan danes. Ta krčma je najstarejša, kar je v tem okraji kmetiških. Za njo je prišla menda Trstakova in kmalu še mnoge druge, zlasti Pred Mostom. Grajske beznice so stale odslé skoraj prazne. Pošteni ljudje so se jih ogibali že za to, ker so bile od nekdaj na slabem glásu. Shajali so se v njih najrajši postopači, kvartači in druga taka sódrga. Graščáki so jih dajali v najem navadno svojim ljubicam in pankertom. Živelo se je v njih kakor v Sodomi in Gomori. Fanta, ki se je po njih potikal, zaničevali so tako, da so ga zapodili tovariši iz društva svojega in se ga bali kakor kužnega. S temi novimi posli in prihodki

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

podprl in utrdil si je marsikateri Šmihelec gospodarstvo svoje. Kdor hoče govoriti resnico, pa mora priznati, da so si pošteno zaslužili ta dobiček. Še zdaj se slepari najmenj v šmihelskih málinih in krčmah. Vino, ki se dobi v njih, res da je z večine prosto, podgorsko in ljubensko ali skoraj vselej tako, kakor ga je Bog dal, pitno, zdravo, prijetno za nerazvajeno grlo. Voda se ne prodaja za vino, kar se godi tako po gostem v mestu in sploh onkraj Krke. To je uzrok, da hodijo meščani tako radi že od nekdaj ob nedeljah čez most v to župnijo. Pred tridesetimi leti, ko so bili ljudje še bolj denarni, romale so jih semkaj cele procesije, da je bilo videti po šmihelskih vaseh take dni več gosposke, ali vsaj na pol gosposke nego kmetiške obleke. Tukajšnji krčmarji pa znajo tudi dosti bolje mimo drugih postrežbo svojo zabeliti in osoliti s prijaznim in šegavim pomenkom. Iščite, kolikor hočete: tako šaljivih, kratkočasnih in zmiselnih mož, kakor sta na pr. v Kandiji Čebelar in Štembúr, ne najdete v devetih srenjah. In tudi babnice izvrstno razumejo pogoditi želje gostom svojim. Kogar tarejo skrbi ali žalost, naj gre na kak poličeк v Žabjo Vas k Lisjakovki ali pa v Birčno Vas h Kovačici. Pri teh zgovornih in veselih krčmaricah se mora človek razvedriti in udobrovoljiti, če bi bil lesen. Rokodelcev šmihelskih mi ni treba hvaliti, ker ste najbrž že sami slišali, da so za nekatero reč najprvi v vsem novomeškem okraji. Kar naredé, drží in je lično, kakor bi bilo ulito. Predmoški kovači delajo za kmete in gospôdo in oboji so ž njimi jednako zadovoljni. Tisti tamo, ki gonim mimo njega Čuho na pašo, zna popraviti staro in potrto kočijo, da je na oči, kakor nova. Večkrat sem postala pri njem in gledala, ko je podkával vole. Za mladosti moje se kaj takega nikdar ni slišalo, ali izkušnja uči, da je podkovan vol za rabo na pol bolj pripraven nego bos. Ta novica je res koristna. S starcem Megličem ste se gotovo že kdaj pomenkovali in se čudili njegovi pameti in dobri glavi. On ni le spreten kovač ampak tudi modrijan, da malo takih. Vselej me sili smeh, kadar se domislim, kako bistroumno in slano nam je razlagal, kdaj so se zaredili nemškutarji in kdo so jim bili roditelji. Te burke Vam ne bom pravila, ker jo zna vsak otrok.*) Meglič bi ugnal, da je hodil kaj več v šolo, vse jezične doktorje. Za ključarska dela imajo ljudje za najboljšega zvedenca zopet šmihelskega župljana, poštenjaka Volka, hiša mu stojí v Gotni Vasi. Kadar je treba narediti ali popraviti kaj bolj težkega in umetnega, zatekajo se najrajši k njemu. Gospôda in bogatini dan danes ne marajo več starinskih pečij. Vsi hočejo imeti zidane z linami. V takih, pravijo, raje gori in hiša se prej in lepše

*) To ostro opoprano zabavljico in smešnico sem priobčil pred štirimi leti v „Zvonu“ med verskimi bajkami.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ugreje. Tudi železna ognjišča si omišljajo zdaj meščani in deželani, ker se porabi zánja dosti menj drv in so baje narednejša za kuho in peko. Pa koga jemljo za ta dela skoraj vsi? Vidite, že zopet našega Šmihelca. Mož stanuje menda v Irči Vasi. Bodo ga težko pogrešali, ako se potrdi govorica, da je nakanil preseliti se v Bosno. Urarjev živi na Dolenjskem dovolj, ali nobeden se ni znal ljudem tako prikupiti kakor tisti nedolžni revež tamo-le na Drski. Udov ima več bolnih nego zdravih, ali razum ostal mu je čil in bister, da se ne boji nobenega tekmeca. Zlomljeno pero in vsako drugo stvar zdela in uredi igraje, kakor da je to malenkost, ki jo pogodi vsak šušmar. Na Slatniku vise v krčmi velikanske brojanice. Vsak človek, ki tja pride, ostrmi in se jih ne more nagledati. Češčene Marije so debele kakor češnje, očenaši pa kakor orehi. Jagode iste vrste ne razlikujejo se čisto nič jedna od druge. Vse so lepo gladke in okrogle, kakor bi jih bil obrezal s strojem kakóv umeten strugar. Ta čudoviti pátnošter ima gospodar za dragoceno hišno svetinjo in ga ne bi dal ali prodal niti najboljšemu prijatelju. Naredil pa mu ga je s slabim nožkom domači pastir, paglavec, ki bi vsak dejal, da si ne zna urezati niti poštene palice. Kjer so tako prebrisani že otroci, ni čudo, da se nahajajo med odraslimi slavni samouki, kakeršnih drugod ne bi zasledili za noben denar. Tak umetnik je mladi Knafljec. On je kos menda vsakemu delu, katero bi mu človek izročil. Naučil se je vse sam. Da le jedenkrat kaj vidi, zapomni si brž in naredi bolje nego tisti, ki mu je pokazal! Priljubilo mu se je najbolj vrtnarstvo. Dolenjci imajo cvetlice radi. Gojé jih brez razločka graščáki in kmetje, meščani in vaščani. Marsikje se vidijo prav čedni vrtci, v katerih rastejo balzamine, astre, pisana trava, dišec, goreča ljubezen, žlahtni primožki, sušice, potónke, georgine. Ali ljudje ne znajo kakor Knafljec razdeliti gredic in razvrstiti posameznih rož takó, da bi očem ugajalo. Recimo, tukaj je cvetnik njegov, précej zraven pa sosedov. Oba jemljeta jednak prostor, na obeh rastó jednake cvetlice in vendar, kakóv silen razloček je med njima! Sosedov vrtec popotnik pogleda in gré dalje. Pri Knafeljčevem pa vsak človek obstane ter se čudi rédu in lepoti njegovi. In to doseže brez velikih stroškov. Razven podolgastih gredic nareja tudi okrogle, ki se kaj lepo pristujejo takemu cvetniku. Rože posadi tiste, ki sem jih naštela, dobé se za majhne krajcarje, mnoge celó zastonj. Ko je to delo dovršeno, zgradí pri hiši brajdico za senco. Nad vhod položi povprečno gredo in nánjo pribije zobčasto desko, v katero prebije okence, ali pa tu in tamo kako linico. Sem ter tja obesi tudi kakóv češarek. Borov štrž sam ob sebi kaj ne ni vreden nič, ali Knafljec umeje tudi take odpadke porabiti za svoj namen in olepšati ž njimi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

cvetnik. Vrt obgradí kakor drugi s kolci in krajniki, spodaj jih pustí, kakeršni so, vrhe pa jim óbreže, da so ostri in pomaže jih z živo, ali ne vpijočo barvo. Proti cesti namesti nad hišnim oknom jedno ali dve kletki z veselimi ptički. Taki, vidite, so Knafeljčevi cvetniki. Čarobije zanje ni treba nobene, ker so prosti kar se da in narejeni z malimi, vsakdanjimi primočki. Pa itak jih hvalijo vsi ljudje gosposki in kmetiški in prosijo šmihelskega samouka, da bi prišel in udelal tudi njim takóv ličen in prijazen vrtec. Tistemu, kdor ima denar in hoče trošiti, pa naredi se ve da še mnogo lepši cvetnik, ali gospôda pri nas ne odpró radi mošne za take reči. Da ga vzame za vrtníka kakóv bogat graščák, prestvaril bi mu vrt v prav božji raj, da bi ga iz daljńih krajev hodili gledat. O tem umetniku Vam moram povedati še nekaj malega. Po naključji videla sem sila veliko, železno kletko, ki so dejali, da jo je naredil Knafljec. Pozneje jo je nesel nekemu gospodu v Ljubljano in dobil zanjo baje petdeset goldinarjev! Bila je tako krasna in umetno sestavljena, da so ljudje kar strmeli, roke sklepali in klicali: Oh, oh! takega čuda pri nas še ni bilo in ga ne bo. Jaz od konca nisem védela, kaj pomeni ta hiša, mislila sem, da je kakóv grad ali cerkev. Kletka je imela več nadstropij in vsakovrstne predalčke, pomole, stolpke, strešice, gugalnice, gredi in sama ne vem, kaj še. Marsikdo se je pošalil in rekel, da bi se izpremenil, ko bi mogel, kar précej v ptiča in smuknil v Knafeljčevo kletko, ker nima tako lepega in prijetnega prebivališča noben človek na svetu. Ko je šel ž njo v Ljubljano, delala mu ni nič neprilike na potu, ker jo je bil zdelal tako zmiselno, da jo je lahko razdrl na majhne kosce in zopet v nekoliko trenutkih sestavil nazaj. Govoreč o tem ptičjem gradičku domislila sem se pobožne igre, s katero nas je razveselil pred pet in tridesetimi leti šmihelski dečak Jožek v mestu pri našem žlahtniku.

(Dalje prihodnjič.)

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

X.

„Potnik, prideš li v Sparto, povèj, da tukaj ležimo
Mrtvi, ker vêlel takó je domovine ukaz.“

Teh besed, ki so nekdaj ob poti skozi termopilsko sotesko bile vsekane v skalo, spominja se nehoté človek, kadar gré mimo starega jurjevskega grobja v Zagrebu. Takoj pri vhodu je gomila z velikim spominkom, a na njem speč bronast lev, ki ga tudi od ceste vidiš čez precèj visoko ozidje. Tujec le radovedno vpraša, kdo počiva pod

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Brda je bil," razlaga Boštjan, „in pa hlapec njegov. Spoznal sem lisastega konja njegovega."

Vznemirjajoča vest, da je izginila hči učiteljeva, raznesla pa se je bila hitro po mestu. Na tihem je marsikdo dolžil grofa samega, dasi je bil, kar se tiče ženskih, na boljšem glásu od očeta svojega; a da se je nasilstvo na skrivnem in zvijačno zvršilo, to se je zdelo večini proti grofovi naravi in zvračali so je na tuje vojake, preširne motilce mestnega mirú. Grof se je bil že poslovil od svoje žene in urejal poslednje svoje stvari, ko mu pride potolčeni nadkonjar s skesanim obrazom pred oči.

„Kaj pomeni to, prokleti pes?" zarohní nánj grof, kateremu je kri napela žile na čelu in zalila mu oči, ki so se strašno bliskale. Rožekar pa je pobit in potrt pripovedoval svojo nezgodo in jezo grofovo speljal spretno na Vranjebrdskega, Ungnadovega vazala, in na svoja dva hlapca, katera je bil strah pod vešali zgrabil.

„Daj ja obesit, da se jih privadita," velel je grof, „in pokliči Vitovca in Lenarta!"

Hitro se je splazil Rožekar stráni in nobena rana ga ni več bolela.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Ta Jožek je bil Stolarjev sin, ljudje so mu rekali zamórček, ker je bil v obraz močno zagorel in skoraj črn. Jožek je hotel vse znati in videti kakor Knafljec. Če so prišli komedijantje, vrtil se je vedno okoli njih in bistro pazil, kako slepé in trapajo gledalce, da jim verjamejo. Kar se je od njih naučil, porabil je preizvrstno, ko ga je naprosil bratranec moj, da bi mu naredil o Božiči jaslice. Odločene je bilo zánje cele pol hiše od ogla do ogla, dalo se je torej Jožku dovolj prostora, da nam razkaže umetnost in znanost svojo. Jaslice je zložil prav lepo od kamena, grivine in mahu; hiše, ljudi in živali pa je izrezljal od lipovega lesa. Mnogo teh podob je dejal nekako na škripce in stojé za odrom potezal je za žimo, niti in žico in jih premikal in gonil sem ter tja. Gibale so se prav tako, kakor bi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bile žive. Kaj se godi za jaslicami, ni videl nihče, pa lahko sami sodite, kako so gledalci zijali in ugibali, od kod dohaja tem lesenim, mrtvim stvarem življenje. Glava Ježuškova, ki je ležal na sredi hlevca, bila je vsa v nekaki prečudni, rudeči svetlobi, ki je prišla Bog vé kako izza odra: vsaj jaz nisem mogla nobene svetilnice zapaziti. Marija in sv. Jožef sta se Vzveličarju poklanjala, sklepala roke in pogledala večkrat kvišku. Voliček in konjiček, ki sta stala vsak na jedni stráni, sta kaj veselo zobala in kdaj tudi poskočila, da smo se vsi zasmejali. Precèj daleč od hlevca so se dvigale na levi prve hiše betlehemske, proti njim so jahali važno in počasno zamorci na konjih in kamelah. Po hribu je tekel navzdol med skalami in grmovjem studenec resnične vode in se izlival v jezero. Po jezeru so plavale zlate ribice, ki jih je posodila za ta večer neka bogata gospa. Na drugih dveh krajih je skakala voda v zrak in na bližnjem oklepu je visel za žebelj korček, ki smo ga jeden za drugim sneli, nastregli si vánj vode in se napili. Pastirji in ovce so hodili na vse strani kakor na kakem podgorskem pašniku v Gorjancih. Jeden teh fantičkov se je zavalil v mah, prevrnil štučo-kračo in zdrkljal napósled v dolino. Pes, ki je tu ležal, prestrašil se ga je in pobegnil. Ob kraji gore je raslo od vrha do tal gosto drevje, po njem skakali, peli in zvižgali so kosi, škorci, lisčki, žižki, kobilarji in tudi — slavček! Jožek je prelepo posnemal vsakega ptička. Znal je glas svoj povzdigniti in spustiti, zategniti in utegniti, razširiti in stisniti, naostriti in omehčati. Stojé za jaslicami je zvižgal, pa se je slišalo, kakor bi pele v hosti resnične ptice. Slavčka je z usti nemogoče oponašati. Jožek si je bil kupil lončeno ribniško piščalko. Vánjo je dajal malo vode pa je začel ščeketati, potem vleči in pojemati z glasom, napósled pa drobiti in gostoléti prav tako kakor živ slavec v tih, pomladanski večer. Bil je taka glavica, da je pogodil nekoliko celó tisto otožno in sladko milovanje in ihtenje slavčevo, ki gre človeku tako globoko v dušo. Ko smo se načudili tem in drugim umetnostim, prileteli so iz višave nad jasli trije svetli angelci in zapeli s tenkim in zvonkim glasom staro božično pesem. To se ve da niti ti leseni angelci niso mogli peti sami. Jožek in dve pevki so se bili postavili za jasli v tak kraj, da se je čulo, kakor da bi prihajalo petje iz ust tem angelcem. Ljudí je bila polna hiša, pa smo vsi tako strmeli, kakor bi bili okamneli: nihče se ni ganil, nihče zinil ne besedice. Tako smo stali, gledali in poslušali gotovo četrt ure, če ne več, potem pa nas je vse zajedno premagal čut in me ženske začele smo na glas jokati. Meni in drugim se je zdelo, da nam je dobrotljivi Bog podelil neskončno milost, da gledamo v ravno tisti hlev, v katerem se je porodil pred več nego 1800 leti naš

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Vzveličar. Ljudje so vreli sveti večer iz mesta in z dežele k bratrancu mojemu, da vidijo te čudovite jaslice. Jožku je padlo v žep marsikatero lepo darilo. Menj od groša mu ni dal nihče, bogatejši pa tudi desetico in dvajsetico. Prošt so mu stisnili v roko cel križavec, okrožni glavár mu je kupil sreberno uro, trgovec Marin pa vso praznično obleko in cbutalo. Sam Bog vé, kamo je prešel ta bistroumni deček. Ker je bil nezakonski, ni se brigal nihče dosti zánj in za njegovo usodo. Najbrže so ga vzeli v vojake pa je padel v boji ali pa umrl v kaki bólnici. To, kar sem vam povedala, spada že v brložnico, to je med stare zgodbe, katerih se malokdo še spominja. Zdaj pa čujte nekaj novega, kar se je pripetilo v naši krčmi oni ponedeljek. Za jedno mizo so sedeli gospodje, ki pišejo v kresiji in v kržetiji, za drugo pa lepi, mladi fantje, šmihelski rokodelci. Tudi ti so bili oblečeni vsi prav čedno, po praznično, nekateri so se šopirili v novih, svetlih suknjah, da jih nihče ne bi bil razločil od meščanov. Gospodje so se pomenkovali za svojo mizo bolj tiho, dečki pa glasno, kar se le dá. Tako so se kratkočasili gospodje záse, rokodelci záse, ne brigaje se, kaj se godí za drugo mizo. Jaz sem sedela pri peči blizu fantov, razumela sem lahko vsako besedo njihovo. Pravili so si razne burke, nazdravljali ljubicam, sebi in slovenski domovini, naj več pa so prepevali in to same slovenske, tiste nove, ki gredo tako nekako rezno in v skok, da prizdignejo kdaj še starega človeka. Ko so se jim grla nekoliko skrhala, tekla jim je beseda o slovenskih sovražnikih in o velikem napredku, ki so ga dosegli Slovenci navzlic njihovi hudobnosti z žilavostjo svojo in z božjo pomočjo. Napósled je vstal suh, tanek mladič in začel pridigati družbi svoji zgovorno in goreče, kako slabo se je godilo nam in bratom našim Savljanom (Slavjanom!) pretekla stoletja. Najbolj obširno razlagal nam je o vražjih Turkih in turških vojskah. Kar je pripovedoval, moralo je biti gotovo jako učeno in pametno, kajti so vsi gospodje umolknili in poslušali pridigo njegovo zvesto in pazljivo, kakor da so v cerkvi. Mene, ki se nisem nikoli nič učila, te reči od kraja niso mikale, kajti so mi bile preveč neznane, previsoke in sem ter tja povsem neumevne. Ali tudi jaz sem jela vleči na ušesa, ko je omenil uneti govornik Kosovo polje in da je ubil na njem oblič (= Hobel, strug) zlobnega sultana. Dejala sem: Hvala Bogu, da ga je, zakaj ga ni kresnil že prej, dokler je bila moja spodnjica še cela. To vidite pa je tako. Kosovo polje poznam, od kar živim v Novem Mestu. Nabrala sem na njem že dosti motovilca in Čuho sem pasla tamo skoraj vsak teden. Kosovi so mi to radi dovolili in tudi druge sitnosti nisem imela nikoli nobene na tem rodovitem polji, dokler niso dobili pri sosedu Sovanu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

popadljivega psa Sultana. Od daleč je lajala mrcina vsak pot náme, bala se je pa vendar nič nisem, ker sem mislila, da je priklenen. V soboto pred Veliko mašo stali sva s Čuho na dolnjem konci Kosovega polja, kar priteče proti meni ta grdi Sultan. Predno sem še utegnila pobrati kamen, zažene mi se pod noge, moja, skoraj nova spodnjica dejala je: rsk in za mano se potegne po tleh za cel povoj platna. Brž ko ne bi me bil ugriznil tudi v nogo, da ga ni poklical gospodar še ob pravem času domóv. Od takrat sem se ogibala Kosovega polja. Zdaj sami lahko presodite, zakaj sem se obveselila, ko sem čula, da je Sultana počekàl oblič. Hi, hi, hi! Še zdaj mi pride vselej smeh, kadar se domislim čudne svoje zmote. Iz Šmihelčevih besed sem kmalu povzela, kako prazno in neumno je moje veselje, kajti ni pripovedoval o tem Kosovem polji, ki leži pri Ločni, pol ure od Novega Mesta, nego o nekakem drugem, ki je več sto ur od nas tamo nekje v daljni Turčiji. Sovanovemu psu ni prineslo smrti orodje, ki mu pravimo oblič, nego Oblič (Obilić!) zval se je srpski junak, ki je posekal na Kosovem polji turškega cesarja, ki so mu rekli sultan menda zato, ker je bil ves pasji. Ne veste, kako sem se smijala, da živé na svetu ljudje, ki se imenujejo Srpi (Srbi!). Ti Srpi so hudi vojščaki. Njihov vladar Duša (Dušan!) premagal je vse sovražnike in osnoval silno cesarstvo, ki je šlo od morja do morja. Na Kosovem polji pa so ustrahovali Srpe Turki s pomočjo izdajalca Frankoviča (Brankoviča!). Več sto let so jih strašno tlačili, dokler jih je dvignil in osvobodil Črni Jurij. V tem boji so dokazali Srpi, da jim ni bilo dano zaman to ime. Turke so želi; da je bilo veselje, in ob jednem so jih precèj tudi omlatili. Srpi govoré po hrvaško in so staroverci. Iste vere so tudi njihovi sosedje Bolharji. Že ime kaže, da se sovražnikom niso mogli upirati. Turki so jih pritiskali še huje nego Srpe ali tudi njim je zasvetila zarja odrešenja. Usmilili so se jih Rusi, ki so pridrli ravno zdaj do poglavitnega turškega mesta. Šmihelec je pravil še o jednem narodu, ki se je bojeval srdito s turškimi psoglavci. Ime sem mu pozabila, to pa dobro pomnim, da mu se je zval najslavnejši junak Kastrola, Škandrov pek (Kastriota Škender beg!) Za Škandrovo hišo vem, kje je, vrstnica moja, Anka je tamo služila; zato mi je ostal ta pridevek lahko v spominu, dasi nisem še nikoli slišala, da bi imeli pri Škandru kakega peka. Najbolj oduševljeno je govoril fant o Črnogorcih, katerih ni mogel Turčin nikoli premagati in podvreči. Črnogorci so taki korenjaki, da se jeden ne boji desetih Turkov. Pripetilo se je že čudo, da so njih štirji pridobili močno turško trdnjavo. Črnogorci stanujejo v skalovji na visoki gori. Pod goro raste grah in na tem Grahovem polji so posekali Črnogorci

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Turkom toliko ljudij, da bi jih bilo dosti za tri velike župnije. O čem Črnogorci živé, nam pridigar ni povedal. Ker ni verjetno, da bi jedli kamenje, mislim, da mora biti v njih gori veliko zlata. To pa sodim po tem, ker se imenuje glavno njihovo mesto Cekinje. Šmihelski fant nam je pravil še veliko, veliko drugih prigodeb, ki so se vržile v stare in nove čase na Turškem in Savljanskem ali sem jih do malega pozabila, najbolj zato, ker stara glava moja ne ohrani več lahko, kar pride vánjo. Tudi je v ti pripovedki vse mrgolelo neznanih imen, ki se izmaknejo rada iz spomina še mlademu človeku, nikar meni sedemdesetletni pokveki. Ko je bila pridiga končana, nazdravili so si veseljaki še jedenkrat, potem pa so plačali in šli ne vem ali domóv ali pa morebiti v kako drugo krčmo. Po njih odhodu pokliče sodnik natakarico in jo vpraša: Kaj ne, da je ta vrli mladič, ki nam je povedal toliko mičnih rečij, kakov dijak, ki se pripravlja v Gradci ali pa na Dunaji za profesorja? Naša Marijčka, ki je samopašno in malo preglasno dekle, zagrohota se gospodu na vse grlo in mu veli: Ta dečko se pripravlja za tistega profesorja, ki vam bo pomeril in urezal hlače in suknjo, ako ga boste hoteli počastiti s svojimi naročili: on je krojaški pomočnik. Gospodje so se začudili in z rokami počili, sodnik pa je dejal: Taka novica se ne sliši vsak dan. Blagor si ga župniji, katera ima tako zvedene rokodelce. Kadar bom fanta srečal, podal mu bom roko in čestital na učenosti. Uveril sem se zdaj in še v marsikateri drugi priliki, kako bistre in uka željne glave so prosti Dolenjci in da ne potrebujejo ničesa drugega nego pametnih učiteljev in zdušnih vodnikov. Do zdaj jih imajo še premalo ali sčasoma jih bodo dobili dovolj za vsako koristno delo in potem se bodo kósali lahko brez straha, da bi zaostali, tudi z najmodrejšimi in spretnejšimi narodi našega cesarstva. —

(Dalje prihodnjič.)

Žalôba.

Prirôda mlada se raduje,
Po lógu hodim tih in sam,
Srcé mi rahlo bol boluje,
A za zlató je vsè ne dam.

Vè duši milozlate sanje
Ljubó se mi narájajo,
Obrazi sreče nekedanje
Lehnó mi v duhu vstájajo.

Prijazno se v srcé prisméje
Nebesnolép in svéž obraz,
Milôto mi vè prsi véje,
Žalôbo tajno čutim jaz.

Prirôda mlada se raduje,
Po lógu hodim tih in sam,
Srcé mi rahlo bol boluje,
A za zlato je vsè ne dam.

J. Kržišnik.

Lib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **J. Trdina.**

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Kdor govorí o znamenitih možeh, ki živé dan danes na Dolenjskem, ne sme zamolčati Antona Kušlana. Risati zná tako izvrstno, da so rekli gospodje, ki hodijo k nam, že dostikrat, zakaj ga ne pokliče vlada v kako višjo šolo, da bi učil dijake. Kdor zná tako risati, dela lahko tudi bankovce, katerih ni moči razločiti od cesarskih. S svojo umetnostjo bi mogel torej Kušlan prav hitro obogateti ali neče, ker je poštenjak. Pa sàj mu ni sile; dobro in brez skrbi živi tudi o lepem rokodelstvu svojem. On je podobar in pozlatár iz prve vrste. V naših cerkvah se nahaja mnogo njegovih oltarjev, svetnikov, božjih grobov in križevih potov. Takih rečij ne naredí v tem kraji nobeden drug tako lepo in ceno. Kušlanu je veliko več za čast, nego za denar. Neki župnik je privrgel, ko mu je plačeval, cel stotak, kajti je spoznal, da mu je računal v svojo izgubo premalo. Jaz sem večjih njegovih izdelkov malo videla, ker ne hodim dosti od doma, imela pa sem v rokah razpelo, katero je dal v stavo. Za pet goldinarjev se dobi v prodajalnicah že prav čeden križ. Ta kupilna razpela pa so vsa jednaka, oči so jim preveč vajene, zato nas podoba Kristusovega trpljenja le malo gane. Kušlan pa ni posnemal starih vzgledov, križ in Kristusa je izrezal popolnoma po svoje. V Izveličarjevo truplo, zlasti v obraz, vpodobil je tako neznanske bolečine, duševne in telesne, da je človeka, ki ga je gledal, groza izpreletavala. Križu je pridal še nekatere druge krasne reči, na pr. golobčka. Številke so bile po goldinarji, kar se je pa mnogim še premalo zdelo za tako umetnino. Nekateri so vrgl radovoljno po dva goldinarja. Jedno številko sva vzeli tudi jaz in sestra moja. Razpelo je zadela neka novomeška gospá. Kušlan je dobil zánje še nekaj krajcarjev več nego sto goldinarjev. Ta umetnik je zdaj v najlepših letih, zgotovil bo lahko še veliko rečij, katerim se bodo ljudje čudili. Porodil se je pri tistem slovečem jezeru, ki vsako leto presahne, ali je že tako dolgo, kar se je naselil v šmihelski župniji, da ga ne zmatra nihče za tujca. Mestne Nemce je strašno kačilo, da je ostal vedno dober Slovenec, pa so jeli krokati, da ne razumeje on sam ničesa, da dela zánj vse pomočnik njegov. Brezvestnemu klepetanju je marsikdo verjel in Kušlan nekaj časa ni imel več toliko dela in zaslužka kakor

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prej. On pa je dejal: Svet je velik in odprt meni kakor vsakemu. Napotil se je proti jugu, na Reko, v Primorje in na morje, tudi na turško mejo in v druge hrvaške kraje so ga vabili. Vrnivši se je pokazal pohvalna pisma, katera je dobil od občin in župnikov, od samostanov in škofov. Naši gospodje so jih brali in so rekli, da se dajó tako sijajna spričevala samó najprvim gosposkim umetnikom, takim, ki delajo za velikanske palače in škofovske cerkve! Nekateri Nemci so zdaj umolknili, tisti, ki so bili bolj strupeni, pa so čvekali: Ko bi bil ta prismojeni Slovenec res takov razumník, ne bi se mu trebalo po svetu potepati! — Med umetnike moramo šteti vsekako tudi glasovitega šmihelskega kolóvratarja. Niti njemu ni tekla zibel v ti župniji, ali največ slave svoje si je pridobil v nji, kajti je naredil Šmihelkam dvanajst kolóvratov, po drugod pa komaj jednega. Življenja mu se je prijela marsikatera maroga, vendar pa je vredno, da si ga zapomnimo, ker je precèj mično in kolikor toliko poučljivo. Kakor da bi bil padel iz oblaka, prikazal se je v Šmihelu gospod, nì mlad nì star, ime mu je bilo Peter Šavbar. Nihče ni zvedel, kaj je, kje se je porodil in zakaj je prišel stanovat baš pod šmihelski zvon. Župljani po takih rečeh niso niti dosti povpraševali. Gospod Peter je živel pošteno o prihodkih svojih. Koristil res ni nikomur nič, škodil pa tudi ne in to je bil uzrok, da ga niso imeli za napačnega človeka. Naš kmet je popolnoma zadovoljen, da ga gospôda puste na miru, dobrot od nje ne pričakuje. Šavbar se je vedel jako čudno. Bil je samec. Že v dvajsetem letu se je zaklel svečano, da se ne bo nikoli ženil. Po vsi priliki so mu smrdele skrbí in težave zakonskega stanu. Izkušnja uči, da se ženijo taki možje kaj radi, kakor pravimo, na drobno. Peter pa deklet ni mogel videti. Če je po naključji katero srečal, odskočil je v stran, kakor da bi bil zagledal pisanega gada. Tudi moške druščine se je bal in ogibal. Dolgo časa so ljudje mislili, da mora biti kakov tuj duhovnik. To se je dalo povzemati tudi iz besed njegovih. Jednoč, ne vem kje in kako, nanesla je prilika, da je moral moliti. Pokazalo pa se je, da so mu neznane celó tiste lahke molitvice, katerih se je naučiti otrokom za prvo izpóved. Ta grda nevednost je dokazala, da g. Šavbar nove maše nikoli ni pel. Nemarnost za svete rečí ni dan danes nič novega in mnogi se še smejejo, ako jim jo človek očita. Dva škrijca sta se pohvalila pri nas vpričo mene, da ne znata več — očenaša! Prav čudno pa se je zdelo ljudem, kaj dirja Peter vsak dan od vasí do vasí in pogleduje pazljivo skozi vsako okno, v vsako vežo in v vsako šmihelsko — mater. Večkrat so ga vpraševali, česa išče. On pa se je v odgovor namuzal in dejal: Nemara ste pogodili, da res česa iščem. Nadležnejši so ga silili, da bi jim skrivnost

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

povedal. Peter pa je odmajal nejevoljen z glavo in se zadrl: Nisem bedak, da bi vam odvezoval svoje rane. Župljani, ki niso razumeli teh besed, jeli so sumiti, da se Šavbarju meša. Ravno tisti čas se je prigodilo, da je prišel na Toplice brat nekega gorenjskega župnika zdravit si bolno nogo. Na potu svojem se je pomudil jeden dan v Novem Mestu in ogledal tudi bližnji Šmihel. Tamo se je nameril na Petra pa je široko zazijal in ga jecljaje pozdravil. Gospod ni rekel ne bele ne črne nego je šinil na krčmarjev vrt in izginil. V predmoški gostilnici je pravil potem Gorenjec krčmarici to-le zanimljivo pripovedko. Ravno kar sem videl v Šmihelu sleparja vseh sleparjev, ime mu je Peter Škavbar. Jaz in z mano vsi župljani smo trdno vérovali, da je že zdavnaj zgnil, pred pol ure pa je stal pred mano živ, zdrav in opraskan, ves takóv, kakeršen je bil tisti dan, ko je zapustil našo vas. Cigan se je priplazil k nam po noči kakor tat. Opravka ni imel pri nas nobenega. Tožil je, da je bolehen in da si hoče v našem gorskem kraji popraviti zdravje. S takim izgovorom klati se dan denašnji veliko lenuhov po svetu, tudi na Gorenjsko jih prihaja vsako leto več. Kovač je bil takóv tepec, da je dal potepuhu Petru stanovanje. Prve dní se je znal negodnik potuliti. Ostajal je le doma in prav malo jedel, vina pa ne pokusil. Vaščani so mislili, da je res bolan in so ga milovali. Čez štirinajst dnij pa je tekal že po vsi župniji za babami. Kar je bilo pravih kmetskih deklet, rogale so se mu: poštena Gorenjka je škrijca še vselej zaničevala. Ali tudi na deželi se je zaredilo zadnjih trideset let vsakovrstne sodrge, ki nima ne trohe kmetskega ponosa in moštvá. Po vsi okolici se je razširil glas, da si je našel Peter različne ljubice. Učiteljeve hčere so ga povabile k sebi kar same, češ, me smo gospodične, gospod Škavbar je za nas, ne pa za gnojne vile. Še rajši pa je zahajal k šivilji, ki mu je delala srajce. Tudi krčmarjevo Manico je tako zmešal, da se ni mogla z nobenim drugim človekom več pogovarjati. Kovačeve Reze ni ujel tako hitro. Zaman ji je kvasil, da jo ljubi čisto, brez hudobne nakane. Ko pa ji je začel dajati darove, omahnila je tudi ona. Naredil ji je čudovito lep kolóvrat, na katerem so bile izrezljane vsakovrstne rožice, živali in druge podobice. Takega še ni v našem kraji nihče videl, nikar zdelal. Vreden je bil deset goldinarjev kakor jeden krajcar. Potem ji je podaril tržaške murčke in še druge dragotine, ki niso imele baš velike cene ali so ji ugajale, ker so se svetile in lesketale. Gospôda se dajo radi gostiti, če imajo tudi denar. Peterčku svojemu so stregle ljubice prav pridno s sladkim vincem, smetanasto kavo in pečenkami. Avšasta šivilja je razmetala za belo moko vse krvavo zaslužene solde, le da je mogla prinesti gospodu svojemu vsak pot, ko je prišel k nji,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kakšen kos rahle, maslene potvičice ali kako drugo dobroto. Píščet so mu babe toliko nacvrle, da so ostajala ne le njemu ampak tudi psu njegovemu. Tako je ta nesrečni Škavbar vse poletje motil, in trapal dekleta s sladkimi svojimi čenčami in lažnimi obeti, da se bo z njimi pozakonil. Brez sitnosti mu to ljubkanje itak ni ostalo. Jedenkrat so ga vrgli fantje v vodo, drugi pot ga okopali v gnojnici, kmalu po tem pa ga tako nabili in ogrebli, da je ležal skoraj tri tedne v postelji. Takrat so mu pritisnili na obraz tiste praske in grampe, ki se mu še zdaj poznajo. Predno je prišla zima, kesale so se bridko vse tiste, ki so mu verjele, kajti sramota se ni dala več skrivati. Tudi Škavbarja so začeli skrbeti nasledki grešne ljubezni. Zamišljen je povešal glavo, razgovarjal se sam s sabo in se ponašal v vseh rečeh tako, kakor bi bil zblaznel. Iz mesta je dobil po pošti samokres. Cerkovniku je podal na cesti roko z besedami: Skoraj boste zvedeli veliko novico. Z Bogom za zdaj in za vekomaj! Zvečer je divjal iz vasi proti hosti in se ni vrnil več. Drugi dan so našli pri vodi klobuk njegov in robec, pri jázbini na hribu samokres in lužo krvi, daleč v hosti pa so visele na veji hlače njegove in pod njimi so ležale nove škornjice. Vsi smo mislili, da je Škavbar poginil, da se je sam končal. Nekateri so trdili, da se je utopil, drugi, da se je ustrelil ali pa obesil, in da so mu truplo raztrgale in požrle divje zverí. Radi krvi bi bil jaz prisegel, da se je ustrelil in zvrnil v globoko jázbino. Zdaj pa vidim, da nas je s temi strahotami samó sleparil. Kri je dobil lahko pri mesarji ali pa je zaklal svojega psa in ga vrgel potem v jamo. Ko so se pokazali živí nasledki njegove razuzdanosti, zbal se je ljudske jeze in osvete, zlasti pa velikih plačil, ki pridejo za takimi grehi, in je pobegnil. Babe so vpile in obupovale, da je bilo groza, ali nobena ni ovadila malopridneža gosposki, ker so bile vse uverjene, da je mrtev. Zdaj poznate tega ptička. V Šmihelu se mi je izmuznil ali précej, ko pridem domóv, naznanil bom očetom zavedenih rev, kje jim je iskati brezdušnega lopova. Predmoška krčmarica pa je dejala, ko je končal svojo povest: Gorenjci ne opravite ničesa, tožite ga, kolikor vam drago. Šmihelski Peter zove se Šavbar ne pa Škavbar in tudi druge reči, katere ste mi našteli, ne ujemajo se prav nič z navadami njegovimi. On ni bábjak, dekleta so mu deveta briga. Gorenjec se je zdaj ujezil in začel trdo pridušati, da je Šavbar in Škavbar isti slepar. Po njegovem mnenji si je izpremenil ime sam, da bi zmešal preganjalcem sled. Mogoče pa je tudi, da so je popačili drugi ljudje, kajti Šavbar je tako podoben Škavbarju, da se pripet, kaj lahko zamena in pomotnja. Za dekleti zdaj morebiti zato več ne tišči, ker ga je poučila izkušnja, da prinese ta igra človeku prevelike sitnosti in skrbí; ali le

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kakov bedak more misliti, da se je predrugačil in poboljšal. Volk menja dlako, navade svoje pa nikdar ne. Naj le dobro pazijo, pa se bodo kmalu prepričali, da ga ne sodi krivo. Namestú deklet bo lovil omožene, najbrž se jih je že lotil, pa ljudje ne vedó. Krčmarica se je smijala na vse grlo Gorenjčevemu sumu in drugi poslušalci so ji pomagali. Ko je mož videl, da mu nihče ne verjame, plačal je račun in odšel zabavljaje zaničljivo dolenjski préprostosti in svojeglavnosti. (Dalje prihodnjič.)

Tebi!

I.

Odkríj globôke svoje rane,
Odkríj mi žgóče vse gorjé,
Znaj, mir je tvoj veselje moje!
Odkríj zaúpno mi srcé!

Naj sem ti jaz življenja solnce,
Ki hrepeneč si ga želíš,
Ogrej se mrzla duša tvoja,
Izgíni mrak, ki v njem živíš.

Ne grêni sebi, meni sreče,
Ki nama kaže lep obraz,
Užívaj hipov slast ubéžnih,
Naj srčno te objamem jaz!

Polôži glavo mi na prsi,
Ki v tajni radosti kipé,
Udarci srčni moji, dragec!
Na glas naj tebi govoré:

Zaupaj mi, jaz ljubim tebe,
In ta ljubezen naj vzbudí
V življenje novo in veselo
Srcé in dušne ti močí!

Oj, ljubi me, čemú premišljaš? —
Tvoj pôgled zgolj dobrota je,
In ker srcé ti greješ moje,
Zakaj jaz tvojega bi ne? —

II.

Da toli jaz te ljubim, kdo je storil,
In kdo li kriv, da mene ljubiš ti?
Da v srci rajska vzcvitajo mi čustva,
Da moja duša pred teboj medlí?

Da tvoje meni so očí nebesa,
In ustna tvoja sreče so izvòr,
Da tvoje mi srcé zaklad je slásti,
Da ti ljubezni moške si mi vzòr?

Plavica.

Lepi trenutki.

Na griči stojí mi kapelica mala,
Od tam se ti vidi okolica zala;
Tam gori ž njim bila,
Tam prvo sem cvetko
Od njega dobila

Ob steni sva stala in zrla v daljavo,
Ko megla je légala že čez planjavo;
Radóst me navdala,
In sreče je solza
V očéh mi igrala.

Molčala so usta, a njega pogledi
Razvneli srcé in obraz so moj bledi.
Trenutki ti mali
Na veke mi bodo
V spominu ostali!

Tinea.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Pozneje šest tednov je znala krčmarica in ž njo vsa župnija, da je trdil bolni Gorenjec resnico. Peter ni zijal zaman šmihelskim materam v obraz, niti ni pogledaval brez razloga skozi okna in vrata. Pohištvo, posoda in sploh oprava mu je razodela, če je hiša revna ali trdna, prazna ali založena, če bi mogla postreči prijatelju s slastno južino ali ne. Po dolgem in korenitem raziskavanji je našel v župniji dvanajst žén, ki so bile obdarjene z vsemi svojstvi, katerih je želel ta brezbožni pohotnik. Bile so mlade, čedne pa tudi dovolj imovite, da bi človeka lahko pogostile s tolsto, smetanasto kavo in potvico ali pa, če bi hotel, z dobro starino in poleg tega se ve da tudi s plečem ali klobasami. Peter je izpraševal župljane prav na tanko, žive li te gospodinje z moži svojimi složno ali v prepiru. Na veliko svojo žalost je zvedel, da vlada v šmihelski župniji krščanska šega, ako pride zakoncem kaj navskriž, da si oprosté in pozabijo, predno zajde še solnce za božjo milost. Po najetih, brezdušnih podpihovalkah, pa tudi sam se je dosti trudil, da bi odpravil to lepo navado in zasejal med oženjenci zdražbo in razpor. Tudi ta peklenska nakana mu je popolnoma izpodletela ali ga ni to nič izpametovalo in ostrašilo. Imel je trdno vero, da premaga radodarnost vsako žensko srce. Da ne obudi suma, namenil je pokloniti Šmihelkam tako darilo, ki ga sme po njegovi misli sprejeti brez sramote vsaka, naj je samica ali že udana. V ti župniji se je pridelalo in spredlo nekdaj veliko več prediva nego dan danes, ali veselje do preje je ostalo in Šmihelke so radi tega na dobrem glasu po Dolenjskem. Peter se je torej domislil, podariti vsaki svojih dvanajst izvoljenk lep — kolóvrat! Iz hvaležnosti in priljudnosti bi ga povabile na južino in to priliko bi porabil, da bi jim ogrel in omečil srce s svojim medenim in prekanjenim jezičkom. Ko je hodil v šolo, mikale so ga bukve kaj malo, najrajše se je zatekal k botru svojemu, ki je delal za prodajo kolóvrate. Mož ga ni gonil od sebe, ker mu se je bil dečak priljubil, pa tudi zato ne, ker mu je pomagal delati. Ta reč ga je veselila bolj nego vsi šolski nauki in vse otročje igre in zabave. V nekoliko letih se je izuril Peterček za tako spretnega kolóvratarja, da ga je pohvalil boter proti vsakemu človeku, govoreč: Ta fant je prejel

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

od Boga pet talentov za kolóvratarja, za šolo pa komaj jednega. Resnica ostane resnica, naj jo tajim, kolikor hočem. Petrovi kolóvrati so desetkrat gorši od mojih in predno zbrkljam jaz jednega, ima on gotove že tri.

Ali fantovemu očetu je bila ta slava malo po volji, zahteval je strogo, da se izučí sin za gospoda. Prav lahko to ni izteklo. Na dolgem šestnajst let trajajočem potu so se hotela kóla dostikrat ustaviti; trebalo je pridno in dobro mazati, da so se pomikala dalje. Peter niti v gosposkem stanu ni zanemaril preljubega svojega rokodelstva, že zato ne, ker je zapazil, da so lični kolóvrati preizvrstna vada za kmetiške krasotice. Nanje je mislil ujeti, kakor sem povedala, tudi šmihelske gospodinje. Največjo izbo svojega stanovanja je prenaredil v delavnico. Gradiva je nakupil nekaj po ti okolici, po drugo in po orodje pa je pisal v Ljubljano in v Gradec. Ko mu je došla vsa potrebna priprava, lotil se je posla in je tesal, strugal, pilil, rezal, rezljal, likal in barval od rane zore do trde noči tako goreče in neutrudno, da je tekel pot curkoma z njega. Marsikdaj je pozabil jed, pijačo in spanje, ker so mu hodili radovedni ljudje povirkovat v delavnico, zagrnil je vsa okna z rjuhami. Vaščanje so se spogledovali in povpraševali, kaj mu je prišlo na misel, da se peha tako skrivnostno v na pol temni izbi. Na cesto se je čulo prav dobro njegovo silno hropenje, sopihanje, hrkanje, kihanje in kašljanje in nekateri popotnik je obstal, stresal z glavo in se čudil, ne vedoč, kaj pomenjajo ti neznani glasovi. V dveh ali treh mesecih je bilo delo dovršeno in moralo se je priznati, da tako lepih kolóvratov še ni videla šmihelska župnija. Zgoraj so imeli cerkvico z zvonikom, na mnogih mestih pa drobne, umetno izrezljane podobe ljudij, živalij in cvetlic. Sèm ter tamo so bili kaj zalo poslikani. Vsakdo bi bil dejal, da jih je škoda, ko bi se nanje predlo, da jih je zdelala umetna roka samó za gledanje in hišno nakitje, ne pa zato, da bi jih premetavale in blatile umazane kmetice. Šavbar pokliče deklo Meto in ji pové, kamo naj zanese kolóvrate. Godrnjaje mu izpolni voljo in do večera so dobile vse Petrove izvoljenke namenjene darove. Bábnice od konca niso védele, kaj bi si mislile. Zijale so v nališpane kolóvrate, kakor tele v nova vrata. Ko so se načudile in nagledale, začele so se smijati in grohotati kakor se niso še nikoli v vsem življenji svojem. Tako neskončno neumnost kakor je bil Petrov trud in dar, zdela se jim je do zdaj neverjetna in nemogoča med pametnimi ljudmi. Drugi gospodje se sprehajajo, vozijo na toplice in zabave ali pa se kratkočasijo doma s prijatelji v kavanah in gostilnicah, ta pricvrkneni škrijc Šavbar pa ne zna tratiti časa in denarja svojega drugače nego da se zapre v izbo in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dela mnoge, mnoge tedne zamusanim malo znanim babam kolóvrate! Ha ha ha, kdo je še kaj takega videl in slišal? Take blaznosti ne spominjajo niti tiste otročje bajke, katerim pravijo istorije. Vzgled obdarjenih gospodinj so posnemali domačini in sosedje: vsi so se smijali, kar je le grlo zmoglo. Veliko mesecev je tekel po hišah pomenek o Petrovih darilih in vselej, kadar so prišla ljudem na misel, jeli so se jim nezdržno grohotati. Marsikatero južino so pojedli ta čas mrzlo. Med jedjo se je domislil zdaj ta zdaj oni Šavbarjevih kolóvratov pa je odložil žlico in udri v smeh. Za njim so pokladali žlice zaporedoma drugi in se smijali kdaj vsi zajedno po celo četrtinko ure, da so se jim vroče jedi povsem pohladile in izpridile. Če se je zasmijal glasno kdo sam v hiši, uganili so précej tisti, ki so bili zunaj, kaj ga je požgačkalo in začeli so mu pomagati in isto tako sosedje, ki so jih slišali. Na takšen način se je širilo grohotanje pogostoma od hiše do hiše po vsi vasi. Najhujše pa je bilo to, da vražji kolóvrati župljanov niso pustili na miru niti v cerkvi. Kdor se jih je spomnil, zatisnil si je usta z robcem ali z bukvami, sosedje so védeli, kaj mu je, pa so jeli jeden za drugim skrivati prepovedani smeh za robci in bukvami in skoraj niso bila po vsi cerkvi nobena usta več brez zakrivala. V šmihelskih krčmah in gostilnicah so se vršile že mnoge, velike in krasne veselice: pri Oblaku, pri Tončku, ki mu pravimo zdaj tudi Štembur, pri Čebelarji, pred Rozinovo jazbino, pri gotenskem Jožetu, pri Fránici, pri Petričevki in pri Matildi, ali verjemite mi, da se prebivalci te župnije še nikoli niso toliko in tako lahko in glasno smijali, kakor ob času Šavbarjevih novih kolóvratov. Težko, grozno težko je čakal Peter ves dan doma, káko hvalo mu bo prinesla Meta od izvoljenk njegovih. Kadar koli je prišla po drug kolóvrat, vprašal jo je hlastno: kaj pravijo mati? Ona pa je vselej pomajala z ramama in zarenčala jezno: Ovbe, kaj — nič! To mu se je zdelo neizrečeno čudno. Drugi dan je bila nedelja. Zgodaj zjutraj je prišla soseda in vprašala Meto v veži, kaj so rekle Šavbarjeve ljubice. Dekla ji odgovorí: Pozdravile so ga jedna kakor druga. Vse, od prve do zadnje so zatrdile, da takega bedaka, kakor je Peter, ni na vsem božjem svetu in da bi se moral imenovati prav za prav Jurček. To velim tudi jaz. Še danes mu bom odpovedala, kajti me je sram služiti pri taki prismodi. Šavbar je slišal ta pogovor. Zastala sta mu kri in sapa in oblil ga je mrzel pot. Morebiti se sam ni nadejal, da ga bo uslišalo vseh dvanajst, ali prej bi bil pričakoval strele z jasnega nego sramoto, da bodo zavrgle tako zaničljivo njegov dragoceni dar. Slepar se je hudo zmotil. Mislil je, da so Šmihelke, kakor pravimo, srenjske tépke, katere sme klatiti vsak, kdor hoče. Zdaj pa so mu do-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kazale, da so modre, zveste in ponosne žené, ki ne prodajajo dobrega glasu in poštenja svojega za pisane kolóvrate. Tista nedelja je bila zanj tako bridka in grozna, da jo bo pomnil gotovo do zadnjega vzdiha svojega. Ko se je napotil na sprehod, šli so ljudje ravno k deseti maši. Komaj so ga zagledali, začeli so se mu vsi brez izimka grohotati in rogati. Nekateri so ploskali z rokami, psikali, zvižgali, krulili; drugi mu kričali pod nos: Poglejte ga no zaljubljenega kolóvratarja, ho ho ho! Tretji so oponašali sopihanje in hropenje njegovo v delavnici in drdranje kolóvrata; tercijalke so pljuvale predenj in se togotile: Fej te bodi! otroci pa se drli na ves glas: Strije Peter, nu, naredite nu tudi nam tak lep kolóvrat s cerkvico, zajčki in jelenčki, hi hi hi! To hohokanje in hihikanje je spremljalo Šavbarja na vsaki cesti in stezi šmihelski. Videč, da je izgubil vse spoštovanje, pobegnil je v Novo Mesto. Tamo si je najel voznika, ki ga je odpeljal po noči čez Gorjance v Karlovec. Šmihelci se lahko pohvalijo, da so ga pregnali na prav pameten in zakonit način: brez palice in tepeža, brez sile in pretnje, samó s smehom in zabavljanjem svojim. Bil je jako srečen, da je utekel še v pravem času. Ko bi bil ostal v Šmihelu štirinajst dnij dalje, prijela bi ga bila po višjem ukazu cesarska gosposka in poslala najbrž ljubljanskemu sodišču, kateremu so ga bili naznanili razkačeni Gorenjci zaradi zavedenih svojih deklét. —

Svetih gor je na svetu veliko. Jedna se nahaja tudi nekje na Hrvaškem. Pod njo stoji velika vas. V to vas je prišel bradat romar srednje dobe. Dejal je, da dohaja iz Jeruzalema in Rima. Stanovanje si je dobil pri županu. Ker je bil od dolgega pota silno truden, namenil je ostati v vasi nekoliko tednov, da se odpočine in okrepča. Plačeval je vse pošteno z dobrim, zlatim denarjem. Obleka in vedenje sta razodevala, da mora biti gosposkega stanu, itak je pokazal, da zna tudi izvrstno tesati, strugati in rezljati. Mladi in brdki županovi ženi je naredil tako čudovito krasen kolóvrat, da se ga ni mogla nagledati. Ko se je bolj udomačil, povedal je na tanko, kdo je in od kod in kje, kod in kako je do zdaj živel in hodil. Ime mu je bilo Peter Žavbar. Razvèn drugih zanimljivih novic je pravil ljudem, da je osnoval pobožno družbo, ki se zove rajska bratovščina, katero je potrdil sam rimski papež. Udje si naložé dolžnost, da si pomagajo v vsaki potrebi. Kar kdo ima, smejo rabiti in uživati vsi udje. To pravilo je bilo županki jako po všeči, ker se je polakomila Žavbarjevih zlatov. Prosila ga je, naj jo zapiše précej v bratovščino. Te reči je župnik zvedel. Bistroumni mož je kmalu spoznal, kaj drží romarja v županovi hiši in ga je poklical k sebi. Dejal mu je s prijaznim ali ob jednem

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

resnim glasom: Vidim, da ne poznate naroda našega. Hrvat je dober kakor duša in krotak kakor jagnje, ali gorje si ga tistemu, kdor ga prevari, kdor mu opogáni poštenje hišno in rodbinsko. Za prestopnike devete božje zapovedi se je ohranila v našem okraji iz starodavnih časov neka posebna kazen, katere vas sam Bog varuj. Poslušajte torej moj svet in zapustite župnijo mojo, dokler je še čas. Žavbar se je veríl in rotíl, da ne želí in ne dela nikomur krivice in je ostal pod Sveto goro še dalje. Nekoliko dnij ali tednov po tem pomenku se je praznovalo na gori proščenje, po naše bi se reklo shod ali žegnanje. Privrelo je tjakaj brez števila romarjev s Hrvaškega in Kranjskega. Po vélikem opravilu so šle nekatere Kranjice za županovim vrtom zopet domóv. Oziraje se, če leží po tleh kaj sadja, zagledale so skozi séč, ki je bila sèm ter tam jako redka, čudo in strahoto, kakeršne ni videl, kar svet stoji, ne jud, ne ajd, ne kristjan. Na vrtu je ležala živa glava bradatega moža brez trupla! Druge romarice so zakričale in pobegnile, Dolenjka Katra, ki je bila srečnejša od njih, pa je ostala in ogledovala neznano čudo. Glava je imela usta zavezana, lica so se ji krčila, kakor da trpi hude bolečine, in iz očij so ji kapljale debele solze na gosto brado. Čez kake pol ure se je prikazal na vrtu brkat velikan in se oziral pazljivo na vse straní. V rokah je držal polič vode, lonec in žlico. Katra smukne za séč, kjer je bila tako zarastena, da je ni mogel videti, in počene. Med vejami je itak vse dobro razločila, kaj se godí na vrtu. Velikan pride k glavi, ji odveže usta in da piti. Potem zajame z žlico kaše in jo začne pitati. Glava pokusi, namrdne se in pljune kašo nazaj iz ust. Zdajci zavpije: Ljudje božji, pomagajte! Velikan zarohní: Môlči, če ne te zadavim, saj druzega tako nisi vreden. To rekši zaveže glavi usta, udari jo nekatere krati s pestjo v obraz in po temenu in preklinjaje odide. Zdaj je Katra védela, da je zakopan na vrtu živ človek. Revež se ji je tako smilil, da je bridko zajokala. Hotela mu je pomoči, pa ni znala kako. Znancev v tem kraji ni imela, tujim ljudem pa ni nič zaupala. Po dolgem premišljevanji se ji je zdelo najbolj varno in pametno počakati trdega mraka. Ko se stori noč, zleze skozi mejo na vrt in odveže glavi usta. Glava milo zaječí: Angel nebeški! za pet ran božjih te prosim, da me odrešiš. Župan me je obsodil krivo, da sem mu zmotil ženo, pa me je zvezal in zakopal. Divjak me misli umoriti z grozo in gladom. Nosi mi kašo, ki je zabeljena menda z peklenskim oljem. Katra je zapazila še za dné lopato, slonečo za svinjakom, ž njo je začela odkopavati ubogega Petra. Ko mu je prišla do rok, porezala mu je na njih vezí z nožkom svojim, brez katerega mnoge Dolenjke ne gredó nikamor. Delo je zdaj urno napredovalo, kajti si je pomagal

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

jetnik nekoliko tudi sam. Čez četrtinko ure sta že tekla on in odrešenica njegova po cesti, ki drži na Kranjsko. Petra je bil hudi post silno oslabil, ali korake mu je pospeševal strah, da bi ga utegnil župan pogrešiti in preganjati. Ustavila sta se še le, ko sta dospela do dobre dolenjske krčme. V nji sta večerjala in prenočila. Katra se je morala čuditi in smijati volčji sogoltnosti tovariša svojega. Med jedjo ni zinil ne besedice. Ko je bil sit in je zamočil večerjo z več kupicami starine, prijel je deklico za roko, razodel ji svojo ljubezen in ji obljubil zakon. Kaj se muzate? Gotovo mislite, da bo osleparil tudi Katro, kakor je že nekatero drugo. Ta pot se motite. Pokora, katero mu je naložil župan, bila je tako krepka, zdrava in blagodatna, da je grdega nečistnika popolnoma izmodrila in prestvarila. Zagreben do grla se je pokesal grehov svojih in prisegel Bogu, če mu pošlje pomoč, dosmrtno vzpreobrnjenje in poboljšanje. Že ob meseci so oznanili topliški gospod župnik s prižnice, da jemlje g. Peter Žabar Dolenjko Katro za pravo svojo krščansko ženo. Stanovala sta od konca na deželi, potem pa sta se preselila v mesto, menda v Ljubljano. Peter je živel odslé tako zastavno, strogo in bogoslužno, da so ga posvetnjaki imenovali tercijala. Če je zvédel, da ima dekla njegova kakega ljubčka, zapodil jo je kar précej iz službe. Trudil se je vestno, da povrne ljudem škodo, katero so trpeli zaradi njega. Z Gorenjkami, nekdanjimi ljubicami svojimi, in očeti njihovimi pogodil in pomiril se je brez pravde. Očitati mu se je mogla samó ta slabost, da je bil nehvaležen največjemu svojemu dobrotniku, hrvaškemu županu, ki ga je naučil pameti. Tožil ga je sodišču radi hudodelstva silovitosti. Na Hrvaškem je vladala takrat kvakarska pravica, ki je bila jako korenita in je določevala vsako reč in tudi kazni prav na drobno in na tanko. Preiskava proti županu je trajala sedem let. Po § 500.000. obsodil ga je sodnik, da mora sedeti v ječi 2 leti, 11 mesecev, 29 dnij, 23 ur, 59 minut in polenajsto sekundo. To čuvši se župan zadere: kaj ali ni bilo prav in pošteno, da sem kaznil lopovskega Kranjca? Hrvaški sodnik ga potolaži: Kdo pa velí, da ni bilo? Brate, ne boj se! Kvakarska pravica ima dolge in ostre zobe, ki pa ne grizejo, ker so papirnati. Bodi pameten pa se pritoži in začni pravdati. Pravda se bo končala, ko bova midva oba že trikrat prekopana. Najmenj tri kadi črnila se bo počrčkalo, predno se dokaže s pismi in pričami, da Škavbar, Šavbar, Žavbar in Žabar niso bili štirji cigani, nego samó jeden, ki je imel navado, da se je v vsakem kraji nekoliko prelévil. Zdaj pa povej, če si me razumel? Župan prikima in storí, kar se mu je velelo. Izkušnja je potrdila, da mu je sodnik dobro svetoval in prerokoval resnico. — — Moja povest o kolóvratarji Petru se je raztegnila precèj na dolgo. Šmi-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

helci jo pripovedujejo bolj na kratko in nekoliko drugače. Iz jako dobrih in važnih razlogov sem jo zasukala tako, kakor me je naučil ranjki Bernárdelj. Gotovo ste poznali tega klateža, ki so ga bile nekdaj polne vse krčme od Novega Mesta do Grosuplega. Sreče si je iskal v mnogih stanovih. Bil je zaporedoma kmet, trgovec, mešetar, slikar, godec, čarovnik, klobásar in vinski pridigar. Povsod drugje mu je izpodletelo ali klobasáti in burke praviti pa je znal tako izvrstno, da bi ga bili poslušali pivci ves dan in vso noč. Zapomnila sem si marsikatero njegovo. Pripovedke te vrste so me veselile že od nekdaj veliko bolj nego tiste prazne in neslane starinske istorije, katerih ne marajo dan danes niti otroci. (Dalje prihodnjič.)

Glasbena vzgoja v Slovencih.

Spisala **Lucila Podgornikova.**

I.

(Dalje.)

Ako dalje preudarjamo, da deluje pravo narodno petje tudi na ljudstvo ali na širši spodnji del narodnih življev, mora ta stran še posebe vzpodbujati nas, da obrnemo posebno skrb na narodno glasbo. Kajti tudi pri najvišje izobraženih narodih sedanje civilizacije je spodnji obsežni del narodov brez vseh onih pomočkov, s katerimi se more izobraženi del še na znotraj razviti do višjega in plemenitejšega življenja. Razven verskih idej nima nižje ljudstvo nazorov in uzorov, s katerimi bi si moglo z razumovo pomočjo razvijati značaj. Ljudstvo se kreta in dela po občutkih in vtisih, kakor mu jih nanaša nakljućno trenutje. Vojska, bojevanje in večna skrb za prve in najspodnejše potrebe revnega življenja vsiljuje ljudstvu že tako preveč prilik, da se tako rekoč maščuje nad svojim stanjem bolj s prvotno divjim sovraštvom, z zavistjo, hudobijo, nego pa zato, da bi dospelo do osrečevalnega srčnega gibanja, kakeršno prihaja iz sočutja, ljubezni in drugih dobrih čustev. Zarad tega pa rastó in se krepijo samó surove divje strasti; zavoljo tega pa, da zunanja trda usoda človeka tira in potiska s kraja v kraj, ostaja v surovem človeku tudi za boljša čustva po navadi in največkrat samó izraz in oblika neskladnega in razsajalnega vedenja.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

mora poročilo od Podebrada in Podebrad sam; cesar naj porabi nadškofa solnograškega, da se napravi premirje in dobi časa. „Izvrstna misel, dragi Ungnad,“ dejal je cesar in takoj odpravil v sovražni tabor nadškofa Žigo, ki je premirje sklenil, toda le za jeden dan. Komaj pa se je cesar nekoliko odkrižal te skrbí, prišla je deputacija vojakov, pritožit se, da že ves mesec niso dobili plače. Z obljubo, da se jim v prihodnjih dneh usliši prošnja, potolažil jih je, on pa je hitel po znanih stopnicah k mojstru Bartolomeju.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Kakor Petrova nesreča dokazujejo tudi izkušnje drugih sleparjev, da šmihelske žené z večine ne marajo biti ljubice za kratek čas. Po pravici se je to trdilo nekdaj tudi o dekletih. Žunek nam je pravil, da se je za njega mladosti porodilo vse leto v župniji komaj po dvoje ali troje nezakonskih otrok in njih matere da so bile po največ Gorenjke, Štajarke ali Ribniščice, ki so tukaj sebenjkovale. Zadnjih štirideset let se je obrnilo na slabše, vendar ne toliko, kakor vpijejo tercijalke in klepetulje. Bližnje mesto pohujšuje kmete res čim dalje bolj, gosposki in na pol gosposki zapeljivci imajo marsikatero nedolžnost na duši svoji. Prav so govorili ranjki prošt Arko, da se zbira v večjih mestih vsa domača in tuja nesnaga in plaža, ki okužuje ne le njih, ampak tudi okolico. Jaz bi tako dejala, da se izpolnuje šesta božja zapoved v šmihelski župniji zdaj dosti menj vestno in na tanko nego na priliko v Beli Krájini in Podgoro; ali Dolenjci, stanujoči preko Krke, naj se ji zato nikar ne rogajo, kajti niso nič boljši, nego še porednejši. V jedni njihovi župniji, nečem povedati, v kateri, krstili so lani do malega same pankrte in v prečinski je velika vas, v kateri prebiva skoraj v vsaki hiši kaka nezakonska mati, v nekaterih pa tudi po dve in po tri! Takova sramota še ni oblatila šmihelske župnije, veliki večini njenih deklet se ne more nič nespodobnega očitati. Da me čuje kaka jezičnica, zagrohotala bi se mi: Le nikar jih ne hvali, ko vemo, da so vse zaljubljene. Jaz pa velim: Če je to res, kdo ima pra-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vico jih grajati; pošteno ljubezen dovoljujejo Bog in ljudje; brez ljubezni bi se mladina zakona bala. Ko bi bila brez tega čuta in prepametna, to je, tako pametna, da bi premislila na tanko, kake silne težave in skrbi jo čakajo v zakonskem stanu, prešla bi ji vsa volja do ženitve in svet bi se potem kmalu zatrl ali pa izpremenil v ciganško zgonišče. Tudi za druge reči gre čast šmihelskim mladeničem in mladenkam. Za delo se ne ustrašijo nobenega Podgorca, nikar Poljanca ali Hrvata; v društvu so priljudni, veseli in šaljivi, v vsem svojem vedenji pa pošteni, zdušni in moški. Ne porečem, da ni vmes kak rogovilež in kaka trapa, ali smeti se nahajajo povsod, še v kraljevskih palačah. Posebno pa je treba pohvaliti šmihelsko mladino, da hodi rada v cerkev. Za božjo čast in službo spada ta župnija med najprve na Dolenjskem. Sami veste, koliko prilike grešiti ima lahkoumen človek o božični polunočnici. V temi ni moči paziti, kaj se godi, dekleta se snidejo s fanti, kolikor jih je volja. Odprte so takrat tudi mnoge krčme, vino ugreje kri in srce in odpre vsaki nerodnosti vrata na stežáj. Nevarnost biva tem večja, ker dohajajo na šmihelsko polunočnico radi tudi mestni veseljaki. Ali navzlic vsem tem skušnjavam pripetilo se je, kar jaz pomnim, v ti sveti noči le prav malokdaj kaj grdega in pohujšljivega. Minilo je po pet, tudi po deset let, da se ni čulo za noben pretep ali drug nered, za nobeno nespodobnost, za noben večji prestopek božjih in cerkvenih zapovedij. Kadar se je kaj takovega naključilo, zakrivili so greh skoraj vselej mestni negodniki, ne pa domačini. Najlepše in očitneje pa spričuje resnično pobožnost šmihelskih župljanov imenitna procesija, ki gré vsako leto v nedeljo po sv. Rešnjem telesi. V četrtek se vrši ta sprevod v Novem Mestu. Jaz nečem nikogar obirati, pa saj ste se lehko že sami uverili, kako šumne, nepravilne in posvetne so mestne procesije. Mnogi korakajo sparoma, mnogi pa tudi ne. Nekateri se tukaj pridružijo, tamo zopet zapusté vrsto. Nekateri dirjajo sèm ter tja in ogledujejo božjo službo od strani kakor kako gledališko igro. Niti udeležniki procesije ne kažejo vsi prave pobožnosti, marsikakov par se pomenkuje, smeje in moti še tiste, ki bi radi molili. V ti gneči in nerednosti človeku skoraj ni mogoče, da bi si ohranil zbranost duha, ki je za molitev potrebna. Poglejte pa potem v nedeljo šmihelsko procesijo, gotovo porečete z mano vred, da se vidi tako ginljiva in na vsako stran krščanska bogoslužnost le malokje v naši deželi. Vse, kar poveličuje mestne svečanosti — skladno zvonjenje, streljanje meščanske straže in umetna godba, čuje se tudi o šmihelski procesiji, največja dika pa so ji čudoviti red, pristojno ponašanje in globoka pobožnost, ki jo spremljajo in naudajajo od prvega začetka do

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zadnjega konca. Tiho, počasno, zastavno, žebraje iskrene molitve, stopajo vrste iz župne vasi čez ravno in neravno polje proti bogato s cvetjem, zelenjem in zastavami nakičenim kapelicam, pri katerih se delé blagoslovi. Nikjer ne zapazi človek najmanjše zmešnjave, ne žalijo mu ušes ni smeh, ni nesramni glasni pomenki. Sparoma gredó brez izimka fantje, možjé in žené in isto tako tudi male, v belo oblečene deklice z ovenčanimi glavicami in ličnimi košarnicami v nežnih rokah. O pogledu teh nedolžnih otrok zdelo mi se je vselej, kakor da so prišli na zemljo sami nebeški angelci hvalit in slavit stvarnika svojega. Za njimi korakajo odrastena dekleta z voščenimi svečami po tri jedna poleg druge. Teh trojk naštela sem vsaj sedemdeset, kdaj tudi do osemdeset, procesije se udeležuje torej več nego dve sto kar se dá lepo po praznično opravljenih devic! Vse Novo Mesto pride gledat na most ali na višave ta veličestveni sprevod in ni čudo, kajti se vidi v istino premnogo krasnega, mičnega in vabljivega. Fantje, pa tudi nekateri gospodje oziajo se o ti priliki najrajši po dekletih. To gotovo ni prav ali se ne more prepovedati in odpraviti. Ne dá se zanikati, da ugaja pogled očem in srcu. Poleg Šentviščank in Topličank slove Šmihelke že od nekdaj za prve krasotice na Dolenjskem. Odlikujejo se s krepko, gibko in strojno rastjo in preprijaznim obrazom, ki zmoti lehko ne le kmetiških, ampak kdaj tudi gosposke mladiče in celó modre in učene gospode. Prikažejo se med njimi večkrat tako bele, gladke in oblikane, kakor da bi jih ne bilo opekalo še nikdar na polji in v vinógradu vroče dolenjsko solnce. Tudi se mora potrditi, da se znajo prav čedno, prijetno in ponosno oblačiti. Tiste, ki so iz bolj imovitih hiš, da si morejo omisliti opravo po svoji volji, izberó si vselej blago takih barv, ki se jedna z drugo ujemajo. S kofetasto kočamajko druži se tedaj, da povém vzgled, zeleno krilo ne pa rudeče ali višnjevo. Sósebno pa olepšuje in prikupuje vsakemu šmihelska dekleta njihova dragocena, prezala, mrežasta peča z visokim, bahatim „petelinčkom“ na témenu. Kakor se krešejo po mestih Slovenci z nemškutarji, kósa se na kmetih domača peča s kupilnim robcem, ki je za delavnik jako náreden, ali za cerkvene svečanosti preveč cunjast in premalo prazničen. Slovenska gospôda so zmagali nemškutarsko in skoraj isti čas se je moral umakniti na deželi tuji robec mnogo gorši, starokranjski peči. Že nekaterikrat mi se je zdelo, da se veseli sam Bog te naše procesije. Vse nébo so pokrivali debeli oblaki, po malem je jelo že škropiti, obupno so pogledovali ljudje kvišku, v največjem strahu, da jim bo razdrl dež priljubljeni sprevod še predno se bo pričel, ali glejte, kakor bi trenil, zapihal je ostri sever, raztrgal oblake in jih prepodil za Gorjance. Na

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

radostne vrste, zbirajoče se pred cerkvijo, sijalo je zopet žarko solnce, z višave zažvrgolelo je stoglasno, veselo petje drobnih škrjancev, na zemlji pa je zdajci zagodla sladko šumeča, ubrana glasba novomeških in šmihelskih umetnikov in oznanjevala mestu in vsi okolici, da se je napótila slavna šmihelska procesija tudi to leto poleg častite, starodavne šege preko zelenega polja proti sjajno okrašenim, belim kapelicam.

Naštela sem vam veliko dobrih svojstev, katera imajo šmihelski župljani. Bog daje darove svoje, komur hoče, ali gotovo jih deli najrajši tistim ljudem, za katere ga prosijo prijatelji njegovi — svetniki in svetnice. Tudi to se sme misliti in verjeti, da mu priporočajo najprej in najbolj domačine svoje, žlahto, znance in prebivalce rojstvene svoje župnije. Šmihelski okraj se more pač ponašati in blagrovati, kajti je živelo v njem več svetnikov nego v kateri koli drugi župniji na Kranjskem: trije so se v njem celó porodili, jeden pa se posvétil in storil baš za Šmihelce prvi in največji čudež svoj. Zdaj vidite, od kod in po čegavi prošnji dohaja ti župniji obilna božja milost, ki je razsvetlila in nadarila njene ljudi z bistrim umom, hrabrim in blagim srcem in s spretno roko, da se branijo vspešno vsem nadlogam, ki so nasledek velike revščine. Svetniki se razločujejo. Mnogi so že dvigneni in položeni v oltar, da jih kristjani časté in kličejo na pomoč. Med temi jih je kaj malo našega rodú. Jaz poznam samó šmihelskega župljana, sv. Feliksa in pa sv. Romarja, ki se je porodil menda na Krki ali vsaj v obližji. Sv. Vincencija, čegar svetinje se hranijo v Mokronogu, skoraj da ne smem imenovati, ker pravijo, da ni bil naš deželan. Druge vrste svetniki pa so tisti, ki še niso godni za javno čast, ker jih sv. katoliška cerkev do zdaj ni razglasila in potrdila. Truplo jim je ostalo celo, nezgnito, kar dokazuje svetost njihovo, ali zgodilo se je še premalo čudežev na njih grobu. Zadržek, trdijo nekateri, je tudi to, da imajo na tem svetu še živo žlahto. S takimi svetniki je ljubljanska škofija prav bogata. Šmihelska župnija je dala tri, v Novem Mestu počiva, kar jaz vem, jeden, kanonik Meterc, v Žužemberku tudi jeden, bil je prej mnogogrešen financar, pa se je vzveličal z dolgo in trdo pokoro; isto tako ležé sveti možjé in žené, čakaje dvignenja in priznanja svojega, v Soteski in še na veliko, veliko drugih krajih. Življenja sv. Feliksa vam ne bom razkladala, ker je slišite lehko s prižnice in vam je brž ko ne že znano. Povedala pa vam bom, kolikor vem in smem o tistih treh šmihelskih svetnikih, ki še niso dejani v oltar in se ljudje zánje malo ali nič ne brigajo. Jeden njih se je porodil blezo na Gorenjskem, bil je duhovnik in je služil v Šmihelu za kapelana. Krstno ime mu se je pozabilo, pisal pa se je skoraj gotovo za Goloba.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Župljani se ga nekoliko še zdaj spominjajo, ali prigodeb ne znajo več na tanko. To pomnijo, kdo je bil Katranec in da je pobijala šmihelsko polje več let strašna toča, katero je zagovoril napósled neki pobožen kapelan, toda le malokdo se domišlja, da so bile te tri reči sklenene, da je prišla jedna iz druge. Kdor pa tega ne vé, ne more nobene njih dobro razumeti in prav soditi. Jaz sem skrbno povpraševala in tudi sama bistro pazila, kaj in kako se je godilo, zato se morete zanesti, da bom govorila resnico. Pod šmihelski zvon se je priselil bogat bahač, zval se je Katranec. Vere ni imel nobene, kakor kako neumno živinče. Rogal in smijal se je kar očitno materi božji in vsem resnicam katoliške cerkve. Ko je šla mimo njega procesija s križem, zagrohotal se je zaničljivo in vprašal ljudi, kaj nosijo to rogovilo! Župniku je dejal: Vaš magazin stoji prazen. Koliko Vam dam, da bom spravil ván̄j do pomladi slamo in nastilo? Na konci in na straneh, kjer imate zdaj nekake lesene, pozlačene maškare, stale bi lehko vse moje krave, samo jasli jim bo treba narediti. Župnik se začudijo: Gospod Katranec, Vi se motite, jaz nimam nobenega magazina. On pa pokaže s prstom cerkev in se zareži: No, ali ni ta razvlaka magazin?! V službo je jemal najgrje malopridneže, tatove, pijance, vlačúgarje in tako brozgo. Večkrat je bleknil: Moja družina morajo biti ljudje, ne pa kristjani. Hlapci in dekle niso smeli hoditi dosti v cerkev, vasovanje pa jim je kaj rad dovolil, češ, to je fantovska pravica, naj jo uživajo, dokler so mladí. Od poslov ni zahteval druzega, nego da mu delajo pridno kakor voli. Za njih dušo ga ni bilo skrb in kako neki, ko je čvekal celó vpričo otrók, da crkne človek kakor pes in podgana in da so si izmislili pekel in nebesa farji, zato, da laglje ljudi skubejo. Jednoč mu buti v glavo, da gre od daleč za pogrebom. Ljudje so držali v rokah sveče in so tudi molili, kar dan danes žal! ni več povsod navadno. Ko so mrliča pokopali, brala se je zanj sv. maša. Katrancu je bilo vse, kar je čul in zapazil, tako po godu, da je dejal: Takovo predpustno burko napravil bom tudi jaz, kadar mi pogine Hektor moj. Kmalu potem mu se je zaletel pes v živino, ki so jo gnali proti Ljubljani Hrvatje. Voli zasadé Hektorju roge v rejeni trebuh in ga ugonobijo. Katranec da izkopati zanj na vrtu lep grob, zraven njega pa postaviti šotor in oltar. Strogo zapové hlapcem in deklam, da morajo iti psu za pogrebom in moliti spotoma na brojanice. Vsakemu dá tudi polfuntno voščeno svečo. Smrdljivega Hektorja so zagrebli svečano kakor kakega krščenega, po božji podobi in za nebesa ustvarjenega človeka! Po dovršenem pokopu je šel Katranec s služabnikom k oltarju v šotor in oponašal duhovnika, ki bere sv. mašo. Proti koncu se je obhajal z

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

meseno klobaso in z majóliko vina, v katero mu je prilival sluga kisle vode. Ta neznanska predrznost, to v nebo vpijoče osmehovanje svete vere prisilila sta pravičnega Boga na grozovito in očitno maščevanje. Katrančevo hudodelstvo je oskrunilo brez dvojbe vso šmihelsko župnijo, njegovega greha se je udeležila tudi ona, ker ga ni zabranila in se ni dvignila v sveti jezi na samopašnega sovražnika božjega.

(Dalje prihodnjič.)

Glasbena vzgoja v Slovencih.

Spisala **Lucila Podgornikova.**

II.

(Dalje.)

Dobre pripoznane pesmi naj se pa sestavijo po svoji vsebini in po ti uredé, n. pr. v lovske, vojaške in druge vrste pesmi. Potem naj se v pravilni izdaji ponatisnejo. Primerno bi morebiti bilo, da bi se izdali oddeljeni zvezki, katerih pojedini bi obsezali po kategorijah razvrščene pesmi (šolske, otroške, pobožne pesmi itd.). Glavne skupine pa bi bile ločene takó, da bi dobili otroci in nežnejša mladina svoje pesmi posebe, odrasli pa zopet posebe. Tako bi nastali raznoteri glasbeni zborniki, in glasbeni zbornik za odrasli del naroda bi dobil po ti poti veljavo narodne knjige svoje vrste. Skrbeti pa bi bilo pri izdajah za kar najnižjo ceno, da bi se toliko lože razširile med narodom. To je, da bi bilo kaj primerno ob posebnih prilikah take zvezke razdeljevati med učitelje, otroke itd. itd. kot darila. Tu podani splošni načrti so zaresni, in bi zato tudi nujno priporočali, da „Glasbena Matica“ tako delovanje takoj z vsemi silami prične in rajši začasno ustavi izdaje dél umetno sestavljajočih komponistov.

Za sestavo in tisk je po vsem tem skrbeti glasbenemu društvu; za razširjanje bi imenovali šolo, čitalnice in druga jednaka in pevska društva.

Gledé na šole nam je zopet bistveno poštevati samó ljudske šole, ker imajo najobsežnejši delokrog. Da bodo pa ljudske šole zares delovale v prid glasbene vzgoje, zavisno je sicer z jedne straní od pomočkov, katere jim v ta namen odločujejo — (število pevskih ur, pevske knjige) — ali gotovo ne menj od učiteljev samih. Tudi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Dalje.)

Ljudje so pričakovali tisto leto posebno obilno žetev in trgatev, najstarejši ljudje niso pomnili tako lepega in toliko žita, sadja, sena in grozdja. Na sredi jasnega neba pa se je prikazala bela meglica ne večja od zagrinjala, v meglici jelo je vršati in bučati, valili so se iz nje na vse strani črni in sivi oblaki in že čez pol ure se je usipala na vsa šmihelska polja kakor jajca debela, kakor šiške rogljata toča, ki je raztolkla in zdrobila v nekoliko trenutkih vsa žita in sadeže, vse upe in radosti šmihelskih župljanov. Po nevihti ní ostala nì jedna bilka po konci, nì jedno pero, nì jedna jagoda cela. In te strahote so se ponavljale štiri leta zaporedoma. Ljudje so obdelovali zemljo na vso moč marljivo, hodili so v domačo cerkev in na božja pota, molili pobožno in goreče, kolikor je le mogoče obupanemu, krščanskemu trpinu. Zaman! Prazni, brez sreče in božjega blagoslova so jim ostali vsi trudi, vse prošnje in molitve. Predno je začela strn rumeneti, prišla je toča in razbila polje, da se ni poznalo, je li raslo na njem žito, sočivje ali trava. Revščino, ki je zavladala, mislite si lahko sami, jaz je ne bom opisavala, ker me strese groza, ko se domislim neskončne bede šmihelskih župljanov. Nekatere gospodarje so uničile ujime do korena, zadolžiti so se morali vsi, mnogi so poprodali, da prehranijo sebe in rodovino, zadnji rep iz hleva, zadnji rilec iz svinjaka, najboljši les iz hoste, pa tudi njive in vinógrade. Uverjeni, da jim je Bog zemljo preklel, dogovarjali so se ljudje in namenili za trdno, da bodo zapustili preljubi domači kraj in se preselili od tod daleč stráni v druge, srečnejše dežele. Božja previdnost je ukrenila, da je prišel semkaj za kapelana bogoljuben, svet mož, kateremu so se v srce smilili pošteni šmihelski župljani. Takrat je teklo že peto leto, od kar jim je bil peklenski Katranec opoganil župnijo. Strn je bila krasno pognala in stala visoko, da se je skril v nji lahko orátar, ki jo je posejal ali kmetje so gledali brez nade in veselja hobotno rast, pričakovali so novo nesrečo. Zopet se je prikazala sredi jasnega neba bela meglica, ne večja od zagrinjala in zopet bruhali so iz nje po vsem obnebji temni, vršeči in grmeči oblaki. Zapazivši nevarnost napoti se kapelan na pokopališče in začne moliti in zagovarjati točo.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Ko je spoznal, da zagovor ne bo pomogel, zrušil se je sveti mož na kolena, povzdignil roke in prelivaje krvave solze prosil Boga, da bi vzel greh s šmihelske župnije in ga preložil nanj; naj ga bijejo in moré vse zopernosti tega sveta, da se oprosti in reši le uboga župnija, ki je izročena njegovi skrbi. Usmiljeni Bog je uslišal molitev svojega služabnika: nevihta je zdajci potihnila in se razprašila brez kvare, žito je zopet prelepo dozorelo in plenjalo bogato kakor še nikoli ne. Šmihelci so si kmali opomogli in nehali misliti na preselitev. Kapelana pa so jeli preganjati gospoda že v Šmihelu, očitaje mu, da slepari ljudi s praznovérnimi zagovori toče in copernic. Premaknili so ga skoraj v grde hribe, kjer je o slabih prihodkih borno životaril, ob jednem pa prebil brez števila zabavljic in krivic od surovih gorjancev. Premeščen je bil še večkrat, vselej s hudega na hujše. Zlobni sovražniki hujskali in razdražili so proti njemu škofa in župnike, in lažnjivim tožbam se je verjelo. Ne more se misliti in izreči, koliko bridkosti pretrpi duhovnik, ki se zameri poglavarjem. Ovadam, sumnjam, psovanju in preganjanju ni bilo nì konca nì kraja. Mali imetek, katerega si je prihranil, ukradli so mu zvečim tatovi, kar je ostalo, izgubil je v požaru. Zboleli so mu oče, mati in sestra, za katere mu je bilo skrbeti, in napósled zgrabila je huda, neozdravna bolezen tudi njega. Neprijatelji so ga razvpili, da si jo je nakopal sam z ostudno razuzdanostjo. Imel ni nobenega človeka na svetu, ki bi mu bil stregel ali ga zagovarjal in miloval. On pa je prenašal molčé in z veselim srcem te in druge krivice in križe in hvalil noč in dan Boga, da mu je poslal toliko prilik vaditi se v krščanski potrpežljivosti in si zaslužiti nebeški raj. Umrl je zapuščen, zaničevan in preklinjan, ali precej po smrti jeli so razodevati in spričevati premnogi čudeži njegovo nedolžnost, svetost in neminljivo slavo na tem in na onem svetu. S svojim življenjem in trpljenjem je izbrisal oskrumbo s šmihelske župnije, katero ogreva po njegovih zaslugah zopet blagodejno solnce milosti božje. Ko ga bo dvignila sv. katoliška cerkev, izpolnila mu bo poslednjo voljo in dala prenesti truplo njegovo v prijazno cerkev sv. Mihela. Hvaležno naše ljudstvo bo imelo tedaj dovolj prilike, da bo gledalo in častilo rod za rodom dobrotnika in prijatelja svojega.

Zdaj bom govorila o drugem svetniku, ki se je porodil blizo šentjarnejske ceste tamole v Smolinji vasi. Dvigniti ga še ne smejo, ker mu živi še nekaj žlahte. Po smrti njihovi bo storila mu sv. cerkev précej to čast in takrat bo razglasilo se tudi ime in življenje njegovo. Zdaj vedó ljudje prav malo o njem. Sploh znano je samó toliko, da je res svetnik, ker je delal čudeže in mu trupla niso razjedli črvi in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

gniloba. Kaj več vam more le malokdo povedati. Jaz sem se pred mnogimi leti seznanila in sprijaznila s kuharico ranjkega gospoda. V pomenku ž njo sem izustila željo, kako rada bi slišala zgodbe smolinskega svetnika. Ona upre váme oči, pa me prime za roko in veli: Jera, jaz jih poznam in ker sva prijateljici, hočem ti jih razodeti ali moraš se zareči, da jih ne boš pravila drugim, ker morajo ostati za zdaj še skrivnost. Jaz se zarečem. Ona je delj časa nekaj premišljevala, potem izvadila križec in dejala: Jera! zareci se še jedenkrat in poljubi to le znamenje vzveličanja našega v potrjenje, da boš molčala. Ta nezaupnost me je nekoliko užalila, itak sem poljubila križec in se zarekla drugič. Zdaj véste, zakaj ne boste od mene nikoli zvédeli, kaj mi je povedala gospodova kuharica. Nobena takova obljuba pa me ne veže, da bi Vam ne smela priobčiti poročila blage svoje vrstnice Švarcevke. Bedaki čeljustájo: Švarcevka je stara sraka, ki sama ne ve, kaj čveká. Jaz pa mislim, da treba bolj spoštljivo spominjati se žene, ki je tako razumna zdravnica, da je pregnala bolezen z zelmi in zagovori svojimi iz več nego sto, kaj pravim, tudi iz več nego petsto svinjakov in hlevov. Od graščine, na kateri je bila svinjarica, prejemlje še dan danes precejšno pokojnino za svoje zasluge. Švarcevki je pripovedoval star menih imenitne in prelepe reči o smolinskem svetniku, ki so vredne, da se zapomnijo in naznanijo tudi v bukvah. O resničnosti njihovi ne sme se dvojiti, ker taki možje ne trosijo lažij po svetu. Ta menih je imenoval svetnika Lazarja najbrž radi velike revščine, v kateri je živel in umrl. Lazar rekla mu bom tudi jaz, da da si je dobil v krstu po spričevanji kuharičinem drugačno ime. Roditelje imel je jako bogate, naslajal bi se bil lahko z vsemi pozemeljskimi dobrotami, alí ni maral. Razdavši imetek cerkvam in ubožcem zamenil je minljive posvetne zaklade za neminljive nebeške. Kruh si je služil s trdim delom; čas, ki mu je ostajal, pa je posvetil molitvi, pohajanju cerkev in božjim potom. Kadar je kamo romal, nesel je na rami vselej težek križ v spomin trpljenja Kristusovega. Duše si ni oskrunil nikoli s smrtnim grehom, za male svoje slabosti pa si je nalágal tako hudo pokoro, da strože od njega niso živeli niti puščavniki. Po največ je prebival ob vodi in suhem kruhu. Vina ni nikoli pokusil. Takov post je v veseli, vinski deželi veliko težji in torej tudi dosti več vreden nego v kakem gorenjskem okraji, v katerem poznajo to božjo kapljico komaj po imenu. Jednoč so ga hoteli gospôda prisiliti, da bi vino pil, zató, da bi mu se mogli potem rogati in nagajati, ali Bog jim je pokazal, da si ne dá sramotiti zvestega služabnika. Lazar je šel mimo grajske zídanice. V nji so baš pijančevali in razgrajali

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

graščak, rodbina in prijatelji njegovi. Zagledavši svetnika jeli so se grohotati in ga klicati v hram. On jih je lepo zahvalil in hotel iti dalje. Gospôda pa se uderó za njim in ga vlečejo po sili v zidanico. Natočijo mu največjo kupico in rekó, da ga prej ne izpusté, dokler je ne izprazni. Da jim ne bi mogel uteči, zaklenejo vrata in ključ nekamo skrijejo. Lazar se prekriža in blagoslovi kupico, potem pa tudi sod, iz katerega so mu jo napolnili. Tisti hip izpremeni se v obeh posodah vino v vodo in svetnik izpije kupico, ne prestopivši posta svojega. Z mazincem odpre vrata, ki se zaklenejo sama za njim nazaj. Pred odhodom pa je dejal osupneni druhali; kadar popijete sod, iz katerega ste mi nalili, pojdete slobodno tudi vi iz zídanice, do takrat učite se treznosti in pameti. Z Bogom! Gospôda niso mogli iti veliko tednov domov, kajti se vrata niso dala ni odpreti ni razbiti. Zaman so tudi poskušali predreti steno. Zid je stal, kakor bi bil železen; nì zrno se ni moglo odkrušiti. Ko so se uvérili, da se drugače ne bodo nikoli rešili, lotili so se vode. Ali ta pijača ni bila šala: sod je jemal dobrih petdeset véder! Za hrano gospodi baš ni bila sila, jedi so jim nosili družina iz grada in jim jih podajali skozi tesna okenca. Postelj pa na tak način ni bilo moči dobíti, skozi line se je dala stlačiti k večjemu slama in kaka rjuha. Vaše gnade so morali spavati na trdih tleh, s katerih so vstajali bolj trudni nego so legali. Ker je upadala voda tako polagoma, domisli se nekdo, da bi se je najprej iznebili, ko bi jo izpustili. Res izdero pipo ali so si s tem slabo pomogli. Voda je spodaj odtekala, zgoraj pa še hitreje narastala, da je je bil sod kmalu do vrha poln. Zdaj so spoznali, da božji kazni ne bodo odvrnili z zvijačo. Z nova so začeli piti nepriljubljeno vodo. Ječa jim je presedala tem huje, ker so se zbirali okoli nje od vseh stranij kmetje rogaje se zatiralcem svojim in prepevaje jim noč in dan vsakovrstne zabavljive pesmi. Še le o božiči so izpraznili gospôda vražji sod in so mogli zapustiti zídanico. Lazarju bi se bili gotovo radi maščevali ali se niso usodili, ker so se ga bali, da bi jim utegnil nakloniti še kako večjo nadlogo. Samo grajska gospodična mu ni mogla skrivati jeze svoje in mu je pokazala figo. Lazar pa ji figo zagovori, da ji je ostala, dokler je živela. Po nobeni sili se ni dal izvleči palec izmed prstov. Dekle je bilo mlado, lepo in bogato, itak ni moglo dobiti ženina, kar ni nič čudnega. Kateri mož bi hotel imeti babo, ki bi mu kazala zmerom figo?! Takih čudežev je storil Lazar še veliko. Bil je strah vsem graščakom in bogatinom, radost in podpora pa vsem kmetom in siromakom. Z vinskimi bratci pa ni maral delati prijaznosti, če so bili tudi kmetski. Šmihelski župljani so ga

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prišli prosit, da bi jim blagoslovil vinograde. On pa je dejal: Brez vina človek lahko prebó. Blagoslovil pa vam bom slabo vašo vodo, kajti je dobra voda za zdravje vsakemu potrebna. Ta župnija do takrat ni imela nobenega pitnega studenca, vsi so bili še bolj mehki in mlakužasti nego Krka. Po Lazarjevi molitvi in po zagovoru njegovem jel je bruhati na prijazno loko iz skalnatega svojega doma mrzli, krhki in lahki Trščak, do katerega se pride iz mesta skozi hosto prav lehko v pol ure. Za to božjo vodo dali bi gospôda v vélikih mestih radi cele kupe zlata, ko bi jo mogli dobiti v obližje svoje. Izvrstni studenci izvirajo tudi pri Rozinovi jázbini, pri Rakovniku in za Birčno vasjo. Predmoški ni tako hladen in krepak, ali mnogi Novomeščani po leti zanj hvalijo Boga. Brez njega bi morali lokati s kislim obrazom mlačno in nesnažno Krko svojo. Pa tudi na dnu te reke rinejo iz zemlje jako dobri izvirki. Jeden je tako močan, da bi napajal lahko vse mesto. Trebalo bi ga ločiti z visokim oklepom od Krke, dvigniti mu s strojem vodo kvišku in jo napeljati po koritu v velik vodnjak, kamor bi jo hodili zajemat. Namesto tega narednega in kratkega vodovoda, ki bi stal majhne krajcarje, zamislili so nekateri modrijani navesti v Novo Mesto čez višave in nižave daljno Prečino! Nihče ne trdi, da je to delo nemogoče — denar stori dan danes vse — ali potrošilo bi se zanje gotovo več, nego je vredno vse mesto. Šmihelski župniji pa hvala Bogu zdaj ni treba toliko skrbeti, od kod bi dobila zdravo vodo, po čudodelni molitvi sv. Lazarja ima je na mnogih krajih dovolj ne le záse, ampak tudi za žejne sosede. Ta svetnik pa je zapustil vsi naší deželi še neki drug dragocen dar, ki ga pa ljudje doslé še premalo poznajo in časté. Šel je nekamo na božjo pot. Pod Mačkovcem bil je takrat brod. Ljudi je prevažal mož, ki je bil od starosti že popolnoma oslepel. Veslal je kar takó, po umih. Prepeljal je tudi Lazarja in njega križ. Ko sta prišla na óno stran, veli svetnik: Denarja nimam, da bi vam plačal brodnino, ali dam vam iz srca rad, kar sem prejel od Boga. To rekši prime starca za roko in gre ž njim do bližnjega studenca. Tam poklekne in blagoslovi vodo. Z njo pomaže brodarju mrtve oči, ki zdajci ožive in ozdravijo. Videl je zopet razločno in bistro kakor za mladih let. Od takrat je ostala studencu zdravilna moč. Tega res da nisem še nikoli slišala, da bi bil izpregledal od njega vode kakšen slepec, ali za bolne oči pa trdijo mnogi in premnogi, da ga na vsem svetu ni boljšega zdravila nego je ta blagoslovljeni vrelec. Hvaležno moram spoznati, da je pomogel že tudi meni. Oči so me tako pekle kakor da bi bile zakopane v žerjavici. Ko sem se umila s to vodo, prešla mi je vsa bolečina, kakor bi odrezal. Ta slavni studenec izvira prav

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pri Krki, za hribčkom, na katerem stoji cerkev sv. Janeza, Mačkovljani in drugi bližnji vaščani se pridno zatekajo k njemu, kadar jim pride kaj na oči. Meščani se pa brigajo tako malo za imenitnosti svoje okolice, da izmed desetih vé komaj jeden za Lazarjev izvirek in niti ta si v sili ne išče pomoči pri njem, nego pri drugih doktorjih in mazačih. —

(Konec prihodnjič.)

Glasbena vzgoja v Slovencih.

Spisala **Lucila Podgornikova.**

II.

(Konec.)

Vredno je, opozoriti še na posebno razvado, ki se je ugnezdila sploh v koncerte: to je preziranje znamenite resnice, da ostane pozornost živa samó do neke meje, potem pa zarad neprenehanega napenjanja pojemlje, dokler se ne izpremeni v dolgočasje, tako da konečno popolnoma otrpne. Na ti razvadi bolehajo v novejšem času vse naše muzikalne produkcije, ker so začeli sporede raztezati najprej do po 13—14 točk, in se je potem udomačila še nespamet, da so se veliki virtuvozi predrznili, take velikanske programe sami, brez vmesnih točk in, rekli bi, brez odmorov zvrševati. Kdo je šel od takega koncerta bolj utrujen domóv — igralec ali poslušalec — niso še dognali.

Zatorej naj bi čitalnice nikakor ne posnemale takih môd, ki ne morejo roditi zdravega sadú. Slovenci pa naj pomislijo še to, da njih občinstvo samó se z glasbo doma razmerno malo peča, torej je še menj vajeno in zmožno, ostati toliko časa pozorno, kakor koncertni obiskovalci večjih muzikalnih mest. Torej je silno priporočati, da se sestavljajo sporedi razmerno kratki, morebiti tako, da bi obsezali po tri do štiri pesmi, ali po dva inštrumentalna komada, in, kakor je itak v navadi, k sklepu majhno gledališko igro ali kaj takega. Vse to bi znašalo po največ po osem točk in je takšen spored po vseh izkušnjah popolnoma dosti dolg.

Napósled ima tudi to, kar sem že gori poudarjala, namreč večkratno ponavljanje dobrih, priljubljenih pesmij pri več „besedah“ mnogo dobrega. Ozrimo se za ta del na Italijane, kako si natanko in dobro prisvojé nekaj malega svojih najboljših gledaliških iger in oper — samó zato, ker se iste igre in opere neprenehoma ponavljajo. To pa

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

jeno spoznal za kraljevega rabeljna, zabìl se je v steber močan železen kavelj dva sežnja od zemlje. Mrzla groza je izpreletela stražarja, ko so se možje obrnili proti njemu in ga pozdravili. Takrat pa je stopil prédenj nadkonjar Rožekar in zahteval meč in helebardo. Brez obotavljanja je odložil orožje trepetajoči Boštjan. Ko pa ga je prijel rabelj, iztrgal se mu je s silno močjo, in vojaki, postavljeni za njim, ranili so ga pač s sulicami, vendar obdržali ga niso. Vdova trgovca Filipa se je odpravljala ravno od doma, ko je pribežal krvaveč v njeno hišo in vrgel se pred njo na kolena in vpil in kričal, naj se ga usmili, naj ga reši, zarad nje in njenega ukaza ga hočejo umoriti. Rahločutna gospá je omedlela in strežnice so jo odnesle v mehko postelj. Boštjan pa je preklinjal in z najgršimi priimki pital hudobno žensko, ko so ga vlekli siloma iz njene hiše. Kakor besna se je zagnala med biríče stara Mana, da bi otela sina. A jeden udarec, in zgrudila se je nezavedna na tla. Boštjana so odvedli in obesili. Ko pa se je Mana zavédla, lezla je tja pod véšala in skljućila se na zemljo in stokala tako bridko in grozno, da je gledalcem letelo po mozgu in kostéh. In ko so jo zvečer gonili od trdnjave stráni, vzdignila je koščeno roko proti grofovemu grádu in izustila divjo kletev na Celjana in rod njegov.

(Konec prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

22. Pod hruško.

(Konec.)

Najlože se more kaj povédati o tretjem šmihelskem svetniku, o sv. Jožefu, ker ni živel v stare čase, ki so malo komu znani, nego za naše dobe, z mojo vrstjo in pred mojimi očmí. Pri šmihelski cerkvi se nahaja grob in na njem spomenik z napisom, ki velí, da je zakopan tamo Jožef Pavšič, porojen v Stranski Vasi 1809. l., za mašnika posvečen l. 1836, umrl v Srébernićah l. 1875. Ta duhovnik Pavšič je služil menda največ v tistih nepriljudnih, kamenitih krajih, ki se imenujejo Kras in Istra. Stanoval, jedel in pil je tako préprosto in borno, kakor ljudje, ki so bili izročeni njega dušni skrbi. Župljanom svojim je bil najiskrenejši prijatelj, najblažji dobrotnik, najmodrejši svetovalec in učenik ne samó v vérskih in cerkvenih, ampak

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tudi v posvetnih, gospodarskih in deželskih rečeh in potrebah. Ljubili so ga kakor očeta svojega. Hudo pa so ga črtili tuji oderuhi, ki so bogateli o krvavih žuljih kmetov, ker je bičal v pridigah svojih nemilosrdno brezbožno njihovo lakomnost in sleparstvo. Zánj se more po pravici trditi, da je bil mučenik in žrtva poklica svojega, ker je izgubil preljubo zdravje zaradi vestnega izpolnjevanja dolžnosti svoje. Ob najhujši zimi se je napotil k bolniku, da bi ga potolažil in okrepčal s svetimi zakramenti. Prejšnji dan je naletaval dež, po noči se je naredila gololédica. Bilo je, kakor bi hodil človek po steklu, nì jeden korak se ni mogel storiti brez nevarnosti. Gospod je prišel srečno do brvì, pod katero je bila precèj globoka, ne premrznena voda. Brv ni imela menda nič držaja, revežu se na nji izpodrsne, da pade v vodo in se strašansko prehladí. Rabil je mnoga zdravila, ki mu pa niso nič pomogla. Prezeblo truplo mu popolnoma odrevení, vsi vnanji udje mu oglušé in otrpnejo, služile mu niso več nì roke nì noge. Ležal je kakor panj, sam ni mogel nì jesti, nì piti, nì opravljati potrebe svoje. Tako mrtvouden je ostal do konca svojega življenja — človeka strese groza, ko pomisli to neznansko nadlogo — celih dolgih, dolgih d v a j s e t l e t! Službo je moral se vé da pustiti, dal se je odvesti v domovino, v rojstveni svoj okraj. Nekaj časa je živaril in se lečil brez uspeha v Novem Mestu, potem pa se je preselil k ljubi svoji sestri, ki je bila omožena pri Pipanu v Srébernicah. Ta vas spada še pod šmihelski zvon kakor tudi Stranska Vas, v kateri se je gospod porodil. Od tod se ne vidi nì ta, nì óna, zaklanjajo ji gozdje in gričevje. Pipanica je bila prijateljica gospodinji moji, prišla je k nam dostikrat in nam povédala mnogo mičnega, lepega in ginljivega o bolnem in bogoslužnem svojem bratu. Neskončno svojo nesrečo je trpel brez tožbe, brez stoka, brez nejevolje. Popolnoma udan v voljo božjo je govoril: Gospod mi je zdravje dal, gospod mi je je vzel, bodi čast in hvala presvetemu njegovemu imenu! Gospodinja me je poslala večkrat po kakem opravku k Pipanu. Imela sem dosti prilike, da sem spoznala bolnika in se uvérila o pravi krščanski potrpežljivosti in o nebeški prijaznosti in dobroti njegovi. Pomenkoval se je rad z vsakim človekom, tudi z berači in otroki. Po celo uro sem stala kdaj pri postelji njegovi in ga poslušala ali pa mu pravila mestne prigodke in novice. Kdor je prišel k njemu, smel se je šaliti, kolikor je hotel. Gospod mu ni zameril ničesa, da le ni obrekoval ljudij. Opravljivca pa je kmalu ustavil in mu rekel: Brate, ne sodi, da ne boš sojen; ta, ki ga grajaš, je pred Bogom morebiti stokrat pravičnejši, nego midva oba. Babe raznašajo zdaj Pipanico, da je bratu slabo stregla in da je hiral in umrl pri nji v naj-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

večji revščini in nesnagi. Ta govorica je grda laž. Slišala sem ga na svoja ušesa, ko je dejal, da sestri z nobenim denarjem ne bi mogel povrniti prevelike skrbí, katero ima zánj in brezštevilnih dobrot, katere je prejel iz rok njenih. Bog je razodel še pred Pavšičevo smrtjo, kako mil in drag mu je bil ta zvesti prijatelj. Po njegovi prošnji je storil velik in preblagodaten čudež, katerega se bodo hvaležno spominjali vsi pošteni Sréberničani do zadnjega trenutka svojega. Na drugi stráni Krke stoječa vas se je bila vnela in silen veter je gnal plamen čez vodo naravnost proti Sréberničam. Iskre so se vsipale, kakor bi padala ognjena ploha. Krka je cvrčala, da je bilo groza. V vas so leteli velikanski utrinki, goreče trske, slama, senó. Prestrašenim Sreberničanom je kar zastajala sapa. Vsi so mislili, da se bo užgalo zdaj zdaj na vseh krajih in koncih vasí, ker so bile strehe slamnate, poslopja pa lesena. G. Jožef je zapazil te strahote skozi okno in velel ljudem svojim, naj ga neso iz hiše. To se zgodí. Gospod dvigne oči proti nebu in začne moliti in zagovarjati ogenj. Zdajci nastane grozen piš. V zraku se je vse vrtilo in mešalo, po zemlji pa je boje bobnelo kakor ob kakem potresu. Nevihta je trajala le nekoliko trenutkov. Ko piš zopet utihne, Sréberničani od veselja ostrme in sklepaje roke hvalijo Boga, videč, da se je veter obrnil, da nosi utrinke v nasprotno stran tja proti zaloškim travnikom, in da so torej preljube njihove Sréberniče rešene iz največje nevarnosti, ki se misliti more. Vsa vas spričuje resnico tega čudeža, meni so ga naznanili in potrdili razven Pipanice vsa njena družina in več bližnjih sosedov. Tají ga le kakov bebec in kakov brezvérec. Ta čudež prelepo dokazuje, da je Bog res podelil g. Jožefu neizmerno milost in slavo, da ga je vzprijel že na tem svetu med preljube izvoljence in svetnike svoje. Zdaj uživa že več let v nebeškem raji sladko nagrado za bridko trpljenje svoje, katero je prenašal s tako krščanskim junaštvom. Ko ga bo sv. cerkev dvignila in mu dala prenesti truplo v oltar, vrelo bo k svetinjam brez števila romarjev iz vseh krajev slovenske domovine in Slovenci ga bodo priznali radostno za váruha in zagovornika svojega. Jaz mislim, da živí med nami dan danes prav malo móž, ki bi ljubili svoj narod tako zvesto in goreče, kakor ga je blaženi Jožef Pavšič. Dokler nisem slišala njega, menila sem, da je slovenščina nekaka novica in šega, ki je prišla in bo morebiti kmalu zopet izginila. Prejšnje čase so hoteli biti naši meščanje Nemci, za še bolj imenitne pa so se šteli tisti gospodje, ki so znali govoriti po latinsko in po francosko. Leta 1848. vneli so se pri nas ljudje za slovenščino. Meni, kakor pravim, ni se zdela ta reč nič velika in slavna. Še le g. Jožef mi je odkril vzvišeni zmisel

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in globoko pomenljivost njéno in njemu, svetniku, sem verjela, ker sem kristjana. Razlagal nam jo je tako: „Narode je Bog ustvaril, bila je torej volja božja, da smo se rodili za Slovence. Kdor zataji svoj rod ali kdor krati Slovencem pravice, prezira in tepta naredbo božjo, zakon božji. Vsak odpadnik je izdajalec, izdajalci pa so hudodelniki, vredni najstrožje kazni na tem in na ónem svetu. — Slovenski jezik je za nas najlepši in najslajši zato, ker se na njem razgovarjamo in kratkočasimo z najljubšimi ljudmi, s katerimi nas je sam Bog sklenil: z materjo, z očetom, z bratci, s sestricami in s prijatelji mladih svojih let, ki nam ostanejo izmed vseh najzvestejši. Slovenski jezik pa je za nas tudi najpotrebnejši in najsvetejši. Po slovensko govorimo z Bogom, kadar molimo. Po slovensko govorí z nami Bog skozi usta duhovnikov svojih, dušnih učenikov in svetovalcev. Po slovensko si služimo ne le vsakdanji kruh, ampak tudi milost božjo, srečno večnost, nebeško vzveličanje.“ — Kadar se je domislil g. Jožef velikih nadlog, ki stiskajo Slovence, obhajala ga je taka žalost, da mu se je kar beseda tresla in so mu silile neprenehoma solze v očí. Z ihtečim glasom govoril nam je jednoč: „Kaj ne, štirideset mučenikov vam se zdi že grozno veliko število, ali ljubi moji, kaj je to proti nepregledni množici slovenskih trpinov? Več nego tisoč let so bili vsi naši spredniki mučeniki, kajti njih vsakega je žulil in davil pretežki jarem, katerega so jim naložili nemili tuji oblastniki. Ako štejemo, da ni bilo naroda našega nikoli več nego jeden milijon in če pomislimo, da živé in zamró v sto letih trije rodovi, dobomo po tem dokaj prenizkem računu za tisoč let trideset milijonov Slovencev, torej trideset milijonov slovenskih mučenikov! Vendar Bog ne daj, da bi obupovali zaradi te strašne preteklosti. Hrvat velí: Svaka sila do vremena. Tudi pred naša vrata bo prisijalo solnce. Kolikor hujše in daljše je bilo trpljenje, tem večja bosta veselje in sreča naša, ko nastopi dan odrešenja, katerega nam že oznanjuje rumena zarja na vshodnem obnebji. — Dostikrat nam je ponosno pripovedoval, kako visoko je povzdignila slovenski jezik katoliška cerkev. Dejal je, da so dovolili rimski papeži duhovnikom, da smejo brati sveto mašo samó na treh jezikih, po latinsko, po grško in po slovensko. Nemškemu, ki se pri nas zdaj tako sili in šopiri, niso dali nikoli te pravice, časti in veljave, gotovo zaradi tega, ker mu niso prisodili take dostojnosti, krasote in dovršenosti kakor našemu slovenskemu. — Ko so hoteli zidati v Novem Mestu narodni dom in so nabirali za ta namen darove, prišla sta dva gospoda tudi k Pipanovim. S sabo sta nosila bukve, v katerih so bili vsi darovalci zapisani. Pavšič ja prosi, da bi mu prebrala njih imena. Ko čuje, kako

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

veliko so dali za slovenski dom Rudež, Barbo in še nekateri drugi gospodje, začel je od veselja jokati. Morali so mu bukve primakniti k ustom, da je poljubil imena teh plemenitih narodnih dobrotnikov. Précej je poklical sestro, naj vzame iz predalnika že ne vém koliko goldinarjev in jih izročí gospodoma. — Za jedno reč pa je pobožni mož hudo grajal slovenske rodoljube: da za pravico našo samó govoré, pišejo in delajo, Bogu, ki bi nam najlaže pomogel, pa je menda nič ne priporočajo. Bil je trdno uvérjen, da bi z dobro molitvijo dosegli mnogo več, nego z jalovimi tožbami in prošnjami. Molil je za Slovence večkrat glasno vpričo mene in drugih po priliki tako-le: „Večno pravični vladar vsega sveta! neskončno usmiljeni naš nebeški oče! Tebe, ki si podaril vsem narodom jednake pravice, prosimo ponižno, da se ozreš milostivo na uboge, zatirane slovenske otroke svoje. Razsvetli nasprotnike naše, da bodo spoznali velike svoje krivice, da bodo nehali nas črtiti in preganjati, da nas bodo imeli za brate ne pa za sužnje svoje. Ako pa ostane srce njihovo trdo in predrzno, da ne bodo hoteli poslušati blagih tvojih zapovedij, pokaži jim težo jeze in desnice svoje ter osramoti in poruši v prah napuhneno mogočnost in pogubne namene njihove. Nam, pokornim tvojim služabnikom pa skoraj vzidi po po očetovski tvoji dobroti vse oživljajoče, davno zaželeno solnce zlate svobode, da se izpolnijo besede svetega pisma: „Kdor se povzdiguje, bode ponižan; kdor se ponižuje, bode povišan. Amen.“ To molitev sem si zapomnila in vprašala g. Jožefa, kdaj bi bilo najbolje moliti za Slovence. On se je prijazno nasmehnil in dejal: Dobro je vsak dan, vsako uro, vselej, kadar utegneš. Posebno pa ne pozabi spomniti se reve naše v praznik sv. Cirila in Metoda, ki sta bila Slovencem največja prijatelja in pomočnika. Svet njegov sem poslušala in letos teče že peto leto, da sem molila ta dan, kakor me je naučil bogoslužni mož. — Zdaj Vam pa moram reči: z Bogom! Zemlje se prijemlje mrak, ko pridem domóv, bo že trdna noč. Prosim, da mi nikar kaj nič ne zamerite, saj véste, da ima vsak človek kako svojo muho in sitnost. Hi, hi, hi! Jaz sem najbolj srečna, kadar me hoče kdo poslušati. Če se snideva še kdaj tako, kakor danes, povédala vam bom še mnoge mične in kratkočasne rečí, ki so se godile in vršile v šmihelski župniji. Vrečo svojo sem komaj načela, tresla bom iz nje lehko še marsikatero uro, predno jo izpraznim. Lahko noč! Čuha, hej — pa véš, da mi ne boš hodila preblizu hiš in strašila otrók; če ne te primažem, da boš čutila in pomnila, kdaj si mi zabredla tako neumno na šmihelske spašnike.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

23. Gospod Vedež.

Staro Jero mi ni trebalo več shajati se na daljnih spašnikih. Ko se je porekla nekaj z gospodinjo svojo, pogodila se je z njo žena moja in jo vzela za deklo. Izpolnila je pošteno obljubo svojo: povédala mi je še mnoge zanimljive bajke in prigodbe iz starega in novega veka. Pri južini smo se razgovarjali nekoč o napredku našega naroda. Jera nas je molčé poslušala. Ko nam je beseda potekla, oglasila se je tudi ona. Dejala je: Slovenščina je dan danes vsakdanja hrana. Kamor koli se pride, menijo se povsod, kdo je narodnjak, kdo nemškutar, kaj zamišlja in snuje naša, kaj protivna stranka. Jaz pa prav dobro pomnim tiste čase, ko niti najpametnejši ljudje niso ničesa vedeli o slovenščini, ko so se pomenkovali celó duhovniki med sabo najrajši po nemško, ko se je sramoval domačega jezika vsak, kdor je imel na sebi gosposko suknjo, brez razločka, naj je bila plačana ali še na dolgu. Tudi meščani bahali in šopirili so se z nemščino, sosebno mojstri in bogatini. Teh pa ni bilo malo za mladosti moje. Takrat se je dobro živelo, pa tudi veliko zaslužilo. Denar se je trkljal od vseh stranij skupaj, da človek skoraj ni védel, od kod in za kaj. Pred l. 1848. je bil krvav trpin samó kmet, meščanu pa se ni godila nobena sila. Hiša mu je stala čista, brez krajcarja dolga in na dnu skrinje mu je ležala obsežna, usnjena mošna ali stara nogavica, vsa natlačena s plesnjivimi križavci, šmarnimi tolarji in peticami. Rokodelec je bil takrat gospod, ne pa usmiljenja vreden berač, kakor je zdaj. Sloveči čevljar Rozman se je kdaj pohvalil: kakó bi jaz zdeloval, da nimam večjih dohodkov nego kakov c. uradnik ali kakov župnik. On se ni lagal. Pomočniki njegovi so živeli po grofovsko, jedli piščeta, pili starino in prejemali debelo plačo, da je niso mogli zapraviti. Ne morete si skoraj misliti, kaki velikaši so bili v tisto srečno dobo trgovci. Denarja je bilo na svetu kakor blata pa ni čudo, da je obogatel vsak, če prav je kupčeval samó z iglami, koncem, gobo in trakovi. V Novem Mestu je prvakoval med trgovci poštenjak stare korenine Marin. V magazinih in prodajalnicah svojih je nakopičil blaga, da bi bil zakladal z njim lahko do malega pol kranjske dežele, in denarcev si je pripridil več nego jih ima zdaj vse Novo Mesto in ob jednem vseh pet bližnjih župnij. Jedno hčer je dal Pilpohu, ki je bil vaša gnada, drugo pa

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

doktorju Rozini. Dan danes doktorjev vse mrgoli. Kdor ne vé, kako bi obgovoril kakega škrica, reci mu: doktor, pa se bo prav malokdaj zmotil. Pred štiridesetimi leti ni bilo take obilnosti. G. Rozina je bil prvi in dolgo časa jedini doktor na vsem Dolenjskem. Ko je prišel semkaj, čudili so se ljudje in povpraševali, kaj pomeni ta beseda? Zvédeli so, da so doktorji veliki gospodje in učenjaki, ki poznajo vse cesarske in cerkvene zakone in vso pravico. Čuvši to novico gledali so g. Rozino in mu se klanjali tako spoštljivo kakor okrožnemu glavarju ali pa proštu. Kar je rekel on, bilo je kakor pribito. V vseh zborih je imel prvo besedo in poglavitno veljavo. Prišlo je čudovito leto 1848., ki nam je prineslo brez konca in kraja vojská, puntov in zmešnjave. Povsod so ljudje vpili, da se more vse življenje predrugačiti, ali malokdo je védel, kakó. Sosebno gospôda so bili vsi omamljeni in zméteni. Doktorja Rozine pa ni zapustil bistri razum, spoznal je précej prvi trenutek, kaj je treba ukreniti in storiti. On ni mislil na svojo korist, nego na korist svojega naroda, na blaginjo zanemarjene in zamorjene dolenjske krajine. Dokazal je Novomeščanom in drugim rojakom svojim, da so Slovenci in jih poučil, kake pravice jim to daje, pa tudi kake dolžnosti jim to naklada. S prijatelji svojimi je ustanovil časnik, v katerem je naznanil vsemu svetu, da je mrtva Slovenija zopet oživela in se dvignila iz tisočletnega groba. Osnoval je tudi slovensko družbo, ki se pa ni imenovala čitalnica nego nekako drugače. Časnika sam ni utegnil pisati, ker je bil preobložen s svojimi opravili, dobil pa je zánj moža, ki je bil kakor navlašč ustvarjen za takov posel. *) Ime mu je bilo menda Francè, to prav dobro pomnim, da se je pisal za Poláka. Bil je glávica, da malo takih. Gospodje, ki so hodili v krčmo našo, niso ga mogli prehvaliti. V jeden glas so govorili, da se ne nahaja v vsi naši deželi nì pet uradnikov, ki bi se mogli kósati ž njim v bistroumnosti, spretnosti in učenosti. Navzlic ti sposobnosti imel je precèj nizko službo v c. sodišči. K nam je prišel dostikrat pit. Vselej smo se ga obveselili, ker nam je povedal marsikatero okroglo in se pomenkoval rad z vsakim človekom. Gospôda so mu očitali, da je velik pijanec. Vino je ljubil res morebiti bolj, nego se sme, ali brez škode zase in za druge: on ni zapil niti zdravja, niti pameti, niti poštenja svojega. Ko ga je pocedil tri ali štiri stare mérice, izvlekel je papir in svinčnik ter je pisal in pisal, dokler je bilo kaj praznega na papirji. V pol ure, kdaj še prej, počrčkal je cele štiri straní. Svinčnik pa mu je tekel, kakor bi plesal; tako urno ni znal sukati noben pisar peresa svojega. Kar je

*) Časopis, katerega ima g. prof. Trdina tu v mislih, imenoval se je „Slovenien Blatt". Izhajal je l. 1848. nekoliko časa v Novem Mestu. Ured.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

napisal pri vinu, nesel je potem za časnik svoj v tiskarnico. Mi krčmarjevi dejali smo Poláku gospod Vedež zato, ker so mu bile znane vse novice, zgodbe in skrivnosti mestne in dežélske. Sam Bog vé, kdo mu jih je razodeval. Nekateri so sodili, da dobiva z vseh stranij od znanih in neznanih ljudij pisana poročila, da bi jih priobčil v časniku. Tudi jaz sem večkrat videla, da je prišel kakov deček in mu stisnil v roke pisemce. Če sem ga vprašala, čegav je, pokazal mi je osle in šinil iz hiše. Ali jaz menim, da na ta način ni mogel vsega zvédeti. Travnovka, jako razumna žena, trdila je, da ima doma čarobno zrcalo, v katerem se vidi vsaka tajnost, ki se godi na svetu. Večkrat sem slišala, da hodi učenjak, ki zlaga pratiko, v globoko rupo. V tem brezdnu opazuje zvezde, katere razloči lahko tudi po dnevi. Po premikanji planetov ugiblje, kako vreme bo bodoče leto in vednost svojo naznani po tem v pratiki. Mislila sem: kaj, ko bi pozvedaval takisto tudi Polák zgodbe in skrivnosti? Časnik svoj je spisoval torej brez težave, ker mu novice niso nikoli pošlè, ali dostikrat je tožil, da ne sme niti desetine tega dati natisniti, česar bi želel in kar bi trebalo. Gosposka je nánj bistro prežala; zdel se ji je ne vém zakaj preglasen in nevaren. Časnik so prejemale malo ne vse hiše, bral ga je v slast vsak meščan, ki je znal nemški. G. Vedež je vzbujal v njem gorečo ljubezen do slovenščine. Trud njegov in doktorja Rozine je obrodil tako dober sad, da v nekoliko mesecih ni bilo v mestu nobenega poštenega domačina več, ki bi se bil sramoval slovenske svoje matere in krvi in jezika našega. Dan danes znajo rodoljubi lepše in spretneje govoriti slovensko, nego so znali takrat. Nemški pomenek ne čuje se tako pogostoma iz ust njihovih, tudi pojó po domače mnogo več in bolj umétno in ubrano, nego se je pelo l. 1848. Ali verjemite mi, da smo bili pa vendar za marsikako reč onda veliko bolj srečni nego smo zdaj. Med narodnjaki ni bilo nič prepira in sovraštva, nikake zdražbe, nobenih strank. Meščane je vezalo tako prisrčno prijateljstvo, tako splošna, zlata zloga, da mi ni môči dopovedati. Živeli smo kakor v raji. Če se je osnoval kakov skupen sprehod na deželo, vzeli so slovensko zastavo, pa hajdi na Trško goro, v Otočec ali pa bliže na Trate, v Portovo hosto ali kamo drugamo. Teh krasnih veselic so se udeležili vselej vsi meščani, kakor bi bili jedna družina, jedna rodovina. Med to pšenico je rasla se vé da tu pa tam tudi kaka ljuljika ali tako poredkoma, da je ni mogla dosti onesnažiti. Ta ljuljika so ponočnjaki in postopači. Brez njih ga ni nobenega večjega mesta. Nekoliko te sodrge se je nahajalo vedno tudi v Rudolfovem. L. 1848. rogovilila sta najhuje dva negódnika, ki sta imela oba jako imovite in poštene roditelje. Zvala sta se Grgič in Kórliček. Grgič je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bil silen dolgin in strašno surov in nesramen človek. Pretepal se je skoraj vsak dan. Gorje tistemu, kdor se ga je bal. Če mu se je pa nasprotnik krepko uprl, minila ga je kmalu srčnost. Dobivši dve, tri gorke pljuske je pobegnil. V porednosti je Grgiča Korliček še prekosal. Za ljubico si je izbral ha, ha, ha — črno ciganko! Kaj rad se je ponašal in bahal s proštovo milostjo. Kvasil je, da ga povabi, kadar koli se vidita, k sebi na pomenek in na južino. Prav za prav pa je lazil h gospodu za to, da mu je tožaril in ovajal prijatelje in znance svoje. Neko nedeljo so se zbrali meščani v Vragovem logu na veliko veselico, na kateri so prepevali samó slovenske pesmi. Stojé zadaj med tovariši začel je Korliček zabavljati: Tega páverskega krokanja sem že sit. Pojdimo tja na óni le grič in zapojmo po nemško in kako táko, da se bodo Slovenci jezili. Danes jim moramo nagajati, drugače bi utegnili misliti, da se jih bojimo. Samopašna druhal je šla na grič, iz radovednosti ali pa po neumnosti so se ji pridružili tudi nekateri meščani boljše bire. Začeli so krožiti nemško pesen, v kateri so se ponavljale večkrat besede, da se mora naše cesarstvo podati in podložiti Nemcem. Pevcev ni nihče motil, razsajali in blazneli so slobodno, kolikor so hoteli. Zaradi miru jim niti g. Vedež ni rekel nì besede, v časniku pa jih je potem boje prav pošteno okrcal in obral. Korliček in svojat njegova so se zarotili, da mu se morajo maščevati. Dogovorili so se, da ga bodo čakali na cerkvenem shodu pri sv. Roku. Zvečer, ko bi se ljudje razšli, planili bi po njem ter ga vrgli v vrečo in nasekali. Na tak način ne bi mogel nič védeti, kdo ga je mlatil in bati se jim ne bi bilo nobene tožbe in kazni. — Lepše božje poti in svečanosti jaz ne poznam nego je proščenje pri sv. Roku v šmihelski župniji. Kdor se hoče seznaniti z Dolenjci in z njih šegami, pridi tjakaj pa bo gotovo zadovoljen. Našel bo ljudi vsake vrste: Podgorce, Belokranjce, dolinarje, meščane, kmete, obrtnike in vso trojno gospodo: pravo, jaro in posiljeno. Hribček, na katerem stoji cerkev, je tako nizek, da nikogar ne utrudi in tako blizu Novega Mesta, da zdrav človek pol ure nima kaj hoditi. Celo uro potrebuje komaj kak devetdesetleten starec ali kak hromák. Jaz sem šla do zdaj še slednje leto k sv. Roku in se nisem nikoli pokesala. Kako prijazno se dviguje bela cerkvica na zeleni gorici in kako na tanko se razločuje od tod vsaka hiša, vsako drevo, vsaka cesta in steza v mestu in v obližji. Če pripeka solnce, stopim pod lipo ali pa v gosti gaj, ki se širi za cerkvijo. Če nimam s sabo dežnika, varuje me hosta za silo tudi dežja. Kamor koli se ozrem, vidim povsod same vesele ljudi, o pogledu njihovem morala sem se vselej veseliti tudi jaz. Pravijo, da Gorenjec, dokler je trezen, molči ali pa

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

govori prav modro o vremenu in čuhi svoji; ko se upijani, pa da zgrabi kol ali poleno in začne udrihati po glavah. Mi Dolenjci pa smo taki, da nas dobra volja ne zapusti nikoli, naj smo trezni ali vinski. Komaj zapazimo pred sabo polno kupico, nam že zakipi srce, da moramo peti. Če se praznuje kaka večja veselica, razumeje se samó po sebi, da zahtevamo tudi godbo in ples. Pri sv. Roku vidi se o taki priliki vsaka zabava in prijetnost, ki si je naš človek le želeti in misliti more. Matere privedó s sabo otroke, fantje ljubice, prijatelji prijatelje. Gospôda, kmetje, rokodelci, posli, dijaki — vsak stan se raduje in kratkočasi po svoje, kakor mu se ljubi: gredé, stojé, sedé ali ležé. Za odpustek skrbé slastičarji, za telesne potrebe pa krčmarji, mesarji in kruharice. Draginja ni presilna: za pol goldinarja se iznebi, kdor ni pijanec in požeruh, vse žeje in lakote. Pijo ga vsi, največ pa še kmetje in sploh prosti ljudje. Večkrat se je že zgodilo, da se je zvêdlo pri sv. Roku do sto véder vina, sosebno prej, ko nas še ni imelo tako trdo za denar. O takó obilni pijači obstal je že nekateri čmerikast škric in zagodrnjal: Kmet si ne bo opomogel nikoli, ker zatrati vse svoje krajcarje na vino o teh nepotrebnih proščenjih. Nesreča njegova so prazniki, ki ga odvračajo od dela pa tudi od vode, ki mu se zdi v take dni menda strupena. Ta sodba mi se zdi prestroga in krivična. Delavnikov je v letu desetkrat več nego cerkvenih shodov. Prekrasno, povsod skrbno obdelano naše polje, razprostirajoče se po bregovih in dolinah, spričuje jasno in glasno, da izpolnuje dolenjski ratar vestno in marljivo dolžnosti svoje. Nihče mu ne sme zameriti, ako hoče kdaj pozabiti brige in nadloge svoje in se poveseliti in razvedriti kako urico v društvu sosedov in prijateljev svojih. Dobre volje je bolj potreben, pa tudi bolj vreden nego vsak drug, sàj si jo bogme krvavo zasluži. Kadar slišim tako bedasto grajanje, pride mi na misel stara naša pesem, ki ne porečem, da je pametna ali ima v sebi vendar tudi nekoliko resnice: Bratje pijmo vince — Naj voda tam stojí — Naj pije jo gospôda — K' za vince ne trpí. Nì to se ne sme pozabiti, da gre pravi kmet k sv. Roku in na vsako božjo pot najprej zaradi službe božje, na vino misli še le po sv. maši in pridigi. Gospôda pa vid jo cerkev navadno le od zunaj, k sv. Roku pridejo iz prazne radovednosti, da zijajo v dekleta in da morajo potem doma povédati, čegavo vino je bilo najslajše. L. 1848. vršilo se je to naše proščenje še dosti bolj hrupno in radostno nego druga leta. In po pravici. S kmeta je padel za zmerom težki jarem tlake in desetine. Nove svobode veselil se je prav po otročje, kajti takrat še nihče ni mislil, da bo treba plačati tisto vražje „poškodovanje“ (odškodovanje), ki je zaprlo toliko dolenjskim gospodarjem sapo. Dijaki in drugi narod-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

njaki so bili oduševljeni radi slovenščine, kateri se je priznala veljavnost tudi po zakonu. Ves hrib se je napolnil s srečnimi ljudmi. Pri vseh odrih, v vseh druščinah so se razlegale pesmi, zdravijce, burke, šale, smeh, vriskanje in ukanje. Graščak iz bližnjega gradiča je napajal nekdanje svoje podložnike in se ni kar nič unejevoljil, ko so mu jeli, grohotaje se, laziti samopašni kmetiški paglavci na kolena in mu se obešati okoli vratú. Zagledavši čevljarja Rozmana, ki je šel v letu komaj po jedenkrat kamo iz mesta, podal mu je roko, nalil dve kupici in pil z njim bratovščino! Žlahtni Pilpoh se je sprehajal prijazno s krčmarico Kočijaško. Bábnica je bila še mlada, močno pri sebi in jako čedna, da se ni ustrašila vsakega dekleta. V tem neskončnem in splošnem zamikanji je izginil, kakor vidite, vsak razloček med stanovi. Nekdo se domisli „bratov Hrvatov“, ki so se baš krvavo bojevali proti silovitim Madžarjem in prosi znance, da bi se nabirali zánje darovi! Ljudje so zavpili: Živio! in v četrt ure so nametali pol klobuka krajcarjev, grošev pa tudi večjih denarjev. Zdaj se prikaže na hribu g. Vedež. Mladina zavrisne od veselja, da je letelo kar skozi ušesa. Dijak Tršinar, visok korenjak, ki je stanoval več let pri sosedu, in še nekateri drugi fantje dvignejo ga in nosijo sem ter tja na ramah. Kamor koli so prišli z njim, zagrmelo je v pozdrav: Živio, živio g. Polák! Živela Slovenija! Pametni možje majali so z glavami in govorili: To se ne bo zvršilo o dobro. Polák ima še majhno službo. Poglavarji njegovi so tukaj. Njega časté, da ga bolj ne morejo, za njih se pa nihče ne briga. To jim se gotovo za malo zdi. Bog daj, da bi bili krivi preroki, ali strah nas je, da ga danes leto ne bomo videli pri sv. Roku. Stojé na nasipu pod lipo je pridigal g. Vedež dobre pol ure vnemaje poslušalce svoje na dosmrtno ljubezen do matere Slovenije. Z iskrenim govorom svojim je ljudi tako ganil in razpalil, da so jokali, objemali jeden druzega in s povzdignenimi rokami prisezali zvestobo slovenski domovini. Prav lepo je zahvalil mladeniče, ki so ga nosili, potem pa jim je dejal smehljaje se: Današnji dan mi ostane v spominu do zadnjega trenutka mojega, ali na svetu je že tako, da ni nobene sreče brez nesreče. V tem, ko me slavite vi veliko bolj nego sem vreden, prežé náme ne daleč od tod sovražniki moji z vrečo, v katero me mislijo nocoj stlačiti in namahati zato, ker sem jim povedal v časniku svojem resnico. Dijaki se spogledajo, vodník njihov Tršinar se zakolne: Mi smo Vam poroki, da se to ne bo nikoli zgodilo ali prosimo Vas, da nam sovražnike svoje imenujete. G. Vedež ni hotel nikogar ovaditi, mahnivši z roko je pustil fante in se zamešal med tovariše in stare prijatelje. Dijaki so se posvetovali, kako bi zasledili lopove, ki so hoteli osramotiti ljubljenca njihovega. Sum jim je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

letel na pet negodnikov, sosebno pa na Grgiča in Korlička, ker sta bila onadva v mestu glavna nemirnjaka. Zarotnikov ni bilo treba dolgo iskati. Tršinar ja je našel v tesnem jarku, po katerem se gre od sv. Roka proti Šmihelu. Korliček je držal v roki culico, v kateri je bila vreča. Ker se je delala že noč, nista zapazila, da se je skril v bližnje grmovje in ja poslušal. Pomenkovala sta se, da bosta napadla g. Vedeža v jarku, ko pojde po navadi svoji med zadnjimi tod domóv. Dejavši ga v vrečo zazvižgala bosta trikrat na prste. To znamenje bo zbralo vse tovariše. G. Vedeža bodo odnesli v hosto in ga tamo nabijali, dokler se ne bodo naveličali. Tršinar ostane in odide nazaj k dijakom ter jim naznani, kaj je zvédel. Nastopila je noč, ki je bila lepa in svetla. Ljudje so se napotili domóv z večine že popoludne, o mraku se je prostor okoli cerkve izpraznil skoraj povsem. Točil je še samo jeden krčmar, pri njem so pili Korličkovi tovariši. Sim pa tam je stala kaka gruča veseljakov, prepevajočih zaljubljene čenče in kvante in je taval in zaletaval se kak posamezen pijanec, dokler ga ni položilo vino na trdo zemljo. Pod cerkvijo je rasla velika, stara lipa, katero so že davno posekali. Pod njo se je šalil g. Vedež z godci in mladimi meščani, čestilci in prijatelji svojimi. Tršinar zašepeta dijakom, da treba iti na delo. Šli so v jarek in zasačili oba zarotnika. Grgič se jim je iztrgal in pobegnil. Korlička pa je zmašil Tršinar v vrečo in ga zadel na ramo. Breme ga ni dosti težilo. Tekel je ž njim po jarku navzdol, potem pa zavivši na levo po poti, ki gre pod hribom v goščavo. V ti hosti se ni bilo bati nobene priče. Fantje obesijo čvrsto zavezano vrečo na močno vejo visokega drevesa ali prav nizko, niti seženj nad zemljo. Korliček, slab junak kakor Grgič, ustrašil se je sovražnega zaskoka tako silno, da je omedlel in ni védel ničesa, kaj delajo ž njim. Ko se je predramil, bingljal je že z drevesa. Slišal je na pol glasen razgovor, ali ni mogel razumeti nì besede. Po vreči je jela tipati mrzla roka. Korliček čutil jo je na rami, na glavi in za vratom, potem mu se je zdelo, da se pomiče polagoma po hrbtu doli proti nogam. Ko je otipala kraj, katerega je najbrž iskala, zavpil je nekdo z gromovitim glasom: Udri! Zdajci so začeli padati na jetnika od vseh stranij udarci, rezki, bridki in gosti kakor rogljata suha toča. Zaman je javkal in klical na pomoč, zaman se zvijal in meteljal v zaporu svojem. Premetavanje mu nadloge ni zmanjšalo nego jo povečalo in pomnožilo. Prej so letele šibe samó na jedno in to na tisto mesto, katero je odločila zánje priroda in šega vseh narodov, zdaj pa so ga smukale tudi po nogah, po rokah in celó po glavi. Še čez štirinajst dnij mu je bil obraz ves lisast in roke polne križajočih se, črnih in sinjih prog in riž. Ko so dijaki mislili, da so

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ga dovolj kaznovali, izginili so natihoma kakor sence; v gozdu ostal je Korliček sam. Bil je tako stepen, da se nekaj časa ni mogel nì ganiti. Ali šibe še niso bile največja beda, ki je prišla ta večer nánj. Komaj so ga pustili sovražniki, jele so mu se prikazovati vsakovrstne neznanske pošasti, da nas varujta Bog in mati božja take groze. Strašilo ga je neprenehoma vso dolgo noč do solnčnega vzhoda. Človek se mora čuditi, da je ostal živ in zdrav. Najprej se je oglasil nad njim čuk. Tudi na bližnjih drevesih vpili so čuki in sove. Teh ptičev se je bal že od nekdaj, ker je slišal vedno, da so hudourniki, ki naznanjajo smrt, ogenj, točo ali kako drugo veliko nesrečo. Ko je potihnilo skovikanje, začula se je tožna mrtvaška pesem. Korličku je strah oživil ude. Vzel je iz žepa nožič, da bi razparal vrečo in pobegnil. Naredivši majhno linico odskočil je nazaj. Mimo njega je šel sprevod. Beli možje brez glav so nesli odprto rakev, v kateri je ležal krvav in razmesarjen mrlič. Korliček zamiži, da ne bi gledal te strahote. Ko zopet odpre oči, zijal je vánj ogromen vol, iz gobca mu je švigal plamen. Za njim se je prikazal krilat, ognjen zmaj, še stokrat groznejši od vola. Priletele so potem dolge, rudeče kače. Zadnja je bila bela in na glavi je imela svetlo krono. V nji je bil udelan žlahten kamen, ki se je svetil kakor solnce. Kače so strašno sikale in pomaljale proti njem strupena žela, da bi ga pičile. Zdajci privrši silna reka. Iz nje vzdigovale so velikanske ribe ostudne svoje glave. Zaganjale so se vánj od vseh stranij, da bi ga požrle. In tako je zamenila jedna nakáza drugo. Proti jutru so izginile pošasti, zabučala pa je nevihta, kakeršne še ni doživel Korliček. Polomila je vse drevje okoli njega in se zaletavala v hrib, da se je tresel kakor mrzličen bolnik. Vihar je metal vrečo gori in doli in sim ter tja, da so vse kosti pokale v jetniku. Butilo ga je vsak hip ob zemljo ali pa ob veje in deblo. Tisto noč je divjala nevihta tudi v Novem Mestu. S hiše naše je vrgla več nego sto kosov opeke in na sprednjem konci nam je pobila vsa okna. Med viharjem je tudi grmelo in treskalo skoraj brez presledka. Strela je zapalila dva mestna kozolca. Izbeganemu Korličku se je dozdevalo, da se je omajal ves svet in začel plesati okoli njega. Najprej mu je priskakal pred oči ljubenski hrib, potem Rasno, Mihovo in Gorjanci. Še huje pa je ostrmel in zatrepetal, ko se je užgala gora za goro, vas za vasjo in napósled tudi Novo Mesto. Rojstvena hiša njegova je stala vsa v plamenu. Obup mu dá srčnost, da prereže vrečo. Stopil je na zemljo in se uveril, da to, kar je videla zmešana njegova glava, ni bil požar nego svetloba vzhajajočega solnca. Tako trdo se je pokoril lahkomiselni postopač za hudobno svojo nakano! Domóv je prišel bled kakor smrt. Kazen, ka-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tero je pretrpel, ostala je ljudem dolgo časa skoraj neznana. Dijaki so molčali, ker so se bali profesorjev, ki bi bili za takov prestopek zapodili brez dvojbe marsikoga iz šole. Korliček sam pa tudi ni hotel povedati neizrečene svoje sramote. Materi svoji se ja nalagàl, da so ga prijeli razbojniki ter ga zvezali in ga zavlekli v hosto. Tamo pa si je oprostil roke in jim se branil tako junaško, da so ga morali pustiti. V temi je zablodil, prenočil v gozdu in videl tiste prikazni, o katerih sem vam pripovedovala. —

Kar so ugibali g. Vedeževi prijatelji, uresničilo se je že čez dobre štiri mesece. Gospôda so ga premaknili iz Novega Mesta o božiči l. 1848. Dobil je službo, če me spomin ne vara, v Ribnici. Ubogi Sloveniji pa so dali sovražniki njeni piti omotice ter jo položili na posteljo, na kateri je spala trdno in zdržema do l. 1865. Tisto leto so prekrstili Novo Mesto v Rudolfovo. To svečanost so prišli praznovat iz Ljubljane prekrasni junaki v rudečih srajcah. Stopivši k speči Sloveniji so zavrisnili: Noč in tema je minila, zopet nam sveti jasen, prijazen dan, čas je, da vstaneš in se veseliš otrók in prijateljev svojih. Slovenija se je dvignila in od takrat se ni dala več omotiti. V prvi vrsti tistih, ki so jo oduševljeno pozdravili, stal je Korliček, za vzgled vsem meščanom in v očiten dokaz, da nekateremu človeku ni treba ustnih naukov, nego da ga spametuje tudi — kaka vreča!

Glad.

1.

V bogastvo radostívo se mnóg
Vse žíve dní ovíva,
A njega brat nesrečen, ubóg
Zle sólze vedno prolíva.

Uspava ga lákot i solzà,
Če révež utrujen léže,
I jutro budí tugonôsno ga,
Da novih mu žálostij reže.

2.

Kdor z vročimi sólzami súh kruh jé,
Temù pač dobro né,
A kdor ni plésníve néma skórje,
Oh, njemu je górje.

Kakó grení živênje glád,
Kakó nas gríze jád,
Kakó najblážja čuvstva morí . . .
Oh, to bolí!

3.

Sovražna slého je bolést,
A vsèh najhujša je tá,
Če lákota zlà ti bésno divjá,
A némaš ni grižljaja jest'.

Kakó bi vse béde bil z málim otét
Ubôžni ljud lehkó,
Če bogáti — a tího, srcé bolnó:
Le záse je vsakdo vnét.

J. Kržišnik.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

25. Gospodična Cízara.

V majhni vasi šmihelske župnije je prebival trpin Muk. Ker je spadal med uradnike, dejali so mu gospod, ali služba njegova je bila ne le neznatna, ampak tudi nestanovitna. Živel je bolj v dolgovih in na upanje, nego o svojih dohodkih. Imel je gibčno, jako čedno ženo, katero je resnično ljubil, ker je bila proti njemu vedno ugodljiva, krotka in prijazna. Kadar mu je vrgla sreča v žep nekoliko šestic, zapila sta jih zložno zajedno. Če je bila blagajnica prazna, stradala sta pa tudi zložno zajedno: ona ni nikoli godrnjala, možu svojemu nikoli ničesa očitala. Proti drugim ljudem pa se je vedla rada precèj osorno in zabavljivo. Sosebno soseda Kucigaza je pikala neprenehoma za hrbtom, kdaj pa tudi v obraz, da so mu otroci zmerom tako blatni in razcapani. Kadar so se igrali za hišo njeno, regljala je vselej: Grših paglavcev nego so Kucigazovi ni v devetih župnijah; zakaj jih dedec ne dá v rejo ciganom, ki bi skrbeli zánje vsekako bolje od očeta njihovega, ali pa naj bi jih zaprl vsaj k packom v svinjak, da nam ne bi bilo treba gledati teh strašil. Kucigaz glasno ni rekel žal-besede, skrivaj pa se je strašno togotil na jezično sosedo. Bil je hudoben človek, ki je škodil že marsikomu z vražjimi svojimi umetnostimi. Znal je nastavljati vsakovrstna z d e l a, ki so naklonila tistemu, kdor se jih ni ógnil in varoval, dolgo bolezen ali kako drugo veliko nesrečo, večkrat celó smrt. Za kmetijo svojo se je malo brigal, kaj rad pa je hodil na lov. Pogodil je vsako žival; zato so trdili lovci, da se je zapisal hudobcu, ki mu je dal začarano puško. Mukovka je zanosila. Kakor marsikatero tako, nadlegovale so tudi njo vsakeršne bolezni in bolečine, ki so ji jemale vso dobro voljo. Neprestano se je zadirala in vpila na vsakega človeka. Najmanjša reč jo je ujezila, da je pihala kakor gad. Na nečedne sosedove otroke se je nekoč tako razsrdila, da je vrgla nánje pomije. Kucigaz je to videl in dejal: Čakaj baba, bom ti zacvrl, da ti se bo gabil tudi tvoj pankert in mi boš še zavidala zdrave in krepke dečake moje, naj bodo zamazani in razdrapani kolikor jim drago. Vzel je puško in ustrelil velikanskega povodnega ptiča, kakeršnega še nihče ni videl v tem okraji. Desno nogo mu je bil odbil; leva, ki mu je ostala, pa je bila dolga gotovo dva čevlja. Ptiča je iztrebil in obesil pod streho na steno, ki je bila obrnena proti

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Mukovemu stanovanju. Ko je Mukovka odprla okno in zagledala zdelo Kucigazovo, zazijala je, plesnila z rokama in se čudila ptiču, najbolj pa strašanski njegovi nogi. Nakaze se kar ni mogla nagledati. Povédala je vsem znankam zánjo ter jih vodila k oknu, od koder se je videla. Celó v ponočnih sanjah se ji je prikazovala in jo strašila grda divjačina in noga njena. Prišel je čas, da je porodila. Povila je zdravo hčerko, ali, o joj, imela je samó desno nogo človeško, leva pa ji je bila tanka, suha s krempeljci, vsa takova, kakeršno je molil od sebe povodni ptič na sosedovi hiši. Kucigazu se je volja na pol izpolnila. Mukovka mu je res zavidala blatne in raztrgane dečake, ali se ji ni gnusil ubogi otrok, nego neskončno smilil, da je premišljevala noč in dan, kako bi mu pomogla in ga obvarovala sramote in zaničevanja. Kakovo ime je dala hčerki svoji, nisem nikoli čula; ljudje so ji rekali sploh: Cízara in tako jo bom imenovala tudi jaz. Mukovka je obvezala Cízarici ptičjo nogo tako na debelo s cunjami in povoji, da se na óči ni razločila čisto nič od desne, človeške. Ko je nekoliko odrasla, dala ji je narediti za obe nogi jednaka čeveljca. Ker sta mati in oča znala molčati, ni zvédel noben človek, kakovo nogo je načaralo Cízarici Kucigazovo zdelo. Deklica je ostala vedno zdrava kakor riba in se je razvijala brzo in krasno. Lepši in pametnejši od nje ni bil noben otrok na vsem Dolenjskem. Prikupila in priljubila pa se ítak ni nikomur. Nihče je ni hotel pestovati ali se z njo igrati. Ljudje so govorili, da se jim mrzi, dasi niso védeli, zakaj. Celó psi so začeli lajati o pogledu njenem, kakor bi bila kaka divjačina. Očitno se je pokazala o vsaki priliki grozna nezgoda, da je prejela od pošastnega ptiča ne le nogo, ampak tudi odurnost in zopernost njegovo. S petnajstim letom je dorasla in se popolnoma razcvetela in dozorela za možitev. Po ti sreči je kar kopernela, kajti je bila že z dvanajstim letom vsa zaljubljena. Imela je trdno vero, da si bo izbrala ženina lahko po svoji volji. Za lepoto se ji ni moglo primerjati nobeno dekle, nì kmetiško nì gosposko, nì domače nì nemško. Govorila je prijetno, kakor bi se ji usipale iz ust dišeče rožice, pela sladko, glasno in ubrano, kakor zvon in kadar se je smijala, trepetalo je poslušalcu srce od miline in rajskega veselja. Bog pa je obdaril tudi duh njen s čudovitimi sposobnostimi in umetnostimi. V bistroumji, v pametnem odgovorjanji in v slani šaljivosti dohajal jo je malokdo, prekósal pa nobeden ne. Pisala je gladko, razločno in lično, kakor bi bilo natisneno. Zaradi tolike nadarjenosti se je je prijel častni priimek: doktorica. Zaslovela je daleč in po pravici, kajti takega čuda rojaki naši niso še nikoli čuli in videli. Iz bližnjih in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

daljnih krajev so vreli mladeniči in vdovci vseh stanov v Mukovo hišo, da se uverijo na svoje oči in ušesa, če govorica ne laže. Kdor koli je prišel, zatrdil je prvi hip, da slavé in povzdigujejo ljudje Cízaro še veliko premalo, kajti nje krasota ni zemeljska, nego nebeška; njen glas, naj pripoveda ali poje, ne človeški nego angelski. Ali to zamikanje ni dolgo trajalo. Kolikor dalje so sedeli prihodniki pri nji, tem bolj se jim je tožilo. Priljudnost njena se jim je zdela mrzla in posiljena. Oko se ji je neznano žarilo; človeka je začela obhajati groza, kajti se ni mogel iznebiti slutnje, da mu preti nevarnost in poguba. Vsak je komaj čakal, da se poslovi in odide. Prišedši na cesto je hvalil Boga, da diha zopet zdravi, prosti zrak, o Cizari pa je nesel s sabo domóv tako mnenje, da je ne bi hotel nì za ljubico, nikar za ženo. Doktorica ni mogla razumeti in pojmiti, da se nobeden teh oglednikov ne povrne, da bi jo snubil. Mislila je, da jih žali in odbija nje obleka, ki je bila čedna ali bolj kmetiška nego gosposka. Zahtevala je, da ji kupi oče parazol, klobuček in druge take nepotrebnosti. Muk zaječí: Kako za Boga, ali ne vidiš revščine naše? Hudobno dekle se zadere: To mene nič ne briga, vi ste gospod, ne more mi se tedaj zameriti, da hočem imeti opravo po svojem stanu. Mukovki je ta prepir, ki se je ponavljal odslej vsak dan med očetom in hčerjo, začel presedati. Dejala je možu: Privošči ji to veselje, privošči! Denarja res nimamo, ali saj se dobi v prodajalnici obleka tudi na dolg. Če bova mogla, bova že plačala. Muk je vzdihnil in se podal. Tako se je prelevíla Cízara iz kmetice v prvo jaro gospodično na Dolenjskem. Za mladosti moje zvale so se gospodične samó hčere višjih uradnikov, vélikih trgovcev in graščákov. Vzgled napuhnene „doktorice“ začel je najprej rušiti ta pošteni starinski red in običaj. Mestnim dekletom dejali smo, da so „purgarske“, večje časti jim ni dajal nihče, niti je niso želele. Zdaj pa so hotele vse posnemati Cízaro. Gospoščina se je jela širiti po mestu in po deželi kakor kolera ali kaka druga nalezljiva bolezen. Iz Rudolfovega so hodile proste punčare služit v Gradec. Za leta dnij so se vrnile v klobučkih in kmalu so si začele omišljati klobučke vse njihove vrstnice. Cape so izpremenile tudi naslov. Že pred kakimi petnajstimi leti so se imenovale gospodične hčere vseh mestnih rokodelcev, deželskih učiteljev, kmetiških bogatinov, prvakov in bahačev. Prvo znamenje te nove dôbe je bil povsod parazol. Trdo po konci stopaje so držale to marélico razpeto, če prav je bilo oblačno in gospodje, ki so jih srečavali, pozdravljali so jih: Dober dan, gospodična! Oh, kako lepo jim je zvonela na ušesa ta besedica! Pokazale so, da znajo napredovati. Navlekle so náse drugo suknjico z mrežastimi ovratniki in vsakovrstnimi čipki, résicami, vrp-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

cami, podšivi, našivi, povezami in bingeljci. Napósled so si nateknile na glavo tudi tisto nečedno, šemasto kofrnico, kateri pravijo gospôda klobuk. Tako je šlo za vrstjo, dokler ni bilo nobenega vnanjega razločka več med pravimi in jarimi gospodičnami. Take cunje so slabe in dostikrat precèj drage, ali ti stroški bi se dali morebiti še nekako utrpeti in pozabiti, ko bi bilo ž njimi vse odpravljeno. Toda izkušnja učí, da se primrzé jari gospodični tudi druge dobre domače navade. V jedi izbira, da ji ni moči ustreči. Hotela bi papkati vsak dan mesó in kofetek ob nedeljah in kdaj tudi med tednom piščence in potvičico. Resno delo se ji upira in smrdí. Z voljo lika k večjemu kako lepo perilo; pometajo, pospravljajo, šivajo in kuhajo naj pa mati in dekle. Če roditelji nečejo ugajati bedasti njeni trmi, naredí se bolno, pa se cmeri, ihti in javka, dokler se ji ne izpolni želja. Ranjki prošt Arko so izustili jako modro besedo. Dejali so: Dekle, ki je omikano in pametno, ob jednem pa pridno in pošteno, sme se zvati slobodno gospodična, naj bo katerega stanú mu drago; malopridnice in trape pa niso vredne nikakove časti, če prav so grofovskega rodú. Dostikrat se spomnim Marentetove Marice v Šent-Petru. Bila je krasne rastí in belega, ljubkega obraza, da malo takih. Tudi ona je nosila parazol in lepo obleko, ali si jo je pošteno zaslužila. Marentetova krčma se je povzdignila z njeno skrbjo, da je spadala med najboljše na deželi: hodili in vozili so se tja radi tudi mestna gospôda. Mater so mikale bolj poljska dela, očeta pa zdravilstvo (bil je homeopat) in drugi opravki: krčmarila je Marica največ sama. Točila je prav dobro vino, znala je pa tudi izvrstno kuhati, streči ljudem in dati vsakemu človeku pravi odgovor. Pomenkovala se je prijazno s kmetom in gospodom, ponašala pa se vsegdar tako modro, da je bila za vzgled vsem dekletom našega okraja. Iz ust ji ni prišla nikoli nobena neumna in nespodobna beseda, kvantačev se je bolj bala nego kuge. Vpričo nje so brzdali jezik najhujši razuzdanci, da je ne bi užalili. Ostala je nepokvarjena in nedolžna sredi brezštevilnih izkušnjav in prilik za greh. Ta deklica pa je bila tudi omikana in zbrisana, kakor le malo katera meščanka. Če ni bilo pivcev ali kakega druzega dela, sedela je vedno pri bukvah, zvečer jo je morala mati skoraj s silo goniti spat, ker se ni mogla ločiti od branja. Po slovensko je govorila, kadar je hotela čisto in brez napake kakor kak učenik ali duhoven, vsaka beseda bi se bila mogla natisniti. To so mi potrdili uradniki in profesorji, ki so bili gostje njeni. Ta Marica je bila gotovo vredna, da se ji velí gospodična in marsikdo ji je tudi dejal, ali skromna deklica se je sramovala in branila te časti, prosila je gospode, naj ji rekó po domače: Mica ali Marica. Tudi kak zastaven gospod bi bil lahko

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

hvalil usodo svojo, ko bi jo bil dobil za ženo. Ali Bog ji je namenil še veliko boljšo srečo: vzel jo je mlado in cvetóčo k sebi v nebesa. Od te dične šentpeterske device se je ločila negódnica Cízara kakor noč od dné, kakor led od ognja. Delati ni hotela nič, živela je kakor lilija na polji, ki ne seje in ne žanje pa je lepše oblečena nego kralj Salomon. Po glavi ji je rojila samó jedna misel: Kako bi zasačila kakega ženina in se omožila. O fantih in možitvi se je pogovarjala po dnevi, o fantih in možitvi se ji je sanjalo po noči. Brala in pisala ni nikoli nič druzega nego zaljubljene čenče. Močno jo je prevarilo upanje, da ji bo nova njena gospoščina privedla snubačev na izbèr. Ker se nihče ni sam oglasil, jela jih je vabiti in klicati od vseh stranij k sebi. Naročala in pisarila je znanim in neznanim fantom in gospodom, naj pridejo k nji na kratek pomenek, ker jim mora nekaj posebnega razodeti. Prosila je vse vrstnice svoje in celó romarice in beračice, da bi jo po svetu hvalile in priporočale. Mnogi mladeniči in možaki so se dali res pregovoriti in jo prišli gledat. Ni moči našteti vseh zvijač, s katerimi jih je mamila in lovila. Med prvimi se je pridrdral k nji jeden tistih malih graščákov, ki jim pravimo kurnikarji. Zapazivši, da je brezvérec, jela je Cízara prav po judovsko udrihati po resnicah katoliške vere. Sploh je zabavljala duhovščini proti vsakemu škricu, nadejaje se, da se mu bo prikupila s to nesramnostjo. Če se je oglasil kak dober Slovenec, gorela je tudi ona kakor živi ogenj za dom in pravice naše in psovala Nemce in nemškutarje, kakor da jih hoče posrebati v žlici vode. Kadar se pa je menil z njo kak nemškutar, bahala se mu je z borno nemščino svojo in imenovala naš jezik paversko krokanje. Pela mu je, ker drugače ni znala, po naše ali je trdila, da so slovenske samó b e s e d e, napevi pa vsi nemški, ker bedasti Slobenarji do zdaj niso mogli izumiti ni jednega svojega napeva. Proti kmetom je obrekovala gospôdo, da so pijavke, ki hočejo posrkati prostemu ljudstvu zadnjo kapljo krvi, proti gospodom pa je čvekala, da je kmet naš hujši od živine in ni vreden, da mu se reče človek. Prilizovala se je iz raznih razlogov vsakemu: mladim in starim, samcem in oženjenim, takim, ki so se mogli pa tudi takim, ki se niso mogli in niso smeli ženiti. Slepila je dijake višjih šol, ker je čula, da se v srcih nezrele mladeži ukorenini ljubezen kdaj najčvrsteje in najgloboče, da se ne dá nikdar več izrovati. Pomislila je, da utegnejo imeti nekateri čez šest ali osem let že dobro službo. Ako bi morala ostati do takrat brez moža — groza jo je izpreletela o ti misli — prišel bo morebiti kateri teh zvestih ljubovnikov po njo in jo odrešil mrzkega samovanja. Mukov sosed je bil krepak in jako imovit mož, ali ni bil nič srečen, ker mu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

stara vedno bolna žena ni mogla nì živeti nì umreti. Cízara je upirala zaljubljeno vánj oči svoje, češ, baba pogine nemara vender le že letos, pred pustom vzame potem mene. Sploh se je milila in silila najrajši bogatinom; če ne poročnega prstana smela se je nadejati od njih lepih daril, svilnatega krila, zlatih zapestnic in drugih takih, očem in srcu ljubih rečij. Ponujala se je očividno celó sivolasim župnikom, mikalo jo je priti k njim za skrbnico ali tovarišico. Navdajalo jo je presladko upanje, da bo po bližnji njihovi smrti ogrenila ves imetek njihov, véste, tistih 40.000 goldinarjev, katere ima poleg trdne vere slovenskih kmetov vsak star duhovnik spravljene v hranilnici. S tolikim denarjem si bo kupila ženina, kakeršnega bo hotela. Vzel jo bo rad vsak baron, nikar meščan — kmeta ne bi nì pogledala. Največ prilike za lov so ji dajale nedelje in cerkvene svečanosti. Ob takih dneh in zgodah se je vselej tako nafrfulila, da so jo fantje že od daleč zapazili. Če so bila druga dekleta belo oblečena, dejala je náse črno opravo, če so bile pa vrstnice črne, oblekla je belo krilo. Brez nje ni minilo nobeno proščenje. Navadno se je vstopila na kak grič, ali pa prav na dno kake doline, da so jo lahko vsi videli. Hodila je po vseh krčmah, kjer se je zbirala moška mladež, da se ji je nastavljala in jo ugrevala in zavajala z zvonkim svojim petjem. Sramú ni poznala nobenega, prepevala je rada tudi najostudnejše kvante, ako je mislila, da ugajajo vinjenim poslušalcem. Nekoč so jo čule Podgorke in so se nánjo tako razsrdile, da so pljuvale skozi okno v pivnico, kjer je sedela in vpile jedna čez drugo: Grdoba, pojdi razveseljevat v Gorjance gorjanske kozle, v krščansko društvo ti ne spadaš! Večkrat je spremljevala krdelo pijanih rogoviležev od jedne béznice do druge, grohotaje se surovim njihovim burkam. Ljudje so so zgledovali in povpraševali: Ali jo vidite? Fej te bodi! Pa taki vlačugi da bi morali reči gospodična?! Vsaki kravarici gre to ime prej nego nji. Popoludne se je napotila v lepem vremeni iz vasi in sedla pri razpotji na klop, katero si je dala sama narediti, ker se ji je zdel ta kraj posebno pripraven za nje namen. Tamo je popevala najmičnejše pesmi, katere je znala, da se je razlegalo daleč tja čez polje po vseh vaseh, ki so stale v obližji. Ljudje so se smijali in šalili: Cízara vabi! Kdor nima ljubice, hajdi na razpotje, da si jo najde. Takih neumnosti njenih bi naštela lahko še veliko ali ni treba: Cizaro zdaj poznamo. Žlahtne božje darove je rabila krivo in napačno, zato ji niso prinesli nì slave nì sreče, tem več pa nezadovoljnosti in sramote. Celih petnajst let ni delala in snovala nikoli nič pametnega in koristnega nego je vrebala in prežala samó na to, da bi ujela kakega dedca. Takove zaljubljene babe se imenujejo po pravici

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

na vsem svetu prismode. Mrežo svojo je razpenjala čez vso kranjsko in nekoliko tudi čez hrvatsko in štajersko deželo; zanjke svoje imela je nastavljene celó v Gradci in na Dunaji. Ali ves ta smešni trud ji je ostal in moral ostati brezzspešen in jalov, ker ji je bilo prirojeno čudno svojstvo, da se je vsakemu človeku gabila in mrzela. Vse njene vrstnice in znanke, tudi najgrše kmetice veselile in kratkočasile so se s svojimi ljubčki in se zvečine pomožile. Prelepa Cízara je bila na Dolenjskem jedina, katere nihče ni maral, nihče ljubil, nihče spoštoval. Ljudje so jo obirali ne le med sabo, ampak se ji grohotali in rogali tudi v oči. Prvotni njen priimek „doktorica“ so zavrgli in pozabili. Izmislili so si nov pridevek, ki je bil jako primeren in resničen ali zánjo silno razžaljiv, zvali so jo: Prazna mreža. Kako drugo bi bilo to zaničevanje izbegalo in morebiti ugonobilo, malopridnici Cízari pa nikakor še ni obupalo predrzno srce. Zarežala se je zabavljivo: Obrekovalci moji se jako motijo, ko mi prerokujejo, da se bom postarala brez možá. To rekši séde za mizo in napiše dolgo pismo, ki ni bilo namenjeno nì fantu nì vdovcu nego gospodarju gorjanskih višav in brlogov — rogatemu Hudobcu. Poročila mu je, naj vzame po smrti slobodno dušo njeno, ali dobiti ji mora možá, ki bo bogat in mogočen, da se bo mogla maščevati vsem tistim, ki so prezirali ljubezen njeno. List je pisala s svojo krvjo in zapečatila s črno smolo, v katero je vtisnila svoje ime. Dala ga je stari postrežnici Murdi, da ga odnese v Gorjance. Ne daleč od karlovške ceste, streljaj od stražarnice je stala velika suha bukev s štirimi kljukastimi vejami, ki so molele na vse štiri strani sveta. Na te veje se je hodil Hudobec v jasnih nočeh najrajši gugat, kar so potrdili mnogi vozniki, ki so ga videli na svoje oči. Bukvi je bilo deblo otlo od vrha do tal. V to duplino je položil prošnjo svojo, kdor je potreboval od Hudobca kake pomoči ali milosti. Vánjo je dejala tudi Murda Cizarino pismo. Tretji dan po poludne pride pred Mukovo hišo majhen, jako ličen kolesec. Z njega stopi dolg, porasten mož. Oblečen je bil drugače tako, kakor kočevski krošnjarji, na glavi pa mu je čepela rudeča kapica, kakeršne nosijo Vlahi. Tujec gre v hišo, pozdravi priljudno vse domačine in poklonivši se Cízari veli: Prišel sem te snubit. Mukovka pogrne mizo in prinese nekaj borne jedi in pijače. Snubač je niti ne pogleda nego sname preramno torbico ter izvadi iz nje za poln koš pečenke, butilij najslajšega vina pa toliko, kolikor jih je moglo stati na veliki hrastovi mizi. Po veseli pojedini razodene Cízari gorečo svojo ljubezen in jo prosi, da bi šla précej ž njim na oglede v njega gorjanski grad; če bo zadovoljna, praznovala bosta poroko svojo še tisti dan o polunoči.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Cízara je komaj čakala takovega povabila. Skočila je z ženinom na voz in iskreni konjiček je zadirjal z njima proti Gorjancem. Vrnila se je domóv še le čez štirinajst dnij. Mukovka radovédnim sosedam ni hotela povedati, kamo se je odvezla. Zlagala se jim je, da je šla k sestri svoji v Sotesko. Odslej Cízara ni lovila več nì mladeničev nì vdovcev. Vse življenje njeno se je predrugačilo. Od jutra do večera je spala, potem pa sedla za mizo in se gostila z roditelji vred v pozno noč z divjačino, piščeti, plečem in vinom. Muk je stare svoje dolgove poplačal in ni delal novih, hiša mu je bila založena z vsakim blagom, z vsako dobroto. Mesa se je nakuhalo vsak dan, da je ostajalo ne le družini, ampak tudi psom, mačkam in prašičem. Ljudje so mnogo ugibali, od kod je prišlo Mukovim toliko bogastvo. Večina je sodila, da jim je pomogel bankovčar Prelesnik. Ženske so iskreno hvalile Cízaro, da se je spametovala in poboljšala, samó to se jim je čudno zdelo, zakaj gre vselej takrat od doma, kadar se približuje kaka nevihta. Sestrična njena je bila mesec dnij pri Muku na počitnicah. Radi bolehnosti več nočij ni mogla skoraj nič spati, pa bi se bila rada menila kaj s Cízaro, ki je ležala v isti izbi. Ali zaman jo je klicala. Ko je vstala, da bi jo potresla in vzbudila, našla je nje posteljo prazno! To je bilo potem vsako noč in tako se je žlahtnica uverila, da Cízara ne spí nikoli doma. Popolnoma pa je razjasnil vso skrivnost gospod Brnáč. Ta mož je bil nekdaj uradnik pa je pustil službo, ker se ni mogel navaditi jarma. V krčmi se je seznanil z Mukom, ki ga je povabil, da bi prišel večkrat k njemu na dom. Cízara mu se je dobrikala na vse pretege, da bi ga vnela za se in dobila za možá. Ko ji je izpodletelo, prisegla mu je osveto. Brnáč je hodil rad na Gorjance, nekoliko radi dobrega zraka, najbolj pa zato, da bi se pogovoril kaj z bistroumnimi Podgorci, katere so škrici in njih podrepniki razvpili za bedake, ker spe reveži na trdi slami in nosijo debele, robate srajce. Jednoč zatekla ga je v hosti huda ura. Skočil je pod skalo v jazbino. V tem zavetji je hotel počakati, dokler bi se zopet izprevedrilo. Videti ga ni mogel nihče, ker je raslo pred zijalko grmovje, on pa je razločil prav lahko vse, kar koli se je godilo in vršilo na bližnji trati. Prikorakala sta tja držeč se za roke velik, kosmat dedec in — Cízara! On jo je vprašal, smijoč se, če je že kaznovala ljubimce svoje, ki so bili proti nji tako trdega srca. Cízara mu odgovori: Ne boj se, utekel mi ne bo nobeden. Nekatere sem že malo požgačkala. Uradniku, ki mi je ugrabil najprvi dušni mir, še tisto leto pa se oženil pri drugi, prestopila sem otroka, da ne bo mogel nič več rasti. Roditelji bodo javkali in jaskali, jaz se jim bom pa smijala. Sosedu, ki ima staro babo, pre-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

žela sem žito, govoreč: Pol meni, pol tebi. Dobil bo samó polovico pridelka, druga polovica preselila se bo na našo njivo. Graščaku — kurnikarju pobrenkala bom danes vse polje s točo, nijedna bilka ne sme ostati po konci. Svaku svojemu, ki je videl grdo mojo sestro, mene pa ne, usadila bom o prvi priliki v srce črno muho, da ne bo nikoli zadovoljen nì z ženo svojo nì s stanom svojim. Modrijanu Brnáču sem se pa že maščevala. Prišla sem mu do živega brez copernije. Najprej sem ga razglasila za tatú. Ker je pa poštenje njegovo preveč znano, niso mi hoteli ljudje dosti verjeti, zato sem ga osvinjala v ljubljanskem časniku z z debelo lažjo, da je nesramen človek, ki pohujšuje nedolžno mladino. — Po tem pomenku se je pridružilo ti dvojici še veliko drugih dedcev in bab. Kosmatina so pozdravljali vsi za vladarja in vodnika svojega. Zatulili so mu trikrat: Živio kralj naš slavni Hudobec! Prepevaje grde kvante je plesala druhal četrtinko ure po trati, potem pa zavrisnila in se dvignila v oblake. Zdaj je Brnáč zapazil, da ima Cízara samó jedno nogo človeško, drugo pa tičjo. Kmalu je začelo v zraku strašno mešati se, vreti in vršati. Predno je preteklo deset minut, pobila je toča skoraj vso šmihelsko, prečinsko in mirnopeško župnijo. Brnáč je oznanil ljudem, kaj je videl in slišal v Gorjancih.Ko je Cízara zapazila, da so nje tajnosti izdane, zbala se je srda in napada rojakov svojih in je pobegnila v hribe k Hudobcu. Prikazala se ni nikoli več nobenemu našemu človeku, zato se ne more nič védeti, če živi ali je že poginila. Tudi Muk je zapustil dolenjsko stran in se preselil na Hrvaško. Neki trgovec nam je pravil, da je govoril z njim v Zagrebu. Služil je tamo več let policiji za vohuna, potem pa so ga dijaki naklestili, da je bojè umrl. Brnáč je bil tako razkačen na Cízaro, da se ji je hotel na vsak način osvetiti osramotivši za večne čase njo in spomin njen. Opisal je nje življenje in razložil prav na tanko vse nje hudobe, sleparstva in budalosti. Te bukve je imenoval: Prazna mreža. Mislil jih je dati na svetlo, da bi poznali vsi Slovenci peklensko pošast, ki je okuževala in oskrunjevala toliko let dolenjsko življenje in poštenje. Prišle pa so vmes neke nepričakovane sitnosti in zapreke, da se je moralo tiskanje odložiti. Brnáč je umrl in z njim tudi namen njegov. Rokopis se je ohranil ali ne vém, v čegavih rokah se zdaj nahaja. Gostje naši so ga prinesli večkrat s sabo v krčmo in nam brali iz njega tako mične in čudne prigodbe, da smo kar zijali in strmeli. Kadar bom zadela kaj dosti v loteriji, dala bom „Prazno mrežo“ précej o svojem strošku natisniti.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Tri prelje.

Mladenke tri so v topli sobi prele,
Molčé so prele, tiho so sedele.
A zunaj burja je besnela,
Zamólklo divje pesmi pela.

Mladenek prva najstarejša pravi:
„Stojí, stojí mi hladni gròb v daljávi,
In v grobu dragi moj počiva,
Počiva ter o meni sniva.“

Dekle besede je izgovorílo,
Po njih solzé je vroče lilo . . .

Mladenek druga govorí in pravi:
„Kjer boj sedàj hrumí krvavi,
Tam v grozi dragi moj stojí mi,
Bog vé, Bog vé, li še živí mi?“

Deklè besede je zgovorilo,
Po njih solzé je vroče lilo . . .

Sedaj najmlajša tretja prelja pravi:
„Prišèl je zadnjikrat, odšel je davi:
Ostavil sámo me, siroto,
In pustil meni vso sramoto . . .

Deklè besede je izgovorílo,
Nijedne sólze ni prelílo . . .

Molčé ko pred so prelje zopet prele,
Molčé so prele, nemo so sedele.
Močneje burja je besnela,
Zamolklo divje pesmi pela.

Svoj mir.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Ivan Trdina.

26. Hudóbica.

V Podgorji so dobili novega cerkovnika. Zval se je Podlipec. Oba, on in žena njegova, sta bila še jako mlada in brez otrok. Podlipec se je mogel šteti med kmetiške razumnike in učenjake. Porabili so ga lahko ne le pred oltarjem, ampak tudi pri orgljah in v šoli. Radi te sposobnosti so mu dejali gospôda, če so bili prav dobre volje: gospod učitelj — kar se je zdelo kmetom neizrečeno smešno. Stari Dolenjci so bili sploh uverjeni, da gre to častno ime samo tistemu, kdor jim je zložil in zapel, kadar so zahtevali, kako lepo novo pesem: sveto ali okroglo, kakor sta nanesli prilika in potreba. Učenika, ki ni razumel te umetnosti, imeli so za praznoglavca in šušmarja. Ko je prišel po béro, namerili so mu najslabšega žita in skopo, kar se je dalo, še k pijačam svojim ga niso radi klicali in vabili. Ker Podlipec ni bil ne pesnik, ne skladatelj, gledali so ga župljani neprijazno in imenovali „birič“ in „podrepnik“. Dajali so mu komaj polovico tiste plače in nagrade, katero so mu bili prej sami obetali in ugenili. Z dohodki svojimi se tedaj mož ni mogel dosti pohvaliti. Ker je jako

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

stiskal, životaril je za zdaj še brez dolgov, ali silno ga je skrbelo, kako bo izdelaval po tem, ko mu pošlje Bog v hišo kaj rodovine.

Ni torej čuda, da se je na vso moč obveselil, ko mu je ponudila neznana gospa debelo mošno rumenjakov, ako vzame triletno njeno hčerko za svojo. Prej nego v četrti ure sta se pogodila. Tujka je tožila, da se loči prav težko od otroka, ali se mora, ker ji ga hoče mož ugonobiti. Podlipčevka vpraša prestrašena: Ali dedec Vaš ne pozna Boga? Gospa veli: Pozna ga bolje od nas, ali ga sovraži. Od konca mu je puničkа ljubila. Ujčkal jo je neprenehoma in ji ni dejal nikoli drugače nego: zlata moja Hudóbica! Kaj ne, da Vam se vidi to ime čudno? Ker se zove mož moj Hudobec, hotel je, da mu se kliče tudi hči njegovim imenom: Hudóbica! Jaz záse dobro vem, da bom pogubljena, ali ubogi otrok mi se je smilil; nakanila sem, da ga moram obvarovati svoje strašne usode. Dala sem ga tedaj krstiti in pozneje sem mu mislila skrbeti za dušo z dobrim, krščanskim poukom. Krščene hčerke pa Hudobec ni maral več. Zapovedal mi je, da jo moram utopiti kakor cucka, če ne bo raztrgal najprej njo, potem pa mene. Te besede dokazujejo, da je bila tuja gospa najbrž tista Cizara, o kateri sem Vam pravila óni dan na vrtu. Mala Hudóbica je bila prav čvrsta in brez telesne napake. Samó pod levim ušesom je imela čudno znamenje, rdečo tičjo nogo, ki je pa ni dosti kazilo, ker je bilo drobno in se je skrilo lahko pod vlase ali pa pod zavratnik.

Ko je deklica odrasla, spadala je med najprve dolenjske krasotice in ona se ni gabila in gnusila mladeničem kakor nesrečna njena mati. Sosebno ob nedeljah so se kar gnetli okoli nje in se niso mogli naslušati ginljivih pesmij in šaljivih pripovedek njenih. Pela je skoraj tako lepo kakor sloveče hčere šmihelskega učitelja in veliko bolje nego tista bahasta Šentjarnejka, katero so razglasili ljubčki njeni v nekem časniku za prvo dolenjsko pevko. Hudóbica se ni kmalu naveličala pohajkovanja, vendar se nikakor ni moglo trditi, da ničesa ne dela. Znala je izvrstno šivati, marsikateri podgorski nevesti je naredila obleko, prislužila si je z iglo precèj krajcarjev. Te denarce je potratila poleg sedanje šege to seveda za solnčnik, klobuček, mreže, kajti je tudi nji dišala gospoščina, tudi njenemu ušesu ugajalo je najbolj, če jo je pozdravil in počastil človek z „gospodično“. Mislila je, da ji pripada ta naslov že zaradi omike in učenosti njene. Bila je res prav dobre glave. Brati in troho nemščine navadil jo je Podlipec. Za računanje se ni ustrašila nobenega trgovca. Najtežje račune je prej dogotovila na pamet nego kak škric s svinčnikom na papirji. V pisanji se je izurila največ sama in je prekosila v tem ne le krušnega svojega očeta, ampak tudi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vse tiste bogate gospodične, ki so se učile po štiri leta v Ljubljani in v Škofji Loki. Tudi s peresom si je pripridila dokaj grošev, ali ne bom dejala, da baš na pameten način. Osnovala je na Dolenjskem prvo ljubavno pisarnico. Mnogi fantje so drvarili takrat v hrvaških gozdih ali krošnjarili po Nemškem in po drugod. Drugi so služili v vojakih ali pa za hlapce v domačih in v tujih deželah. Ljubice teh mladeničev so hodile pridno k Hudóbici, da bi jim kaj prijaznega pisala. Z delom njenim so bile povse zadovoljne. Znala se je fantom njihovim tako ljubeznivo sladkati in militi, da so kar poskakovale od veselja, ko so pomislile, kako neskončno se jim bodo prikupile s pismi svojimi. Ko se je v Novem Mestu zvedelo, kako si služi Hudóbica denar, jeli so jo precej posnemati. Odprli sta se dve novi ljubavni pisarnici, jedna za gospodične, druga za dekle in péstunje. Kmetiško je ustanovil Grmov Mákselj. Da si je računal za pismo samo šestico, nametale so mu zaljubljene trape nekatero nedeljo po poldrug goldinar, na začetku predpusta in pred velikimi prazniki pa tudi po tri goldinarje! Pravijo, da je Hudóbica punčaram veliko koristila z medeno svojo pisavo, ker je znala prehladnega ljubčka ugreti, omahujočega pa utrditi, da sta se poročila z dekletom svojim précej, ko je bilo mogoče. Pač se ji je moralo dostikrat prav milo storiti, da je dobivala znankam svojim možé, sama záse pa se je zaman trudila in péhala Mladim in starim fantom in vdovcem se je nastavljala in ponujala o vsaki priliki. Pomenkovali so se z njo prav radi, kakor sem že omenila ali za ženo je ni maral nobeden in to iz jako dobrih razlogov. Da ji je bilo uganeno kaj prida dote, našla bi si bila ženina brez težave, toda Podlipec je dejal, da ji ne more dati ni krajcarja. Z denarjem, katerega je dobil z njo, hotel je zvêsti sam svoje hčere, ne pa tuje rejenke, ki ga je slabo spoštovala in prezirala samopašno vse njega blage nauke in opomine. Tudi z veliko svojo lepoto bi bila mogla zasačiti kakega nepremišljenega mladiča, ko bi bila hotela le količkaj brzdati in skrivati grde in pregrešne svoje strasti in navade. O razuzdanosti njeni se govori mnogo še dandanes, ko je že zdavnaj mrtva. Ponočevala je z vsakim vlačugarjem. V druščini se je pomenkovala tako nesramno, da ji niso bili kos niti novonemški postopači, ki so si pridobili nečedno slavo, da so najhujši kvantači v vsi kranjski deželi Klela in rotila se je pri vsaki besedi, v jezi in brez jeze, kakor bi bila odrasla med samimi Mokronavzarji. S strupenim svojim jezikom je kradla poštenje slednjemu človeku, delala zdrahe in razpor v vseh hišah in rodovinah in se zaletavala celo v krušne svoje roditelje. Take porednice se boji vsakdo, še tisti, ki ni sam nič prida. Vidi se, da hruška ni padla daleč

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

od drevesa, ki jo je obrodilo. Hudóbica je bila povse dostojna hči matere Cízare.

Ali če sta si dva človeka tudi popolnoma jednaka po svojstvih svojih, vendar ju ne spremlja na tem svetu nikoli jednaka sreča, niti ju preganja jednaka nesreča. Življenje teče vsakemu po svojem posebnem tiru, ki se ne more nikoli premeniti, ker nam je namenjen. Na gornjem konci Podgorja verili so se ljudje, da Hudóbica ne bo okusila nikdar sv. zakona, na dolnjem konci te brdovite krajine pa so prerokovali isto usodo nekemu fantu, Koporčevemu Martinu. Ta Martin se je porodil prav pod Gorjanci ali v takem kraji, kjer se zdi kmetom našim grozno za malo, ako jih imenuje kdo „Podgorce“. Martin pa je bil mirovit človek, ki se ni jezil nì na to, nì na kako drugo ime. Da si mu rekel: „Turek“ ali „peslajnar“, zmajal bi bil z ramama in dejal povse hladno: Če sem, naj pa bom. Nihče ni dvojil ali tajil, da je Martin prav dober dečko, le škoda, da je bil ob jednem tako neskončno bedast in smešen. Oči je imel drobne kakor krt, nos pa debel, dolg in rumenkast, kakor da mu visi izpod čela zrela kumara. Človek mu se je moral nehoté smijati, če ga je le pogledal. Sam s sábo je govoril rad in veliko, z ljudmi pa prav malo in z nevoljo, ker se jih je bal. Dasi je bil silen hrust, dražili, brcali in suvali so ga ne le pastirji, ampak tudi mali otročaji, ki so hodili še v sami srajci, kajti so védeli, da ga take šale ne razkačijo nikoli in jih morebiti niti ne zapazi. Gospodinjila mu je sestra, ki pa ni bila dosti pametnejša od njega. K hiši je spadala slaba četrt kmetije. Nekdaj je stala bolj trdno, ali ker se je že Martinov oče malo brigal za gospodarstvo, prišlo je veliko polja in hosté sosedom v roke, da nihče ni znal kdaj in kakó. Martin bi se bil kaj rad oženil, večkrat je mislil katero vprašati, če bi ga hotela, ali vsaka ga je gledala tako zabavljivo, da se je vselej zbal in skesal. In prav je storil, da se je skesal, kajti vsa podgorska in poljska, hrvaška in belokranjska dekleta so se zaklela svečano, da bi poskakala rajši v Krko, v Kolpo ali Savo, nego se udala za takovega butca in nakaznika. Ko je prekoračil štirideseto leto, prihajal mu je zakon čim dalje bolj poredkoma na misel, tolažil se je v samščini svoji s staro slovensko vero, da mu žena ni bila namenjena.

Tudi Hudóbico je že zapuščala mladost, ali ji ni prav nič še upadalo hrepenenje po moži, nego ji celó raslo in raslo, dokler jo je zavedlo na isti grešni pot kakor mater njeno in še marsikatero drugo Dolenjko. Namenila je prositi pomoči gorjanskega Hudobca, itak se ni vedla tako predrzno in brezumno kakor Cízara. Škratu je pisala z volovsko, ne pa s svojo krvjo Pri sosedovih je napenjalo Rogina; v

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

strahu, da jim pogine, so ga zaklali. Hudóbica si je nastregla v skledico krvi in tekla z njo domóv. V pismu se je priporočala Hudobcu, da bi ji dobil še tisto leto moža, ki pa mora biti človeškega, ne pa peklenskega rodu. Za trud mu je obetala vsako plačilo, katerega bo zaželel in zahteval, samó jedne reči mu ne more dati: neumrle svoje duše. Tega pisanja se Škrat menda ni dosti obveselil. Odgovor ji je poslal čez tri dni po pošti. Odpisal ji je na neki trdi in grapasti prnji, ki je bila bolj podobna hrastovi skorji nego papirju. Mesto peresa je rabil najbrž kak klin, črke so bile silno debele in po pol pedi dolge. V tem pismu je peklenščak svetoval Hudóbici porogljivo, naj se ponudi za ženo Koporčevemu Martinu. Ker je velik trap, bo jo gotovo rad uslišal. Naznanil ji je tudi županijo, vas in hišno številko, kamo naj si gre iskat ženina. Na konci lista ji je povedal prijetno novico, da za ta svoj svèt ne zahteva ni počenega solda.

Škratovo zabavljanje ni Hudóbice kar nič razžalilo. Odgovor njegov ji je celó ugajal, ker je zvédela iz njega, koga se ji je prijeti, da pride pod sladki, nevestni venec. V ne več zelenih svojih letih zmatrala je za poglavitno reč, da si najde moža, naj bo, kakeršen hoče, lep ali grd, pameten ali prismojen. Zjutraj je prejela list, popoludne je že poročila Martinu, če jo hoče za ženo, naj pride pónjo. Martin se je radostno zasmijal in dejal: Zakaj ne, če je takó božja volja. Predno je minil mesec, bila sta Koporčev Martin in Podlipčeva Hudóbica mož in žena. Te sreče niso zavidali nì fantje njemu, nì dekliči nji, ali vsi so radovedno pričakovali in prežali, kako se bosta gledala in bogala ta dva prečudna zakonska. Précej po poroki se vname malokje kak prepir med oženjenimi, niti iz Koporčeve hiše se ni čul več tednov noben hrup in ropot. Hudóbica ni utegnila rogoviliti, dela in skrbi je dobila čez glavo, kamor koli se je ozrla. Kmalu je pokazala, da zna bolje gospodariti in gospodinjiti nego vsi Podgorci in vse Podgorke. Ni bila zaman hči premetenega in na vse prekanjenega Škrata. Prosíla je gospôdo, da so ji dali v roke zemljemerske rise in črteže, zadnje in tudi predzadnje. Precej je spoznala, koliko kvara so storili vaščanje Koporčevemu imetku. V tridesetih letih prisvojili so si dobre pol kmetije! Radi te kradnje je tožila štiri sosede že prvi mesec. Pozneje se je nabralo še več nego dvajset novih krivcev. Med tatovi sta se nahajala tudi graščák in župan. Nekatere grešnike je izročila doktorju, druge je gnala na cesarsko sodišče sama. Sosed Pavláč, ki je bil Martinov boter, polastil se je lepe trate za svojo njivo še le pred petimi leti in si postavil na nji kozolec. Hudóbica mu je ukazala, da ga mora v štiriindvajsetih urah podreti. Ker je ni poslušal, zapalila mu ga je s svojo roko

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

po belem dnevi. Dolžnike svoje prijela in pestila je ne le za ukradeno zemljo, ampak tudi za mastne obresti, to je za ves dobiček, katerega jim je dajala tuja lastina. Pravde so se končale zvečine prav naglo, ker je bila krivica tako očitna, da se ni dalo nič tajiti in zvijati. Vsi zatoženci so bili obsojeni, da morajo povrniti Koporcu vso škodo in vse stroške in pota, katere je imel zaradi grabljivosti njihove. Ob letu niso mogli župljani Martina več pitati in pikati z „beraškim kočarjem," kar se je godilo prej tako pogostoma. Hudóbičin trud in pravična sodba sta mu kmetijo zopet razširila in okrepčala, da se je uvrstila med največje in trdnejše v vsi soseski. Obsezala je petnajst oral samo polja in košenic brez hoste in vinógradov. Podgorci so se silno togotili na Koporko, možaki so jo preklinjali, babe pa obirale in psovale, kar je jezik zmogel. Ali to zabavljanje in žaljenje je moralo kmalu prenehati. Vsakega, kdor ji je rekel v obraz le najmanjšo zadirčno besedo, ovadila je précej gosposki. Mnogi so se pokorili v ječi po več tednov zaradi preglasne svoje surovosti. Bab Hudóbica ni hotela nikoli tožiti, ker je je je bilo sram; kaznovala jih je kar sama. Nekaterim se je zakadila v glavo in jim jo tako oskubila in ogrebla, da se jim je poznalo še čez pol leta. Tiste, ki so bile močnejše od nje, nažigala je od daleč s kamenji in krepelci. Nad gospodovo kuharico, katera ji je očitala nekdanje vasovanje, razbila je dvoje nove burklje, predno se ji je polegla jeza.

Pravijo, da je zdaj že povsod preveč krčmarjev in da zaradi tega ne donaša točnja nikomur nič koristi. Hudóbica je dokazala, da ta govorica laže. Dejala je: zemlja daje kmetu živež, druzega dobička pa malo, denarce nam bo kovala krčma. Kupila je véliko pravico, da je smela točiti vino, žganje, brinjevec, pa tudi kruh peči in klati za naprodaj. Pri nji se je vse trlo ljudij, zlasti ob nedeljah in praznikih, pa tudi delovne dni ni bilo nikoli brez njih. V nje krčmi se je pilo najboljše in ob jednem najcenejše vino v vsem Podgorji. Zadovoljila se je, kakor vsi pametni obrtniki, z malimi in gostimi dobitki, ki so, devani jeden na druzega, sestavili že v malo tednih precèj visok kupček samih petakov in desetakov. Še veliko bolj od pijače so vlekle veseljake v Koporčevo krčmo prijetne zabave, ki so se v nji vršile. Pri Hudóbici je bil vse leto predpust. Petje, godba in ples niso potihnili ni po dnevi ni po noči. Vmes pa je kratkočasila krčmarica goste svoje s tako slanimi burkami in pripovedkami, da se ji je moral smijati tudi najčmernejši pustež. Ljudem je kaj dobro delo, da pijanci niso smeli prehudo razgrajati in razbijati. Kadar je začel kdo nadlegovati pivce s kričanjem in zabavljanjem, udarila je Hudóbica z nogo ob tla in mu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

velela mirovati. Kdor se ni précej podal, skupil je tako, da mu je zvonelo tri dni po ušesih. Planila je k njemu in ga jela obsipati ne le z ostrimi psovkami, ampak tudi z gorkimi pljuskami in brcami. Braniti se ji ni smel, ker so priskočili zdajci vsi pametni gostje na njeno stran. Na upanje ni dala skoraj nikomur ni jedne merice. Pivca, ki ni mogel plačati, slekla je brez milosti, vzela mu je, kakor je bil račun, klobuk, janko ali pa tudi oboje. Najobilnejšo žetev je spravljala, kadar so se dobrovoljčki upijanili. Takrat jim je nosila le dobro krščenega vina, zahtevala pa je zanje trikrat več, nego od treznih za čisto, nezalito z vodo. Če ji je dal kak pijan gost goldinar, navadno ni dobil iz njega nič nazaj. Kdor jo je domislil, da ni zapil vsega goldinarja, dejala mu je, da ji ni plačal nič ali pa se je delala, kakor da bi mu bila storila to krivico pozabljivši, brez slabega namena. Da bi ji bolj verjeli, rekla je kdaj sama: Vidim, da sem se zmotila, nate nazaj, vzela sem nekaj grošev preveč, prosim, ne zamerite! Podgorcem je ugajalo najbolj to, da jim je Hudóbica v stiski tako rada kaj posodila in jih ni terjala nikoli za denar. Bedaki niso pomislili, kako nekrščanske obresti ji morajo dajati, n. pr. od dvajsetih goldinarjev vsako leto vedro vina! Mnogi in premnogi so res da govorili, da Koporčeva krčma ne bogati povse po pravici, zahajali pa so vender le najrajši tja, ker se na vsem velikem prostoru med Krko, Savo in Kolpo ni živelo menda nikjer tako ugodno, po domače in v skok kakor pri živahni, vedno veseli Hudóbici. Ta vražja bábnica pa si je znala pridobiti lepe denarce tudi z vsakovrstno drobno trgovino in še na druge načine. V Zagreb je pošiljala piščeta, kopune, smetano, presno maslo, kostanj, rudeče jagode in prežlahtne naše breskve in marelice. Skupljevala je ježice, birso in suhe slive. Ko se je ježicam zmanjšala v tovarnah poraba in torej tudi cena, jela je sekati češminje in izkopavati češminove korenine. Za to blago je bil velik vlak pred nekoliko leti, šlo je čez morje v Ameriko, kjer so delali iz njega rumeno barvo. Za hišo svojo je posejala po vseh gričih gomilice in je stržila zanje v zagrebških lekarnicah že prvo leto petdeset goldinarjev. Hudóbica je bila na daleč sloveča vračarica. Takove hude in nevarne bolezni, kakor so rak, vréd, madrón, krvna vodenica, krvna sušica ozdravila je prej in bolj gotovo, nego najimenitnejši doktorji. Z zagovori je odpravljala uroke, kačji pik, prisad, spečenino in vse „narejene, najdene in prenesene“ bolezni.

Hudóbico sem poznala tudi jaz dobro po obrazu. Po nekih trgovskih opravkih pribezljala je jeden pot v Novo Mesto in prišla pit v našo krčmo. Pomudila se je pri nas samó kaki dve uri, pa smo mislili, da nam bo prevrnila vso hišo. Pela, ukala, vriskala,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zvižgala in kadila je za deset drugih, klela in kvantala pa tudi za sto. Plesala je po tleh, na stolih in na mizah. Potrla je dva bokala, tri poliče in več nego deset kupic iz same samopašnosti in bahavosti. Z jednajstimi gosti je pila bratovščino, kupico svojo je izpraznila vselej na dušek. Pocedila je tedaj zaporedoma jednajst kupic! Vino naše je bilo močno, ali poznalo se ji ni čisto nič. Ostala je zavedna in čila, kakor da bi bila izlivala vodo váse. Ne vem, kaj jo je razdražilo in ujezilo. Nekaj časa je hudičevala in se pridušala, da se je vse bliskalo, potem pa je začela bunkati pivce, s katerimi se je bila ravno kar pobratila. Škricu, ki jo je hotel oštevati in učiti spodobnosti, založila je zaušnico, da se je kar opotekel in priletel z glavo ob zid. Ko se je našumela in nablaznela, poklicala je natakarico, da pové račun. Hotela se je pokazati, pa je plačala za vse goste, kolikor jih je bilo pri nas. Za pijačo, jed in pobito posodo naštela je petnajst goldinarjev, jeden goldinar pa je dala služabnici za postrežbo. Pred odhodom je vsakega možaka objela in poljubila. Rekši vsem skupaj: Sladki ljubčki, lahko noč! zapustila je hišo našo in vihrala v kavarno, kjer je do kasne noči gostila meščane, uradnike in oficirje s čajem, punšem in najdražjimi smodkami. Gospodinja moja je dejala: To babo je zasejal sam hudir, ne pa človek. Ona ni vedela, kako dobro je pogodila. Takrat še ni bilo ljudem nič znano, kakovega rodu je bila Hudóbica. Sodili so skoraj sploh, da je Podlipčeva hči, katero sta imelo z ženo, predno sta se poročila. Doma jo tudi niso imenovali Hudóbico, nego Miciko ali Maričko. Še le po smrti njeni razodel in razglasil je nekdo skrivnost, kdo sta ji bila oče in mati.

Že po vnanjem se je videlo, kako silno so si opomogli Koporčevi v malo letih. Hišo so vzdignili, razširili in pokrili z opeko; glavno izbo in spalnico so poslikali; omislili so si pohištvo, ki je bilo bolj podobno grajskemu, nego kmetiškemu. Za hišo je stala dolga vrsta novih poslopij, na lepo ograjenem vrtu pa gospôska senčnica. Podgorci so izpremenili popolnoma nekdanjo svojo misel. Martina so zdaj blagrovali in trdili, da bi se bolje ne bil mogel oženiti. Odkar je obogatel, niso ga zmatrali več za bedaka. Celó razposajeni dečaki so ga pustili na miru, ker so se bali Hudóbice bolj nego živega vraga. Ljudje so zasledili v njem čim dalje več dobrih svojstev. Kdor je grajal njo radi sleparstva in porednosti, ni pozabil nikoli opomniti, da se njemu ne more očitati nobena krivica. Po vsem Podgorji se je čula govorica, da bi se živelo na svetu dobro in lahko, ako bi se nahajali na njem sami taki poštenjaki in miroljubi, kakor je on. Martin je bil za vse drugo prav zadovoljen, jedna reč pa ga je tako žalila in pekla, da se je ni

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

domišlil nikoli brez nejevolje. Tudi te ga je Bog odrešil ali na tako korenit način, da se ni mogel veseliti. Na polji je srečal gospoda. Vprašajo ga prijazno: No, Martin, kako je? Martin odgovori: Za marsikaj mi je, hvala Bogu, res dobro. Hrane, pijače in denarja imam več nego potrebujem. Otroci so mi zdravi in rastejo, da se kar vidi. Vaščanje so me prej grdogledili in mi nagajali, kakor podrepne muhe ubogi živini. Ali Bog vé, kaj dela. Dal mi je zobato babnico, ki je znala samopašno druhal ugnati in ustrahovati. Ha ha ha! Kako tiho in spoštljivo se plazijo zdaj okoli mene. Mnogi me celó pozdravljajo, kakor da bi bili bogoslužni kristjani, kar pa niso. V zakonu me tare ta jedina nadloga, da mi oteče vsak dan lice, danes desno, jutri levo ali pa tudi obe, isti dan. Gospod se začudijo in pobarajo: Ali Vas bolé zobjé? Martin veli: Ne. Stvar je druga. Hudóbica moja se mora togotiti na vsakega človeka in torej tudi náme. Zakaj, nikoli ne vem, in morda ne vé niti sama. Kazno je, da ji je to prirojeno. Beseda, pravijo, ni konj ali Hudóbica se ne jezi samo z jezikom, ampak tudi z roko. Sek, sek leté mi v obraz pljuske, kakor da bi mi usipal kdo orehe na glavo. Tri solnca vidim vselej, če je prav o polunoči. Da nima te nepriljudne navade, mislil bi jaz, da ne tlačim z nogama svojima zemlje, nego lepa, plana nebesa. Gospod počijo z rokama in vskliknejo: Za Boga svetega, Martin, ali Vas ni sram, da mi to pripovedujete? Vi ste junak, kakeršnih ni morebiti deset v vsem Podgorji. Oni dan sem Vas gledal, ko ste nesli iz hoste cel hlod domóv, kakor medved. Recite ženi s trdo besedo, da Vas ne sme nikoli več udariti. Če Vas ne bo poslušala, pokažite ji, da ste močnejši nego ona. Bog varuj, da bi jo mrcvarili, ali to mora vsekako vedeti, da se Vas ne sme dotakniti brez kazni. Slab mož je tisti, kogar tepe baba.

To kratko gospodovo pridigo si je Martin zapomnil. Ko se je Hudóbica spustila zopet vánj, pogledal jo je srpo in dejal: Varuj se! Vedi, da sem se naveličal nositi na obrazu te otekline. Ali si me razumela? V odgovor dobil je zaušnico. On ni rekel nič, nego jo je zgrabil z ogromnimi svojimi pestmi za rame, da se ni mogla geniti. Pihaje od jeze mu pljune v zobe. Še le zdaj se je vnel in razburil. Najprej jo je potresel, da so vse kosti v nji pokale, potem jo dvignil in zopet tresel. To je ponovil več nego desetkrat. Napósled jo je dvignil do stropa, zamahnil z njo in jo zagnal, da je padla čez vso izbo v zadnji kot pod mizo. Otroci so bitev videli, pa so tekli na cesto in se drli na vse grlo: Ata držé mamo — ata držé mamo! Vsi sosedje so prišli gledat, kaj se godi pri Koporčevih. To se razume samó po sebi, da grohotanju nì bilo nì konca ni kraja. Hudóbica se je hitro pobrala, ali

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

od besa in sramote ni mogla ziniti nì besedice. Vzela je ključ in šla v vinski hram, pol ure od hiše. Tamo se je zaklenila in pila poldrug dan, dokler je omagala. Odpreti ni hotela nikomur. Jeznemu človeku je vino strup. Resnico govori pregovor: Kdor v jezi pije in v žalosti molči, nikoli dolgo ne živi. Ko so pridrli v hram s silo, našli so Hudóbico že na pol mrtvo. Poslali so po župnika, ki so jo dejali v sveto olje, précej potem je umrla. Koporec je žaloval bridko in dolgo po hudi ali prebrisani in preskrbni svoji gospodinji. Neprenehoma je javkal in vzdihoval: Oh, zakaj mi je morala umreti ravno zdaj, ko je spoznala mojo moč in bi se bila gotovo poboljšala. Kako ugodno, lahko in radostno bi se bilo živelo poleg nje brez pljusk, brez oteklih lic!

Slovenski svetec in učitelj.

Zgodovinski roman.

Fragment.

Spisal Josip Jurčič.

I.

Strahomer in Grímislava.

Kakor drugi narodje, tako so tudi naši slovenski otci, ko so se naselili po ti domovini, selišča si narejali najraši ob vodah. Zadruge, ki so se naselile ob vodi, katera teče danes od Vrhnike skozi Ljubljano in se pri Zalogu izliva v Savo, imenovale so to vodo Ljubijo, kakor so slovenski bratje na severu drugo vodo podobno imenovali Labo, in Srbi svoj Lab, kar pomenja oboje samó vodo, ki „lije“. Ljubija se ti pritočni reki še dan danes reče v narodu, a zdaj le še pri izviru na Virdu pri Vrhniki, drugod doli je dobila dolžje ime po mestu, katero se je naselilo na ti reki, po Ljubljani.

Kakor se namreč slovanski prebivalci ob Savi imenujejo Posavljani, prebivalci ob morji Pomorjani, isto tako so se zvali slovenski naši pradedje, ki so se naselili ob Ljubiji, Ljubijanje ali Ljubljanje ter s časom, ko je njih naselba poveličala se in ogradila, dobilo je mesto ime prebivalcev, — naša staroslovenska Ljubljana.

Tedaj mesto je ime dobilo od prebivalcev, prebivalci od reke. Kasnejši rod, že tudi bolj tujim neslovenskim vplivom pristopen, pozabil je te početke in obrnil misel baš narobe: sodil je, da je mesto dalo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Ivan Trdina.**

27. Puščavnik Florče.

Kakovi omilovanja vredni bogci so bili nekdaj novomeški dijaki! Lačni, slabo oblečeni in zaničevani so tavali sèm ter tjà kakor izgubljenci. Stanovali so, kar je bilo vnanjih, skoraj vsi pri blatnih in razcapanih babélah v zaduhlih, temnih hramčkih tamo na Bregu ali, kakor zdaj pravimo, na železnici. Željno so se ozirali z višave svoje po šmihelskih vrtéh, zasadih in njivah in v tihi noči so prhnili marsikdaj čez most in se nasitili s tujim sadjem, grozdjem, lukom, česnom in retkvijo, česar jim pa nihče ni zameril, kdor je poznal neskončno njihovo revščino. Ob učenosti teh dijakov se je bil razširil po svetu precèj grd glas. Bedak, ki so ga povsod zapodili, priromal je v Rudolfovo in na konci leta so mu dali gotovo prvi red, če se je dobro hlinil in pridno vohunaril, pa tudi še kaj boljšega. Fantje so morali znati prav za prav samó jedno reč: nemški jezik. Naučila jih ga je batina, ki jim je strojila do malega vsak dan potrpežljive in čudovito utrjene hrbte. S to svojo nemščino pa so se tudi presneto rebrili in šopirili. Vsi so bili trdo zapečeni nemškutarčki, rojake svoje so prezirali in jih pred tujci objedali in sramotili. Zdelavši šesto šolo, ki je bila takrat najvišja, šli so na graščine ali v cesarske urade za pisarčke in iblajtarčke, ker praznoglavcev za kaj druzega niso mogli porabiti. Tisti redki učenci, ki so imeli bogate roditelje in ob jednem dobre duševne sposobnosti, napotili so se kdaj v Ljubljano in se izučili za duhovnike. Na vélike šole v Gradec in na Dunaj pa se ni usodil iti skoraj noben kmetiški sin iz dolenjske naše deželice. L. 1848. je prineslo večjim dijakom take pravice in svoboščine, da so se izkopali brzo iz smrdljive močvare, v kateri so tičali. Tisto leto so bili v našem mestu vsi fantje in možje vojaki. Učence so zapisali v posebno kompanijo. V službi so se odlikovali mimo vseh drugih z natančnostjo in zastavnim vedenjem svojim. Gospodje so jih vzeli med se in so občevali ž njimi po prijateljsko, kakor da so jim vrstniki. Šolska palica je morala iti v zasluženi pokoj, učitelji so začeli postopati z mladino po človeško in ona je dokazala, da je spoštovanja tudi vredna. Sedanji študentje so tako krasni in ponosni korenjaki, da me obide vselej veselje, kadar jih vidim. Oblačijo in vedó se čedno in olikano kakor gospodje, vsak človek jih časti in rad ima. Celó urad-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

niki se pomenkujejo ž njimi prav drage volje, slišala sem baš iz njihovih ust, da dan danes nadarjen in priden šestošolec več vé in zna nego pred l. 1848. kak napihnen osmošolec. Nekdaj smo se skoraj ustrašili, če je stopil v krčmo dijak, ker nas je učila skušnja, da nas je prišel prosit ostankov ali kake druge miloščine. Zdaj pa se veselé študentov, kamorkoli pridejo in po pravici. Za vino dajó, da teče kdaj na vseh štirih straneh od mize in plačujejo vse pošteno: nikoli ne utajé nì za krajcar vrednosti. Pa saj ni čudo, da so denarni. Tisti, ki poučujejo po hišah male dečake, dobivajo za ta trud tako mastna plačila, da bi bil pred štiridesetimi leti menjal ž njimi iz srca rad marsikateri grajski oskrbnik. Pa kako kratkočasni fantje in prebrisane glavice so vam naši dijaki! Govoriti znajo gladko in po vrsti, kakor bi rožice sadil. Mnogi pridigajo, če hočejo, tako modro in zmiselno, da bi nadomestili lahko na prižnici vsakega kapelana in župnika. Kadar so nam zapeli, nismo se jih mogli naslušati. Jaz ne poznam nì treh deklet, ki bi se za milo in zvonko petje smele kósati z novomeškimi dijaki. Nekateri znajo tudi preizvrstno slikati. Človeka narišejo, kakor bi bil živ, misliš, da bo zdaj zdaj izpregovoril. V krčmo so nam prinesli pokazat Vodníka, doktorja Prežírja, lepo Rozmanovo Mimico in še nekoje druge slike. Ne le me neumne babe, ampak tudi učeni gospodje so strmeli, čestitali mladim umetnikom ter jim prerokovali najlepšo bodočnost, ako na potu svojem ne opešajo ali ne zajdejo. Novomeški učenci govoré tudi zdaj prav dobro nemško ali se ne bahajo in ne spakujejo po neumnem s to znanostjo in ne zatajujejo radi nje svojega rodú in jezika. Mislim vsi od prvega do poslednjega bi skočili rajši stokrat v vodo ali v ogenj nego se prodali in služili bogatim našim sovražnikom. Povédala bom prav čudno prigodbo, ki se je vršila pred mojimi očmi.

Okoli mize se je bila zbrala precejšna množica cvetočih, šestnajst- ali sedemnajstletnih mladeničev. Iz ust so se jim usipale goreče besede o svetih pravicah, ki nam gredó in o groznih krivicah, ki se nam gode. Kakor bi trenil, skočijo s sedežev, ter se odkrijejo, zapojó, preginljivo, domoljubno pesem in prisežejo s povzdignenimi rokami zvestobo materi Sloveniji. Zdajci si nalijó kupice pa si puščajo na desnici, vsakemu pade v vino kaplja krví. Z oduševljenimi vskliki zamené kupice in jih izpijó v znamenje neminljive svoje bratovščine in v potrjenje, da so pripravljeni dati zadnjo kapljo gorke svoje krvi za predragi slovenski narod. Noben človek si ne more misliti, kako silno me je genila in pretresla ta samobitna zakletev mladine naše, ki se zdaj boje vsako leto ponavlja. Že marsikdo je dejal in to velím tudi jaz,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

da so mladi slovenski rodoljubi, ki so z večine dijaki, za novomeško življenje isto, kar je smetana za mleko ali med in orehi za potvico. Kadar odidejo na počitnice, véste sami, kakova neznana tihota in puščoba se uleže kakor môra na Rudolfovo. Dostikrat sem že čula, da naša gimnazija zdaj ni nič slabša od ljubljanske ali katere koli druge. Kdor nareči izpit tukaj, naredi ga lahko povsod. Vlada dan danes prav rada sprejemlje med uradnike svoje bivše novomeške dijake. Vsako leto jih mahne nekoliko v Gradec ali pa celó na Dunaj, da se pripravijo in izurijo za profesorje, doktorje, zdravnike in sodnike. Ti velikošolci žive brez vse skrbi in bi bili najsrečnejši ljudje na svetu, ko bi imeli kaj več denarja. Kadar pridejo domóv na praznike, mika jih se vé da na vso moč, da bi se zabavljali z znanci svojimi v kavarni in v gostilnicah. To pa se ne dá in ne dá, ker so največkrat suhí kakor poper. Če potožijo nadlogo svojo očetu, odgovorí jim čmerno: Kaj ti treba pohajkovati? Mojih žuljev ne boš zapravljal po neumnem, ne. Dokler si na počitnicah, ostani doma, jedel in pil boš z nami zastonj. Tako modrovanje je gotovo prav pametno, ali ne ugaja gizdavim mladičem. V teh letih se ozirajo mnogi že po dekletih, preskrbé se z ljubicami, katerim obetajo večno zvestobo in sv. zakon. Njim se mora zdeti posebno bridko, da ne morejo dokazati milicam vroče svoje ljubezni s kakim lepim, dragocenim darilom in spominom. Denarne potrebe in stiske razdrle in razbile so na kosce že dostikrat vso prijaznost med sinom-dijakom in očetom, njega rejnikom in plačnikom.

Takov hud razpor se je vnel pred nekoliko leti tudi v šmihelski občini in dva vrla mladeniča sta se ločila zaradi njega popolnoma od svojih rodovin in živela celo poletje za se, toliko da ne brez človeške družbe in druščine. Ta dva podgorska puščavnika sta bila Boldinov Florče in Zalotnikov Dorče. Razložila vam bom zgodovino njijinega samovanja, ker vas utegne kolikor toliko zanimati. Florče se je porodil v trdni kmetiški hiši. Oče njegov Andrej bil je jako umen gospodar in zajedno spreten rokodelec. Sina je pošiljal v novomeške šole. Florče se je učil prav pridno in vêdel v vseh rečeh spodobno in pošteno. Bil je tih, sramožljiv fant, in morebiti baš zaradi te lepe čednosti ponašal se je v društvu nekako okorno, leseno, nepriljudno. Oče je želel, da bi šel v semenišče. Florče pa je dejal, da ga ne veselí duhovski stan in je popihal v Gradec. Za Boldina je bil to težak udarec, ker je mislil, da bo trošil silne denarje brez koristi, da jih bo metal, kakor pravimo, na cesto. Sin mu se je videl preveč mrtev in préprost in premalo prekanjen, da bi mogel postati kdaj kakov premeten in sloveč doktor ali uradnik. Bil je uvérjen, da bo obtičal kje na sredi pota in ne bo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

napósled nì prav kmet, nì prav gospod. Ko se je vrnil Florče iz Gradca še pred koncem šolskega leta nekako okoli kresa, prosil je očeta, da bi mu dal nekoliko petakov, ker bi šel rad na Toplice in potem proti Ljubljani. Boldinu se je je zdelo to popotovanje povse nepotrebno. Jel se je s sinom porekati in pričkati. Ker je bil nagle jeze, razpalil se je in dejal Florčetu, da se je naveličal zánj plačevati. Naj se sramuje, da ga mora rediti oče kakor malega otroka. Ko je imel on ta leta, služil si je kruh svoj sam in ni visel nì svojim nì tujim ljudém za brado. To očitanje je sina strašansko zapeklo in razburilo. Ponosno je odgovoril: Oče, ne bojte se, odslej Vas ne bom nadlegoval več nì za denar, nì za živež. To rekši se je zaklenil v spalnico svojo in je ostal v nji do jeseni. Od konca so ga hodili domačini klicat na zajutrek, obed in večerjo, ali on je bil tako uporen, da jim se ni hotel niti oglasiti. Boldin je nejevoljno rohnel: Pustite svojeglavca, kadar se bo napostil, prišel bo rad sam, še bog, če mu bomo hoteli dati žlico. Preteklo je osem, štirinajst dnij, jedli so še vedno brez Florčeta. Jeli so se spogledovati, starca sta obhajala kes in žalost, da je govoril sinu tako nepremišljene besede. Še bolj pa se je smilil Florče teti Mici, ali niti milim njenim prošnjam ni se dal omečiti, da bi odprl spalnico in živel zopet prijazno z ljudmi svojimi. Dopoludne ga ni bilo nikoli nič slišati, popoludne pa je večkrat nekaj godrnjal, kakor da bere na pol glasno ali poje zamolklo najljubšo svojo pesem:

Mi smo štirji
Vsi pastirji.

Tako se je zdelo drugim, blaga Mica pa je mislila, da moli. Menila je, da so vsake bukve pobožne. Ker je imel Florče polno polico knjig in jih je rad prebiral, zmatrala ga je ne le za jako učenega, ampak tudi za silno bogoslužnega mladeniča. Ko so ugibali družina, kako in o čem zdaj živí, videl se ji je takov pogovor neizrečeno smešen. Nje ta reč ni skrbela čisto nič, dasi je ljubila Florčeta z vso dušo, kakor bi bil nje sin. Dejala je: Kdor se je toliko učil kakor naš velikošolec, naredi si jed in pijačo, kakeršne zaželí, saj vémo, da znajo coprati že sedmošolci. Florče dela lahko, če le hoče, bankovce po sto goldinarjev. Taki glavíci ni potreba stradati nì štruce, nì pečenke. Če zavpije: Miza, pogrni se! prifrčé mu najslastnejše jedi, kakor bi bil povabljen na kako svatbo. To govorjenje spričuje, da je bila Boldinova Mica grozno trapasta bábnica, ali se ji zato ne bomo nì čudili niti, je obsojali. Saj je sploh znano, da se na Dolenjskem nameri človek na takovo praznovérje brez dolgega iskanja in povpraševanja tudi med bahavastimi dedci, ki se štejejo za občinske veljake in prvake.

(Dalje prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Ivan Trdina.**

27. Puščavnik Florče.

(Dalje.)

To leto se ni izpolnil pregovor: Sveti Vid je češenj sit. Zaradi mrzle spomladi sta se drevju rast in razcvet zakasnila. Celó cépljenke, ki so najpridnejše med sestricami, začele so se liskati še le proti koncu rožnika. Boldinovi so imeli jako velik in prekrasen vrt. Gospodje očitajo radi Dolenjcem veliko nemarnost za sadje. V ti graji je več krivice nego pravice. Pri nas se nahajajo v hribih ne le najboljša zemljišča, ampak tudi najpametnejši in najbogatejši kmetje. Kdor si želí neveste z dvanajst ali petnajst sto gld. dote, naj gre ponjo v goré, v ravninah je ne najde lahko. Dolenjski hribovci so skrbeli že od nekdaj za rodovito sadno drevje. V vinógradih so zasadili breskve in slive, doma na vrtu in po tratah in mejah pa razven sliv in hrušek zlasti češnje, orehe in kostanj. Brez sadnega vrta nisem videla nobene hiše. Poljanci in dolinarji pa so za ta lepi prihodek res precèj zanikarni. Tu v mestu ne bo kmalu nì jednega sadnega vrta, ki bi bil vreden tega imena. Kar so posadili brižljivi spredniki, posekali in pokončali so lahkomiselni njihovi vnuki. Mesto sadja se prideluje zdaj krompir, pesa in salata in ljudje mislijo, da je to pametno, ker se te reči ne kradejo tako rade kakor sadje. Ali ni sramotno, da se opušča sadarstvo zaradi tatov? Zadnjih pedeset let predramili so trije odlični možje nekoliko tudi dolince in poljance.

Ti trije slavni rojaki naši so Kobè, Škofec in Rorman. Ona dva sta že davno umrla, Rorman pa živi še dan danes v Dobrovški Vasi ne daleč od blatnega Škocijana. Kobè si je naredil pred štirdesetimi leti v Riglji pri Toplicah vrt, da tako lepega ni imel v vsem obližji noben meščan. Najbolj so ga veselile češnje in jabelka. Kadar so prišle na novomeški trg debele in sočne njegove belíce, bil je zánje vlak, da so se zvêdle vse prvo uro. Velikanski prusniki in drobni in prežlahtni muškátarji so mu sloveli po vsi deželi, po muškátarje so pisarili gospôda ljubljanska in zagrebška, devali so jih v potvico. Škofca je poslal škof za župnika v Suhor, ker noben drug duhovnik ni hotel iti tja. Kraj je bil tako grd in divji, kakor Kras; župnik si je moral cerkev, hišo, polje, vrt in vinógrad sam urediti in udelati. Porabil je cele štiri cente prahú, da je razstrelil kamenje. Obsadivši velik prostor

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

z najplemenitejšim trsjem in sadnim drevjem, izpremenil je v desetih letih nekdanje mrtvo skalovje v cvetoč, zemeljski raj, katerega ogleduje pazljivo in radostno vsak popotnik, ki gre memo njega. Tako prijazno kakor suhorski župnik ne stanuje zdaj morebiti noben duhovnik na Dolenjskem. Rorman je bogat kmet in bistroumen mož, da malo takih. Že za mladosti svoje je spoznal, da je umno sadarstvo zlata žila za vsakega gospodarja. Ko je začel drevje saditi, smijali in rogali so se mu župljani, češ, ali je ta človek nespameten, da se peha za druge! Sadje mu bodo poklatili in pokradli, kaj mu bo koristilo? Rorman pa je dejel: Trudil se bom tako dolgo, da ga bomo imeli vsi dosti, drugi ljudje in tudi jaz.

Držeč se tega pravila zasadil je sčasoma za celo hosto dobrih jabelk, hrušek, marelic in drugih hasnovitih dreves. Zdaj dobiva sadja, da boje ne vé, kamo bi ga spravljal, vse shrambe in posode so premajhne. Mnogo mu se ga gotovo pokrade, ali kjer je tolika obilnost, pozna se taka kvara malo in ne čuti. Ti trije razumniki so veliko dobrega storili nevednemu našemu kmetu, nekaj s poukom, največ pa s sijajnim svojim vzgledom. Med tiste, ki so jih posnemali, spadala je tudi Boldinova hiša. Prav marljiv sadar je bil že ranjki Tomaž, sin Andrej pa ga je še znatno pretekel in prekósal. Vrt svoj je obdeloval tako pridno in premišljeno kakor polje in vinógrad. Neprenehoma je drevje zasajal, presajal, cepeval, požlahtoval, snažil in obskrboval z gnojem, vlago in vsako drugo potrebo. Po seme, mladike in mlada drevesca je hodil v topliško župnijo, sosebno h Kobétu in Fabru, marsikako reč podarila sta mu pa Škofec in Rudež. Češnje je imel menda vse, kar jih raste v našem kraji: drobne črníce, debele belíce, rudeče podgorščice, cépljenke, črne in rudeče hrustávke in na pol bele, na pol rudeče frláne ali frlánke. Črníce so malo prida, ker so rade črvive, zato ugajajo dosti bolj kuram nego ljudem. Cépljenk pa si želí vsak gospodar na vrtu svojem. Če ni premrzlo, dozorevajo že v prvo polovico rožnika. Ker so prva novina, zvedó se prav lahko in v tako ceno, kakoršno prodajalec zahteva. Za najboljše tukajšnje češnje pa zmatramo frlánke, ki imajo tudi to dobro svojstvo, da so neizrečeno rodovite. Izmed vsega sadnega drevja so ljubile Boldinu najbolj hruške. Posadil in pocepil jih je povsod, kjer je bilo količkaj prostora: na vrtu, pred hišo v cvetniku, ob cesti, ob stezi in za vso dolgo njivo tja do kozolca svojega. Vrste so bile različne, proste in gospôske. O šmarješčicah, ovsenkah, rjavkah in tepkah njegovih ne bom govorila, tega drevja se vidi povsod dovolj, kamor človek pride. Petróvke pa niso še tako sploh razširjene, kar ni prav: te hruške so

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kaj dobre in med vsemi najzgodnejše, ker mécajo že o sv. Petru in Pavlu. Boldinovi so imeli takih dreves gotovo deset če ne več. Še bolj so slovele sršenke njihove. Ta žlahtni sad se raztaplja v ustih kakor maslo. Gospodične je zasadil Boldin dvoje, bele in pa tiste krasne rumene in rudeče, po katerih se ozirajo tako hrepeneče ne le otroci ampak tudi odrastli ljudje. Od Fabra je kupil imenitno drevo, katero je imenoval medenica. Omlajene so te hruške sladke kakor cuker, posušene pa dobe tako prijeten okus kakor dobro pripravljena telečja pečenka. Na sredi vrta je rasla visoka, tanka vratatica. Visele so z nje čudno krasne hruške z dolgimi vratovi, kakeršnih Dolenjci prej niso poznali. Da bi ne mikale preveč tatov, namazal jih je gospodar s turškim poprom. To vratatico je zmatral za kraljico vseh svojih dreves. Prav pri cesti je stala velika, košata hruška. Sadja ni dajala mnogo, niti plemenitega, ali odlikovalo se je z neko redko posebnostjo. Na sredi pri pečkah je bilo rudeče kakor kri in od tod mislim, da se je prijelo te hruške ime: kravajnica ali krvojnica. Jablan Andreju Boldinu ni trebalo dosti saditi, to delo je opravil po večjem že oča njegov. Tomaž je vprašal Kobéta, kakovo drevje naj si izbere za svoj vrt. Prebrisani Topličan mu je dejal: Naša jabelka so žlahtnejša od gorenjskih, ali nam to malo pomaga, ker so tako lišpava in nevšečna, da malo kje dobro uspevajo. Na Gorenjskem raste jablana povsod, tudi na slabi zemlji in rodi če ne vsako, pa vsaj vsako drugo leto. Pri nas pa imamo že pregovor, če nam žito ali kaka druga reč malo plenja, da pravimo: To je tako neplodno kakor jabelka, ki rodé komaj vsako sedmo leto. Dobodi tedaj seme ali cepi gorenjskih jablan; jaz sem si domislil prekasno, kaj treba ukreniti in zato so mi prinesla lepa, dišeča moja jabelka veliko gospôske hvale in časti, koristi in dobička pa prav malo. Tomaž je poslušal modri svet zvédenega sádarja in je zasejal in zasadil vse polno rodovitih gorenjskih čebúlarjev, ciganov, belčkov, kosmačev, šmarnic, in poznih ali vstrajnih železnikarjev. Boldinovi so natresli vsako leto toliko jabelk, da presnih niso mogli vseh pojesti, mnogo so jih nasušili, tudi so naredili iz njih marsikatero vedro zdravega jabelčnika. Sploh so dobivali iz vrta svojega kaj lepe in stanovitne dohodke. To leto se je nadejal Andrej, da mu bodo prinesle že same češnje kakih trideset goldinarjev, še veliko več skupička je pričakoval za drugo sadje, zlasti za hruške. Mož se je ta pot hudo zmotil. Cépljenke so izginile z drevja, da ni védel nì kdaj nì kako. Neka nevidna roka je potrgala dan za dnem vsako jagodo, ki je dozorela Ker je bil vrt okoli hiše, ni se mo⸗el goditi kradež po dnevi. Češnje je jemala brez dvojbe noč. Tat ni videl, katera je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zrela katera ne: obiral jih je tipaje po umih. Moral je oblezti ali pripogniti vsako vejo posebej in imeti na prstih jako tanko kožico, da je tako dobro pogodil, kaj je za rabo. Kakor cépljenke šle so nekamo brez sledú tudi belíce, hrustávke in frlánke. Boldin na trg ni imel poslati druzega, nego borne črníce in proste podgorščice, za katere je ujel komaj deset goldinarjev. Ista nevidna roka je segla potem tudi po hruškah in slivah. Gospodične in sršenke ni pustila ní jedne na drevesi. Medenic je nekaj ostalo, ker jih je varovala globoka gnojna jama, nad katero so visele veje. Vratatic pa ni rešil turški poper, tat je potrgal vse. Zjutraj so našli pod drevesom cel kup olupkov, v dokaz, da je dolgoprstnik dobro védel, kako je treba jesti te hruške. Tudi ovsenkam se je poznalo, da jih je obiral in tresel nekatero noč. Ali negódnik se ni zadovoljil samó s sadjem. Na bližnjem zelniku in polji se je videl skoraj na vsakem koraku kak sled grabljivosti njegove. Popukal je ves luk, odnesel vse lepe kumare. Boldinova njiva, na kateri je rasel krompir, bila je izrita, kakor bi bilo šarilo po nji sto krtov in krtic. Gospodar je skrbel vsako leto za dobro seme vseh vrst krompirja, prideloval je zgodnika in poznika, belega jakobščka, plavkastega kifelčka, rudečkastega pesnika, okusnega amerikanca. Jakobšček je prihajal prvi na mizo. Jedli so ga lahko že o sv. Jakobu, to se pravi, če ga je kaj bilo. Letos jih je rešil tega truda nočni prihajač, nì jeden grm ni ostal za domačine. Boldinovi hiši je zakrivala stene na dveh straneh, proti vzhodu in jugu gosta, košata brajda lípine, belíne in črníne. Največ je bilo lípine, ki ljubi taka zavetja in rodí v njih obilneje od vsake druge trte. Avgusta je že sploh mécala, proti koncu tega meseca rudela je tudi črnína. Druga leta so se nazobali vsi Boldinovi večkrat tega domačega grozdja. To jesen pa ni bilo kaj v usta dejati, nekdo ga je pomuljil še predno je dozorelo do slasti. Takove majhne izgube je zapazil Boldin povsod, kamor je pogledal. Piščet so mu izvalile tri koklje več nego trideset. Čez dva meseca jih je tekalo po dvorišči še kakih deset. Vsa druga je požrl kregulj — sodila je dobrodušna Florčetova teta. Če hišno okno ni bilo trdno zatakneno in je ostal zvečer na mizi hlebec kruha, prešel je po noči, kakor da se bil v zemljo udrl. Nekoč je postavil gospodar na pod banjko vina, da bi jo vzeli s sabo kosci, ko bi šli ob treh zjutraj kosit na daljni travnik. Kosci najdejo banjko polno, ali ko pokusijo, bila je v nji mesto vina — voda! Tat je moral biti posebno poredne bire, ker ni le kradel, ampak se okradenim revežem tudi rogal. V kleti je hranil Boldin zmerom precéj velik sodec dobre kapljice za potrebo svojo in svoje rodovine. Kakor je navada, stala je pod pipo skleda, da je kapljalo vánjo ne pa na tla.

(Dalje prih.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Ivan Trdina.

27. Puščavnik Florče.

(Konec.)

Ta skleda se je napolnila dostikrat do polovice, po noči pa jo je vselej nekdo izpraznil. Sam Bog vé, kako je prišel do nje! Vrata so se zaklepala trdno, lina je bila pa tako tesna, da se noben otrok ni mogel priplaziti skozi njo v klet. Najbolj pa se je čudil Boldin, da mu je izmikal tat klobase, ki so se sušile v dimu. Svoje ljudi je poznal, zánje bi bil prisegel, da mu jih ne jemljó. Odnašal jih je vsekako kak vnanji človek, ki jih je zbezal na skrivnosten način morebiti s kako kljuko in jih potegnil skozi dimnik k sebi. Umni Boldin je uganil précej prvi teden, kdo mu zahaja v škodo in misli svoje ni izpremenil ne za hip niti pozneje. Nikdar ni očital tatvine ne javno ne skrivaj kakemu sosedu ali tujcu. Za jedinega krivca zmatral je po pravici sina Florčeta. Od konca se je nadejal, da se bo mladič brzo naveličal tega pustolovskega in na vso moč neprijetnega življenja ter jo pobrisal v Ljubljano in se zapisal v bogoslovce. Ko pa sta pretekla dva meseca in se je nagnil čez polovico že september, zamrlo je v starci to prelepo upanje, itak se zaradi tega na sina ni togotil prehudo. Imel je o njem zdaj veliko boljše mnenje nego prejšnje čase. Kaj dobro se mu je zdelo, da te tri mesece ni tožil noben vaščan, da mu je kdo kaj ukradel. To molčanje je dokazovalo, da je živel Florče pošteno o domačih pridelkih in založkih, da si torej ni oskrunil roke in vestí svoje z gnusnim grehom tatvine. Oče mu se je grohotal na vse grlo, kakor bi ga veselilo, da si dobiva živež svoj na tako različne načine in tako spretno in iznajdeno. Dejal je: Vidim, da sem se motil. Mislil sem, da je štor, pa ni. Zdaj se ne bojim več zánj, da ne bo izdelal. Kdor se zna preskrbeti s hrano po noči, dostikrat v najgostejši temi, ob deževnem vremeni in ob nevihtah, služil si bo kruh svoj še laglje po dnevi v pisarnici. Kar delajo drugi doktorji, delal bo tudi on. Sleparil bo ljudi, podstavil vrečo in denarci se bodo usipali vánjo kakor toča. Ha, ha, ha! Naj pa bo — mari mi je! Ker neče biti trebušen župnik, naj bo pa trebušen bradač. Grlu in želodcu njegovemu godilo se bo dobro, naj si izbere stan, kakeršen hoče. Boldinu je dostikrat neizrečeno težko delo, da se sin tako dolgo neče ž njim pomiriti in zbogati ali nì ta trdokornost ga ni žalila toliko, da mu je ne bi rad

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

oprostil. Mislil si je: Kri se ne zatají. Florče je tak, kakeršen sem bil nekdaj tudi jaz. Pobegnil sem očetu in me ni bilo dve leti domóv. Napósled sem se udal, kakor se bo udal tudi Florče. Proti svoji družini ni zinil Boldin o sinu nikoli nobene besede. Nekateri domačini sodili so kakor on, drugi pa so zvračali tatvino na znane malopridneže, zlasti na novomeške postopače. Teti Mici blage duše ni obsenčil nikdar najmanjši sum na ljubljenega sinovca, ona je krivila več sosedov, ki so si zamazali ime svoje že z marsikaterim nečednim dejanjem. Nekoč je potožila bratu, da že ves teden ni našla nobenega jajca, dasi vé, da nesó vse kokoši. Bila je uvrjena, da se je isti tat, ki je potulil že toliko drugih rečij, polakomil zdaj tudi jajec. Boldin se zasmeje in pravi: Ti, véš, da ne spim tako v slast, šel bi vsekako jedenkrat za tem našim dihórjem, da bi videl, kako so mu podá ponočno rokodelstvo. To bi bilo več vredno nego gledati v Novem Mestu komedijante, ki plešejo in se izvirajo na konjih in po vrvéh. Mica ga pogleda in velí: Jaz sem tudi radovédna, da nikoli tacega. Ti, jaz ga pojdem pa drevi čakat. Sinoči sem se naspala prav dobro, kaj za to, če prečujem jedno noč. Skrila se bom na vrtu za bezgov grm. Ker sem majhna, ne bo me mogel tat zapaziti, jaz bom pa iz skrivališča svojega razločila na mésečini lahko vse, kako bo iztikal in onegavil po vrtu in okoli hiše, da bi zasačil kak plen in kod se bo vrnil po tem zopet domóv. Jaz ga bom sledila, dokler bom videla, v čegavo hišo pojde in kdo je. Précej jutri ga boš moral iti tožit. Če ga ne boš hotel ti, naznanila ga bom pravici jaz sáma. Boldinovi so šli ob desetih spat, pet minut kasneje je Mica že čepela za bezgovim grmom. Čakala je dobro uro. Ko je odbilo jednajst, stopi izza hiše na vrt moška podoba v suknji, glavo ji je zakrival spodaj ovratnik, zgoraj kapica. Najprej je vzela izza skladnice rogovilo in segla z njo skoz lino v klet. Prinesla je iz nje po precéj dolgem trudu neko posodo, katero je hlastno izpraznila in jo porinila potem v klet nazaj. Napivši se zaletel se je tat proti krivemu čebularju in se zavihtil nánj. Jabelka mu menda niso dosti dišala. Ko je pojedel jedno, skočil je s čebularja in splezal urno kakor maček na rjavko. Večerjal je na nji gotovo četrt ure. Z vrta smuknil je na njivo, izroval grm in si natlačil vse žepe s krompirjem. Z njive je krenil na cesto in korakal po nji proti gričevju, kjer so srenjski spašniki. Mica se je plazila ob živi meji za njim. Na bregu se je skrila v grmovje. Pol streljaja od nje si je ponočnjak zakuril in pekel krompir. Sprehajaje se okoli ognja prepeval je: Mi smo štirje — Vsi pastirje . . in druge take. Nekoliko krompirjev je pojedel, ostale je spravil v žepe. Ukaje se je napotil proti vasi nazaj. Prišedši do prvega vrta zavil je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

po stezi in se ustavil na koncu málinarjeve hiše pod oknom, kjer so spala domača dekleta: Katra in nedorasli njeni dve sestri. Mica je prhnila pod drevjem na to stran hiše in šinila pod star gnojni koš, ki je ležal poveznen ob zidu. Prav dobro je čula, da je tat Katro večkrat poklical in mu se je napósled tudi oglasila. Nekoliko minut sta šepetala potem nekaj tako natihoma, da Mica ni mogla razumeti ničesa. Zdajci pa začne govoriti Katra s precèj močnim, jeznim glasom in velí: „Le nikar se ne izgovarjaj, zdaj se poznava. Jaz sem se menila s tabo prav rada, ker sem te imela za pametnega fanta. Uverila sem se, da si me varal. Sprl si se s svojim očetom, kakor da si kak ajd. Kolikokrat sem te že opominjala, da se moraš ž njim spraviti. Ti pa me nisi hotel poslušati. Praviš, da nisi ti nič kriv. Očetu očitaš, da neče skrbeti za té po tvojem stanu. To je grozno neumno in grešno govorjenje. Kdo je plačeval toliko let za té, če ne oče tvoj. Dal ti je več nego vsem drugim svojim otrokom skupaj. Tako véš ne spoštujejo se roditelji. Ti si pozabil popolnoma četrto božjo zapoved, pa boš videl, da se ti ne bo godilo nikoli dobro na zemlji. Božjega blagoslova se ni nadejati takim ljudem. Kar si mi obetal, ne boš mogel nikoli izpolnit'. Ker si zapustil Boga, moraš zapustiti zdaj tudi mene. Jaz te ne pogledam nikoli več, kratka najina prijaznost se je nocoj razdrla. Kovačev Tone je vprašal že večkrat mater mojo, če bi me hoteli dati njemu. Doslej sem se ga branila, še danes pa mu bom poročila, naj me pride slobodno snubit. Fant je dober rokodelec in pri kovačnici ima tudi lep kos kmetije. Z božjo pomočjo bova že živela, saj delava oba rada in potratnika tudi nisva. Ti pa bodi, kakoršen hočeš, jaz se zate več ne brigam. Samó to ti moram še povédati, ako mi boš prišel še kdaj pod okno, da bom odklenila précej Turina in poklicala očeta.“ Ta pridiga je bila ostra in modra, da se Mica ni mogla načuditi. Ona iz svoje izkušnje ni védela, kaj je vasovanje. Spala je vedno pri stari materi, morebiti tudi lepota in dota njena nista mikali fantov, da bi bili tiščali kaj dosti za njo. Ali slišala je mnogokrat, da se godé strašne reči na takih ponočnih shodih. Mislila je, da delajo vasovalci brez dvojbe vse glavne, tuje in v nebo vpijoče grehe. Katra se ji ni zdela že zato nič prida, ker je bila málinarjeva hči. Dobro je pomnila stari narodni pregovor: V krčmi in málinu se ne žêni! Mesto najgrših pomenkov in vsakovrstnih hudodelstev, katera je pričakovala, pa je čula zdaj na svoja ušesa iz Katrinih ust tako bogoslužne, pametne in krščanske besede, da bi jih bila slišala lahko ne le brez pohujšanja ampak še v veliko korist in vspodbujo vsa mladina šmihelske župnije in občine. Na misel ji je prišel sinovec pa je dejala: Tako ljubico,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kakor je Katra, želela bi jaz našem Florčetu, da bi mu omečila trdo srce, ki ga ima do nas. Pohajkovalec je izkušal milico svojo pogovoriti, ko je pa videl, da se ne dá, udaril se je ob čelo in odšel izpod okna zopet na cesto in nazaj na Boldinov vrt. Mica je drobila hitro za njim. Ko je obrnil tat za hišo, skočila je tja tudi ona, da ji ne uide. Zdaj pa je od straha skoraj omedlela. Lopov je puhnil skozi odprto okno naravnost v Florčetovo spalnico; ni ji moči dvojiti, da ga hoče okrasti če ne celó umoriti. Planila je v hišo in vzbudila brata z vpitjem, da je pri Florčetu razbojnik. Ko mu pové, kako je hodila za tatom in kaj je delal, začne se starec na vso moč smijati in jo vpraša, če ni bil podoben Florčetu? Mica velí: Bil je bil, pa še zeló, ne malo. Ukal in pel je kakor Florče, tudi rastí je bil njegove. Ali za božji čas, kaj oklevaš, pojdi brž po sekiro, da pademo po njem. Boldin ji odgovorí zeháje: Meni se ne ljubi. To rekši se obrne in začne kmalu zopet smrčati. Vsa obupana kliče Mica družino, teče pred Florčetovo izbo, bije z obema rokama na vrata in vriščí: Florček, odpri, zalezel je k tebi tat, jaz sem ga sáma videla. Florče je zdaj védel, da ga je teta opazovala, pa je mislil, da mu se je za nameček prišla še rogat in nagajat. Zakričal je srdito: Molči, baba! Mica se začne ihtiti in ječati: Ti grdoba ti! Tako rada sem te imela, tolikokrat sem ti potisnila v žep kako šestico in te zagovarjala, da te ni tepel oče in zdaj sem te predramila zato, da bi ne bil okraden in ubit, za hvalo pa me tičeš in pitaš z babo in ukazuješ, naj molčim. Te besede so dijaka silno razveselile, ker so ga uverile, da ga teta ni spoznala. Prosil jo je prelepo, naj mu oprosti, ker ni mislil nje, nego je menil, da mu je prišla razbijat na vrata dekla. Mica zajeclja: I kaj pa tat — ali ga že držiš? Florče ji velí: ga ni več tukaj. Ko me je zagledal, pobegnil je čez vse hribe in doline. Mica vzdihne: hvala Bogú! Zdaj bom pa lahko brez skrbi pri peči nekoliko podremala, dokler se naredí dan. Florčeta, ki se je upiral tako dolgo glásu pameti in vestí svoje in očitni zapovedi božji, premagala in privedla je nazaj na pravo pot goreča ljubezen do málinarjeve Katre. Za deklico se je zbal, ker je poznal nje trdno voljo, da to, kar govorí, vselej tudi storí in izpolni. Se tisto jutro prelévil se je iz čmernega puščavnika zopet v dobrovoljnega dijaka. Ko je oče vstal, voščil mu je dobro jutro in ga prosil za zamero. Boldin mu podá molčé roko v znamenje, da hoče neumnosti njegove pozabiti. Popoludne je ponovila prijaznost ž njim tudi Katra. Drugi teden odštel je Boldin sinu brez godrnjanja sto goldinarjev, da se je mogel vrniti v Gradec. Tudi pozneje ga je podpiral prav rad, kolikor je mogel; sprla se nista nikoli več. Florče je dovršil nauke svoje in postal gospod, ki spi in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se sprehaja slobodno, dokler in koder ga je volja. Za hrano in vse potrebe mu morajo skrbeti drugi ljudje. Morebiti kaj mrmrajo in zabavljajo, ali on jim se lahko smeje, ker dobro vé, da se te svoje dolžnosti ne morejo odkrižati nì po božjih nì po človeških zakonih.

Slovenski svetec in učitelj.

Zgodovinski roman.

Spisal Josip Jurčič.

VI.

Sv. Metod pred nemškimi sodniki.

Kasna jesen se je bila naredila, ko je prišel Metod s svojimi učenci spremljevalci v nemško mesto Solnograd, v stolico svojega velikega protivnika nadepiskopa Adalvina. Ta nemški cerkveni višji pastir si je prilastoval jedino pravico véro širiti in krščanske duše pasti in ježičestvo ali poganstvo h Kristu in križu izpreobračati po vsi dólenji Panoniji. V tem zmislu je višji episkop Adalvin tako dolgo pritiskal na nemškega kralja Ludovika, da je ta podravskemu slovenskemu knezu Koclju poslal ukaz, naj učitelju Metodu prepové vérsko učenje po svojih zemljah, a naj ga pošlje še to leto pred zimo v Solnograd na odgovor zarad dolženja krivovérstva, katero se očita temu grškemu možu.

Knez Kocelj se je ustrašil, zlasti ker je čul, da so Nemci zasadno na poti v Nitro ujeli in v nemško zemljo odgnali vrlega njegovega zaveznika, moravskega kneza Rastislava, o katerega nadaljni usodi ni bilo nikomur znano, da li ga hoté Nemci izpustiti zopet domóv, ali mu nameravajo morebiti kaj zlega učiniti. Koclju so se razmere zdele tembolj opasne, ker je slišal, da je tudi mladi knez Svetopolk iz Nitre, netjak Rastislavelj, šel k Nemcem v gostí. V tacih razmerah se knez Kocelj ni upal sam ustavljati in ni mogel Metodu odsvetavati pota v Nemško, dasi v srci Nemcem ni véroval in se je bal za svojega prijatelja, svetega slovenskega propovédnika, ker je poznal te svoje sosede Nemce.

Metod sam pa se je zanašal prvič na papeževo pismo, s katerim ga je bil Hadrijan leto prej imenoval za panonskega nadškofa; dalje je zaupal na svojo pošteno in pravično stvar in tretjič se je smel tudi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Almo je bilo kar groza, ko je zapazila, da so pred hišo. Prav rada bi bila Mirka za odhod še jedenkrat poljubila, toda nista bila samá in ravno nad njima je svetila plinova luč. Trikrat mu je stisnila roko, pogledala ga je še jedenkrat prav presrčno, potem pa skočila v temno vežo, da mati ne bi videla, kako so ji goste solze zalile očí.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Ivan Trdina.**

28. Puščavnik Dorče.

Gospodu Zalotniku se je porodilo veliko otrók, ki so imeli vsi prav imenitna imena. Najmlajši sin se je zval Dorče. Jaz ga nisem poznala. Zgodbe njegove mi je pravila Čuprova Ratíja, ki je služila pri Zalotnikovih za péstunjo in menda tudi za dojnico. V šolo je hodil ta Dorče najprej v našem mestu, pozneje, ko je bil že velik, pa v nemškem Gradci. Bil je jako vesel in dobrodušen dečko. Družina so ga ljubili bolj nego vso drugo Zalotnikovo gospôdo. S hlapci in deklami se je menil in šalil tako prijazno, kakor bi bili njegovega rodú in stanú.

Dokler se je učil v Novem Mestu, ni se slišala o njem nikoli nobena poredност; v Gradci pa je zašel med lahkoživčke in je po njih vzgledu potrošil marsikak očetov groš po nepotrebnem. Isto tako je hotel tratiti denar domá na počitnicah. Zahajal je v drago gostilnico in se zaljubil v okroglo točájko. Sedéla sta že ob devetih zjutraj vsak dan pod kostanjem in se izpovedovala jeden drugemu. Kmalu se je nabralo prècèj veliko dolgá. Zalotnik ga je plačal ali je rekel krčmarjevim s trdo besedo, da ne smejo dajati sinu ničesa več na upanje. Dorče vpraša očeta ves razburjen, kaj ga sramotí pred svetom. Stari gospod, čmeren mož, ga prav dobro ošteje, očitaje mu brezvéstno zapravljivost in mu velí napósled, če ne misli živeti pošteno po njegovi volji, naj se pobere, kamor hoče, on ga ne prizná več za svojega sina. Ta strogost je Dorčeta tako zapekla in razžalila, da je zapustil še tisti dan svoje ljudi in šel za puščavnika.

Kar nič ga ni skrbelo, kako se bo hranil v samoti svoji. Že za otročjih let je lovil rad ribe in rake in nastavljal po hosti zanjke in zádrge. Ko je bolj odrasel, veselila ga je tudi puška: s tovariši in brez

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

njih je streljal zajce, kljunače in véverice. Bil je uverjen, da bo živel o lovu in ribištvu lahko in radostno kakor brezbrižna ptica pod božjim nebom. Vzel je torej puško, trnike in drugo pripravo ter se napotil v silne gozde, ki pokrivajo z malimi preslédki ves ravni in gorati svet med našo Krko in daljno Belo krajino.

Ta prostor je nekaj bolj prijazen samó ob Krki na ti stráni šmihelskega polja, kjer se vidijo povsod še vasí in ljudje. Dalje proti Gorjancem pa vlada takova neznanska puščoba, kakeršne ne najdete morda nikjer v vsi kranjski deželi. Dostikrat sem čula, da ima v Škrjančem dolgčas mlade. Ti negódni mladiči so se razlezli po vsi cesti, ki gre na to vas proti Semiču in je dolga za moje stare noge debelih pet ur. Človeku se toži na tem potu, kakor bi se nahajal sto dnij stráni od domovine in radi gluhe tišine in samote ga obhaja groza, da mu kar sapa zastaja. Pravijo, da je šaljivi kapelan Kajetan nakladal velikim grešnikom za pokoro, da so morali romati trikrat iz Škrjančega do Semiča. To zoperno in zadušljivo popotovanje je vsakega tako prestrašilo in izbegalo, da so se poboljšali najgrjši razuzdanci, katerih noben drug duhovnik ni mogel omečiti. Pri cesti stojé tri vasí: Birčna Vas, Uršina Sela in Laze. V ónih dveh popotnik dostikrat ne sreča nobenega človeka, kakor bi bili zamrli vsi prebivalci. V kočevskih Lazah čepé in se valjajo kdaj pred bornimi kočmurji suhe, grde babe in razcapani otročaji. Če se približa tujec, pa šine vsa ta sódrga v kolibe svoje, kakor ščurki v razpóke, kadar se prinese luč v hišo. Skoraj nikjer ne razveseljuje očesa lepa, godna hosta, plodno poljé in zeleni travniki. Povsod zaklanja vid malopridno grmovje ali pa štrlí v nemi zrak krivo, škrambólasto, polomljeno in pokvečeno drevje. Na redkih njivah se zariva med žito hobotna práprot in kolenčast, trščat, globoko ukoreninjen in na široko raztopirjen plevél. Spašnike in košenice pa kazí, prerasta in zataplja, kamor pogledate, gosto léševje, češminje in dolgočasna jelša. Sence imate ob cesti dovolj ali je z večine tako tanka in soparna, da se v nji ne morete pohladiti in okrepčati.

Po ti odljudni krajini se je šetal puščavnik Dorče cele tri mesece! Ali zloglasna semiška pot ni naudajala njega s strahom in tožnostjo kakor druge. Hodil je po nji brez opravka pa jo je zapustil, kadar je hotel. Zavivši na levo je prišel kmalu v prekrasno rásensko búkovje, ki ga takrat sekira ni še podirala tako neusmiljeno kakor dan danes. Tamo je dobil najlepšo senco in večkrat tudi kaj za zobé. Če se je obrnil na desno, privedle so ga preséke, steze in kolotečine na prijazni ljubenski hrib ali pa tudi nazaj proti Krki, katero je ime-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

noval krušno mater, ker mu je dajala največ užitka. Blizu nje med Drsko in Lastovčami si je naredil prav lično spalnico. V smrečji je našel temno goščo, iz nje si je spletel in zgradil šator, ki se ni mogel lahko zapaziti. Za posteljo si je nanesel vánj mehkega mahú in mlade práproti ter ga pokril s smrekovimi skorjami in vejami tako trdno, da ni prišla vánj ni kaplja dežja. Drugo hišico si je postavil daleč od tod tamo za Birčno Vasjo v gozdu, ki se imenuje Padež. Prenočil je največkrat tukaj zaradi tega, da je začel lahko prócej zjutraj loviti in pregledovati nastave. Delo si je razdelil tako, da je prežal zjutraj na divjačino v podgorski hosti, popóludne pa zahajal na Krko rakárit in ribárit. Živíl se je največ s tem, kar je ustrelil in ujel. Rake si je kuhal v starem lonci, kateremu je bil gorenji konec odbit, ribe, ptiče in véverice pa je pekel na lesenem, samodélnem ražnji. Jedel jih je seveda brez kruha in začimbe. Tù pa tamo je pobral in založil kdaj tudi kako lesníko ali si utrgal kako bilko kislice in hostne detelje.

Neizrečeno se je obveselil, ko je prišel prvič na Ljubno, kajti je bilo na prisojnih rébrih vse rudeče čudnih jagod, kakeršnih še ni nikjer videl. Bile so mnogo debelejše od naših dežélskih in ne le okrogle, ampak tudi podolgaste, plosnate, kopičaste in váljarčkaste. Zasejali so jih morda še imenitni zatičinski menihi, ki so imeli v last ljubensko pristavo. Nazobal se jih je prav do sitega; dokler jih je kaj bilo, korakal je potem vsak dan na ta vinoródni hribček, na katerem se sveti tako vabljivo bela cerkev sv. Vida.

Prve dni je Dorčetu puščavniško življenje jako ugajalo. Tekal je po brlogih in dobravah kakor bistri jelen, človeške družbe ni dosti pogrešal. Ali že drugi teden jelo mu je presedati to pustolovsko samovanje in potepanje. Njega razvajenemu gosposkemu želodcu so se čimdalje bolj upirale in gnusile slabo pripravljene jedí, tudi ni zasačil vselej toliko tečne hrane, kolikor mu je je zahtevalo zdravo in močno truplo. Pod Novim Mestom se redé v Krki žlahtni sulci, nad Sotesko še žlahtnejše postrvi, med tema krajema pa se nahaja v naši vodi le malo dobrih rib. Dorče ni ujel nikoli ničesa druzega nego kako mréno, klina ali platíco, takova južina ne bi mikala niti neizbirčnega kmeta. V Rásnem in v Padeži je živelo gotovo dovolj divjačine ali se Dorčetu ni hotela prikazavati tako pogostoma, kakor je želel. V lócnje in zádrge ni ulovil ničesa. Zajca je kdaj ugledal ali zadel je samó jednega in še ta mu se je izgubil v goščavi, da ga ni mogel najti. Ustrelil je nekoliko bornih ptičev in véveric: to je bila vsa lovska sreča njegova. Zato tudi ni žaloval prehudo, ko mu je ukradel nekdo puško. V tem, ko je metal v Krko trnik, priplazil mu se je v daljni padeški šator kak

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

cigan ali drvar in mu odnesel dragoceno orožje, katero mu je bil kupil oče za god na konci osme šole. S hostnim lovom se je trebalo zdaj posloviti, mladi puščavnik je ostal samó še ribič. Dokler je sijalo na vedrem nebu žarko solnce, dobili so se raki in platíce brez velikega truda. Ko pa so nastopili viharni in deževni dnevi, zasajal je Dorče zaman na železno ost sladko vado. Prišel je zánj čas, da se je učil moliti bridke kozje molitvice. Ves dan je stal na dežji in se trudil, pripridil pa si je le nekoliko rakcev in jedno ribico. Légel je zvečer skoraj teščˇ. Od nejevolje, žalosti in skrbi ni mogel zaspati. Dolgo je ugibal in mozgal, kako bi si pomogel, dokler se spomni dobre, domače — krave.

Dolenjski kmet ne mara dosti mlečnih jedij, ker je preveč zavérovan v vino svoje. Če prinese gospodinja mlečno kašo, nagubanči se marsikatero lice, ne razvedrí pa gotovo nobeno, česar mlekoljubni Gorenjec ne razume in ne verjame lahko. V slast uživajo pri nas mleko s kavo ali pa tudi brez nje samó gospôda. Tudi Dorče mu je bil velik prijatelj, zato ni čudo, da se je domislil v stiski svoji preljube očetove Cube, s katero se je tolikokrat zabavljal domá in na paši. Ko je po polunoči naliv ponehal, vstal je z zelene svoje postelje, vzel račji lonec pa hajdi ž njim po dobro znani stezi proti prijazni vasi, v kateri je stala blizu konca čedna Zalotnikova hiša. Hektor je začel hudo lajati ali spoznavši domačega sina je umolknil. Dorče se splazi tiho v hlev, pomolze kravo v lonec in se okrepča prekrasno s sladkim in mastnim mlekom. Odslé je hodil k Cuhi vsako noč po zajutrek. Silno so se čudili vsi Zalotnikovi, kaj je to, da ne namolze dekla zdaj nobeno jutro skoraj nič mleka. Slednji dan so obravnavali in razpravljali to skrivnost pri kosilu, ali pravega uzroka ji seveda niso mogli pogoditi. Posli so mislili za trdno, da je zacvrla Čuhi soseda, ki je bila tako hudobna in prekanjena baba, da so jo bili razglasili vaščani za copernico. Jedina dekla Katra ni verjela tega nego je trdila, da molze kravo najbrž vražja môra, o kateri je dostikrat slišala, da živí o samem mleku. Zalotnikova gospá je kakih deset dnij čakala, ko pa se ji je godila vedno ista škoda, velela je Katri: Nocoj boš spala ti v hlevu. Na tak način utegnemo še najprej zvédeti, kdo si streže z našim mlekom.

Ta Katra je služila pri Zalotnikovih že od mladih nog. Imeli so jo bolj za svojo nego za tujo. Bila je mlado in jako brdko, ob jednem pa tudi prav pridno in razumno dekle. Župnik so jo pohvalili v nedeljo popóludne v cerkvi očitno, da zná izmed vseh vrstnic ona najbolje krščanski nauk. Podarili so ji večkrat kako sveto podobico, jeden pot pa prelepe molitvene bukvice z zlatim obrezkom, ki so veljale nove ne mara cela

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dva goldinarja. Gospì svoji je storila vse po volji, da ni nikoli nič godrnjala, v hlev pa ni šla rada spat, ker se je bala môre in drugih pošastij, a tudi malopridnih ponočnjakov in tatov. Ali blagi svoji gospodinji se ni smela in hotela upirati. Postlala si je blizu Čuhe in ob desetih je legla. V hramčku svojem je vselej hitro zaspala, v hlevu pa se ni dalo, bilo je je preveč groza. (Dalje prihodnjič.)

Slovenski svetec in učitelj.

Zgodovinski roman.

Spisal **Josip Jurčič.**

VII.

Sv. Metod v ječi.

Metodovi spremljevalci so hoteli ostati pri njem v zapóru, ker so mislili, da vendar ni možno, da bi se mu táka krivica mogla dolgo goditi. Vitoglav je bil ljut in je glasnó o Nemcih govoril tako, da je bilo zánj dobro, ker ga niso razumeli. Naum in Klemen pak sta bila v veliki skrbì, kaj bode, kajti razumela in videla sta v zboru strastno jezo nemških škofov do svojega učitelja in bala sta se najhujšega zánj.

Metod je dobil v starem kloštru sobo in ukaz, da se iz klošterskega dvorišča in vrta ne sme geniti. Pri njem je smel stanovati samó jeden njegovih ljudij, in on si je bil izbral Gorázda, da bi ga vsaj učil in za bodoči poklic pripravljal v dolzih urah jetniških. Drugi učenci so ga smeli obiskavati vsako dopóludne, a popóludne ni smel nihče več k njemu.

Med ónimi, ki so jetnika tudi popóludne in vsak čas smeli poiskavati, bil je episkop Hinkmar, Karlmanov zaupni mož. Metodu samemu se je čudno zdelo, kako da se ta mož tolikanj zanima zánj, ker je skoraj izprevidel, kako različnega značaja in različne misli sta. Vendar to je Metod videl, da Hinkmar je bolj na njegovi stráni nego na stráni njegovih sovražnikov, da vé silno mnogo in pri Karlmanu mnogo veljá.

Metod je bil premoder mož, da ne bi bil prilike porabil in poizvedaval o razmerah, mišljenjih in končnih namerah ónih krogov, v katerih oblast je bil zdaj padel. Hinkmar mu je vse to povédal z neko

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

stražar, ki se je z nekim žganjarjem trudil, da bi ga vzdignil in ga peljal pod varno streho na gorko.

Mirko se niti zgenil ni, kajti zaradi zadnjih dogoleb so mu živci že vsi otrpnili, ali v dušo se mu je vtisnil žalostni prizor, da ga ni več pozabil vse svoje žive dni. Prišedši domóv je legel v posteljo in ni se več zavedel. Sprva je mirno dremal, ali kmalu je jel glasno govoriti in vpiti, da je gospodinja vsa preplašena iz tretje sobe priletela gledat, kaj mu je. Takoj je spoznala, da mu se meša in hitro je poslala po zdravnika. Le-tá je za čez noč naročil, kako ga imajo čuvati; a ko je drugo jutro zopet prišel, prepričal se je do dobrega, da ima Mirko nevarno vročinsko bolezen. Rekel je torej gospodinji, naj to kar takoj brzojavno poročí njegovim roditeljem, kajti pozneje bi utegnilo biti prepozno.

(Konec prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Ivan Trdina.**

28. Puščavnik Dorče.

(Konec.)

Ko je zapel petelin prvikrat, odprla so se vrata in nekdo je stopil h kravi in jo začel opominjati, naj stojí mirno, dokler je ne pomolze. Glas se zdi Katri znan, vendar vpraša vsa prestrašena, kdo je? Dorče je že skočil, da bi pobegnil, ali si je premislil. Z milim, ihtečim glasom velí dekli: „Preljuba Katrica! zdaj vidiš sáma, kako si mora iskati hrane sin bogatih roditeljev, velikošolec. Oče so delali z mano tako grdo, da sem moral iti od dóma. Že več tednov blodim po gozdih kakor divja zver. Lakota me je prignala simo, ker mi drugače ni môči najti si potrebnega živeža. Poslali so tebe na stražo, da mi vzemó še ta jedini priboljšek, ki ga imam. Ker ne poznajo milosti moji ljudje, usmili se me vsaj ti, draga, dobra, zlata dušica, ki sem te ljubil zmerom bolj nego vsa druga dekleta v tem okraji. Lepo te prosim, nikar me ne zatoži očetu in materi. Reci, da si spala in da ne véš, kdo je vzel Čuhi mleko.“ S temi in z drugimi sladkimi besedami se je dobrikal poredni dijak premehki Katri, ki je bila váuj morda že prej nekoliko zaljubljena. Trapice mu ni bilo treba dosti prositi. Jela je jokati in mu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

obetati vsako podporo, da mu olajša nadloge. Kravo je pomolzla zánj sáma in dejala: „Za nocój bom že našla kak izgovor, ali za naprej ne boš pil več mleka, prinašala ti bom boljših jedij. Dokler bom v vaši hiši jaz, bom že skrbela, da ne boš nikoli stradal.“ Kaj ne, da je bila Katra dobra stražarica! Ha, ha, ha! Mladost je res norost bila in bode. Zalotnici se je zlagala negódnica, da je prilomastila v hlev môra in posrkala kravi mleko. Stopala je trdo, kakor da so ji prirasla mesto nog konjska kopita. „Zagrozila se mi je, da me zadavi, če ne bom mirovala. Na ramo mi je položila roko, ki je bila širša od lopate in težja nego železo. Jaz sem se tresla kakor mrzlična, ali jutri se je ne bom nič bala. Narisala bom na jasli in tudi na Čuho vse polno tistih kljukastih znamenj s petimi roglji, pa vém, da bo odnesla précej pete, ko jih bo zagledala.“ — Res je počrčkala še tisto jutro ves hlev s takimi črtami in ker je dala Čuha drugi dan zopet obilo mleka, bahala se je povsod, da je prepodila z umetnostjo svojo za vse veke nakazno nočno tatico. Dorčetu svojemu je nosila prav pridno bel kruh in ostanke kosíl in večerij: klobase, mesó, sir in druge rečí, ki dohajajo bogatinom na mizo. Ljubček njen ni trpel zdaj nobene sile. Ali ker se je brigala zánj s preveliko mero, začela je gospá sumiti in povpraševati, kje so ostanki. Od konca je mislila, da jih pojédajo sinovi, ko pa so zatrdili vsi v jeden glas, da že mnogo dnij niso našli nič ostankov nì v hramu, nì v kleti, bila je uverjena, da jih izmika kak pôsel, morda nova kuhinjska dekla ali pastir, ki je bil zeló sogolten páglavec. Rekla je kuharici in Katri, da bi ji pomagali paziti. Katra je odslej nehala donašati Dorčetu jedi, skrbela pa je zánj na drug način, iz svojega. Posodila mu je 50 goldinarjev, ves zaslužek, katerega si je bila prihranila. Lehkomiselni mladič je denar vzel in ga trošil pri vinščakih na Ljubnem, ki so točili nezadácani svoj cviček prav v pusto ceno, ali pa v Birčni Vasi v Kovačevi krčmi, kjer je dobil tudi jajca ali kaj prekajenega. Ribe in rake je lovil še zdaj, ali pripravljala mu jih je Kovačica. Takrat so bili dozoreli že léšniki, katerih je v teh hostah na milijone. Dorče jih je v slast grizel, imel jih je vedno polne žepe. Sprehajaje se semtertja prikorakal je jednoč na višavo, ki sklepa Gorjance s kočevskimi hribi. Z nje se vidi vsa Bela Krajina in precejšnja riža hrvaške dežele. Tamo stojí krčma. Dorče je mislil popiti nekoliko kupic, ker ga je bil dolgi pot utrudil, ali na sredi ceste se ustavi. Gospodar te hiše se je hvalil, da je nemški ne pa slovenski krčmar. To slavo svojo je zabeležil tudi na zid, ali napis („Zum Deitschwirth“) je tako napačen in neumen, da mu se smejejo in rógajo celó najhujši nemškutarji. Ko ga je Dorče zagledal, minila mu je vsa

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

žeja. Začel je glasno zabavljati na predrznost nekaterih tujcev, ki živé med Slovenci in o slovenskih groših. Proti njemu pride semiški kapelan, ki je maševal v Rožnem Dolu, in ga vpraša, kaj se jezí. Po kratkem pomenku ga povabi v svoj vinski hram in pogostí dobro in z vrhom, kakor je v Semiči navada. Ta gospod je bil jedini omikani človek, s katerim je govoril, odkar je zapustil očetni dom. Kdo bi se čudil, da se je tega praznega življenja naveličal? Pomislil je, kako lepo bi se lehko zabavljal z denarci Katrinimi v Novem Mestu, v veselem društvu prijateljev in znancev svojih. Ker ni bil slabega srca, tožilo mu se je gotovo tudi po bratih, sestrah in roditeljih, sósebno pa po dobri mamici, ki ga je tako presrčno ljubila. Kaj rad bi se bil pomiril zopet z očetom, ali ni védel, kako. Da se ni sramoval, vrnil bi se bil brez oklevanja domóv. V ti zadregi mu je pomoglo naključje. Zalotnik je kupoval drva z večine na stoječem v rásenskem gozdu. Proti jeseni se je bil pogodil z nekim meščanom za velik del te hoste in šel tja k delavcem, ki so mu sekali bukve. Nazaj gredé je skočil v Kovačevo krčmo in zagledal v nji — svojega sina! Dorče je vstal, očeta spodobno pozdravil in ga prosil, naj se ne jezí več nánj radi dijaških njegovih burk in bedastóč. Sprava se je naredila po takem brez težave. Čez jedno uro sta popotovala stari in mladi gospod zajedno, prijazno se meneč, proti domači vasi. Zaradi očeta Dorče ni sedél zdaj zmerom v krčmi kakor nekdaj, v vseh drugih rečeh pa je živel popolnoma po svoji volji in želji. Kakor bi bilo treščilo z jasnega pa mu nakloni nespametna ljubezen novo sitnost in žalost. Zalotnica je zapazila, da šepetá rad s Katro na samem in da ga dekle tiče. Ker je lehko ugenila, kaj to pomenja, poklicala je zvečer Katro v svojo izbo, odštela ji plačilo, katero je bila še dolžna in ji velela, naj si gre iskat drugam službe. Revica je šla jokaje od hiše in se napotila k stari svoji teti, ki jo je bila že večkrat povabila, da bi prišla k nji. Kmalu po tem moral je Dorče odvesti se v Gradec, da je nadaljeval nauke. O veliki noči se je vrnil za nekaj dnij zopet domóv. Véliko soboto se je prikazala v Zalotnikovi veži tudi — Katra. Bila je upadena in bleda kakor smrt. V roki je držala dolgo košáro. Gospá jo pogleda in pobara, če je prinesla píruhe. Trepetaje odgovorí Katra tiho, da se je komaj čulo: „Sem — za Dorčeta!“ Zalotnica dvigne prt, s katerim je bila košára zagrnena, sklene roke in zaječí: „Moj Bog, kaj sem se pregrešila, da sem morala učakati to bridkost!“ Katra ji veli s trdejšim glasom: „Verjemite mi, gospá, da bi bila šla jaz rajši po nagih kolenih na najdaljšo božjo pot nego k Vam po takem opravku. Ali jaz sem morala, sàj vidite, zakaj. Pisala sem mu več nego desetkrat, prejela pa nisem

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Veper: Kdor ga privleče mrtvega, dobi pet srebrnjakov, kdor prižene živega, deset — a kjer bi ga pri sebi skril, temu zapalimo kočo nad glavo ter jo obstopimo, da ne bode ušel iz ognja nì on, ní zarod njegov. — Tako ukažem jutri oklicati — tako je ukazal meni gospod. Tebi, Luka kovačev, je za to, če ga ujameš, že itak kovačnica obljubljena. Ali podvizaj se, če ga ne izpaziš v kratkem in ne izdaš, dam razrušiti kovačnico, da se ne bode znalo, kje je stala.

Luka: Nekaj tednov, gospod, potrpite; jaz Vam ga v tem času gotovo izdám. Po noči in po dnevi mu bodem za petámi. Hočem se mu kazati prijatelja in zaupal mi bode, ker sem delal pri njem. Tako prevarim njegovo zaupanje — zanesite se náme!

Prvi hlapec: Jaz pravim, da ne bode nič, ko se ne vidi.

Veper: Saj se tudi tvoja pamet ne vidi. Odlazite domóv! (Hlapca odideta.) Ti pa précej na delo! Če je tukaj bil, zalotiš ga kje še nocoj — in začneš, kakor si rekel. To je prava pot; — če se ti posreči, še drugo plačilo ti dá gospod. Idi! (Luka odide.)

To je dobro, da so ljudje tako vražno neumni. Zato so nam udani. Da so pametni, kakor kovač, bilo bi davno že po nas. Zato pa je treba iztrebiti pametne in srčne možé. Čimbolj zabiti ste — tem bolje za nas! (Odide.)

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Ivan Trdina.

29. Zakleti oreh.

(Konec.)

Podgorka Mica je nosila v mesto zelenjavo in sočivje in stržila zánje marsikak krajcar, ali poglavitni dohodek ji je dajala itak krčma. Točila je izvrstno vino, ljudje pa so zahajali k nji tudi zaradi velike priljudnosti in postrežljivosti njene. Sam vrag jo je zmotil, da se je ustavila neko jutro na potu iz mesta pod zaklet-im orehom in čvekala tamo z botrami in tetkami svojimi, dokler se je navzela pogubljivega duhá, ki puhtí iz tega drevesa. Vrnila se je domóv vsa izpremenjena. Blaga, vedno prijazna krčmarica se je prevrgla v osorno, kačepično divjakinjo, ki je razžalila vsakega gosta.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Kadar je prišel pit kak bogatin, zadrla se je: „Kàj misli ta bahač, da brez njega ne bi mogla živeti? Mari mi je! Sàj imajo denar tudi drugi ljudje, ne le on“. Če se je oglasil pri nji najpoštenejši rokodelec, zabrusila mu je v obraz: „Kaj se vlačijo po krčmah taki berači? Zatekate se k meni, da bi me ociganili, pa me ne bote“. Ko je zagledala v izbi podgorske kmete, jela je regljati: „Če ni boljših pivcev, pa še teh capinov ni treba. Podgorec naj loče vodo in žulji ričet; vino in štruca sta za gospôdo“. Noben pameten človek ne graja dandanes duhovnika, ki gré v pošteno krčmo. Ko pa je stopil v Micino hišo kapelan in jo prosil, da bi mu prinesla mérico staríne, vpila je v kleti glasno ter se jezila na vse duhovne, ki zahajajo v krčme. To se razume samó po sebi, da je nesramnica izgubila kmalu vse svoje goste. Hiše njene se je prijel pridevek: pri „kači-Mici“. Ali ona je tako zaslepljena, da ne spozna svoje krivice nego se kolne, da so ji odgnali pivce zavidni sosedje in žejni dácarji, katerih neče zastonj napajati.

Bogat Čeh je kupil pod Gorjanci lepo pristavo, zabavljivi Podgorci so jo zvali Kúrnica. Za oskrbnika ji je dobil mladega ali jako zvedenega kmeta Rikca. Pozneje je poslaltja tudi žlahtnico svojo Beti. Rekel ji je, naj gospodári slobodno po svoji volji. Če ji bo treba denarja, naj piše njemu, v drugih rečeh pa naj vpraša za svet izkušenega kmetovalca Rikca. Ker Čeh ni imel svojih otrok, hotel je zapustiti pristavo ti žlahtnici, kar je zapisal tudi v oporoko. Beti je bila trda Nemka; ko je prišla k nam, ni znala nič slovensko. Mudila se je več dnij v Novem Mestu, da si nakupi raznega orodja in posode. Priljubila se je slednjemu človeku, ki jo je spoznal, z izredno svojo modrostjo, zmiselnostjo in pobožnostjo. S krčmaríco, pri kateri je ostala, šli sta večkrat ogledovat bližnje gradove, cerkve in druge imenitnosti prelepe novomeške okolice. Po nesreči sta zablodili tudi pod zakleti oreh. Da zajde toliko ljudij pódenj, ni nič čudnega, kajti stoji to drevó na prijaznem griči ne daleč od razpotja, kjer se križajo na vse strani ceste in steze. Ko je Nemka vse pripremila in si omislila, kar potrebuje gospodinja, dala je napreči in se odvezla v Kúrnico. Rikec jo je čakal tamo iz priljudnosti, ali govoriti ni mogel ž njo, ker ni razumel nemškega jezika. Ko ga Beti zagleda, skoči vesela k njemu in zakliče podavši mu obe roki: „Lep je podgorski kraj, ali še lepši so podgorski junaki! Ti me boš učil slovensko, pa se boš skoraj uveril, kako dobro si bom zapomnila vsako tvojo besedo“. Poslala je v mesto po najboljše jedi in pijače in se je gostila z oskrbnikom svojim do pozne nočí. Tako sta blagovala in se dobrovóljila potem vsak dan več tednov zaporedoma. Rikec je bil oženjen, ali pri krasni Beti ni mislil

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ne na ženo, ne na otroke svoje. Zasačila ga je tako čvrsto v mrežo svojo, da več nego štirinajst dnij ni prišel nikoli domóv. Od konca sta se pogovarjala z očmi in z drugimi znamenji, ali ob mesecu govorila je tujka naš jezik po vrsti in ročno, kakor da bi ga ji bil ulil sam sv. Duh. Grozno pohujšanje sta delala ta dva človeka v poštenem našem Podgorji. Kar vpričo vseh ljudij sta se vodila za róke in se poljubljala in objemala. Toda Rikčevka ni bila kaka mila Jera, da bi se bila domá cmerila, molčala in trpela. Negodnega dedca je nekolikokrat prav rezno ozmerjala; ko je videla, da to ne koristi, poklicala je na pomoč cerkveno gospósko. Od nje je zvedel češki bogatin, kako grdo mu se vede žlahtnica, pa jo je izbrisal précej iz oporoke in ji pisal, naj se pobere, kamor hoče, on je ne spoznava več za svojo. Podgorsko pristavo je zopet prodal, s skupljenim denarjem pa osnoval blagodaten zavod, v katerem se učí mladina ne le brati in pisati, ampak tudi Bogá čestiti in skrbeti za nebesa.

Zdaj pa čujte še strašanski greh vdove Katranke! Ta gospá je slovela za pošteno ženo, skrbno gospodinjo in bogoslužno kristijano. Hčere so ji bile šle v mesto k prijateljicam, pa se je popela na hrib, da bi videla, če gredó že domóv. Čakala jih je gori dobro uro sedé pod zakletim orehom Tamo se ji je zmešalo v glavi, da je začela prezirati našo vero in živeti po turški in poganski. Na Dolenjsko so prišli Judje, ki so skupljevali ženske vlase in staro šaro: majólike, luči, nevestne avbe, izrezljáne stole, okajene podobe, cerkveno posodo in opravo. Ti trgovci so se oglasili tudi pri Katranki. Prinese jim čudotvorno razpélo in je dá Judom za trideset srebrnih goldinarjev, kakor je bil prodan sprednikom njihovim živi Kristus za trideset srebrnikov! Kar svet stoji, ni storila takovega hudodelstva še nobena Slovenka. Ta prelepi križ je ležal prej v bóžjem grôbu, ki je bil v bližnji kapeli, kamor so ga hodili o veliki nôči pobožni kristjani čestit, poljubljat in prosit pomoči v vseh dušnih in telesnih stiskah Mati božja je skoraj razodela, kako neizrečeno jo bolí sramota, ki se je zgodila čudodelni podobi nje božjega sinú. Okoli kapele je jela hoditi čestita, v belo oblečena žena. Milo se jokaje povpraševala je župljane, zakaj so dovolili, da se ji ugrabi odrešenik, in kamo so ga odnesli nevérniki? Grešnikom ni bila podeljena milost, da bi jo videli, prikazovala se je samó nedolžnim otrokom, čistim devicam, spokornikom in spokornicam. Tako je iskala ta žena Kristusa ves dan v kapeli in po vsi bližnji in daljni okolici. Ker ga ni mogla najti, niti zvedeti, kje je, stopila je proti večeru na grič in zaklicala trikrat s povzdigneno roko: „Gorjé, gorjé, gorjé!“ To pretnjo je ponavljala več

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tednov in mesecev, vse dotlé, dokler niso začeli zidati v Šmihelu samostana, v katerem bodo svete device pospeševale čast božjo in vzveličanje bližnjega. Take ustanove so bile Mariji že od nekdaj ljube in mile, sosebno pa ji ugajajo dandanes, ko je zavladal po vseh deželah posvetnjáški duh, ki je napovedal vojsko Bogú in njega materi. Od kar so se jeli vzdigovati samostanski zidovi, izginila je prikazen pri kapelici v očitno in preveselo znamenje, da se je nebeški kraljici potolažila toga in nejevolja. Brez te zgrade nakopal bi bil Katrankin greh sto in sto rev in nadlog vsi šmihelski župniji. Večna slava bodi blagodušnemu dobrotniku, ki je podaril za osnovo tega svetišča velik del imetka svojega! Čast in hvala pa gre tudi šmihelskemu župniku, ki se je največ potrudil, da se je dobro delo tako brzo zastavilo in tako trdno in krasno dovršilo.

Slovenski svetec in učitelj.

Zgodovinski roman.

Spisal **Josip Jurčič.**

XI.

Poslance Zemižizen prihaja k Slavomiru.

Na Velegradu je bila največja trdnjava tedanjega stoletja. Trdnjava, toseve, ne v rimljanskem zmislu, niti ne v obliki nemških gradov, temveč po staroslovenski šegi, silno prostorno gradišče, kamor so Sloveni zdaleč in od blizu ob času vojne pribegali z vsem blagom in imenjem ter ubranivši se v deželo padlega vraga večinoma zopet popustili ograje in vrnili se na delo v domóve, če jih ni bil sovrag razdejal.

Knez Rastislav je bil Velegrad postavil in večkrat mu je to gradišče rabilo za nujno zavetje; večkrat so nemške vojske v zemljo udrle in predrle do Velegrada, a tù pred Rastislavljim gradiščem omagale in se upehane morale umekniti, pojêne od ohrabrenih Slovenov.

Gradišče je zavzemalo neizmeren prostor, kateri je bil po vzgledu obrskih ograj okoli in okoli z nasipi, kóljem in rovi, na jedni stráni pa tudi s tekočo vodo tako zavarovan, da sovražnik ni mogel vniti.

V notranjosti tega ograjenega prostora so stali na holmu v sredi domi in dvori knežji, od kámena in lesá, okoli pa hiše knežje družine in stalnih naseljencev v gradišči. Vse drugo prostorišče v ograji je bilo v mirnih časih prosto, pašnik in pólje; kadar pa so žarni kresi po

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

srca! Oh — kako je to strašno bolelo! Ali sedaj hočem osveto. Prej pa moram uiti. Brez orožja ne pridem skozi vrata. Tukaj mora kàj pripravnega biti. Aha, to bo záme. (Sname bodalo s stene.) To-le mi naredí pot! Tako gotovo prederem vratarja, ako me bode zadržaval, kakor gotovo so ti psi umorili dušo mojo. Naložnica (strese se pri tem imeni) — takó so mi rekli. Strašno imé! Da bode mera polna, da dovršim, kar so drugi začeli, hočem biti še — morilka! Dva, tri — kaj zato! Koliko so ti-le poklali ljudij, koliko so požgali koč! Oh, oče, hočem ti pokazati, da si krivo mislil o meni. (Ležečega viteza ugleda, ki se je genil): Kaj je to? Človek — a pijan vitez. Ta tukaj leží, drugi ležé pod sodi v kleti, in družina je tudi pijana. Sedaj-le je pravi čas. Sivi grad — še me vidiš, ali takrat zmagálko. (Odide.)

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Ivan Trdina.

30. Doktor Benk.

Prišel je ukaz, da se morajo gozdi v podgorji južnih Gorjancev razdeliti. Največje in najboljše riže so ostale kakor povsod graščákom, vendar so dobili tudi kmetje za svoje potrebe dovolj drv in lesá. Novomeščane so hoteli gospôda odbacniti brez deleža, ali tudi oní so se poganjali in pravdali tako vspešno, da so si priborili z mnogim papirjem in črnilom nekoliko sto oral tiste nekdaj prekrasne hoste, ki se zove Rasno. Prej puste in mrtve „loze“ so oživele. Na vseh koncih in krajih je zapela sekira: graščáki, kmetje in meščanje so se jeli kósati, kdo bo podrl več bukev in opustošil prvi košato svojo lastnino.

Dolenjke so iznajdene in obrtne žene. Vrstnica moja, blaga Belinka hodila je z možem svojim veliko let po širokem svetu. Najdalje sta delala in beratala na Hrvaškem. Obogatela baš nista, ali kupila sta si obilo vsakega pohištva in blagá in v zagrebški hranilnici sta imela spravljenih celih osem sto goldinarjev. Po moževi smrti se je vrnila vdova z jedino hčerko, ki je ostala, v rodno svoje Podgorje. Žena ni bila več mlada, dopolnila je štirideset let. Ali kdor je videl nje čedni obraz, svetle oči in ponosno hojo, mogel je misliti, da je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prekoračila komaj trideseto leto. Delo jo je še zmerom veselilo, za pošten dobiček se ni ustrašila nobenega truda. Ko je začula neskončno razbijanje po vseh hostah, mislila je sáma v sebi: drvarji se péhajo in poté od rane zore do mraka. Take ljudi rado žeja; med njimi bi se dalo dobro krčmáriti. Pili pa bi v slast tudí gospodarji, ki nadzirajo sekače, in tuji gospodje, ki dohajajo od vseh stranij kupovat les na stoječem. Treba poskusiti! Kar je Belinka zamislila, storila je vselej brez oklevanja. Blizu velikanskega gozda Padeža je dobila za majhen denar kočico z dvema izbama in prostorno kletjo. Ko je hišo in klet uredila in opravila, šla je v Semič sáma po vino in ob meseci je jela točiti. Pivcev je imela, da se je vse trlo. Z vinom in s ceno so bili popolnoma zadovoljni, grajali pa so krčmaríco, da se ž njo ne more človek nič pomeniti in pošaliti, da ne zna prav niti obgovarjati niti odgovarjati. Krčme se je prijelo nevarno ime: „pri Puščobi“. Mnogi gostje so prišli samó jedenkrat. Ker se jim je pri molčeči Belinki prehudo tožilo, niso se oglasili nikdar več.

Krčmaríca je to slabost svojo dobro poznala, ali se je ni mogla odkrižati. Bridko je žalovala radi nje in dostikrat je velela, da bi dala polovico imetka tistemu, ki bi ji razvezal okorni jezik. Bábnica ni bila topa, nikar bebasta. V bistri glavici ji je tičalo vse polno slanih šal, veselih pozdravov in krhkih odgovorov, ali kaj, ko ji ni prišel nobeden o pravem času na misel in ni mogla nobenega tako zvesti, da bi bil kàj zalegel. Ljudje so jo obsodili krivo, da se iz napuha neče ž njimi pomenkovati. Krčme njene so se ogibali čimdalje bolj, marsikdaj po cele dni ni bilo nobenega pivca. Ko je minilo leto, izračunila je Belinka, da je potočila v njem komaj petdeset véder. O takem skupičku se ne dá lahko nì živeti, nì umreti.

Neki zimski dan stopi v to zapuščeno krčmo bradàt gospod visoke rasti in močno zagorelega, suhega, jako odurnega obraza. Sloko truplo si je zavil v dragocen, rudeč plašč, glavo pa mu je pokrivala šiljasta kučma, kateri se je prelepo svetila kodrasta dlaka. Tujec séde v plašči za mizo. Ko je položil roke pred sé, zapazila je Belinka, da ima silno dolge, grdó začrnele nohte. Bila je uverjena, da je prišel k nji kak bogat usnjarski mojster. Čudni gost zakliče: „Liter vina!“ Krčmaríca mu ga hitro prinese. Izpivši ga na dušek velí nekako zaničljivo: „Kapljica je pitnà, ali mi se zdi precèj nedolžna. Moj želodec se je navadil močnejšim vinom. Dajte mi še jeden liter!“ V dva duška je pocedil tudi tega in zahteval tretji liter. Skoraj pa se pokaže, da sémiško vino ni samó dobro, ampak tudi jačje, nego je prihodnik mislil. Velo lice mu zažarí in život in dušo mu prevzame dívja veselost in pohot-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

nost. Zaljubljeno začne upirati drobne, črne svoje oči v brdko in obilno krčmarico. Primši jo za desnico zareží se prijazno: „Videl sem že veliko lepih ženskih, ali tako pripravnih in ljubkih, kakor ste Vi, še prav malo. Srce ste mi ugreli o prvem pogledu. Bodite moja ljubica, pa bova pila zajedno ne takega cúckovca, kakor je ta, nego žlahtnega vivodinca in moslavinca in zalagala bova nebeško dišečega hrvaškega purána, ha, ha, ha! in oblekel Vas bom v mehko šumečo svilo in baršun, da Vam bo zavidala vsaka kneginja.“

Belinka odskoči od kosmatina in se zagrohotá: „Kazno je, da so Vas mlade gospodične zapodile, drugače bi se ne lotili zamazane kmetiške starke. Ali moram Vam povedati, da si za tak lov niste kraja dobro izbrali. Podgorci se držé še vedno stare šege, po kateri ljubijo in se smejo ljubiti samó dekleta, me matere pa moramo skrbeti za otroke svoje, ob jednem pa tudi misliti nekoliko na svoje vzveličanje in na Bogá.“

O ti sveti besedi se je pijani gost ostudno zapačil in zadrl srdito: „Fiii, nisem vedel, da ste tercijalka. S takimi avšami se v r a g ne pogovarja z veseljem. Kratil si bom čas rajši s kako mično pesemco.“ Začel je tuliti jedno tistih zmetenih in nezmiselnih popevk, ki ugajajo takim negódnim dobrovoljcem: „Srčka je ljubega — Fanta 'ma druzega — Ljúbit' je prav lahkó — Če je dekle zató — Če pa dekleta nej — Pójd'mo naprej.“ —

Belinka ga ustavi resno: „Če ne boste peli pametnejših, boste morali iti res naprej ali pa nazaj.“ — Tujec se ne zmeni nič za ta opomin nego zakroži z ostrim, cvilečim glasom: „Micka mi teče pod goró, pod goró. . .“ Krčmarica poči z nogo ob tla in zagrmí: „Take kvante se ne bodo prepevale v krščanski hiši moji. Sram Vas bodi! Vi niste nì gospod, nì mož, nego poredna grdoba. Če se ne mislite vesti pošteno, plačajte te tri litre, pa hajdi dalje!“ Pevec utihne in zagodrnjá: „Ti krčmi se ne pravi zaman „pri Puščobi“. Gost ne sme v nji niti po svoji volji prepevati. Naj pa bo! Prepiral se z Vami ne bom, ali dokler sem žejen, ne grem od Vas, prinesite ga četrti liter!“ Belinka mu postreže, dasi jako nerada. Tujec ji veli zdaj mirno in prijazno: „Ne hudujte se, mamica! Sédite simo k meni, da se bova malo pokvartala.“ Ona mu odgovorí: „Jaz ne znam nobene igre, pa če bi tudi znala, ne bi hotela kvartati. Vselej me je prijela jeza, kadar so jeli pivci metati te vražje podobice. Kdor si jih je izumil, naklonil je veliko nesrečo človeškemu rôdu. Igralci zapravljajo brez užitka denar, ob jednem pa se roté, preklinjajo in divjajo, da Bog nas váruj. Meni je najljubše, da ne pride noben kvartáč pod mojo streho.“

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Rudečeplaščar popije zopet naglo ves liter in zarenčí: „Pijača brez kvart je za babe, ne pa za takove junake, kakor smo mi. Le poglejte, da igram lahko, če ni drugih tovarišev, tudi s svojo druščino, ki je drobna ali razumnejša od vsake podgorske." To rekši izvadi iz torbe tri drôbne možičke in kup kvart ter jih dene prédse na mizo. Možički poskačejo sami na tri razne straní in začno prebirati in metati kvarte kakor najspretnejši igralci. Kvartali so z gospodarjem svojim za svetle, rumene zlate. Igrali so premišljeno, ali mu niso bili kos. Ko so izgubili vse, kar so imeli, zahohôtal se jim je na vse grlo in spravil nazaj v torbo njih in ž njimi debelo mošno priigranih zlatov. Ta sreča in preobilno izvrstno vino ga tako vnameta in oduševita, da je jel vriskati, skakati in prositi gospodinjo, naj bi ž njim plesala. Ko ga osorno zapodi, zavpije zabavljivo: „Bedasta baba! dokazal ti bom, da si znam preskrbeti boljšo plesalko nego ste vse Podgorke." Kakor besen se zaletí v kot, kjer je stala préslica ter jo pograbi in se začne ž njo vrtiti. Belinka mu se nasmehne dobrodušno: „Hvala Bogú, da ste se domislili vsaj jedne nedolžne veselice. Tak ples bi Vam dovolil najstrožji duhovnik. . ." Hotela je še nekaj reči, ali glas ji zastane v grlu, ker je zapazila, da se je v rokah neznanega gosta izpremenila stara njena préslica v najkrasnejšo, mlado deklico! Plesala sta dobre pol ure, da je tekel pot curkoma ž njega. Potem pa se je poklonil plesalki in jo odpeljal za pod pazuho nazaj v kot, kjer je postala zopet — préslica. Belinka ni bila boječa. Ona ni verjela v nobeno vražo. V Zagrebu in po drugod je videla dosti bistroumnih in skrivnostnih iger in komedij, s katerimi so kratkočasili, strášili in trapali izurjeni glumci preprosto ljudstvo. Vedela je že dolgo, da se dá z naglostjo in spretnostnostjo narediti marsikaka čudna prikazen in na videz vse človeške moči presezajoča izpremememba, ne da bi trebalo misliti na vražjo pomoč in copernijo. Ali nikdar se prej ni še namerila na šaljivca, ki bi se bil kvartal z oživljenimi čečami in prestvaril préslico v dekleta. Takih čudežev ne delajo usnjarji. Krčmarica je bila zdaj uverjena, da mora biti nje gost kak imeniten umetnik, ki razkazuje po svetu za dobro plačo izredne svoje znanosti. Neizrečno jo je mikalo, da bi zvedela kàj več o njem in življenji njegovem. Prosila ga je torej uljudno, da bi ji povedal, kdo je in od kod in kaj ga je napotilo v Podgorje.

Smehljaje se ji odgovorí: „Jaz sem Benk, doktor zdravništva. Zvečine stanujem v Gorjancih. Kadar nimam posla v domačem kraji, grem si iskat zaslužka v doline in ravnine. Za druge bolezni se malo brigam, najrajši ozdravljam bolne, slabe in pohabljene jezike, katerih ljudje ne morejo rabiti tako, kakor želé in bi potrebovali."

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Belinko so te besede Benkove silno razveselile. Naudale so dušo njeno s sladkim upanjem, da se iznebí težke svoje nadloge. Stopivši k doktorju ga vpraša, če je ozdravil že kàj dosti takih nesrečnih bolnikov in koliko je zahteval od njih plačila? Mnogi zdravniki hvalijo sami sebe, tudi če so trezni. Ni bilo torej nobeno čudo, da je začel pijani doktor Benk prav na široka usta razkladati krčmarici divne vspehe umetnosti svoje. Pobahal se ji je: „Jaz sem pomogel do zdaj še vsakemu, kdor koli se je izrečil skrbi moji, zaradi nagrade pa se nisem pravdal nikdar z nikomer. Ljudi vêde dandanes hudo za denar, zato jih zanj nikoli ne pritiskam. Navadno se pogodim ž njimi takó, da mi ostanejo plačo dolžni do smrti svoje, na ónem svetu pa mi bodo dali to, kar si bom sam izbral, naj bo, kar mu drago. Kdor vsprejme ta lahki pogoj, popravim mu jezik, da si prisluži ž njim cele kupe imetka, ali pa tudi kako drugo zaželeno udobnost in srečo. Zastavni gospod Krof je živel več let v Vašem obližji; mislim, da ga poznate. Bil je taka reva, da bi bil menjal z nekaterim beračem. Ko je dovršil nižje šole, ostal je brez roditeljev in prijateljev in ni vedel, kamo bi se dejal. Za težka dela je imel prešibke roke, za uradnika pa ga niso marali, ker se je premalo naučil. V tem obupu je šel v krčmo, da zapije zadnje svoje krajcarje. Tamo sva se seznanila. Potoži mi skrajno svojo ubožnost. Svetujem mu, naj si pribojuje srečo z jezikom. On vzdihne in zaječí: „To sem že poskušal ali brez koristi, noben človek me ni hotel niti poslušati.“ Jaz mu ponudim svojo pomoč. Vpraša me: „Če bo kàj draga?“ Jaz ga potolažim: „Tukaj Vas bom pustil na miru; kar boste imeli, dali mi boste šele na ónem svetu.“ Njemu se zasveti obraz, odreže se junaško: „Briga me je za óni svet!“ In tako sva se pogodila brez težave. Namazal sem mu jezik zgoraj s pondirjevskim medom, spodaj z gadjim strupom. Beseda mu je tekla zdaj iz ust kakor žlahtno olje, ljudje so mu vse verjeli vse zaupali. Od trgovcev je dobil blagá, kolikor je hotel. Ko je je prodal, kupil si je lepo hišo in jo zapisal ženi svoji, trgovcem pa je pokazal figo. Zamán so ga tožili za denar. Zagovarjal se je tako razumno, da so se uverili gospôda popolnoma o nedolžnosti njegovi in ga niso dali niti zapreti. Kmalu po tem se je lotil nemškutarjev. Hlinil jim je toliko privrženost in ljubezen, da so mu naklonili stalno in jako dobro službo. Ko jih ni več potreboval, pomolil je tudi njim figo. Pridružil se je Slovencem in jim se dobríkal in kvasil o domoljubji, da so ga zmatrali v otročji svoji lahkovernosti sploh za diko in steber svoje narodnosti. Kadar pride médnje, pozdravljajo ga prijazno in slušajo pozorno, kakor bi bil najboljši mož in prvi razum-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

nik. In vendar ni nič druzega nego slepar vseh sleparjev. O nobenem poštenem človeku ni zinil še nikoli dobre besede. Baš zato se je meni prikupil in priljubil, da ga častim kakor pravega brata. Po neskončni svoji podlosti bi zaslužil, da bi ga odterali iz vsake omikane družbe s sunki in pljunki, s pljuskami in brcami. Itak mu se ni zgodilo še nikoli nič žalega, ker zná obračati jeziček svoj tako spretno in prijetno, da ne piči nikogar izmed pričujočih in mu nihče ne zameri strupenih njegovih lažij in obrekovanj. —

Zdaj pa čujte, kako visoko sem povzdignil neko slaboumno, prosto babélo, ki je bila po sposobnostih svojih pripravna komaj za kuhinjsko deklo. Na nekem božjem potu sem izteknil tercijalko Uršo. Čepela je sáma za cerkvijo, pa sem se ji približal in jo obgovoril. Z rómaricami se znanje hitro naredí. Razložila mi je življenje in vse skrivnosti svoje. Služila je pri silno bogatem in mogočnem gospodu. Njemu so se vsi uklanjali, vsi priporočali, vsi se ga bali; nje pa nihče ni pogledal, čestili so jo menj nego gospodovo sivo, staro mačko. To jo je strašno peklo in káčilo. Bábnici je kopernelo srce po oblasti in gospodarstvu. vskliknila je, da bi po smrti svoji rada vse trpela, ko bi mogla doseči na tem svetu toliko močí, ugleda in veljave, kolikor je ima gospod njen. Jaz sem dejal: „Želja Vaša je pohlevna in pravična. Pomagal Vam bom drage volje. Plačo za trud svoj si bom vzel, kadar umrjete. Ali ste zadovoljni?“ Ona velí: „Stokrat, ne le jedenkrat.“ Rečem ji, naj mi pomoli jezik. V njem je glavna njena krepkost, ali treba ga prestrojiti. Iz torbe potegnem pilico in gladílo, pa sem ji dolgi jezik tako izbrusil in udelal, da je bil gibek in gladek kakor jegúlja, proti koncu pa tanji nego igla. Ko je izpregovorila, bila ji je beseda tako pametna, lepa in razložna, da ji je moral vsak človek pritrditi. Gospod njen se ni mogel načuditi. Mislil je, da jo je razsvetlila božja pot. Poslušal jo je odslej kakor kako nebeško prerokinjo. Brez njenega svéta in privoljenja ni storil ničesa. Bil je čvrsto uverjen, da noben doktor ne pogodi resnice in pravice tako bistro in korenito kakor neizbražena Urša. Nji je srce kipelo in vriskalo od rajskega veselja, da se godí in vrši zdaj vse po njeni volji in zapovedi. Ukazovala je gospodu kakor kaka kraljica in kakor najzvestejši podložnik je izpolnil on vsako njeno željo in trmo. V milost njegovo se je moglo priti samó skozi njena usta. Kdor se je hotel njemu prikupiti, moral se je najprej nji pokloniti in prilizniti. Kogar je ona zagovarjala, dobil je darilo ali službo, kakeršno si je sam izbral. Mnogi so godrnjali na to babje oblastvo, ali gorjé tistemu, za kogar je zvedela, da ji je sovražnik. Potlačila ga je v blato in tiščala v njem, dokler ni poginil ali pa se podvrgel in jo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prosil oproščenja. Marsikdo jo je pred drugimi obiral in preklinjal, skrivaj pa je lazil prav pridno k nji ter ji lizal grapasto roko in jo čestil z „milostivo gospodično“. — Zdaj, Belinka! veste, kaj zna doktor Benk in koliko koristi zdravilo njegovo tistemu, ki se uteče k njemu. Morda se nahajate tudi Vi v kaki stiski. Odkrijte mi jo, da jo preženem in Vas razveselim in osrečim.“

Krčmarica je jemala pazljivo na ušesa govorjenje gostovo. Povzela je iz njega, da mora biti Benk jako hudoben človek. O nekaterih njegovih besedah jo je obšla neznanska groza in strašna slutnja. Vendar pa se ji je zdel spreten jezik tako dragocen in potreben dar, da je premagala strah in prosila doktorja, da bi ji odpravil iz ust prirojeno molčečnost in neokretnost. Ali rekla mu je, da bo plačala račun précej. Na óni svet neče nositi še posvetnih dolgov, ker jo čaka tamo že brez njih najstrožja odgovornost in sodba. Benk nekaj zagodrnjá in velí: „Vi, kàj ne, dobili bi radi tak jezik, da bi znali dobrovoljiti pivce s slanimi burkami, s skritimi, duhovitimi kvantami, s priseklji vimi zabavljicami, z rezkimi psovkami in sploh s pomenki, ki prijajo vinskim bratcem?“ Belinka ga zavrne: „Sam Bog mi je priča, da nisem hrepenela nikdar po takovih grešnih umetnostih. Jaz ne želim ničesa druzega nego nedolžne zgovornosti, kakeršno ljubijo pravi možje in pošteni gostje.“ Benk zarohní: „Oh, Vi ste grozovito strahopetna in preprosta ženska. Ponujam Vam velike dobičke, ki bi Vas brzo obogatili, Vi pa jih zametujete. Ali naj se zgodí po volji Vaši, sreče ne smem nikomur posiliti. Pokažite jezik!“ Krčmarica mu ga pomolí, on pa ji ga dene v mehek zavitek in ga začne drgniti in mencati. Čez nekoliko trenutkov sname zavitek in velí: „Jaz sem gotov.“ Belinka poskoči od radosti, ker začuti, da ji je trdi in na pol mrtvi jezik zvoljnèl, oživel in se razklenil. Govorila je zdaj lahko, urno in natanko tako, kakor je mislila in si želela. Zdravnika pobara, koliko mu je dolžna. On odgovorí zaničljivo: „Za tako malenkost ne jemljem plačila. Krčmarici, ki toči tako ljubko vino, postrežem rad zastonj.“ Žena položí prédenj deseták in ga opominja, da bi ga spravil. Storil ji je toliko dobroto, da je ne more sprejeti brez tega slabega povračila. Benk pa velí kakor prej, da neče nì krajcarja. Ostal je v krčmi še precèj dolgo, dokler je popil sedem litrov. Potem je vstal in dejal, da mora iti dalje, naj mu pové račun. Belinka reče nejevoljna: „Kàj mislite, da sem res tako nehvaležna in grda, da Vam bom računala to pijačo? Ker se branite plačila Vi, ne maram ga niti jaz.“ Benk se zakolne, da ni vaden zastonj piti in da ne potrebuje hvaležnosti njene. Na mizo vrže bankovec za sto goldinarjev. Krčmarica pravi: „Jaz nimam toliko drobiža, če bi Vam

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

mislila tudi kàj računati.“ Benk se zasmeje: „Kaj je meni za stoták! Vzemite ga, jaz ne zahtevam nì solda zánj.“ Belinka zatrdi, da ne bo stotáka nikoli spravila, z božjo pomočjo bo živela lahko tudi brez njega. Uverivši se, da je papirnati novci ne mikajo, izvleče Benk veliko mošno, polno debelih zlatov in velí: „Náte, vse to je Vaše; zláto Vaše vino je vredno tudi zlatega denarja.“

Belinke se polotí huda izkušnjava. Treba ji je samó poseči, pa bi imela zaklad, kakeršnega si ne bo mogla nikdar pripríditi s krčmarstvom svojim. Že je hotela iztegniti roko, ali tisti hip jo prevzame prejšnja slutnja s toliko močjo, da se zgane in odgovorí s trdo besedo, da ne more vzeti nobenega denarja, katerega si ni zaslužila. Sáma v sebi pa je dejala: „Zdaj moram na vsak način zvédeti, če me ne vara notranji glas.“ Šla je v spalnico, prinesla iz nje križ in ga postavila v kot za mizo. O tem pogledu se je jel Benk tresti kakor šiba in je zarotil krčmaríco, naj strašílo odnese. Belinka vidi, da se ni motila. Po bliskovo skoči zopet v hram in se vrne s kropilčkom, v katerem je bila blagoslovljena voda. Pomočivši vánj prst se prekriža in začne škropiti ž njo po hiši. Jedna kaplja pade doktorju na roko, iz nje švigne dolga, višnjeva iskra. Krčmaríca vrže vánj vso vodó, ki je ostala še v kropilčku. Benk začne goreti od nog do glave in po izbi se zavalí gnusen, črn dim, da se ni mogla nobena reč razločiti. V tem mraku Hudobec pobegne in izgine za vselej.

Tako je pobožna krčmaríca pregnala peklenskega gosta, ki je prišel k nji nalašč s tem namenom, da bi jo zavelel v greh in zasačil čisto njeno dušo. Da je spravila le jeden krajcar njegov, pogubila bi se bila na vekomaj. Ker pa je zatrla v sebi pohlepnost po bogastvu, ohranila si je milost božjo in smela rabiti brez greha dar, ki ga je prejela od prekanjenega izkušnjavca. Po vsem Dolenjskem se je razširil slov o zabavni njeni zgovornosti in dobrovoljnosti. Radovédni jeli so vreti k nji zopet stari gostje in pridružili so se jim mnogi novi. Vsi so potrdili v jeden glas, da niso našli še nikjer tako kratkočasne krčmaríce kakor je Belinka. Razveseljevala je jednako kmete in gospôdo, možé in žené, fante in dekleta. Vsaka beseda se ji je podala, vsaka pripovedka je zanimala poslušalce. Vsi so se morali smijati nje šalam, ob jednem pa so strmeli o bistroumnosti domišljajev in sodbe njene. Pri nji je pozabil človek vse žalosti, skrbí in težave; čmeren je prišel v krčmo, potolažen in dobre volje jo je zapustil. Zato pa tudi ni stala nikoli prazna. Ob nedeljah so morali ljudje zvečine stati ali pa sedeti na tleh, ker je bilo za toliko množico premalo klopíj in stolov. Drugo leto je zvela Belinka že dvesto véder vina. Največ pa je bilo to vredno,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

da je ostala hiša njena vedno na poštenem glásu. Zahajali so vánjo samó delavni, krščanski Slovenci: ponočnjaki, negodniki in brezvérski nemškutarji so se je ogibali.

Slovenski svetec in učitelj.

Zgodovinski roman.

Spisal **Josip Jurčič.**

XII.

„Udri srako!“

Franki ali Nemci so bili v tedanji dôbi vse skozi vojaški narod, zlasti od Karla Vélicega. Stoječe vojske, kakor so jo imeli Rimljani, vendar Nemci niso imeli, dasiravno je bila vojaška dolžnost občna. Vsak svobodnjak je bil vojak. Moral je priti pod knoževe ali kraljeve zastave, kadar je bilo treba, kadar je bil klican. Ta „čast orožja“ je baš odlikovala svobodnega možá. Poleg te vojaške dolžnosti, moral je svobodni vojnik ali njega gospodar še sam skrbeti za orožje in obleko in je celó živeža moral nekaj vzeti s seboj. Država je dala le mašine, mostove, za vojsko pa od kraja vojne le konjsko krmo. Preprostejši svobodnjak je šel sam na vojsko. Bogatejši pak je moral vzeti še svoje ljudí s seboj, toliko in toliko, kakor je bilo že njegovo fevdno posestvo večje ali manje. Kar je prišel ukaz od kralja ali njegovega namestnika, ki se je, kakor jih je še nekoliko iz óne dôbe ostalo zapisanih, tako-le glasil: „Mi ti ukazujemo (ta in ta) dan gotovo in ob pravem času priti n. pr. v Ptuj na Dravi, kjer se bode vsa vojska zbirala. Ti imaš pa s svojimi ljudmí tako pripravljen priti na imenovani kraj, da bodeš mogel od tam popolnoma za boj pripravljen oditi v óni kraj, kamor hočemo mi zapovedati, t. j. ti imaš pri sebi imeti orožje in posode in sicer vse, kar je za vojsko potrebno, z živežem iu z obleko, tako, da ima vsak jezdec ščit in sulico, jeden težak meč za obedve roki, a jeden kratek meč, lok in tul s pušícami; dalje morate imeti pripravljene svoje vozóve, sekire, železne lopate, svedre in kar je še v vojski treba; na vozéh pa da imate živež za tri mesece, orožja in obleke pak za pol leta.“

Kdor ne bi bil na tak ukaz prišel, kaznovan bi bil kakor **razbojnik.**

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Ivan Trdina.**

31. Národna blagajnica.

Po Dolenjskem je hodil pol stoletja plečàt, dolg berač, ki je bil s tožnim svojim stanom popolnoma zadovoljen. Radi vedne dobrovoljnosti so ga zvali ljudje: „Veseli Miha, veseli Podgorec.“ Naj je stopil v kmetiško hišo, krčmo ali vinski hram, pozdravljali so ga povsod glasno in radostno: „Dobro došel!“ Miha je kratkočasil mladino in starce s poskočnimi svojimi pesmicami, mičnimi pripovedkami, bistroumnimi ugankami in domišljaji. Sile ni trpel nobene. Kmetje mu niso dajali le kruha, ampak ga vabili tudi na južino in večerjo in v krčmah je dobival razven štruce tudi mesá in vina, kolikor je zaželel. Drugi berači morajó ležati po noči v nastilu ali na sami slami, Mihi pa so prinesle gospodinje vselej tudi kako rjuho, plahto, star plašč ali ogóljen kožuh, da se je ž njim ogrnil. On je bil hvaležen za vsak dar in ni pozabil noben dan moliti za dobrotnike. Tako je beračil mnogo, mnogo let, vsem ugoden, nikomur nadležen, dokler ga nista pritisnili medla starost in težka naduha. Zdaj, ko se ni mogel več šaliti in prepevati okroglih pesmic, jeli so ga rojaki grdogledití in zaničevati. Odrezali so mu kósec suhega kruha, nikjer pa mu niso ponudili tople jedí ali kupice vina. Žalosten je hramal starček iz Podgorja proti Novemu Mestu, prosit gospode, da bi ga vsprejeli v tamošnjo bólnico. Sreča ga mesar Ponomár, ki se je prej dostikrat smijal burkam njegovim ter ga vpraša, kamo se je namenil. Berač vzdihne: „V mestno bólnico.“ Mesarju se storí ináko. Dasi je bil sam ubog, pomagal je rad vsakemu revežu, tudi Miha mu se je v srce smilil. Reče mu: „V bólnicah se beračem slabo streže. Vi pojdete z mano. V moji hiši boste imeli vsaj pošteno juho in še kak drug tečen zalóžek. Žena moja bo pazila, da ne boste ni stradali ni zmrzovali. Dokler se ne okrevate, ne bomo Vas zapustili.“ O teh besedah podá beraču roko in ga prisili, da gre ž njim. Odkaže mu snažno izbico, v kateri je bila peč in mehka postelja. Miha léže in skoraj mu prinese gospodinja juhe in mesá, da se je okrepčal. Ostal je pri teh blagih ljudeh več tednov. Skrbeli so zánj, kar so najbolje mogli, ali ljubo zdravje mu se ni hotelo povrniti. Čuteč bližnjo smrt pošlje po gospoda, da ga je izpovédal in obhajal, potem pa pokliče Ponomárja in mu velí: „Bog je tako odločil, da bom jaz še danes umrl. Vi ste bili jedini človek, ki me je omiloval v nad-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

logi moji, zato boste pa tudi jedini dedič moj. Oprava moja ni vredna ničesa, ali v palici moji boste našli zaklad, ki Vam bo veliko koristil, ako ga boste tako rabili, kakor Vam bom naznanil. Najprej pa čujte, na kako čuden način mi je prišla ta znamenita palica v last. Po siromašnem svojem podgorskem očeti nisem dobil nì denarja nì kmetije. Že za rane mladosti sem se moral hraniti sam s svojimi žulji. Delal sem največ v hrvaških gozdih. Tamo je padel náme hlod in mi pohábil desno roko, da nisem mogel več služiti. Kar sem si bil prihranil, potrošil sem, predno je prešlo leto, potem je bilo treba iti beráčit. Živel sem slabo in skopo, kakor še nikoli. Tiste čase je hudo stiskalo deželo našo. Zemlja ni rodila skoraj ničesa, ljudje so cépali od lakote. Dostikrat v vsi vasi nisem ulovil nì skorjice kruha. Kdaj odteščàl sem se šele zvečer in nikoli se nisem smel za gotovo nadejati, da se bom jutri do sitega najedel. Grozovito me je bolela in skrbela ta moja revščina. Vsak dan sem molil, da bi skoraj umrl, ali Bog mi ni uslišal nespametne prošnje. Binkoštni ponedeljek sem romal v Stópiče, kjer so praznovali cerkvéni shod. Zbralo se je po stari navadi vse polno Podgorcev, ali po službi božji so šli poklápljeni précej domóv, krčme so ostale prazne in tihe. Kdor je imel še kàj denarcev, varoval jih je, da si kupi v mestu komisa in ovsenjaka, vino je hodilo kmetom malo na misel. Dolga in težavna gorska pot je mene tako upehala, da sem premikal komaj noge, ki so mi bile oslabele že od neprestanega pôsta. Dejal sem: Moram se okrepiti, če ne, omagam. Šel sem v prvo krčmo in si dal prinesti pred hišo mérico vina. Ta koča je stala na strmem bregu. Pod sabo v dolini zagledam čestitega starca, ki je sedèl na kamenu in molil na brójanice. Bela brada mu je visela do pasa, v obraz in život pa ga ni bilo druzega nego kost in koža. Posúšila so ga leta, še bolj pa, kakor sem menil, strašna lakota, ki je pomorila takrat pod Gorjanci več ljudij nego dvajset let pozneje prva kolera. Zdelo mi se je, da se mož milo ozira gori proti meni. Zapekla me je vest. Mislil sem si: Jaz sem res na vso moč truden, ali proti temu ubogcu sem korenjak in junak; brez vina bom prebil lože od njega Hitro vstanem in odidem z mérico v dolino. Starcu so zaigrale solze v očeh, ko sem mu natočil kupico. Velí mi z ginjenim glasom: „Mene baš ne tare nikaka sila, ali bil bi greh, ko bi preziral dar, ki mi dohaja iz pravega človeškega srca.“ Popivši mérico me opomni, naj nesem posodo nazaj, potem pa se vrnem k njemu, da se bova kàj pomenila. Razgovarjala sva se prijazno in prijetno, da nisem védel, kako in kdaj je minil dan. Vprašal sem ga, kdo je in od kod? Odgovoril mi je: „Meni je ime Vekomir. Porodil sem se v veliki in lepi vasi na šentjarnejskem

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

polji, katero so porušili pred tristo leti Turki, da se ji ne pozná zdaj noben sled več. Domovino svojo sem ljubil tako goreče in resnično, da sem žrtvoval zánjo ves svoj imetek, vso svojo rodovino in napósled tudi svojo kri in življenje svoje. V nagrado namestil me je višji naš gospodar za čuvaja blagajnici njení in mi podelil milost, da ne pojdem prej s tega svetá, dokler ne učakam dné slavnega njega odrešenja in vstajenja iz groba.“ — Vekomir pa je pobaral mene, če ne preklinjam usode svoje, da si moram iskati kruha po tujih hišah. Dejal sem: Nikdar še nisem klel nesreče svoje. Beraštvo mi je naložila božja volja, katero mi je častiti in slaviti. Jaz bi nosil vesel to težko breme, ko bi dobil vsak dan le toliko kruha, da bi se nasitil. Druzega priboljška si ne želim nobenega, dokler bom zdrav. Bridko mi se zdi samó to, da mi ljudje ne morejo dati niti živeža. Starček me prime za roko in velí: „Potolaži se! Ker so želje tvoje tako ponižne in skromne, hočem ti pomagati.“ Ko se je storila noč, vstane blagi moj tovariš ter mi reče: „Brate, hodi zdaj z mano. Ti si mi dal južino, jaz te vabim k sebi na večerjo.“ Zavila sva proti izvirku Težke vode in šla kakih sto korakov. Vekomir se ustavi pod strmo skalo. V nji so bila tesna, skrita vratca, ki so se précej odprla, ko se jih je doteknil z brójanicami. Stopila sva v lep, razsvetljen hram, v katerem je stala pogrnena miza in nekoliko stolov. Vekomir vzame iz omarice rumene pečenke, rahle potvice in majóliko vina. On ni pokusil ničesar, jaz pa sem jedel v slast kakor volk, tako dobro in obilno nisem še nikoli večerjal. Ko sem popil vino, ki je bilo prav vivodinski pridelek, začel mi je razkazovati starec taka podzemeljska čudésa, kakeršnih bi iskali zaman po vseh kraljestvih in deželah Mislil sem, da se nahajam v nebesih. Iz hrama se je prišlo po gladkem, marmornatem hodníku v tri velikanske dvorane, ki so se razprostirale jedna za drugo. Vsaka njih je bila mnogo, mnogo večja in krasnejša nego sloveča zagrebška cerkev sv. Štefana. Stene so se jim svetile in lesketale, kakor bi bile ulite od najčistejšega zlatá in srebrá. Strop so jim podpirali debeli, prelepó izrezljani stebri, katerim sem dogledal komaj do vrha. Zloženi so bili od samih dragih kamenov in biserov. Med stebri so stale visoke železne kadí, napolnjene z zlati, srebrniki ali pa z žlahtnimi demanti, ki so sijali tako živo in svetlo, da se je razločila v dvoranah najmanjša stvarca lahko brez luči. Jaz sem strmel in se zamikal in se kar nisem mogel nagledati in načuditi. Smehljaje se izpregovorí Vekomir: „Kàj ne, da ni slabo založena ta naša národna blagajnica? Zdaj pa me poslušaj, za kakove potrebe nam je bila podarjena in namenjena. Po sedanjih hudih letih nastopili bodo dobri časi. Kmet bo prideloval vsega dovolj

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in zapihala bo ostra burja, ki bo odnesla tlako in desetíno. Gospôda bodo škripali z zobmí in prežali na priliko, da si prisvojé izgubljeno oblast nazaj. Zavladal bo cesar, ki bo ležal vse svoje življenje bolan na postelji. Služila mu ne bosta nì duh nì truplo. Mesto njega zapovedovali bodo zlobna gospôda. Hoteli bodo kmetom prodati zemljo in jih prisiliti zopet na tlako in desetíno. Razpisali bodo tako neusmiljene davke, da jih ne bodo zmagovali niti najskrbnejši gospodarji. Vsa stara plačila bodo ne le ostala, ampak se podvojila in potrojila. Prišla bodo pa tudi mnoga nova, kakeršnih ni bilo še nikjer, od kar obseva zemljo našo nebeško solnce. Pred vsakim málinom stražil bo vojak in zahteval od vsakega mernika žita, ki se prinese, četrtino. Na trgih se bo jemala desetína od vsega blagá, ki se bo prodajalo. Na vseh cestah in stezah stali bodo biríči in pobirali po groši od slednjega popotnika, naj bo tujec ali domačin. Kdor ne bo imel groša, ne bo mogel iti niti v cerkev. Davek bo treba dajati od vsakega drevesa, od vsake trte, od vsakega sadeža in posévka. Kdor bo hotel gojiti cvetlice, moral bo plačati od slednje celo desetíco. Od petelina bo letne štibre 5 gld., od kokoši 2 gld., desetkrat več pa še od konj in goved. Od tolikega zatiranja se bo razlegal jok in stok po vsi slovenski zemlji od jednega konca do druzega. Takrat bom poklical jaz rojake svoje in jim odprl prvo dvorano. Razdál jim bom vse, kar je v nji nakopičeno. Na tak način bodo plačevali strašanske davke brez težave in gospôda ne bodo mogli zvršiti peklenske svoje nakane. To grozno dôbo zamenila bodo leta splošnega mirú, blagostanja in veselja po vsi naši domovini. Vladal bo razumen in plemenit cesar, ki bo rod naš ljubil in ga branil sile in krivice. Kmetje naši si bodo tako opomogli, da bo najubožnejši jedel vsak dan mesó in popil polič vina. Gospôdo bo to neznansko peklo in káčilo. V vojni bodo cesarja izdali in se združili z njega sovražniki. Radi te njihove nezvestobe izgubil bo celó polovico cesarstva. Verni kmetje pa ga bodo prosili, naj jim dá orožje in ponoví boj. Cesar jih bo poslušal in zbral črno vojsko, s katero bo premagal vse sovražnike in jim vzel nazaj ne le vso polovico cesarstva, ampak še mnoge druge dežele, ki prej niso bile njegove. Po končani vojni bo pregnal brez milosti izdajalsko gospôdo in ji zaplenil vsa zemljišča, domovja in poslopja. Ukazal jih bo prodati, naj jih dobí tisti, kdor bo zánja največ ponudil. Takrat se bo odprla narodu našemu druga dvorana. Kmetom bom razdelil vsa bogastva, katera vidite v nji. S temi zakladi bodo šli veselega srca na dražbo in si kupili vse graščíne in pristave, vse palače, rúdnike in továrne, vse blagó in vso zemljo, s katero so gospodárili prej sovražniki

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

njihovi in cesarjevi. Rojaki naši ne bodo zdaj več vedeli, kaj je revščina, skrb in nadloga. Godilo se jim bo tako dobro, da si bodo stregli lahko vsak dan s pečenko, potvico in staríno in se vozili v dragih kočijah s štirimi konji. Toda ta sreča, žàl, ne bo trajala dolgo. V obilnosti svoji se bodo Slovenci napuhnili in razvadili. Ne brigaje se za dušo, cerkev in druge svete reči mislili bodo samó na posvetne veselice in šale. Zapustili bodo Bogá in Bog bo zapustil njih. V pravični svoji jezi bo preklel in zavrgel domovino našo. Od vseh stranij se bodo privalili vánjo sovražniki rodú in imena našega. Omehkuženi narod se jim ne bo mogel upirati Teptali in pustošili nam bodo deželo, da se bo izpremenila skoraj v ogromno morišče in pogorišče. Mesta in vasi nam bodo popalili in razdejali, od morja do Drave, od Kolpe do Triglava ne bo ostala cela nobena cerkev, nobena hiša. V porušenih človeških prebivališčih se bodo naselili volkovi in krokarji ter se pasli z mesom ubitih vojakov naših. Možje in mladeniči naši bodo popadali v nesrečnih bitvah. Brez milosrdja bodo podavili srditi krvniki sive starce in drobno deco, device in žene naše pa sramotili in si jih vzeli za ljubice. Kdor bo utekel iz občega poboja, skrival se bo v odljudnih brlogih, smradnih duplinah in podzemeljskih jázbinah. Otroci teh ubežnikov bodo rasli brez krsta, očetje in matere njihove pa umirali brez tolažbe svetih zakramentov. Ljudje se bodo hranili v zavetjih svojih kakor divje zverí s travo in koreninami, kruh si bodo mesili od stolčene hrastove in smrekove skorje. V vsi Sloveniji bo nastala beda in gorjé, kakeršnih ni videla niti v tisto krvavo dôbo, ko so jo hodili malo ne vsako leto plenit in požigat besni, nevérni Turki. V ti neskončni revi bodo spoznali ljudje grehe svoje in s skrušenim srcem prosili Bogá oproščenja in podpore. Njih resnično kesanje in trda pokora bosta ublažila jezo njegovo. Ozrl se bo zopet milostivo na Slovence ter jim poslal mogočnega odrešenika in maščevalca. Vzbudil se bo iz tisočletnega spanja kralj Matijaž in nam pribitel na pomoč z junaki svojimi, katere bo pripeljal iz daljnih krajev čez pet visokih gorâ, čez pet globokih vodâ. Njemu se bo odprla tretja dvorana. Z radostno dušo mu bom izročil neizmerne zaklade, ki se v nji hranijo, da bo mogel dajati plačo vojakom svojim v hudi in dolgi vojni. Sovražnikov bo privihralo nánj kakor listja in trave, ali se jih ne bo niti bal, niti se jim umikal. Napadal in odganjal jih bo sedem let. Zadnji, poglavitni boj se bo vršil osmo leto na ljubljanskem polji. Trajal bo brez presledka od Vélike do Male maše. Ta dan posekal bo pod Šmarno goro kralj Matijaž s svojo roko cesarja in vodnika sovražnih vojsk in potopil ostanke krdel njegovih v deroči Savi. Po

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

slavno končani vojni bo prišel za domovino našo že zdavnaj prerokovani, zlati vek stanovitnega mirú, blaženstva in poštenja. Moč sosedov in nasprotnikov njenih bo ležala v práhu, razbita na drobne kosce, in nikdar več se ne bodo tako okrepčali, da bi jo mogli nadlegovati in ji kratiti svobodo. Slovenci bodo ljubili Bogá nad vse in bližnjega svojega kakor sebe in s tem bodo dokazali, da so vredni sreče svoje in nebeškega blagoslova. Izginile bodo vse grešne strasti, ž njimi vred pa tudi vse stiske, toge in skrbí. Veselo, ali hvaležno in zmerno bodo uživali ljudje darove božje. Vsak bo imel toliko, kolikor bo potreboval záse in za rodovino svojo. V deželi ne bo nikjer niti siromaštva, niti prevelikega bogastva. Takrat se bodo te sijajne dvorane oživile in postale dostojen dom zmagoslavja in veličestva. V njih bo stanoval sam kralj Matijaž vladaje po volji božji in narodni zveste svoje Slovence in brate njihove, ki bodo hodili od vseh stranij k njemu, kakor dobri otroci k skrbnemu svojemu očetu. Ubogo in zaničevano naše Podgorje pa se bo jelo zvati obljubljena dežela, kateri bodo zavidala oblast, slavo in krasoto vsa ljudstva in kraljestva tega svetá."

Ko mi je Vekomir nehal razkladati te prevažne zgodbe pozne naše bodočnosti, uprl je resno oči svoje váme in mi velel: „Če si jemal povest mojo pazljivo na ušesa, uvidel si lahko, da so ti zakladi odločeni našemu narodu v skrajni sili, da otme ž njimi sebe in domovino svojo tujega gospodstva, sužnosti in pogube. Dani torej niso bili za to, da bi kdo zánje pijančeval in igral ali si kupoval svilnato opravo in ljubezen lahkomiselnih deklet. Gorjé tistemu, kdor bi jih tratil na razkoš in pregrešne ali nepotrebne veselice. Po kratkem užitku prinesle bi mu neizogibno mučno bolezen in nesrečno smrt. Zapomni si dobro te besede moje, kajti dobiš tudi ti nekoliko peščic teh tajnih dragocenostij. Kar je popadalo z vrha kadi, demantov in denarjev na tla, smem jih pobrati brez greha in dati, komur me je volja. Nocoj bom obdaril tebe, kakor sem ti se zarekel zunaj na grivíni." To rekši vzame Vekomir debelo, otlo palico, ki je slonela ob stebru in naspè vànjo do polovice demantov, drugo polovico pa napolni z zlati in srebrniki. Palico mi stisne v roko in velí: „Ta-le tovarišica te bo spremljevala odslej po vseh tvojih potih in te varovala vseh skrbij in nadlog. Ostani, kar si bil do zdaj, revež in berač. Kadar boš prejel od ljudij toliko, da boš prebil lahko brez stradeža, moral boš živeti ob svojem. Če pa te darovi njihovi ne bodo mogli nasititi, izvadljaj iz palice denar in se pogôsti slobodno v kaki krčmi. Ako ne najdeš nikjer prenočišča, pojdi v gostilnico, povečerjaj in lézi v posteljo, ki je pripravljena za tujce. Drugo jutro odpri palico in plačaj. Če oboliš in te nihče ne

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bo maral v hiši svoji, napoti se v bólnico. Natresi si iz palice kakih petdeset ali tudi sto goldinarjev, da bodo videli gospodje, da ne zahtevaš postrežbe zastonj. Za pošteno plačo ne branijo se nikogar, niti berača. Iz teh in vseh inih nezgod te bo rešila palica moja brez nepriličnih nasledkov. Ali ako bi zapravil po nepotrebnem in brez nujnega uzroka le jeden srebrnik, nakopal bi si ž njim časno in večno pogubljenje. Kadar ti bo življenje doteklo, dàj palico, komur ti bo drago, vsekako pa ga moraš poučiti, kako in kdaj mu je rabiti zaklad, ki je v nji. Zabičaj mu, naj ga ne troši na noben način in z nikakim izgovorom na lišp in ničemerne posvetne zabave in naslade. Ako boš volil palico trgovcu, opomni ga, da mora tudi zanaprej kupčevati s svojim denarjem, dokler bo mogel zdelovati. Če pa bo trpel brez svoje krivice kako izgubo ali zabredel v dolgove in druge zadrege, sme se zateči brez greha k zakladu in si pomagati. V takem primerljaji mu bo zalegel tako dobro, da utegne silno obogateti, ne da bi škodil s tem truplu ali duši svoji. Zdaj, dragi bratec moj! pa idi z Bogom, na zemlji se midva ne bova več videla.“ O teh besedah mi je segel Vekomir v roko in me spremil do vrat, ki so se zdajci zaklenila za mano. Ko sem stopil na plano, pokrivala je vso okolico gosta, črna tema, v srci mojem pa je zasvetil jasen dan, ki me je ogreva celih štirideset let. Pomračil mi se je šele v ti moji prvi bolezni, ki je ob jednem tudi poslednja. Vekomirov dar me je oprostil, kakor bi trenil, vseh skrbij, stisk in bridkostij. Beraški moj stan mi se je zdel tako prijeten in udoben, da ne bi bil menjal z nobenim kmetom in z nobenim gospodom. Pohajal sem po lepem božjem svetu dobre volje, čil in lahak kakor kak nedolžen otrok. Razveseljeval sem ljudi s pesmami in šalami in dobil od tod pridevek svoj: ‚Veseli Miha‘. Čakala me je izvrstna hrana in pijača, kjer koli sem se pokazal. Tako dobro kakor jaz ni živel noben Podgorec in Poljanec. Palice ni mi trebalo niti načenjati. Držeč se natanko Vekomirove zapovedi ostal sem zadovoljen in srečen do globoke starosti. Spominjaj se je vedno tudi ti, prijatelj Ponomár, in godilo in vršilo se ti bo vse po volji tvoji, kakor si boš želel sam.

Dolgo svojo pripovedko je dovršil berač Miha s hripavim in slabim glasom. Moči so mu brzo upadale. Začel je umirati in čez pol ure ločila mu se je blaga duša od telesa. Ponomár mu je dal zvoniti z vsemi štirimi in ga zakopati svečano kakor svojega očeta. V hiši mesarjevi se je udomačil blagoslov božji, ki jo osrečuje še dandanes. Nobena izkušnjava ni ga mogla premotiti, da bi bil pozabil in prestopil Mihovo oporoko. Ostal je mesar in prost kmet z vso svojo rodovino. Ker mu je blagodatna palica odvračala in nadomestovala vsako kvaro

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

in izgubo, rasel mu je dobiček in mu se množil imetek od leta do leta, od dné do dné. Zdaj ga štejejo vsi znanci že med prve kmetiške bogatine na Dolenjskem. Ljudje ugibljejo, od kod mu se je nabralo toliko denarjev in mislijo z večine, da mu pomaga neki bankovčar. On jim se smeje in pokaže kdaj, da jih malo podraži, polno rešeto novih stotákov. Vsak razumen človek se lahko uveri, da so vsi pravi cesárski in to mu je potrdila tudi gosposka, ko ga je bil ovadil zaviden sosed in — prijatelj.

Naše gospodarstvo.

Spisal dr. **Janko Srnec.**

V Trdinovem spisu „Bajke in povesti o Gorjancih“ sem čital nekoliko vrstic, ki mi ne dadó mirú, da ne bi izpregovoril nekoliko o njih. Namreč v „puščavniku Florčetu“ pripoveduje njegova Vila o novomeških dijakih, kako so se zboljšali, in hvali jih tudi s temi-le besedami: „Za vino dajó, da teče kdaj na vseh štirih straneh od mize, in plačujejo vse pošteno; nikoli ne utajé ní za krajcar vrednosti.“ *)

Taki izreki — ne dvojim, da jih je slišal g. Trdina prav iz národovih ust — odkrivajo nam do dna národovo mišljenje, našega národa dušo. Nahajam pa v navedenem izreku dvojno lastnost slovensko: jedno dobro, drugo slabo.

Dobra lastnost je odkrita v zadnjih besedah: „nikoli ne utajé ní za krajcar vrednosti“. To se pravi: Slovenec (vsaj dijak) je voljan žrtvovati za vzajemne namene svojega društva tudi zadnji krajcar. Sicer je to malokdaj potrebno, zadnjega žrtvovati, ali dobro je, da nahajamo v narodovi duši zavest o celokupnosti, čije potrebščine morajo važne biti za posameznika, kateri je tedaj treba žrtvovati, lastno osebo omejiti, pridružiti se večjemu organizmu.

Zato pa je dosti slabejša druga lastnost, ki se odkriva v navedenem izreku, in ti lastnosti se pravi potrata. Ako „vino kdaj teče na vseh štirih straneh od mize“, tega vendar ne moremo hvaliti, in žàl, godi se tako ali precèj jednako pri nas dostikrat. Ne le ob veselih prilikah, kakor pri botrinjah ali na ženitovanji in novi maši — temveč tudi pri gospodarskih opravkih (kolína, sejm, trgatev) ali celó ob žalostnem dogodku (sedmína) pojé in popije se toliko, da je groza.

*) Glej „Ljublj. Zvon“, 1886, na 74. strani.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zaničevali. Hlapci, če ste še možje, ne služite več temu, ki je sam hlapec — ne služite več v tem grádu, ki je preklet — iščite si svobode!

Drugi hlapec: Gospod je mrtev. Zapustimo grad — preklet je.

Veper: To je punt. Kazen vas zadene. Ostanite in storite, kar vam ukažem. Sedaj sem jaz gospod!

Prvi hlapec (vrže vrv iz rok): Res je, kar praviš, Mina. Niti jaz nečém več tukaj služiti. Za pomagalce svojih zločinov so nas imeli, in mi smo ubogali iz navade. Sedaj ni gospoda na tem gradu. Jaz si vzamem svobodo.

Vsi hlapci: Mi tudi! (Odidó.)

Mina (pobere vrv ter jo vrže pisárju v obraz): Ná, ti se pa obesi na to vrv, ki je bila namenjena kovaču — in bodi preklet!

KONEC.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Ivan Trdina.**

32. Zaklad.

Bajko o zakladu je povedala Kolenčeva Jera sebenjici naši, Rezi, ki se ji je morala zareči in dati rokó, da je ne bo pravila nikoli meni ali ženi moji. Reza je jeden dan srečno premagovala prirojeno slabost in je molčala. Drugo jutro pa jo je nadlegoval srbeči ježiček tako neprenosno, da je morala priti že ob šestih v kuhinjo h gospodinji, pripravljajoči nam zajutrek, in ji priobčiti to-le precèj čudno, ali vsaj záme jako zanimljivo pripovedko.

V novomeško okolico se je priselil pred kakimi osemnajstimi leti neki Gorenjec srednje dôbe, ki je služil prej mnogolet za učenika na Hrvaškem. Radi tega zvali so ga ljudje Hrovata, dasi je bil kranjskega rodú. Živel je ta človek nekako po svoje, kakor nobeden. Po zimi in sploh ob grdem vremeni je čepel po cele tedne domá pri bukvah, da se ni genil iz hiše. Kadar se je uvedrilo, pa ga nobena sila ne bi bila mogla zadržati v stanovanji. Hodil, kolovrátil in iztikal je take lepe dni po vsem Dolenjskem od jednega konca do druzega; krepila, zabave in počitka si je iskal v bornih krčmah in vinskih hramih. Če prav je bil po stanu svojem gospod, ni se hotel nič družiti z gosposkim svetom. Tem rajši pa se je pomenkoval in dobrovóljil s kmeti in to ne le z gospodarji, ampak tudi s posli njihovimi, z rokodelci, najemniki, pa-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

stirji in celó z berači in otroki. Slušaje pogovore in pesmi njihove imel je vedno pred seboj majhno knjižico, v katero si je nekaj zapisoval. Nihče ni zvedel, kaj si je beležil vánjo in čemu jo rabi. Ko je poskusil in spoznal natanko vse krčme šest ur na okoli, ostajal je največkrat pri Permanu za Krko, kjer so točili zmerom izvrstnega trškogorca, ob jednem pa stregli ljudem tudi s slovečimi krškimi raki, z ocvrtimi piščánci in mastnimi klobasami. Hrovatu ni bilo toliko za dobro jed in pijačo kolikor za prijetno druščino. Pri Permanu so se zbirali najbolj taki veseljaki, ki so mu bili po volji. Sedéval je pri njih po celo popóludne ter se smijal njih burkam in črčkal vmes po drobni svoji knjižici. Tudi s krčmarjem sta se kmalu prav dobro sprijaznila in malone pobratila. Permanu, ki je bil ponosen kmet stare korenine, priljubil se je Hrovat že zato, ker je hvalil in povzdigoval poljedelca visoko nad vse druge stanove in grajal z ostrimi besedami tisto gospôdo, ki zaničuje preprostega orátarja in ga zatira in mrcvari, kakor da bi bil črna živina, ne pa človek in kristjan. Če je količkaj utegnil, stopil je k njegovi mizi, da sta se pomenila kaj o sedanjih hudih stiskah in nadlogah in o nekdanjih dobrih časih, ko je bil mernik pšenice po štiri dvajsetice, vedro najboljšega grčevca z dvema bokaloma namečka pa po dva goldinarja. Jednoč pa Permana ne vem zakaj ni mikalo govoriti ni o sedanjosti ni o preteklosti, prišlo mu je na misel nekaj novega. Dejal je dobrovoljno: „Gospod Hrovat! Jaz Vas ne bom prosil, da bi mi razodeli, kaj si zapazujete tako pridno na papir. Ali kàj rad bi védel, če ste že slišali kje in si začrkali v bukvice tako umetnost ali takov zagovor, ki obogati človeka brez velikih in dolgih trudov, ne da bi moral za to žaliti Bogá in zapraviti neumrlo dušo svojo. Tak zapisek bi jaz potreboval in dal bi Vam zánj iz srca rad vse, kar koli bi zahtevali. Ali ga imate?“ — Hrovat se zasmeje: „Za druge ne, Vam, ki ste mi prav prijatelj, preberem pa ga, kadar le hočete. Ogreníli boste po napotku mojem silen zaklad, ki Vas bo oprostil vseh skrbij za življenje, toda morali si ga boste najprej zaslužiti in storiti sploh natanko vse, kar bom zapovedal. Povračila pa ne maram druzega, nego da bom popil vselej, kadar pridem k Vam, dve ali tri mérice zastonj. Ta nagrada Vas ne bo dosti bolela, meni pa bo veliko zalegla, kajti dobivam jako borno pokojnino.“ Starec se je tako obveselil teh besed, da je nehoté zaukal, kar mu se ni primerilo že več nego trideset let. Hrovat mu je mignil, da sta šla na drugi konec hiše. Tamo sta se zaklenila v hram, da bi ju nihče ne slišal. Perman je zvedel od Gorenjca vse dolžnosti, katere mu je izpolniti, da dobí zakopane denarje. Obljubil je pokorščino in se začel pripravljati

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

brez oklevanja na skrivnostno delo. Prinesel je na pòd več otepov ter jih razvezal in se jel postavljati na glavo, da bi se prevrnil štučo-kračo. Trebalo mu se je mnogo vaditi in uriti, da so se mu okorni udje zopet udali in se obračali po njegovi volji. Za mladih let se je dostikrat zabavljal in bahal s to igro, ali zdaj mu se dolgo nikakor ni hotela posrečiti. Stare kostí so mu strašno hrščale in pokale, ko jih je dvigal in silil kvišku, izpodletelo mu je gotovo stokrat, predno se je prevrnil štučo-kračo. Ali z marljivimi vajami in stanovitnostjo je naposled premagal vse zapreke in se postavil na glavo zopet tako zlahkoma kakor nekdaj v petnajstem letu svojem. Ljudje, ki so ga videli, da se prevrača tako napórno in neutrudno po slami, mislili so, da mu se je zmešala pamet in so ga na vse pretege osmehovali, dražili in obirali. On se ni nič jezil nánje, nego jim je odgovarjal mirno: „Zdaj se smejete vi, o božiči se bom smijal pa jaz.“ Ko je nastopil adventni čas, šel je Perman vsak dan k trem sv. mašam in postne dni ni užival ničesa razven suhega kruha in vode. Hrovat mu je bil tudi ukazal, da mora ob adventu premagati samega sebe, to je, pravično svojo jezo. V Novem Mestu je živel takrat peklensko hudoben jezičnik, ki je razžalil vsakega človeka brez uzroka in povoda. Domačini so mu dali priímek Rosín, menda zato, ker je nosil dolge, nečedno razmršene vlasé. Sedé pred hišo svojo je sramotil neprenehoma ljudi, ki so hodili mimo njega, z najgnusnejšimi pridevki, psovkami in očitanji. Radi te surove navade ga je doletela marsikatera gorka pljuska in bátina, kar pa divjaka ni nič izpametovalo nego ga le še bolj razjarilo in razkačilo. Hrovat je velel Permanu, da mora iti mimo Rosína desetkrat zaporedoma ali ga ne sme niti zmerjati niti udariti. Možu se je zdela ta potrpežljivost tako težka in mučna, da je vzel s sabo sinú svojega za pomočnika. Komaj ga je Rosín ugledal, začel ga je pikati radi vlás, katere mu je bila starost že močno pobelila. Zadrl se je zlobno: „Perman ne kósi za mizo nego v svinjaku. Srebal je s prasci iz korita mleko, pa so ga obrizgali tako grdo, da mu je vsa glava bela, ha, ha, ha!“ Perman se je smijal ti neumni in neslani zabavljici in šel dalje. Ko se je obrnil, lotil se je klepetač platnenih in že precèj ponošenih njegovih hlač. Kričal je glasno, da se je čulo na konec ulic: „Poglejte no Permana, kako po praznično se je danes našopiril. Hlače so mu prišle gotovo z Dunaja. V našem mestu ne prodajajo takega dragega blagá. Vatel ga stoji ne mara dva groša ali pa še več.“ Tudi to roganje je poslušal Perman brez velike nejevolje. Ko je prišel do Rosína v tretje, zarohnel je lopov: „Perman! ne drži se tako po konci, sàj te poznamo, kdo si. Nekaj denarja si si res nabral, ali vsak krajcar, ki ga imaš, pridobljen

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je s sleparstvom.“ Te besede so Permana že silno ugrele ali se je premogel in molčé korakal dalje. Rosín ga je potem dražil še z mnogimi drugimi prisékljaji in lažmí, ki so bile jedna grja od druge. Pošteno ženo imenoval mu je očitno prešestnico, blagega ranjkega očeta — cigana in rokovnjača, preljubo mater pa vlačugo, tatíco in pijanko. Perman je čutil, da ga bo srd skoro premagal, zato reče sinu, naj mu zaveže usta in roke. Na tak način je šel srečno vseh deset potov mimo novomeškega gada, ne da bi mu bil pokazal le z najmanjšim znamenjem notranjo jezo. Ko je izkušnjo prebil, tožil je z dovoljenjem Hrovatovim nesramnega Rosína c. sodišču, ki mu je naložilo za dolgi jezik petdeset goldinarjev globe. Perman je dejal, predno je legel kvaterno sredo zvečer v posteljo, pod vzglavje v štiri peresca deteljo. V sanjah je potoval v Gorjance in videl jedno uro od Šmihela v ruperški hosti veliko luč. Med sedmemi mladimi gabri je gorel s svetlim belim in rumenim plamenom zaželeni zaklad. Nad njim je rasla tanka smrečica. Ta kraj je Perman poznal, kajti je visela čez cesto debela bukev, za katero se je z oskrbnikom že večkrat pogajal, da bi jo kupil. Vzbudivši se vstane, dasi je bilo še jako rano. Žena ga vpraša, kamo se mu mudí, on pa ji ne odgovorí ničesa, nego se napoti molčé proti Gorjancem tja, kjer je gorel po noči zaklad. Srečali in obgovorili so ga na potu mnogi znanci in neznanci, on pa jim ni odgoovril nì besedice, po ukazu Hrovatovem moral je molčati. Prišedši do bukve, ki se je nagibala čez cesto, obrne se na levo in skoro najde sedem gabričev in med njimi tanko smrečico. Okoli nje so se poznala v snegu konjska kopita. Ta kopita so pomenila, da treba odpeljati zaklad s konji. Ker pa vsaka živina, ki je vozila zaklad, v treh dneh pogine, šel si je Perman kupovat starih, mršavih kónj, katerih ne bi bilo dosti škoda, če mu pocrkajo. Jednega je dobil pri káčinskem konjederci, druzega pri ciganih v bližnjem Žabjeku. Za oba je dal petnajst goldinarjev. Ljudje so mu se silno čudili, smijali in ga povpraševali, čemu si je kupil malopridni kljusi? Ker je majal le z ramama, odgovoril pa ni ničesa, obsodili so ga vsi, da je zblaznel in morebiti tudi onémel. O mraku mu se jezik zopet razveže in skoro je dokazal ženi in znancem z modrim pomenkom in bistroumnimi šalami, da ni izgubil nì pameti nì besede. Zdaj si je moral omisliti še tri druge poglavitne rečí, brez katerih ne bi bil mogel nikoli dvigniti iz zemlje zaklada. Trebalo mu je kupiti trak od trgovca, ki ni še nikogar osleparil, polič vina od krčmarja, ki ni mešal pijače svoje nikdar z vodó in par copát od kuharice, ki je dopolnila že štirideset let in si ohranila v vseh rečeh poštenje svoje brez pege in oskrumbe. Perman je dejal:

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

„Jaz mislim, da bi se vestnih trgovcev dobilo dovolj v domovini naši, ali meni je znan samó jeden. Vsi drugi so me kolikor toliko varali in skubli, jedini gospod Oblak ostal je vedno resničen v vseh besedah in pravičen v vseh delih svojih. Naredila sva že dostikrat kako malo trgovino in pustila marsikak krajcar jaz pri njem in on pri meni. O vsaki priliki pa sem ga spoznal, da je on mož in poštenjak, kateremu ni človeška ni peklenska hudobnost ne more vzeti ali utajiti teh dveh častnih in svetih imen. Zánj bi prisegel lahko z mirno vestjo, da ima čiste roke pred ljudmi in čisto dušo pred Bogom. Moško in zastavno se je ponašal v vseh zgodah in nezgodah življenja svojega. Mnogi in premnogi mestni gospodje so se vrtili ob volitvah semtertja kakor petelin na strehi, junaka gospoda Oblaka pa nobena grožnja, nobena izkušnjava, nobena izguba in škoda ni mogla omajati ni za trenutek v dolgi in težavni borbi za slovenski rod in zatirane pravice naše.“ Permanu po takem ni bila sila iskati zdušnega trgovca; šel je naravnost h gospodu Oblaku. Dal si je odrezati dva sežnja najmočnejšega trakú. Gospod Oblak mu je précej in prav prijazno postregel, skrivaj pa se je moral vendar le muzati, da dohaja po tako žensko blagó gospodar, ne pa gospodinja. Teže je bilo najti krčmarja, ki ne zaliva vina svojega z vodó. Zaman je povpraševal po njem po vsem obližji in tudi v mestu in pred mestom. Tretji dan pridejo k njemu isto uro berač, bábica in tercijalka in vsi trije mu zatrdijo, da se dobi vino brez krsta samó pri Jeričku v Dólenji Straži. Perman jim je verjel, ker je védel že zdavnaj, da na Dolenjskem poznajo vina najbolje berači, bábice in tercijalke. Napotil se je torej k Jeričku, popil pri njem merico, polič pa ga vzel s sabo domóv. Najteže pa je bilo zaslediti tako kuharico, ki je ostala v vseh rečeh nepokvarjena in deviška do štiridesetega leta svojega. Perman je najel dvanajst starih, izkušenih žen, da so je šle iskat. Prehodile so brez vspeha sedem župnij in sedeminsedemdeset vasij. Napósled so jo našle pod Gorjanci v nizki Žukovi kočici. Žukova hči je kuhala mnogo let ljubljanskim bogoslovcem in duhovnikom. Od tod dobila je ime „Ljubljančanka“, dasi je služila tudi pri dolenjski in hrvaški gospôdi. Znala je pripraviti vsako jed ukusno in slastno, da je slovela malo ne za najboljšo domačo kuharico. Ko si je privarovala toliko novcev, da se je preskrbela za stara leta, vrnila se je k očetu — takó ponižna, blaga, pobožna in nedolžna, kakor je šla z doma. Perman dene pod pázuho dežnik in gre k nji. Prosi jo, da bi mu prodala stare svoje copáte, rad bo dal zánje, kolikor bo zahtevala. Ona mu se nasmeje na vse grlo. Mislila je, da je starec pijan ali pa, da se mu blede. Rekla mu je, da copáte njene niso na pródaj. Prosi jo, da bi mu jih vsaj pokazala. Storila mu je to

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

drage volje. On copáte natanko izmeri in velí: „Z Bogom!“ Cez nekoliko ur se vrne z novimi copátami in začne nagovarjati „Ljubljančanko,“ da bi jih zamenila za stare. Dekle se je branilo, dokler se ne oglasi nje oče: „Ne bodi neumna, daj jih, tako dobro nisi še nikoli beretala.“ Zdaj se Permanu želja izpolni, ponosno je korakal s kuharičinimi copátami nazaj proti domu. S tem kupom so bile vse potrebne priprave dogotovljene. Zadnje dni pred Božičem je Perman še veliko več molil in se postil nego prve adventne tedne. Sveti večer napregel je kljusi svoji in se napotil po zaklad. Šel je še za dné. Na tem potu so ga strašile grde prikazni, ali se jih ni bal, ker je imel s sabo v štiri peresca deteljo. Ozrši se je videl hišo svojo vso v dimu in plamenu. Brž prenese deteljo iz levega žepa v desni in zdajci se uveri, da je grozni požar prazna prevara. Kadilo se je res, ali od megle, dvigujoče se iz bližnje Krke. Skoro zagleda pod Sovanovo hosto cigane, ki so vrgli na tla ženo njegovo in jo začeli klati! On dene deteljo zopet v desni žep in pokaže mu se resnica. Ciganje so klali o v c o, ne pa žene njegove. Nekoliko dalje priplava po vodi sin njegov, ves krvav in razmesárjen. Perman se strese od groze, ali preloživši deteljo v levi žep moral se je smijati, kajti po Krki ni plul sin njegov, nego debel hlod, ki ga je vzela povódenj morda pri kaki pili. Takih strašil srečevalo ga je še mnogo, ali vselej jih je pregnala čarobna detelja, ko jo je vteknil iz jednega žepa v drugi. Najhujša so prežala nánj v obližji zaklada. Po tleh so se zvijale kače in se vspenjale proti njemu, obsip ali so ga velikanski škorpijoni in še druga grda golazen, zabadáje vánj strupena svoja žela. Za gabrom pa je stal sam peklenski vrag in vihtil nad njim sekiro, da bi mu razčesnil glavo. Permana niso plašile čisto nič te pošasti, ker mu je razodela detelja, da se gibljejo po tleh od vetra mesto kač suhe vejice, mesto škorpijonov in druge golazni pa velo listje, ki je popadalo s hoste. Izginil je na tak način tudi Hudobec, mesto njega je štrlelo staro drevó, katero je ožgala in razgrebla po leti ognjena strela. Perman je dospel k zakladu že ob desetih. Ob jednajstih so jeli denarji goreti s tako svetlim, belim in rumenim plamenom, da mu ni bilo treba nič prižigati svetilnice, katero je pripeljal s sabo. Zaklad je začel ogrébati ob tri četrti na dvanajst. Moral je hiteti, kajti précej po polunoči bi se bili pogreznili novci sedemdeset sežnjev globoko, da bi jih ne bil nikoli videl. Najprej izruje mlado smrečico; kraj, kjer je rasla, pa lepo zravná in potlači. Na to prst se postavi trikrat na glavo in prevrne štučo-kračo. S tem p e č a t o m je bil nekdaj zaklad položen in zaklenjen v zemljo in samó ž njim se je mogel zopet odkleniti in dvigniti nazaj iz zemlje. Kdor ne pozná ali ne

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pogodi pravega pečata, ne polasti se nikoli nobenega podzemeljskega zaklada. Ta nevednost je poglavitni uzrok, da dobe ljudje tako poredkoma zakopane novce, dasi se jih nahaja pod zemljo vse polno še od starih poganskih časov. Perman polije ves prostor med gabri z Jeričkovim vinom, sezuje svoje čevlje, obuje stare copáte Žuvkove Ljubljančanke in začne kopati. Zemljo je bil pokril že jeseni debel sneg, ki jo je grel, da ni skoro nič zmrznila. Komaj je mahnil z rôvnico kakih desetkrat, privrpal je do prve posode in čez nekoliko trenutkov mu je ležal ves neizmerni zaklad pred strmečimi očmí. V treh železnih loncih lesketale so se sreberne šestice, tri velike brente napolnjene so bile do vrha s šmarnimi tolarji, v treh dolgih mošnah pa so se skrivali debeli, rumeni zlati! Perman izvadi iz žepa Oblakov trak, ki ga dene v več gubá in priveže za brento. Brez silnega truda jo dvigne in potegne iz jame. Isto tako ogrene srečno drugi dve brenti in vse tri mošne in lonce. Poklekнivši na trda tla odmoli angeljsko češčenje: potem pa prenese zaklad na voz ter ga pokrije z mahom, bršlinom in vejami. Slaba konja nista vlekla zlahkoma težkih denarjev. Perman je moral krepko potiskati in jima pomagati; voz mu se je ustavljal na vsakem klančku, ob vsakem, le količkaj debelem kameni. Pozneje je zatrdil dostikrat, da se toliko, kakor to noč ni potil in mučil še nikoli v vsem življenji svojem. Zaklad je pripeljal domóv jedno uro pred dnem, truden in zdelan, da je komaj dihal in gibal. Vendar se je premagal, šel v cerkev in bil pri treh mašah, kakor je v ta véliki praznik po vsem katoliškem svétu navada. Prišedši od službe božje je legel in spal brez presledka do druzega dné. Zdaj je izpolnil pošteno tudi zadnje povelje Hrovatovo. Jedno tretjino zaklada je razdelil med uboge svoje rojake, drugo tretjino daroval je cerkvam za pobožne namene, záse je pridržal samó jedno brento tolarjev, jedno mošno zlatov in jeden lonec šestic. Takrat je hodilo več let prav malo beračev po naših krajih in nikoli se ni slišalo, da bi kmetje naši stradali zaradi slabih létin in da bi bili prodali komu zemljišče zaradi neplačanih davkov. Siromaki niso trpeli nobene sile, ker so jim pomagali Permanovi denarji. Ko so se jele povsod popravljati cerkve, nekatere pa celó znova zidati in so se izkušale župnije jedna z drugo, katera si bo omislila večje zvonove in orglje, lepše oltarje in dragocenejšo cerkveno in mašno opravo, povpraševali so se ljudje v čudu, od kod bi bilo prišlo na jeden mah toliko novcev v borno našo pokrajino. Le malokdo je védel, da se pospešuje in poveličuje na tak primeren način čast božja s Permanovimi rumenjaki in srebernjaki. Ali tudi njemu je ostalo še dovolj, da bi bil živel lahko prav udobno in po gosposko. Skromni in neraz-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vajeni mož pa ni hotel izpremeniti skoraj nič prostih svojih šeg in običajev. Če je kamo popotoval, šel je najrajši peš in je trošil jako malo na jed in pijačo. Na takem potu se je bil jednoč prehladil in ujel pljučnico, ki ga je čez nekoliko tednov zadušila in zagrebla. Zaklad je volil na smrtni postelji ženi svoji. Dokler je živel, godilo se je Hrovatu pri njem jako povoljno. Hvaležni krčmar mu je stregel brez plače z vsako dobroto, ki jo je premogla hiša. Po Permanovi smrti pa je dejal upokojeni učenik: „Ali bi bilo neumno, da bi uživali drugi denarje, ki so prišli na dan po mojih napotkih, jaz pa bi pobiral le drobtine, ki padajo z bogate njihove mize!“ Čakal je pol leta, potem pa je rekel Permanovi vdovi: „Vzemiva se!“ Ona se ni branila in naredila sta poroko. Preselila sta se v mesto, kjer sta si kupila dve majhni ali lični hišici. Plačala sta ji s samimi šesticami in morda se jima s tem lonec ni še izpraznil popolnoma. Zdaj živita prijetno, veselo in brez skrbi kakor ptica pod nebom. Vsako leto gresta popotovat, da vidita imenitnosti in lepote tega svetá. Hodila sta po sveti gori Kalvariji, ki se nahaja pod zemljo tamo nekje med Ljubljano in Trstom; vozila sta se po železnici skozi prevrtane hribe in čez podzidane železne mostove, ki se razpenjajo nad globokimi dolinami; ogledovala sta na Dunaji cesarjevo stanovanje in cerkve in zvonike, ki so izrezljani in izstrugani od najtršega kamena; stala in molila sta na tistem mostu, s katerega je dal hudobni kralj vreči v vódo sv. Janeza Nepomuka. Za take zabave treba je imeti veliko, veliko denarja. Jaz sem romala samó do Brezja, pa sem zapravila za vožnjo in hrano celih sedem goldinarjev in tri groše. Do Dunaja pa je gotovo stokrat dalje nego do Brezja. Kdor hoče iti tja, mora nesti s sabo tisočák, drugače utegnilo bi se mu primeriti, da bi ga slekli in odterali domóv po žandarjih. Ali njima dvema ni se bati te sramote: brenta in mošna ne bosta se jima posušili, če bi se odvezla tudi vsak mesec na Dunaj.

Sebenjica Reza je vprašala Jero, zakaj ne sme povedati te povesti nì meni, nì ženi moji. Jera se je pritisnila k nji in ji zašepetala na uho: „Viž, za to, ker sta si ta Hrovat, o katerem sem ti pravila, in sedanji moj gospodar Janez v žlahti in podobna ne le kakor brat bratu, ampak prav tako, kakor jaz in — Kolenčeva Jera, ha, ha, ha!“

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

stisnenimi podolgovatimi, temnimi nižinami. Vse je tako pusto, prazno, presunljivo nemo in prvobitno. Oko blodi po valovitem gorovji in zastonj išče predmeta, na katerem bi se ustavilo in odpočinilo. Vaš duh se zavzame nad prizorom do sedaj nepoznanim; jednoličnost stvaritve, svečanost in čas tihote, nepremičnost planinskih sil ga premamlja; na lehkih krilih šine čez ves ta razprostrani svet v prvobitnost: zdi se mu, da ima pred seboj tanko zaveso, za katero stoluje božanstvo pri prvih poskusih stvarjenja, stoluje in stvarja. Mogočno roko stvarnikovo slutite, pa ni vam dano pogledati v njegovo obličje. In že se bliža vašemu srcu rahla tožnost, nepotrebno sanjarjenje z navadno tožbo, zakaj se zavesa ne odgrne, zakaj ne smete videti skrivnosti stvarjenja, mogočne roke stvarnikove, pa dobri handžija vas reši takih težkih mislij. S kakeršnim koli si bodi darom stopi na pot poleg vas. Navdušila ga je vaša radodarnost, odmeriti se vam hoče za desetico. Milo se smehljaje vam bojazljivo ponudi, kakor je letnemu času primerno, ali kožolj jagod, ali šopek češenj, ali perišče hrušek, orehov, češpelj, kostanja. Hvaležno sprejmete dar.

V slovo podaste starcu desnico.

Prav človek je handžija Mato. Nesel bi vas čez planino, ko bi trebalo; pri njem ste varni, kakor bi sedeli v malhi svetega Krištofa.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **J. Trdina.**

33. Rožica.

Vsi Podgorci so trdili, da je pastir Rožica lep in bistroumen dečko; le škoda ga je, da nima nič pameti. Domá je nagajal materi, kar je mogel. Na spašnikih mu je pazila na Čuho sosedova Cilika, on sam pa je iztikal vedno po vseh vrtéh in klatil sadje. Ali delal je vaščanom še mnogo druge kvare in nadlege. Blatil jim je perilo, preganjal kokoši, psom privezoval na rep krepelce, pobijal okna itd. Kadar je prišel med vrstnike, nastal je précej hrup in vihra, kakor v črni šoli. Slabše je metal ob tla kakor snopje, močnejše pa nažigal s kamenjem in oklešči. Slednji dan ga je trebalo kaznovati; če ga ni obunkala mati, nasekali so ga sosedje. Vsak človek se je smijal joku in ihtenju njegovemu. Smilil se je jedini Ciliki. Vselej, kadar so ga pestili domači ali tuji ljudje, drla se je na vse grlo in prosila jih s povzdignenima rokama, da bi ga pustili. Zato pa je dobivala od njega

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tudi najlepše hruške, češnje in breskve, ki so rasle na sosednem drevji. Ko je dopolnil petnajst let, dala ga je mati v pouk k daljnemu kovaču, ali mojstru je pobegnil že prvi dan. Poslala ga je potem na Hrvatsko k slovečemu ključarju, drugo jutro je prišel zopet domóv ves zamusan in razdrapan. Napósled ga je izročila trgovcu, ki je peljal blagó v Trst. Tamo je odločil dečka pri znanem čevljarji, ki je bil rojen Dolenjec. Rožica pa je dejal, da ga Bog ni ustvaril za to, da bi krpal stare čevlje. Ker je bilo do dóma predaleč, utekel je na angleško ladjo. Ž njo je odplaval in šel po svetu. Izuril se je skoro za spretnega mornarja. Angležem je služil deset let, potem pa jim velel: Z Bogom! S prihranjenim denarjem se je napotil v deželo Strválijo, ki leží za petim morjem, kópat zlató. Prva poskušnja mu izpodleti. On ne obupa, nego gre iskat zlatá drugamo, dva dni hodá proti severu. Najde ga debelo žilo, ki mu dá že prve kvatre dvajset tisoč goldinarjev. V nekoliko letih obogati, da ne bi menjal z nobenim kranjskim graščákom. V sreči svoji ne pozabi matere. Pošlje ji lepo pomoč, v pismu jo vpraša tudi po Ciliki. Mati mu odgovorí, da je deklica zdrava, da misli zmerom nánj in da jo imajo ljudje za najočitnejšo krasotico v vsi župniji. Z zgovornimi besedami svetuje sinu, da bi prišel pónjo in jo vzel. Rožica piše Ciliki preljubezniv listek, naj se pripravi za svatbo; čez pol leta se bo vrnil domóv in ž njo poročil. Brez oklevanja začne se spremati na pot. Denar svoj, več nego milijon goldinarjev, spravi v hranilnicah in pri poštenih trgovcih. S sabo vzame samó sto tisoči goldinarjev. S to popotnico séde v ladjo in odjadrá iz zlatovite Strválije proti domovini. Od takrat je minilo sedem let in sedem mesecev. Zaman je čakala mati preljubega sina, Cilika premilega svojega ženina. Izginil mu je vsak sled. Niti ni prišel sam domóv, niti komu pisal, kje se nahaja in kako mu se godi. Roditeljica in nevesta bili sta uverjeni, da je na potu umrl ali pa da so ga ubili hudobni ljudje, ki so čutili pri njem veliko novcev. Molili sta zánj, kakor za pokojnika in dali vsaka za tri črne maše, ki so se brale za dušo njegovo v stopiški cerkvi pri vélikem oltarji. Mati nikdar ni nehala po njem žalovati. Lože se je potolažila Cilika. Tudi ona dolgo ni vedela, ali bi se še kdaj zaljubila ali ne. Dobrih šest let se je nastavljala fantom le po malem. Šele sedmo leto se ji je jelo dozdevati, da bi utegnil biti Koludrčkov Tonček še dosti kratkočasejši, nego je bil Rožica. Zvižgal je v dvá cepá, pel tanko, debelo, ostro ali povpreko, kakor je kdo želel, in kadar je plesal, pribijal je s petó in vriskal tako glasno, da je letelo kar skozi ušesa. Takih umetnostij ni razumel Rožica, zato ni čudo, da se je Cilika prav globoko zagledala in zavérovala v Koludrčkovega Tončka.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Zupljani so se spominjali gotovo po desetkrat na dan ranjkega bogatina, ugibaje neprestano, kamo bi bil prešel denár njegov. Vsi so sevéda mislili, da so ga snedli že zdavnaj črvi ali pa ribe in raki. Kakor strela z jasnega pa priletí v Podgorje novica, da živí Rožica v Gorjancih, komaj dve uri od dóma in da se niso izgubili nikamor niti brezštevilni njegovi tisočaki.

Takrat, ko je blodil podgorski zlatokòp po širokem svetu, slovel je že na vsem Dolenjskem šegávi godec Bernárdelj. Razveseljeval je s citrami svojimi vinske bratce in sestríce v krčmah in na svatbah ali denarja za trud svoj ni zahteval niti ga potreboval. Zdeloval je še pošteno ob svojem prodajaje vsakovrstno drobno blagó domá, na sejméh in kdàj tudi po hišah. Trgoval je najprej samó v domači deželi, radovednost ga je gnala potem tudi na Hrvatsko. Hotel se je uveriti, če so Hrvati res takovi neusmiljenci, da zakopljejo živega, kdor se predrzne sklepati prijaznost z brdkimi njihovimi ženámi. Bernárdelj ni nakanil prestopiti devete božje zapovedi. V besedah je bil kdàj res precèj samopašen in poreden, v dejanji pa se je ogibal težkih grehov vestno in stanovitno, kolikor je to mogeče strastnemu godcu. Čez Gorjance ga je nesla čista zvedljivost, ne pa kak ostuden namèn. Prišedši proti večeru v prvo hrvatsko vas krene naravnost v krčmo, da se okrepča. Krošnjo svojo postavi po stari navadi za peč. Krčmaríca mu postreže z dobrim vinom in kruhom, druzega ni bilo nič pripravljenega. Bernárdlju se je zdela žena lepa, priljudna in prijetna. Začel se je ž njo pomenkovati in ji praviti dobro osoljene in zabeljene svoje šale, burke in pripovedke. Ona se jih ni mogla naslušati. Smijala in grohotala se jim je, da je skoro póčila. Priznala je sáma, da se tako odlično ni dobrovoljila še nikoli, kar je na svetu. Iz hvaležnosti speče Bernárdlju tolstega purána. Ne vem, kako je beseda nanesla, da jo je vprašal, če ima kàj hudega možá. Krčmaríca mu velí: »Mož moj je tak kakor vreme. Pri nas sije kdàj solnce, kdàj bučé viharji, nekatere krati pa se tudi primeri, da treska in bije toča. Ako bo domóv pripél, ne bo Vam se bati ničesar; ako pa bo priklél, treba Vam bo skočiti za peč in se potuliti, dokler ne zaspí. Zjutraj za rana vzamite krošnjo in hodite z Bogom, kamor Vam drago.« Komaj je izustila ta opomin, začuje se na cesti grozovito preklinjanje in rotenje. Bernárdelj šine s puránom za peč. Gospodar prilomasti v hišo pijan kakor čep in se zavalí na posteljo. Krčmaríca ugasi luč. Bernárdelj začne v temi obirati purána. Cmakanje njegovo sliši pijanec in zarohní na ženó: »Kdo je za pečjo? Gotovo si gostila in skrila zopet kakega kranjskega potepuha.« To rekši vstane in privleče Bernárdlja izza pečí. Tepel ga ni,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

nego poklical deklo: »Oj, Mara, če hočeš dobiti nove opanke, vzemi lopato in motiko in pojdi z mano, da mi boš pomagala zakopati lopovskega Kranjca.« Bernárdlja zveže, zadene na ramo in ga nese v bližnjo hosto. Tamo izkopljeta z deklo globoko jamo, vržeta vánjo Bernárdlja in ga zaspeta s prstjo do grla. Iz zemlje mu je gledala sáma tožna glava. Gospodar se vrne z Maro domóv, zleze nazaj v posteljo in zaspí. Zdaj se dvigne krčmarica, gre tiho k dekli in ji zašepetá: »Oj, Mara, če hočeš dobiti novo krilo in pokrivalo, vzemi krošnjo, lopato in motiko in pojdi z mano, da mi boš pokazala, kje sta zagrebla veselega godca.« Dekla jo odvede v hosto in rada pomaga gospodinji, da sta jetnika zopet izkopali. Krčmarica mu dá krošnjo in se ž njim posloví. Bernárdelj je tekel iz nevarnega kraja, kar so ga mogle nositi noge. Ogibáje se cest in stezà je bežal čez polje naravnost v Gorjance. Plezal je proti Sv. Jederti, dospevši do cerkve pa se obrnil proti sv. Miklavžu in potem navzdol proti Brhovemu. Ko je prišel že blizu hiš in vasí, onemogel je v hosti, zgrudil se v listje in zaspal. Vzbudivši se začuje poleg sebe neko šumenje, ne vidi pa ničesar. On se prekriža in zavpije: »Če si kristjan, pokaži se in povej, čemu se skrivaš?« Izpod listja se pomolí lepa glava mladeničeva, ki mu velí: »Hvala usmiljenemu Bogu, ki je poslal k meni znanega človeka. Preljubi Bernárdelj, ti mi storiš lehko veliko dobroto. Prosim te, da me poslušaš in pripelješ potem odrešenico. Jaz sem tisti Podgorec Rožica, kateri je šel pred sedmimi leti po morji in je silno obogatel v zlatoviti Strváliji. Denarja sem si nakopičil res toliko, da ga ne bom mogel nikoli zapraviti. Ali kaj bi mi koristil milijon, ko bi moral ostati uklet tukaj v Gorjancih? Zadržuje me skrivnostna vetrova moč, ki mi brani, da ne morem iti domóv po drago nevesto, kamor sem se bil namenil. Do polovice pota smo se vozili srečno. Na tretjem morji pa je zatulil strašanski vihar, ki je premetaval ladjo našo semtertja kakor lehko ščepko. Vsi popotniki so poginili od straha razven mene. Jaz sem ostal živ in zdrav zato, ker nisem ničesar čul, kajti sem spal baš takrat tako trdno, kakor še nikoli ne. Čez tri dni je vrglo na pol razbito ladjo v pesek in tamo je obtičala. Jaz sem skočil iz nje na suho in se naglo domislil, kaj mi je ukreniti. Od brun raztreskane ladje sem si naredil na pustem bregu prav lično hišico. Vánjo sem znosil butilije, prekajeno mesó in vse drugo brašno, s kojim smo se bili oskrbeli na odhodu. Lakote in žeje tedaj nisem trpel, ali bilo me je groza v tej mrtvi puščavi, v kateri ni bilo nikjer nobenega človeka, tem več pa tigrov, levov in druge zverine. Bistra glavica mi je pomogla tudi v tej nevarnosti. V kočo svojo sem prebil okence, ki je bilo dosti veliko

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

da je léhko vsaka zver pomolila vánje gobec in glavo. Nad okence sem obesil težko sekiro in kos lepo dišeče pečenke. Če jo je zavohal kak lev ali tiger in pogledal skozi lino, izprožila se je sekira in mu odrezala glavo kakor s britvo. Tako sem pokončal vse te nadležne pošasti, pa jih odrl in shranil dragocene njíhove kože. Imetek svoj sem si znatno pomnožil ž njimi. Vsa hiša se mi je bila že napolnila s kožami, ko je nastopil čas strašnih nalivov, ki nadomestujejo v tistem vročem kraji snežno našo zimo. Deževalo je noč in dan kakor iz kabla. Voda mi vzdigne kočo in jo zanese v morje. Plavala je po njem, da je bilo veselje videti. Dejal sem: ali so bili ljudje neumni, da so si izmislili ladje! V hiši svoji sem se vozil stokrat mirneje in naredneje nego v njih, ker se ni majala in zibala neprenehoma semtertja. Stojé na brunu, ki je molelo izpod nje, veslal sem dobre volje proti severu, dokler sem dojadral do zamórskega brega. Tamo sem šel na suho in ponujal zamórcem levje in tigerske kože. Kralj njihov jih je zaželel in kupil od mene vse. Dal mi je zánje tri mošnje zlatega zrnja. Doletela pa me je nesreča, da se je zaljubila váme črna njegova hči. Hotela me je po vse sili za možá, jaz pa sem rekel moško, da se ne smem izneveriti podgorski Ciliki. Upornost moja razjarila jo je grozovito. Nagovorila je očeta svojega, da me je ukradel in gnal v stolno svoje mesto ter me poročil s kraljično po zamórski šegi, ki je močno podobna ciganski. Zakon najin je trajal na neskočno mojo radost samó jeden dan. Že drugo jutro je velela trmasta baba očetu, da ne mara tako pustega možá. Izpustila je váme celo krdelo besnih služabnic, ki so me zapodile iz kraljestva z metlami, s kuhalnicami in perilniki. Ves opraskan in stepen pribežal sem do morja, skočil v hišo svojo in veslal dalje proti severu. Ali zdajci privihrá proti meni ogromna riba, bila je še veliko večja nego ljúbenski hrib. Požrla me je s kočo vred, kakor bi trenil. Jaz sem se je tako ustrašil, da sem omedlel in se predramil šele čez pet dnij v trebuhu njenem. Poleg sebe zagledam francosko ladjo in nje mornarje, katere je bila pogoltnila nenasitna riba isti dan kakor mene. Tega društva sem se tako obveselil, da sem kar zaukal, kajti sem se bil naučil po svetu precèj dobro nosljati po francosko. Kapitan se je ozrl náme zaničljivo in bleknil tovarišem svojim, da sem gotovo kak berač. Jaz pa se postavim prédenj in mu velim: Drži jezik za zobmi, klepetavasta morska podlásica! Jaz imam v jednem žepu več zlatá nego je vredna vsa tvoja ladja in vse, kar je v nji in na nji. Ná pet stotakov in prinesi précej sto butilij šampanjca, da ga bomo pocedili na zdravje moji slovenski in vaši francoski domovini. Buza kljuna, ali se nisem dobro odrezal? Besede moje so pa tudi kàj

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

teknile. Francozi so se mi jeli poklanjati kakor kakemu vsemogočemu ministru. Pili smo sladkega šampanjca, da je teklo vse od mize in tudi od vseh sukenj, oprsnikov in klobukov naših, kajti je to vince brizgalo na vse strani, kakor iskre v kovačnici. Ko smo izpraznili butilje, vrgel sem pred kapitana drugih pet stotakov z istim namenom, iz žepa pa sem izvadil lulo svojo, ki je vsa okovana z demanti in biseri. Stala me je trideset tisoč goldinarjev. Napolnil sem jo z najizvrstnejšim turškim duhanom in zažgal s čisto novim bankovcem za sto goldinarjev! Pokazal sem Francozom, da se znajo bahati tudi Podgorci, kadar se imajo s čim. V ribi smo potovali po svetu do malega šest let. Godilo nam se je prav dobro, ker nismo stradali ni dobre hrane ni izborne pijače in smo bili vsi mladí in veselega srca. S časoma smo dobili še mnogo novih tovarišev, v ribjem želodcu se je nabralo do petdeset ladij. Živeli smo složno in po prijateljsko kakor bratje, Zaradi boljšega reda je trebalo voliti župana. Soglasno so izbrali mene, Zvedeli smo, da se Francozi in Nemci domá vojskujejo. Posvetovali smo se, komu naj bi pomagali mi. Dokončali smo takó, da bomo podpirali Francoze. Ugledavši skozi ribji goltanec nemško vojno ladjo privlekli smo topove svoje, namestili jih ribi med zobe in začeli streljati. Pogajali smo odlično. Pobili smo sovražniku vse vojake in mornarje. Na krmi je stal še jedini general njihov in meril s puško proti nam. Tudi jaz zgrabim puško. Oba ustreliva isti trenutek. Krogli najini se srečata in trčita jedna ob drugo. Moja odletí na levo čez morje, generalova pa na desno proti bregu, kjer obtičí v grlu lepe mlinarice, ki je gledala bitev. Revica se je skoro zadušila. Jaz vidim nje nevarnost, skočim iz ribe v vodo in odplavam na breg. Brž potisnem mlinarici kroglo v želodec in jo rešim smrti. Da pridem le jedno minuto pozneje, morala bi bila umreti. Hvaležnosti njene ni mi môči dopovedati. Tudi nje mož me je presrčno objel in mi velel: Preljubi tujec, védi, da si otel ženo najbogatejšemu mlinarju in kruhopeku, ki ga ima sedanji svet. Jaz sem slavni Jugovec. Ime sem dobil od tod, ker se odpira na moji zemlji jazbina, iz katere piše górki veter, ki mu pravimo jug. Ta veter mi goni sto málinov, v vsakem zmeljem na dan sto tisoč vagánov žita. Ista vroča sapa kuri mi sto velikanskih pečij, v katerih se pekó žemlje in kifeljci za vso jutrovo deželo. Taki bogatini, kakor sem jaz, niso potrebni in vadni, da bi prejemali ljudske dobrote brez obilnega povračila. Odkrij mi brez straha in sramovanja želje, stiske in nadloge svoje, da te nagradim in ti pomorem. Če hočeš denarjev, dal ti jih bom poln mernik. Jaz sem dejal: Denarjev ne maram, ker jih imam sam dosti. Ako bi me rad obveselil, prosim

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

te, pomagaj mi, da pridem kmalu domóv v slovensko Podgorje, kjer me pričakujeta s trepetajočim srcem mati in nevesta. Jugovec se zasmeje: Tudi to hrepenenje ti lehko izpolnim. Predno prejde denašnji dan, stal boš na slovenski zemlji. To rekši me prime za roko in odvede k strahotni jami, iz katere je bruhal z zaglušnim šumom jug kakor mogočna reka. Mlinar mi velí: Ako skočiš v tá-le veter, dvignil te bo nad oblake in nesel potem po bliskovo naravnost proti severu. Kadar zagledaš Gorjance, deni roki navskriž in spustil se boš na zemljo, ne da bi se le količkaj ohromil ali pretresel. Ali veter te bo imel tudi na tleh pod oblastjo svojo. Držal te bo, da ne boš mogel iti nikamor. Moral boš čakati v Gorjancih, dokler pride lepa devica in te poljubi. Ta poljub te bo rešil iz sužnjosti, da pojdeš lehko domóv ali kamor boš hotel. Velike nesreče ti se ne bo bati v vetru. V njem ne boš čutil ni lakote ni žeje; tudi zebsti ne bo te moglo, ako bi ti bilo v njem prezimiti. Videl te bo samó tisti, s komer se boš hotel pogovarjati, drug pa nobeden ne. Razbojniki ali ini negodniki te torej ne bodo napadali in nadlegovali. Zdaj veš, kako svojstvo je prejel jug od prirode. Ako nisi strašljiv in se moreš nadejati dične rešiteljice, izróči se slobodno mojemu vetru. Vrnil se boš ž njim v domovino prej in bolj gotovo nego z vsakim parobrodom in z vsako železnico. Jaz sem vskliknil ves zamaknen: Rožica ni baba, da bi se bal zračnega potovanja. Domá pa vem, da me bo osvobodila, če ne prvi dan, pa vsaj prvi teden krasna in nedolžna nevesta moja. Podavši za slovó blagemu mlinarju Jugovcu roko skočil sem v burni veter. Zagnal me je kvišku, da sem švignil nad oblake kakor strela. Nobena ptica ne letí tako urno, kakor je drvilo mene čez hribe in doline, potem čez široko morje in zelene otoke, napósled pa zopet čez hribe in doline. V treh urah sem prifrčal nad Gorjance. Položivši roki navskriž sem drknil iz sinje višave polagoma brez padca na preljubo domačo goro. Nahajal sem se zopet na zemlji, ali bil sem uklet in zvezan, da se nisem mogel ganiti. Stati, ležati, čepeti ali klečati moram vedno na istem mestu, ni za korak mi se ni môči premakniti od njega. Verjemi, da je to jako neprilično in neprijetno. V tej nevidni ječi vzdihujem že štirideset dnij in nočij. Večkrat so lazili tod okoli páglavci, ki so iskali ptičjih gnézd in sekali kolje za trte, ali če sem se oglasil, mislili so, da jih podim iz tuje hoste in so mi pobegnili izpred očij. Ko sem začul tvoj glas, bil sem se baš prebudil iz sladkega spanja. Zdaj lehko sam presodiš, kako neizrečno sem se obradoval prihoda tvojega. Zaklinjam te za pet ran božjih, idi brez oklevanja in hitro kar se dá k Omlednikovi Ciliki ter ji poróči, da jo čakam tukaj. Ona je lepa kakor šipek in gotovo tudi

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

še neomadeževana. Medeni njen poljubec bo dal meni zlato prostost, nji pa dolgo zaželenega ženina. Še ta mesec sklenil nama bo roke v večno zavezo šmihelski župnik.«

Bernárdelj je izpolnil drage volje prošnjo rojaku. Tekel je na vso sapo k Ciliki in ji razložil na tanko vse, kar mu je pripovedoval ukleti Rožica. Deklico ta novica ni nič razveselila. Obšla jo je žalost, da ji je prišla v jedno okó (ne vé se, če v desno ali v levo) skoro solza. Bernárdlju se je tudi zdelo, da je nekoliko vzdihnila, dasi ne iz globočine. Zarudevši se mu velí: »Zakaj se Rožica ni vrnil lani? Zdaj je prepozno. Jaz ga ne morem več rešiti, če bi ga prav hotela.« Potem se je začela smijati in je povabila Bernárdlja, da bi prišel z zvonkimi svojimi citrami na svatbo njeno. Drugi ponedeljek jo bo poročil s Koludrčkovim Tončkom šmihelski župnik. Bernárdelj obreče Ciliki, da brez njega ne bo minila nje svatba. Nemudoma hití nazaj v Gorjance in pové Rožici, da je Cilika zánj izgubljena. Ubogi jetnik se zajoka precèj glasno in ihti do malega pol ure. Zdajci pa mu se razvedrí obraz, potolažen velí Bernárdlju: »Ker vidim, da mi Cilika ni bila namenjena, bilo bi jako nespametno in smešno, da bi radi nje žaloval in se kisal in kujal. Slovenska zemlja sloví že od nekdaj, da je bogata z zalimi in poštenimi dekleti. Vzel bom tisto, ki me odreši, naj bo gosposka ali kmétiška in ko bi bila prav hči najubožnejšega berača. Razglasi, bratec Bernárdelj, ta moj namen po vseh domačih mestih, trgih, vaseh in vasicah. Ali za Boga, naj se podvizajo mladenke naše, kajti sem se že strašno naveličal samotnega življenja v odljudni hosti.« Bernárdelj je poslušal Rožico in naznanil usodo in voljo njegovo vsem mladim Slovenkam od morja do Drave, od Kolpe do Triglava. Ali besede njegove so se uletele brez vspeha kakor glas vpijočega v puščavi. Krasnih naših d e v i c bilo je sram, da bi hodile po neznanega ženina v Gorjance in si ga kupovale s poljubcem. Mnoge in premnoge, ki so šle tja, prinesle pa niso s sabo potrebnih svojstev. Katera je bila lepa, ni bila nedolžna, katera je bila nedolžna, ni bila lepa. Nobena njih ga tedaj ni mogla osvoboditi jugove oblasti. On se je silno jezil, da si ga želé za možá take nevrednice. Vsaki grdi je dal zaušnico, malopridnicam pa tudi po dve. Ali že od jedne je oteklo deklíni lice, kakor bi jo zobje boleli, da si je morala obezati glavo. Vsi popotniki so se takrat čudili, da srečujejo toliko deklet z obezanim obrazom. Grajska gospodična Ema, šentjarnejska prvakinja Pepita fin šmihelska polugospodična Trlica so si ovijale glavo z robcem dobrega pol leta. Ker jim je bila pegasta in mozóljasta ne le koža ampak tudi duša, prejele so od Rožice vsaka po tri pljuske, ki so bile tako gorke, da

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

jim je moral lečiti otekline mestni zdravnik. In tako čepí in javka najbogatejši Slovenec še dandanes v hudih vetrovih sponah. Naj bi se ga usmilile dične naše krasotice vsaj ta prepust! Povedal jim bom, kje naj ga iščejo. Kake pol ure od brhovskega gradiča stojé v Gorjancih borne razvaline cerkvice sv. Danijela. V Orehovici ali v Hrastji pozna vsak otrok to podrtino. Vodníka bo torej lehko najti. Rožica živí prav blizu te cerkvice na gorenji stráni. Od nje do njega je komaj četrt kilometra. Katera ga bo hotela oteti, naj ga zakliče pri razvalinah in oglasil se ji bo précej. Rešenico njegovo bo blagroval ves slovenski narod in po pravici. Med vrstnicami bo ona vsekako najsrečnejša nevesta. Dobila bo blagega možá, ki ji ne bo branil nobene pametne ugodnosti. Vozila se bo ž njim po toplicah in veselicah, omislila si novo opravo lehko vsak mesec, obirala piščance in račice, papkala potvičico in torto, kuhala si preljubi kofetek, kadarkoli ji bo prišlo na misel. Ali vsako rojakinjo, ki bi se hotela lotiti te lehke odrešitve, prosim in opominjam, naj se pogleda dobro v zrcalu in izpraša na tanko vest svojo, predno se napoti v Gorjance. Ako ji izpodletí, kriva si bo sáma, da bo morala vlačiti ploh in nositi — obezano glavo!

Ivan baron Ungnad

Spisal **Anton Raić.**

(Konec.)

Kakor je žrtvoval baron Ungnad v svoji domovini vse svoje telesne sile v obrambo jeno v bojih z največjim sovražnikom krščanstva, tako je posvetil na Nemškem še ostali žitek mirnemu razširjevanju evangelija po deželah od polumeseca vladanih; pospeševal je širjenje biblije iz Slovenskega po vsem ostalem jugoslovenskem svetu osobito od leta 1560. dalje.

Nas zanima Ungnad zato, ker je pospeševal tisek slovenske in sploh jugoslovenske knjige; ker je bil pripomogel, da se je v Urahu v Mönchshofu, kjer je stanoval, ustanovila tiskarna leta 1559., ki je tiskala jugoslovenske knjige z latinskimi, cirilskimi in glagolskimi črkami; ker je od vseh stranij klical učene duhovnike, ki so Trubarju pomagali prelagati na slovenski jezik in ki so i prelagali na hrvaški jezik; ker je sam žrtvoval še dosta svojega premoženja za tisek naše jugoslovenske knjige in je pripravil i druge nemške kneze in gospôdo, da so podpirali to podjetje.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

orlovim nosom in črnimi brkami; z bistrimi svojimi očmí pa te zna tako milo pogledati, da se ti v prvi mah mora prikupiti. Kadar jame prepevati dolge in tožne glasove, povesi očí, žile se mu napnó in zarudelo lice ti kaže, kako se je iz dna srca svojega navdušil za pesem, ki jo poje. Dasi človeka čudno pretresejo nenavadni žalostni glasovi, vendar je pri Mehmedu in vseh pevcih te vrste beseda ali vsebina pesmi prva stvar. Petje ima le olajšati pevcu spomin, poslušalcem pa zbrati misli, da pazljiveje poslušajo. Tako je bilo pri starogrških rapsodih, pri francoskih trubadurjih in pri vseh drugih národnih pevcih.

Konečno naj omenimo še to, da je Mehmed Kolak-Kolaković stare hrvaške rodbine, ki se častno spominja v plemenitaških pismih óne dôbe, ko še ni bilo Turkov v Evropi. Upamo, da bo napredujoča kultura zopet poravnala tisto brezno, ki ga je verski razdor izkopal med brati iste krví; da je ta naša nada opravičena, kaže nam mohamedovski pevec Mehmed, ki je prvi pesmi svoje narekoval krščenemu Hrvatu.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **J. Trdina.**

34. Stražáni.

Od nekdaj že se je dobil tù pa tamo kak Podgorec, ki je znal nekoliko brati. Črke mu je pokazal gospod kapelan ali kak drug védež, vse drugo je odpravil potem sam s pridnimi vajami. Kmalu se je izuril, da je mogel moliti v cerkvi na bukve. Po večji učenosti ljudje niso hrepeneli, menda zato, ker jim se ni zdela potrebna. Ta čas je že davno minil; nastopila je nova dôba in ž njo so prišle nove potrebščine. Pismenega človeka jeli so spoštovati in častiti tudi pod visokimi Gorjanci. Skoro so se prikazali na več krajih orglarčki in cerkovniki, ki so sloveli za velike modrijane, ker so znali začrkati, dasi ne povse pravilno, svoje ime in kako številko. Radostno so jim izročali Podgorci v pouk bodre svoje otroke. Lepe nade so jih grdo prevarile, kajti se drobna mladina v teh šolah ni naučila niti brati, nikar pisati. Očetje so se jezili in preklinjali orglarčke in cerkovnike, vendar se jim je srce kmalu zopet ohladilo in pomirilo. V Stópiče, ki so koren in neko središče Podgorju, poslala jim je blaga usoda učitelja, kakeršnega so si želeli. Izprašali in potrdili so ga za to službo najučenejši ljubljanski strokovnjaki. Že na koncu prvega

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

leta so mu prebirali učenci vsako knjigo gladko in razločno, da bi se bili kósali lehko z gospodom župnikom. Ko je minilo drugo leto, pisali so ličneje nego marsikateri novomeški škric, ki si je pol veka mazal prste s črnilom. Podgorci so se ponašali zdaj po pravici s prebrisanimi svojimi sinovi. Govorili so na shodu svojem: »Saj veste, prijatelji, da nas je jelo domá nekako stiskati, prostora nam ostaja čim dalje mènj. Naši ljudje se morajo seliti, začeli so zahajati na Hrvaško in še v mnoge druge dežele, da si prislužijo kak goldinarček. Če nam pride od njih z daljnega svetá pismo, treba jim odgovoriti. Odslej bomo zdelovali brez dragih najemnikov. Dejali bomo fantom svojim: Sédite pa pišite prijatelju našemu takó pa takó, da smo hvala Bogú vsi zdravi in naj ohrani dobrotljivi Bog tudi njemu preljubo zdravje, da so nam se krave srečno otelile, grozdja da nam ni posmodila letos nič palež, da je strneno žito obrénkala nekaj toča ali brez velike kvare, da se čuje, kakor bi se hotel onegáv Francelj oženiti in še druge take novice bomo narekovali živoglavim svojim dečakom. Ti bodo dejali prédse papir pa bodo gonili peró simtertja in gori in doli in čez pol ure nam porekó z moško besedo: Mi smo gotovi, zdaj pa poslušajte, kaj smo poročili strijcu svojemu. Ko nam bodo brali list, bomo kar zijali in sklepali roke od čuda in strmenja. Vsaka črka bo na pravem mestu in bo kàj zalegla. Kdor bo prejel pismo, udobrovoljil se bo in dejal: Dète hentaj, kdo bi bil mislil, da so podgorski fantje takovi učenjaki! Mi pa bomo poklicali žene svoje in jim veleli: »Mica ali Katra, prinesi Janezku ali Jošku našemu kozarec sladke lípinice. Danes ga je bogme pošteno zaslužil.« Tako so ugibali in si prerokovali zastavni podgorski očetje, veselcč se sijajnega napredka učne in marljive svoje mladeži. Jedini Čandráževec ni zinil glasno ni besedice. Poslušal je molčé sosede in znance svoje, majal pomenljivo z glavo in šepetal sam zàse: »Res je, res, da bomo posehdob pisarili lehko vsem svojim prijateljem, ki se trudijo za kruh po širokem svetu. Ali jaz bom pa dokazal, da je pismena učenost še za kako boljšo rabo in ne le za to, da raznašamo po ljudskih krajih prazne svoje novice in čenče. Peró bo rešilo Andrejčka in Jarnejčka mojega, da ne bosta tepena tako neusmiljeno in po nepotrebnem in nedolžnem, kakor sem bil tepen jaz ubožec.« Tako je besedoval sam v sebi stari Čandráževec in précej prvo nedeljo po tem podgorskem pomenku je šel zjutraj v Novo Mesto k maši in si kupil pri bukvarji dve zapisni knjižici z mehkimi, zelenimi platnicami. Popóludne po krščanskem nauku je poklical sinova svoja, dal vsakemu v roke knjižico in jima ukazal, da sédeta in pišeta to, kar jima bo povedal. Dečaka sta se ravno mislila iti igrat s tovariši,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zato ju ni nič kàj obradovala zapoved očetova, ali vedóč iz izskušnje, da se mu ne smeta upirati, sedla sta brez ugovora vsak na jeden konec mize, pomočila peró in začela pisati te-le mične črtice iz zgodovine prekrasne dolenjske krajine.

«Vélika vas S t r á ž a nekdaj ni stala pod goro negó na visokem hribu nad Krko, ki je tod še precèj deroča. Bila jo silno utrjena z rovi, nasipi in stolpi, kajti so prebivalci njeni branili kranjsko deželo vražjih Turkov, ki so jo hoteli pustošiti in najbrž tudi obladati. Kadar se je prikazal sovražnik na podtúrenskem polji, zakričali so Stražáni tako grmeče in grozeče nánj, da se jih je vselej zbal, pobral peté in pobegnil. Radi tega junaštva so sloveli na daleč pri vseh svojih rojakih, ki so pa jako častili tudi modrost in moštvó njihovo, kajti jim iz ust ni prišla nikoli nobena grda in nespodobna beseda. Ljudje so jih imeli takrat za važne meščane, ne pa za proste kmete. Ta slava o njih se je razširila po dobrem razlogu, ker brambovci trdnjave Stráže niso delali gospôdi tlake in nosili težkih bremén, ki so pritiskala slovenskega poljedelca. Ali ti srečni časi so že davno minili. Krščanski cesarji in kralji so ukrotili Turčina, da nam ni mogel več zahajati v škodo in je bil vesel, če so ga pustili domá na miru. Grajska gospôda so poročili Stražánom, da se morajo umekniti s hriba, kjer nikomur ničesar ne koristijo. Naj se naselijo zdolaj pod strmo višavo in obdelujejo polje in gorice z istimi dolžnostmi, kakor drugi dolenjski kmetje. Starih pravic jim nihče ni zagovarjal in čuval, trebalo je poslušati. Zgradili so si pod brdom dolgo vrsto hiš, cerkev z zvonikom in dvorec za župnika. Prva župna vas je ostala Stráža nekoliko vekov ter si ohranila s tem mimo inih bližnjih vasij in podružnic svojih še vedno kolikor toliko oblasti, važnosti in veljáve. Pred sto in nekaj leti pa se je domislil neki nevšečen župnik, da bi se stanovalo in živelo prijetneje kje drugje. Preselil se je s kapelanom svojim iz prisojenega podgorja v blatno in odljudno Préčino. Z odhodom njegovim je izgubila Stráža vso čast in ves ugled, ki ga je imela prej na Dolenjskem. Sosedje in po njih vzgledu tudi daljni zemljaki so se ji jeli posmehovati in rogati. Godilo se ji je kakor vsakemu mogočniku, ki pade po nesreči ali svoji krivdi z visočine svoje v brezno uboštva in prostóte. Ljudje so spletli in naklepetali o njih vsakovrstne bajke in marnje, v katerih je morda nekaj resnice, gotovo pa veliko več lažij in hudobnosti. S temi smešnicami jih dražijo še dandanes. Nihče jim ne more zamerjati, da se jezé na zabavljivce in jih o priliki tudi obunkajo in naklestijo. Nad Strážo se vzdiguje strma, na mesta skoro navpična réber. Tod gre tudi drča, po kateri se prožijo v dolino hlodi. Vaščanje

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

živé v večnem strahu po dnevi in po noči. O dežévnem vremeni trga se s strmine kamenje in skalovje, ki letí naravnost proti vasi. Če koraka v tak čas pod hribom kak tujec, ki ne pozná kraja, zdi mu se, da ga hočejo kamenovati nevidni lopovi. Pripetilo se je že, da se je zrušila v dolino štirideset centov težka pečina. In kadar so drvarji spuščali po drči rkljè, zgodilo se je tudi že nekolikokrat, da je treščil velikansk hlod z vso silo ob kako hišo in ji prebušil ne le sprednjo ampak tudi zadnjo steno. Radi teh nevarnostij so sklicali Stražáni premnogo shodov pod staro občinsko vrbo, kateri nihče ni smel sekati vej za kolje, da ni izgubila potrebne sence in hlada. Po korenitem posvetovanji so spoznali možje, da treba prenesti drugam ali pogubljivi hrib, ali pa nesrečno vas, drugače se ne izkopljejo iz te nadloge. Razdelili so se na dve stranki. Jedna je zahtevala, da se odmakne gora; druga, da se prestavi vas. Ker sta bili zmerom obe stranki jednako močni, ni se moglo dokončati nič koristnega. Vprašanje je ostalo nerešeno, zato se nahaja Stráža še zdaj tamo, kjer je stala pred sto in pred dve sto leti, in kakor prej se usiplje nánjo še danes kamenje in skalovje in jo strašijo po drči leteči hlodi. Od založke graščíne so dobili Stražáni prav malo polja, nič hoste in neke goličave, na katerih so si smeli narediti vinógrade. Porabili so dobro vsak pedánj zemlje. Okoli hiš so posadili vse polno češpelj in orehov, po strmcih pa breskev in trsja. Na njive so sejali le pšenico, ječmen, bob in repo. Grajski in državni davki so jim jemali célo polovico skopih pridelkov. To je bila velika nezgoda, kateri se je pridružila skoro še hujša. Gospod Bog je peljal proti Toplicam Lakoto. V Stráži mu se je voz potrl. Zadnja prema in ž njo silen kos Lakote sta ostala v ti vasi in je nista hotela več zapustiti. Po takem so živarili vrli Stražáni borno, grozno borno, do malega še slabše nego berači. Ali revščino svojo so prenašali moško kot pravi nasledniki viteških brambovcev slovenske domovine, nikdar jih nihče ni slišal, da bi bili radi nje po bábje žalovali in javkali. Žita niso imeli toliko, da bi si bili pekli kruh vsak teden ali vsaj vsak mesec, mogoče jim je bilo to samó trikrat v letu Bistroumni Stražáni pa so znali tako ukreniti, da jim je naklonila ta neskončna beda neumrlo imenitnost in slavo. Kruh so si namenili baš pêči samó take dni, ko jih niti Bog ne bo mogel videti! Te umetnosti ni izumel še noben narod, kar svet stojí. Že ta jedina iznajdba povzdiguje Strážo visoko nad vse druge zemeljske vasí. Pekli so torej pred Božičem, predno se Bog rodí, pred Veliko nočjo, ko leží mrtev v grobu, in o vnebohodu, ko odide s tega svetá v nebesa, tedaj res vselej ob takem času, ko jih ne more videti poleg

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kratke človeške pameti. Navzlic uboštvu svojemu so si omislili pobožni Stražáni dva zvoná, ki sta visela v zvoniku vsak za svoj trak in pela glasno in rezkó: »Ričet — repa, ričet — repa!« Vaščanje so se togotili na ta ričet, ki se je mrzèl že od nekdaj dolenjskim kmetom, ali se niso mogli domisliti, kako bi se ga iznebili. Pomore jim blago naključje. Večjemu zvonu se je utrgal trak, iz zračnih lin je telebnil na skalnata tla in se ubil. Srenja se zbere pod vrbo, da presodi ta dogodek in se dogovorí, kaj bi ji bilo storiti. Nekateri so dejali, da treba ubiti zvon prodati in kupiti novega. Zmiselni cerkovnik pa se oglasi: »Čemu? Ubit zvon sam po sebi ni nikaka nesreča ali sramota, ker visi tako visoko, da mu zdolaj noben človek ne vidi póke. Poglavitna reč mu je pravi glas. Denimo torej zvon svoj zopet tja, kjer je bil do zdaj in ako nam bo pel po všeči, pustimo ga, naj bingljá med linami svojimi, če hoče, do sodnega dné.« Veleumnemu cerkovniku zbor pritrdi. Da bi pretrgani trak bolj držal, zganejo ga v dve gubé, privežejo zánj ubiti zvon in začno zvoniti z obema. Zapela sta krepko in ponosno: »Bob pa repa — bob pa repa!« Oduševljeno zaploskajo vsi vaščanje in zavrisnejo: »Živio, živio! Ta ubiti zvon, ki smo ga že mislili zavreči, oznanjuje zdaj s tovarišem svojim vsem zavidnim sosedom gromoglasno čast in diko našo, kajti bob pomenja jakost, repa pa zdravje naše. Bob daje junaško moč truplu in duši, repa jima pa ohranjuje zdravje, sàj so jo spoznali vsi doktorji za tako lehko in dobro jed, da jo sme uživati vsak bolnik. Novomeški zvonovi se bahajo: »Vino, prata pa salata — vino, prata pa salata!« S to širokoustno hvalo ne povišujejo slave Novomeščanom, nego poročajo Dolenjcem le sramotno mehkužnost in zapravljivost njihovo. Lepo in modro jim odgovarjata naša dva zvonova: »Bob pa repa — bob pa repa,« kakor bi hotela rêči: Vi meščanje ste babe in kilavci; kdor bi videl rad pametne, čvrste in čile možé, pridi v Strážo!« — In res, mora se priznati, da so prebivalci te vasí ne le korenjaki, ampak tudi izumljive glavice, ki ne posnemajo nikoli tujcev, nego pokažejo v vsaki sili in o vsaki priliki izredni in samobitni svoj razum. Drugi ljudje sa izumili in rabijo zdaj sploh vozove, ki so okovani z železom. Stražáni pa so se že davno domislili, da se dajo narediti kóla tudi od samega lesá, na katerih ne bo železa nì toliko, kar je za nohtom črnega. Taki vozovi so se jim zdeli po pravici mnogo cenejši in umetelnejši, ker jim z veščim svojim škripanjem pripoveduje povsod, kako treba voziti in kaj jim je storiti. Po ravnem pravijo: »Le počasi, le počasi!« S tem jih opominjajo, da se ne smejo prenagliti. Slušaje jih se nikoli ne prevrnejo in ne povozijo. Kadar se gre navkreber, zacvilijo jim molitev:

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

»Bog pomozi — Bog pomozi«. Ž njo vzpodbujajo voznike na krščansko pobožnost, s katero si naklonijo milost božjo in srečen pot. Na trdih novomeških ulicah velevajo gospodarju: »Še solí — še solí«, ali pa: »Še tobák — še tobák!« in tako précej vé, kaj mora kupiti. Nazaj gredé povprašujejo ga na strmem klanci pred mestom: »Si kupil špeha — si kupil špeha?« Če je bil preveč zamišljen, da je to pozabil, skoči lehko nazaj in se preskrbí tudi z zabelo. (Konec prihodnjič.)

Kako in zakaj je Stanko Vraz postal Ilir?

»Samo slogom može naša literatura uzcvětati.«
St. Vr. V. 189.

Krasno delovanje, katero je v Hrvaški leta 1835. začel nesmrtni dr. Lj. Gaj za književno zjedinjenje vseh Jugoslavjanov v narečji štokavskem kot skupnem jeziku »ilirskem«, ogrelo je nekoliko tudi sosedne Slovence ter nekatere izmed njih precèj navdušilo za to vzvišeno namisel. Tedaj so začeli »ilirski« pisati Slovenci: Stanko Vraz, Davorin Trstenjak, Oroslav Caf, Kronoslav Kočevar, Fran Miklošić, Josip Muršec, Josip Drobnić, Urban Jarnik, Matija Majar, Jurij Kobe, Matej Ravnikar in še nekateri drugi z daljšo ali krajšo vstrajnostjo in z večjim ali manjšim vspehom. Najodličnejše pristaš namerjavane zajednice Gajeve, a tudi jedini, kateri je tej plemeniti ideji ostal zvest do konca, bil je Stanko Vraz, »list sladkih Lótmerških goríc«. — Preširen je zaradi tega nánj napéril znani porogljivi epigram, ali, kakor pravi sam, »zabavljivi napis«:

»Naróbe Katón.

Od drúgih mánjši in častèn mànj ród je slovénski,
Lákota sláve, blagá, vléče pisárja drugàm.
Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni;
Stánko Slovéncov vskòk, Vráz si naróbe Katón.

No, o tem je bilo v najnovejšem časi pri nas že nekoliko več govora; posebej je pisalec teh vrstic prilično Stanka Vraza prikazal v »Kresu« III., IV., V. kot pesnika in pisatelja slovenskega (l. 1883.), kot zbiratelja slovenskih národnih pesmij (l. 1884.) in kot slovenskega rodoljuba (l. 1885). Sedaj pak si še malo oglejmo Vraza kot »Ilira« ter preiščimo v ta namen: kaj je bilo pravo za pravo povod in konečni vzrok, da je naš Stanko slovensko svoje narečje v pismu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Spotoma do urada skuje telegram, ki ne more káj izdati nesporazumnikom: »Gerster, kipar v Benetkah. Prvi posel dognan, pogajanja so se pričela pred petimi dnevi. Točka druga še ni dognana; visi. Dosedanje postopanje imelo vspeha za jedno desetino.«

Dosedanje dogodjaje razloži natančno in stvarno Aleksandri v dolzem pismu, katerega pa ne bo dobila pred oseminštiridesetimi dnevi.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **J. Trdina.**

34. Stražáni. *)

(Konec.)

Stráška pšenica sloví za najboljšo po vsi Krški dolini. Vsak kmet si je želí kak mernik za seme. Tako jeklena in móčna pa vzrase zato, ker se ji gnojí posebno premeteno kakor nikjer drugod. Vaščanje si nagrabijo najprej v bukovji listja, kar se godí skrivaj, kajti dobrava ni njihova, nego grajska. Listje namečejo v visoke kupe na konci njiv proti burji. Ti kupi stojé mirno, dokler ne začne pihati od Gorjancev ostra, hrvaška burja. Silni veter raznese in raztrosi listje brzo po vsem polji od jednega konca do druzega in njive dobé potrebni gnoj. Stražáni gledajo, ne da bi morali geniti le z jednim prstom. S tem duhovitim domišljajem so prisilili naravno moč burje, da jim dela na polji, kakor so prisilili drugi sloveči razumniki naravno moč para, da goni najtežje vlakove po železnicah. Dalo bi se povedati brez števila vzgledov, dokazujočih, da se Stražáni nič ne brigajo za ljudske šege in običaje, nego da živé popolnoma po svoje, da si znajo samí svetovati, stati na svojih nogah, misliti s svojo pametjo. Če v kakem inem kraji želí mož, da bi mu prišla žena s polja domóv, pošlje pónjo otroka, ali pa jo gre sam klicat. Stražánu se je zdela ta splošna navada preveč prosta in zastarela, pa je prislonil k hiši lestvico, zlezel na vrh strehe in jel vpiti s slemena, da se je čulo lehko v deveto vas: »Oj, žena, bali domóv, bali!« Rekel ji je še nekaj, česar vama pa ne povem, ker sta še preneumna in bi se utegnila kàj pohujšati. Drug Stražàn se je tako razsrdil videč, da so ga prevarili najboljši prijatelji, da je dvignil roko in se zaklel

*) Na 144. str. v 12. vrsti od zdolaj mora biti „prisojnega“ (a ne „prisojenega“); na 145. str. treba je „baš“ iz 7. vrste od zdolaj premekniti v 8. vrsto, da se bode bralo: .... »da jim je naklonila baš ta neskončna beda neumrlo imenitnost in slavo. Kruh so si namenili peči« i. t. d.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

s svečanim glasom: »Kar obesil se bom!« To rekši steče proti podu in se splazi pódenj. Mimogredoč Záložan ga vpraša, kaj dela? Stražàn odgovorí zastavno: »Varujem se smrti. Da ostanem na prostem zraku, bil bi se nemara res obesil, tukaj pod pôdom mi hvala Bogu to ni mogoče. Stražáni pa so samobitni in modri ne le v dejanji, ampak tudi v besedah. Oní govoré malo ali jedrasto in pomenljivo. Vsak drug gospodar bi dejal: »Z denarjem, ki ga stržim za češplje, plačujem cesarske davke, za krajcarje, katere ujamem za orehe, pa si kupim podplatov.« Stražàn pa vé, da bo moral dajati Bogu odgovor za vsako nepotrebno besedo, zato se mu gnusi tako dolga govorica. On velí samó: »Na češpljah so fronki, na orehih podplatje«. Po takem se lehko razume, kaj nam hoče povedati, kadar nam tožári o slabi létini, »da so mu se izrožičili vsi fronki, podplatje pa pozebli.« Za češplje bi dobili Stražáni lep denar, ko bi jih obrali in otresli samí. Ali o Mali maši prilomastijo jim na proščenje lačni sebenjki iz neprijudnih Kamnic ter jim potrgajo in poklatijo več nego polovico sliv. Radi tega kradeža pomenkovali in dogovarjali so se marsikdaj pod občinsko vrbo. Po zrelem premišljevanji so spoznali, da se kot dobri kristjani ne smejo srditi radi te kvare, ker škodi jeza duši in truplu. Najmenj se jezí človek takrat, kadar pôje. Ko jim bodo Kamničani zopet pokradli češplje, ne bodo jih zato nì preklinjali, nì tožili, nego jim bodo pokazali nejevoljo svojo s primerno pesmijo. Prosili so pesnika svojega Škripalca, da bi jim jo zložil. Škripalec je sédel in v treh dneh je dogotovil pesemco, ki je bila res da prav kratka ali je oznanila svetu vso misel poškodovane srenje. Prišlo je proščenje in Kamničani so po stari svoji razvadi pojedli zopet več nego polovico stráških češpelj. Po storjeni tatvini so se ustopili vaščanje po vrsti na cesto in začeli prepevati zvonko in ginljivo: »Boljše bi b'lu, De b' pri nas maše ne b'lu — Je Kamničan pridrl — Nam vse češplje požrl — Oj, vse češplje požrl!« — Romarji so se čudili in jih povpraševali, kaj pomenja to petje? Bogoslužni Stražáni so jim odgovorili: »Mi pojemo zato, da se ne jezimo prehudo in ne oskrunimo s togoto svojo denašnjega praznika«. Vsi tujci so hvalili njih pobožnost in pohlevnost in čestitali Kamničanom, da imajo tako krotke sovražnike. Neko leto pa se je pripetilo, da so zasačili tatu, ko je visel na češplji in jo obiral. Srenja se zbere pod vrbo in naročí cerkovniku, naj vzame kamen in zapodí Kamničana z drevesa, ali brez surovega razgrajanja. Opomni naj ga z jasno ali s položno in olikano besedo, ki bo izpričevala, da so Stražáni ostali pravi nasledniki nekdanjih izobraženih meščanov. Cerkovnik gre s kamenom pod češpljo in velí blágo in nežno: »Pri-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

jatelj Kamničan! Ne zameri, da te bom opozoril na neko zmotnjo. Ti gotovo misliš, da stojiš na veji kake kamniške češplje. V ime slavne srenje stráške moram ti poročiti, da je to drevo božje in naše. V ime iste slavne srenje moram ti priobčiti tudi še to, če ne pojdeš précej ti doli, da pojde pa kamen gori. Vendar me naudaje sladko upanje, da mi ne bo treba zvršiti nemile kazni«. Ta zvršitev res ni bila potrebna, kajti je Kamničan skočil na tlà in pobegnil, predno je cerkovnik še dokončal resno, ali kar se dá priljudno svarilo svoje. Stražáni trdijo, da sta pesem in opomin pomogla vsaj toliko, da Kamničani od takrat ne pojédajo in ne jemljó s sabo nikoli vseh sliv, katere natresejo, nego da jih puščajo nekoliko pod drevesom za domačine. Kakor te imenitne zgodbe in dela razvédela se je do malega po vsi dolenjski in hrvaški zemlji tudi mična povest, kako znajo pogoditi Stražáni, kdaj je kaka bolezen nevarna, kdaj pa ne. Stráška mati je vprašala bolnega svojega otroka: »Sirotek, ali bi jedel pícka (pišče)?« Dete odgovorí: »O, bi, mama, bi, pa še kako rad.« Mati pravi: »Hm, to je že prav, ali viž, kako ga boš jedel, ko ga pa ni! Itak me jako veselí govorjenje tvoje. Komur diší pícek, ni še za smrt bolan. Zdaj se nadejam, da kmalu ozdraviš.« — V treh dneh je skakljal sinček zopet po hiši vesel in zdrav kakor riba. Po vzgledu te bistroumne matere barajo Stražáni vsakega bolnika, če bi jedel pícka? Ako pritrdi, vedó, da mu ni treba doktorja, ker bo okreval tudi brez njega. Če pa pravi, da ne mara nobene jedí, niti pícka, snamejo kape in klobuke in molijo za dušo njegovo, kateri po njih misli ne more zdaj noben doktor več ubraniti, da bi se ne ločila od telesa. Po takem prebivajo ti vaščanje v vseh boleznih brez zdravnika in si prihranijo s tem marsikak peták in deseták, ki jim zaleže potem za druge koristnejše in potrebnejše rečí. O Stražánih pripovedujejo ljudje še mnoge ine smešnice in čenče, ki so pa le malenkosti, na katere se ne jezí noben pameten človek, zato vama jih tudi ne bom razkladal. Hotel in moral pa sem vama naznaniti zabavljice, ki so kolikor toliko ujedljive in razžaljíve in naklonijo nagajivcu lehko pljuske in bátine. Zdaj spravita slobodno črnilo in peró! Ti dve knjižici pa bom dejal v svojo skrinjo, da se ne izgubita. Potrpita še nekoliko, da vama povem, zakaj sta pisala o Stražánih take neumnosti. Pravo za pravo nekatere teh pravljic niso tako trapaste, kakor se zdé samopašnim negodnikom. Vsaj jaz bom vedno trdil, da je stokrat bolje in Bogu ugodneje, prepevati kako nedolžno pesem nego srditi se in preklinjati bližnjega. Toda pustimo bajke! O njih se pomenimo morda obširneje drug krat. Za zdaj vama bom razložil, kaj sem učakal in izkusil v Stráži. Pod to vasjo stojé

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

velike in slavne opečnice. Dela se v njih tako zvoneča in trdna opeka kakor nikjer drugjé na Dolenjskem. Zánjo je vlak še v daljnih krajih. Jaz sem mislil, da bi se dalo s tem blagom kàj zaslužiti in se nisem motil. Jel sem vozariti straško opeko kmetom in gospôdi. Ujel sem vsak dan najmenj pet goldinarjev. Če sem potrošil dva goldinarja, živel sem o njih prav dobro in trije so mi ostali v žepu za davke in druge potrebe. Večkrat sem napajal v Stráži. Od konca sem sedeval v krčmi sam in tedaj ni bilo prilike, da bi storil kàj hudega jaz drugim, ali kdo drug meni. Neko soboto pa se je bilo zbralo precèj pivcev, ki so se prav živo razgovarjali. Mislil sem si, da moram tudi jaz rêči vmes katero. Ali sem skupil! Ranjki moj oče so me imeli trdo v kleščah. Zahajati nisem smel nì v krčme nì v druga taka društva, v kojih se zvé kaka novica in šala. O Stražánih nisem domá nikoli nič slišal, zato nisem mogel vedeti, kako mi se je meniti ž njimi, da jih ne razžalim. Dejal sem dobrovoljno: Možje, ta-le vaš hrib treba bo odkopati. Utegne se zvrniti na vas, če ga sune le kdo z nogo. O teh besedah zašumelo je v hiši, kakor bi bil dregnil v sršénje gnezdo. Pljusk! priletela mi je težka roka na desno lice. Vprašal sem dedca, zakaj me bije? Zatulil mi je tresoč se od jeze: »Za nečedni tvoj gobec.« Zaman sem se veríl, da nisem hotel nikogar zbosti z nedolžno svojo opomnjo. Kmalu potem je začelo zvoniti mrliču. Mene je posilil smeh pa sem bleknil: Jeden zvon se je nocoj prehladil, da je dobil hripav glas. Vsa družba vzdivjá in plane váme. Padalo mi je po glavi, hrbtu in kamor je kdo dosegel. Jaz nisem bil tako moder, da bi bil ugenil, zakaj so se ti čudni ljudje razkačili name. Najbolje bi bil storil, da ne bi bil zinil nì črke več proti njim. Ali dobro vince me je bilo pogrelo in ublažilo. Od Stražánov bi se ne bil ločil rad v sovraštvu. Nadejal sem se, da jih bom pomiril in zbogal še najprej s kako mastno pohvalo. Vprašal sem pivca, ki se mi je zdel med vsemi najzastavnejši, kako gnojé vaščanje pšenici svoji, da jim rodí tako plemenito zrnje, kakeršno se ne najde lehko v vsi kranjski in štajerski deželi? Nì on nì drugi Stražáni mi ne odgovoré ničesa. Molčé skočijo vsi zajedno iz hiše na dvor po polena in vrnivši se začnó mlatiti po meni, kakor da nisem krščen človek nego kak srenjski oreh. Pobegnil sem jim brez klobuka in biča. Pri opečnici sem potožil delavcem, kako so me nažigali Stražáni. Zagrohotali so mi se zlobno in dejali, da sem bil še premalo kaznovan za neugnani svoj jezik. Tudi oní so me jeli mikástiti, suvati in naklepati. Jaz nisem znal, da so ti opekarji stráški fantje. Od takrat sem se ogibal Stráže in napajal v prijaznem Zálogu ali pa v Báltovi Vasi. V Zálogu sem se seznanil s prekanjenim godcem Ber-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

nárdljem. Ta možiček mi je natanko razložil vso zgodovino vasi Stráže, svojstva prebivalcev njenih in burke, s katerimi jih pikajo Prečinci in drugi župljani in sosedje. Zdaj sem seveda lehko razumel in spoznal, zakaj so jih besede moje zapekle in dvignile náme. Bili so uverjeni, da sem jim prišel zabavljat. Povesti o njih sem si dobro za pomnil in jih nisem jemal nikoli več v misel, kadar sem se pomenkoval s Stražáni. Govorjenje, s katerim sem jih nevedé razžalil, oprostili so mi sčasoma in občeval sem ž njimi potem zmerom prijazno in brez neprilike. Zdaj sem se že tako postaral, da mi se ne ljubi več voziti opeke. Mesto mene bosta hodila v Strážo vidva. Da ne zagazita v nesrečo mojo, nosila bosta s sabo ta-le spisek in ga brala spotoma na vozu ali v kaki krčmi. Opominjam vaju, da ne bosta govorila proti Stražánom nobene rečí, ki je v njem zabeležena. Ker pa človeku ni dano, da bi vedno molčal, pripovedujta jim kàj tacega, kar jih bo veselilo in se jim prilegalo. Z dobro vestjo priznavata lehko izredno umetnost in pridnost stráških mladeničev, ki zdelujejo tako izvrstno opeko. Po pravici bosta hvalila tudi stráško vino, ki se kósa, če je zánj létina, z imenitnim trškogorcem in grčevcem. Največjo čast in slavo pa bosta dajala stráškemu svetníku, ki leží v tamošnji cerkvi, ali ga doslej niso smeli dvigniti, ker mu živí še nekaj žlahte. Bernárdelj je védel o njem samó to, da se zove sv. Drnúncelj in da se je posvétil še pred rojstvom svojim s trdo pokoro in pretežavno hojo po božjih potih.« — Izkušnja je potrdila, da je previdni Čandrá ževec prav izvrstno skrbel za sinova z zgodovinskim svojim narekovanjem. Précej prvi ponedeljek je poslal po opeko Jarnejca. Dal mu je zapisno knjižico in ga opomnil, naj jo prebere pazljivo vsaj dvakrat ali trikrat, da mu se ne izmuzne kàj iz spomina. V torek je šel v Strážo Andrejec, priímši isti napotek od roditelja. Brata sta se zmerom tako vrstíla, da je vozil jeden dan starejši, drugi dan mlajši. Oba sta izpolnila na tanko očetov nauk. Prebirala sta stráške zgodbe tako marljivo, da sta jih znala ob tednu na pamet. Nevarnosti sta se torej lehko ogibala. Pomenkovala in družila sta se s Stražáni zložno in prijazno od prvega začetka do danes. Neizrečno jim je ugajalo, da sta hvalila na vso moč o vsaki priliki njih sinove, vino in svetníka. Sčasoma sta se uverila, da so vredne jednake častí in hvale tudi mlade njihove hčere. Bati se jima ni bilo radi njih nikogar. Domačim fantom sta se prikupila in priljubila, da so se ž njima pobratili in dovolili, da se smeta zabavljati brez zamere s stráškimi krasoticami. To dragoceno pravico sta rabila tako pridno in vspešno, da sta si našla kmalu jeden za drugim ljubico in nevesto. Ni še dolgo, kar sta oduševila vso Strážo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

s preimenitno novico, katero sta brala v slovenskem časniku. Vélika ljubljanska gospôda so zdelali načrt, po katerem se bo naredila dolenjska železnica ne samó do Novega Mesta, ampak tudi do — Stráže! Vsi vaščanje so zatrdili v jeden glas, da jim je izprosil to milost svetník, čegar svetinje imajo v cerkvi, kajti se Stražáni sami niso poganjali še nikoli za nobeno železnico. Ko so zvedeli to radostno naznanilo straški starci, zaigrale so jim solze v očeh, hvaležno so dvignili očí proti nebu in dejali s svečanim glasom: »Dragi srenjčani! Jela so se nam prikazovati znamenja, katera izpričujejo, da Bog ni še pozabil in zapustil zvestih svojih služabnikov. Slava dedov naših spi, ali ni umrla. Kazno je, da se je prebudila in da vstaja že iz groba na žalost in sramoto Prečincem in vsem drugim obrekovalcem in neprijateljem našim. Morda prej nego mislimo, slišalo in razširilo se bo po vsi slovenski domovini ponosno poročilo: Stražàn gre na dan.«

Pismo Stanka Vraza Josefu Roštlapilu.

Priobčil dr. K. Štrekelj.

„Bog Vas sprimi dragi v' duhu slavenskem brate!

Ne čuď te se, kaj Vas listek iz rok bezimenitih dosegne in iz krajov, odkud, kak Vaš in moj učitelj (Bog mu daj Mozesove leta!!) pravi, — neposláno — ještě nikoho, ta ke Slavě, — ač jim davno místa přichystáno — ne čuď te se, kaj i v' teh rajskih puščah slavenskih glasov (ak ravno slabih!) čuti, in nehajte mi zameriti — ah ne bote mi ne, ker mi serce pravi, kaj sva oba sina jedine matere, brata v' duhi, naša života in žile so statki jednega mozga in jedne kervi. —

Na sprehaji sem včera sreł vašega prijatelja g. Petra z' nekim Dalmatincom vred, katerega sem že dolg čas poznal. Z-njim neke besede govorivši o našega odcestovanja, si taki je Vaš prijatelj zgolčal, kaj naskorema odhajal bo proti sevru, t. i. na Česko. Kak na vsakega Slavena rad po njegovem narečji (— na kelko mi je znano) zgolčim, sim taki na njega po mojem českem zgolčal — ali vstrit mojej včaki sem zvedil iz njegovih ust, de mu je narodna slovesnost jako prijeta. — Po gorlivih rečih vgodiva na časopis museum českého, na české spisatelje —, na Čelakovskega, Kollara in po njem na Vas. —

Ker mi je pravil, kaj ste Vi najberž moj verstnik (συνηλικιώτης), sem nakanil Vam itaki in 'z prepolnega serce mojo presilno naklonost do Vas pisati; — al zdaj se mi od radosti misli tak po glavi pletejo, de

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zidja mesta Vu-čang-fu, mnogobrojna svetišča s svojimi večnadstropnimi stolpi. Za mestom je voda do daljnih gričev, proti zapadu, na severo-zapad tudi vse pod vodó. Male vasí so raztresene po poplavljeni ravnini, kakor bi plavale; stojé na vzvišenih tleh, nanošenih od pridnih rok davno, da še stara kitajska zgodovina ne pové, od kdaj.

Res, ni ga kraja na svetu, kjer bi se stekalo tako obilo in tako mogočnih plovnih tokov iz velikih in rodovitnih deželà, kjer je gosto prebivalstvo delavno in pridno, kakor redko katero.

Tujci so tudi stavili veliko upanja na ta kraj, ko ga jim je odprla vlada 1861. leta. Toda Kitajci so samí prebrisani kupci in veletržci, tujci, jezika ne vešči, posluževati so se morali tujih posredovalcev, ki so delali in delajo največ v korist svojo in se bogaté ob tujem kapitalu. Tako se »neposredna« trgovina s cesarstvom ni kàj posrečila.

(Dalje prih.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **J. Trdina.**

(Dalje.)

35. Zemún.

Pod lično cerkvijo, ki krasi Tolsti Vrh, šumeli so nekdaj visoki, košati gozdi, samó na prisojnih rébrih je zasadil trudoljubni Podgorec tu pa tamo kak prijazen vinógrad, poleg katerega je stal povsod skromen vinski hram, dolenjsko letovišče in še po zimi najbolj zaželeno veselišče. Te gorice so imeli zajedno hribci in poljanci. Tja gori je hodila delat Žičkova Jerica iz bližnjih Žapuž, kdaj v družčini, dostikrat pa tudi sáma. Pot ji je šla dobro četrtinko ure skozi temno hosto. Vselej, kadar je korakala tod brez tovarištva, pridružil se ji je neznan, porasten velikan in jo spremljal do konca gozda. Zinil ni besede. Jerica se ga ni bala, vendar se ga ni usodila vprašati, čemu jo spremlja. Nekoč je nesla domóv v košári več sodcev vina. Breme jo je težilo, da je skoro omagovala. Ko je prisopihala do hoste, čakal je je že tamo kosmatin ter ji vzel košáro raz glavo. Nesel jo je do drugega konca gozda, potem pa jo izročil zopet Jerici. Deklè ga prav lepo zahvali in pobara, kdo je in odkod. Velikan odgovorí: »Jaz sem Zemún, stanujem pa v grádu Bíserniku, pol streljaja od ceste.« Ona se silno začudi tem besedam. Poznala je natanko vse obližje, ali razven Gracarjevega Turna in Brhovega ni védela v njem za noben grad. Ta

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pot se ji je mudilo, da ga ni utegnila izpraševati. Précej drugi dan pa ga je prosila, da bi ji pokazal Bísernik. Namigne ji, naj gre ž njim. Poleg steze je zijala okrogla, nekoliko čevljev globoko jama. Zemún skoči vánjo in podá deklici roko, da bi ne padla. Ko pride z njegovo pomočjo v jamo, stopita oba na črno korenino, in zdajci se odprè zemlja in onadva zdrkneta vánjo. Za jeden trenutek se zmrači, da se ni moglo nič razločiti, Jerico začne obhajati groza. Ali ta strah jo hitro mine, ker ugleda skoro zopet svetlobo in v nji velik prekrasen grad. Zval se je po pravici Bísernik, kajti je bil zunaj in znotraj ves posut z debelimi, predragocenimi biseri. Na vrhu vsakega ogla je bil vzidan žlahten kamen, ki se je svetil kakor nebeška zarja. Okoli grada je tekel bister studenec, za njim pa se je razprostiral nepregleden vrt, poln plemenitega drevja, dišečih cvetlic, zvonko pevajočih slavčkov in rajskih lepih šetališč. Zemún pogostí Jerico s sadjem in studenčino. Nobena pečenka ni tako ukusna, nóbena potvíca tako sladka, kakor so bile te podzemeljske slive, hruške in jabolka, pa tudi voda se je zdela déklici ljubkejša od najboljšega domačega in hrvaškega vina. Prav težko se je ločila od Bísernika, ali radi nujnih opravkov ni se smela muditi predolgo pod zemljo. Prosila je Zemúna, da bi ji pokazal pot do hoste. On ji velí: »Stopi na belo korenino.« Stopivši nánjo dospela je v okroglo jamo, kakor bi trenil. Odslej se je pomenkovala z Zemúnom malo ne vsak dan. Jako ji je ugajalo, da imenitni bogatin druguje ž njo tako prijazno, inih deklét pa niti ne pogleda. Vprašala ga je naravnost, zakaj spremlja njo, druge pa nobene. On se ji nizko pokloni in velí: »To se godí zato, ker ljubim samó tebe. Povej mi, predraga Jerica, ali hočeš biti dosmrtna moja prijateljica in tovarišica?« Jerica se zarudí kakor kuhan rak in zajecljá: »Morebiti bi se te ne branila, ko bi védela, kakšen si, ali ta strašna brada zarasla ti je ves obraz, da mi ni móči pogoditi, če si star ali mlad, bele kože ali zamórec.« Zemún se zasmeje dobrovoljno in jo potolaži, da ga bo videla jutri brez brade.

Napotivši se drugi dan v vinógrad ugleda v gozdu zalega junaka, kakeršnega niso zazrle še nikoli oči njene. Junak se ji približa in želí dobro jutro. Po besedi spozna Zemúna in mu se dá brez nejevolje poljubiti. Ta ljubezen nakloni nje srcu mnoge radosti, ob jednem pa tudi težke misli in silne skrbí. Pobarala je Zemúna, kako mu je krstno ime? Reče ji: »Jaz nisem prijel nikoli krsta in tedaj niti krstnega imena. Rod moj je podzemeljski. Kadar bo prišel konec vsemu svétu, poginil bom ž njim tudi jaz. Do takrat pa ostanem mlad, zdrav in močan, da me nobena človeška sila ne ustrahuje. Če bi se dal krstiti,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dobil bi dušo in ž njo upanje večnega življenja in vzveličanja, ali še tisti dan jel bi se starati kakor drugi ljudjé. Mučile bi me vsakeršne brige in bolezni in čez nekoliko desetkov let moral bi umreti. Mogoče pa bi bilo, da bi me pokosila bela žena že prvo leto in prvi teden. Ker se bojim bolezni, starosti in smrti, ne maram ni krsta, ni upanja vašega. Sreča moja doletí lehko tudi tebe. Ako se preseliš v blaženi Bísernik in zjediniš z mano, cvetela ti bo večna mladost in lepota.« — Jerica se zamisli. Mikala sta jo na vso moč ta obetana darova, ali spomnivši se neumrle svoje duše vpraša Zemúna, ali bi se mogla vzveličati poleg njega? Velikan se zagrohotá zaničljivo in jo zavrne, naj si čuva dušo svojo, kakor vé in zna, sáma, on se za take rečí ne briga. Uboga déklica se je pokesala bridko, da se je seznanila z brezbožnikom, ali strastna in slepa ljubezen ni ji dala, da bi bila razdrla to grešno in nevarno zavezo.

Takrat se je vrnil v očetni grad Gracarjev-Turn mladi baron Cukerkand, ki je kolovrátil mnogo let po svetu, da se naužije krasôt in slastij njegovih. Bil je gizdav, samopašen, razvajen mladič, srce mu ni poznalo ni sráma, ni poštenjá. Oče se je nadejal, da mu bo pomagal gospodariti, ali se je skoro uveril, da si je vzgojil razuzdanega potratnika, ne pa spretnega sotrudnika in hvaležnega podpornika. Zahajal je vedno v bližnje in daljne gradove in je pijančeval in kvartal tamo po cele dní in nočí z vrstniki svojimi. Kadar ni imel gosposkega društva, zalazoval je nedolžne hčere podložnih kmetov. Izmed vseh mu se je priljubila najbolj živa in dražestna Jerica, toda zamán je postopal za njo in jo lovil in mamil z zlatimi in svilénimi daríli. Videč, da zlepa ne opravi ničesar, hotel se je je poleg stare plemenitaške navade polastiti s silo. Najemši dva čvrsta hlapca čakal je je v gozdu, koder je védel, da se vrača iz vinógrada domóv. Delo jo je zabavilo v gorici dostikrat in tudi ta dan do kesne nočí. Précej, ko je dospela do hoste, zaskočili so jo lopovi in zvezali. Z obupnim glasom je zaklicala: »Zemún, pomozi!« Hlapca sta jo bila že dvignila, da jo zaneseta po baronovem ukazu v grajsko pristavo, kar prilomasti grozen velikan ter ustavi napastnike z grmečo viko in strašno gorjačo. Predno so se utegnili pripraviti na bran, pobije vse tri na tla in jih zveže z debelimi vrvmí. Jerici poreže spone in jo spremi do ceste. Tamo se ž njo poslovi in skoči nazaj k jetnikom svojim. Z gorjačo odšteje vsakemu hlapcu po petindvajset ljuto bolečih bátin, za nameček jima dá še pet ali šest gorkih brc in zaušnic. Ko prejmeta zasluženo plačilo, zapodí ju spat. S Cukerkandom računa ne zgotovi tako hitro. Namêtal mu je trikrat po petindvajset bátin, pljusk in sunkov pa je privrgel

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

toliko, da ni moči povedati števila. Nežni gospodič je bil tako stolčen in premlačen, da se ni genil. Obležal je v hosti, kakor šibki topol, ki ga polomi, izruje in zruši prvi besni naval hudourne nevihte. Več dnij se ni zavedel in preteklo je pol leta, predno je toliko okreval, da je mogel stati na nogah.

Prešírnega pohotnika pa ne izmodrí niti ta nezgoda. Huje nego prej je kopernel po Jerici in zasnoval nakano, ki ga je naudajala z upanjem, da bo izročila deklico volji njegovi gotovo in brez nevarnosti. Jel se je dobrikati staremu Žičku in mu dokazovati, kako prijetno bi mu živela hči, ako bi se pozakonila z grajskim valptom Trpotcem. Slaboumni mož je poslušal radostno to ponudbo, kajti je slovel Trpotec za prvega kmetiškega bogatina in veljaka v vsi krški dolini. Zapovedal je Jerici, naj se začne pripravljati za svatbo, išče je sreča, katero ji bode zavidala vsaka vrstnica in še marsikatera mestna gospodična. Ona se je milo jokala in prosila roditelje svoje na kolenih, da bi ji ne silili za moža brezvestnega zlobnika in najokrutnejšega kmetiškega zatiralca, ki ga hrani dolenjska zemlja. Goreče solze in prošnje njene niso genile ni očeta ni matere. Baron Cukerkand je že vriskal od veselja, misleč, da bode Jerica kmalu žena njegovega služabnika in lizuna. Valpet in Jerica sta bila že oklicana vse tri pote, po ženinovi želji naj bi bila poroka v ponedeljek zjutraj, vesela in razkošna svatba pa bi trajala brez presledka do druzega tedna. Nevesti so se solze posušile, duša se ji je umirila. Spoznavši, da se nikomur ne smili, zamislila se je in se zarotila, da ne bo poslušala ljudij nego samó glas svojega srca. V nedeljo popóludne je šla poleg prelepe národne šege po slovo k vsem prijateljicam in bližnjim znankam. Zapele so ji marsikako ganljivo pesem in vsaka je glasno zaplakala, ko ji je segla v roko poslednjikrat. Dolga vrsta vozov je stala drugo jutro nad Žapužami, da bi se odvezlo na njih mnogobrojno krdelo svatov v Šent-Jarnej. Nekatera kóla bila so že odšla, ko je velela Jerica: »Včeraj so se razcvetele prve šmarnice, moram jih natrgati kitico za ženina, da jo bo dejal za klobuk.« To rekši steče v gozd urno kakor lehka srnica in — ne pride več nazaj! Zaman so jo čakali, klicali in iskali ženin, žlahta in vsi soseščani. Izginila jim je, kakor bi se bila udrla v zemljo. Pa sàj se je udrla res vánjo. V skrajni svoji bedi je pobegnila izgubljena reva v Bísernik in se poročila z dragim Zemúnom brez duhovnika, brez prič, brez božjega in človeškega blagoslova!

Živela je odslej največ v podzemeljskem grádu. Prvo leto ni ga zapustila nikoli, ker se je bala, da bi jo zapazili in zasačili sorodniki. Možu svojemu je povila dva krepka dečaka, Gojka in Divka. Gojko

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

je bil pohlevno, preljubeznivo dete. Jemal je z veseljem na ušesa besede máterine, kadar mu je razlagala krščanski nauk. Prosil jo je sam, da bi ga dala krstiti in v šole. Divko pa se je bil vrgel ves v nejevernega svojega očeta. Božje reči so ga dolgočasile, za pravo srečo je zmatral dobro jed in pijačo, sosebno pa neomejeno, razuzdano svobodo. Z otrokoma se je šla Jerica dostikrat izprehajat na Tolsti Vrh, drvarji so jo videli na vrhu Kúkove gore, počivajočo pri Krvavem kamenu ali pa za razvalinami Miklavževe cerkve. Vsak človek se je čudil lepoti njeni. Ko sta ji bila sinova že na pol odrasla, bila je še vedno tako mlada, obilna in cvetoča kakor tisti dan, ko je utekla mrskemu Trpotcu. Strahú se je sčasoma tako iznebila, da se je prikazala rada tudi roditeljem, bratom in sestram svojim, nekoliko potov prišla je prišla celó domóv v Žapuže, ali vselej brez otrok. Če so jo vprašali, kje stanuje in kako se ji godi, ni hotela ničesar povedati. O slabih letinah in kadar ji je pritisnila rojstveno hišo kaka ina nesreča, pomagala je očetu svojemu z obilno podporo, tudi drugo žlahto je razveselila kdaj s prekrasnimi in dragocenimi darili. Blagega svojega Gojka poslala je v Novo Mesto in pozneje v Ljubljano, da se je izučil za duhovnika. V šolah je bil najodličnejši med vsemi dijaki in ko ga je posvetil vladika za mašnika, zaslovela je pobožnost njegova po vsi deželi. Cerkveno poglavarstvo ga je dalo podgorskim Brusničanom za kapelana. Od tod do Gracarjevega Turna pride trden pešec po bližnjici lehko v jedni uri in še prej. Služil je torej v soseščini očetnega Bíserníka. Hodil je pogostoma domov s svetim namenom, da bi izpreobrnil grešne svoje roditelje. Srčna želja mu se izpolni. Divji Zemún dal se je krstiti in se preselil iz podzemlja svojega v brezovo goščo, v kateri je osnoval vas Brezovico. Na solnci, kateremu niso bile vajene oči njegove, bleščalo mu se je tako silno, da je že prvo leto oslepel. Jel je bolehati in se brzo starati. Ležal je z večine v postelji. On in žena Jerica sta umrla kmalu jeden za drugim spokorjena in v milosti božji.

Brez vspeha pa se je trudil Gojko, da bi privedel iz poganske blodnje na pravi pót tudi brata. Divko je ostal trdokoren nejevernik do denašnjega dné. Ali v Bíserniku že mnogo let ne prebiva sam. Zbral je okoli sebe veselo družbo, s katero se dobrovolji prav po človeško. Prva in do zdaj jedina priča tem zanimljivim zabavam bil je dolenjski baron Brúnfi, ki se je zval po domače Brúnček. Ta plemenitaš je zapravil mladost svojo v vojakih. Po odpustu je živel ob nevelikem imetku, ki ga je dobil po neprijaznem mu očetu. Delal ni ničesar, niti branje in lov nista ga mikala. Prejšnje čase vnelo se mu je srce o vsaki iskrici, ki se je zatrnila vánje. Ali ljubezen nakopala

Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

mu je tako odurne neprilike, da so mu se primrzile vse ženske. Preziral jih je isto tako, kakor so prezirale oné njega. Pohajkoval je neprestano od znanca do znanca, od krčme do krčme. Zabavljal se je nekaj malega z lahkimi igrami, najrajši in najbolj pa z vinsko kupico. Raznašal je po svetu novice in klevete, katere je slišal spotoma in pri pijači. Bil je neugnan jezičnik in obrekovalec. Radi te napake se ga je prijel priimek: ‚urednik žábarskega dnevnika!' Porodil se je bil za prostega plemiča. Ta nizka čast ni ugajala gizdi njegovi. Trdil je po pravici, da kri njegova ni nič slabša od baronske. Zdelo mu se je neizrečno dobro, kadar mu se je dejalo: ‚gospod baron.' Kdor ga je počastil s tem naslovom, zavaroval si je pri njem za vse veke poštenje svoje. Njega ni pikal nikoli nì v oči nì za hrbtom. Govoril je o njem hvaleče, da je značajen človek, ki pozna red in pravila izobraženega življenja. Ko so ljudje to zapazili, pozdravljali so ga drage volje z baronom. Kakor druge vinske bratce, mučila je tudi Brúnfija slabost, da se je na potu često opotekal in zavalil kdaj neradovoljno v blato, sneg, trnje ali na kako mravljišče. Neko popoludne premoglo ga je vino v hosti pod Tolstim Vrhom. Zavrtelo mu se je v glavi, pa je zdrknil nezaveden v okroglo jamo, ki se nahaja nad Bísernikom. Tamo je smrčal, dokler se je naspal. Vzbudivši se o polunoči začuti pod sabo hrup, žvenketanje, govorico, smeh, godbo in petje. Ker je bil silno radoveden, kaj pomenijo ti glasovi, nastavi uho in začne poslušati. Glavno pevko spozna po besedi. Gosposki roditelji so dali hčerko svojo, Juliko, naučit vsem znanostim in umetnostim, katerih potrebuje gospodična. Znala je precèj dobro peti in glumiti, še bolje pa brenkati na klavir. Mlada krasotica se je veliko trudila, péhala in potila, da bi si priskrbela bogatega moža. Udeleževala se je vseh gosposkih plesov in veselic, v čitalnici je pela, igrala in godla na klavir in bila za te zasluge lepo pohvaljena v slovenskem časniku. Na pozornici videli so jo tudi Ljubljančani. Razkazovala jim je svetle, bele zobke in mnoge ine dražesti svoje. Vsem se je smijala na vso moč sladko.

Toda preganjala jo je nemila usoda, da ji noben napor ni koristil nič. Gospodom zdela se je samopašna in prismojena. Nekoliko ji je škodil tudi neduhoviti obraz, največ pa oče, ki ji ni mogel dati kakih dvajset ali vsaj deset tisočakov dote. Nejevoljna se vrne na Dolenjsko in se zna priplaziti s spretnimi izgovori v mnoge neznane rodovine in hiše, kjer je vedela, da bo našla kakega uglednega in petičnega samca. Z vsemi ženskimi umetnostimi in sredstvi je lovila zalega Brúnfijevega sorodnika. V njegovi obednici slišal je baron često petje in glasbo njeno. V Ljubljani

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se je delala oduševljeno Slovenko, domá pa je mislila zdaj, da bo vspela laglje z nemškutarstvom. Pela in godla je tedaj zaželenemu plemiču »Wacht am Rhein« in druge take. Nada jo je zopet prevarila. Mladi gospod, pošten narodnjak, pokazal je očitno, da jo zaničuje. Nekaj časa potikala se je bolj po imenitnih hišah in poučevala otroke. Tega grenkega kruha se je kmalu naveličala. Več let nihče ni védel, kamo je prešla in še zdaj ne bi se znalo, kje živí, da ni čul baron Brúnfi po prečudnem naključji nje podzemeljskega petja in brenkanja. Po takem se ne more nič druzega misliti nego to, da se je seznanila nekje z Divkom in ga zapredla v mreže svoje tako čvrsto, da jo je vzel v Bísernik za ženo ali pa za skrbnico. — Brúnfi je slišal v rupi svoji razven nje še drugo pevko. Glas njen zdel se mu je povse tuj, ali zapomnil si je dobro neko posebnost njeno, ki mu je pomogla, da ji je zvedel kmalu za stan in ime. Na konci vsake pesmi je udarila z nogo ob tla in zaukala trikrat kakor kak pijan kmetiški fant. Izmed govornic je blebetala jedna tako hitro, da ji je pobijala beseda besedo. Za vsakim stavkom pa se je zadrla: »Vidite, taki so kmetiški ljudje!« Baron si je zapamtil ta vsklik tem lože, ker mu je bil všeč: kmete je preziral in črtil zlasti za to, ker mu se mnogi niso hoteli odkrivati. Ko se je začelo daniti, potihnil je podzemeljski šum in Brúnfi se je izkobacal iz rupe in se napotil naravnost proti Novemu Mestu, v katerem se stekajo od vseh stranij dolenjske novice, čenče, burke in laží. Šel je v krčmo, ki je bila glavno skladališče tega blagá. Za vsako mizo je že sedelo nekoliko pivcev, ki so si pravili najnovejše mestne prigodke. Presodivši jih korenito jeli so se spominjati tudi starih časov in rečij. Barona je najbolj zanimalo, kar je pripovedoval upokojen podporočnik o brdki Roziki. Bila je živahna, skačna in kakor na škripcih. V šestnajstem letu pripetilo se ji je nekaj, česar ji domačini niso mogli oprostiti. Pobegnila je v daljne kraje, kjer je nihče ni poznal. Priromala je tudi na Dolenjsko in služila v gostilnicah in imovitih hišah za točájko, kuharico ali hišino. Prikupila se je brzo slednjemu človeku z vedro veselostjo in zabavno šaljivostjo svojo. Pela je kakor zvon in po vsaki pesmi pribijala je z nogo ob tla in zavrisnila prav po fantovsko trikrat na vse grlo, da so se ji morali smijati najzastavnejši starci in modrijani. Omožila bi se bila rajši danes nego jutri. Imela je obilo častilcev, ki so ji govorili o ljubezni in srčnih svojih ranah, ali neki škratec ji je nagajal, da so se zaljubili vánjo samó taki, ki se niso mogli oženiti: dijaki vélikih in srednjih šol, dijurnisti, doktorandi, nepreskušeni praktikanti, revni poročniki, logarski pomočniki i. t. d. Nič bolje se ji ni godilo na Hrvatskem. Nekega jako mogočnega graščaka

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vdovca je bila res že tako zmešala in uklenila, da se je hotel ž njo poročiti. Ko je trebalo iti v cerkev, pa je došlo župniku poročilo, da se graščak ne sme ženiti, ker mu prva gospa še živi! Rozike je bilo sram, da nikoli tacega. Izginila je kakor duh, noben znanec je ni več videl, ubožica je skočila morda v Savo in se utopila. Prav škoda je je. Take dobrovoljne punčike, kakor je bila ona, ne dobote zdaj nì v dolenjskih nì v gorenjskih gostilnicah.

Brúnfi se je porogljivo zagrohotal o teh besedah. On ni dvojil kar nič ne, da je prepevala preteklo noč baš ta dobrovoljna Rozika v Gorjancih nekoliko sežnjev pod koreninami gracarske hoste. Zgovorna krčmarica se oglasi: »Mi meščani pa smo izgubili predlanskim tudi prav nanagloma neko hudo tercijalko, tisto, ki se je zvala Kókarica. Ker jo je dobila od vojaka mestna šivilja, čutila je baba gosposko kri v žilah svojih. Kmete je strašno grdogledila in jih obirala do belih kostij. Dejala je vsako uro gotovo več nego stokrat: »Vidite, taki so kmetiški ljudje!« Ostudno pa se je sladkala in prilizovala gospôdi, sosebno bogatim gospém. Rabila jim je za tajnico in svetovalko. Dobivala jim je kuharice, dékle, dojnice in postrežnice, ali za to je ne bo nihče grajal. Kadar so denarce svoje zakvartale ali zatratile na cape, vino in slastice, nosila je zastavljat zlatnino njihovo. Če so hotele kako znanko razvpiti za negodnico, naložile so ta nečedni posel vselej nji, ker je znala človeka tako zamazati, da je bil v treh dneh črn kakor zamórec. Ako je nakanila katera prevariti možička in se sniti na samem s skrivnim prijateljem, pripejala je take shode le Kókarica in padel ji je marsikak tolar in peták za to vražje posredovanje. Ona je izvohala najprva vsako rodbinsko, zasebno in družabno tajnost ter jo priobčila še gorko pokroviteljicam svojim, koje so ji bile za takova poročila sosebno hvaležne. V cerkvi je hinavka zjutraj in popóludne oblizala vsem svetnikom peté in vendar je ni bilo v vsem našem okraji nobene rokóvnice in ciganke, ki bi se bila mogla kósati ž njo za brezdušno hudobnost in sleparstvo. Vedno nam je čvekala, da pojde v samostan za usmiljeno sestro, ali pa za gospodinjo in učiteljico. Šla je res odtod kar neutegoma, kakor bi jo bila odpihala burja, ali jaz ne verjamem, da bi hoteli imeti v kakem samostanu tako lenobo, nesnago in klepetuljo. Morda jo je teral Hudobec živo s tega svetá; pa naj jo le, saj druzega ni zaslužila. Meni se že ne bo tožilo nikoli po nji.«

Baron Brúnfi se zopet zaničljivo zasmeje in velí: »Kókarice ni odnesel vrag ne. Ona regljá zdaj za gracarsko pristavo v Gorjancih v društvu véverice Rozike in še mnogih inih, ki ne vem, ali bi jim dejal dekleta, babe ali pa še kako drugače.« In baron je začel razkla-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dati pivcem obširno in natanko vse, kar je doživel in slišal v polnočno dobo pod Tolstim Vrhom. Premolčal je samó sitni vzrok, ki ga je zapeljal v okroglo jamo. Slovenski kmet ni znal modre krví nikoli prav ceniti. Meščani naši pa se klanjajo plemstvu še dandanes. Žlahtnemu gospodu ne ugovarjajo, naj bleká neumno, kolikor mu drago. Pravo mnenje in čustvo jim prikljujeta na dan po odhodu njegovem. Vsi gostje poslušali so Brúnfija pazljivo, kar se le dá. Nekoji so kar zijali in sklepali roke od prevelikega čuda in strmenja. Ni se videlo niti najmanjše znamenje, ki bi bilo pomenjalo nevernost ali kako sumnjo. Komaj pa se je baron poslovil in zaprl za sabo vrata, jela mu se je vsa družba gromoglasno smijati in rogati. Upokojeni podporočnik je dejal: »Talmi-baronček je dal danes od sebe tako zeleno, da se bo kadilo tri dni po hiši, čeprav bi bila vsa okna odprta. Ta plesnivi dolenjski aristokrat laže, da sam sebi verjame. Tako zabavljanje mi se zdi nespametno in surovo.« Dostikrat se izmakne tudi lažniku kaka resnica. Istina je, da razven barona ni slišal noben človek podzemeljskega pomenka, petja in brenkanja, ali to se ni moglo niti zgoditi, ker ga ni šel dozdaj še nihče poslušat. Najprej treba poskusiti, šele potem se bo smelo soditi. Divko pa se je prikazal že premnogim ljudem. Spremil jih je molčé do konca hoste, tamo pa se je vselej obrnil in korakal polagoma nazaj v goščavo. Krivice ni storil nikoli nikomur. Sploh mu pravijo: ‚divji mož,‘ dasi je miren in pohleven kakor jagnje. Nekdaj se je ponašal morda bolj robato in osorno, uljudila ga je najbrž družina. Od Kókarice ni se mogel naučiti ničesa dobrega; njo je vsprejel v Bísernik gotovo zato, da ga kratkočasi s človeškimi novicami in smešnicami. Ali od omikane Julike in prijazne Rozike navzel se je lehko pristojnega in lepega vedenja, s kojim se odlikuje zdaj poleg vseh poročil tamošnjih prebivalcev. Že marsikateri šentjarnejski župljan je izustil proti meni željo, da bi zvedel kàj več o tem, kdo je in kako živí ta »divji« mož. Meni je poslužila sreča, da so mi priobčili Gorjanci vse svoje skrivnosti in tudi bajko o Zemúnu in njega rodovini. Nadejam se torej po pravici, da razveselim ž njo in poučim vse tiste Podgorce, ki ne poznajo dovolj mičnih imenitnostij čudovite svoje Kúkove gorć.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Namena svojega torej ne dosegši, nego doživevši temu ravno nasprotne posledice, mislili so nekateri slovaški pisatelji in to uprav novejše književnosti slovaške prouzročitelji: ali se morebiti óno zlo ne bi dalo popraviti, da bi se v knjigi zopet uvedla nekdanja jedinost med Slovaki in Čehi. Osobito Hurban, kateri je korak svoj — kakor je bil slovenskemn pisatelju (po poročilu v »Lj. Zvonu« 1881. 704) l. 1875. sam zatrjeval, »že neštevilnokrat obžaloval in za katerega odkup — ako bi sploh mogoč bil — bi rad žrtvoval svoje življenje«, — poskušal je pred jednajstimi leti dejanski, da se Slovaki povrnejo h književni češčini. Nakanil je bil isti tedaj svoj imenovani slovaški almanah »Nitro« v novič na svetlo izdavati in to baš v jeziku češkem; kajti, pravi v vabilu rojakom 3. dné jan. l. 1876. z ozirom na zgoraj opisano postopanje madjarsko: »‚Nitra' je primorana iskati svojih prvotnih tal ter bode zopet pravila svoje pripovedke, pela svoje pesmi v jeziku národa po domovini češki, moravski, sleški in slovaški razširjenega. Čehov, Moravanov, Slezanov in Slovakov, da so — vsaj ne bode nì sam gospod Tisza Kálmán zanikaval!«[1])

Prekrasna namisel, dà, a kaj, da zahman, ker prepozno! —

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **J. Trdina.**

36. Bratovska gomila.

Pri sv. Roku na Tolstem Vrhu se je praznovalo preveselo proščenje. Po službi božji so se šli romarji krepčat z izvrstnim domačim vinom in z jedili, koja so prinesli s sabo ali pa jih dobili na gôri. Proti večeru se je bil prostor okoli cerkve izpraznil, samó za jedno mizo je sedelo še krdelce mladih, izobraženih Slovencev, katere je oduševljeval za domovino in slavjanstvo z iskrenimi govori podgorski pesnik Hudolín. Ko je začel Gorjance zastirati mrak, dvignila se je tudi ta odlična národna družba. Za slovó so trčili vsi udje njeni s prvakom svojim Hudolínom želeč zdravja in vsake ine sreče njemu in izvoljenki njegovi, žarnooki Hrastnikovi Milki. Izpivši vsak svojo kupico na slavo in napredek svete národnosti naše, segli so si mladeniči v roke in se napotili po raznih cestah in stezah proti dômu.

[1]) »Novice« l. c.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Pesnik se je obrnil na desno in hitel skoz hosto v dolino, kjer mu je stala rojstvena vas in očetna hiša. Storila se je krasna, topla, mesečna in jasna noč. Zrak je bil popolnoma čist, le ob daljni Krki potezala se je tanka, komaj vidna meglica. Oziraje se nánjo je zapel Hudolín z zvonkim glasom, toda s slovenskim izgovorom in po svojem napevu rusko pesem:

»Noščni kroz mir
Tumit,
Šumit
Gvadalkivír . . .«

Dospevši pod hribom na pisano loko, stopil je na okrogli, ljubki gríček, ki je zdaj brez imena, spredniki naši pa so ga zvali Bratovska gomila. Ves zamaknen je upiral od tod očí svoje v bleščečo se zgrado, v kateri je živela nežna Milka, ki je genila pesniku srce z dražestno svojo milino in nedolžnostjo, ko je bila dopolnila komaj petnajsto leto. Z gorečo dušo ji je prepeval v nočni tišini: »Luna sije . . .« in še marsikatero drugo slovensko, hrvaško in rusko podoknico in pohvalnico. Minila je ura za uro, on pa se kar ni mogel ločiti iz obližja sladke ljubimke. Légel je napósled pod košato drevje, ki je obraslo vrhunec Bratovske gomile, delaje prijazno hladníco. Tu je počival vtopljen v radostne misli in predrzne osnove, dokler ga je začel premagovati vsemogočni spanec. Toliko da je bil zadremal, dotakne mu se roke lična miška in ga pozdravi: »Dobro došel, preljubi pevec! Ali si mi prinesel kàj odpustka, da bom pogostila z njim lačne svoje mladičke?« Hudolín se nasmehne, sežè v žep in ji pomolí polno pest slastic, koje je kupil pri sv. Roku. Miška ga prelepo zahvali in mu velí: »Ker si obdaril tako obilno ti mene, bilo bi jako grdo, da ne bi razveselila tudi jaz tebe. Za povračilo ti povem staro zgodbo, ki ti utegne veliko, veliko koristiti in osrečiti vse življenje tvoje. Poslušaj me pazljivo in ne zametuj besed mojih, čeprav so mišje«. Zgovorna živalca se usekne, obriše, odkašlja, plune in se zopet obriše, po tem tudi mnogim inim slovečim govornikom priljubljenem in navadnem uvodu pa jame pripovedovati to-le in tako-le:

»Pred štirimi in tremi stoletji se je živarilo tožno in težko v slovenski domovini. Divji Turčin jo je hodil malo ne vsako leto požigat in pustošit. Gospôda so se zapirali v trdne svoje gradove, katerih sovražnik ni mogel lahko ustrahovati, ubogi kmetič pa ni imel nikjer in od nikogar nì zavetja, nì pomoči. Slabíči in plašljivci so se skrivali v brlogih ali bežali v daljne kraje, junaki pa se zatekali na višave k vežam božjim in branili v taborih svojih do zadnje kaplje rod in sveto vero svojo. Mnogi so popadali na boriščih, druge so polovili Turki in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

jih gnali s sabo v kruto, dosmrtno sužnost. Ali često sta pomogla Slovencem Bog in sreča, da so odterali in ugonobili slavno besne svoje napastnike. V krški dolini se je odlikoval z zmagovito srčnostjo med vsemi vrstníki najbolj mladi korenjak Blagnè, čegar dom je stal na vinógradnem bregovji pod raško cerkvijo. Z malo množico zvestih tovarišev je zaskakoval Turčina brez prestanka po noči in po dnevi. V hudi borbi je ubil s svojo roko poveljnika sovražnih vojsk, sinú njegovega, Abdula pa je ujel živega. Ker je bil usmiljenega srca, ni ga hotel ječiti. Ukazal mu je, da mora stanovati na Raki, dokler ne pride zánj odkupnína.

Blagnè je takrat še samoval, skoro pa si je našel ljubico Metko, ki je slovela za prvo krasotico med rojakinjami. Dogovorila sta se, da se bosta poročila précej, ko odidejo Turki in potihne vojni hrup. Zgodilo pa se je, da se je zaljubil v Metko tudi zali Abdul. Ona se ni mislila izneveriti Blagnétu, itak se ji je tako prikupila lepota Abdulova, da je bleknila čudne besede: »Meni je jako žàl in škoda je brdkega mladeniča, da je Turčin. Ko bi bil naše vere, ne bi se ga branilo nobeno deklè in sam Bog vé, če ne bi premotil tudi mene.« Blagnè se je silno vstrašil te pohvale: dal je Abdulu prostost in ga odpravil domóv brez odkupnine. Spremil ga je sam do prve turške straže. Vrnivši se pozakonil se je z Metko brez odlaganja in je živel ž njo v neskaljenem miru in krščanski ljubezni in zlogi do smrti. To dokazuje, da je bil on ne le junak, ampak tudi jako previden in razumen mož.

Vrtoglavi Abdul pa se nikakor ni mogel spámetovati. V razkošni svoji palači na Turškem je premišljeval in snoval neprenehoma, kako bi se maščeval Blagnétu in mu ugrabil drago ženo. Minilo je deset, dvajset let in še več, po brezumni njegovi glavi pa je rojila še vedno slovenska Metka. Nikdar se ni domislil, da je izredna krasota njena že davno zvenela in da je grozno smešno za vsakega junaka, če ljubi starikasto babélo. Abdul ni dokazal o nobeni priliki velike bojne spretnosti in umetnosti, ali pomogla sta mu imenitni rod in bogastvo, da ga je povzdignil turški cesar za vodníka vojski, katero je poslal na Slovensko. Dosti bolj nego ta nezaslužena čast ga je zamikala nada, da mu se izpolni zdaj neskončno hrepenenje strastno ljubečega srca. Neudržno so se valile turške druhali proti Kolpi in Savi. Abdul pa je dejal: »To bi bila sramota, ko bi se polastil Metke z mnogobrojno vojsko. Zapleniti jo hočem sam brez pomočnikov, Blagnè naj se uveri, da se ne bojim nì njega nì svojati njegove.«

Pustivši vojake svoje jahal je po bliskovo čez ravno polje proti Raki.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Blagnè je delal s sinovi in družino v vinógradu, domá sta mu ostali samó žena in dekla, da pripravita južino in poskrbita za živino.

Abdul prijezdi naravnost v vežo in vpraša osorno: »Kje je Blagnéška?«

Ona velí: »Tukaj pred Vami. Kaj mi boste povedali?«

Abdul ostrmí, da mu zastane sapa. Čas, bolezni in brige so bile Blagnétovo ženo jako posušile in nagrbančile. Porodila je možu več hčerij in tri krepke sinove, ki so bili že vsi odrasli junaki. Na nji ni bilo seveda nì sledú nekdanji brdkosti. Obraz so ji opîsali mozólji in pege, kazile so ga tudi precèj debele bradavice, ki so ji čepele ob nosu in nad očmí.

Turčin zagrmí srdito: »Kàj taka nagrada me je čakala za dolgo mojo ljubezen in zvestobo?! Te prevare ne morem ti oprostiti, nekazna baba!«

O teh besedah izdere sabljo, da bi jo posekal. Blagnéška pograbi burklje, dekla njena pa tolkač in Slovenki sta se zakadili brez straha v divjajočega Turčina. Udrihali, klestili in mlatili sta njega in konja, kakor bi padala suha toča. Abdul v nizki veži ni mogel vihtiti sablje, preplašeni konj pa mu se je vrtil, kakor bi plesal, napósled je našel vežna vrata in planil na dvorišče. Bojni krič Blagnétovih žénsk dvigne vso vas na obrambo. Turški poveljnik uvidi, da se je nemogoče vojskovati s toliko silo in pobegne brez ozira proti Savi. Spotoma je strašno z zobmí škripal in klel ter se zarótil, da ne bo miroval, dokler ne naloví in ne dovêde na svoj dom devetindevetdeset najlepših slovenskih devic za nadomestilo grdobe Metke.

Brzo se razvé po vsi deželi novica, da so prilomastili vánjo zopet krvoločni Turki. Blagnè gre nabirat črno vojsko na górenjo Krko, na Temenico in Mirno, sinovi njegovi pa skličejo bližnje poljance, hribce in podgorce in začnó po očetovem napotku ustavljati in prijemati sovražnike, danes od spredaj, jutri od zadaj, ali pa tudi od vseh stranij in koncev ob jednem. Bíli so se tako junaško in vspešno, da je prešel ves mesec, predno so mogli predreti Turki iz Posavja do Kostanjevice. Blizu tega mesta se je unela kratka ali trda bitev, v kateri je pocepalo več stotin sovražnikov. Kristjani nì ta pot niso bili premagani, ali izgubili so mnoge vrle tovariše in tudi vse tri Blagnétove sinove. Po tej nezgodi so se umeknili za Šent-Jarnej. Trupla slavnih vitezov Blagnétov so vzeli s sabo, položili jih v železne krste in zagrebli jokaje z največjo častjo in svečanostjo na prelepi loki pod Tolstim Vrhom. Na grob so jim nasuli visok sklad zemlje, na koji so navalili nekoliko težkih skal, te skale pa so pokrili zopet z debelo

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

plastjo črne, rodovite prstí. Tako je postal precèj velik, okrogel grič, na katerem so posadili prijatelji ranjkih junakov vsakovrstnega žlahtnega cvetličja in gosto vrsto hostnega in vrtnega drevja. Ta brežuljek je dobil ime »Bratovska gomila«, v večen spomin, da ležé pod njim trije plemeniti bratje, ki so prelili mlado svojo kri za sveto domovino in sveto vero našo. Njih požrtvovalna hrabrost je prinesla obilno korist vsi Sloveniji. Zadrževala je sovražnike več dragocenih tednov vse dotlé, da so se mogli zbrati dolenjski in gorenjski brambovci in prihiteti na pomoč trepetajoči krški dolini. Slovenski vojski je zapovedoval grof Humpenhorst, ki je živel zvečine v visokem ali tesnem svojem gradiči na Tolstem Vrhu. To oblastno dostojanstvo so mu naklonili dežélska gospôda iz usmiljenja, da bi se ž njim okoristil in se izkopal kolikor toliko iz dolgov, v kojih je tičal do grla. Njemu se po vojni slavi niso cedile nikoli sline, dasi ni bil strašljivec: najljubše zabave so mu bile igra, šumne gostbe in surove, nečedne burke.

Abdulu je jela vojna presedati in ga skrbeti. Težko in brez sijajnih vspehov se je boril že z malim krdelom, s kojim so mu nagajali Blagnétovi sinovi. Zdaj pa je stala pred njim in mu zaprla pot znatna vojska, v kateri je bilo več tisoči orožju vajenih in izkušenih brambovcev. Ker je bil uverjen, da jih s silo ne premaga, nakanil jih je ugonobiti z denarjem in izdajalstvom. Poslal je k Humpenhorstu pribočnika svojega, za tolmača mu pridruži zagrebškega meščana, odpadnika Grilmajerja. Ta dva mu ponudita tri tovôre zlatov, ako izroči Turkom zakrakovski brod na Krki in odide s kako pretvezo iz tabora domóv na Tolsti Vrh, ne pustivši v njem nobenega namestnika. Kakor marsikateri ini velikaši tiste dôbe, polakomil se je turških novcev tudi Humpenhorst. Poslancema je dal besedo in roko, da storí vse po Abdulovi volji.

Turki mu prinesó obetane zlate še isti dan. Domá jih ni hotel spraviti, v stráhu, da jih ne zasledi kako nezvesto družinče. Dejal jih je v tri kotle in zarìl v Bratovsko gomilo pod krste Blagnétovih sinov. V stare čase tatovi in razbojniki niso bili tako drzoviti kakor dandanes. Najhujši brezbožniki so se bali in ogibali grobov, čeprav so slutili v njih kàj zlatnine ali srebrnine. Mrliči so čuvali in stražili grofov zaklad bolje, nego bi ga bili najvestnejši služabniki. Prejemši turški denar, naredil se je Humpenhorst bolnega in se dal odvesti na Tolsti Vrh. Staremu Blagnétu, čuvarju zakrakovskega broda, pa je naznanil pismeno, da Slovencem dohaja na pomoč jaka četa hrvaških junakov, ki bo zasedla po njegovem poveljl važni

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

prelaz čez Krko. Kadar se bodo oglasili pri njem Hrvatje, izroči naj jim zakrakovski brod in poišče sebi kakega druzega kraja in posla.

Kakor vsem tovarišem zdelo se je tudi Blagnétu jako čudno, da je obolel grof tako nanagloma in izginil, ne imenovavši namestnika. Še večjo sumnjo mu je vzbudil ukaz njegov, po katerem naj bi brod dobili v roke tujci, za koje nihče ni védel, kdo so in kakovi so in ki niso poznali nì vode, nì brodníških in dežélskih običajev naših. Neizmerne skrbí so pritiskale dušo domoljubnemu poštenjaku. Zaklel se je, da se nikomur ne umakne z broda. Humpenhorsta je zmatral za izdajalca. Iste misli so obhajale tudi druge brambovce. Grofa so črtili, ker je bila znana vsi deželi nečloveška njegova krutost proti podložnim kmetom. Poslušali so ga neradi, kajti mu niso ničesar verjeli in zaupali. Čuvši, da je pobegnil na Tolsti Vrh, zagrohotali so se zaničljivo in si čestitali na taki izgubi. Dobro vedóč, da je prva potreba vsaki vojski glavarstvo in pokorščina, sklicali so brez oklevanja tabor in si izvolili v jeden glas za poveljnika starega svojega ljubimca Blagnéta. Prejšnji vojni načrt se popravi in urno zvrši. Podgorci zagradé klance, soteske in jarke, gredoče proti Novemu Mestu, večina vojske pa se razpoloži na prostranih spašnikih, ki so se širili takrat od Krke do Šent-Jarneja. Na levi je imela reko, desno krilo pa so ji zaklanjali neprehodni gozdi, ki so pokrivali srednje Podgorje. Blagnè je bil namenjen zaskočiti précej drugi dan z vsemi močmí sovražnike, stoječe na šent-jarnejskem pólji.

Te izpremembe so se dogajale tako brzo in natihoma, da niso Turki ničesar zapazili in zvedeli. Abdul je hotel osvojiti najprej zakrakovski brod, ki je bil jedini na vsi Krki. Slovenski brambovci mu niso delali zdaj nikake preglavice. Misleč, da so brez vodníka, nadejal se je, da jih razbije in razkropí o prvem navalu. Po zmagi bi bil udaril preko Krke in vihral plené, moré in požigaje proti Ljubljani. V kesni nôči se pridrví na Krški brod krdelo po hrvaško preoblečenih Turkov. Med njimi so bili mnogi částniki in tudi glavni zapovednik Abdul sam. Tolmač Grilmajer naznani Blagnétu, da bodo vozili čez Krko odslej bratje Hrvatje. Slovenski poveljnik vsprejme prihodnike prav presrčno ter jih odvede pod ogromen šátor, da bi jih pogostil. Nalil je velikansko kupo vina in jo dal Abdulu govoreč: »Hrvatje drage goste, ki jim pridejo prvikrat v hišo, počasté z dobrodošlico, katero zovó ‚bilikum'. Isto tako pozdravljamo vas danes mi Slovenci. Uverjen sem, da ne boste prezirali tega domačega darú. Bog požívi hrvaške sokole, koji so se nas spomnili v nadlogah in nam prihiteli na pomoč proti našemu in svojemu sovražniku, proti peklenskemu turškemu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zmaju. Prosim, da bi izpili zdravico slovenskih bratov vsi po vrsti in to v jeden dušek, kakor zahteva junaška vaša šega.«

Abdul pogleda mrko, postavi čašo prédse in zarohní: »Jaz sem se zarekel Bogú, da ne pokusim vina, dokler bo trajala sedanja vojna.«

Blagnè se zasmeje dobrovoljno: »Kar jaz vem, nakladajo si obljubo vinskega posta samó božji ugodniki in bolni siromaki, ti pa nisi nì svetník, nì bolník nego najpodlejši turški rokovnjač in bedak Abdul!«

To rekši ukaže brambovcem, da ga denejo v kopel; ker ne mara slovenskega vina, naj se naloče slovenske vode. Vojaki uklenejo Abdula in ga vržejo v Krko.

Poveljnik ga je imenoval po pravici bedaka. Da je imel le količkaj pravega razuma, ne bi se bil šel nastavljat Blagnétu. Lahko bi se bil domislil, da ga bo spoznal po glásu, obrazu in raški slovenščini, katere se je bil naučil za nekdanje sužnjosti svoje. Kakor on branili so se vina vsi njegovi tovariši turške krví. Tudi njih so zvezali brambovci jednega za drugim in jih pometali v globoko Krko. Za mizo je sedèl še jedini Grilmajer. Blagnè mu prinese dobrodošlico. Pograbil jo je hlastno z obema rokama in izpraznil do dna, predno bi bil odmolil kdo očenaš, čeprav je jemala tri poliče stare mere. Ko mu je zdrknil po grlu zadnji požirek, zahvalil je Slovence z dolzim govorom, ki se je zdel poslušalcem tako ginljiv in krasen, da so mu vpili od vseh stranij: »Živio, živio!«

Blagnè se je čudil in ga vprašal: »Za Boga milega, kaka nesreča zagnala je tebe med turške zverine? Jezik in čuvstva te razodevajo, da moraš biti naš človek.«

Grilmajer odgovorí: »Vi ste dobro pogodili, da sem vaš zemljak. Zibali so me blizu mirne vode Rinže. Za mladosti sem krošnjáril, pozneje pa se naselil v Zagrebu, kjer sem ométal meščanom dimnike. Umetnost moja jim je tako ugajala, da so me vsprejeli za svojega. Hitro sem se udomačil med to veselo in dobrodušno gospôdo. Nekoč sem se vračal iz vinskega hrama domóv. Ker sem naložil pretežko breme, podrlo me je na poti, da ne vem nì kje, nì kakó. Prebudil sem se v turškem šatóru. Váme je zijalo deset grdogledih dedcev, ki so držali nože v rokah. Dejali so, da se moram poturčiti ali pa mi bodo odrezali glavo. Jaz reva sem ljubil bolj zemljo nego nebesa, bolj življenje nego vzveličanje; prestopil sem k turški veri, ki je tako prismojena in pasja, da prepoveduje ljudem najslajše darove božje: vino, pleče in klobase. Turki so me vlačili s sabo semtertja, da sem jim rabil za tolmača. Pitali so me s pusto bravino in smrdljivo riževo kašo.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Taki veri in takim gospodarjem pameten človek ne služi nikoli z veseljem. Ako pa me vzamete v službo vi domačini, izpolnjeval bom zapovedi vaše drage volje s tem pogojem, da ne bom stradal vina in da me ne boste silili v boj. Truplu mojemu je prirojeno čudno svojstvo, če ugleda sovražnika, da se nehoté obrne in teče brez oddiha, kolikor in dokler ga morejo nositi zdrave noge. Hrvatje so se mnogo péhali, da bi me prestrojili v junaka, ali vsi trudi so jim ostali jalovi. Prosim vas, da ne boste ponavljali takih nepotrebnih poskušenj. Zato, da me ne mikajo pretepi, pa nikari ne mislite, da vam ne bom nič pomagal in koristil. Trapasti Abdul je izbrbljal v pričo mene vse svoje osnove in nakane, korenito znam tudi mnoge druge turške skrivnosti, ki vas bodo gotovo zanimale.«

Slovenci niso dolgo premišljevali, kaj bi ukrenili in kako bi postopali s strahopetim Grilmajerjem. Skoro so se uverili, da se ne hvali brez razloga z vednostimi svojimi. Poročila in prijave njegove so jih zadovoljile popolnoma, zlasti pa je bil všeč poveljniku Blagnétu. Ko ga je natanko izpraševal in zvedel vse, kar je trebalo, naložil mu je prijetno dolžnost, da bo skupljeval in pošiljal brambovcem vino. Po končani vojni se bo smel vrniti v Zagreb ali pa bo ométal dolenjske dimnike, kakor ga bo volja. —

Zarja ni bila še zarmenela, ko so Turkom naznanili ogleduhi grozovito prigodbo, ki se je vršila na zakrakovskem brodu. Ta novica je predramila in oživíla tabor njihov, kakor bi bilo udarilo vánj sto nebeških strel. Naredila je v njem strah, koji se ne dá misliti, nikar dopovedati. Turki so pričakovali vsak hip sovražnega napada. Izgubivši glavnega zapovednika in najboljše podpoveljnike, obupali so ne le o zmagi, ampak tudi o rešenji svojem. Vojska jim se je začela razhajati in bežati na razne straní brez reda, pameti in zmisla. Nekateri so krenili po ravnem proti Samoboru, drugi so utekli v hosto in hribe. Najmočnejša četa se je podila čez Kukovo Goro. Gnala jo je divja želja, da bi se maščevala grofu Humpenhorstu, katerega je imela za krivca vse nesreče in sramote svoje. Begúnci so mislili skoraj sploh, da je vzel turški denar, pa jih prevaril, da so poginili po njegovem povelji Abdul in drugi prvaki in častniki. Brez zapreke so prihrumeli divjaki v grad Tolsti Vrh in zgrabili grofa, ki se je zaman klel, da je nedolžen. Privezali so mu noge za pripognena vrhóva dveh silnih smrek, koja so izpustili potem nazaj kvišku in ga tako raztrgali. Grad njegov so oplenili, razstrelili in porušili, da ni ostal kamen na kameni. Blagnè je dal hrib očistiti razvalin in je sezidal na njem neveliko ali preprijazno cerkev sv. Roka. Ko je bila dodelana in posvečena, vršila

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

se je v nji slavnostna služba božja, okoli nje pa hrupna národna veselica, na katero je prišlo mnogo tisoči dolenjskih in hrvaških rómarjev. Nobeden ni bil tako dobrovoljen, lačen in žejen kakor Grilmajer. Jedel in pil je za deset drugih, zato ni bilo čudo, da se je domóv gredé strmoglavil v prepadino, treščil z glavo ob skalo in se ubil. Zakopali so ga lepó po krščansko na Tolstem Vrhu. Ali duša mu dolgo, dolgo ni mogla najti pokoja. Dobrih tristo let je hodil Podgorce strašit. O polunoči se je prikazal za sv. Rokom suh, tanek mož, opravljen po dimničarsko, z metlo na plečih in je začel valiti okoli cerkve velikanski sod vina. Valil ga je neprestano dve, tri ure. Ko pa se je oglasil prvi zvon, zdrknila sta dimničar in sod po strmini navzdol in iz daljave se je slišalo čez nekaj trenutkov zamolklo ječanje umirajočega človeka. Prikazen je zagovoril starovérski duhovnik pred kakimi petdesetimi leti. Razsekal je z blagoslovljeno sekiro sod, da je izteklo vse vino po tleh. Brez vina pa se Grilmajer ni maral potikati po Tolstem Vrhu, od takrat ga niso več videli.

Gospodarji tega zemljišča so si zidali pozneje pod Gorjanci nov grad, ki se zove Gracarjev Turn in stoji na položni višavi v prostornem in rodovitem dolu, spadajočem med najlepše pokrajine v vsi prelepi naši slovenski domovini. Humpenhorstov zaklad pa leží še dandanes uklet v Bratovski gomili.

Usoda ga je namenila tistemu lastníku njenemu, ki bo ljubil dom in národ svoj, da mu bo rabil ne le na svojo korist in radost, ampak tudi na slavo in blaginjo vse naše Slovenije. Takega gospodarja je dobila Bratovska gomila baš v sedanjo dôbo. Miljutin Hrastnik je resničen domoljub in poštenjak, kakeršnih živí jako malo na tem spačenem svetu. Pojdi k njemu in razlôži imenitno skrivnost, kojo si čul od mene. On je imovit mož, ali turški rumenjaki mu bodo podvojili in potrojili bogastvo, če jih dá iz hvaležnosti tudi celó polovico tebi. O zgodni priliki ga prosi za roko zlate svoje Milke in jaz sem ti porok, da boš z njega odgovorom povse zadovoljen.«

S temi besedami je končala miška dolgo pripovedovanje. Poklonivši se Hudolínu želela mu je veselo svatbo in šinila z odpustkom v podzemeljsko svoje prebivališče. Povest njena ga je tako razvnela in odušcvila, da ni mogel nič zaspati. Šel je z Bratovske gomile in se šetal do dné po žitnem polji, ki se razgrinja med hribovjem in Staro Vasjo. S tem duhovitim mladeničem sem govoril prvikrat pred petimi leti. Po kratkem znanji mi je odkril vse svoje dogodke, misli in namere. Nekoč sem ga pobaral, če je priobčil Hrastniku zanimivo miškino pripovedko.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Dejal je: »Nisem se usodil. Bal sem se, da jo bo zmatral za prazno sanjo in bajko mojo in se smijal in rogal lahkovérnosti in razpaljeni mečti moji.«

Ker sva bila z Miljutinom stara prijatelja, razložil sem mu jaz zgodovino Bratovske gomile in ga nagovarjal, naj bi jo dal razkopati.

Reče mi smijaje: »Naj bo, da se priljudna miška ne bo jezila na preboječega pesnika, ki ni izpolnil zapovedi njene, pisal bom še to pomlad po slovečega našega starinokopa P., da nam bo razvrpal in preiskal gomilo. Ako se najde zaklad, razdeliva si ga s Hudolínom po bratovsko, kakor se spodobi. Tudi za Milko se pogodiva brez težave. Zdaj je še premlada. Če pride pónjo čez dve leti, odvedel jo bo slobodno pred oltar, potem pa, kamor bo hotel, ali v Moskvo ali pa še dalje, n. pr. v razcvetajoči se — Vladivostok.«

Ta pomenek sva imela s prijateljem o novem letu. Bilo je kazno, da se bo stvar ugodno zvršila za pesnika. Ali zopet se je potrdil modri pregovor: Človek obrača, Bog obrne. Miljutin je umrl še tisto zimo za boleznijo, ki je trajala komaj pol dneva. Hudolína pa se je polastila neozdravna obupnost, poslovil se je z vsako dobro nado in tudi z Milko za vekomaj. Prisegel je sebi in stvarniku svojemu, da ne bo mislil nikdar več náse, nego da bo živel, delal in trpel samó za ubogi svoj národ in za človeštvo. Pred malo meseci sem zvedel, da je strla smrt tudi njega sredi zelenja in cvetja najkrepkejše mladosti. Humpenhorstovi novci so ostali tedaj tamo, kjer so bili več nego tri stoletja. Morda jih bodo ogreníli izvrstni Miljutinovi sinovi, ki se odlikujejo po očetovem vzgledu in nauku z najiskrenejšo ljubeznijo od slovenske domovine, knjige in národnosti. Kadar se bo nahajal zaklad v njih radodarnih rokah, pripopotoval bo izpod Gorjancev marsikateri dobrodejen stotak in tisočak v skromne blagajnice národnih društev in zavódov naših.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

tlečimi vžigalícami. Na oknu visoko se pokaže luč — pogojeno znamenje. Žareč blisek posveti za hip črno temo, grozen grom se razlega po dolini, v grádu pa bolestno vikne izdani Erazem. Kroglje so prebile steno, krš in kamen se je podrl raz steno, zadel nesrečneža v stegno in na glavo — ter ubil Erazma.

Prestrašeni hité hlapci gospodarju svojemu na pomoč. O tej zmešnjavi pa predá izdajalec Fran oblegalcem grad. Dvanajst Lucgarjevih sokolov se postavi vragu po robu; junaški se branijo, da omorejo vsi ter mrtvi polegó okoli ubitega gospodarja.

Velika je bila radost Ravbarjevih ljudij. Vse so preteknili, vse pobrali, ogledali si osobito čudno, štiri milje dolgo podzemsko pot, po kateri so dobivali obleženci živeža.

Izdajalec Fran ni dolgo užival sadú krvavega svojega dela. Star učitelj Erazmov, bivajoč v grádu, osvetil se mu je in vpríčo sovražnikov zasadil lopovu bodalo v srcé. Ravbarjevi vojaki so brez usmiljenja potolkli sivolasega starca, potem pa zapustili grad. V njem sta ostala le Erazmova psa, ki gospodarja svojega niti po smrti nista hotela zapustiti. Sosedni kmetje so prišli kesneje, da zagrebó mrtva trupla na pokopališči bližnje cerkvice. Nì sorodnika, nì prijatelja, niti plemiča ni bilo navzočnega pri izprevodu zadnjega Luegarja — le psa njegova sta tulila za prosjaško stesano krsto gospodarja svojega, govori pravljica, lêgla na gomilo in skoro žalostno poginila.

To se je vršilo leta 1485. Tako je miníl žalostno poslednji Luegar, na takov način zamrl slavni rod Predjamskih gospodov.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

37. Koslerjev vodotòč.

Gospodarju podgorske kmetije Somínu je umrla žena. Ostala mu je po nji jedina hčerka, petnajstletna Lenčika. Ranjka Urša je bila velika sitnica. Ves dan je vpila in se zadirala za vsako malenkost; tudi na možá je regljala neprenehoma, dasi je bil marljiv in pohleven kakor jagnje. Vdovec po nji menda ni žaloval prehudo, silno pa ga je skrbelo, kako bi vzgajal deklico, da mu je ne izpridijo samopašni fantalini.

Očetovsko brigo je potožil staremu sosedu Šimnu, ki je bil nekak kmétiški pridigar in prerok, kakeršni so se nahajali prejšnje čase precèj

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pogostoma na deželi, sósebno v hribih. Ljudje so imeli Šimna za nezmotljivega modrijana. Govorili so, da se ni še nihče pokesàl, kdor je poslušal bistroumne njegove svete in nauke. V stiskah svojih zatekali so se vsi vaščani k njemu, besede njegove pa so jim vendar le kàj malo koristile, ker zvečine niso delali po njih, nego po svoji ne vselej razumni glavi. Ta nepokornost je starca čim dalje bolj kačila. Tistim, ki so ga prišli za kàj vprašat, jel je odgovarjati osorno: »Pustite me na miru, sàj míslite, da ste pametnejši od mene. Ukrenite, kakor vas je volja, skrb me je!« Tudi Somnínu je zagodrnjal nejevôljno: »Kar si si naprtil, treba, da nosiš sam; ne išči pomoči pri onemoglem sivci, ki nima nego prazne besede, katere se ne primejo nikogar več. Sedanji rod je tako neskončno premetèn, da ne potrebuje nobenih ljudskih svetov in opominov.« Šimnova čmernost vdovca ne oplaši. Prosil ga je še jedenkrat prav ponižno, da ga ne zapuščaj v nadlógi in obetal mu z moško besedo, da storí natanko vse tako, kakor ga bo on napotil. Sélski prerok se je dal malo po malem omečíti. Dejal je Somínu smehljaje se: »Tvoje breme ni tako težko, kakor se ti dozdeva. Hči ti ostane poštena, ako ne bo smela zahajati v druščino, nì v moško nì v žensko, kajti nobena ni nič prida. Ob nedeljah in praznikih pošiljaj jo v cerkev zjutraj: takrat je najmenj prilike, da bi zašla med negódnike in negodnice. Ne dovôli ji nikdar, da bi smela iti delat v tuje vinógrade in na tuje njive. Mladi delavci in delavke imajo dandanes take pomenke, da bi pohujšali lahko angela, nikari dekleta. Kadar boš potreboval najemnikov, ne dàj Lenčiki, da bi se ž njimi družila. Take dní naj dela kaj domá, posla dobilo se bo zánjo dovolj v kuhinji, v hlevu ali na zélniku. To ti je vsa pridiga moja, ali dasi je dosti kratka, obhaja me itak sum, da jo pozabiš še predno prikorakaš do domačega praga.«

Somín se je zaklel po svoji navadi s priljubljenim pregovorom da bo tekla prej voda v Gorjance, nego mu se izmaknejo iz spomina svéti njegovi, ki mu se zdé tako modri, da bi mu boljših ne mogel dati niti sam šentjarnejski župnik.

Somín je bil Podgorec stare korenike. Kar je rekel, ni oporekel nikdar. Često je zatrdil: »Kdor sné dano besedo, ni vreden, da nosi hlače.« Na hčer svojo je pazil skrbneje nego na punčiko v svojem očesi. V cerkev je morala hoditi k šesti maši. Hodila je tja ali sáma, še večkrat pa s teto, ki je gospodinjila zdaj na Somínovem dômu z isto oblastjo kakor pokojna Urša. Sosedje so marsikdaj prosili, da bi jim Lenčika prišla pomagat v gorici in na polji, ali oče jim ni izpolnil nikoli take želje. Kadar je imel sam najemnike, ostajati je bilo deklici

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

domá, da poskrbí za živino. Ko je odrasla, kuhala je delavcem ona; kopala, obrezovala in druge reči opravljala je namesto nje zastavna teta, za kojo ni bilo straha, da jo spačijo najemniške govorice, pesmi, burke in kvante. Temu strogemu rédu se je Lenčika privadila, da ni hrepenela po nobenem društvu in najmènj po moškem, koje so ji pristudila resna svaríla očetova in tetina, da se ji je zdelo ne le nepotrebno in neumno, ampak tudi nespodobno in grešno. Somína je neizrečno veselil ta povoljni vspeh vzgojitve; neprestano je hvalil in zahvaljeval Šimna, ki mu je priporočil tako pametna in koristna pravila. Prerok se je vselej sladko zasmijal o tem priznanji in dejal ponosno: »Siva glava je grda, ali ne laže. Poj čast in slavo Bogu, da ti je podelil več razuma nego inim vaščanom, ki niso marali poslušati naukov izkušenega hromáka.« Drugi srenjčani so sodili o tej réči precéj drugače. Trdili so sploh, da se Somínova Lenčika ne bo nikoli omožila, ker se taka nepriljudna deklína ne more prikupiti nobenemu mladeniču. Mnogi so jo imenovali nuno in povpraševali očeta njenega zabavljivo, kdaj jo dá ostriči. Vrstníce so jo pikale kar v óči in ji prerokovale, da bo vlačila do sodnega dné plòh, ako se bo ogibala tako trdokorno vsake vesele druščine. Nje pa ni kar nič užalila ujedljivost njihova. Vsak pot se jim je zagrohotala: »Sedanji fantje so pijanški in ponočnjaki, jaz bi šla rajša kar živa v grob, nego s takšno izgubo pred oltar. Če se postaram samíca, ne bo bolelo to nì vas nì mene.« Ali prekanjena krasotica je takó samó govorila, skrivaj pa se je prezadovoljno múzala in si mislila: »Brbljajte, kar hočete. Jaz imam lepšega fanta in bom dobila boljšega možá nego vé vse, kolikor vas je v šentjarnejski in v vseh bližnjih in daljnih župnijah, ha, ha, ha!«

Lenčika res ni zahajala med ljúdi, ali dober prijatelj se najde kdàj tudi po nakljúčji, ne da bi ga moral iskati človek na šumnih shodíščih in veselíščih. Gredé v cerkev in iz njé domóv, srečavala je dostikrat prijažno Matorčevo mater. Skromna deklica se je priljubila tej ženi, kakor bi ji bila rodna hči in tudi Lenčika se je pogovarjala z Matorko tako rada, da se ji je na vso moč tožilo, če je kako nedeljo ni videla. Ta nesreča jo je doletela le malokdaj, ker sta hodili obé k šesti maši. Prijateljici sta se pomenkovali o delih in prigodkih minulega tedna na poti in često tudi v hiši. Matorkin dom je stal baš na sredi pota med Somínovo hišo in Šentjarnejem. Po zimi je povabila vselej Lenčiko in seveda tudi teto njèno, če je bila ž njo, da sta stopili k nji v izbo ter se pogreli in se še kàj malega pomenili ž njo in z drugimi domačini. Kadar je prišlo deklè brez tovarišice,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

razgovarjalo se je ne le z Matorko in ž nje družino, ampak tudi s sinom njenim Gregcem, ki je bil jako zál, dobrovoljen in kratkočasen dečko. Jako ji je ugajalo, ko ji je povedala mati njegova, da ga vrstníki strašno grajajo in mu se rogajo, ker se neče ž njimi brátiti in kolovratiti po pivnicah. Ranjki Matorec, fantov oča, bil je prvi veselják v obširni občini. Poznala ga je do malega vsa krška dolina, da mu se denarja ne zdí nič škoda. Tudi v največjem delu je pobegnil rad od doma in pohajkoval s prijatelji po vse dní in nočí po krčmah in vinskih hramih, dokler ga je zakopala prehuda pijača. Imel je več otrok, ki so pomrli še za detinstva. Ženi svoji je zapustil samó Gregca in pa sedemsto goldinarjev dolga. Vdova se je morala dosti péhati in ubijati, predno ga je plačala, ali baš zato, ker je bridko čutila napake lehkoživega možá, trudila se je vestno in brižno, da ji ne zablodi nedorasli sin na pogubljiva pota očeta svojega. Brez nje ni smel iti nikamor. Z dobrim vzgledom in lepo besedo si ga je vzgojila popolnoma po svoji volji. Ko je dopolnil osemnajsto leto, znal in opravljal je že vse gospodarske posle, da se ni ustrašil nobenega župljana. Veselilo ga je vsako potrebno delo, zabáv mladih ljudij pa ni zaželel nikoli, ker ga nerazvajenega niso mikale. Ob delavnikih se je potil na polji ali v vinógradu, ob nedeljah popóludne pa je prebiral z materjo kake prijetne ali poučne bukve, koje mu je pošiljala družba sv. Mohorja ali pa jih je dobival na pósodo od domoljubnega graščaka Rudeža in od šentjarnejskih kapelanov in učiteljev. Če se je praznovalo v kakem bližnjem kraji proščenje, udeležil se ga je tudi Gregec, toda vselej v društvu máterinem. Popivši dva, največ po tri poliče vina vrnila sta se še za dné domóv. O takih prilikah je občeval drage volje tudi s sosedi in znanci, ali radi njih se ni ločil nikdar od matere. Po dekletih se je malo oziral in čemu neki bi se bil, ko je ljubil Somínovo Lenčiko tako presrčno, da bi bil dal zánjo zadnjo kapljo mlade svoje krví. Iz ust njenih je kmalu zvedel, da ji je tako ljub in mil, kakor ona njemu. Matorka je zapazila z neskončno radostjo, da sta se nedolžni njijini duši našli in zagrlili. Dejala je sáma v sebi: »Meni sreča ni bila namenjena, naj jo uživata vsaj sin moj in Lenčika, ki sta je vrednejša od mene. Oba sta pridna in poštena in kakor nalašč ustvarjena jeden za druzega. Ta zakon bo svet, če ni bil še nikoli nobeden.«

Ne vém koliko tednov ali mesecev potlej je vprašal Gregec mater, če mu dovoli, da bi šel Lenčiko snubit. Ona mu je pohvalila to nakano in ga opominjala, da jo zvrši brez oklevanja.

Neko nedeljo je pobarala Somína hči: »Oče, kàj ne, saj ne boste odrekli, ako Vas pride prosit Matorčev Gregec, da bi me dali njemu

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

za ženo?« To vprašanje možá tako osupne, da se strese, zazija in zamahne z rokama kakor bi hotel plavati. Ko se nekoliko osvesti, zarohní srdito: »Rajši sprejmem za zeta kakega Turčina ali Vlaha nego Matorčevega. Kdo ti je zapéril v glavo to brezumno muho? Zapomni si dobro, da bo tekla prej voda v Gorjance, nego ti dovolim tako možitev.«

Lenčika se prestraši in zajecljá: »Za pet ran božjih, kaj pa se Vam je Gregec tako zameril? Na Matorčevi kmetiji je zdaj prav malo dolgá in on ni poreden kakor drugi, ampak tako krotak, tako delaven, tako krščanski.« . . .

Oče jo ustavi: »Molči! Zakaj nečem tega preljubeznivega Gregca, ni tebi nič mari. Izberi si, kogar ti je drago. Dobro mi doide vsak drug snubač, ako bom videl, da je pameten fant, samó Matorčevega mi ne jemlji nikdar več v misel.«

Menda še isti dan sta se dovezla k Somínovim Gregec in ujec njegov. Gospodar ju níti ne pogleda. Mrzli vsprejem Gregca oplaši, da ne zine ni besedice. Ujec se po precèj dolzem usekovanji in kašljanji ujunači, da pové, po kaj sta prišla.

Somín se zadere: »Kar sem rekel Lenčiki, velim zdaj tudi fantu, da bo tekla prej voda v Gorjance, nego dam hčer svojo na Matorčev dom. Z Bogom!«

Ves potrt se vrne Gregec k materi in ji poročí nedoumno nezgodo svojo.

Matorka gre drugo jutro k Somínovim, da bi poravnala zamero, ki nji ni bila tako skrivnostna in neznana kakor sínu.

Somín jo pozdravi porogljivo: »Kaj pa ti? Sàj res, še tebe je bilo treba. Ne veš, kako težko sem te že čakal!«

Ko mu pové, da se je oglasila radi Gregca in Lenčike, zgrabi ga taka neznanska jeza, da začne pihati po gadje in zagrmí: »S tabo, grdôba, nimam se kàj meniti. Ti si záme najzadnja na svetu, s kojo bi se mogel za kako reč pogoditi. Ker se nisi domislila sáma, moram te opomniti jaz, da si zapravila ti za vse veke pravico hoditi v hišo mojo.«

Zaman povzdigne Matorka roke in ga prosi s solznimi očmí, da jo poslušaj. Somín šine skozi zadnja vrata na dvor in izgine v bližnji goščavi, ona pa se napoti glasno jokaje nazaj proti dômu. Lenčika je kar strmela o surovem vedenji inače preblagega svojega očeta. Tako upornega in divjega ni ga videla še v nobeni stvári in o nobeni priliki. Obhajala jo je gotovo velika žalost, ali plakala ni dosti in morebiti nič. Utrjenim podgorskim krasoticam solze ne tekó tako zlahkoma kakor raznéženim mestnim gospodičnam. Že zdavnaj

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vedoč, da jò ljubi oče iskreneje nego vse drugo, kar je imel na tem svetu svojega, mogla se je nadejati, da ga bo sčasoma pomirila in preprosila. Ali to upanje se dolgo, dolgo ni hotelo uresničiti. Prilizovala se je očetu z vsemi sredstvi in načini, stregla mu skrbno, kar se je dalo, razveseljevala ga s petjem, šalami in z veselimi pomenki. Marsikdaj ga je ublažila, da ji je gladil rmene vlasce, bóžal cvetoči lici, imenoval jo srečo, veselje in tolažbo starosti svoje, ali če mu je v take trenutke začela spominjati in hvaliti Gregca, nagrbančilo in zatemnilo mu se je vedro čelo. Nejevoljen je potisnil dekleta na stran in ji ponovil s trdo besedo pregovor svoj, da poteče prej voda v Gorjance, nego se bo mešala Somínova kri z Matorčevo.

Tisto leto so razsajali po Dolenjskem grozni viharji. Besni sever je porušil mnogo starih poslopij in tudi Somínov kozolec. Trebalo je postaviti novega. Ker mu se je smilila domača hósta, mislil je kupiti les v grajski gori. Šel je radi tega v Gracarski gozd, da si izbere prikladnih hlodov. Za kratek čas je vzel s saboj tudi Lenčiko.

Pot jima je šel mimo Brhovega. Ta gradíček je bil kupil znani véliki obrtnik Kosler, ki je potrošil mnogo novcev, da popravi zanemarjena poslopja in zasadí zopet zemljišča, ležeča v pušči. Blizu gráda je začel delati málin. Kopal je baš vodotòč, po kojem bi mu dohajal do njega izvrstni studenec Kámnišček. Vode res ni imel mnogo, ali tak nedostatek daje se nadomestiti z močnim strmcem.

G. Kosler sloví v Dolenjcih, da zna postavljati vôdne zgrade prav posebno iznajdeno, umetno in zmiselno. Somín je obstàl pri vodotoči in gledal dlje časa delavce, potem pa je dejal hčerki svoji dobrovoljno: »Lenčika, zdaj pa le Bogá prosi, da bo g. Kosler studenec svoj tako navrnil, da bo tekel v breg. Ako mu se posreči, izpolnim ti drage volje trapasto trmo, da pojdeš za Matorčevega Gregca.«

Očetova šala zapêče Lenčiko, da napnè šóbico in zagodrnja: »Če mi je namenjen Gregec, ne ubranite mi ga, ko bi se zarotil z Vami tudi ves svet proti nama. Neki notranji glas pa mi pravi, da mi je namenjen on ali pa nobeden.«

Somín se zasmeje: »Po takem nobeden, vsáj, dokler bom jaz živ, ne boš se selila ti nikoli k Matorčevim.«

Lenčika je premišljevala slednji dan, kaj bi bilo razsrdilo očeta njenega, ali ji ni mogel priti na um noben pameten razlog. Česar ji nista hotela razodeti nì Somin, nì sestra njegova, zvedela je napósled od Matorke. Ko se je razgovarjala vpričo nje z Gregcem o sovražnosti roditelja svojega, dejal je on: »Mislim, da me je moral kak lopov strašno počrniti proti očetu tvojemu, drugega vzroka ne

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

more imeti ta nesrečna mržnja.« O teh besedah se zaihti Gregčeva mati in vsklikne: »Ljubi moj, ne sumnjiči nikogar; vso nezgodo je zakrivila neumna moja glava. Somín te zamétuje radi mene, ker mi ne more oprostiti starega greha. Povedala vama bom nekaj iz mladih svojih let, kar sem vama do zdaj premolčala. V devetnajstem letu zavérovala sem se v Somínovega Tončka. Prijaznost nama je trajala dobra tri leta. Sam Bog mi je na pričo, da nama je ostala brez najmanjšega madeža od prvega začetka do zadnjega konca. Zavezi najini ni delal nihče nobene zapreke in zabave. Roditelji moji in njegovi so bili ž njo povse zadovoljni. Mati moja šla je z mano v dan nedolžnih otročičev k Somínovim na rázglede. Vsprejeli so naju prav lepó, ali materi zdaj ni bilo všeč, da dere pred hišo studenec, za njo pa rase prócej trnje in jelovina. Tudi vino, s kojim so naju pogostili, zdelo se ji je duščasto in zoprno. Najhuje pa se ji je zavidelo, da Tončkov oče ni dal zapreči konja, da naju potegne domóv. Konja nama ni mogel dati, ker ga sam ni imel; pri Somínu in povsod pod goro delajo in vozijo vse z volí. Ko sva gazili nazaj gredé po debelem in sipkem snegu, dejala je mati moja: »Metka, Tončka ti jaz ne branim. Narêdi, kakor misliš, da bo záte najbolj prav, ali to si pa videla na svoje očí z mano vred, da stoji Somínova hiša in da mu leží vse zemljišče v grozno odljudnem kraji kakor v kakem brlogu med divjaki. Počakaj še ta predpust, morda ti nakloni Bog kàj boljšega.«

Jaz nisem odgovorila ničesar.

Na sredi pota ustavi naju botra Matorka in pokliče v hišo, da bi ji povedali, kje sva bili in kaj je kàj novega pri nas v Stari Vasi kjer sem se jaz rodila. Sin njen Jožek nam je pritresel majóliko sladke staríne in se jel smukati okoli naju. Dobríkal se je meni in materi, dokler je obe preslepil. Govoril je gladko kakor pridigar, pel pa zvonko, da bi ga bila poslušala ves dan brez jedí. Dve ali tri ure potem je dejal materi: »Kaj, ko bi dali Metko meni? Pri nas se ne bo dolgočasila, kakor bi se v raztrganem Podgorji.« Matorka se je zagrohotala in velela: »Udarimo! Pri nas bi potrebovali prócej neveste, kajti sva se jaz in mož moj že preveč postarala in naveličala gospodarstva. Med tem pomenkom se je vrnil domóv Matorec in tudi on je potrdil, da mi dá sina rajši nego kateri koli drugi. Šaljivi Jožek je zmédel pamet, kakor sem rekla, ne le materi moji, ampak tudi meni. Tri tedne po tem pogovoru sem bila žena njegova. Oh, kolikokrat sem se pokesala, ali je bilo prepozno. Bog varuj, tega ne smem očitati pokojnemu možu svojemu, da bi bil hudoben. Bil je dober, še predober, ali boljši za druge, nego záse in záme. Ker se je slabo gospo-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

darílo, zabredla sva kmalu v dolgove. Kakor mnoge tisoči inih dodobrovoljčkov, ugonobilo je vino tudi mojega možá, Gregčevega očeta. Somínov se je grozovíto žalostil in togotil radi nezvestobe moje. Oženil se je šele dve leti potem. Zakon ni bil srečen nì moj nì njegov. Za mojo lahkomiselnost se je moral pokoriti tudi on, ubožec. Odtod, vidita, izvira sovraštvo Lenčikinega očeta, katero čutita bridko zdaj tudi vidva. Tolažimo se vsi zajedno z molitvijo! Bogu ni nobena reč nemogoča. On pomirí z jednim migom divjajoče morje in ublaži lahko tudi razburjeno srce razžaljenega človeka.« — —

Meseca avgusta se je praznovalo na Tolstem Vrhu proščenje. Romali so tja malone vsi šentjarnejski in brusniški občinarji, med njimi i Somín in brdka njegova hčerka. Krenila sta po bližnjici skozi hósto. Ko dospeta do Koslerjevega vodotoča, ki je bil gotov, poči Lenčika z rokama in zavrísne veselo: »Večna hvala dobrotljivemu nebeškemu očetu! Gregec bo zdaj vender le moj! Le poglejte, ata, da teče voda navkreber, v Gorjance!!! Struga je na tem konci dosti višja nego tamo pri studenci.« —

Somín se ozrè, mane si očí, pogleda zopet in zarohní: »Ta je prazna! Vodo dvíguje in goni kvišku gotovo kak stroj, sáma po sebi ne bi tekla gori.«

Pustivši hčer mahne proti studencu iskat stroja. Našel ni ničesar. Zdaj ni mogel več tajiti, da po novem vodotóči dere voda v višavo kar brez najmanjših umétalnih pomočkov. Somín je bil jako pobožen, ob jednem pa tudi močno praznovéren mož, kakeršni so do malega vsi Podgorci. Bil je popolnoma uvérjen, da ta vodotòč ni delo zvedenega Koslerja nego očitno čudo, katero je storil Bog nalašč zaradi Lenčike, da jo združi z namenjenim ženinom. Snel je klobuk ter se prekrižal in govoril mrmraje nekaj sam s sábo. Čuteč nad sábo višjo oblast, poklonil se ji je globoko in ves udan vzdihnil svečano: »Gospod, ne po moji nego po tvoji volji se zgôdi!

Lenčika ga pobara: »No, kaj pravite, oče?«

Somín odgovorí s tresočim se glasom: »Jaz velim to, da se človeku ni smeti nikoli zarékati. Ta voda teče res v breg, jaz sem se ujel sam v svojo zanjko z nespametnim svojim pregovorom.«

Somín in Lenčika sta korakala počasi in zamišljena proti Tolstemu Vrhu, mi pa se pomudímo še nekoliko trenutkov pri Koslerjevem vodotóči, ki spada vsekako med podgorske znamenitosti. Delo je majhno, ali zanimivo. Opazovalca motijo očí, nenaravno tečenje vode je optična prevara. Mnogi, ki so je videli, niso zapazili ničesar. To ni nič posebnega, kajti nahaja se na svetu dosti ljudij, ki

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

mislij svojih ne nosijo s sábo nego, jim blodijo po daljnih krajih in opravkih. Nekaterim pa vzbujajo pozornost in zvedljivost samó velike in strašne prikazni; kratki in neznatni brhovski vodotoč jih ne more toliko mikati, da bi ga motríli natančneje. Dva dolenjska doktorja višjega vinoslovja, Žvirca in Mufelj pa celó trdita, da teče po njem voda tudi na videz tako pravilno kakor vsaka druga. Mršavi rogovilež Žvirca se kolne, da je bebec in zrel za bláznico vsak, kdor misli, da je Koslerjev vodovòd vreden le jednega pogleda. Ta želasti gospodek se protivi sploh kàj rad javnemu mnenju. »Ljubljanski Zvon« si je dobil obilo čestilcev in zvestih prijateljev na Slovenskem in po vsem prostranem slavjanskem svetu. Dr. Žvirca pa mu je napovedal večno sovraštvo in neprimerno borbo. Marsikatero noč ga je že obiral po starobábje v zakajenih béznicah, ki so mu najljubše bivališče in pravo domovánje. Na vse svoje hripavo grlo kričí pivcem, da pišó v »Zvon« samó nesposobni diletantje, hvalijo pa ga praznoglavci, ki ne poznajo nobene svetovne literature. Ubogim podložnikom svojim se grozí z najstrožjimi kaznimi, ako zaloti pri njih prepovedani jim »Zvon«. Navzlic tej glupi in nenárodni zlobi se baha v slovenskih družbah z velikanskim in nesebičnim svojim rodoljubjem! O volitvah bi mu človek, ki ga ne pozna, skoro verjel. Národnega kandidata ne more prehvaliti, prilaščuje mu tudi takova dobra svojstva, ki se ne dajo dokazati. Potéza se zánj nespretno in bedasto ali neutrudno, strastno, brezozirno. Za nagrado ne zahteva nič druzega nego boljšo službo in to se razumeje samó po sebi, da za priboljšek tudi veliko črníne in pečenke, za nameček pa nekoliko desetákov na posodo, koje kani vrniti vestno o sv. Nikoli. Ako mu poslanec neče ali ne more izpolniti teh po njegovem mnenji pravičnih in skromnih željâ, razlaja ga ustno in pismeno za najpodlejšega izdajalca in sovražnika slovenskega naróda. Druge vrste mož je vitez Mufelj, s pridevkom fon Flavzenav. Slovenščina je bila njemu vedno deveta briga. »Zvona« ne črti že zato, ker niti ne vé, da izhaja. O volitvi se je ponašal skoro vselej pošteneje nego dr. Žvirca. Glasoval je tako, kakor mu je svetoval ugleden sosed, ki je bil vrl narodnják. Ali za robatost in nepristojno zabavljanje more se kósati brez straha z dr. Žvirco. Vlaškim Žumberčanom, ki so se čudili Koslerjevemu vodotoču, zabrusil je v obraz, da so ne le vôli nego pristni bívoli, koje bi trebalo prikleniti k jaslim. Za ta častni naslov je prejel od njih spominek, ki mu se je poznal še tri leta potem na čelu in pod očmí. Možje, ki niso nadarjeni z nadnaravnim vidom teh dveh jezičnih junakov, priznavajo soglasno, da takega vodotóča niso videli še nikoli,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

kar so na svetu. Čudovitost mu razlagajo različno, vsak po svoje, Mladi Šentjarnejec Zagórec je umoval takole: »Jaz sem pregledal vodotoč po vsi dolžini. Oziraje se na okolico sem ugenil brez težave, zakaj me varajo očí. Struga se začenja pri studenci pod hribom kakor na ravnem in gre potem prav polagoma nizdolu proti malinu. Voda teče tedaj tudi nizdolu kakor po vsakem inem vodotóči. Ali svet pod strugo se znižuje jako hitro ne pa položno kakor ona. Po takem mora biti breg, ki jo loči od njega, čimdalje strmejši in višji in očem se vidi, da teče voda z ravníce navkreber.«

Jaz sem se sprehajal ob tem vodotóči gotovo stokrat ali bolje od Zagórca ne bi znal razjasniti te mične optične prevare.

Na Tolstem Vrhu sta molila Somín in njega hči morda še pobožneje in z bolj zbranim duhom nego druga leta. Lenčika je izvestno iz vsega srca hvalila Bogá, ki je po nje misli z jasnim čudom naznanil očetu, da se ne sme upirati sreči njeni in Gregčevi. Po dovršeni službi božji sta sedla pod jedno tamošnjih lip, gledala rómarje in se okrepčavala z jedjo in pijačo. Lenčika zapazi ljubčka, hodečega semtertja med množico in vpraša očeta, če bi ga poklicala. Somín reče brez nejevolje: »Slobodno!« Ko Gregec pride, povabi ga priljudno, da sédi k njima. Fant se ne more prečuditi prijaznosti njegovi. Trudil se je na vso moč, da bi mu ohranil dobrovoljnost s kratkočasnim, vedrim in slanim pogovorom. To se je mu pogodilo tem lože, ker se je srdil Somín samo na Matorko, ne pa na sina njenega. Pri dobri kapljici so se pozabile korenito vse dosedanje razmírice. Bodoči tast in bodoči zet sta sklenila trdno prijateljstvo in se v to ime večkrat objela in poljubila. Odkrito je povedal Somín Gregcu sam, zakaj se ga ne more več braniti. Proti dômu so šli vsi trije zajedno. Spotoma so gledali dolgo preblagodatni vodotòč, ki je ohladil in odplaknil starčevo jezo.

Kaj se je godilo dalje, ni treba opisovati obširno. Oklíci, poroka in svatba so se vršili zaporédoma še isti mesec. Na svatbi sta vino in obča radost Somína tako umilila in unela, da je prisédel k Matorki, katere se je doslej še zmerom nekako ogibal. Vprašal jo je na pol šaljivo, na pol resno, kakov vrag jo je bil zasačil v mrežo, da je razdrla ž njim ljubezen?

Vdova vzdahne in velí: »Prav sodiš, da mi je skálil pamet sam peklenski hudobec. Ali trpela sem toliko radi te neumnosti, da mi jo je Bog gotovo opróstil. Prosim te lepó, pozabi jo tudi ti, sàj se dá kolikor toliko še zdaj popraviti.«

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Somín jo pogleda debelo in vpraša: »Popraviti? Tega ti pa že ne verjamem, kaj si pomenila s to besedo?«

Matorka mu sramežljivo zašepne na uhó: »I, ovbè, kaj neki — to, da bi se midva vzela; sàj se ženijo še starejši ljudje; nobeden naju ni še videl Abrahama.«

Somín se zagrohotá: »O ti prismojena baba ti, poglejte si jo no, kakovi predpustni obádi jo pikajo na sinovi ženitníni! Toda Bog vé — morda pa res ne bi bilo tako napačno, ko bi se zonegávilo kàj tacega, ali smijali bi se nama strašansko vsi šantjarnejski župljani in še nekateri drugi, ki ne živé pod našim zvonom. E, dajva itak to reč nekoliko premisliti! Bog je združil Gregca z Lenčiko in je odločil morda tudi tebe meni, čeprav si se mi prvikrat skujala.«

Iskrica, kojo je vrgla Matorka s ponudbo svojo v Somínovo srce, razgorela se je brzo v živ, neugásen plamen. Predno je minila svatba, dogovorila sta se starca in si dala roke, da se bosta ob meseci poročila. Sijajno je pokazal Koslerjev vodotòč čarobno moč in silo svojo. Komaj dodelan osnoval je dve trdni rodbinski zavezi. Če bi se zánj ne zmenil tudi noben drug človek, blagoslavljali ga bodo vsaj štirje srečni zakonci slednji dan do zadnjega diha svojega.

Slavjanska pisma.

Piše **dr. Fr. J. Célestin.**

I.

Opazil je pač marsikdo, kako v slovanstvu slovanska zavednost rase in — pada, tako da so trdili nedavno resni slovanski rodoljubi, da je ravno sedaj ta zavednost veliko manjša, nego je bila. Visoko smo letali in tudi sedaj še čuje se časih v slovanstvu glas, da bodemo mi prebudili, osvežili, obnovili in prerodili ne samó vzhod, ampak tudi starikavi obnemogli zapad Celó z zapada čujemo iste glasove, ne sicer od Nemcev, ki so vedno jednako brezozirni in krivični proti drugim, ampak od romanskih národov, posebno od Francozov. Vemo sicer, da Francoze gotovo tudi čisto politične težnje zbližávajo s slovanstvom, vémo, da izvrstni francoski učenjaki in politiki ravno zató resno proučavajo Rusijo in potem tudi slovanstvo sploh. Vemo pa tudi, da je Francoz objektivnejši od Nemca in da je njegovo bistro oko opazilo, da ima Slovan nove, sveže sile,

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pónj; ali ni ga bilo več. Po noči je poginil, a nikakor nismo mogli ugeniti zakaj. Saj smo ga prejšnji večer še čuli zvižgati, a soseda nam je zagotavljala, da je do zadnjega bil buden in vesel. Zdaj smo prazno kletko dejali pod streho, in nikdar več nismo hoteli vánjo zapreti kakega ptička.

Vidite, dragi prijatelj, to Vam je pripovedka o skalnem kosu, ki mi z žalostno svojo usodo vselej prihaja na misel, kadar grem mimo kake kletke, ali celó čez ptičji trg. A našemu kosu je bilo še dosti dobro; lepo smo ga imeli, dali smo mu prostorno kletko, in pogostoma smo ga izpuščali. Kako pa se godí drugim? Takšne kletke imajo, da se skoraj niti obračati ne morejo, nikar da bi skakali. Pa to še ni najhuje. Kaj bi rekel o tistih ljudeh, ki ptičem strižejo peruti, jih na verižico privezujejo, ali jim celó oči iztikajo, da bi lepše peli. Za take okrutnike bi pač trebalo oblastva, ki bi jih ostro kaznovalo. Toda zakon tudi ne more vsemu kàj, če človek sam nima srca, niti potrebne omike«.

Tako je končal stari gospod in mi dokazal, da niti z najlepšim ravnanjem ptičkom ne moremo nadomeščati izgubljene slobode; jaz pa sem si mično pripovedko o kosu njegovem zapisal in preverjen sem, da mi blagi mož ne zameri, ako jo tu priobčujem čestitim »Zvonovim« čitateljem.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **J. Trdina.**

38. Šamaj.

Ko so Rimljani osvojili z naskokom Jeruzalem, pobili so vse farizeje razven zvitega lisjaka Šamaja, ki se jim je bil skril v globoko klet in utekel po noči iz porušenega mesta. Bežal je iz kraja v kraj, iz dežele v deželo, dokler je dospel pod lepe naše Gorjance. Tamo se je ustavil, češ, v tem dalnjem zakotji ne bodo ga iskali sovražniki. Nadejal pa se je tudi, da se bo med priprostimi Slovenci dalo živeti prekrasno po stari farizejski šegi o licemerstvu in svetohlinstvu. Podgorci so kar strmeli o pobožnosti njegovi. Vsak dan je šel prvi v cerkev, zadnji iz cerkve. Med službo božjo je vedno klečal, vzdihoval, trkal se na prsi in pretakal obilne solze. Poljubljal je ne le zaprašene in črvive cerkvene podobe, ampak tudi blatna cerkvena tla. Če je kamo šel, molil je na vsem poti na brojanice. Celó v hosti so ga našli često klečečega in ga poslušali vsi gineni, ko je z globokimi vzdihljaji slavil in klical na pomoč

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

nebeško kraljico Marijo. Pogovarjaje se z ljudmi, priporočal je vsakemu z zgovorno in gorečo besedo, da mu treba častiti noč in dan preljubo Mater božjo. Vsako delo, vsako govorico in stopinjo je posvetil de viški porodnici Vzveličarja našega. V društvu ga je bila sáma ponižnost, priljudnost in postrežljivost ali z ženstvom ni maral občevati. Deklice ni pogledal nikoli nobene. Kadar mu je bilo katero srečati, ognil se je je že od daleč. Če pa to ni bilo mogoče, povesil je oči in o taki priliki primerilo mu se je večkrat, da je bušil z glavo ob steno, verejo ali ob kako drevo. Radi takih nezgod je imel zmerom vse čelo opraskano in potolčeno. Ni bilo nikako čudo, da so prostodušni Podgorci zmatrali Šamaja za svetnika in da so blagrovali siromašno svojo pokrajino, kateri je poslal milostivi Bog tako odličnega svojega prijatelja. Vsi oduševljeni so sklicali zbor in izvolili farizeja v jeden glas za učenika in vodnika svojega. To službo je opravljal natanko ali grozno strogo. Vsako veselico je razglasil za smrten greh. Bil je uverjen, da ni nikoli nedolžna tista prijaznost, kojo sklepajo med sabo fantje in dekleta. Učil je torej mladino, da jo ljubezen dovede naravnost v peklensko brezno. Kdor poje ljubavne pesmi ali pripoveduje ljubavne povesti, preklet je za vse veke na tem in na ónem svetu. Ljubezen med možem in ženo je potrebna, ali se mora uneti še le o poroki, ne za trenutek prej ali pozneje. Mladim poslušalcem in poslušalkam so se zdeli taki nauki nekoliko prehudi, starci in starke pa so jih na vso moč odobravali in hvalili.

Malo po malem pa so se jela prikazovati v Šamaji nova svojstva, ki niso nikomur ugajala. S prvine si je kuhal sam. To umetnost je razumel tako izvrstno, da se ni mogel nihče z njim kósati. Že drugo leto pa mu je došla od nekod kuharica, koji se je lahko očitalo, da je pijanka, nikakor pa ne, da bi bila stara ali grda. Podgorci so majali z glavo in se povpraševali, kako je to, da Šamaj drugih žensk niti ne pogleda, kuharice svoje pa se nič ne boji. Opominjal jih je neprenehoma, da jim treba jesti in piti samó za največjo silo, post je imenoval najzaslužnejše dobro delo, brez katerega ne pride nihče v nebesa. Iz dimnika njegovega pa je sukljal dim po noči in po dnevi, v kuhinji mu se je skoro brez presledka varilo, peklo, pripekalo, cvrlo in pražilo. Bilo je očitno, da sveti mož mnogo in dobro jé in da se menda nikoli ne posti. Slastna hrana pa mu je tudi teknila, da so se vsi čudili. Život mu se je prav očevidno redil, razvijal in širil na vse strani. Zaliti obraz mu se je kar svetil in žaril od zdrave krvi in debele masti in brada mu je dobila tri podbradke. Ko se je bolj udomačil in v službi utrdil, prikljuvale so mu na dan še mnogo grje na-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pake: trdosrčnost, lakomnost, lihvarstvo in sleparstvo. Beračem je delil res male darove, ali kuharica je po ukazu njegovem vsakega tako oštela in ozmirjala, da v drugo ni prišel nobeden več k njemu. On ni se zadovoljil s plačili in darovi, koje so mu uganili Podgorci; vsako leto je zahteval večjo in boljšo biro. Če je komu káj posodil, moral mu je dajati petdesetere, kdaj tudi stotere obresti. Dohodke pa si je množil še z inimi, jako čudnimi sredstvi. Osnoval je razne pobožne bratovščine, ki so bile po drugod povse neznane. Ker je obetal udom neskončne blagoslove božje, privabil je v te družbe mnogo pobožnih duš, ki so mu plačevale brez godrnjanja vpisnino in letnino, dasi sta bili za revno Podgorje silno veliki. Marljivo je spisoval in prodajal drago vsakovrstne molitvece in knjižice. Slovenci so sezali hlastno po njih, ker jim niso poznali praznine in ničevosti. Sploh je trgoval v dobiček z vsako rečjo, koje kmet želi in je potrebuje. Mnogi so mu od konca tako zaupali, da so kupovali od njega tudi nevidoma, ali so se skoro uverili, da jih je prevaril prav po cigansko. Šamaj je národnost svojo skrbno zatajeval. Jude je strašno preklinjal in jih pekel z jezikom in peresom v žveplu in smoli. Dejanja pa so dokazovala, da se dá ta jeza utolažiti. Če so mu potisnili v roke kàj prida novcev, hvalisal in priporočal je na vsa usta njih preležano, preperelo, pohabljeno in skaženo blago. Najbolj in za vselej pa se je zameril Podgorcem s tem, da se je dobrikal in prilizaval na vse pretege graščaku njihovemu, baronu Izegrimu. Ta velikaš je bil krut samosilnik, brezvesten zapravljivec in razuzdanec. Šamaj pa je kvasil ljudem, da jim ga je postavil sam Bog za gospodarja in da je torej njih najsvetejša dolžnost, da ga časté, ljubijo in mu storé radostno vse po volji, kar koli bi jim zapovedal. Taka ugodljivost bila je baronu seveda jako po všeči, povabil ga je marsikdaj na kosilo in ga kar obsipal z dragocenimi darili. Šamaj se je znal prikupiti tudi Izegrimovi hčeri Kuni. Zatrdila je dostikrat, da posluša duhovite njegove burke malo ne z večjim veseljem nego medeno hvalo mladih gospodičev, ki so ji dohajali dvorit iz bližnjih in daljnih gradov. Kuna je prejela od prirode čudovite dražesti. Moral se je zaljubiti vánjo ne le vsak, kdor ji je zrl v sijajno obličje, ampak tudi tisti, ki je videl le sliko ali podobo njeno. Toda lepota podgorske gospodične ni bila angelska in blagodatna, ki srce očisti in uname za vsako čednost in plemenitost, nego kačja in strupena, ki zmeša človeku pamet in ga strmoglavi v časno in večno pogubo. Daleč po svetu je slúl Kunin obraz, še dalje pa se je razširil glas o hudobi in porednosti njeni. Živela je brez vere in strahú božjega, kakor ne umna žival.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Mera Šamajevih grehov se je napolnila, ko je začel nedolžne podgorske device klicati skrivaj jedno za drugo k sebi na dom ter jih motiti in zavajati z nesramnim svojim modrovanjem. Pošteni podgorski možje so zvedeli te grdobe, zbrali se pod občinsko lipo in obsodili peklenskega pohujšljivca na smrt. Zgrabili so Šamaja še tisto uro ter ga vrgli v globoko rupo, v koji je prebival Hudobec in se je zvala radi njega vragova jazbina. Farizej prileti škratu za tilnik in ga okobali. Hudobec ga prime za noge in zavrisne: »Dobro došel! Ravno zdaj sem peč pošteno zakuril; če te kàj zebe, odlagne ti, kakor bi trenil.«

Šamaj zajavka: »Pústi me! Midva se nisva tako pogodila. Dokler ne umrjem, nimaš pravice do mene.«

Rogatec pa se mu zagrohota: »Zavijem ti vrat, da gotovo poginеš. S tem se izpolni pogodba najina in odnesem te slóbodno v pekel.«

Farizej se domisli prevare in ga prosi dovoljenja, da bi smel pogledati za slovó še jedenkrat kraljico duše svoje.

Vrag se začudi: »Kakovo kraljico?«

Šamaj mu pokaže Kunino sliko. Krasota njena začara Hudobca, da se je zaveroval in zijal vánjo nepomično, kakor bi bil okamenel. Predramivši se izpustí jetnika na tla in ga začne izpraševati, kje stanuje in kako živí ta gospodična, ki mu se zdi tako mila, da se je mora polastiti. Šamaj mu pove, da prebiva pri očetu svojem v Preseki in mu razloži tudi vse grešne običaje in šege njene. Hudobec se burno razveselí o takem poročilu in velí: »V gradove jaz malo zahajam, ker bodo njih stanovníki moji tudi brez pohodov in izkušnjav mojih, zato nisem mogel vedeti za to nebeško Kuno. Ali zdaj pa jo moram précej videti in se uveriti, če slika oznanjuje resnico.«

To rekši odpre svetlo izbo in se prijazno zareží Šamaju, da ga počakaj v nji in se kratkočasi s kako knjigo, dokler se povrne s pota. Škrat izgine, farizej pa séde za mizo in jame prebirati nove bukve, ki so imele naslov: »O nevarnostih, kojih se je ogibati dragim našim državljanom pri ljudeh. Spisal po najboljših virih kralj Lucifer.«

Preseški grad stoji dve uri hoda od vragove jazbine, ali zaljubljeni Hudobec se je popaščil, da je prišel tjakaj v pol ure. Kuno zaloti na vrtu v hladníci. Gledala se je v majhnem zrcalu in lišpala. On se spremeni v čilega konjička in začne okoli hladníce poskakavati in rezgetati. Kuna je mislila, da ji je konjička kupil oče, kakor ji je že dolgo obetal. Pustivši lišp, ogledalo in hladníco in zasede vranca, da bi ga poskusila, kakov bo za ježo. Nosil jo je bodro in pametno, zdaj polagoma, zdaj v skok, zdaj v dir, kakor je želela in mu ukazovala. Ko pa sta prihajala v go-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ščavo, ni slušal več zapovedij njenih, nego se je dvignil v zrak in dirjal po bliskovo nad holmi in jarki, da ji je sapa zastajala in se je vzdržala le s težkim trudom na sedlu. Dospevši do vragove jazbine, skoči konj zviškoma ványo. Kuni pa se zavrtí v glavi, da omedlí. Ko se zopet zavé, nahajala se je v razkošni dvorani in pred njo je klečal ostudni Hudobec ter jo prosil oproščenja, da jo je prestrašil. Govoril ji je s plamtečimi besedami o neskončni svoji ljubezni in se ji zaklinjal, da se ji bo godilo pri njem bolje, nego bi se ji v cesarski palači. Postregel ji bo brez oklevanja z vsako dobroto, slastico in dragotino, po koji hrepení žensko srce. Kuna pa se je zaničljivo obrnila od njega in dejala osorno: »Poberi mi se izpred očij, kosmata pošast, če ne, sunem te z nogo, da ti se pocedí kri iz nagnusnega smrčka.« Celo uro ga je psovala in mu se rogala; ko pa se je spomnila, da je jetnica njegova, povesila je zalo glavíco in se jela bridko ihtiti in obupovati. Hudobec se dvigne in odide k Šamaju v knjižnico. Žalosten mu velí: »Lepo ptičico imam v kletki, ali kaj mi to koristi, ko pa se ljubezen ne dá prisiliti. Ti, Šamaj, si prekanjen lopov. Ako mi nakloniš milost zlate Kune, dam ti ne le prostost, ampak tudi toliko bogastva, da ti ne bo treba nikogar več skubsti in odirati.«

Farizej se nasmehne: »S pravo podobo svojo ne ugreješ nobenega dekleta záse. Ker se znaš preinačiti, kakor te je volja, pokaži se Kuni mladega in čednega junaka, pa boš videl, da te ne bo zaničevala. Po kratkem godrnjanji in jezikljanji omečí se ji srce, kakor vsaki drugi. Tudi bo dobro, da si omisliš viteško opravo. Zmago ti dovrši namazani jezik.«

Hudobec pohvali Šamaja: »Svèt tvoj je moder, ali po viteško opravo moram iti v mesto. Brigo za Kuno nalagam náte. Pojdi prócej v kuhinjo pa ji napeci in nacrì najslajših založkov, ki jih more zgotoviti izredna tvoja umetnost. Ukusna južina diši vsakomu. Udobrovoljila je že marsikatero krasotico in utegne ublažiti kolikor toliko tudi srdito Kuno.«

Po tem naročilu šine rogatec iz rupe, Šamaj pa gre najprej k gospodični, da jo utolaži in pouči. Svaril jo je, da se ne sme hudovati na škrata presilno in predolgo. S togoto se ne reši nikdar, s priljudnostjo pa morda še pred nočjo. Farizej je povedal deklici, kaj je bral v Luciferjevi knjigi. Peklenski poglavar zabičuje vragom v spisu svojem, da se ne dajte tipati po glavi. Škrat, ki ga pošegeta kdo za levim rogom, zadremlje tisti trenutek in spi trdno štirideset dnij in nočij, da mu se lahko vsak bedák smeje. Hudobec, ki jo je ugrabil, ni čital nikoli teh bukev, kajti jih je našel on še nerazrezane. Skrivnosti nji-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

hove mu torej ne morejo biti znane. Kadar pride iz mesta, mora premagati gnus svoj in se potuhniti, kakor da bi mu bila oprostila in se zbogala ž njim in usodo svojo. O zgodni priliki požgačkaj ga za levim rogom in ko zaspi, pobegneta oba brez zapreke iz rupe. Plezati jima ne bode treba iz nje, ker ima dva izhoda. Hudobec je šel na plano skozi vratca iz knjižnice. Ključ je vzel s sábo, ali spečemu izmakneta ga iz žepa. Škrat je posle svoje urno opravil. V jazbino se je vrnil preoblečen po vojaško in po plemenitaško, s perjanico na klobuku, s svetlo sabljo na bedri. Obraz si je bil dal obriti in nalepotičiti tako na debelo, da mu se ni nič videla rjava, nagrbančena koža. Kuna ga zdaj ni več grdogledila. Smehljala mu se je prav prijazno, samó s prstom mu je še pretila, v znamenje, da storjena krivica ni še popol noma pozabljena. Z nekoliko pokloni in prošnjami je poravnal tudi ta zadnji ostanek nejevolje. Sédel je potem k nji ter se ji milil in laskal po vseh pravilih viteške dvorljivosti. Bilo je kazno, da ji to sladkanje prija, kajti mu je položila roko na ramo in ga počehljala za levim rogom. Tisti hip pa mu glava omahne in zahrščí. Zaspal je čvrsto, da bi ga noben strel ne bil prebudil. Kuna mu vzame ključ. Jetnika sta bila torej svobodna, ali se jima ni kar nič mudilo, da bi utekla. Hotela sta pred odhodom peklenščaka, kar se dá, korenito okrasti! Prebrskala sta mu vse shrambe in predale, vse police, posode in kovčege. Šamaj je pograbil več mošenj zlatov in dragih kamencev. Kuna pa si je napolnila vse žepe s koraljami, biseri in drugimi gosposkimi kitnicami. Šamaj pa je izteknil še nekaj boljšega — zmajev koren, ki človeka pomlaja. Farizej je bil zdrav in krepak mož, ali se je bil že silno postaral. Spominjal se je živo in si želel nazaj blažene mladosti in jakosti, mikov in zabav njenih. Hlastno použije čarobni koren in zdajci se mu razlije po životu vir novega življenja, ki mu osveži in prestvari vse ude, živce in mišice. Namesto sivolasega starca je stal pred strmečo Kuno cvetoč, dvajsetleten mladenič! Težko obložena z zakladí odpreta zdaj vrata in stopita na trato, s koje je šla položna steza proti znani dolini. V stráhu, da ja bo Hudobec, vzbudivši se, zasledoval in se ljuto maščeval, najela sta več stotin delavcev in dala zasuti vragovo jazbino, nad njo pa postaviti lično kapelico. Drugo kapelico sta sezidala na dolenji stráni, tamo, kjer so bila vrata iz knjižnice. Tako sta zadelala škratu oba izhoda in res se od takrat ni prikazal nikoli več v tem kraji Podgorja. Ko sta bili kapelici blagoslovljeni, napotila se je Kuna domóv in Šamaj jo je spremil. Gospodična ga je pohvalila očetu svojemu ne le zato, da jo je otel iz najgroznejše sužnosti, ampak tudi radi nepozabne južine, s kojo jo je

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pogostil v vragovi jazbini. Zatrdila je, da tako odlično pečena goska, kakor jo je jedla v nji, ni prišla v preseškem grádu še nikdar na mizo. Prosila je reditelja svojega, da bi vzel Šamaja za kuharja. Izegrim se zasmeje in vpraša: »Ali ima kàj cvenka?« — Kuna velí: »Ima, pa še prav veliko. Baron zauka: »Živio!« Reci mu, da ostani. Baš sem krvavo potreben takovega kuharja. — Šamaj je bil vsprejet v službo s tem pogojem, da posodi baronu sto zlatov. Ta primer izpričuje, da so bili plemenitaši že v stare čase dolžni družini svoji, kar se dogaja baje precèj pogostoma še dandanes. Šamaj se je ponašal v grádu na oči jako pošteno. Priljubil se je vsem z zvestobo, skromnostjo, prijaznostjo in pobožnostjo svojo. Poznal ga ni nihče, ker je Kuna znala molčati. Izkušnja ga je izmodrila, da je bil zdaj previdnejši nego za učiteljstva svojega. Grehe svoje je skrival tako vspešno, da se ni čulo o njem nikoli nič slabega. Vzgled njegov je posnemala tudi Kuna. Bila je po povratku v Preseko vsa izpremenjena. Ljudje so sodili, da jo je poboljšala prebita nevarnost in hvaležnost, da jo je Bog rešil. Stanovala je odslej v samotni grajski pristavi, skoro popolnoma odločena od sveta, kakor kaka spokorna nuna. Pravili so, da nosi na golem životu železen pas z ostrimi žeblji. Postila se je na videz jako strogo in molila mnogo in goreče domá, v župni cerkvi in na božjih potih. Obhodila je vse svete kraje, ki so na Slovenskem in Hrvaškem, dvakrat je potovala celo — v Rim! Z radodarno roko je delila miloščino, vsi berači in siromaki so jo častili za mater svojo in razglašali po vsi deželi dobroto in slavo njeno. — Šamaju je prinesla kuharska zvedenost največjo srečo, po kateri je na tem svetu hrepenel — ljubljeno nevesto. Izegrim povabi na obed prijatelja svojega, kneza Pomarančarja, ki je bil vsemogoč minister neke bližnje države. Ta čudni gospod se je jezil na vse ljudi in tudi sam náse, bil je grozno čmeren in zagoveden človek. Nekoč se je bil preobjedel slastic in od tedaj ga je tiščalo zmerom nekaj v želodci. Pozval je na pomoč vse sloveče zdravnike, ali nobeden ga ni mogel zlečiti. Radi te bolehnosti ni mu dišala in teknila ni jed ni pijača. Šamaj je dokazal, da je práv kuhar več vreden nego vsi odiplomljeni doktorji zdravilstva. Pomarančarju je postregel najprej s krepkim in vendar preprijetnim gorjanskim brinjevcem, katerega je bil sam zvaril. Riža bregovja med belokranjsko Lužo in Štreklovci spada med najžalostnejše kraje na Dolenjskem. Ali baš v ti kameniti puščavi je raslo nekdaj in rase morebiti še zdaj najžlahtnejše brinje. Od tod si je dobil Šamaj jagod, iz kojih mu se je nacedila zdrava pijačica, proti kateri je bilo vsako ino žganje prazen cuckovec. Ko je knez izpraznil kupico, namuznil se je zadovoljno in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

dejal, da mu je povrnil brinjevec dober del zdravja in tudi sljò do jedi. Šamaj postavi prédenj tri velike, krasno rejene polhe s kislo omako, v koji so bile vsakovrstne grenke, trpke, pekoče, kisle, kislaste in čisteče gorjanske zeli, na pr. čremoh, vris, hudi koren, volčji hren in druge take. Na konci pojedine donese slavnemu gostu skledo lepo opraženih in s cukrom potresenih, divjih nešpelj. Knez je pojedel v slast in sogoltno vse tri polhe in vso skledo nešpelj. Potrdil je svečano vpričo vseh mnogobrojnih plemenitašev, ki so sedeli za mizo, da mu je ozdravil ta obed truplo, dušo in srce in da sta si torej Izegrim in njega kuhar pridobila neumrle zasluge za vso kvakarsko državo, ki je izročena skrbi njegovi. Skoro je došla obema tudi primerna nagrada. Preseškemu baronu je plačal knez iz državne blagajnice vse dolgove, Šamaju pa je poslal kvakarsko plemstvo in baronovski grb s pomenljivimi podobami. Na višnjevem polji je stal košat brinjev grm, po kojem so lezli jeden za drugim trije tolsti, rmeni polhi. Z vseh vej in vejic pa so mu bingljale bele nešplje. Komur se zdi ta slika bedasta in smešna, naj blagovoli pomisliti, da mnogi drugi starinski grbi niso ní za drobno pičico pametnejši od Šamajevega. Pomarančarjeva odlika je zjednačila popolnoma kuharja z gospodarjem svojim. Brez straha je stopil zdaj Šamaj lahko pred Izegrima in snubil Kuno. Prošnja mu se je uslišala brez ugovora. Mlada poročenca sta živela tudi v zakonskem stanu, kakor sta se bila navadila v samskem. Hinavščino sta nadaljevala do poslednjega trenutka svojega. Skrivaj sta si navalila na otrplo vest brez števila krivic, hudob in gnusob, ali ti grehi jima niso kratili dobrega glasú, ker jih je malokdo zvedel. Vsa zemlja naša se je napolnila z njiju krščanskimi deli in čednostimi. Z ginljivo gorečnostjo sta skrbela neprestano za čast in službo božjo. Šamaj je nabiral domá in na tujem dragovoljne darove, s kojimi je podpiral duhovnike in sirote, zidal in popravljal cerkve in oltarje, ustanavljal župnije, kupoval jim zvonove in druge potrebe. Bistroumni so možje izračunili in pripovedovali ljudem, da troši farizej za svete reči komaj tretjino teh denarjev, dve tretjini pa meče v svojo brez dna skrojeno in nikdar sito malho. Ali Slovenci jim niso verjeli, imeli so vse take govorice za brezvestno sumnjičenje zlobnih obrekovalcev. Šamaj si je postavil pod Gorjanci velik grad, ki ga je imenoval Pólhovica. Kmete svoje je tlačil in mrcvaril še mnogo huje nego isti Izegrim. Podgorci niso mogli trpeti tolike silovitosti pa so se uprli, udarili na Pólhovico in jo zažgali in porušili do tal. Šamaju ni se pripetilo nič žalega, ker so mu ovadili vohuni kmetiško nakano, da se je umeknil še pred puntom v Ljubljano. Rojaki so na vso moč grajali in preklinjali Podgorce, da

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

so se dvignili na tako bogoslužnega gospoda, ki ne zamudi noben dan svete maše. Prav iz srca so jim privoščili, da so dale gosposke vse krivce obesiti. Šamaj in Kuna sta ostala potem v Ljubljani. Umrla sta oba v globoki starosti in obilo solz je prelilo hvaležno ljudstvo na gomili njijini. Bog jima je blagoslovil zakon z mnogimi otroki, ki so se vzgojili vsi v duhu in po načelih in pravilih očeta svojega. Nekateri so živeli v Ljubljani, drugi so se preselili v manjša mesta in na deželo. Tako se je zaredilo in razplodilo na Slovenskem vražje farizejstvo, ki vspeva še dan danes prehobotno v marsikaterem okraji lepe naše domovine. Národ naš ima veliko sovražnikov, znanih in neznanih, očitnih in tajnih, ki mu kanijo ugrabiti ime, jezik, zemljo, imetek, vero, slobodno besedo, rodoljubje, moštvo, življenje in bodočnost. Med najnevarnejše nam je šteti Šamajeve naslednike za tega delj, ker znajo slepiti občinstvo naše tako umetno, da jih zmatra često ne le za poštenjake, ampak tudi za najboljše prijatelje, pomočnike in dobrotnike svoje.

Vinska bajka.

Na Sládkem Vrhu po trgatvi v hramu
Sodi trijé mi stojíjo;
V junakih starih, hrastovih, kovanih
Čudni duhovi tam spijo.

Polnoč. Zadremal baš je gornik trudni:
Čuj, iz kletí kaj šumí mu?
Šušti, šepeče, siče v sodu prvem —
Tó-le duh bajni golčí mu:

»Leží, leží tam polje mi v tujíni,
Cesta po polji gré bela,
Ob cesti krčma mi stoji samôtna,
Krčma ‚pri lipi' vesela«.

»Tovórniki bogati bodo prišli,
Zlatov rumênih ti dali,
In naloživši me na kóla svoja
Iskre konjiče pognali.«

»Posédalo tam pótnikov za mize,
Mladičev bode in starcev,
Ožívljali si ude bodo trudne
Z mánoj iz svetlih kozarcev.«

Pol spé, napol bedé posluša gornik,
Sládko v uhó to šumí mu!
Šušti, šepeče, siče v sodu drugem —
Duh tá slovesno golčí mu:

»Menihi z mesta prišli bodo póme,
V klet me zaprli globôko,
O zarji vsaki zakristán bo sivi
V cerkev me nosil visôko,«

»Menihi pri oltarjih bodo stali,
Svete mi čitali maše,
Kot kri Spasiteljevo pil bo vsakter
Vsak dan iz zlate me čaše.«

Posluša starec proročanstvo tajno,
Divno v uhó to zvení mu!
Šumí, šepeče, siče v sodu tretjem —
Glas pa navdušen golčí mu:

»Domá ostanem rajši jaz, oditi
Tóži se meni po sveti;
Kjer srkal sem mladosti moč iz zemlje,
Tù čem sedaj dozoréti.«

»Pa pride dan in hram bo moj ožível,
God bo vesél in slavnósten,
Iz grl pak óril takrát bode moških
Spev se v dolino radósten:

»»Bog živi v čašah naših sók tá zlati,
Vsa ž njim slovenska nam vina!
Bog živi, ki rodí jih, zemljo sveto —
Živela vsa domovina!««

Gorázd.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

39. Razodetje.

Strastno in stanovitno je ljubil Ivan Slóbodin domovino svojo. Nastopile so zánjo jako nepovoljne politične in gospodarske razmere. Národni stranki se niso izpolnile niti najpohlevnejše želje. Zlasti pa so ubogega kmeta pritiskala bremena, kojih ni mogel nikakor več nositi. V vseh okrajih in župah so se mu prodajale hiše in zemljišča. Kupoma je jel preseljevati se v tuje dežele in celó v Ameriko. Slóbodina se je polastil strah, da zapusti, predno mine stoletje, zadnji seljak očetnjavo našo in da zamre potem poslednja domača beseda v rajskih gorah in dolinah slovenskih. Domoljubni žalosti so se pridružile pa tudi neozdravne srčne bolečine. Predraga Zálika je začela prezirati dolgo in iskreno njegovo ljubezen. Trpečo dušo okrepčati bi mu bila mogla vera, ali k nji se ni zatekel, ker so mu jo bili ozloglasili in zamorili suhoparni nemški modrijani in razbrzdani francoski romanopisci. V obupnosti svoji je sédel, dokončal »spomine« svoje ter jih zapečatil in dejal: »Ta spis razjasni žlahti in prijateljem mojim, zakaj mi se je pristudilo življenje.« Rokopis »spominov« položí v kovčeg, iz njega pa vzame nabit samokres in se napoti v Gorjance. Z višave nad samotno čuvarnico ozrè se še jedenkrat na sirotno krasotico, domovino svojo. Gorjé njeno ga tako prevzame, da se jame na ves glas jokati. Brzo pa mu se ustavi plač, brezbožna desnica sеže po samokresu. Ta usodni hip položí mu nekdo gorko roko na ramo. Slôbodin se obrne in ugleda čestitega meniha, ki mu veli: »Mladenič, tebi je prevelika bridkost pomračila razum in pamet ali plemenito srce ti bíje v prsih. Ker ne ljubiš le sebe, ampak tudi brate svoje, prišel sem te tolažit, pojdi z menoj!« Slóbodin zaječi: »Pústi nesrečnika, za kojega ni nobene tolažbe na tem svetu.« Blagi redovnik ga pokara: »Ne žali sv. Duhá, vir milosti božje je neizcrpen.« To rekši ga prime prijazno za roko. Neka nevidna moč omami Slóbodinu uporno voljo, da gre za menihom pokoren, kakor malo dete za brižno materjo. Vodník koraka ž njim v skalno duplino in ga dovede po položnih stópnicah v podzemeljsko dvorano, ob koji so se videla brezštevilna zaprta vrata. Na prvih je bila zapisana létnica 1875., na drugih 1876. in tako dalje. Po dolgem potovanji prideta do vrat, na kojih je bila zabeléžena letnica 2175. Pred njimi se menih

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ustavi in poslovi z besedami: »Dolžnost me kliče domóv, odslej ti bo hoditi brez tovariša. Idi skozi ta-le vrata in videl boš reči, ki se bodo nahajale in godile ob Gorjancih leta 2175., torej čez tristo let. Uverivši se, da slovenskemu národu in tebi ni namenjena nesreča in poguba, zahvali Bogá in pridi nazaj v Gorjance.« Ko prikazen izgine, odprè Slóbodin vrata, ali ne stopi v izbo, kakor je mislil nego na plano, v košat drevored, ki je šel ob gladki cesti nizdolu, proti Beli Krajini. Mimo njega so hiteli mnogi po národno oblečeni ljudje, ki so govorili vsi najčistejšo književno slovenščino. On jih pozdravlja po naše, toda nihče mu ne odzdravlja. Vprašal je ženo, če drží ta cesta proti Metliki, ona mu ne odgovori ničesar. Tako nepriljudno so se vêdli tudi vsi drugi, katere je obgovoril. Malo po malem je spoznal da ga ti popotniki niti ne vidijo, niti ne slišijo! Obhajala ga je groza, vendar se je privadil prav kmalu nevidnosti svoji. Zdelo mu se je celó prijetno, da opazuje lehko ljudi in okolico brez bojazni, da bi bil komu nadležen in zoprn. Kar strmèl je, kako čudovito so se Gorjanci izpremenili in polepšali v minula tri stoletja. Bujno so se zarasle vse nekdanje preséke in izséke. Púste goličave so jim pokrili povsod sočni travniki in plodno poljé. Mnogokrat je prehodil te kraje za prve mladosti svoje, itak ni poznal zdaj skoro nobene ceste in steze; bilo je kazno, da so jih deželani preložili poleg potrebe in koristi. Ob vseh potih je stalo krasno drevje, tod lipe, tamo kostanji, zvečine pa jablane, slive in hruške. Še veliko bolj razveseljevala so ga kmetska prebivališča, ki so bila naredna, snažna in očitna kakor nekdaj komaj grajske pristáve in gospôska letovíšča. Spodaj so imela kleti, shrambe in suše. Po dvojnih stópnicah se je šlo na pokrit, ličen hodník, ki so ga imenovali: krilca. Za hodníkom se je širila prostorna veža. Ob nji so stanovali domačini v svetlih, udobnih, poslikanih izbah. Najlepša se je zvala górnica. V nji so se šopirili zlikani predalniki, mehka, blazinasta sedála, svilna zagrinjala. V vsaki górnici je našel Slóbodin tudi hišno knjižnico, brez koje ni bila nobena, le količkaj imovita rodovina. Bogate vasí so se vrstile jedna za drugo s kratkimi presledki ob vélikih in stranskih cestah. V večjih selih je bila povsod šola, čitalnica in pevsko društvo, v mnogih pa tudi cvetoče tovarne, koje so vodili spretno kmetje samí. Slóbodin je motril korenito in natanko, kako mu živé in se ponašajo rojaki. Srce mu je kipelo in vriskalo od veselja, da so bili vsi gospodarji ne le marljivi in denarni, ampak tudi nravni in rodoljubni možje. Krčme ni bilo v nobeni vasi, doma pa so se gostili ljudje jako mastno in slastno. Jedli so mesó še ob delavnikih, ob nedeljah pa se je nato-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vórilo na mize toliko vsakovrstnih dobrót, kakor da bi praznovali v vseh hišah svatbo. Za žejo so pili najrajši pivo, koje so si sami kuhali. Tej zdravi, národni pijači so rekali kvasec. Z vinom se niso zalivali, dasi so ga rodile obilo goríce in ravnice. Devet desetin prodali so ga trgovcem, sami so ga uživali prav zmerno le o svečanih prilikah. Vsak dan so ga dajali po malem samó starcem, bolnikom in otróčnicam. Med vasmí in za hišami so se razprostirali zali vrti, senožéti in oranice. Vsaka ped zemlje je izpričevala jasno, da jo obdelujejo oratarji na vso moč pridno in razumno, izpolnujoč vestno vse nauke znanosti in izkušnje. Pred tristo leti je strlelo iz vseh njiv in lok trdo skalovje, zdaj pa bi bil iskal človek zaman najdrobnejšega kamenčka. Rahla, več čevljev debela, črna prst je ležala na polji in zélnikih. Delavcem je rabilo orodje, ki je bilo kàj lehko in lično, ali trdno in držno, večinoma železno. Lesene pluge so opustili že tako zdavnaj, da jih v to dôbo niso niti pomnili. Isto tako so izpremenili vsi gospodarji starinske puste spašnike v bujne košeníce, koje so gnojili in namakali ob suši po vodotočih, navedenih iz potokov, kalóv, vodnjakov in celó iz Kolpe. Živina ni se pasla nikjer zunaj, krmili so jo brez izimka domá v hlevih in svinjakih. Na vrtéh se je skrbno gojeno drevje kar šibilo in lomilo pod težo žlahtnega sadja. Za noben denar ne bi bil dobil na njem suhe veje, mahú, gosénič jega gnezda in drugih znamenj zanikarnega sadárstva. Mesto nekdanje gnile in razmetane lesene ograde ga je varovala gosta in visoka, čedno obrezana živa meja. Take prijazne séči so delile često tudi njivo od njive, travnik od travnika, vinógrad od vinógrada. Po mnogih dražestnih potih in ovinkih je dospel Ivan Slóbodin napósled do veličestnih, umetno zidanih, z marmornastimi stebri in bronastimi sohami okrašenih vrat, na kojih se je lesketal zlati napis: Mesto Semenič. Od čuda on obstane kakor okamenel, kajti dobro je védel, da je bila nekoč na tem kraji župna vas Semič, ki je imela prav pošten glas pri vseh sosedih ali kàj malo mestne podobe. Slóbodin je hodil po Semeniči očaran kakor za detinstva svojega po Ljubljani, ko je videl prvikrat slovensko stolico. Na vse straní se je obračal in upiral očí. Nikdar se ni mogel nagledati krasot, koje mu je razkazovalo mesto malone na vsakem koraku, po vseh glavnih in stranskih ulicah. Raztezalo se je pol ure daleč po višinah in pod goro. Prebivalo je v njem gotovo petnajst, morebiti celó dvajset tisoči slovenskih ljudij. Tuje besede ni slišal iz nobenih ust, niti tuje šege niso se mogle v njem udomačiti. Moški in ženske so nosili dragocene surke, sósebno lepo pristojale so gospodičnam baršunaste, z zlatom in biseri izpre-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

vezene kapice. Semenič se je Slóbodinu tako priljubil, da je ostal v njem nekoliko dnij. Pohodil je skoro vsako hišo, vsak závod, vsako skupščino in veselico. Vse, kar je zapazil in čul, dokazovalo mu je prediven razvoj in podvig najčistejšega národnega življenja in izobraženja. V mestu so izhajale petere slovenske in jedne slavjanske novíne. Jezik tega slavjanskega časnika se je pisal s cirilico in ni bil jednak nobenemu sedanjih slovanskih narečij. Bil je polnoglasen, krepak in mogočen kakor rusk ali malone brez tistih inostranskih besed, ki kazé tako neprijetno in po nepotrebnem denašnjo pismeno ruščino. Po »slavjansko« so se razgovarjali Slovenci z drugimi Slovani, zlasti pa s tujci, ki so se učili temu jeziku v vseh višjih učilnicah svojih. Baš na sredi mesta se je vzdvigoval ponosno štirinastropni Národni dom, v kojem so se shajali ob nedeljah in zimske večere vsi meščani brez razločka stanú na duševne in telesne zabave. Razven njega je bilo v Semeniči še kakih deset inih národnih društev: Vsako je imelo svojo hišo s čitalnico, kuhinjo in pivnico. Kuhalo in točilo se je tu kakor tudi v Národnem domu samó udom in gostom. Kakor na deželi ni bilo niti v mestu nobene krčme. Slóbodin je našel res da dve veliki, jako ukusno opravljeni gostilni, ali v njih so ostajali samó tuji popotniki, nikoli ni se nameril v njih na domačina. Meščani niso marali dosti niti kavaren, dasi so bile prav udobne in gospôske. V jedni poslušal je Slóbodin Nemca in Italijana, ki sta se pomenkovala po slavjansko. Po večjem ja je razumel. Pogovor njijin ga je zanimal neznansko. Pretresala sta politiko. Nemec je pravil Italijanu, da je nekako pred tristo leti ugonobil nemško mogočnost neki minister, čegar ime je pozabil. Mnogi sijajni vspehi so napuhnili tega nesrečnega človeka, da je razžalil in razkačil vse sosedne národe. Napovedali so mu bòj in po večletni krvavi vojni so omagali hrabri Nemci in izgubili veliko zemlje in ugleda svojega. Itak morajo hvaliti usodo svojo, ker se zmagovalec ni maščeval prehudo. Zdaj res da ne morejo nikogar zatirati, ali niti njim ne sme delati nihče nič žalega. Na svetu je zavladala obča pravica in ž njo se je doselil na zemljo stalen mir, ki ugaja in koristi vsakemu narodu. Radi njega so se olajšala ljudem bremena, tožbe na presilne davke so potihnile po vseh deželah. V kavarni je prebiral Slóbodin često semeniške časnike, iz kojih je zvedel vse polno veselih novic iz vseh krajev slovenske domovine in slavjanskega sveta. Dopis iz Ljubljane mu je naznanil, da so našteli v nji o zadnji splošni popišnji dvestoinpetdeset tisoč domačih prebivalcev. Razven dvesto začetnih, strokovnjaških in srednjih národnih šol imela je tudi razne vélike, čisto slovenske učne zavode, ki so se

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

zvali akademije. Bilo jih je šest: zemljedelska, trgovska, leposlovna, pravoslovna, zdravniška in politehniška. Iz nekega drugega dopisa je povzel Slóbodin, da je dobila Ljubljana že pred stoinosemdeset leti najvišji upravni in sodni dvor za vse slovenske pokrajine. Iz kavarne je krenil često v mestno zbornico in v dežélske urade. V vseh pisarnah se je govorilo in uradovalo samó na našem jeziku, rodoljubnega opazovalca nikjer ni žalila nì tujčeva drzovitost nì birokratska okornost in pisárska besnost. Sósebno je zadovoljilo Slóbodina cesarsko sodišče. Razpravljalo se je v njem vse ustno, stvarno in brzo. Zapisovalo se je povse ob kratkem samó to, kar je segalo v bodočnost, n. pr. dolžna pisma. Za takove spise se je potrebovalo pred tristo leti marsikdaj po več pôl popirja, zdaj se je opravilo vse s tremi ali štirimi vrsticami. Slóbodin je zmatral po pravici za radostno znamenje jako nizke obresti, ki so se zahtevale v Semeniči. Za sto srebernikov sta se dajala samó po dva na leto. Hotel je tudi pogledati, kako se vedó in kaj se razgovarjajo kaznjenci v ječah, ali našel jih je prazne. V novínah je potem čital, da že dva meseca ni trebalo nikogar goniti v zápor. Slóbodin je prehodil mnogokrat vse mesto in obližje, pa se ni naveličal nikoli tega šetanja, ker je bilo povsod dovolj sence, narednih počivališč in vsakovrstnih inih ugodnostij. Vse trge so polepšavali drevoredi in cvetniki, brez lipovih in kostanjevih zasádov ni bilo nobenih ulic, nobene predmestne ceste. Na trgih, šetališčih in drugih večjih prostorih je dalo postaviti mestno starejšinstvo premnoge marmornate in rudne podobe slovenskih in slavjanskih junakov, izbornih pisateljev, miselcev, izumnikov. V Semeniči se je nameril Slóbodin tudi na nékaj posebnega, česar ni videl še nikoli v življenji svojem. Pod pečevjem za ječami je stala dolga vrsta nakaznih črnih stebrov. Ti stebri so bili spomeniki, toda ne častni. Izklesali in namestili so se tukaj na sramoto izdajalcem in inim národnim sovražnikom in v svarilo sedanjim in vsem bodočim rodovom. Na prvem stebru se je zvijal velik, pisan gad. Napis, izdolben v tem svitku, preklinjal je doktorja Šlebedra, ki je služil zatiralcem našim za dopisnika, vohuna in ovaduha. Drugi steber je doletel nekega Florijana Čičerko zato, ker je mesto vzvišenih naukov Kristovih oznanjal ljudem babje vraže, tercijalske čenče in rómarske bajke. Ta spominek omislilo mu je cerkveno glavarstvo, koje ga je opominjalo često ali zaman, da ne razširjaj glupega in pogubnega praznoverja.

(Konec prihodnjič.)

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

39. Razodetje.

(Konec.)

Več takih črnih stebrov so si prislužili profesorji, ki so prepovedovali mladini naši dobre in poštene slovenske časopise in knjige z nesramno pretvezo, da jo pohujšujejo. Brez zapreke pa je smela prebirati vse tuje spise, dasi so bili mnogi strašansko nespodobni in nenravni ali pa popolnoma nekrščanski in brezverski. — Cesarska vlada, mestni odbor in posamezni domoljubni in bogati podjetniki preskrbeli so Semenič obilo z brezbrojnimi občekoristnimi ustanovami, napravami in zavodi. Železnice so šle iz njega na tri strani, proti Ljubljani, Karlovcu in Ogulinu. Zračna pošta Samolet je nosila vsak dan blagó in potnike v Ljubljano, Zagreb, Trst, Reko in Celje. To pošto je izumil pred sto leti neki Ljubljančan. Vozila je visoko nad zemljo, često nad oblaki brez najmanjše nevarnosti. Velikansk vodotoč je dovajal mestu vodo iz daleke Kolpe, po drugem vodovodu je dobivalo iz hrihov bistro studenčino. Umno zemljedelstvo, trgovina, tovarne in premnoge ine delavnice so naklonile vsem stanovom znatno imovitost in splošno zadovoljnost. Starodavna borna »Purga« preimenovala se je po dobrem razlogu v »Milijonarski trg«, kajti stanovali so ob njem v palačah svojih sami težki bogatini, ki denarcev svojih niso šteli, nego jih merili na vagane. Najrajši in najdlje se je mudil Slóbodin vsak pot v prvi mestni ulici v gimnaziji, ki se je razlikoval v marsičem od denašnjih šol tega imena. Vsi predmeti so se razlagali po slovensko. Poleg domačega jezika učil se je najbolj »slavjanski«. Vsi dijaki so ga govorili tako gladko kakor materinščino svojo. Dajala pa se jim je prilika, da so se izurili lehko tudi v drugih slovanskih narečjih in v glavnih tujih jezikih. Jako mnogo ur je bilo odločenih računstvu, fiziki, prirodopisju in zemljepisu, grščini in lalinščini pa — nobena! Čas, ki se je s tem dobil, upotrebljeval se je velekoristno za glasbo, zdravoslovje in v višjih razredih za državoslovje. Glasba je bila zapovedan predmet za vse učence. Slóbodin se je uveril, da so si semeniški dijaki čvrsto zapomnili pravila, kako jim je živeti, da si ohranijo zdravje. Dasi je bistro pazil, ni našel v vsem mestu nobenega mladega človeka, ki bi bil pijančeval, žgal smodke, ponočeval, ali čepel sključen po vse ure

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

pri vražjih kvartah. Dečaki so se dobrovoljili v prostih urah z dobrim berilom, duhovitim šahom, biljarjem, žogo, telovadbo, prijetnimi izprehodi na deželo i. t. d. Učitelj državoslovja je razkladal poslušalcem ustroj države in državljanske pravice in dolžnosti. Odraslim mladeničem je bilo torej politikovanje dovoljeno, kar se je zdelo Slóbodinu jako pametno in potrebno. Zabeležil si je v listnico besede, s kojimi je končal profesor tega predmeta predavanje svoje. Dejal je s povzdignenim glasom: »Dragi prijatelji in slavjanski bratje moji, prosim in zaklinjam vas, da nikdar ne pozabite, da smo tudi mi prevažna veja tistega orjaškega drevesa, v čegar blagodatni senci počivajo in se radujejo vsi omikani národi starega svetá«. V gimnaziji je bila nameščena izvrstno založena knjižnica in dijaška čitalnica, v koji je ležalo na mizi do štirideset slovenskih in drugih slovanskih časnikov. Krščanski nauk so učili se gimnazijci obširno in temeljito ali ne za red v izpričevalu in ne v šolskem poslopji, polnem dijaške lehkomiselnosti, nego v stólni cerkvi pred vélikim oltarjem, za popotnico in vodilo po nebeških vzorih hrepenečemu duhu. Po službi božji, ki je bila slovenska od konca do kraja, razlagal ga je veleučen duhovnik z milim glasom in tako preverljivim čutom, da mu je moral poslušalec potrditi hoté ali nehoté slednjo besedo. Slóbodin ga je čul, ko je govoril baš o istinitosti krščanske vere. Rekel je: »Prvi dokaz resničnosti njene nosimo v sebi, kajti se ujemajo vsi bistveni nauki krščanske vere s srcem, pametjo in vestjó vsakega poštenega človeka.« Slóbodin ostrmi, da mu zastane sapa. Dejal je sam v sebi: Ta dokaz je tako naraven, prost, jasen in neovržen, da mora pregnati najtrdokornejšo nejevero. Kako je to, da mi ga niso povedali nikoli v šolah in da se ga nisem niti sam domislil! Verske sumnje, ki so ga mučile dolgo in neusmiljeno, izginile so zdaj brez sledú, kakor se razhlapi zadušljiva, siva megla na žarkem solnci. Razburjeno srce mu ublaži zopet sladek mir; do smrti svoje se bo spominjal hvaležno svetega možá, ki mu je v semeniški cerkvi oživil z jednim samim kratkim stavkom mrtvo vero. V nedeljo popóludne se je hotel Ivan Slóbodin vsekako udeležiti zabave v Národnem dômu že zato, ker so naznanile vse novine, da bo čital njega predsednik, Janko Slóbodin, jako mične, tristo let stare »spomine« od pradeda svojega. Mislil si je: »Kaj ko bi bil ta Janko sorodnik moj v desetem ali dvanajstem kolenu, in bo razveseljeval občinstvo morda baš z mojimi zapiski?« Kar je slutil, potrdilo se je popolnoma. Janko je opisal najprej pradedovo življenje. Povedal je tudi zgodovino ljubezni njegove, ki je vzbudila v dvorani precèj glasno veselost. Pravil je, da je Ivan vzdihoval in lazil

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

za Záliko dve leti. Zaklinjal se ji je vsak dan, da jo ljubi stokrat bolj nego vse íne ljudí in vse zaklade in slastí tega sveta. Ona mu je verjela in mu podarila srce svoje, kajti bil je Ivan nepokvarjen in jako čeden dečko. Zdel se ji je res da močno fantastičen, ali mladenke opraščajo take slabosti kàj rade ljubimcem svojim. Toda Zálika je bila krščansko in pametno dekle. Hotela je biti Ivanova žena ne pa ljubica. Da ji je rekel: »Vzemíva se!« — oklenila bi se ga bila okoli vrata in ga obsipala s poljubci. Ali njemu ni mogla zdrkniti z jezika beseda: »zakon«, ne zato, ker je imel morda nečiste namene. Bog varuj! On bi se bil rad pozakonil z njo že prvi dan, ko jo je spoznal. Zadržavala ga je prazna bojazen, da ga deklica ne usliši. Najprej se je hotel uveriti, da ga ljubi, šele potem dejàl bi ji bil: »Draga Zalka, dosti dolgo se že gledava, čas je, da se poročiva.« Po takem ni čudo, da je prišla zmešnjava. Oba sta čakala zaman, ona snubitve njegove, on pa priznanja njenega, da ga ljubi. Brez odločenja so tekli tedni za tedni, meseci za meseci. Dekleta zgrabi napósled nejevolja. Ko ji je začel zopet ponavljati, kar je že tolíkokrat čula, bleknila je, da je sita tega zaljubljenega čvekanja, naj jo pústi na miru. Bilo ji je précej žal, da so ji ušle take nepremišljene besede. Revica vso noč ni mogla zaspati. Da je prišel Ivan drugi dan k nji, prosila bi ga bila za zamero. Toda on se ni prikazal, ker ni poznal ženske trme. Bil je taka mila Jera, da se je imel za najnesrečnejšega človeka na zemlji. Razven ljubezni ga je trla tudi rodoljubna žalost. Slovenski národ je trpel takrat grozne bede in ni bilo nobenega upanja, da se politične prilike in razmere skoro zboljšajo. Ivana je ta dvojna bridkost tako zmešala, da se je nakanil ustreliti. Nebeški oče pa se je usmilil izgubljenega sina ter mu poslal skrivnostno razodetje, koje ga je potolažilo. Zameknil se je iz devetnajstega v naše dvaindvajseto stoletje in gledal blaženo in slavno bodočnost slovenskega národa in tudi mesta Semeniča. »Spomini« njegovi dokazujejo, da je došel poslušat baš nocojšnjo našo zabavo v Národnem dómu in da je zvedel iz m o j i h ust, zakaj mu Zálika ni priznala ljubezni svoje. To se vé, da mu se je zdaj na vso moč mudilo domóv. Uboga Zálika je bila skoro zblaznela, ko je slišala, da je izginil Ivan brez slovesa. Našel jo je vso objokano in obupano. Ali toga njena izpremenila se je hitro v radost in smeh, ko jo je pritisnil na srce in jo imenoval »sladko svojo nevesto.« Poročila sta se še tisti mesec in odslej jima usoda ni grenila več življenja. Po tem kratkem vekopisu je jel govornik Janko Slobodin čitati Ivanove »spomine«, ki so naštevali na tanko vse nadloge in težave, koje so pritiskale slovenski národ, zlasti slo-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

venskega kmeta v devetnajstem stoletji. Ivan je poslušal zvesto življenje svoje, »spomini« pa ga niso nič mikali, ker so mu bili znani. Zbodla ga je bila marsikatera opomnja Jankova in ko se je občinstvo smijalo neokretni njegovi ljubezni, šinila mu je vsa kri v glavo od srama in jeze. Ali to razžaljenje je precej pozabil radi preveselih poročil, koja je čul v Národnem dômu o ljubljeni Záliki. Zdaj je védel za trdno, da ga ljubi in da mu je namenjena za ženo. Ves zamaknen je hitel v cerkev in zahvalil Bogá za rešenje in dobljene tolažbe. Iz cerkve je tekel na vso sapo v Gorjance. Na vrhu opešajo mu noge in poloti se ga težka dremota. Legel je na mehko trato in zaspal. Vzbudivši se vidi pod sabo samotno čuvarnico, kamenite rébri in golo bregovje. Ta pogled ga uveri, da se je preselil iz solnčnega dvaindvajsetega nazaj v viharno in pusto devetnajsto stoletje. Čile noge ga prinesó v treh urah domóv. Zgodilo se je vse tako, kakor je pripovedoval semeniški gospôdi Janko Slóbodin. V treh tednih sta bila Ivan in Zalika mož in žena in živita še zdaj prav zložno in srečno. Ivan se bavi mnogo s politiko. Domače časnike (tujih ne mara) prebira od prve do zadnje črke, mične članke in dopise še po dvakrat. Ker vé, da je bodočnost naša, ne delajo mu preglávice hude neprilike, v kojih se nahaja često národna stranka. Kadar zvé kako krivico, ki se je storila národnosti naši, zakliče zmagoslavno: Vsaka sila je minljiva! Preširen je prerokoval resnico, da se bodo »vremena razjasnila« tudi nam Slovencem, zato: Ne udajmo se, ne udajmo se! —

Misli.

4.

Kdor prid in zabavo prav druži,
Ta splošno priznanje zasluži,
Kdor jednega preveč primeša,
Ravnotežju pretežo obeša.

5.

Koj, ko je zavrelo, nikar ne jej,
Počakaj, naj se počuha poprej!
Kedor pa malo počakati neče,
Ne čudimo se, če se dobro opeče.

6.

Imej tudi dober namen,
Prenaglo vendàr še ne sodi,
Najboljši namen je gotovo skažen,
Če naglica slepa ga vodi; —
Le tistega čin mi je v čisli,
Ki tud' na nasledke pomisli. —

Y.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

40. Kocanéža.

Kakor da ta svet ne bi bil solzna dolina, živel je gospod Šalè v podgorski pristavi svoji brez brig in nadlog, brez dušnih in telesnih bolečin in boleznij, ki stiskajo po vsi zemlji ubogi človeški rod. Razven dohodkov, koje mu je dajalo zemljišče, imel je lépo in lehko službo, ki ga je oslobodila vseh skrbij za vsakdanje potrebe. Povse naravno je bilo torej, da ga dobra volja ni nikoli minila. Znal pa jo je zabeliti prav obilno tudi z bistroumnimi dovtipi in burkami, kojim se je moral smijati vsak človek, pa naj je bil čmeren in star, kolikor mu drago. V hiši njegovi je vladala pristna, slavjanska gostoljubnost. Za Šalétovo mizo so se zbirali jako pogostoma dolenjska gospôda na vesel pomének, na oduševljeno popevanje, na živo pretresovanje političnih in národnih razmer, na korenit dogovor, koga bi trebalo izvoliti za poslanca v dežélni ali državni zbor. Njega so zmatrali rodoljubi tega prostranega okraja malo ne za stožer národnega gibanja in za glavnega podpornika slovenskemu slovstvu in vsem prosvetnim zavodom našim. Kdor je dlje časa občeval ž njim, ni mu mogel prehvaliti poštenja, istinitosti, blagodušja, sósebno pa iskrene, bolj nego bratovske prijaznosti, s kojo je vsprejemal in pogoščeval vse mnogobrojne prihodnike svoje. Po deželi je šla prelepa govorica, da so mu vsi znanci zajedno tudi prijatelji. Trdilo se je sploh, da Šalè nima nobenega sovražnika, in res ni se za nobenega védelo, dokler ni začela hoditi v kuhinjo njegovo po ostanke dolgopéta Kocénova Neža, kojo so zvali zabavljivi Dolenjci s skračenim imenom Kocanéža. Ta baba ni bila beračica. Prosila ni nikoli ničesar. Ona je zahtevala, da jo hranijo drugi, ker je bila uverjena, da je to dolžnost njihova. Hvalila se je: »Jaz služim noč in dan Bogú in molim za vse ljudi, ali bi ne bil v nebó vpijoč greh, ko bi mi ne dajali za to tiste mrvice živeža, ki ga potrebujem?« Podgorci so jo sodili različno. Nekateri so jo imeli za blazno, drugi za prekanjeno sleparíco, ki pokriva lenobo svojo z ruhom svetosti, zvečine pa so ji vender verjeli, da je res jako pobožna ženskà, čeprav so se jim zdele nekoje navade njene nedoumne ali trapaste. Domá ni šla skoraj nikoli k maši. Ob dveh, najkesneje ob treh zjutraj je zapuščala stanovanje svoje, podedovano po materi, in dirjala čez hribe in jarke v Kosta-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

njevico, Novo Mesto ali kamo drugamo, kakor ji je treščilo v glavo. Tamo je ostala po več ur v cerkvi, potem pa hajdi zopet domóv in — v posteljo! Često se je že naspala, ko se je storila komaj noč. Ini vaščanje so se polégali, ona pa je vstala in šla molit na bližnje pokopališče ali pa h križu, ki je stal na samotnem razpotji pol ure od sela. Pobožnost svojo pa je opravljala tako natihoma samó take dni, ko ni mogla dobiti društva, na pr. o vélikem delu po leti. Skupno molitev je razglašala za najugodnejšo Bógu ne le zato, ker so jo priporočali duhovniki, ampak tudi iz čestiljubja in radi gospodljivosti svoje. Kadar so se zbrale pri hiši njeni tercijalke, razvrstila jih je sparoma po velikosti in dôbi in odvedla izprevod do kake daljne cerkve ali kapelice, ki je bila posvečena Materi božji. Korakala je pred njimi brez para. Držeč v desni roki zastavico z Marijino podobo molila je z grmečim glasom rožni venec ali litanije. Očenaš njen se je odlikoval z dodatki, kojih ne pozna katoliška cerkev, n. pr: Bog oče naš, kir si v svetih nebesih, posvečeno bodi precartano tvoje ime i. t. d. Tudi je klicala rada na pomoč svetnike, kojih Slovenci ne česté dosti in so jim največ povse neznani, n. pr. sv. Elijo, sv. Dízmasa, sv. Šempôsa, sv. Pafnucija in Benucija (!) i. dr. Kocanéža je pazila strogo, da se je krdelo njeno ponašalo na poti spodobno in popolnoma po njenem vzgledu. O najmanjšem neredu, ki se je pripetil, skočila je h grešnici, očitala ji brezbožnost in prerokovala večno pogubljenje. Kadar se je prav ujezila, zgrabila jo je tudi za vlase in ušesa ali pa jo kaznovala z brcami in pljuskami. Večkrat je vzela v ta namen s sabo šibo ali palico ter jo vihtila brez milosti nad glavami in pleči podložnih ji tovarišic. Marsikdo se je čudil, da se ji ni nikoli nobena izneverila navzlic tem surovostim in grdim priimkom in psovkam, s kojimi jih je neprestano pitala in pikala. Tercijalke so ji oprostile rade vsako razžaljenje zato, ker so imele vse trdno vero, da pridejo po milosti in s pomočjo njeno gotovo v nebesa. Kar izkušale so se med sabo, katera jo bo spoštovala z večjo udanostjo in jo pogostila s slajšimi založki. Volja njihova je bila brez sumnje dobra, ali ponuditi so ji mogle skoraj le proste jedi, kakeršne uživajo kmetje, Kocanéža pa je mislila, da so zasluge njene vredne boljše postrežbe. Seznanila in sprijaznila se je torej s Šalétovo kuharico, ki je bila v daljnem rodu ribniški Lenčiki in se je bila navzela tudi nje bogoslužnega duha in pridiganja. Od nje se je dobil vsak dan krožnik dobre juhe in kos govédine, često pa tudi režanj pečenke in kupica izvrstne starine. Šalè ji je privoščil na óči iz srca rad ostanke obedov svojih, vender pa se ni mogel premagovati, da bi ji ne bil večkrat kàj po-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

magal in jo podražil zabavljaje nje čudnim običajem in pustolovskim pobožnim vajam. Kocanéža ga je pogledala srpo in zlobno že précej prvi pot. Ko pa so se šale njegove ponavljale in bivale vedno ostrejše, počila je z nogo ob tla, zagrozila mu se z visoko vzdignenim prstom in zakričala, da jo je razžalil poslednjikrat. Od tistega dné ni se prikazala več v njega kuhinji. Jeza njena zdela mu se je jako kratkočasna in smešna, kar ni bilo baš pametno. Da bi jo še bolj razpihal in užgal, naprosil je prijatelja svojega, uradnika Rogača, ki je bil pesnik, da mu je zložil ujedljivo zabavljico, v koji je bilo opisano vse življenje Kocanéžino. To pesem hodili so ji prepevat fantje pod okno, kmalu pa se je razširila tudi po bližnjih župnijah in sčasoma po vsi Krški dolini. Kocanéža je précej ugenila, od koga ji dohaja to zasramovanje. Pihala je po gadje in snovala osveto. Čez nekaj dni sklicala je bogomolno vojsko svojo in začela rómati z njo od cerkve do cerkve, od župnije do župnije. Povsod je dala župniku goldinar, da bi se brala zanj maša »v dober namen«. V kakov dober namen, pa ni hotela nikjer povedati. Četa pride z Marijino zastavo tudi v Vohunovče. Dekla sodnika Pižma je poznala jedno teh rómaric ter jo vprašala, kaj pomenja ta božja pot? Tercijalka ji velí: »Me rómamo v dober namen.« — »V kakšen dober namen?« pobara jo radovedna služabnica. Blebetavasta znanka se zasmeje in pravi: »Viž v tak, da bi poginil Kocanéžin sovražnik z naglo smrtjo, brez izpóvedi, brez kesanja in torej brez upanja da bi se mogel kdaj vzveličati.« — Dekla se strese od groze, teče domóv in naznani gospodarju, kar je zvedela. Pižem se spomni raznih paragrafov, ki prepovedujejo strogo vsako oskrunjenje veže in častí božje. Brž pošlje po rómarice biriča in obsodi Kocanéžo v zápor. Prebivši kazen napoti se vsa poklopljena nazaj v Podgorje, tamo pa jo dohiti nova nesreča. V temni noči zaskočila sta jo dva hrusta in tako namahala, da je ostala komaj živa. Dejala je: »Ta lopova je najel Šalè, toda gorje mu, jaz mu moram priti do živega, če mi je zapraviti tudi dušo in nebesa.« Ležala je bolna cele kvatre. Ko se je zopet okrevala, bila je vsa izpremenjena. Molitev ji je mrzela, cerkve in križa ni marala niti videti, prejšnjih tovarišic se je ogibala. Ker je obupala, da bi se mogla maščevati s podporo božjo, zatajila je Boga in sveto vero, zapisala se je Hudobcu in pridružila copernicam. Stanovala je odslej, kadar je bila domá, v gorjanskem brlogu. Denarja in dragotin je imela, kolikor je hotela: v vseh žepih žvenketali so ji zlati in tolarji. Po gosposko oblečena vozila se je v kočiji od vasí do vasí in povpraševala, kje bi mogla dobiti črnega petelina. Česar je iskala, našla je v žumberških

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Vlahih, ali gospodinja ji velí, da črnega kokca svojega ne more dati izpod petih goldinarjev. Kocanéža se zagrohota in ji našteje zanj sto rumenih zlatov. Vzame ga s sabo v Gorjance in pita v temi s čarobnimi zelmi in vivodinsko starino tri leta in tri mesece. Četrti mesec četrtega leta ji iznese debelo jajce, ki je bilo žolto kakor žveplo. To jajce začne goditi Kocanéža v najglobočji rupi podzemeljskega brloga svojega. Prebivališče zapustila je zdaj za malo ur samo takrat, kadar si je šla kupovat hrane in pijače. Kocanéža imela je mladega, jako lahkoživnega žlahtnika, Trampuševega Jurija, kojemu je bila tudi botra. Jurij je dobil po bratih, ki so mu pomrli za kolero, 1200 goldinarjev. Ker so mu pomagali prijatelji in ljubica, zaluckal in zatratil je te lepe denarce v nekoliko mesecih, potem pa je bil zopet tako suh in prazen kakor nekdaj; ni prijatelji ni ljubica niso ga hoteli poznati, nikari mu vrniti dobrote z dobrotami. Fant začne premišljevati, kamo bi si šel iskat dela in zaslužka. Dejal je: »Ako najdem kmalu v štiri peresca deteljo, pojdem še danes na Hrvaško.« — Gledaje po detelji zapazi na tleh neko zlato reč, ki je bila podobna na jednem konci ključku, na drugem pa kurjemu parkeljcu. To čudno dragotíno vtakne v žep in se jame znova ozirati po njivi. Predno bi naštel do dvajset, najde deteljo ne le v štiri, ampak v pet perésec! Preletí ga slutnja, da ga čaka morda še večja sreča, nego si je želí. Stopivši s polja na cesto kar ostrmi, ker ugleda Kocanéžo, ki se je na bližnji vrbi obešala! Jurij jo vpraša, zakaj se ji je življenje zamerilo? Baba zajaska: »Izgubila sem dragoceni svoj ključ, kakeršnega ne zna narediti nobena človeška roka. Brez njega ne morem odpreti stanovanja svojega, v kojem ležé vsi moji zakladi. Joj mêni!« — Jurij ji pokaže najdeno zlatnino. Starka ga vsa zamaknena objame in mu se zareže, da za ta ključek prejme od nje nagrado, ob koji bo mogel živeti brez sile do smrti svoje. Hitro namaže pod pazuho z nekako mastjo sebe in njega in zdajci dvignila sta se v zrak in odfrčala v Gorjance. Kocanéža odpre tamo z zlatim ključkom brlog in razkazuje fantu zaklade svoje, ki so bili neizmerni. Opozori ga tudi na žolto jajce in mu pové, da se prav kmalu izleže iz njega Maliček, ki povrne Šalétu z obrestmi vred vse, kar mu je dolžna. Ponudi mu potem tri rečí, izmed kojih naj si za plačilo izbere tisto, ki mu najbolje ugaja. Vpraša ga, če hoče táko korenino, da ga ne bo videl noben človek, kadar jo bo imel pri sebi? Ali ga mika morda bolje prt, ki se pogrnen na mizo napolnjuje kar sam z najslajšimi jedmi in vini? Ali pa bi mu bil nemara najljubši óni le umazani mehur? V njem je samó jedna šestica, ali če jo vzame iz njega, nadomesti se précej z drugo in tako si na-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

bere lehko polne vreče drobiža. Jurij velí: »Ne maram nì korenine nì prta, daj mi mehur! Za denar, če je prav majhen in droben, kupim si vsega, česar koli mi poželí srce.« Čarovnica mu da blatni mehur in in ga hoče pregovoriti, da bi šel tudi on v cópernike. Fant jo pobara porogljivo: »Kako pa se pride v tak imeniten stan?« Baba hiti: »Na, tu ti je lonec. Zdaj pa reci: »Jaz ne vérujem v Bogá nego v tá-le pisker. To je vsa coperniška vera in molitev! Razven te poglavitne reči so še neke malenkosti, koje ti razložim pozneje.« — Jurij, ki je bil lehkomiseln dobroživček ali čvrst kristjan, prime lonec in zavpije, da se je razlegalo do pol Gorjancev: »Jaz vérujem v pravega Bogá, v tá-le pisker pa se —.« Srdita copernica zgrabi bič, da bi ga ošinila. Jurij skoči iz brloga in pobegne proti mestu ves vesel, da si je rešil neumrlo dušo. V mestu si kupi lepo mošnjo, kojo napolni s šesticami, mehur pa si prišije k dnu malhe, da ga ne izgubí. Živel je odslej brezskrbno in prijetno kakor ptica pod nebom. Po dnevi je kàj malega delal, da si je kratil čas, zvečer pa je jedel, pil in se dobrovoljil. Dostikrat je najel kakega slovečega godca, da mu je godel, pel in pripovedoval burke in bajke. Kadar mu je zaigrala mlada krí, šel je tudi plesat, ali vselej brez para. Spominjaje se nehvaležnih prijateljev in nezveste ljubice, bal in ogibal se je skupnih veselíc in mlade druščine. Vsakemu revežu in beraču je podaril šestico in za nameček še kupico vina, proti vsem drugim ljudem pa je bil skopih rók in kamenitega srca. Zaman so se mu dobrikali pijančki, zaman ga je lovil sleparski gospod Katilina s sladko prijaznostjo in hvalo in mu ponujal celó bratovščino svojo. Njega se je odkrižal Jurij z zabavljivim odgovorom: »Bratovščine Vaše se ne branim, ako bom pil potem jaz pri Vas, ne pa Vi pri mêni.« — Brez uspeha so se mu nastavljala tudi dekleta, in ne le kmetska. (Konec prih.)

Usèhli cvet.

Za mano lepa je dolina,
Za mano je planinski svet,
In srečnih preslih dnij spominja
Usèhli me le zimski cvet.

Ljubeče mehki cvet ograja
Temnozeleni rožmarin
In v duši žalostni poraja
Ljubezni mlade mnog spomin . . .

Okó poróšeno s solzami
Z bolestjo tiho zrè pred sé,
A daleč, daleč za gorami
Nadéje so in pa — željé.

Pa te nadéje za gorami
Spomin morí prihodnjih let:
Okó poróšeno s solzami
Zrè trudno na — usèhli cvet.

L—j.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

(Konec.)

Ko se je razvédelo, da ima Trampušev Jurij denarja kakor črepinj, jela je zahajati ali to seveda le po naključji v najljubšo mu krčmo »pri Ocvirku« svetlovlasa Klara, ki so jo zmatrali še pred desetimi leti vsi mladeniči za tretjo krasotico v mestu. Vzgled njen je posnemala stara naša znanka, jezična doktorica Cízara. Prihramala je k Ocvirku v višnjevi, čisto novi opravi, ki se ji je zdela pred zrcalom na vso moč pristala in premagovalna. Kmalu za njó se je oglasila mršava talmi-gospodičina Hana, tista, ki so ji rekali nekateri »ta pusta«, drugi pa pravilneje po slovensko »puščoba«. Tudi zelenoóka gospá Fani je trdila, da se tako ljubko vino kakor »pri Ocvirku« ne toči nikjer v mestu in pred mestom. Prišumela je tjà vsak pot v prastarem ali svilenem krili. Ponosna Fani se nekdaj ni ozirala po kmetskih samcih, toda se je brzo otresla te gosposke mržnje, odkar ni hotel radi prečestitih let njenih noben gospod ž njo plesati nì v kazini nì v čitalnici. Ali trdina Jurija niso genile nì peče nì tiste »kofrníce«, ki jih gospôda ne vém zakaj imenujejo »klobuki«. Kadar ga je katera priljudno pozdravila, obrnil se je v stran, zakašljal, pljunil in zagodrnjal na pol glasno: »Ptice! — Skrb me je! — Fiii!« — Ženski spol mu se je zdel tako nevaren, da mu zakon ni prišel nikoli na misel. Da je dalje živel, dal bi se bil v tej réči morda kàj pogovoriti in omehčati. Ko se je že nekoliko naveličal jednoličnega življenja novomeškega, stisnil je v roko popotno palico in mahnil čez Gorjance. Na hribu ga sreča dečko v zeleni suknjici in rdeči kapici in pozdravi samopašno: »Dober dan, Trampušev strijc, kàj ne da jo režete proti Metliki?« Jurij se začudi, da ga fantè pozna, pa ga vpraša, kdo je in kamo ide? Dečko hití: »Jaz sem Malíček, sin Kocanéžin in torej tvoje žlahte. Namenil pa sem se v Podgorje k Šalétu, da se bova kàj zabavljala in smijala.« Juriju stopijo vlasje po konci, šklepetaje z zobmí zajecljá: »Méni se zdí, da obtičí Šalétu ta pot smeh v grlu. Ti greš gotovo zato k njemu, da ga zadaviš.« Paglavec velí: »Ti ne znaš dobro pogajati. Taka kazen bila bi zánj preblaga. Bolelo bi ga samó jeden trenutek. Mati moja pa želí, da bi trpel ne le hude, ampak tudi dolge bolečine. Naročila mi je torej, naj ga olupim.« Skoro vsak človek hoče, da bi ga imeli ljudje za boljšega, nego je. Da bi ga ne spoznali, zaprede si dušo v mrežo, da ji ne morejo videti pravih mislij. Ti mreži pravimo hinav-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

ščina. Veliki licemerci jo zavijajo v več tacih nevidnih pajčevin. Šalétova, ki je prvak vseh hinavcev, zadelana je v štiridesetih! Te mreže mislim jaz z nje odmotati in potem ugledajo znanci resnično podobo njeno in začnó Šaléta ravno tako sovražiti in prezirati, kakor ga zdaj spoštujejo. Splošno zaničevanje peklo, žgalo in razjedalo bo slavohlepnega malopridneža noč in dan, kakor da mu leží žerjavica v osrčji. Te muke utegnejo trajati več mesecev in let. Kocanéža si je izmislila po takem jako primerno in izdatno maščevanje.« To rekši okrene Malíček na stransko pot, držečo v podgorsko bregovje, Jurij pa koraka dalje po véliki cesti. Ustavi se najprej v Metliki, kesneje je živel nekaj tednov tudi v Karlovci. Godilo se mu je vse prav po volji, in ljudje so se mu priljubili précej prve dní. V Belokranjcih in Hrvatih je našel več resnosti, moštvá in istinitega prijateljstva nego v bližnjih rojakih svojih. Tujim krajem pa se vender nikakor ni mogel privaditi. Tožilo mu se je čimdalje močneje po prelepi Krški dolini in prisojnem Podgorji. Vrnivši se na Dolenjsko je stanoval v predmestni, s krčmami blagoslovljeni Kandiji. Za življenje si je bil ustanovil že zdavnaj neka pravila, ki niso bila povse napačna. Jedel je dobro, ali nikoli preveč ali takih rečij, ki bi bile škodile želodcu. Ob delavnikih je izpil vsak dan po pet do šest méric vina, v nedeljo si je jedno ali dve privrgel. O vélikih praznikih in svečanostih pa se na svojo nesrečo ni držal nobene določene mere. Svojega godú dan privoščil si je pet bokalov jakega hrvata in pripetilo mu se je to, kar že brez števila drugim pijanim in celó treznim ljudem. O mraku je zašel s ceste, prekopícnil se v Krko in utonil. V mošnji njegovi se je dobilo toliko denarja, da so ga zagrebli prav lepó in spodobno. Smijali pa so se grdemu mehurju, ki je bil prišit k malhi. Odpáravši ga so izvadili šestíco, mehur pa vrgli na cesto. Ugleda ga breška mamka Capúdrovka, ki je prišla Jurija kropít. Nekoliko zvedljiva pobrska po njem z nogo in zapazi šestíco. Komaj jo pobere, zasveti se v mehurji mesto nje druga šestíca, za njo pa tretja, četrta, peta itd. Tako se odkrije ženi predragoceno svojstvo Jurijevega mehurja. Zavila ga je v robec in nesla domóv. Bila je tako razburjena, da se je tresla kakor šiba. Od neskončne radosti se ji zarodí v glavi cel roj lepih in prijetnih mislij. Dejala je sáma v sebi: »Najprej moram si nametati iz mehurja toliko šestíc, da si kupim, kar se le dá krasen, gosposk klobuk. Ali mi bodo zavidale vse bréške tercijalke in dijaške matere! Pa naj mi le, sàj me bodo imele za kàj. Dičnemu našemu gostaču, dijurnistu Cviklju dam narediti frak od najdražjega sukna, pa kaj samó frak, oblečem ga vsega od nóg do glave, mari mi je sto ali dveh sto

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

goldinarjev! Hočem mu dokazati, da prijaznost moja ni dim nego zlata resnica. Zdaj, ko nisem več prazna, vém, da se ne bo branil ženitve: predno preteče ta mesec, bova si mož in žena. Mlade mestne gizdavke bodo kar pokale od jeze, da dobim tako lepega gospoda. Cvikelj mora še danes odpovedati in pomoliti pod nos figo vražjemu doktorju, ki ga za beraško plačo mikásti, gnête in trpinči, kakor bi bil tovórna živina, ne pa olikan učenjak, ki ima več pameti v pêti, nego doktor v glavi. Ponagajati bo treba tudi tistemu ministru, ki Cviklju ni hotel podeliti službe, koja mu je šla bolj po pravici nego vsem pecirkom, šuftavtmanom, kantolorjem in presendéntarjem. Précej po poroki oddrdrava se na Dunaj pa bova korakala mogočno ob ministrovi palači ali bajti gôri pa dôli, gôri pa dôli, da se uveri, če ni brljàv, lehko na svoje očí, da midva živíva dobro in po gosposko tudi brez njegove milosti in blagonaklonjenosti, ha, ha, ha!« To tiho govorjenje izpričuje, da je Kocanéžin mehur prišel v vlast dvema človekoma, ki sta ga bila prav krvavo potrebna. Kako sta uživala šestíce svoje bivši dijurnist Cvikelj in njega gospá, bivša Capúdrovka, ne morem povedati, ker že veliko let ne prebivata na Dolenjskem. Kmalu po prihodu svojem z Dunaja, kamor sta se šla kazat njega prevzvišenosti (ekscelenciji) ministru Herbstu, preselila sta se na Primorsko med vrle čákavske Hrvate v toplo, brezvéterno in rajsko Opatijo.

Šalè se je jako obveselil Malíčka, ker mu je naznanil, da je trgovski pomočnik, ki skupljuje slive na drevji. Šla sta na vrt, na kojem so rasle sáme češplje, ki so bile to leto izredno polne. Pogodila sta se brez težave. Bodri dečko se je Šalétu brzo priljubil. Slanim, dasi precèj nespodobnim njegovim burkam ni se mogel nasmijati. Čuditi se je pa moral tudi neopisni urnosti njegovi. Pokušaje slive plezal in skakal je po drevji spretneje in predrzneje od vsake véverice. Ko je zazvónilo póludne, začel je tekati okoli Šaléta opominjaje ga, naj gleda pozorno pa bo videl, da priteče okoli njega štiridesetkrat, predno še odzvoní. Radovédni Šalè šteje pazno. Da treba moliti, ni se niti domislil in ta nemarnost ga je pogubila. Malíček je tekal in tekal. Prišedši okoli Šaléta je odvil z njega vsak pot po jedno mrežo in predno je odzvónilo póludne, odlupil je vseh štirideset pajčevin, ki so zakrivale duševno njegovo grdobo in zavrženost. Dogotovivši posel, radi kojega je prišel, zagrohotal se je zaničljivo in izginil, kakor bi se bil v zemljo vdrl. Osupli Šalè odide domóv. Spotoma sreča več dobrih znancev, ki so ga pa gledali vsi strašno pisano. Ko jih pozdravi, niso mu hoteli odzdraviti. Na kosilo je bil povabil nekoliko prijateljev, ali pričakoval jih je zaman. Bili so se napotili k njemu in prišli, ko je póludne zvonilo, že v vežo, tamo so se pa premislili in

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

obrnili. Šalè se skoro uveri, da ga nihče več ne čisla in ne mara. Kjerkoli se je pokazal, pljuvali so in bežali od njega kakor od kužnega bolnika. Vprašal je nekatere bivše mu prijatelje, zakaj so se tako izpremenili? Odgovorili so mu s srditim obrazom in mrkim pogledom: »Zato, ker smo te spoznali.« Dà, ljudje so ga zdaj poznali, pa so se kar prekriževali in sklepali roke in se čudili slepoti svoji, da so mu mogli toliko let verjeti in zaupati. Mesto nekdanjih prikupljivih svojstev so videli v srci njegovem peklensko zlobo, negnusno lažljivost, zvijačnost, napuh, sebičnost, zavist, lakomnost. Odkritosrčnost in dobrodušnost rabili sta mu za ličino, za kojo mu se je skrivala strupena potuhnenost, ki je prežala noč in dan, da bi škodila rojakom z besedo in dejanjem. Kakor bi trenil, razkadila se je zdaj vsa gostoljubnost njegova. On je vzprijemal rad samó velikaše in bogatine, od kojih se je nádejal mastnega povračila ali kake odlike; vse druge prihodnike pa je imenoval lačne berače, ki dohajajo k njemu, da bi se zastonj nažrli in nalókali. Sladkal se je tudi njim, ker je bil lačen častí in hvale vsakega človeka, še bolj pa za to, ker se je bal, ko bi jim pokazal nejevoljo svojo, da ga bodo opravljali in raznašali. Šalè je poznal prijateljstvo le po imeni. Ljubil je iskreno samó sebe, druzega pa nikoli nikogar, niti žene in otrók svojih. Uradniku Rogaču se je tako primilil s hinavsko svojo prijaznostjo, da bi bil dal zánj kri in življenje svoje, zdaj pa je zvedel novico, da je vabil neprenehoma k sebi njega in lepo gospó njegovo r a d i n j e, da bi mu jo zmotil in iznevéril! Vsem znancem, ki so ga zmatrali za prijatelja, rogal se je za hrbtom in jih razglašal, če ne za kàj hujšega, vsaj za bedake in sušmárje, ako pa so popili le jedno kapljico njegovega vina, pa tudi za strašne pijance, čeprav nekaterih ni videl nikoli pijanih. Že od nekdaj se ga je držala navada, da je proti včerajšnjim gostom obrékoval predvčerajšnje, proti denašnjim včerajšnje itd. Nobena reč na svetu ni Šaléta tako veselila, kakor to, če je mogel snesti komu poštenje. Brez vzroka in razloga je očital najvzornejšim poštenjakom sleparstvo, prešestovanje, kradljivost. Najboljšim rodoljubom je podtikal tajno zavezo z nasprotniki in nasprotnicami našimi, pobožni kristijani so mu bili licemerci in skrivni grešniki, vsi dobrovoljci pa bogokletniki in razuzdanci. Šalè je spadal res da k národni stranki, zapisal se je bil v razna slovenska društva, kričal je: »živio!«, prepeval: »S Črne gore, do Urála« itd. ali v národni tabor ni ga privedlo srce in uverjenje nego sila javnega mnenja, lakomnost častí in še razni zunanji nagibi. Da je svoj národ izdal, ne bi bil hotel občevati ž njim noben vrstník, noben duhovnik, noben veljak, noben izobražen domačin tega okraja. Národne zavode

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Trdina, Janez. Bajke in povesti o Gorjancih. 1882 1888, Ljubljanski zvon

podpiral je Šalè na videz jako darežljivo in požrtvoválno, skrivaj pa jim je umikal dohodke, kolikor je le mogel: marsikak goldinar, ki je bil njim namenjen, zastal je v njegovem žepu! Kadar se je zamešal med odpadnike, obžaloval je usodo svojo, da živí v takih razmerah in prilikah, da mora tuliti s slovenskimi volkóvi. Šalè ni imel sovražnikov radi brezznačajnosti svoje. Pogovarjaje se z nemškutarji potrjal in odobraval je vse njih klevéte, laží in krivice. Če so bili o volitvah premagani, prišel jih je tolažit: »Danes smo zmagali mi, ali komaj, komaj! Čast komur gre čast, borili ste se hrabro. Jaz bi stavil glavo svojo, da bo drugi pot sreča na vaši stráni. Pa sàj je to tudi naravno, kajti je v vašem taboru boljši ustroj, več razumnosti, več značaja, več poštenja« itd. Obleko in druge rečí je kupoval Šalè vedno od najstrastnejših sovražnikov naših in hčer svojo je dal učit nemškemu petju; slovenske pesmi so se mu zdele zánjo nepotrebne. Slovenskih bukev ni niti sam prebiral, niti ni opominjal na to otrók svojih. Kdo bi se čudil, da takovega »rodoljuba« ni črtil noben protivnik národnosti slovenske! Šalétovi dovtipi so prej izredno kratkočasili vsako domačo družbo, zdaj pa so se pristudili vsem ljudem in po pravici, kajti so žalili skoraj brez izimka dostojanstvo in poštenje bližnjiku. Oponašal je govorjenje in vedenje prijateljev svojih, rogal se njih duševnim in telesnim slabostim, izmišljal si o njih vsakovrstne smešne napake in posebnosti: to je bila vsa nekdaj toliko hvalisana šaljivost tega podlega človeka. Vsi so se sramovali zdaj samih sebe, da so mogli ploskati takovim brezdušnim zabavljicam. Šalétu ni ostal noben človek več dober, zvest in privržen, niti v svoji hiši ne. Ženi se je primrzil, ker jo je varal, otroci pa se niso brigali zánj, ker jih je vzgajal brezumno in zanikarno, brez vere in strahú božjega. Maliček je ugenil, da ga bo žgalo splošno zaničevanje kakor žerjavica. Zavidal je zdaj poslednjemu beraču, kajti ni učakal več do smrti svoje nobenega prijetnega dné, nobene vesele ure. Dišala ni mu niti najslajša jed, noč in spanje sta ga bolj utrudila nego okrepčala. Kakor marsikateri izgubljenec iskal si je tudi on razvedríla in tolažbe v vinu, ki ga je pa še silneje oslabilo in izbegalo. Često je divjal in besnil kakor gôrska zver. Ker je dolžnosti svoje povse zanemarjal, odstavilo ga je glavárstvo in dalo službo njegovo sposobnejšemu mòžu. Ta udarec je Šaléta popolnoma potrl: truplo mu je začelo brzo hirati, tresti se in sušiti, duh pa blêsti in bébiti. Umrl je neobžalovan, nihče se ga ni prijazno spominjal, nobena solza ni kanila na grob njegov. Stara Kocanéža pa je v brlogu svojem ukala, pela in poskakovala od peklenskega veselja, da se je pogodila tako strašna in tako sladka osvéta.

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije